نام نیک رفتگاں ضایع مکن

مکتوباتِ صمدی

نسخۂ عہدِ مصنف

عکسی ایڈیشن

از

مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری

(۶۶۱ھ — ۷۸۲ھ)

تجرید بر دو نوع است تجرید ظاهر و آن آنست که برهنه باشد ظاهر او را از املاک و تجرید باطن
و آن آنست که برهنه باشد باطن او از اعواض پس تجرید ظاهر بی ملکی نهاد و تجرید باطن آنک بر
ترک آنچ از وی مجرد گشت عوض طلب نکند نه در دنیا و نه در عقبی برای آنک عوض داده را
باشد مجرد را هیچ چیز نباشد که بدهد تا عوض طلبد و تقرید آنست که فرد باشد از اشتغال
یعنی انس نگیرد با ایشان بلکه وحشت گیرد از ایشان و فرح باشد در احوال از احوال یعنی
نه بیند در فرح در احوالی بلکه غایب شود در بروبیت محو شود از احوال فرد باشد در
افعال و آن آنست که باشد افعال او در خدا را بخبر عجب نفس و زمان

خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری پٹنہ

نامِ نیکِ رفتگاں ضائع مکن

مکتوباتِ صَمدی

نسخۂ عہدِ مصنف

عکسی ایڈیشن

از

مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری

(۶۶۱ھ ـ ۷۸۲ھ)

خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری، پٹنہ

تعارف : پروفیسر سیّد حسن عسکری (م ۱۹۹۰ء)

تقدیم : سیّد شاہ محمد اسمٰعیل روحی

تقسیم کار :

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، جامعہ نگر، نئی دہلی۔ ۱۱۰۰۲۵

صدر دفتر:

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، جامعہ نگر، نئی دہلی۔ ۱۱۰۰۲۵

شاخیں :

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، اردو بازار، دہلی۔ ۱۱۰۰۰۶

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، پرنسس بلڈنگ، بمبئی ۴۰۰۰۰۲

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، یونیورسٹی مارکیٹ، علیگڑھ۔ ۲۰۲۰۰۲

اشاعت : ۱۹۹۴ء

قیمت : تین سو ۳۰۰ روپے

جے۔ ٹی۔ ایس پرنٹرس، لنگر ٹولی، پٹنہ ۴ میں طبع ہوئی

فہرست

حرفے چند	پانچ
پیش لفظ	نو
مکتوبات صدی : متن	۵
عباراتِ حواشی	۶۹۷
حواشی میں شامل اشعار	۷۶۶
اختلافِ نسخ	۷۷۱
مسامحاتِ کتابت	۸۰۵

حرفے چند

تصوف پیار کا راستہ ہے اور اس لیے اس روز بروز بڑھتی ہوئی نفرت انگیزیوں کے حصار میں پھنستی دنیا کے سامنے اس قصۂ پارینہ کی اگر گاہے گاہے بازخوانی کرلی جائے تو فائدے سے خالی نہ ہوگا۔

مخدوم صاحب ۶۶۱ھ میں پیدا ہوئے[1] اور انتقال ۷۸۲ھ میں ہوا۔ صوفیا میں سے بہت کم نے ایسا مستند مکتوبی اور ملفوظی سرمایہ اپنے پیچھے چھوڑا ہے جیسا مخدوم منیری نے ان میں • مکتوبات صدی • فوائد رکنی • خوان پرنعمت • ارشاد الطالبین • ارشاد السالکین • معدن المعانی • مخ المعانی • عقائد شرفی • شرح آداب المریدین • راحت القلوب • سہ صدی مکتوبات • مکتوبات جوابی حضرت شیخ یحییٰ منیری کے اصل فارسی متن چھپ چکے ہیں۔ مکتوبات صدی، ارشاد الطالبین، ارشاد السالکین، فوائد رکنی، خوان پرنعمت، شرح آداب المریدین، معدن المعانی، مونس المریدین، اوراد شرفی، عقیدہ شرفی، سبیل رشاد (دو جلدوں میں ۱۰۱ مکتوبات کا ترجمہ از مکتوبات دوصدی) اردو ترجمہ میں آچکی ہیں۔ مترجمین میں سے ہمارے دوست فادر جیکسن نے مکتوبات صدی اور خوان پرنعمت کا انگریزی میں ترجمہ کردیا ہے۔ مندرجہ ذیل تصانیف ابھی شائع نہیں ہوئی ہیں:-

• مکتوبات دوصدی • مکتوبات بست و ہشت • اجوبہ واسئلہ • رسالہ مکیہ • اشارات شرفی • رسالہ ذکر مخدوم الملک • رسالہ مرآۃ المتحققین • رسالہ وجودیہ • رسالہ وصول الی اللہ • گنج لایفنیٰ • ملفوظ الصفر • ملفوظات شرف الدین یحییٰ منیری • انیس العشاق • اسباب النجاۃ • رسالہ در بدایت حال • تحفہ غیبی • لطائف معانی • ملفوظات زادراہ۔

---

[1] مخدوم صاحب کے محقق فادر جیکسن کے خیال میں صحیح تاریخ ۶۹۰ھ کے آس پاس ہے۔

مخدم صاحب کا شاہکار بہرحال مکتوبات صدی ہے جسے اپنے دور سے آج تک وہ اہمیت اور مقبولیت حاصل رہی ہے جس نے اسے ایک بڑے کلاسیک کا درجہ دیدیا ہے۔ عہد مغلیہ کے بڑے دانشور ابوالفضل نے بھی اسکا خصوصی طور سے ذکر کیا ہے۔ مکتوبات صدی کئی بار چھپ چکا ہے۔ اصلاً بھی تراجم بھی لیکن خدا بخش لائبریری اور خاصکر اسکی صدی کو یہ شرف حاصل ہونا تھا کہ مکتوبات صدی کا سب سے قیمتی نسخہ اسکے مکمل عکسی ایڈیشن کی شکل میں آپ تک پہنچانے کا شرف حاصل کرے۔

● متن کے حواشی کی وجہ سے مکتوبات صدی کا یہ نسخہ خصوصی اہمیت اختیار کر گیا ہے۔ یہ حواشی ایک خیال کے مطابق حضرت مظفر شمس بلخی، اور ایک اور خیال کے مطابق جس کے شواہد قوی تر ہیں، حسین معز بلخی (حسین نوشہ توحید) کے قلم سے ہیں۔ مظفر شمس بلخی ۸ رویں صدی ھ کے آغاز میں پیدا ہوئے۔ بہت دنوں تک مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری کے ساتھ رہے اور یہ ساتھ انکی وفات ۷۸۲ ھ تک نبھایا۔ ۸۰۲ ھ = ۱۴۰۱/۲ء یا بروایت دیگر ۷۸۸ ھ میں ان کا انتقال ہوا۔ اپنے پیچھے مکتوبات/ملفوظات اور کلام کا بیش بہا ذخیرہ چھوڑا ہے۔ حسین معز بلخی مظفر شمس بلخی کے بھتیجے تھے۔ ۸۴۴ ھ میں انتقال ہوا، یہ بھی شاعر تھے۔ کلام اور ملفوظات انکی یادگار ہیں۔

اس مخطوطہ کی، جس کا عکس آپکے ملاحظہ کے لیے پیش ہے، **اصل** بلخی خاندان کے موجودہ چشم و چراغ حضرت علیم الدین بلخی کی توجہ سے خدا بخش لائبریری میں محفوظ ہے۔ **اصل** کی اہمیت یہ ہے کہ حواشی میں اصل (مکتوبات صدی) کے مصنف کو جا بجا "سلمہ اللہ تعالیٰ" لکھا ہے یعنی مخدوم صاحب اس وقت زندہ تھے۔ یہ اس متن کی قدامت کی ایک دلیل ہے اور یہ قدامت صرف مخدوم لٹریچر کے لیے ہی اہم نہیں بلکہ ہندستان میں دستیاب فارسی/عربی (= اسلامی) مخطوطات میں بھی اس کی غیر معمولی اہمیت ہے کہ اتنا قدیم مخطوطہ ہمارے یہاں بہت کم/نہ ہونے کے برابر ہے۔ حواشی اس کا پورا ثبوت فراہم کر دیتے ہیں۔

لیکن حواشی کی تو اپنی جگہ خود ہی بڑی اہمیت ہے کہ ایک بڑے صوفی کی تصنیف پر ایک بڑے صوفی کی یادداشتیں مل جاتی ہیں ——— اور پھر یہ کہ دونوں ایک ہی صوفی خاندان سے تعلق رکھتے ہیں۔ چنانچہ

● حواشی کی ایک دو اور نقل آج کی کتابت میں دی جا رہی ہے اگر کوئی حاشیہ جدید خط میں نہ ملے تو آپ خود ان نقول کی روشنی میں پڑھنے کی زحمت گوارا فرمالیں کہ نقل کرنے میں بہت سے حواشی چھوٹ بھی گئے ہیں۔

● ان حواشی میں منقول اشعار کو بھی الگ سے یکجا کرنے کی ایک سعی کی گئی مگر اسکی بھی تکمیل نہیں ہو پائی تاہم جتنا ہے اس سے لطف اٹھائیے اور باقی کے لیے حواشی کی اصل تو ہے ہی۔

● اختلاف نسخ اور مسامحاتِ کتابت میں، متعدد جگہ پر جہاں ناگزیر تھا، بعض نکات ہر دو جگہ لکھ دیے گئے ہیں تاکہ قاری کو آسانی ہو۔

● یہ نسخہ آخر سے ۳۰ر اوراق کم تھے، اسکی تکمیل کی خاطر، کہ عام قاری کو مکمل متن بھی دستیاب رہے، مطبوعہ نسخہ سے نقل کر کے یہ کمی پوری کر دی گئی ہے۔

پہلی بار یہ مخطوطہ پوری تفصیل سے مشہور مورخ مرحوم پروفیسر سید حسن عسکری صاحب کے زیر مطالعہ آیا اور انھوں نے اس سے اہم نتائج نکالے، وہ نتائج جن کو سامنے رکھ کے اس نادر متن کی اشاعت کی طرف توجہ ہوئی۔

عسکری صاحب اور مخطوطہ دونوں جب ہمارے سامنے یکجا ہوئے، اس وقت تک عسکری صاحب کافی کمزور ہو چکے تھے۔ پہلی سی محنت نہیں کر سکتے تھے، اس لیے ہم نے شاہ محمد اسمٰعیل صاحب سے گذارش کی کہ عسکری صاحب نے تو اس مخطوطے کی عظمت کو دریافت کر لیا اب اس کے حواشی (جن سے اس مخطوطے کی بڑائی ہے) بھی یکجا کر دیے جائیں، اس مخطوطے اور مطبوعہ نسخے میں جو اختلاف ہیں وہ بھی دے دیے جائیں، ساتھ ہی ہمارے نسخے کے کاتب نے لکھنے میں جو واضح غلطیاں کی ہیں وہ بھی درج کر دی جائیں تاکہ پڑھنے والا ان مقامات سے ہوشیاری کے ساتھ گذرے۔

ہندستان کے دستیاب قدیم ترین فارسی/عربی مخطوطات میں کئی وجوہ سے پیش نظر مخطوطہ غیر معمولی اہمیت رکھتا ہے۔ ہمیں خوشی ہے کہ اپنی اس بخشش کو آپ سب تک پہنچانے کی سعادت خدا نے خدا بخش لائبریری کی قسمت میں رکھی تھی۔ لیکن شاہ اسمٰعیل صاحب ہمارے ساتھ نہ ہوتے تو یہ قیمتی ورثہ مدتوں لائبریری کی عمارت کی زینت بنا رہتا۔ اللہ کے اس احسان کے لیے ہم اس کے شکر گزار ہیں اور شاہ اسمٰعیل صاحب کے لیے بھی دل سے دعا نکلتی ہے۔

یہ دریافت عسکری صاحب کی ہے کہ یہ نسخہ ایسا نادر ہے جو مذکور ہوا۔ تو، کہ حق بہ حقدار رسد، اسلیے عسکری صاحب کا اس نسخے پر انگریزی مقالہ اس پیشکش کا تعارف نامہ بنایا جا رہا ہے، ساتھ ہی شاہ اسمٰعیل صاحب کے مطالعہ کے نتائج بھی تفصیل سے پیش کیے جا رہے ہیں۔

—— ع ادب

تقدیم

از

سید شاہ محمد اسمٰعیل روحی

پیش لفظ

مکتوبات صدی مخدوم حضرت شیخ شرف الدین احمد یحییٰ منیری کا ایک گرانقدر مجموعۂ مکاتیب ہے۔ یہ مخدوم کے زمانے سے آج تک ارباب سلوک کے علمی حلقوں میں بے حد مقبول رہا ہے۔ اس کی طباعت بار بار ہو چکی ہے۔ نیز اس کے قلمی نسخے نہ صرف ہند و پاک میں بلکہ دنیا کے بیشتر کتابخانوں میں پائے جاتے ہیں۔ خدا بخش لائبریری میں بھی اس کے متعدد نسخے ہیں۔ لیکن ان میں زیر نظر نسخہ خصوصی اہمیت کا حامل ہے۔

حضرت مخدوم کے مسترشد خاص اور خلیفہ و جانشین حضرت مولینا مظفر شمس بلخی تھے۔ مولینا کے حقیقی بھتیجے شیخ حسین معز نوشۂ توحید بلخی، حضرت مخدوم کے مسترشد اور تربیت یافتہ بھی تھے اور وہی مولینا کے خلیفہ و جانشیں ہوئے۔ شیخ حسین معز بلخی کی اولاد میں اباً عن جدٍ سلسلۂ خلافت و جانشینی جاری رہا۔ جو آج خانقاہ بلخیہ فردوسیہ فتوحہ کی صورت میں موجود ہے۔ مکتوبات کا یہ نسخہ وراثتاً اسی خانقاہ کی ملکیت رہا۔ اب اسے خدا بخش لائبریری نے حاصل کر لیا ہے اور وہ لائبریری میں محفوظ ہے۔ اس کے بیشتر اوراق پر حواشی و تعلیقات ہیں۔ اس نسخے کی اہمیت ان حواشی سے بڑھ جاتی ہے۔ اس لیے کہ بعض حواشی میں حضرت مخدوم کے اقوال

نقل کرتے ہوئے یہ انداز اختیار کیا گیا ہے: "مخدوم جہاں سلمہٗ اللہ" (ق ۱۰۳ الف ق ۳۱۸ ب ۲۵ ب، ۶۳ ب) "متع اللہ المسلمین بطول بقائہٖ" (ق ۱۱۱ الف) از حضرت مخدوم حضنہ اللہ پرسیدند (ق ۵۷ ب) مخدوم سلمہٗ اللہ تعالیٰ الیٰ یوم المیعاد (۱۶۳ ب، ۸۷ الف) یہ وہ دعائیہ کلمات ہیں جو کسی زندہ ہستی کے لیے استعمال ہوتے ہیں۔ اس بنا پر یہ قیاس کیا جا سکتا ہے کہ یہ حواشی حضرت مخدوم کی حیات ہی میں لکھے گئے ہیں۔ ساتھ ہی ق ۵۶ ب پر "خدمت شیخ قدس اللہ سرہٗ العزیز" مرقوم ہے۔ جو کسی متوفی شخصیت کے لیے ہی استعمال ہوتا ہے۔ اس سے یہ بات ظاہر ہوتی ہے کہ بعض حواشی حضرت مخدوم کی وفات کے بعد لکھے گئے ہیں۔

مذکورہ بالا تشریحات سے واضح ہے کہ مکتوبات کا اصل متن حضرت مخدوم کی حیات میں لکھا گیا ہے اور حواشی دو قسم کے ہیں پہلی قسم وہ ہے جو حضرت مخدوم کی حیات میں لکھے گئے ہیں دوسری قسم وہ ہے جو حضرت مخدوم کی حیات کے بعد لکھے گئے ہیں۔

اس نسخہ کی کتابت جس خط میں ہوئی ہے وہ نسخ سے ملتا جلتا ہے اور آٹھویں نویں صدی ہجری کے بعض مخطوطے اسی طرز کتابت میں لکھے ہوئے ملتے ہیں اور بعض کا املا بھی اس کی قدامت پر دلالت کرتا ہے۔ مثلاً:

۱۔ جیم فارسی (چ) کے لیے ایک نقطہ کا استعمال، بائے فارسی (پ) کے لیے ایک نقطہ کا استعمال۔

۲۔ شین معجمہ کے لیے تین نقطوں کے بجائے عربی خط عادی یا شکستہ کے انداز میں نقطوں کی علامت لگائی گئی ہے۔ (۶)

۳۔ انچہ کی جگہ انج۔ چنانچہ کی جگہ جناج۔ چنانکہ کی جگہ جناک۔ بلکہ کی جگہ بلک۔
تاکہ کی جگہ تاک۔ زیرا کہ کی جگہ زیراک۔

جہانتک اس نسخہ کی قدامت کا سوال ہے یہ شبہ بھی ظاہر کیا جا سکتا ہے کہ کسی قدیم نسخہ سے یہ نسخہ منقول ہو اس سلسلے میں ایک بات ایسی نظر آتی ہے کہ جس کی بنا پر شبہ کمزور پڑ جاتا ہے۔ اس لیے کہ حواشی کی کتابت میں کوئی تنظیم و ترتیب نہیں رکھی گئی ہے بلکہ کاتب نے جہاں سے حاشیہ لکھنا شروع کیا آگے چل کر جگہ نہ رہنے کی صورت میں نشان کھینچ کر الٹے سمت کو حاشیہ پر ہی حاشیہ لکھ کر اسے مکمل کر دیا۔ اس طرح ٹیڑھے میڑھے طور پر حواشی کی کتابت کی ہے۔ اگر یہ نسخہ کسی دوسری اصل سے منقول ہوتا تو کاتب کتابت مرتب و منظم طور پر مکمل کرتا۔ اگر بالفرض کاتب نے حاشیہ کیا من و عن، نقل کیا ہے تو پھر بھی یہ مخطوطہ بہت اہمیت کا حامل ہے کہ یہ اس نسخہ سے نقل کیا گیا ہے جو حضرت مخدوم کی حیات میں لکھا گیا تھا۔

یہ مخطوطہ ایک عرصہ تک پروفیسر سید حسن عسکری کے مطالعہ میں رہا ہے اور ان کے دو مضامین A Unique Manuscript of Maktubt-i-Sadi. شائع ہو چکے ہیں جو لائبریری سے شائع کردہ Collected Works of Prof. S. H. Askari. میں شامل ہے۔

عسکری صاحب نے مختلف وجوہ کی بنا پر یہ خیال ظاہر کیا ہے کہ اس کے متن اور حواشی کی کتابت، جلی اور خفی کے فرق کے ساتھ، مولانا مظفر شمس بلخی

(م ۷۸۸ھ) کے بھتیجے شیخ حسین معز بلخی (م ۸۴۴ھ) کی طرف منسوب کی جاتی ہے اور حواشی کی عبارتوں کے متعلق خیال ظاہر کیا ہے کہ مولانا نے بطور املا شیخ حسین سے لکھوایا ہے اور اس کا ثبوت یہ پیش کیا ہے کہ حواشی کی عبارتوں میں بہتری ایسی ہیں کہ ان کے آخر میں ح م لکھا ہے۔ بعض جگہ کئی م لکھے گئے ہیں۔

'م' والی دلیل پر صاحب کتابت اور صاحب حواشی کی تعیین دشوار ہے، اس لیے کہ بہتیرے مخطوطات ایسے ملتے ہیں، جن کے اختتام پر انتہا کی مد یا تمام کی م لکھی ہوئی ہے اور غالباً اُس عہد میں مخففات کے استعمال کے باوجود اعلام کیلیے محض ایک حرف کا استعمال کرنے کا طریقہ رائج نہیں ہوا تھا۔

بہرحال یہ بات تو کہی جا سکتی ہے کہ یہ مخطوطہ عہد مخدوم ہی میں لکھا گیا ہے اور حواشی کا کچھ حصہ آپ کی وفات کے بعد تحریر کیا گیا ہے مگر متعین طور پر کسی نام کا قطعی فیصلہ کرنا دشوار ہے۔

پروفیسر سید حسن عسکری نے اپنے خیال کی تصدیق کے سلسلے میں یہ بھی تحریر فرمایا ہے، کہ ق ۲۷۳ ب، کے حاشیہ پر ایک رباعی ہے، جس میں تخلص حسین ہے اور وہ یقیناً شیخ حسین معز بلخی ہیں۔ اور یہ انھیں کی تحریر ہوگی، لیکن اس رباعی کا حال یہ ہے کہ مطبوعہ نسخوں (ہینڈلسٹ 4997) ص ۲۳۸ میں یہ رباعی مکتوب کے متن میں شامل ہے اور وہاں حسین کی جگہ چنین کا لفظ ہے اور شیخ حسین معز کے مجموعۂ اشعار میں یہ رباعی نہیں ملتی ہے۔

رباعی یہ ہے:

قلندری دخراباتی از پئے توشدم ❊ حدیث عشق تو دیدم کہ از بیانی نیست
حسین از درہمت گدائے کوئے توشد ❊ کہ ہیچ سلطنتے خوشتر از گدائی نیست

اس خیال کی تصدیق کے سلسلے میں پروفیسر عسکری نے ایک اور دلیل پیش کی ہے کہ یہ نسخہ حضرت حسین معز بلخی کے اخلاف کی ملکیت میں رہا ہے جو اُن کے ظاہری اور معنوی دونوں حیثیت سے اخلاف ہیں۔

حسین معز بلخی کی کتابت ہونے میں ایک شبہ سامنے آتا ہے کہ کتابت میں عربی الفاظ کی غلطیاں غیر معمولی ہیں، اور بعض ایسی غلطیاں ہیں کہ حسین معز بلخی جیسی صلاحیت رکھنے والے شخص سے نہیں ہو سکتیں، جو "حضرات خمس" اور دوسری بلند پایہ کتابوں کا مصنف ہو۔

عسکری صاحب نے ان حواشی کے متعلق خیال ظاہر کیا ہے کہ مولانا مظفر شمس بلخی نے بطور املا اسے لکھوایا ہوگا، اور کتابت حسین معز بلخی نے کی ہوگی، شاید کتابت کے مسامحات کے پیش نظر عسکری صاحب نے یہ فیصلہ کیا ہو کہ یہ تحریر حسین معز بلخی کے ابتدائے عمر کی ہو۔ واللہ اعلم۔

مختصر یہ کہ عسکری صاحب کی رائے کی صحت کی صورت میں تو یہ نسخہ بہت زیادہ اہم اور نادر ہے مگر دوسری صورت میں بھی قدیم اور اہم تو ضرور ہے۔

مخطوطہ کی تفصیلات مخطوطہ ۳۳۲ اوراق پر مشتمل ہے۔ ابتدا میں

فہرست مکاتیب ہے، جس کے ابتدائی دو ورق نہیں ہیں اور آخر میں مخطوطہ کے تیس ۳۰ اوراق کم ہیں نیز آخر کے موجود ۳۲ اوراق میں ہر ورق کا نصف یا ربع حصہ درمیان سے مجروح ہے ہر ورق میں ۱۷ اسطریں ہیں۔ طول و عرض $16\frac{1}{2} \times 8\frac{1}{2}$ Cm ہے۔ انداز کتابت چار قسم کا ملتا ہے۔ ایک متن، دوسرے وہ حواشی جن کا انداز کتابت تقریباً متن ہی جیسا ہے۔ تیسرے وہ مختصر حواشی / شعر جو مائل بہ نسخ خط میں لکھے گئے ہیں وہ نسبتاً بعد کی تحریر معلوم ہوتی ہے اسی خط میں ق ۱۲۵ الف پر یہ عبارت درج ہے۔ الایمان عریان آئی اھل الایمان عریان حوالے کے طور پر یہ الفاظ مرقوم ہیں: 'مکتوبات حسین معز بلخی' چوتھے وہ حواشی جو خط شکستہ میں لکھے گئے ہیں اور عربی آیات و عبارات کے ترجمہ پر مشتمل ہیں۔ متن اور عمومی حواشی جلی اور خفی کے فرق کے ساتھ ایک ہی کاتب کے لکھے ہوئے بھی ہو سکتے ہیں اور یہ بھی امکان ہے کہ دو کاتبوں کی کتابت ہو۔ تیسری اور چوتھی قسم کے حواشی دو مختلف خط میں لکھے ہوئے ہیں جن کی تعداد مختصر اور دو ایک لفظ پر مبنی ہے

غائب حصوں کی تفصیل | ق ۲۰۰ الف سے ق ۳۳۲ ب تک کے مندرجہ ذیل اوراق کی بعض سطریں یا سطروں کا کچھ حصہ مجروح ہے۔ ق ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۳ الف، ۲۰۴ ب، ۲۰۵ الف، ۲۰۶ الف، ۲۰۷، ۲۰۸، ۳۲۱ ب، ۳۲۲، ۳۲۴ تا ۳۲۸ اور ۳۲۹ تا ۳۳۲۔ کچھ اوراق ایسے ہیں جن کی درمیانی عبارتوں کو بعد میں لکھا گیا ہے جو خط سے عیاں ہے۔

حواشی حواشی کی بنا پر اس نسخہ کی اہمیت بڑھ جاتی ہے تاہم ایسا معلوم ہوتا ہے کہ اس مخطوطہ کے استعمال میں احتیاط نہیں برتی گئی ہے۔ جس کی وجہ سے حواشی کے بعض حصّے مندرس ہو گئے ہیں۔ ان حواشی کو نقل کر کے ضمیمے میں شامل کر دیا گیا ہے اور جہاں تک ممکن ہو سکا ہے خلا کو پُر کرنے کی کوشش کی گئی ہے۔

حواشی چند نوعیت کے ہیں • بغیر کسی کتاب کے حوالے کے "مخدوم فرمودند" یا اس جیسے الفاظ استعمال کیے گئے ہیں جو بقرینہ غالب مخشی نے براہِ راست حضرت مخدوم سے سن کر تحریر کیا ہے • وہ حواشی جو حضرت مخدوم کے کسی ملفوظ یا کسی تصنیف کے حوالے کے ساتھ مرقوم ہیں۔ مثلاً معدن المعانی ق، بحر المعانی ق رسالۃ المطلوب ق • وہ[1] حواشی جو کسی شخصیت یا کسی کتاب کے حوالے کے ساتھ لکھے گئے ہیں، مندرجہ ذیل ہیں،

(ان میں سے جن تصانیف یا مصنفین کے بارے میں عہد معلوم ہے ان میں سب سے آخری سنہ ۹۱۷ھ ہے جو صاحب شرح العقائد النسفی کا سال وفات ہے

مدارک : حافظ الدین ابو البرکات عبداللہ بن احمد بن محمود النسفی، م ۷۱۰ھ کی مشہور تفسیر جس کا پورا نام "مدارک التنزیل وحقائق التاویل" ہے

حوالے : ق ۹، ۱۰۶ب، ۱۳۱، ۱۴۷، ۱۹۸، ۲۰۱، ۲۶۴ب۔

تعرف : ابوبکر محمد بن ابراہیم البخاری الکلاباذی، م ۳۸۰ھ کی مشہور کتاب

---

[1] دو جگہوں پر کسی کتاب کا نام نہیں ہے" لفظ حضرت شیخ" تقریر خدمت شیخ" مرقوم ہے۔

"التعرف فی مذھب التصوف"، حوالے (۳)؛ ق ۲۱، ۲۱ب، ۲۸ب، ۴۲، ۱۳۶ب

شرح تعرف: کشف الظنون میں التعرف کے ذیل میں اس کی تین شروح کا تذکرہ کیا ہے، جن میں سے دو پانچویں صدی کی تصنیف ہیں اور ایک آٹھویں صدی کے اوائل کی تصنیف ہے۔ شارحین کی تفصیل یہ ہے:۔

۱۔ اسمٰعیل بن محمد بن عبداللہ المستملی، م ۴۳۴ھ

۲۔ شیخ الاسلام عبداللہ بن محمد الانصاری م ۴۸۱ھ

۳۔ قاضی علاءالدین علی بن اسمٰعیل البتیزی القونوی م ۷۲۹ھ

قرینۂ غالب یہ ہے کہ شیخ عبداللہ انصاری کی شرح کا حوالہ ہوگا، اس لیے کہ انکے حوالے بکثرت آئے ہیں۔ حوالے: ۹ب، ۱۰ب، ۴۰، ۵۰، ۱۰۶، ۱۱۰، ۱۳۵، ۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۹۷، ۲۰۴۔

عین القضاۃ: کہیں تمہیدات یا مکتوبات کا حوالہ ہے اور کہیں صرف نام لکھا ہے۔ مشہور صاحب تصانیف صوفی ہیں، پورا نام ابو المعالی عبداللہ بن محمد بن علی ہے، شہرت "عین القضاۃ الھمدانی المیانجی" کے نام سے ہے وفات ۵۲۵ھ۔ مندرجہ ذیل تصانیف مشہور ہیں:

زبدۃ الحقائق، تمہیدات، الرسالۃ الیمینیہ، مدارالعیوب، شکوی الغریب۔ حوالے: ۱۰ب، ۹۹، ۱۰۰ب، ۱۰۷ب، ۱۰۸ب، ۱۴۴، ۱۴۷، ۲۰۸ب، ۲۳۵۔

لوائح : یہ قاضی حمید الدین ناگوری کی تصنیف ہے، پورا نام محمد بن عطا البخاری، تصانیف میں اللوائح اور طوالع الشموس کے نام نزھۃ الخواطر میں لکھے ہیں، وفات ۶۴۳ھ (نزھۃ ج ۱، ص ۱۶۷)۔

حوالے: ۱۴۱ب، ۱۹۹، نیز ق ۲۱ب پر لوائح کے ذکر کے بغیر حمید الدین ناگوری کا حوالہ ہے۔

تذکرہ :۔ تذکرۃ الاولیاء خواجہ فرید الدین عطار م ۶۳۷ھ

حوالے: ۳۸ الف، ۴۰ الف، ۱۲۶ الف

مصابیح : حسین بن مسعود الفراء البغوی م ۵۱۶ھ کا مجموعہ حدیث، جو المصابیح کے نام سے معروف ہے۔ حوالہ: ۴۶ب۔

طوالع : مشہور مفسر القاضی عبداللہ بن عمر البیضاوی م ۶۸۵ھ کی تصنیف علم کلام میں بنام "طوالع الانوار"

حوالے: ۴۹ب، ۱۱۶، ۱۴۸، ۱۵۱، ۱۵۴، ۱۹۲، ۱۹۷، ۲۰۹ب

الزاھدیہ : تفسیر زاہدی، جس کا حوالہ مخدوم کے یہاں کثرت سے آیا ہے، اس کے مصنف کا پورا نام یہ ہے، ابو نصر احمد بن حسن الزاروجی م ۶۵۸ھ

حوالے: ۶۹ الف، ۱۳۱ الف، ۱۵۴ الف، ۲۳۹ الف، ۲۴۱ب، ۲۶۲ب،

عوارف : شیخ شہاب الدین ابو حفص عمر بن محمد السہروردی م ۶۳۲ھ کی مشہور تصنیف، "عوارف المعارف" حوالہ: ق ۹۴ الف

انصاری : شیخ عبداللہ بن محمد بن اسمٰعیل انصاری م ۴۸۱ھ، کہیں انصاری

اور بیشتر شیخ عبداللہ انصاری، ایک جگہ انکی تصنیف منازل السائرین کا بھی حوالہ دیا ہے۔

حوالے: ۱۰ب، ۵.۱ب، ۸.۱ب، ۹.۱-۱۱، ۱۲۸، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۵۲ (منازل السائرین)، ۱۶۶ب، ۱۷۵ب، ۱۸۰، ۱۹۵، ۱۹۸ب، ۱۹۹، ۲۰۰

منہاج العابدین: امام ابوحامد محمد بن محمد الغزالی، م ۵۰۵ھ کی تصنیف منہاج العابدین کے فارسی ترجمہ کے حوالے: ۱۱۵ب، ۱۳۱ب، ۲۰۱ب، ۲۳۵، ۲۴۴، ۲۵۳۔

آداب: شیخ ابوالنجیب عبدالقاہر بن عبداللہ السہروردی، م ۵۶۳ھ کی مشہور تصنیف "آداب المریدین" کا حوالہ: ۱۹۰الف

شیخ احمد غزالی: شیخ احمد بن محمد الغزالی م ۵۲۰ھ، بیشتر نام کا حوالہ دیا ہے اور کہیں فصول غزالی یا صرف فصول لکھا ہے۔

حوالے: ۱۵۸الف، ۱۶۳الف، ۲۱۳الف، ۲۳۹الف، ۲۵۷الف، ۲۶۶ب، ۲۷۰ب، ۲۷۶الف، ۲۷۷الف

ترجمہ مشارق الانوار: حوالہ: ق ۲۷الف، مشارق الانوار رضی الدین حسن بن محمد الصغانی م ۶۵۰ھ کی تالیف ہے، یہ مجموعہ احادیث مخدوم کے دور میں متداول تھا۔

قوت القلوب: محمد بن علی بن عطیہ معروف بہ ابوطالب المکی، م ۳۸۶ھ کی

مشہور تصنیف، جس کا پورا نام "قوت القلوب فی معاملۃ المحبوب ووصف طریق المرید الی مقام التوحید" ہے۔ حوالہ۔ ۲۳۹ الف

مرصاد العباد : شیخ نجم الدین ابوبکر بن عبداللہ الرازی معروف بہ دایہ، م ۶۵۴ھ کی تصنیف ہے، جو فارسی میں ہے۔ حوالے : ۴۵ ب ، ۳۰۳ الف

رسالہ مکی/مکیہ : الرسالۃ المکیہ مولفہ عبداللہ بن محمد بن ایمن الاصفہیدی م ۵۹۱ھ۔ حوالے : ۸۳ الف ، ۱۹۴ الف ، ۱۰۵ ب ، ۲۷۶ الف

ذخیرہ : بقرینۂ غالب برہان الدین محمود بن مازہ البخاری م ۶۱۶ھ کی تصنیف ذخیرۃ الفتاوی البرھانیہ ، ق ۶۹ ب۔

کلمات شیخ ابوالقاسم عبدالکریم : بقرینۂ غالب شیخ ابوالقاسم عبدالکریم نقشبندی م ۴۶۵ھ کی تصنیف الرسالۃ القشیریہ، مراد ہے ق ۱۱۳ الف

شرح النسفی : غالباً علامہ سعدالدین التفتازانی م ۷۹۱ھ کی تصنیف شرح العقائد النسفیہ کا حوالہ ہے۔ ق ۱۴۸ الف۔

مندرجہ بالا حوالجات جن کتابوں کے ہیں انکے مصنفوں کا عہد معلوم ہے اور ان میں آٹھویں صدی ہجری کے بعد کا کوئی مصنف نظر نہیں آتا۔

چند کتابوں کے حوالے ایسے ہیں جن کی تعیین اور ان کے مصنف کی تعیین نہیں ہوسکی ہے وہ حوالے بایں طور ہیں۔

طوارق ، ق ۲۳ الف

لباب الاخبار : ق ۱۰۲ الف

اصول الصغار: ق ۱۳۱ الف، ۱۱۹الف حاشیہ ہدایہ: ق ۲۳۹الف

مفاتیح المسائل: ق ۶۹ ب ثمار: ق ۳۲۳ب-۳۲۴ب

النصیحۃ النافعۃ: ق ۱۴۹ الف خلاصۃ الملوک: ق ۱۵۳ب

کفایۃ الشعبی: ق

حاشیہ پہ اشعار بھی مرقوم ہیں لیکن بعض اشعار آبزدگی کی وجہ سے پڑھے نہیں جاتے پھر بھی جو مایقرأہیں انھیں بطور ضمیمہ کے شامل کیا جارہا ہے۔ فارسی شعرا اور ان کے کلام سے گہری واقفیت رکھنے والے اصحاب اس پر نظر ڈال سکتے ہیں کہ یہ اشعار کس عہد تک کے شعرا کے ہوسکتے ہیں۔

مکتوبات صدی

متن

کتب خانه بلخیه مدرسه فتوحه
نمبر ۱۱۰ بلخی مدرسی

الهی مدد دولت سرمدی تصور کنند و سبب ترقی درجات آن جهانی

توقع دارند روز کار این جهانی بر ایشان بالله التوفیق قطعه

تا تنی سر نشانه شد و خود جهانیان ۔ سرها بهاد بر زند همه زین نفود غیب ؛

بارب از این نفود سره دانی بخش ۔ مارا که قلب ناسره هستیم بر ز عیب ؛

مناجات

الهی ای رحمت دریای عامت	وان لنجا قطره مارا تمامت
تر الایش خلق کنه کار	بدان دریا فرو شویی بیکبار
آرد تیره ان دریا زمانی	وی روشن شود کار جهانی

توبه در توحید ۶ — اول
توبه در خشنود کردن خصمان ۱۱ — سیوم
توبه در تجدید توبه ۱۴ — چهارم
توبه در طلب پیر ۱۶ — پنجم
توبه در صحبت شیخی ۲۰ — ششم
توبه در ارادت ۲۳ — هفتم
توبه در ولی ۲۶ — هشتم
توبه در ولایت ۳۰ — نهم
توبه در کرامت ۳۴ — دهم

مکتوب در احوال صدیقان و نماز برای قضاء حاجات ۳۹ یازدهم

مکتوب در انوار ۴۳ دوازدهم

مکتوب در کشف ۴۵ سیزدهم

مکتوب در تجلی ۴۸ چهاردهم

مکتوب در وصول ۵۰ پانزدهم

مکتوب در سالک و مجذوب ۵۲ شانزدهم

مکتوب در غلط کاه سالک ۵۴ هفدهم

مکتوب در غلط کاه مردمان ۵۷ هژدهم

مکتوب در مرض ظاهر و باطن ۶۰ نوزدهم

مکتوب در فضل انبیا بر اولیا علیهم السلام ۶۳ بیستم

مکتوب در زلات انبیا علیهم السلام و ربا ۶۷ بیست یکم

مکتوب در اهل تصوف ۷۱ بیست دوم

مکتوب در طلب طریقت ۷۳ بیست سیوم

مکتوب در ارکان طریقت ۷۷ بیست چهارم

مکتوب در شریعت و طریقت ۸۰ بیست پنجم

مکتوب در شریعت و حقیقت ۸۳ بیست ششم

مکتوب در متابعت رسول علیه السلام ۸۵ بیست و هفتم

مکتوب در ترتیب مشغولی باذکار ——— بیست و هشتم

مکتوب در طہارت ۹۱ ——— بیست و نہم

مکتوب در طہارت بعبارتی دیگر ۹۳ ——— سی ام

مکتوب در نیت ۹۶ ——— سی و یکم

مکتوب در نماز ۹۹ ——— سی و دوم

مکتوب در روزہ ۱۰۱ ——— سی و سیوم

مکتوب در زکوٰۃ ۱۰۴ ——— سی و چہارم

مکتوب در حج ۱۰۷ ——— سی و پنجم

مکتوب در دعاء ۱۰۹ ——— سی و ششم

مکتوب در عبادت ۱۱۳ ——— سی و ہفتم

مکتوب در بندگی کردن ۱۱۶ ——— سی و ہشتم

مکتوب در بندگی کردن بعبارتی دیگر ۱۱۹ ——— سی و نہم

مکتوب در کلمہ طیبہ ۱۲۱ ——— چہلم

مکتوب در ذکر لا ایمان غریبان ۱۲۴ ——— چہل و یکم

مکتوب در صدق ایمان ۱۲۷ ——— چہل و دوم

مکتوب در شکر اسلام ۱۳۱ ——— چہل و سیوم

مکتوب در شرک خفی ۱۳۵ ——— چہل و چہارم

در بیان آنکہ علمی کہ ترا نفع نبخشد آن علم جہل است

مکتوب در معرفت — جهل پنجم

۱۴۴
مکتوب در ذکر محبت — جهل ششم

۱۴۷
مکتوب در علامت محبت — جهل هفتم

۱۵۱
مکتوب در حکم محبت و عشق — جهل هشتم

۱۵۴
مکتوب در ذکر طالب — جهل نهم

۱۵۶
مکتوب در طلب حق. — پنجاهم

۱۵۹
مکتوب در طریقت الی الله — پنجاه یکم

۱۶۲
مکتوب در کفت و رفت — پنجاه دوم

۱۶۵
مکتوب در همت و در فضیلت سه وقت (ورد و جمع و خواندن سه بار سوره اخلاص و آیت فان تولوا فقل حسبی الله ذهکان بار بعد از هر وقتی) — پنجاه سیوم

۱۷۱
مکتوب در تحریض مرید — پنجاه چهارم

۱۷۳
مکتوب در صحبت قاضی صدر الدین و در تحریض بر علم — پنجاه پنجم

۱۷۵
مکتوب در اول مرتبهٔ مرید — پنجاه ششم

۱۷۸
مکتوب در اول مرتبهٔ مرید بعبارتی دیگر — پنجاه هفتم

۱۸۲
مکتوب در احوال مسلمانی — پنجاه هشتم

۱۸۶
مکتوب در اخلاق حمیده — پنجاه نهم

۱۸۹
مکتوب در تفکر — شصتم

۱۹۳
مکتوب در تجرید و تفرید — شصت یکم

مکتوب در تجرید و تفرید بعبارتی دیگر ——— شصت دوم

مکتوب در پاک داشتن راه دین ۱۹۷ ——— شصت سوم

مکتوب در تقوی ۲۰۱ ——— شصت چهارم

مکتوب در صلق ۲۰۵ ——— شصت پنجم

مکتوب در نسبت اتم علیه السلام ۲۰۹ ——— شصت ششم

مکتوب در کمال نیک ۲۱۴ ——— شصت هفتم

مکتوب در معاد ۲۱۹ ——— شصت هشتم

مکتوب در تعلق باسباب و ترکیب ان ۲۲۱ ——— شصت نهم

مکتوب در صحبت با اناس طایفه ——— هفتاد م

مکتوب در خدمت ۲۲۹ ——— هفتاد یکم

مکتوب در پاکیزه گردانیدن اخلاق مذمومه ۲۳۲ ——— هفتاد دوم

مکتوب در طمع و نماز بنیت خشنودی خصمان در روز عاشورا هفتاد سیوم ۲۳۴

مکتوب در تفسیر دنیا و نماز و دعا برای کفارت نمازها فوت شده هفتاد چهارم ۲۳۸

مکتوب در ترک دنیا ۲۴۲ ——— هفتاد پنجم

مکتوب در سعادت و شقاوت ۲۴۵ ——— هفتاد ششم

مکتوب در سر قدر ۲۴۸ ——— هفتاد هفتم

مکتوب در خوف و رجا ۲۵۰ ——— هفتاد هشتم

روز نوروز دویم روز نوزدهم
روز عید اضحی و آبان دهم
ماه شعبان و آخر جمعه ماه رمضان

مکتوب در روح — هفتاد و نهم

۲۵۷

مکتوب در دل — هشتادم

۲۵۹

مکتوب در نفس — هشتاد و یکم

۲۶۲

مکتوب در هوا — هشتاد و دوم

۲۶۵

مکتوب در ریاضت نفس — هشتاد و سیوم

۲۶۹

مکتوب در مجاهدات و سیاست نفس — هشتاد و چهارم

۲۷۳

مکتوب در هجران نفس — هشتاد و پنجم

۲۷۸

مکتوب در باخود ساختن — هشتاد و ششم

۲

مکتوب در تفاوت اقلام و در دیدی کفایت مهمات — هشتاد و هفتم

۲۸۴

مکتوب در غفلت — هشتاد و هشتم

۲۸۸

مکتوب در ضرب و نماز و دعا و رد و در رد و جمعه برای قضاء حاجات و کفایت مهمات — هشتاد و نهم

۲۹۳

مکتوب در معالجت و نماز و دعا و رد و در رد و جمعه برای دفع دیدی و حصول نیکبختی و یافتن خلعتهای دینی و دنیاوی — نود و یکم

۲۹۷

مکتوب در لباس — نود و یکم

۳۰۲

مکتوب در ملامت — نود و دوم

۳۰۴

مکتوب در سماع — نود و سیوم

۳۰۴

مکتوب در عزلت — نود و چهارم

۳۱۵

مکتوب در حکم جداشدن از خلق — نود و پنجم

مکتوب نود و پنجم .

مکتوب	در چهلمه	بنود ششم
مکتوب	در مرگ	۳۲۲ نود هفتم
مکتوب	در وعده و وعید	۳۲۷ نود هشتم
مکتوب	در ذکر دوزخ	۳۳۲ نود نهم
مکتوب	در ذکر بهشت	۳۳۶ صدم

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب در توحید اول برادر شمس الدین اکرمه الله فی الدارین بداند که اهل طریقت توحید را بر چهار درجه نهاده اند درجه اول آنست که بزبان لا اله الا الله بگوید و بدل اعتقاد ندارد این توحید منافقانست فردا هیچ سود ندارد درجه دوم آنست که بزبان لا اله الا الله بگوید و در دل اعتقاد بدین دارد بتقلید چون عامی یا بنوعی از دلیل چون متکلم و این قالب و صورت توحیدست علی التحقیق

بیت تو دیده بدست آر که هر ذره ز خاک جامی است جهان نما ی که در وی نگری

مه در نظر اهل طریقت، و نجات یافتن از شرک جلی بدو منوطست و رستن از خلود در دوزخ و بهشت ثمره اوست و آن توحید بسلامت و ثبات نزدیکتر است اما قناعت باد نی درجه علیکم بدین العجائز این را گویند درجه سیوم آنک نوری بود که در دل بیننده

بدین آید ذران نور بینند که همه کان از یک اصل میرود و فاعل یکی
بیش نیست و هیچکس دیگری را فعل نبیند و این بنحو اعتقاد عامی
و متکلم بود که اعتقاد بندی بود که بر دل افکند و این مشاهده نوعی
است که همه بندها را برگیرد و فرق باشد میان کسی که خویشتن را
بدان دارد و اعتقاد کند که فلان خواجه در سرای است بسبب انک فلانکس
همچنین میگوید و آن تقلید عامی است که از مادر و پدر یا از کسی دیگر
شنیده باشد و میان انک استدلال کند که فلان خواجه در سرای است بدلیل
انک اسب و غلام خواجه تو در بر در سرای می بیند و این نظر و اعتقاد
متکلم است از مقلد آن مقدار فروی زیادت است اما در علم مشاهده
هر دو برابر اند و میان انک خواجه را در سرای مشاهده کند و این
توحید عارفست که در درجه سیوم گفتیم لیکن در وی خلق را بیند
و خالق را وی داند که خلق همه از خالق است بس این مقدار تفرقه
باشد و جمع نبود بکمال توحید در نظر اهل طریقت درجه جهانم
آنست که چندان از نور ظهور حق بر رونده آشکارا شود که همه
ذرات وجود بیش دیده وی در اشراق آن نور متواری شوند بر مثل
متواری شدن ذرها هوا در اشراق نور آفتاب و ذره در نور آفتاب
نتوان دید نه از انک ذره نیست بل از انکه ظهور نور آفتاب ذره

را جز هوای شدن ره نیست همچنین نه انک بنده خدا
بوشیده شده

کرد تعالی الله عما یقول علوا کبیرا و نه انک بنده بحقیقت نیست شود

نابودن دیگر ست و نادیدن دیگر — نظم

پیش توحید او نه کهنه و نوست ، همه یکدل هیچ اوست که اوست

کی بود مازما جدا مانده ، تو و من رفته و خدا مانده

تو چو نا آینه نگری آینه نه بینی زیرا که مستغرق جمال خودی

نتوانی گفت که آینه نیست شد و یا آینه جمال شد یا جمال آینه

شد دیدن قدرت در مقدور است همچنین بود بی تفاوت و این

را صوفیان الفنا فی التوحید گویند مثنوی

گوید انکس درین مقام فضول ، که تجلی نداند او ز حلول

در این جزو شعر

بسیار کس را اینجا قدم بلغزیده است جز بمدد توفیق و عنایت ازلی ،

و بسلامت بمیر رسیده و صاحب دیده فراز و نشیب این راه

بمرهی

لگذشته و شربت قهر جلال و لطف جمال چشیده این بادیه را کسی

و طی نتواند کرد و انیست معنی آن حکایت که خواجه منصور

حلاج گفت خواجه ابراهیم خواص را دید در بادیه میگشت

گفت چه میکنی گفت قدم خویش بر توکل راست میکنم خواجه

منصور گفت ضیعت عمرک فی عمران باطن فاین

الفنا فی التوحید دراباداں کردن باطن عمر ضایع کردی بس
بتوحید کی رسی و گفتہ اند در تذکار ان درین مقام متفاوت باشند
کسی باشد کہ در ہفتہ یک ساعت بدین حضرت بار یابد و کسی باشد
کہ ہر روز یک ساعت و کسی باشد کہ دو ساعت و کسی باشد بیشتر
اوقات مستغرق بود و دیگر بعد ازین چہار درجہ الفنا
عن الفنا گفتہ اند و آن آنست کہ از کمال استغراق احساس
(دیدہ نشدہ)
رونده را بفنا خود و آگاہی او از فنا خود و دانستن او کہ این
(اواز نوشتہ ایم)
دریافتن سلطان ظہور جمال و جلال است بیک صدمت بکلی
علم برد و ہمہ از و بیفتد زیرا کہ دانستن رونده این ہم در
(اہل)
نظر طریقت اشارت بتفرقہ میکند عین الجمع و جمع الجمع
آنجاست کہ خود را و کل کاینات را در نور ظہور حق گم کند
و آگاہی خود ازین گم کردن ہم گم کند (۱۷) مثنوی
(فنا سیوم این را گویند)
تو در رو گم شو توحید این بود ؛ گم شدن گم کن کہ تفرید این بود
(۱۸)
ازینجاست کہ خود را و کل کاینات را در نور حضور حق گم کند
و آگاہی خود ازین گم کردن ہم گم کند نہ اسم است اینجا نہ رسم
نہ وجود نہ علم نہ عبارت است اینجا نہ اشارت نہ عرض است
درین عالم نہ فرش نہ اثر است درین دیار نہ خبر کُلُّ مَنْ عَلَیْهَا

قاتِ ه جز درین مقام جلوه نکند وکُلُّ شَیْءٍ هالِکٌ اِلّا وَجْهَهُ

نیابد بیش روی ننماید اَنَا الْحَقُّ وسُبْحانِی اینجا بیش نهان نکند

وتوحید بجا بشرک مطلق کشیده جز درین دار الملک صورت نه بندد

بیت خیال کثرت مبر اینجا وبشناس هر انکو در خدا کم شد خدا نیست

ومثال آن چهار درجه توحید در عالم محسوس کفته اند جوز است

درجه اوّل توحید چون پوست اوّل جوز است درجه دوم توحید چون

پوست دوم جوز است درجه سوم توحید چون مغز جوز است

درجه چهارم توحید چون روغن جوز است وآن روغن است

نام جوز بدین مجموع افتد مطلقًا ولیکن تفاوت درجات معلوم

همه است همچنین نام توحید بدین مجموع فتد اما در درجات وثمرات

وفواید وعواید تفاوت هزار است این مکتوب را تامّل

شافی کند وبحقیقت دریابد که اصل همه مقامات واحوال و

معاملات ومکاشفات است وکلمات مشایخ واشارات ایشان

ومطالع کتب ایشان رضوان الله علیهم اینجا معلوم ومفهوم

کردد چنانک حق آنست ودر غلط نیفتد وابیات که هر کسی را

در توحید ودرجات وی افتاده است بر اصل قانون روشن تواند

کرد وتفاوتی نبود ای برادر اکر چه موری سلیمان وار درای

منکر کہ عاصی و ملوثی اگر چہ پشہ شیر وار مرا آفت مبین
کہ آلودہ، و خستہ آن نکر کہ هفصد هزار سال مطیعان و ابرار
بودند از آب و خاک آدم صفی اللہ و از یتیم ابو طالب محمد رسول
اللہ و از آزر بت تراش ابراهیم خلیل اللہ می سازد و آن بین
کہ از مشرکان و موحدان و از کافران مومنان و از عاصیان مطیعان
و از مفسدان مصلحان میکنند نہ قدرت طاعت کسی می نکرد
نہ لطف معصیت کسی می بیند آورده اند کہ زنار داری روزی
زنار خود را می آراست سری از غیب در زنار بر و آشکار آشد
از خانہ بیرون دوید و نعره می زد و میگفت این اللہ
در تابش آن سر سه شبانه روز می دوید تا رسید بجبل لکام
کہ جایگاه اوتاد و ابدالست شش کس را دید ایستاده و جنازه
در پیش نهاده او را گفتند بیش رو بدین جنازه و نماز کن
انگاه قصه بپرسس او بیش رفت و نماز بگزارد و دفن کردند
بس باوی گفتند ما ازان هفت کسانیم کہ عالم از بهر ما بر پاست
و این مرده کہ تو بروی نماز گزاردی سرما بود قطب عالم چون
نقل میکرد ما را گفت چون مرا بشویید و در جنازه کنید و بنهید
و منتظر باشید کسی از گوشه در خواهد آمد او را بگویید تا بر من

نماز

نماز کند و بدل من قطب عالم بود والسلام ۞ بسم الله الرحمن

الرحیم ۞ مکتوب در توبه دوم

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که نخست این راه

توبه و نصوحست چنانک حق تعالی فرموده است توبوا الی

الله جمیعا ایها المؤمنون لعلکم تفلحون ۞ این آیة

در حق صحابه رضی الله عنهم نازل شده است و ایشان خود همه تایب

بوده اند و از کفر اعراض کرده و بایمان اقبال نموده و پشت بکناه

کرده و روی بطاعت آورده بس بدین امر که توبوا همه را میفرماید

معنی چه بود از بزرگی این مسله پرسیده بودند گفت توبه بر

هر نفسی است در هر ساعتی و در هر نفسی اما بر کافران فریضه

است که از کفر توبه کنند و بایمان آیند و بر عاصیان فریضه است

که از معصیت توبه کنند و بطاعت آیند و بر محسنان فریضه

است که از حسن باحسن آیند و بر واقفان فریضه است که نه ایستند

بیروش آیند و بر مقیمان آب و خاک فریضه است که از حضیض

سفلی باوج علوی بر آیند هران روندکه در مقامی مقام کنند آن مقام

او را کناه بود از آنش توبه باید کرد توبوا الی الله جمیعا ایها

المؤمنون لعلکم تفلحون سر این معنی است و مقصود

فرمود ان کسانی
بعد از معصیت کردند حق
جمله میات بحسنات بدل
بعد بجون بجهان تایب
وبجای سیئات عملهای
بینند و بگویند ما آن را
کناه میکردیم بعده بر
می کردیم فایده ما را

العبد لا یخلو عن امره
والتقصیر فی امره و نهیه
وان اجتهد فکذا اوصی
المؤمنین جمیعا التوبة
وبتا میل الفلاح اذا

مدار کرد

انک درهر مرتبه که هستی که ازان مرتبه برتر دیگر هست

ازان مرتبه برآمدن و درین مرتبه درآمدن فریضه بود واگرنه از

سلک بازمانی ازآنجا امر است در شرع که شتابند و سبقت

المفردون انک موسی علیه السلام گفت تبت الیک توبه

ازخود بود بحق ازآنچ رویت باختیار خود خواست و اندر

دوستی اختیار آفت است پس این بازگشتن بود ازحسن باحسن

وانک حضرت رسالت علیه السلام گفتی انی لاستغفر فی کل

یوم سبعین مرة ان استغفار ست ازصواب باصوب

بهر نفسی ازمرتبه بمرتبه نقل فرمودی مرخود را ازمرتبه

اول مقصر دیدی بجنب مرتبه دوم استغفار کردی این

معنی انک گفت حسنات الابرار سیئات المقربین تو

بتحقیقت رجوع آمد ولیکن صفت رجوع مختلف بمقدار اختلاف

احوال و مقامات عامرا ازجفا بعذر بازگشتن بیم عقوبت

را و خاص را ازافعال خویش بازگشتن بدیدن منت تعظیم

مخدوم را و خواص خواص را کل کونین بازگشتن و عجز و

قناء غلام ایشان دیدن اجلال مکون کون را جوز این معلوم

شد باید دانست که تا بید در توبه شرط نیست بعد انک عزیمت

کرد که بدان کناه باز نکرده و اگر تایب را فتوری بیش آید که باز
بمعصیت افتد ان ایام گذشته حکم و ثواب توبه یافته باشد
از تایبان این طایفه بوده اند که توبه کرده اند و باز بمعصیت
نداده آنکاه باز بدرکاه آمده اند تا یکی از مشایخ گفته است
رحمة الله که من هفتاد بار توبه کردم باز بمعصیت افتادم تا
هفتاد یکهم بار استقامت یافتم که بیش نیفتادم و نیز گفته اند
تایی از معصیت توبه کرده بود باز در معصیت افتاد انکاه
پشیمان شد روزی با خود گفت اگر بیا رکاه باز آیم ندانم حالم
چه بود هاتفی آواز داد که اَطَعْتَنَا فَشَكَرْنَاكَ ثُمَّ تَرَكْتَنَا
فَتَبْنَا تَفَضُّلًا عُدْتَ اِلَيْنَا قَبِلْنَاكَ ما را طاعت داشتی ترا
دادیم بی وفایی کردی و ما را بکرداشتی ما ترا مهلت دادیم اکنون
باز آیی باشتی قبول کنیم اما قول مشایخ رضوان الله علیهم
جمعین در توبه آنست خواجه ذو النون مصری رحمة الله
وَبِهِ تَوْبَةُ الْعَوَامِ مِنَ الذُّنُوبِ وَتَوْبَةُ الْخَوَاصِ مِنَ الْغَفْلَةِ
تَوْبَةُ الْاَنْبِيَاءِ مِنَ الرُّؤْيَةِ بِعَجْزِهِمْ عَمَّا نَالَ غَيْرُهُمْ توبه عوام
ازکناه بازکشتن است و توبه خواص از غفلت بازکشتن است و توبه انبیا
آنست که عجز خویشتن بیند از رسیدن بحقایق که غیر ایشان رسیده باشد

خواجه سهل تستري با جماعتي بر اين ذكر التوبة ان لا تنسي
ذنبك توبه آن بود كه هرگز گناه كرده فراموش نكني و پيوسته
در ندامت باشي تا آنگه بسيار عمل داري معجب نكردي و باز
خواجه جنيد رضوان الله عليهم با جماعتي بر اين ذكر التوبة
ان تنسي ذنبك توبه آن بود كه گناه كرده فراموش كني زانچ
تايب محب باشد و محب را ذكر جفا جفا باشد و اين ضد قول اول
است در ظاهر اما در معني ضد نيست كه معني فراموش كردن آنست
كه حلاوت آن گناه از دل تو بيرون رود تا چنان كردي كه گويي
هرگز آن گناه نكردي و خواجه جنيد رحمه الله گفت بسيار خوانند
و در هيچ چيز مر اجنان فايده نبود كه اندرين يک بيت بديد
اذا قلت ما اذنبت قالت بحيتي وجودك ذنبا لا يقاس بها ذنب
جواب دهنده
چون وجود دوست از حضرت دوستي عجايب بود وصفش را چه
قيمت ماند اي برادر اجل در كمين است و فرصت عزيز كه ناصيه
كرفته ملك الموت ناكاه طالع ميشود بيري بنزديک بزرکي بيايد
و كفت ايها الشيخ كناه بسيار دارم و ميخواهم كه توبه كنم شيخ كفت
كه دير آمدي بير كفت نه زود آمدم شيخ كفت چكونه بير كفت
هر كه بيش از مرک بيايد اكرچه دير آمده باشد زود آمده بود اي

برادر فرخنده اوده وملوثی چنگ بتوبه بدن وامید وار باشی

که از سحره فرعونه اوده تن نی وازنسل اصحاب کهف ملوث تر

سحر کنندگان که پیش موسی علیه السلام سحر کرده بودند

نه وازنسل طهورسینا جماد تر نه وازخوب حنانه بی وفاتر نه

غلام را اگرچه از حبشی آرزو جه زیان دارد چون خواجه اش کافور

نام نهد چون ملائکه گفتند که ما را با فساد ایشان طاقت نیست

ندا آمد آری اگر بردر شما دزدی رد کنید واگر بدست شما بفروشیم مخرید

می ترسید که معصیت ایشان از رحمت ما زیادت آید یا می ترسید که آلودگی

ایشان بر کمال قدوسی ما لوثی آرد آین منی خاکیانند که در

حضرت ما قبول اند چون قبول ما آمد معصیت ولوث ایشان

چند بیت سراسر با همه عیبیم بدیدی وخریدی تو زهی کالا بی عیب وزهی لطف

بسم الله الرحمن الرحیم یا میوم در ختنود کردن خصمان

برادر اعز شمس الدین را حق سبحانه تعالی سعادت ابدی رساناد

بمنه وکرمه سلام ودعا از کاتب حروف مطالعه کند وبداند که

بعد توبه واصلاح ختنه کردن خصمانست واین عقبه بزرگ است

راه دشوار

بدانکه گناهان همه بر سه نوع است یکی ترک آنچه فتن آنچه بر تو واجب است

از نماز وروزه وغیر آن قضا کن ازین جمله بقدر امکان آنچه توانی

دوم گناهی است که میان بنده وخداوندست چنانکه شراب خوردن

و باخوردن و آواز مزامیر شنیدن و مانند این برون آمدن
از مثل آن گناهان بدان باشد که پشیمان شوی و عزم محکم کنی
که بدیگر باره نکنی و سیوم گناهی است که میان تو و میان بندگان است
و این دشوارست و صعب ترست و بر انواع است در مال باشد و در
نفس باشد و در تن باشد و در زن باشد و در کنیزک باشد و در
دین باشد آنچ در مال است واجب است که با نجصم ردّ کنی اگر ممکن
باشد و اگر عاجز باشی از خصم بخلی خواهی اگر غایب باشد بروح
او صدقه کن و اگر نتوانی نیکی بسیار کن و او را آمرزش خواه و
بخداوند باز کرد بتضرع و زاری تا او را بکرم خود خشنود کرداند
روز قیامت و آنچ در نفس است بر اولیاش بگو تا قصاص کنند یا
کنند و اگر عاجز باشی بخدای تعالی باز کرد بتضرع و زاری تا خ
را خشنود کرداند روز قیامت و آنچ در تن است یعنی کفتن غیبت
و بهتان و شتم و مانند این واجب است که خود را بیشی انکس که او
را غیبت کرده و دروغ زنت کنی و از و بخلی خواهی اگر ممکن باشد و آن
جایی است که از زیادت شدن غضب او ایمن باشد و اگر آزارها
باشد که چون بگویی خشمش زیادت شود بخدای باز کرد و برای او
آمرزش بسیار خواه و اگر فوت شده باشد بروح او خیری بکن

تهمت دشنام دادن

واجب ذ ر

وآنچ در زن وکنیزک آنرا نشاید که بحلی خواهی وظاهر کنی بلکه طریق
آنست که بخدای باز کردی تا روز قیامت اورا از تو خشنود کردانند
واگر ایمن باشی از زیادت شدن خشم او این نادرست بحلی بخواه
وآنچ در دین است چنانک کسی را تکفیر کرده باشی یا گمراه کرده باشی
این نیز دشوارست باید که بیش انکس خود را دروغ زن کنی وازو
بحلی خواهی اگر ممکن بود واگر نه بخدای تعالی باز کردی وبسیاری
بسیار بخوزی تا خدای تعالی اورا از تو خشنود کرداند حاصل کار
درین باب آنست بدانچ ممکن کرد خصمان را خشنود کنی وآنچ
نتوانی بخدای تعالی بتضرع وزاری وبصدق دل باز کردی
روز قیامت ایشانرا از تو خشنود کرداند وامید بفضل خداوند
عز وجل آنست که چون صدق بنده بداند خصمان اورا از
خزینهٔ رحمت خویش خشنود کرداند بس اگر بدانچ گفتیم شد
عمل کردی وبر ترک گناهان بکلی دل نهادی ولیکن کردهٔ ها را
قضا نکرده وخشنود خصمان را نکرده عتاب باقی وگناهان آمرزیده
بس بایلد دانست که این عقبهٔ عقبهٔ دشوارست ومهم است وخطر
او بزرگ است روایت کرده اند از خواجه ابو اسحاق اسفرائنی
رحمة الله علیه که از علماء بزرگ بوده است گفت سی سالست

که از خدای تعالی تو به فصوح میخواستیم مستجاب نمی شد
وقتی بر سبیل تعجب گفتیم سبحان الله یک حاجت سی ساله
که روا نمی شود را در خواب دیدم که گوینده میگوید تعجب میکنی و نه
می دانی که چه میخواهی این میخواهی که خدای تعالی ترا دوست
گیرد و این حاجت نه حاجت خود ست ای برادر گناه بنده
را سخت بلائی است اول گناه سختی دل است و آخر او کفر است
و بد بختی نعوذ بالله منها و فراموش مکن حکایت ابلیس و بلعم
باعور که اول کار هر دو گناه بود و آخر کار هر دو کفر یکی از
صلحا گفته است که سیاهی دل از گناهان است و علامت سیاهی
دل آنست که از گناه کردن نترسی و از طاعت کردن لذتی نیابی
و اگر نصیحتی شنوی در دل اثر نکند بس غافل مباش در
توبه تعجیل کن که اجل پنهانست و اگر توبه کردی بس نشکنی
و باز گناه کردی باز در حال توبه کن و با نفس خود بگوی شاید که
بینی از آنکه باز کنم بمیرم همچنین دوم بار سیوم بار چهارم
بار هر بار که گناه میکنی توبه کن و در توبه کردن باز مایست و اگر
گوئی مرا از توبه این باز میدارد که میدانم باز گناه خواهم
کرد و بر توبه ثابت نخواهم ماند بس بی فایده در توبه کردن

بی فایده

جه فایده بدانکه این جمله غرور شیطانست از کجا دانستی
تا آن زمانک باز نکنی بهتری اما اینکه می ترسی از باز افتادن
در گناه بر تو واجبست که بصدق توبه کنی و تمام کردانی توبه
بر خدای عزوجل اگر تمام کردانی فهو المطلوب و اگر تمام نکردانی
گناه گذشته آمرزیده شد و ازان ببعضی پاک شدی نماند بر تو
مگر همین گناهی که بتجدید کرده، و این سودیست بزرگ و فایده
بسیار بر تو باد بحکم التائب من الذنب کمن لا ذنب له
توبه کننده از گناه مثل آنست که گناه نکرده باشد
لکن از بیم بار افتادن در گناه، از توبه کردن باز نه ایستی که ترا قطعاً
بتوبه کردن ازدو فایده یکی حاصل است شنیده، که رسول علیه
السلام فرموده است بهترین شما کسی است که چون گناه کند توبه
بسیار کند حاصل کار در باب توبه آنست که چون عزم درست
کردی بر ترک گناهان جنابِ خداوند از دل تو دانست که بیش گناهی
نخواهی کرد و خصمانرا بقدر امکان خشنود کردی فریضهٔ که از تو
فوت شده بود بقدر امکان قضا کردی و در باقی بتضرع و زاری
بخدای عزوجل باز گشتی غسلی پاک بکن و جامهٔ پاک بپوش
و چهار رکعت نماز جنابت باید بحضور دل بگزاری بسی روی بر زمین
نه در جایگاهی خالی که جز خدای تعالی کسی ترا نه بیند بسی خاک

ص
۰ برنده خواهی ماند
شاید پیش از آنکه
گناه کنی

بوسر کن وسر در وی حویش در خاک بمال جشمی گریان ودلی بریان
برزند وه وناوا از بلند یکان یکان گناه خود که در مدت عمر کرده
بگوی وتفس خود را ملامت کن ای نفس وقت آمد که توبه کنی وبخدای
تعالی باز گردی ویا خود طاقت آن داری که بر عذاب خدای
صبر خواهی کرد یا چیزی داری که ترا از عذاب مانع خواهد شد
مثل این کلمات بسیار بگوی بجا بس هر دو دست بردار وضاجات کن
الهی بنده، گریزپای باز پیش تو آمده است بنده گناهکار آشتی
میکند بنده گناه کار بعذر پیش آمده است از من عفو کن وبقضا
خویش مرا قبول کن وبنظر رحمت سوی من نگر یارب مرا بیامرز
وجمله گناهان مرا که دانی مرا در گذار وآنچ از عمر باقی است تا مرا
از گناهان نگاه دار که خیر بدست تست وتو بخشنده وبخشاینده
بیت قطره، جند از گنه گر شد بدید، در جنان دریا کجا آید پدید
بس این دعاء بخوان یا مُجْلِیَ عَظَائِمِ الْاُمُوْرِ یا مُنْتَهِیَ
هِمَمِ الْمُؤْمِنِیْنَ یا مَنْ اِذَا اَرَادَ اَمْرًا فَاِنَّمَا یَقُوْلُ لَهٗ کُنْ
فَیَکُوْنُ اَحَاطَتْ بِنَا ذُنُوْبُنَا وَاَنْتَ الْمَلْجُوْرُ لَهَا یَا مَذْخُوْرًا
لِکُلِّ شِدَّةٍ کُنْتُ اَذْخُرُکَ لِهٰذِهِ السَّاعَةِ فَتُبْ عَلَیَّ اِنَّکَ
اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِیْمُ بس بسیار بگوئی وزاری کنی یا مَنْ لَا

فکر دعا نیز دان در کار خود
وین روش سنن شود کار تو زود

مشغله

يَشْغَلُهُ سَمْعٌ عَنْ سَمْعٍ لَا تَشْتَبِهُ عَلَيْهِ الْأَصْوَاتُ يَا مَنْ لَا
يُخَلِّطُهُ السَّائِلُ يَا مَنْ لَا يُبْرِمُهُ إِلْحَاحُ الْمُلِحِّينَ اَذِقْنَا بَرْدَ
عَفْوِكَ وَحَلَاوَةَ رَحْمَتِكَ اِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ بس زود
بفرست و برای جمله مسلمانان آمرزش خواه بلفظا و تمثول
بعبادت
شوکه توبه نصوح کردی و از گناهان پاک بیرون آمدی و با آسمان
چنانک گویی امروز از مادر زادی و خدای ترا دوست گرفت و ترا
اجر و ثواب بسیار بدست آمد و برکت و رحمت بر تو چندان نازل شد
که هیچکس وصف آن نتواند کردن و از عذاب و بلاء دنیا و آخرت
خلاص یافتی ای برادر اگر با عیب و بول بخواستی کرد با عیب
نیافریدی اعتقاد آن دار که علت آدم طعم آن گندم خوردن از
بهشت بیرون نیاورد بلکه خود بیرون آوردن خواست اگر هزار
هزار صاحب کبیره را ببهشت خواهند برد آدم را بیک زلت
از بهشت بیرون آرند لا و الله اگر گوئی که آدم در بهشت بی
فرمانی کرد تا از آنجاش بیرون آورد رسول ما صلی الله علیه وسلم
بقاب قوسین چه کرد که اینجاش باز آورد ولیکن بقاب قوسین
برد تا فرشتگان از صلوات او خجلت بیاموختند اینجاش باز
آورد تا زمینیان از عبادت او شریعت بیاموزند آنجا میکوفت

لَا اُحْصِیْ ثَنَاءً عَلَیْکَ اینجا گفت اَنَا اِفْصَحُ اَلْعَرَبِ هرگونه کہ
توانی سجدہ میکن ونیازی وسوالی پیش دار آورده اند جهت
بنده گویند اِیَّاکَ نَعْبُدُ حق عزوجل گوید هرچه آورده است قبول
کنید وچون گویند اِیَّاکَ نَسْتَعِیْنُ خدای عزوجل گوید هرچه
میخواهد بدهید وخزانهٔ بادشاهان رونق بسایلان کی دهد هیچ
سایلی بانیاز تر از خاک نیست آسمان وزمین عرش وکرسی
همه بوی دادند از نیاز وی ذرّه کم نشد وهیچ خزانه همچو
خزانهٔ خداوند نیست کم هرچه همه خلق را بایست صد هزار
چندان بداد ند وخواهند داد ذرّه کم نخواهد شد والسّلام

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب جبارم در تجدید توبه

برادر اعز شمس الدّین اکرمه الله بکرامة التّائبین بداند که
کرات متقاضی بود که چیزی نبشته آید وبهر چیزی ارشادی
وتنبیهی کرده شود واندکی دل ماندکی هم میکرد بنان بران چند
مکتوب متواتر نبشته شده است بتامّل تمام مطالع کند وپیش قاضی
صدر الدین نیکو تحقیق کند ونیّت داعی همین است که چون قاضی
صدر الدین آنجا است چیزی مشکل نخواهد ماند وبقدر وسع
کار بندد که اصل کار است ودر هر ساعتی از تجدید توبه غافل نبود

وهمت بدان بنده که حق تعالی بحقیقت توبه نزدیک اصلی
درکار توبه است زیرا که سرمایه کار ایمانست و این راه که رود
ایمان رود و این بار که کشد ایمان کشد و این باد بیخ خوشخوار
که قطع کند ایمان کند و این بحر محیط که سیاحت کند ایمان
کند و این سرپرست که چند ایمان جند و این درد کرا باشد ایمان
را باشد و این طلب که نماید ایمان نماید و چون توبه بدیدآمد حقیقت
ایمان بدید آمده که آفتاب ایمان در هر سینه بر قدر توبه او تابد
همان مقدار که در کار توبه بروی گشاده میشود آفتاب ایمان بر
قدر آن در تابش می آید پس درست کردن مقام توبه اهم مهمات
وحقیقت توبه کردش است از نهاد خویش بکرد خویش که مرید
را جمله فرماید برای این کردش فرمایند او از نهاد خویش بکرد
وچون مرید از نهاد خویش بگشت دیگر بود دیگر گشت انگ
تو دیگه بودی نیست مردی دیگر بدید آمد که چون صفت بگشت
او نیز نماند اگرچه ذات بر جاست که آنرا اعتبار نیست پس او را
هر آینه ایمانی دیگر بدید آمد که آنرا حقیقت ایمان خوانند اما بیش
از کردش جز تقلیدی و حرکت لسانی بیش نبود چنانک بیش خلق

تا کی بزبان خدا پرستی ۔ این نیست مگر هوا پرستی
تا نکردی تو مسلمان از درون ۔ کی توانی شد مسلمان از برون
و این خر لنگ ایمان تقلیدی و حرکت لسانی که من و تو داریم
این راه نتواند فرمت و این بار نتواند کشید و این بادیه خونخوار نتواند
برید و این سر بنت مردان نتواند چشید مثل است که باربیل بوخر نمی
نکشد اینست که گفت مثنوی محرم دولت نبود هر سری
بار میخانکشد هر خری ۔ کرستم را هم رخش رستم کشد و از دور
این مقام و از هوئی آن کنار نباید که در خاطر آن برادر فتوری
و نفوری روی نماید و را ۔ کریز بیش گیرد الفرار مما لا یطاق
من سنن المرسلین برخواند در نبشتن و گفتن این خوفست
زینهار تو میدی بهیچ حال هیچکس را جای این نیست اینجا کاری
علت است بهائی نمی باید با کس بود که از پیش بت بردارند
شد بطرفة العین جنان برگیرند که هنوز سجده گاه در پیش بتکده
گرم بود که او را از همه ملک و فلک دل زاینده باشد و در صفی
رسانیده که اگر انس و جن و ملک و یرا باز طلبند نشان نباشد
سر گردان شوند و گویند این چه بود و چه شد جواب دهند
فعال لما یرید ۔ هر چه خواست کند چون و چرا در این

حکمت

حضرت بار نیست و علت را مدخل نه کہ اینجا کار بی علت است

یکی را با یزید و یکی را ابو جهل و یکی را با علی علیین برآریم

و یکی را با سفل السافلین فرود بریم باز کردید و چون و چرا در

عالم انسانیت خرج کنید کہ از اینجا برآمده است حق تعالی آن

برادر را بینای خویش کرد انک و او را از بیش وی برداشت بمنه

و کرمه بالنبی و آله هر چند تو پستی همت بلند دار ای برادر

همت مردان بهیچ چیزی فرود نیاید آسمان و زمین عرش

و کرسی و بهشت و دوزخ باو نهمت ایشان نکشد اینست کہ گفت

ملنوی یی در غم دوزخ و بهشتند این طایفه را جنین سرشتند

جنگ در حضرت خدای زده هر چه آن نیست پشت پای زده

همت این مردان فضاء پاک و صحرای بی خس و خاشاک خواهد تا

(گشادگی صحرای)

در وی پرواز کند و هیچ فضایی پاک تر از فضاء ربوبیت نیست

همت مردان کرد کعبه و بیت المقدس نگردد و با آسمان و زمین طواف

نکنند سبحان الله عجب کاری مردی در جای خود نشسته

و پای در دامن کشیده و سر بزانو نهاده و سر او از کون و مکان

در گذشته زهی همت کہ او را جز در آب و خاک نیابی از اینجا گفته

اند تصوف جنبشی است کہ در وی قرار نیست زیرا کہ جز در آب قرار گرفت نکند

شود الماء اذا طال مکثه ظهر خبثه روا باشد که مرد بصورت
اب هرگاه دراز شد راکد او ظاهر شد بدی او
در کوشهٔ خود قرار گرفته بود و سر او در ملکوت و جبروت جولان
میکند این دانی چیست رفتن جو تیز کرد و دیدار بعکس باز کرد و
نه بینی که آن سر آسیاء خراس که میکرد دار غایت رفتن صرکه نظر کند
گوید که ایستاده است خواجه جنید را رحمة الله گفتند ای پیر چرا
بسماع برنخیزی و این آیه برخواند وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا
جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ شما رفتن مانی بینید جو
رفتن تیز شود در دیدار نیابید شیم سحر جنان کارد که کس

را خبر نباشد والسلام ۵ بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب پنجم در طلب پیر برادر شمس الدین شرف الله
فی الدارین بداند که مبتدی را بعد صحت توبه باجماع مشایخ
طریقت رضوان الله علیهم فریضه است که پیری بخته و فراز
و نشیب طریقت گذشته مستقیم الحال کمّله و قهر جلال و لطف
جمال دیده العلماء ورثة الانبیاء در حق وی حقیقة
شده و بر جملهٔ علل امراض مرید واقف و بر علاج آن طبیب
حاذق کمّله طلب کند قال الله تعالی کونوا مع الصادقین
امر است در بودن با صادقان و این بیغامبران اند صلوات
الله

اللہ علیہم وبعد ایشان خلفاء بیغامبر اند وآن مشایخ اند
العلماء ورثة الانبیاء منشور خلافت ایشانست علماء امتی
کانبیاء بنی اسرائیل طغراء ایشانست قال النبی صلی اللہ علیہ
وسلم الشیخ فی قومہ کالنبی فی امتہ شیخ درمیان قوم
خویش را نمایی در دین حق چنانست کہ بیغامبر در میان
امت خویش وامت را در راہ دین حق از بیغامبر جادہ
نیست همچنین قوم را بی شیخ کہ خلیفہ بیغامبر است ازینجا
است در کلمات مشایخ لا دین لمن لا شیخ لہ دیگر حضرت
رسالت فرموده است اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر وعمر
وگفت اصحابی کالنجوم بایتهم اقتدیتم اهتدیتم الرجع
در بدایت هدایت نه بیغامبر حاجت بود ونه بشیخ ان تحنی
است کہ در زمین دل جز بدست کاری نظر عنایت اللہ نیفتد
ولکن اللہ یهدی من یشاء ولیکن هر کجا کہ ان نجم بدید آمد
در پرورش آن بنیابت وخلافت حق بہ بیغامبری یا شیخی
کہ نایب بیغامبر ست حاجت بود کہ وانک لتهدی الی
صراط مستقیم ودلایل عقلی در کتب مشایخ رضوان اللہ علیهم
بسیار ست یکی ازان اینست کہ راہ کعبہ ظاهر وصورتی است بی

دلیلی وراه شناسی نمی تواند رفت بانک روندمراهم دیدهٔ راه
بین است وهم دلیلی قوی وهم راه محسوس وراه طریقت که صد
وبیست هزار روانند نقطهٔ نبوّت دران راه قدم زده اند واثر ظاهر
ومحسوس نه بی دلیلی وراه شناسی محال بود که کسی رود ودیگر
جنانک در راه صورت بُرّاق وقطاع طریق بسیار اند بی بدرقه
نتوان رفت در راه طریقت دنیا ونفس وشیاطین انس وجن جمله
راه زنانند بی بدرقهٔ صاحب دلی وولایتی نتوان رفت ودیگر
انک درین راه مزلّات قدم وآفات بسیار ست وبی شمار تا قدم اسفه
ودهری وملاحده ومعطله واباحتی ومثل ایشان از اهل بدعت
وهوا جمله بی شیخی کامل ومقتدایی واصل درین راه بسر مایهٔ
عقل خویش در آمدند هریکی در بادیه افتادند وهلاک شدند و
دین بباد دادند بیت توجون موری واین راهی است هموون
موی بت رویان، مروز نهار بر تخمین وبر تقلید وبر عمیان،
لیکن صاحب سعادتان در پناه دولت صاحب ولایتان ازان عقبات
بسلامت عبور کرده اند وازان مزلّات ومهالک خلاص یافته ودر سلوک
خویش دیده اند که هر کسی کجا افتاده است وچگونه هلاک شده است
ودیگری روندگانرا از ابتلا وامتحان گوناگون فترتها، بسیار افتاده کرد

شیخی صاحب تصرف نبود که مرید را از وقعه و فتوت باز ستاند
توقف شور
و بعبارت و اشارت لطیف وی را در روش آرد و اگر نه در تقوی قدم وی
افتد و همه رنج ضایع شود قطعه در سایه پیر شو که تا بینا
آن اولیتر که با عصا کرده، کاهی شود کوه بجهد بر هم زن، تا بیین
ترا جو گهر با کرده، کز این نکنی که گفت عطار، هر رنج که میکنی هبا کرده،
تا چیز
دیگر آنکه رونده را در این راه ببعضی مقامات روحانی که رسد دوروح
از کسوت آب و گل مجرد شود و پرتوء نور حق بر و تجلی کند و روح
درین حال در خلافت حق ید بیضا نماید ذوق انا الحق و سبحانی
در حلق وقت خویش یابد و بندار یافت و وصول بمقصود در وی
بدید آید عقل و علم و فهم او البته ادراک نتواند کردن اگر درین
حال لطف شیخ صاحب ولایت دستگیر او نشود بخوف زوال
فرود آمدن، بگانه شدن،
ایمان بود و بیم افتادن، در بادیه، حلول و اتحاد باشد دیگر
حیری بحیری
انکه رونده را در اثناء سلوک راه، از عجب شبها حجت بدید آید
و وقایع بدو گشاده شود و احوال شیطانی و نفسانی رحمانی
بدو ظاهر گردد و مبتدی را بدینها هیچ وقوف نه زیرا که این همه
زبان غیب است و زبان غیب هم اهل غیب دانند که زبان مرغان را هم
مرغان دانند چنانک کسی گفته است مثنوی

توجه دانی زبان مرغان را چون هدهدی کهی سلیمان را
الکرا اینجا شیخی موید بتایید الهی و معلمی بعلم تاویلات زبان
دانی از مغیبات نباشد مرید هرگز از اینجا نرفی نتواند کرد و دیگر
انکه حضرت بادشاهان صورت الکرکسی خواهد که در جیفه خوردنی
یابد یا ولایتی و محلی و قربتی حاصل کند الکرچه استحقاق آن ندارد
تا حزمتی لایق بادشاه از دست وی برخیزد اما چون بجانب
مقربی از مقربان بادشاه شود و خود را بدو بندد و آن مقرب
مقبول القول منظور و منظر بادشاه بود آن التماس او در حضرت
بادشاه عرض دارد بادشاه در علم استحقاق و کم خدمتی
آن شخص نه بیند در حقوق سابق و مکانت و قربت آن
مقرب نکرد و قول او رد نکند و التماس او باجابت مقرون
گرداند و او را بدان مرتبه و بدان محل که مقصود او بود برساند
الکر آن شخص بخود طلب کردی سالها در از هر کز نیافتی
و بدان مطلوب نرسیدی و همچنین مشایخ رضوان الله علیهم
اجمعین در حضرت بادشاهی بادشاهان مقرب اند و مقبول
القول اند هر که بدیشان پیوندد و خود را برایشان بر بندد
بمقصود و مطلوب برسد مشایخ را رضوان الله علیهم

بحکم صفاء نظر و باکی اسرار بر اسرار و اشارات قرآن قدیم
و احادیث رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نظر افتاده بود بنه
طریق دلک راه جان سپردند و کار مریدان از مقدمات
نتایج استخراج کردند و بدان نتایج احکام نهادند حکم اوّل
آنک چون حق تعالی دیده یکی بر افعال بگشاید تا نیک را نیک داند
و بد را بد و ارادت از آلت آن در وی پدید آید اما طریق
دور کردن
از آلت آن ندانند چه کند بیکی ازین مقبلان درگاه و مقبولان
الله خود را بر بندد و قصد تبدیل احوال کند تا آن مقبول
الله این افتاده را بر گیرد و این گم شده را در پذیرد و او را
از نفس امّاره باز ستاند دوم آنک اگر فتوری بیش آید و
قصوری او را روی نماید از راه لطف تخت ترغیب
کند و در یابد سیوم آنک او را از قرینان و هم نشینان بد باز
دارد و شنیدن کلام ایشان منع کند که هر چه مرید بسالی از خود
بر کند ایشان بساعتی در دل وی بنشانند و همچنین احکام دیگر
و گفته اند که ممکن است که مرید بیک پیر بمنزل رسد روا باشد
که بدو یا بسه و یا بچهار و یا بیشتر ازین صحبت کند آنکه بمنزل
رسد که هر پیری و صحبتی وی را سبب کشف مقامی کردند! امّا

نیکوتر آن بود که پیرانرا بمقام خود آلوده نکرداند و نهایت
ایشانرا اندر آن مقام نشان نکنند گویند نصیب من از صحبت
ایشان این بود الیشان فوق این بوده اند این باد ب نزدیکتر
بود بدانچ بالغان راهِ خداوند را بامقام و احوال کار نبود
لیکن چون با پیری صحبت کرد بی اجازت وی از آنجای نزود
واز صحبت وی جدا نگردد این نکته دارد و بر جمله از غیبت
پیران احتراز باید کرد اگر بی اجازت ایشان یا بر طریق بطلان
پیر او ب نزدیک پیری دیگر شود روا نباشد هر که چنین کند
من تا طریقت باشد و اند عادات مشایخ رضوان الله علیهم
چنان رفته است چون مریدی بدیشان تعلق کند وی را سه
سال اندر سه نصیحت ادب کنند اگر بحکم آن قیام کند پدیشان
خرقه احرام او را بتحقیق نه بتقلید مسلم دارند والا گویند که
طریقت مر این را قبول نمی کند و آن سر چیز انیست که یکسال بخدمت
خلق و یکسال بخدمت حق و یکسال مراعات دل خود دست
بدعا و زبان بسوال کشاده دارد انّ اللّٰهَ یُحِبُّ الْمُلِحِّینَ
فِی الدُّعَاءِ میگویند در دعا و سوال بر ده شرم از وی
بردار و آنچ خواهی گستاخ وار خواه و هر چه خواهی حقیر مخواه

الکریم

اگر نداهنک از درگاه برمخیز تا نستانی بقطع بداند هرگز اچیزی
داد رایگان داد وهرگز ایمان داد رایگان داد وهرگز امرزید
رایگان آمرزید همه عالم ستاند او بخشد هَلْ مِنْ سَائِلٍ هَلْ مِنْ
دَاعٍ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ بر انکیخت که بخواهید ما کریم فراوانیم
بفرمایم تا بخواهید چون بخواهید تقاضا کنم چون کاهلی کنید نا
خواسته دهیم رباعی انک ناخواسته عطا بخشد، گر تو
خواهش کنی چها بخشد، بادشاهی است او اگر خواهد، هر دو عالم
بیک کرا بخشد، ای برادر این در کرمت اینجا استحقاق نمی
باید که کریم آن بود که بنا استحقاق دهد هر که باستحقاق دهد
کریم نبود زیرا که استحقاق سببی موجب است هر جا که موجب
آمد دین آمد و دادن دین کرم نبود نقلست که کافری در
میان حرب امیر المومنین علی را گفت رضی الله عنه یا علی
تیغ مرا ده علی تیغ بدو داد کافر گفت یا علی سخت دلیری
یا سخت نادانی که شمشیر بخصم دادی علی گفت هم آن
که تو دشمن و خصم بودی لیکن زبان سائلان داشتی والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم ه مکتوب در اهلیت شیخ شهاب
برادر شمس الدین اعزه الله فی الدارین بداند که بناء اهلیت

شیخی و استحقاق مرتبهٔ مقتدائی را بر سبیل اجمال بپنج رکن
نهاده اند و آن هر پنج رکن از این آیه استخراج کرده اند که خداوند
عزوجل گفت فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ
عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا حق سبحانه و تعالی چون موسی
را علم بمرید و متعلمی بخواجه خضر علیه السلام فرستاد
او را بمقام شیخی و مقتدائی و معلمی به پنج مرتبه یاد کرد اول
اختصاص عبدیت من عبادنا دوم استعداد قبول حقایق
از ابتداء حضرت بی واسطه که آتینا رحمة سیوم خصوصیت
و اون
یافت رحمة خاص را از مقام عندیت که رحمة من عندنا چهارم
شرف تعلم علوم از حضرت خداوندی بی واسطه و علمناه
پنجم دولت یافت علوم من لدنی که من لدنا علما و این پنج
مرتبه جامع است من جمله معانی کمالات را و شاملست مرهم
درجات و مقامات را و شرح و تفصیل آن در مکتوب نگنجد پس شیخ
را قبل از آید که بدین خاصیتها مخصوص گردد و بدین صفتها
موصوف شود و بدین مرتبها گذر کند در جمله هر مقامی نیکو و خصلت
پسندیده که در قرآن یاد کرده است و در اخبار آمده است در او
موجود بود تا شیخی و مقتدائی را شاید او آن مقام عبدیت و تا

ارزدۀ ماسوی اللہ ازاد نکرد د عند اللہ نتواند بود و بدرجۂ
من عبادہ تا نتواند رسید د و یم استعداد قبول حقایق از ابتداء
حضرت بی واسطہ و تا از صفات بشریت بکلی بیرون نیاید
مستعد قبول حقایق از حضرت عزت بی واسطہ نگردد و سعادۀ
آتیناہ رحمۃ نرسد سیوم یافت رحمۃ خاص از عندیت
وتا تخلقوا باخلاق اللہ نبود در سر او تجلی صفات الوہیت
نتابد بمقام عندیت نرسد و بصدر رحمۃ من عندنا ننشیند
چہارم تعلم علومست از حضرت عزت بی واسطہ و تا لوح
دل از نقوش علوم عقلی و سمعی و حسی پاک نگردد بتعلم علوم از
حضرت عزت بی واسطہ نتواند بود و بکرامت و علمناہ ملکرم نتواند
شد پنجم مخصوص بودن بعلم من لدنی بمعرفت ذات و صفات
و افعال خداوند تعالی تعلق دارد جنانکہ حضرت رسالت فرمود
عرفت ربی بربی و تا بولادت دویم نرسد کہ عیسی بیخامبر
علیہ السلام ازان نشان داده است لن یلج ملکوت السموات
والارض من لم یولد مرتین این درجہ نبود و بشرف علم من
لدنی مشرف نگردد یعنی ہرکہ از خود بزاید یعنی از اوصاف بشریت بیرون آید آن

جهان ایشند بس دنیا و عقبی هر دو حاضر بیند مَنْ لَمْ یُوْلَدْ

مرتبتی این باشد و با این همه گفته اند که شرایط مقام شیخی

و مرتبهٔ مقتدایی در حصر و عدّ نیاید شیخی و مقتدایی نه بدان

شخص و سر و ریش است که خلق به بینند شیخی و مقتدا آنست

این معنی است که در مقام عِنْدِیَّتْ و فی مقعد صدق در ایشان

قبهٔ عنایت و غیرت حق است اَوْلِیَائِی تَحْتَ قِبَابِی لَا یَعْرِفُهُمْ

غَیْرِی رباعی مردان رهش زنده بجانی دگرند مرغان

هواش زآشیانی دگرند منکر تو مبین چشم بدیشان کایشان بیرون

زدو کون از جهانی دگرند اینجا سوالی است که کند و آن آنست

که مبتدی مثل این شیخ و مقتدا کجا یابد و مبتدی را چگونه ممکن

منتهی تواند بود و شناخت وی این را چگونه میسّر شود و مبتدی

را درست نه که بمیزان عقل دلیل خویش مردان حق را بسنجد و بنظر

مختص خویش و اصلان و مقربان حضرت عزّت را نشان کند و این

هم نیست نه بس که کسی را تقلید کند بمجرّد دعوی بس بجه داند

که فلان شیخ مثلا مدّعی است و نه محقق یا او کامل است و منتهی

و بدان جا رسیده است که بدو اقتدا کند یا نه جواب اینچنین گفته

اند هر یکی را از طالبان بران مقدار که او را نصیب شده است و نهاده

اینها اسباب آن و آلات آن بجوید کما ینبغی که هرگز ازان
بیرون نتواند شد و بر قدر حظ و نصیب هر کسی طلب بروی
مسلط کرده اند چنانکه در راه او کاهی هم نیفتد چنانکه طالب
تعیین کردن
علم را بر مقدار نصیب او در ازل طلبی و سببی موجود بود هیچ
مانعی و صارفی در ان نه همچنین در ین طلب دان بی تفاوت سوالی
باز کرد آینده
دیگر کنند که علامتی هست که بدان تمیز کنند مدعی را از محقق
و اهل را از نااهل جواب گفته اند این علامتها بسیارست و عبارت
کردن از ان دشوار و همه را محیط شدن نتوان با این بهم اینچنین
علامتی که طردی و عکسی بود که اگر آن نشان بود بدانند که هست
شامل و مانع
و اگر نبود ندانند کسی نگفته است حاصل ازامر در حق کسی که عنایت
سابق است که اَلْعِنَایَةُ قَبْلَ الْمَاءِ وَالطِّینِ در ابتداء بر قضیه
عنایت الهی قبل از آب و خاک بشر
وَالَّذِینَ جَاهَدُوا فِینَا قدم در راه طلب نهد و یکمند جذبات
ان کسانیکه جهاد میکنند در راه ما
عنایت ربانی روی دل از مالوفات طبع و مستلذات نفس بگرداند
و متوجه حضرت صمدیت کرد عنایت سابق و تقدیر ازلی بر سنت
لَنَهْدِیَنَّهُمْ سُبُلَنَا جمال شیخی واصل و مقتدایی کامل در آئینه
راه خویش ما ایشان را بسوی
دل او برو عرض کنند و آن شیخ سالک بود نه مجذوب که مجذوب با
شیخی را نشایند اگرچه سالک هم مجذوب بود اما مجذوب سالک

دیگر است و مجذوب مطلق دیگر که مجنون مرید صادق جمال شیخی
در آینه دل خود مشاهده کند در حال بر جمال ولایت او عاشق
گردد و قرار و آرام از وی برخیزد و در طلب آید و منشأ جمله این
سعادت این بیقراری است و این عاشقی است که تا مرید بر جمال
ولایت شیخ عاشق نگردد در تحت تصرف ارادت شیخ بکلی در
نیاید و مرید باید که مراد شیخ بود نه مرید مراد خود از اینجا
ارادهٔ کننده
گفته اند اَلْاِرَادَةُ تَرْکُ الْاِرَادَةِ سر این معنی است که گفت رباعی
ارادت ترک کردن خواستن است
ای دل اگرت رضای دلبر باید، آن باید کرد و کفت گو فرماید،
گر گوید خون گری مگو از چه سبب، ور گوید جان بده مگو چون شاید،
و مشایخ طبقات را اختلاف است که مرید کرا گویند و مراد و شیخ
کرا گویند بعضی بر آنند چون یکی در صحبت بزرگی صاحب ولایتی در
آید و حرکات و سکنات او را متابعت نماید این را مرید گویند و
او را مراد خوانند و شیخ خوانند و بعضی بر آنند که مرید کسی را
گویند که او را صاحب ولایتی یا عارفی یا عالمی مقراض بر دست خویش
بنهد سری را اندر او قبول کند این را مرید گویند و رانده، مقراض را
مراد خوانند و شیخ خوانند و علی التحقیق خداوندان کانند که
در متابعت رسول وی عم از کل کاینات عبور کرده اند و در

تجلیات صفات جمال و جلال ... همی هستی ایشان کم نشود در همه مقام

فَاِذَا اَحْبَبْتُهُ ... کُنْتُ لَهُ سَمْعًا وَبَصَرًا وَیَدًا وَلِسَانًا مقام

بر عاصی کند مطیع گردد و اگر در مطیع آید در تحت ولایت نشیند

گفته اند هیچ بقعه و مقامی نبود که یک صاحب دولتی نباشد

و همه بی دولتان در بنا سایه دولت او باشند خلیفه و سلطان

در هر عصری یکی بود اما تره فروش چندان که خواهی در هر

شهری باشد در خبر ست که بیوسته در میان امتان سیصد و اند

کس باشند که قیام عالم بدیشان بود و راحت و رحمت از آسمان

بر همیشان از برکت ایشان رسد پرسیدند که صفت ایشان چه باشد

فرمود اَلزَّاهِدُوْنَ فِی الدُّنْیَا وَالرَّاغِبُوْنَ فِی الْاٰخِرَةِ وَالرَّاضُوْنَ

بِقَضَاءِ اللّٰهِ وَقَدْرِهِ ای برادر یقین بدان که این کاری است

بیش از من و تو بوده هر کسی را بمنزل رسانیده و مقام وی بدلیل

کرده هیچکس کاری نو آغاز نکرده است همانست که در قلم بوده

است در کاری تمام شده هر کسی قدم می زند تو پنداری آن مدد

هزار و بیست جمار و اند نقطهٔ نبوت که در عالم آمدند کاری

نو در عالم آوردند حاشا و کلا بلکه گنج در سینه تو بود جنبانیدند

وانچ در حق تو رانده بودند سوی آن خوانند و بس کتب و رسل
وسایط است باحکم و تقدیر است بیرون می رود ابو الحسن
برقانی رحمة الله علیه گفت که دل همه صدیقان را پاره پاره
کرد بتیغ قهر و حکم ایشان را بانتظار قطرهٔ آب کرد انیده و خود
ن بلبس ندا داد موسی علیه السلام را در دل آمد که همین منم که
خداوند جل و علا با من سخن میگوید ندا آمد که عصا بر سنگ زن
عصا بر سنگ زد صحرایی دید صد هزار موسی عصا بر دست
کرفته و کلاه بر سر نهاده میگویند ارنی والسلام مکتوب

هفتم در ارادت بسم الله الرحمن الرحیم

برادر شمس الدین بداند ارادت خواستِ دل است که در دل
اندیشه بچیزی متعلق کردد و از ان اندیشه جنبشی در دل
پدید آید که بدان جنبش نیّت طلب آن چیز خیزد و هر چند
مراد سر بفتر از ارادت بهتر و نیکوتر و حقیقت ارادت خواست
محض است و تجرّد از ثواب و اغراض و پاک از تغیّر پذیرفتن
یعنی خالی از امیدِ ثواب و غرضها
و ممتنع کشتن باسباب و منقطع شدن از اغراض تا جزو
یعنی بی آنکه منع کند از ارادت یعنی غرضیکه باشد ازان منقطع نه ان
حضرت الهیّت باز نه ایستد مثلو یات
از ایستاده نشود
تا بهشت و دوزخ در وی نبود، جان تو زین راز کی آگهم بود

بگذرون

چون برون آیی ازین هر دو تمام صبح این دولت برون آید مسام

آما ارادتِ آدمی را علایق وموانع است کاهی از ضعف ارادت
الجه پیش آید
وکاهی از عجز مرید وکاهی از امتناع مراد وبا این همه ارادت
بعضی از نیافتن شیخ
آدمی مشوبست بغرض برای نیکونامی ومدح ومانند آن مرید
صادق آنست که ارادتش از حظوظ ونصیب خویش پاک کشته باشد
وارادت در طریقت چون نیت در شریعت است چنانک در شریعت
هر عبادت که از نیت خالی بود قدر ندارد ودر طریقت هم
حرکت که از ارادت خالی بود هیچ مرتبه ندارد وآرادت بر سه
گونه است یکی ارادت دنیاست که آدمی در طلب دنیا مستغرق
تردد واین ارادت آفت تمام ومرض مهلک است چون بر دل
مبتدی مستولی شود او را از جملهٔ خیراتِ منع کند وفترتها
خلل
در راه او پدید آید وهر که عمر در ارادت دنیا صرف کند در
قیامت از راحت وسعادت جاودانه محروم گردد وحیل
بَیْنَهُمْ وَبَیْنَ مَا یَشْتَهُوْنَ نه اشارت بدین است بزرکان
گفته اند هر مریدی را که دل در ابتدا بدنیا مشغول باشد ازوی
هیچ صلاح نیاید وهر چه زیادت از مهم فوت وقت است
تقصیر
جمله سبب ندامت وحسرت قیامت است ارادت دوم احوال

آخر نشان که دل آدمی باین منزل ترقی نماید و درجات
آخرت و سعادت ابدی در دل آن محبوب کرده و بدان ارادت
مجاهدها و ریاضتها پیش گیرد و عمر در طلب و تعب آن
بذل کند تا بقیامت مراد خود یابد و این ارادت زهاد و
عبادست و این را رغبت و رهبت گویند قرآن مجید ازین
هر دو ارادت خبر داده است مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا
وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ و ارادت آخرت شریفتر از ارادت
دنیا است که آخرت حکم بقا دارد و دنیا حکم فنا بس طالبان
حریصان دنیا اند و متقیان مریدان عقبی سیوم ارادت حق است
که آدمی را دیده بصیرت گشاده گردد و بهمت از جمله مکونات
در گذرد و بیند که هرچه زیر ذل کُنْ در آمده است رقم ذلیلی
و مخلوقی دارد و جنگ زدن بذلیل و مخلوق جز خواری
نیفزاید بر سماء ارادت عزت مکوّن کون بر اید یا عزیز
هر دو سرای کرد چنانکه قرآن قدیم خبر داد مَنْ كَانَ
يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا جون این حریص از دنیا
در گذرد بدرجات آخرت هم قناعت نکند و هرچه در راه وی
بیش آید جز مراد و مقصود همه را زناروبت راه خود شمرد

جنانک

جنانک بزرکی را پرسیدند ما الطاغوت قال ما شغلک عن الحق فهو طاغوتک هر چه ترا از حق مشغول کند طاغوت تست
چیست طاغوت — انچه متشغول او را ندترا از حق — حق — پس ان طاغوت تست

در طلب حق کمر جهد بر میان جان بندد و مرد وار در راه دین در آید و اقتدا به پیری مشفق کند تا ان پیر او را مدد نماید در سلوک راه طریقت و از آفت منازل او را خبر دهد تا راه نبرد بجایی منقطع نشود و در قصور و فتور نیفتد و او را هیچ چیز مهم تر از پیر مشفق نیست کی گفته اند هر درخت کی خود روی بود ثمره ندهد و اکر دهد مثمر نبود مرید یکی پیر نیابد اعمال و احوال و جمله کار وی طبع و عادت باشد به هیچ بلاغت و فصاحت نپذیرد و ترقی نیابد کی مرید در آغاز ارادت آنچ صلاح و فساد او بود فرق نتوان کرد بیمار چون بمعالجت خود استغنا نماید در هلاکت افتد باید کی بطبیب رجوع کند تا طبیب از سر صحت خویش مرض او را علاج کند چنانک امت را بیغامبر باید و طفل را دایه و بیمار را طبیب و تشنه را آب و کرسنه را نان مرید را نیز پیر مشفق و واصل و بر غوامض سلوک منازل راه واقف باید تا انچ مصلحت و مفسدت سلوک راهست بوی نماید و بر مقادیر امراض و اعلل او اشراف

قال ابو علی ملکی الرودباری رحمه کان استاذی فی التصوف ابا القاسم بن سرج و کان استاذی فی الفقه ابو العباس اللاء بحلب و کان استاذی فی النحو و الحدیث رسول صلی الله علیه و سلم ابراهیم الخواص فی لابد من ذکر استکمال الدنیوی هم

النضج والنضج کلاهما بالتشکین بخته شدن

نخیل درونه از برای علاج دردهای مریض راه

ومخوتن سازد وچون مرید بحق دلالت کند ممکنان باشد
کہ کسی راہی نداند آنکہ راہبری کند زود ہلاک شود وگفتہ
اند چون مرید خواہد کہ این احوال از کتاب معلوم کند
ممکنان باشد کہ کسی با مردگان صحبت کند وہر کہ با مردہ نشیند
لامحالہ مردہ دل شود وبناء عالم برین نہادہ اند کہ متعلمان
بعلما اقتدا کنند وامتان بانبیاء متابعت نمایند مریدان بہ بیان
صادق متمسک کنند تا نجاۃ یابند گفتہ ایشانست ہر کہ در طریقت
برای خود کفایت کند وبصحبت خود قانع شود بت پرستی حقیر
باشد وبوسہ کنجی وخاجی نویسد یک نکتہ اینجا نگاہ دارند بیس
غیر ضروری برائد از حاجات
ہر کہ مرید مرید را مرید طالب نتواند کرد چنانک بیخامبر علیہ
دیوبرکش
السلام مہجوران از بی را مومن مخلص نتواند کرد اما چون
حق تعالی دولت اسلام او را نہادہ باشد آن نہادہ در متابعت
دعوت بیخامبر ظاہر شود اینجا نیز فایدہ تصوف وسر طریقت
اکراو را نہادہ باشد در صحبت وخدمت پیر ظاہر شود سنت
الہی جاری برین است اکنون کہ دانستی ارادت چیست بدانک ارادت
صادقان ونیت مخلصان از من وتو نیاید واین کار من وتو نیست
از من وتو زنار داری وبت پرستی راست نیاید ومرا وترا در کلیسا

وبتخانہ

مرید را چون مقدار بیست نکتہ نہ کہ ہر نفس
را بنیاد وریاضت فرماید وہر کہ چون کار
استاد بلد بنیاد وبکوید چنین کن وچنان نباش
بخوف راست ! معدن

وبتخانه جای نبود هیچ بتی وبتکده بر او نتواند برد بلاوع دعوی

بیدی نکنیم والا مسلمانی تر نیم چکنیم اگر میان صادقات

ومخلصان شمارند بود که در زمره کاذبان ومدعیان در آرند

بیت کردستهٔ گل نیاید از ما همه جیغ هم دیگ را بنا بیئیم

کغنیم ایشانست حقا شم حقا بودن بدین درگاه بدروغ بهتر که بودن

بدر دیگران براست اگر هیچت نبود نکتت هم نبود بساکسها

که در راهی میرود وناگاه موکلی ازین حدیث در آید وبکندی

از طلب در کردن او افکند نا اندیشیده وناطلبیده اگر میخواهند

امید مدار والا کی خواستند هیچ مترس بنگر تا در صک غیب چه نبشته اند

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتم در ولی

برادر اعز قاضی صدر الدین رزقه الله محبة اولیائه بداند

که ولی بروزن فعیل است بمالغت است از فاعل وآن کسی است که

طاعتش بیوسته بود بغیر انکه در وی معصیت آید وروا

بود که فعیل بمعنی مفعول بود بس ولی کسی باشد که پیاپی بود

بروی احسان خداوند جل وعلا وافضال وی وآن محفوظ

بودن اوست در عامهٔ احوال خویش از جمله محنتها وسخت

ترین محنت ارتکاب معصیت است بس نگاه دارد حق تعالی

۵۱

الا ارتکاب
کنا وباج بران مانند کرد

اورا سر دوام او قائمی از ذلات معصیت جناب بیغامبر
بناشد همگر معصوم بس همچنین ولی نباشد همگر محفوظ و فرق
میان معصوم و محفوظ آنست که معصوم را ارتکاب گناه نبود
البته اما محفوظ را ارتکاب گناه بود بر سبیل ندرت ولیکن
اورا بدان گناه اصرار نبود ثم اولئک الذین یتوبون
من قریب و هر خصلتی بسندیده که عبادت کردن ازان ممکن
است گفته اند آن صفت اولیا بود فیقال الولی من فیه
هذه الخصلة بس گفته شود ولی کسی است که او را تقصیر
نبود در حق حق و تاخیر نبود بقیام نمودن بحق خلق
و مطلع بود نه بخوف عقاب و نه بامید حسن ماب و نه بدنیا
و بلا اند مر نفس خویش را و مر اعمال خویش را قدری و قیمتی
سر اینست که گفت ربانی آنانکه ره عالم توحید بدیدند
بیهوشند سویی عالم توحید دویدند در نفی جود یدند همه معنی اثبات
اثبات بمانند همه نفی کردند اما اشارت مشایخ رضوان
الله علیهم که درین باب است یکی آنست که خواجه ابو عثمان معربی
میگوید رحمة الله علیه الولی قد یکون مشهورا و لا
یکون مفتوا و ولی مشهور باشد در میان خلق اما مفتوح

بناشد وبرزکی دیگر میگوید اَلْوَلِیُّ قَدْ یَکُوْنُ مَشْهُوْرًا وَلَا
یَکُوْنُ مَشْهُوْرًا کفت ولی مشهور نباشد ومشهور نباشد واین
کویندہ کہ احتراز کرد از شهرکی وآن شهر کی باشد کہ در وفتنہ
بود یعنی شهرۃ باشد اما شهرکی وی بی فسہ بود بس ابو عثمان
مغربی رحمۃ اللہ علیہ کفت روا بود کہ وی شهرہ باشد اما
شهرکی وی بی فتنہ باشد زیرا کہ فتنہ اندر کذب بود چون ولی
اندر ولایت خود صادق بود روزکارش از فتنہ دور بود انکہ
نقلست خواجہ ابراهیم ادهم رحمۃ اللہ حردی را کفت خواهی
تا ولی باشی از اولیاء خدای کفت خواهم کفت لَا تَرْغَبْ فِیْ شَیْءٍ
مِنَ الدُّنْیَا وَالْآخِرَۃِ وَفَرِّغْ نَفْسَکَ لِلّٰہِ وَاَقْبِلْ بِوَجْهِکَ عَلَیْہِ
بدنیا وعقبی رغبت مکن وفارغ کن خود را از برای دوستی خدای
وروی دل بحق آر چون این اوصاف در تو موجود شد تو ولی

باشی اشارت برین است کہ کفت

بکذار تو خویش را و آنکاہ	،،	در عالم ما بما سفر کن ،،
بر بند تو چشم را ز دیدن	،،	در حضرت ما بما نظر کن ،،
بس جان عزیز خویشتن را	،،	ای خواجہ بدہ زما حذر کن ،،
وز عالم خویش هرچہ بودت	،،	این بیش برو آر بدر کن ،،

مراد این همه آنست که بدانی خداوند تعالی را اولیاست که ایشانرا
بدوستی و ولایت مخصوص کرده اند و ایشان ملک گویند
که برگزیده است ایشانرا و نشانهٔ اظهار فضل خود کرده اند است
و بانواع کرامات مخصوص کرده و آفات طبیعی از ایشان پاک کرده
و ارمتابعت نفس شان برهانند و ناهمتهٔ شان جزوی نیست
و انسی شان جز باوی نه بیشی ارضا بوده اند و اکنون هستند و
الی یوم القیمة خواهند بود و اینجا مارا بادو گروه خلافیت
یکی معتزله و دیگر عامهٔ حشویان معتزله تخصیص یکی را از
موصفان بر دیگری انکار کنند و عامهٔ حشویان تخصیص روا دارند
اما گویند که بوده اند و امروز نمانده اند و انکار ماضی و مستقبل
یکی بود زیرا که طرفی از انکار اولیتر نباشد از طرفی دیگر اکنون
بدان که خداوند تعالی برهان نبوی را امروز بایی کرد انیده است
و اولیا را سبب اظهار آن کرده و مر ایشانرا والیان عالم کرد انیده
تا از آسمان باران ببرکات اقدام ایشان آید و از زمین نبات
بصفا، احوال ایشان روید و بر کافران مسلمانان نصرت بهمت
ایشان یابند سر این معنی است که گفت مثنویات

قلم در نه درین ۴ هیچ خردان ۴ که خدمتکار دست آن جرخ کردان ۴

گوشانند

خموشانند در ره سر نهاده ۱۱ زبان ببریده ـ در ره فتاده،
تو خوش خفته و ایشان در ره او ؛ همی بوشند خاک در یکی رو،
ازان کانی که حاتمها کوهر اوست ؛ فلک از دیرگه خاک در او ست،
و از ایشان جهانها زاد ند کمستو رانند و هر یک دیگری را نشناسند
و جمال حال خود را ندانند و از کل احوال از خود و از خلق
مستور باشند و اخبار بر ین وارد ست و سخن اولیا بر ین ناطق
است و اما آنچ اهل حل و عقد ند و سر هنگان درگاه حق اند میصد
اند که مرایشانرا اخیار خوانند و چهل دیگر اند که مرایشانرا ابدال
خوانند و چهار دیگر اند که مرایشانرا اوتاد خوانند و سه دیگر اند
که مرایشانرا نقبا خوانند یکی دیگر که مر او را قطب خوانند و غوث
خوانند این جمله هر یکی دیگری را بشناسند و این رکنها یکدیگری محتاج
باشند و بدین اخبار مرویست و ناطق و اهل صنایع بر صحت
این مجتمع اند تا قول مخالفی وارد میشود و آن آنست که گویند
چون کفتی که ایشان نه هر یکدیگر را بشناسند و بدانند که هر یک از ایشان
ولی اند بس باید که بعاقبت خود ایمن باشند و امن از عاقبت
جایز نه بجواب آنست که دانستن ولایت امن از عاقبت نه تضا نکند
چنانک روا باشد که مومن بایمان خود عارف بود با این بهم

ایمن نبود بسی همچنین روا باشد که ولی ولایت خود بداند و
ایمن نباشد امّا روا باشد که بدو وجهٔ کرامت حق تعالی مر او
را با من عاقبت شناسا کرده اند اندر صحت حال بروی و حفظ
وی از مخالفت چنانکه عشره مبشره را بود و هیچ زیان
ندارد یعنی آن ده تن را بپیغامبر علیه السلام گواهی داد که ایشان
از اهل بهشت اند و بدین گواهی ایشان از خوف خاتمت ایمن
گشتند و باهمین از جمله اولیا بودند و امن ایشان از خوف
خاتمت دینی ایشان را زیان ندارد و اگر گویی ایشان که دانستند
از اخبار صاحب شرع دانستند و آن بوحی بود و آن منقطع
گشته بس این چگونه داند بی وحی جواب آنست که اولیا بدان
شناسند ولایت خویش را خدای عزوجل اندر ایشان لطایفی
پدید آرد که آن خاص حق اولیا را باشد و هرگز اندر اعدا
پدید نبود و روا بود که ایمن کرده اند حق تعالی مر ایشان را که آنچ
اندر سر خویش همی یابند بدانند که کرامت و عطاست از خداوند
عزوجل و آنچ هست حقیقت است و خداع و مکر و استدراج
نیست زیرا که مکر و مخادع کسی باشد که چون بظاهر چیزی
از کرامات بیند با کرامات آرام گیرد و خویش را اهل آن کرامت

امروز

دانند

دانند بس کسی کرا او را محل ولایت باشد یا کرامت او را مم نکبود و خود
را اهل کرامت نشناسد از بهر آنک ضدّ اند و در دو چیزی که ضدّین
باشند روا نباشد که حکم این یکی حکم آن دیگری شود تحقیق ضدیت
را بزرگان بکرامات بدین چشم نگرند که یکی از ایشان گفته است که بت
اندر عالم عبادت یکی از بتان کرامت تا کافران به بت تعلق
کنند اعدا باشند چون از بت تبرّا کنند اولیا گردند بت عارفان
کرامات است اگر با کرامات بیارامند محجوب گردند و معذول گردند
اگر از کرامات تبرّا کنند مقرّب گردند و موصول گردند عزیزی گفته
است قطعه زاهدان تا جنّت فردوس باید نزل کاه ؛؛
عاشقان را لذّت اندر قعر زندان است و بس ؛؛ لطف او را عام و خاص و نیک بد
(زیرا که دین بتی هادی نفس است م)
یابند اند ؛؛ قهر او را بیش و کم کار مرد دانست و بس ؛؛ از بنجاست
(گفته اند الله تعالی با هر عالم فضل کند مگر با طالب خود
جون خدای عزّ و جلّ مر ایشان را چیزی کرامات بدید آرد اندر دل با او عدل کند رحمان و رحیم
ایشان خضوع و خشوع زیادت کرد و ذلّ و تواضع بیش دیگر اما بر عاشق خود. لعلّ او
باشد که بود و ترس و خوف زیادة از آن کرد که بود سلطان العارفین و کرام این اختیار برای آن تاد است
ابو یزید بسطامی قدس الله روحه در سفر خویش بر لب آبی رسید عشق داده باشد ؛
که کشتی نداشت در خاطرش گذشت که بی کشتی جمله گذرم در حال
راهی میان آب بدید آمد فریاد بر آورد که الممکن لملکه و باز گشت

وازینجا سری است لطیف وآن آنست صحت ولایت متعلق
است باعراض از غیر دوست وترک ما دون الحبیب وترک
واخذ ضد اند واقبال واعراض متخالف یکدیگر یکی نفرمود
اقبال کند بکرامات دیدوری آن اعتماد کرد از مکرم اعراض نمود
وبغیر دوست اقبال کرد ولا ولایت مع الاعراض ولا ولایت
بالاعراض هر کن نبود ای برادر جانی تو میدری نیست که میفرماید
قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ
رَحْمَةِ اللَّهِ ای انک نظر عزت بر قدس نبوت وبر طهارت رسالت
میداری یکی درین آلودگان الوان معاصی بنگر واسرار محبت
ما در ایشان برسان والوان عصیان ایشانرا باب استغفار بشو
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ تا از سر مساری کناه از دل بگریزند
بل بقوت دل در جنل امیدواری آویزند تا بدانیکه امواج بحار
رحمت والوان معاصی واقذار مناهی عاصیانرا از وجود
ایشان پاک کرداند وبطهارت مغفرت مرباقت نعمت رویت
واقبال کند که انّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا سوخته
بدین معنی اشارت کرده است وگفت رباعی

کر بنده بکند صد گنه در هندوی ... ور در نگری ز حرص خرسند شوی

بالکرة

یا کلیوه شود وجودت از لوث کنا، ؛ تا قابل اسرار خدا و محل وحی،

وآنچه در زبور مهتر داود علیه السلام آمده است یا داود

انذر الصدیقین فانی غیور وبشر المذنبین فانی غفور

ببرسان صدیقان را پس بدرستیکه من غیورم ودلشاد گردان گناه کاران را پس بدرستیکه من غفورم

انسی در نهاد توحید می زند و فعال ما یشاء وقنوط از ساحت

از رحمت ناامیدی ناامید و از شدن صحن

ناامیدی بر می کند تا سر لا تقنطوا من رحمة الله بیدا آید والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم ؛ مکتوب در رد و ابیت نهم

برادر اعز قاضی صدر الدین شرفی الله بولایته بداند که

دوستی

ولایت عام ایمانست هر که ایمان آورد از جمله اولیاء خدای

گشت ولیکن احتمال دارد که با این ولایت ترک امر کند و ارتکاب

نهی کند باز در یکزی باشد که امرها بجاء آرد و از نهیها دور

باشد و این هم از جمله اولیاء باشد اما اندر جنب این فریق

اول خاص باشد و فریق اول اند رجنب این فریق عام

باشد باز فریق سیوم باشند که خاص خاص باشند امرها

بجاء آرند و از نهیها دور باشند و نیز مرادهای خویش همه در

زیر قدم آرند تنکرند که ما را چه باید نه بینند که دوست را همی چه

باید مراد دوست بر مراد خویش مقدم دارند و نیز مراد خویش

در قدم نهادن شرک دانند از بهر آنکه اصل همه کفرها متابعت

هواست چنانک قرآن مجید بر ین اشارت کرد اَفَرَاَیْتَ مَنِ
ایا پس دیدی تو کسی را
اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰاهُ و اینجا شرک دانستن ضروری نیست تا در غلط
که گرفته است خدای خود هوای خود را
نیفتند بدانک شرک نزدیک این طایفه بر دو نوع است یکی را
شرک جلی گویند و آن آنست که کسی خدای معبودی دیگر گیرد
و این شرک منافی اصل ایمانست نعوذ باللّٰه منها دویم شرک را
شرک خفی گویند و آن آنست که کسی عند الحاجت غیری را در
برآوردن حاجت بدل خویش مقصود گیرد و بعضی گفته اند
شرک عارفان دیدن وجود غیر است و بعضی گویند از شرک
خفی است حواله کردن بر همچو خودی در جمله احوال و میل
کردن باختیار خویش و جنگ زدن بحیله و تدبیر چون تو را
کاری پیش آید و این شرک را شرک خفی گویند منافی کمال توحید
است نه منافی اصل توحید

رباعی

در طلب روی تو جون افتادم ٭ از هیچکسی همی نیاید یادم
از آدمی و فرشته در دو حلت تو ٭ من بنده نظر جو میکنم آزادم
اکنون با آنک متعارف است میان خلق کہ مهتری را دوستان
باشند و لیکن نوعی خاص و گروهی عام و گروهی مراهم و نفی
را شایند بیش ازین شایند و گروهی خاص تر باشند کہ منادمت

را شایند

راشایند وکروهی خاص تر ازان باشند کہ سرّ راشایند وکروهی
خاصتر ازان باشند کہ میان ایشان اتحاد باشد اندر مُلک و
اندر مِلک ہر حہ یکی دوست کند آن دیگر کردہ باشد و تصرّف ہم یکی
از ایشان اندر مُلک آن دیگر ہمچنان باشد جون اندر مِلک خویش
و این آنکا، درست کرد دکہ تہمت دویی از میان برخیزد و این را
در شریعت مثالست نہ بینی کہ پدر را و فور شفقت است و صحّت
رائیت عقل دویی بر فرزند جایز است جون فرزند بحد البلوغ
رسد نتواند عقد او را فسخ کردن و ازین معنی گفتہ اند
بزرگان کہ مر عامہ را امر بود و مر خاص را اِذن جون مصطفی
صلّی اللہ علیہ وسلم کہ ماذون بود باستحلال البضعہ و نیز مر ان
اعرابی را کہ اندر ماہ رمضان افطار کردہ بود گفت کُلہ
واطعم عیالک باز گفت یجزیک ولا یجزی احدا بعدک
و این دفع شریعت بود بظاہر ولیکن مر عامہ را در حق ہمہ و نہی
نکاہ داشت تصحیح شریعت را بظاہر و یکان یکان دستوری
داد بخلاف کردن حق شریعت اظہار خصوصیت دہستی خویش
را تا خلق را بنماید کہ من ازان خواصم کہ ہر چہ مُذِل مُلک و مِلک
دوست بکنم و ازارد خواجہ سنائی علیہ الرحمہ در حنطویات بدین

معني اشارت کرده است	متن ویات
در یغا جوهرت در رنگ مرده ٭ بزنگار طبیعت زنگ خورده	
از آن بر ملک خویشت نیست فرمان ٭ که دیو هست در جای سلیمان	
اگر حاصل کنی انگشتری باز ٭ بفرمان آیدت دیو و پری باز	
تو شاهی هم در آخر هم در اوّل ٭ ولی در پرده بندایی احول	
دو می بینی یکی را و دو را صد ٭ چه یک چه دو چه صد جمله تویی رد	
وشکی نیست که همه انبیا انذر بنبوّت برابرند ولیکن بعضی را	
بر بعضی فضل است همچنین همه مومنان اند در حکم ایمان برابرند	
ولیکن بعضی را بر بعضی فضل است گروهی را مقام عموم	
و گروهی را مقام خصوص و هست که این را منکر شود مشاهد را منکر	
شده باشد و این جنانست که مرملوک دنیا را سپاه بسیار باشند	
و هم بحکم حاکمی جاکن باشند و هم مواجب خوار ملک باشند و لیکن	
یکی را زمام امور باني باشد و یکی را مقام فراشی و یکی را مقام	
دربانی و یکی را مقام حاجبی و یکی را مقام خزینه داری و یکی	
را سلاح جلادی و یکی را سرهنگی و یکی را وزارت و یکی را مشاورت	
و باشد که یکی را بخصوصیت بحلی رسد که ملک خاتم ملک بوی سپارد	
تا امر وی امر ملک بود و نهی وی نهی ملک باشد و تولیت وی تولیت	

ملک باشد

ملک باشد و این ظاهرست و بر هیچ عاقلی پوشیده نکرد د هومنان
هم اندر محل ایمان همبرین ترتیب اند و چون برین مراتب باشند
که گفتیم بستی هر یکی از ایشان اندر جنب آنک فرود تر از و نیست
خاص باشد و اندر جنب آنکه برتر از و نیست تمام باشد و این محل
و این مرتبه مر اولیا را آنکا بدید کرد د که مختص و مصطفای حق
گردیده
گردند و بدین مقام آنکا رسند که ظاهر و باطن حر حق را یکی گردند
خلاف نکنند و نه اندیشند و با نفس صحبت نکنند و اندر نظار
مخدوم خدمت خویش کم کنند و اگر هر دو کون بر ایشان نهند
بر دوست بدل نیارند و بنظاره دوست جنان مشغول باشند که بغیر
دو بر و رد دست
دوست نه پردازند و بر جای دوست جنان مشغول باشند که بغیر
دوست امید نه آرند و بجز خوف دوست جنان مشغول باشند که از غیر
دوست نترسند و با نفس دوست جنان مشغول باشند که از غیر
دوست مستوحش نگردند و بذکر دوست جنان مشغول باشند که
غیر دوست ایشان را یاد نیاید و بجمله ظاهر و باطن ایشان از کل
وجوه و بجمیع معانی جنان مستغرق دوست گشته باشند که اندر
ایشان فضلی نمانده باشد غیر دوست را سوخته بر ین اشارة
یعنی زیاده

لکرده است رباعی

در عشق اگر وصف مطلوب شوی ... ابد پذیرای خویش و محبوب شوی

وصف غرضت در زمان نیست شود ... زنهار در و همان که محبوب شوی

قایم بغیر

انکاه چون چنین گردد از مراد خویش و از اختیار خویش و از

جمیع معانی و صفات خویش فانی گردد و بصفات و مراد

دوست قایم گردد هرچه جز او اهل بیابد نه از بهر آنک اندروی

ارادت غیر دوست باشد ولیکن ارادت وی ارادت دوست

باشد بلکه دوست اندروی ارادت خویش بدید آرد هرچه بدید

آید ارادت دوست باشد نه ارادت وی بود خلق پندارند که

آن بود که وی خواست و بنزدیک وی آن بود که دوست خواست

باین معنی مختص و مصطفا حق کردند منکر این را نتوانند

شنید و گوید طامات ... منثورات

کسی کو علم لدنی ولایت داند ... بلاشک این سخن طامات داند

رجم و تویر نبی نیاید ... که از خفاش جز بایی نیاید

بوقیمون

الغرض چون بدین مقام رسند که گفته شد بشناسند که اولیاء

خدایند بقول مشهور از بهر آنک اگر شرط ولایت بی مرادیت

خود را بی مراد بیند و اگر بی اختیاریت خود را بی اختیار

بیند همه مرادها از دوست بیابند و هیچ مراد نکنند چنانک

فتوی

فتوی سلطان انبیاست صلی اللہ علیہ وسلم لو اقسم علی اللہ
لابرہ لو ذلیل امتت کم قسم نکنند و لابرہ دلیل امتت کم اگر
نشد بیا بند مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم باز نمود کہ اولیاء
خواهند بیابند ولیکن نخواهند عارفی برین معنی اشارت
کردہ است رباعی عاشق چو بدو رسید بی باک شود
کونین بنزد همتش خاک شود، وآنکا، بدو ز عالم محبوبش،
بی واسطۂ خطاب لولاک شود، وخداوند نکا، دانستہ باشد اورا

عَنِ النَّظَرِ اِلٰی نَفْسِہٖ فَلَا یَدْخُلُہُ عُجْبٌ مر محفوظ ابد باشد
از نظر بوی نفس خویش پس داخل نمیشود او را عجب
از نگریستن بخویشتن تا عجب بوی در نیاید یعنی هر چند بدین
مقام رسند نیارند کہ بخویشتن به بینند زیرا کہ وی آن مقام خویشتن
نادیدن یافتہ است، وچون بر بیند سبب نماند یافتہ گم کردہ
بسبب کور خود نمودن
ان مقام

کار افتادہ، گفتہ است مثنویتین

تا ترا بانو بود در ذات ست، کعبہ باطاعت ز ا ا ،،
چون ز ذات تو بود تو دور است، بنکرہ از تو بیت معمور است،
بیت المقدس
وَیَکُوْنُ مَسْلُوْبًا مِنَ الْخَلْقِ مراورا از خلق ربودہ باشد
میتوا او سلب کردہ شدہ از خلق
بمعنی نگریستن بایشان تا در شهرت نیفتد فلا یَبْقٰی مُتَنَوِّہٌ بِہٖ
بمعنی نگریستن خلق بایشان از بہر ایشان را رنجه انند
یعنی خود را بظاهر ایشان
نگریستن

اورا اندر فتنہ نیفکند یعنی نظارہ خلق نباشد تا بر یا

نیفتد کہ حظّ بندہ از خلق دو چیز ست یا نکوهش یا ستایش
و هر دو دین را تباہ کند و این را سرّیت و آن آنست کہ هر کہ
مر کسی را عابد است علامت صحت اندر عبادت غیر معبود
نادیدن است پس هر کہ عجب آورد اندر عبادت نفس دید نہ حق
خدای پرست نبود نفس پرست بود و هر کہ ریا آورد اندر عبادت
خلق دید نہ حق خلق پرست آمد نہ حق پرست چون نفس پرستد
بخلق پرستد و طمع جزا از حق کند محال باشد و یکون محفوظا
عَنْ آفَاتِ الْبَشَرِيَّةِ وَإِنْ كَانَ طَبْعُ الْبَشَرِيَّةِ قَائِمًا مَعَهُ بَاقِيًا
فِيهِ وَنِكَاهْ دَاشْتَه بَاشَد از آفات بشریت هر چند طبع بشریت اندر
وی قایم بود یعنی باز بودن وی از ناشایستها نہ از ان باشد
کہ اندر وی خواست آن چیز نباشد کہ اگر چنین بود بس بہ باز
بودن از ناشایست محمود و مشکور نکرد از بهر آنک اگر چنین
باشد وی خواست ناشایست نباشد اصلا یا عاجز بود
یا بی آلت بود آنگاہ ممتنع نباشد ممنوع بود و ممنوع
محمود و مشکور نبود و در فعل وی جز ایمنی نباشد و ازین جای
است کہ آدمیان را بر طاعت ثواب است و بر معصیت عقاب
کہ هر دو آلت دارند بخلاف فرشتگان کہ آلت معصیت ندارند

منبوذ کر

ترک معصیت و نه بکردن طاعت مثاب و ماجور نباشد امّا
ثواب مزدور رشت قبلی
هرچه در عامهٔ خلق را بطبع خوش آید از حظوظ نفس مراد و رانیز
آید
خوش آید ولیکن خوش عام بغایتی نباشد که مراد خود را بر مراد
حق مقدم دارند و ایشان مراد حق را بر مراد خویش مقدم دارند
فرق اینست ای برادر باید که از درد و حسرت فوت این حدیث
خالی نباشی و نومید نشوی که عدل و فضل صفت اوست عادل
است نظر بر حکم خود دارد و مُفضِل است نظر بر عجز ما دارد چون
نظر عدل بر حکم خود دارد کار خلق اوّلین و آخرین بسازد و چون
نظر فضل بر عجز ما کند ذرهٔ کارها ما ساخته است و همه سیّات ما حسنات
بدل شده و همه عیب ما رنگ هنر گرفته جه جای نومیدیست بیچاره
گفته است بیت نومید نشود لایق امروز از آنک
فردا نظرش بحکم خود خواهد بود؛ ان سالک هدم خواجه ابراهیم
ادهم رحمة الله علیه روزی کرد کعبه معظم صوت میزد بر
زبانش رفت اللّٰهُمَّ اعْصِمْنِي مِنَ الذُّنُوبِ خداوندا مرا
از معصیت و گناه نگاه دار نداشتند آنچ تو می خواهی همه میخواهند
اگر همه را دستار عصمت بر سر نهم دُرّ خزانهٔ مغفرت و جوهر
معدن رحمت برکه باشیم اگر آلوده عصیان بود صَوْبَ

عنایت ما کرا شوید اگر گناه بنود لطف ما اسرار قبول نوبه
باکه گوید افتاده و امیدواری گفته است رباعی

عاصی شکسته گرچه دلی باک بود ۔ ابهر در درد تو غمناک بود
شوبند جو فضل تست الوان ولی ۔ الوان لوده بتحقیق به از باک بود

ای برادر انگه امروز الوان معاصی و اقذار مناهی از تو واز
من باب سحاب فضل و احسان خویش شسته گردانند فردا بحضور
انبیا و اولیا و خلق اولین و آخرین کی فضیحت و رسوا
کند سوخته میگوید رباعی

عاشق بکنه گرچه گرفتار بود ۔ یا سیفته بر باده خمار بود
از هفوة بیار چرا دارد باک ۔ معشوق جو پرده پوش و ستار بود

بسم الله الرحمن الرحیم ملتوب در کرامت دیگر
برادر اعنی شمس الدین اکرمه الله بداند که فقهاء امت را از
اهل سنت و جماعت و اهل معرفت اجماعست که کرامات
اولیا جایز است هرچند اندر حد معجزات رسد و نزد یک
معتزله جایز نیست مگر در چیزی که عموم باشد میان عاصی
و مطیع چنانک اجابت دعا یا در بیابانی تشنه گردد چشمه
آب یابد یا کسی او را آب دهد یا گم شده گردد میزبانی

نان دهد

نان دهد گویند بنده چون ایمان آورد از محل عداوت
بمحل ولایت آمد اگر ولایت کرامت تقاضا کردی چنانک
شما میگویید بایستی که همه را یکسان بودی از بهر آنک اندر معنی
ولایت همه برابر اند پس باید که در حکم هم برابر نباشند جواب
چنین گفته اند که ولایت ایمان محل عموم است اندر روی عاصی
و مطیع و نبی و غیر نبی در وی یکسانست امّا ولایت خاص
دیگرست چون ولایت خاص بود کرامت نیز خاص بود چنانک
سلطان را سپاه باشد همه در جاگری و سپاهی برابر اند و وزیر
را و حاجب را هزار کرامت باشد که در باب و فرّاش را نباشد
و اگر گویید چون حق تعالی خواهد که بیغامبری را بیغامبری
ظاهر کند بمعجزه کند چون مثل آن بر غیر بیغامبر روا باشد
شبهه افتد بسی این بیغامبری بجه ظاهر کند بسی از نیجا لازم
آید که بیغامبر از نا بیغامبر شناخته نشود جواب آنست که گفته
اند که ولی صادق همان میگوید که نبی میگوید و بهمان چیز
میخواند که نبی میخواند و با این بهم مقرّست که من این کرا
یافتم بتصدیق وی یافتم و بیغامبر نه ام بس بباید امّا ان
کرامت بر ولی تا بید باشد مر نبی را و بباید اکنتن راستی

دعوي وي وبدين هيچ شبهه نيفتد واصل اين آنست دو
مدعي كه اندر دعوي متضاد باشند دليل يكي ديگري را دليل
نكردد اما اكر دو مدعي يك معني را دعوي كنند ويكديكر مصدق
باشند ودليل يكي ديكري را قايم ميشود چه آن ديكري را دليل باشد
چون اقامت بينه حريكي را از ورثه حجت باشد هر دو را ازينجهت
را از بهر اتفاق ايشان اندر عصبيت واستحقاق واكر كويد
چون ولي را كرامت بود ناقض عادت كه در حد معجزه
رسد بس وي دعوي نبوت كند اين محال است زيرا كه شرط
ولايت صدق قولست ودعوي بخلاف معني كذب باشد وكاذب
ولي نبود واكر كويد كه چون كفي كه معجزه ناقض عادتست
ودلالت صدق بيغامبر است بس چون جنس آن بر غير
بيغامبر روا داري اين معتاد كرد حجت نماند كويم اين
برخلاف آنست كه تو اصورت بسته است زانك معجزه
عادات خلق را ناقض است چون كرامت ولي عين
معجزه بود همان برهان نمايد كه معجزه نبي نمود زانجه
كرامت امت معجزه بيغامبرست كه شريعت وي باقي است
بايد كه حجت وي نيز باقي باشد بس اولياكواه اند بر صدق

رسالت رسول تا قیامت و اگر کوید فرق چیست میان معجزه
وکرامت بدانک در معجزه اظهار شرط است و در کرامت کتمان
شرط است و دیکر انک انبیا را آنند کر این معجزات دیکران
از آن خبر دهند از معجزات اما اولیا از روی کرامات
خبر ندارند و دیکران از آمدن کرامات خبر ندهند و این بدان
اصل است کر ولی را محل ولایت ثابت نکردد تا خویشتن را
چنین ندانند او را دعوی کرامت کی بود و چون دعوی نباشد
بآمدن و رفتن کرامت خبر چه دارد و کفته اند هر کرا از حق
جز حق چیزی باید او را مقام ولایت نیست چون دعوی کرامت
کند از دوست غیر دوست خواست پس این نفی ولایت باشد نه
ثبوت ولایت چون این مقدار بدانستی اکنون بدانک اکر
کذابی دعوی پیغامبری کند روا نباشد کر خداوند او را معجزه
دهد چنانک صادق را زیرا کر نبی صادق است و محق و ایمان
آوردن بوی واجب و متنبی کاذب است و مبطل و ایمان آوردن
بوی روا نه پس چاره نیست کر محق باید کر از مبطل جدا بود
و آن بمعجزه باشد پس اکر آن معجزه هر دو را باشد
فرق نماند میان محق و میان مبطل و بدید نیاید هر خلق را

که مارا بکه ایمان باید آوردن ومسایهیّ افتد میان صادق
وکاذب که هرگز بر نخیزد اما اتفاق کرده اند مشایخ این طایفه
وجمله اهل سنت وجماعت بدانک روا باشد که فعلی ناقض
عادت مانند معجزهٔ انبیا وکرامت اولیا بدید آید بر زشت
کافری وکسی را اندر کذب وی شک نیفتد واین چنان بود
که فرعون چهار صد سال عمر یافت که وی را اندران میان هیچ
بیماری نبود واب از بس وی ببالا برشد وجون او بایستاد
اب بایستاد وجون او برفت اب برفت وهیچ عاقل را اینجا
شبهت نیفتد در انک او دعوی خدایی کرد زیرا که همه عقلا
مقرّ اند که خدا وند جسم وجوهر وخورنده وجنبنده ورونده
وآینده وکوشت وپوست نیست واگر چنین افعال ناقض
وی بسیار بدید آمدی هیچ عاقل را بر کذب دعوی وی
شک نبودی وشبهت نیفتادی زیرا که اگر یک چیز از خلاف
عادت که بر وی بدید آمد کسی را شبهت خواهد افکند هزار
چیز ظاهر که بر وی بدید است شاهد است بر کذابی وی
مر آن شبهت را دفع کند وماننداین مارا حضرت رسالت صلی
الله علیه وآله وسلم کز سر همه صادقانست خبر داده است که اندر

اخر فان

آخر زمان دجّال خواهد آمد و دعوی خدایی خواهد کرد
و کوه ابکینه یکی بر راست و یکی بر چپ وی میرود این کوه
که بر راست بود جایگاه نعیم بود و آنک بر چپ وی بود جایگاه
ای دوزخ ظاهر نه در حقیقت
عذاب بود گوید این بهشت است و این دوزخ هر که بمن ایمان
آرد او را اندرین بهشت اندازم و هر که بمن ایمان نیارد او را
اندرین دوزخ اندازم و حق تعالی بدست وی یکی را بمیراند
و یکی را بزیاند آن همه کم یا دکردیم مانند معجزه و کرامات
خدای تعالی همه مردمان را بدهد از بهر آنک اینجا شبهت نیفتد
که هر که هست داند که هر که بر خر نشیند خدای نبود و خورنده
و خسپنده خدای نبود بس این استدراج باشد و هر معنی
استدراج آن بود که ایشان هر چند بی حرمتی کنند ایشان را
بآسانی و بمراد گذارد تا در بی حرمتی و تمادی خویش هلاک
شوند چنانک با فرعون کرد اگر او را آب روان نگردانیدی
خدایی باز کشتی و معنی مکر آن باشد که نجات نماید و هلاک
آرد و عز نماید و ذل آرد مدتی نماید و ضلال آرد با اعداء
صفت این باشد یعنی هر کجا که دشمن را چیزی از این معنی
بدهند همه استدراج و مکر باشد بس این همه گونه آمد انبیا را

معجزات باشد واولیارا کرامت باشد واعدارا مکر واستدراج
باشد ودر بعضی نسخه اورده است کہ نقض عادت ار عالم غیب
کہ بردست انبیا رود آنرا معجزه کویند وآنچ بردست اولیا رود
آنرا کرامات کویند وانچ بردست مجانین وصبیان وعام خلق
رود آنرا اعوذ کویند وآنچ بردست کافر برود آنرا استدراج ومکر
کویند ومُستَدرَج وممکور بدانچ یابد بنازد وبروی اعتماد
کند وخودرا مستحق آن داند وبردیکران تطاول نماید باز
مُکرَم از کرامت بکریزد وبترسد وبفزیاد آید وتن خویش را
خوار کیرد تا بزرکان کفته اند بیشتر قطیعت دربن راه از در
بریدکی از راه
کرامات بدید آید از بهر آنک حریصده را بهمان مقدار کہ باغنیی حق
سکون افتد از حق قطیعت وبُعد بدید آید مثال این آنست
کہ مادر چون خواهد کہ فرزند را از کنار خود دور کند یا از در بیرون
فرستد باره حلوا بدست وی نهد چون کودک نیک باشد حلوا
بیند از دور بکردن مادر آویزد واکر نادان بود حلوا بکیرد وشادی
بکند وبدر رود یا با آب اندر افکند یا زیر پای ستور آید حلوا بیند
فراق مادر نه بیند بس چون حلوا کیرد مادر برهاند وچون مادر
دامن مادر کیرد حلوا حلوا خود او را بود وکروهی از بزرکان

جنین کوید:

حینونیات

از اینجا دو قرار از آن مقامات صد کم شده یا بجای از کرامات انکس ام بروی آب می رفت دانند که آن کرم هوا بر زمین صوا می رفت جز زیاد هوا بر زمین آن را نمی کرد

جنین گفته اند کرامات رنگست و آرایش است و پیروی است هر اشتری را که پیرورند و بیارایند و گرد شهر بگردانند خلق از نظاره عز او بینند و ذبح بزیر کارد پنهان بود تا گلو اخوانند بریدن باوی این فعل نکنند تا یکی از مشایخ چنین گفته است رحمة الله که بت انذر عالم بسیارست یکی از بتان کرامات است تا کافر آنرا بابت تعلق بود اعدا باشند چون از بت روی گردانند و تبرا کنند اولیا کردند همچنین بت عارف کرامات است اگر با کرامت سکون کند بحجوب کردد و اگر کرامت اعراض نماید و تبرا کند مقرب و مکشوف بود رباعی هرگز نمودای بت بکرشمه من ؛ مهرت نزدل و خیالت از دیده من ؛ کر از بس مرک من بجوئی یابی ؛ آن ذوق در استخوان بوسیله من ؛

و این سر آنست که در مکتوبی تحریر افتاده است که صحت ولایت متعلق باعراض از غیر دوست است و ترک ما دون الحبیب و ترک و اخذ هر دو ضد اند چون بکرامت اقبال کرد و کرامت را کرشمه دید بر کرامت اعتماد کرد از دوست اعراض کرد و بغیر دوست اقبال نمود

وَلَا بَقَآءَ لِلْوَلَايَةِ مَعَ الْاِعْرَاضِ عَنِ الْحَبِيْبِ وَلَا اِقْبَالَ اِلَى غَيْرِ الْحَبِيْبِ نَقْلَسْت وقیّ سلطان العارفین خواجه بایزید بسطامی را رحمة الله علیه در سفری آبی بینی آمد کر بکشتی بایست

یعنی در ملک بالا عادت اینست که شتری را می پرورند و دانه بسیار می خوراند و قربه میکنند بعده وقت تسمیل کردن نامی شهر میکردانند برای تفاخر را بعده تسمیل میکنند همچنین حق سبحانه و تعالی کافر را استدراج میکند اول آنچ او را حسن می باید میدهد بعده او را بعذاب میفرستد

خواجه بایزید را گفتند چرا آب نخوری گفت بجوب پاره ای بروی آب می روی گفت هوای بری گفت بت بگرسنگی بروی گفت از هنر بر ما عرضه کن گفت انگه که تو از آب بجهت گفت انگه که تو بی خدای تعالی

کلاشت وکشتی حاضر نبود در خاطرش آمد که چگونه کلاغ در حال

بلید کرمیان آب راه بدید آمد فریاد برآورد وگفت المکر المکر

وباز گشت وگفت بیت من بکرما، قیامت بخونم برباد دوست

جوی شیر آنرا نما کوتشنه کوثر بود، ودیگری برین معنی اشارت کرده است

رباعی حاسا که دلم از تو جدا خواهد شد، یا با کسی دیگر آشنا خواهد شد

از مهر تو بگسلد کرا دارد دوست، واز کوی تو بگذرد کجا خواهد شد

ای برادر آخر شنیده دکه اِنَّ الْحُبَّ اَوَّلُهُ حَیْوَةٌ وَاٰخِرُهُ مَمَاتٌ

وَاَوَّلُهُ تَمَلُّقٌ وَاٰخِرُهُ قَتْلٌ اوّل محبت حیاتست واخرش

مماته واوّل محبت مکرمت واخرش قتلک اوّلش کرامتست واخرش

غرامتٌ اوّلش کرامتست واخرش غرامت ازینجاست که گفته

اند که بلاد محبت درمی باید چنانک نمک دیگ آنست

که گفت بیت اسایش است درخ کشیدن ببوی آنک

روزی تبه جیب برد بیمار بگذرد، این دانی چیست هران صاحب

جمالی که بر عاشق خود ناز نکند داد جمال خود ندادن باشد بحق

حق که داد جمال حضرت پاک او آنست که اگر فردا خطاب آید که

درها نکرد تو گوئی دریغ باشد جنان جمال را از نظر جوز منی کسی

گفته است بیت نجما حدیث وصلش نه نهار تا نگویی

کان در زبان نیاید و اندر دهان نگنجد ای برادر آن روز که بساط
محبت گسترانیدند همه مرادها را آتش در زدند اینک آن سالک
اوّل آدم صفی صلوات الله علیه سیصد سال خون جگر بود خنار
باریده و اینک نوح برگزیده بمنزلهٔ انه لیس من اهلک جبر جگر
او زدند و اینک خلیل را حلّه خلت پوشانیده بس آنگاه نمرود
طاغی را بروی کماشته و در منجنیق بلا نهاده و اینک یعقوب را
هشتاد سال در بیت الاحزان سوخته و اینک مهتر یوسف را
بر سر چهار سوی بازار مصر در صف بندگان من یزید بنده کرده و
بچند درم ناسره فروخته و اینک ذکریا را با ارّه دو پاره کرده بمنزلهٔ

قطعه

این همه چیکند ولیک از بیم * حرّ را زهره نی که آه کند *
زانکه وی بینی بیانی آینه است * آه آینه را تباه کند *

بسم الله الرحمن الرحیم * ملتوی یاردهم در احوال صدیقان

و نماز برای قضا حاجات و کفایت مهمّی برادر اعزّ شمس الدّین
بداند که احوال صدیقان بحر طهارت است اما گفته اند حدیث حدّث
عن البحر ولا حرج مر کنانیک ارواح ایشان مورد نخایر
الطافت و دلهاء ایشان معادن اسرار صمدیّت است ایشانرا

جواب سوال و آن آنست که چون صدیقان بحر طهارت اند تمام ایشان نتوان شناخت

قیامت نقدات وعد و وعید در حق ایشان ظاهر شد آنچ

مذاب

وعید دیگران است ایشانرا امن است دنیا و آخرت در فرمان
ایشان کشند اما ایشانرا نه بدنیا گذارند و نه بآخرت شبی خواجه
جنید رحمة الله بر خاست تا بمسجد شونیزیه رود و مشغول
شود که در بغداد ان جای اولیاست چون بیش در مسجد
رسید شخصی با هوا و منکر دید ایستاده گفت گیستی که در
دل من ترا انکار ست گفت من ابلیسم که ترا آرزوی دیدن من
است گفت اری از تو سوالی دارم گفت بگوی گفت ترا باد و ستان
حق دست بود گفت نه گفت چرا گفت اگر خواهم که بدنیا گیرم
در آخرت گریزند و اگر خواهم بآخرت گیرم در حضرت خداوند
خویش گریزند و مرا آنجا راه نه عزیزی اشارت کرده است بباغی
هر گرا این عشق بازی در ازل آموختند، تا ابد در جان او شمعی از عشق افروختند
و آن دلی را کز برای وصل او برداختند، صد جو بارش از دو عالم دیدگان بر دوختند
بس گفت ای ملعون ترا بر سر ایشان اطلاعی باشد گفت نه مگر یک وقت
و آن آنست که چون در سماع ایشانرا وجدی بود من دانم که ایشانرا
چه بدید آمد این گفت و غایب شد شیخ خواجه جنید رحمة الله متفکر
و ملتفت در مسجد در آمد از گوشهٔ مسجد آوازی بر آمد که ای فرزند

نگر تا بعور

نکرتا بقول این دشمن فریفته نشوی کہ اولیاء خداوند عزیز
تر ازانند کہ جبرئیل و میکائیل نہ نماید بدین دشمن کی بنماید
خواجہ جنید بدید آن پیرش بود خواجہ سری سقطی رحمۃ اللہ
علیہما وقتش خوش گشت و خواجہ ویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ
در عالم بیرت ستوربانان بپوشیدند تا جز مصطفی کس او را نہ
شناخت و روز قیامت او را حشر کنند ہفت ہزار ملک را بصورت
او در ظہور آرند تا کس را بدو راہ نبود ہر کجا کہ دران اقطار
و جوانب مملکت دینی بود پر درد مدد آن درد از سینہ پاک
مصطفی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و وجود درد دل او یس قرنی را قرین
بمدد محتاج کیتی مصطفی علیہ السلام بدین عبارت مدد می فرستاد
کہ إِنِّي لَأَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمٰنِ مِنْ جَانِبِ الْيَمَنِ و سر این لفظ
بر قی است از عین توحید و این سر نہ کسی بزبان عبارت کشف
تواند کرد و نہ بسمع غفلت کسی تواند شنید اینجا عَلِمَ مَنْ عَلِمَ
وَجَهِلَ مَنْ جَهِلَ کوی بشد و بگذشت فرد ایل مدت از منتہای خداوند
بر صدیقان خویش کہ نزاع الْقَبَائِل باین اند این خواہد بود کہ اَلْمَرْء
اَحْمَدُ ذِكْرَكُمْ نہ من شما را بی نام کرد آفریدہ بودم و از
کوی شما شما را در ربودہ بودم تا عسس نام و ننگ شما را

دامن نکرفت چنانک شنوریده، بدین معنی اشارت کرده
است رباعی در تذکره بین کر بت پرستان چه کنند، با تنک دهانت
تنک دستان چه کنند، من مست توام مرا نکو باید داشت،
ور نی دانی بتا کم مستان چکنند، شیخ ابراهیم شیبی رحمة
الله علیه در عهد خویش مقتدا بود صدیقان را همه دعاء او این
بود که اَللّٰهُمَّ کَمَا اَنْسَیْتَنِی عَلَی النَّاسِ فَاَنْسِهِمْ عَلَیَّ
خداوندا چنانک مرا بر دل خلق فراموش کردانیده، ایشان را بر دل
بر دل من فراموش کردان تا کسی نه مرا شناسد و نه ما کسی را از
اینجا ارباب بصیرت گویند اگر خلق انصاف بدهند شناخت
مر یکدیگر را او بال است مگر که میان هر دو تنی که یکدیگر را
شناسند و با یکدیگر دوستی برای خدای دارند چنانک قرآن قدیم
خبر کرده است اَلْاَخِلَّاءُ یَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ
اِلَّا الْمُتَّقِیْنَ، ابو الحسن نوری را رحمة الله علیه صوفی
گفتندی هر وقتی که سخن گفتی نوری از دهان وی بیرون آمدی
و بر آسمان تافتی برای آن او را نوری گفتندی وقتی یکسال
از مجاهدت برون نیامد و با کسی سخن نکرد بعد از یکسال
مناجات کرد و گفت اَللّٰهُمَّ اَنْسَیْتَنِی فِی عِبَادِکَ وَبِلَادِکَ

ای خداوند

ای خداوند مرا در میان خلق و شهرهای خویش پوشیده دار
که طاقت آن ندارم که آنکه تو نماء خلق کردم یا کسی بر من
راه یابد یکی از اهل آن در دیگفته است رباعی
عشق آمد جان من فرا جانان داد "معشوق ز جانِ خویش ما را جان داد"
زین گونه بیاها که او بنهان داد "یک ذره بصد من از جان نتوان داد"
این خطاب بدل او آمد که اَلْحَقُّ لَا یَسْتُرُهُ شَیْءٌ "یا نوری
حق
تو بر خلق خزید فلک حقیقت که تو را پوشش نبذیری گفته
صدیقانست اَلْحَقُّ تَوَلَّتْ رَاحَةٌ وَّاحِدٌ وَلَا یَرْضَیْهَا وَالشُّهْرَةُ
آفَةٌ وَکُلٌّ یَتَمَنَّیْهَا کم نامی راحت دل است و هیچ یکی بدان
خوش نه و شهرت آفتست و همه خلق در آرزوی آن ای برادر
نامی که بمرگ بر خواهد خاست ان نه نام است وصیت اهل سعادت
است هر قبولی که کسی را امروز بدل یابد در میان خلق مقربان
هفت آسمان مذکور سعادت او خوانند و بروی خطبهٔ
محبت نکنند جاهی که از دین خیزد جاه آن جاه است که فردا
قیامت ظاهر شود جنانک مصطفی صلی الله علیه وسلم از خواجه
اویس قرنی خبر داد در میان صدیقان صحابه که روز قیامت
خطاب اهل سعادت آن باشد که شما بدار السلام روید و

واویس قرنی را بگویند که آفتاب قیامت امروز خشمگین
می تابد بسایهٔ عرش آی و زبان صدق را بشفاعت مجرمان
اُمت برگشای که حکم ما اینست که بعدد موی گوسپندان قبیلهٔ
ربیع و مُضر امروز از مجرمان امت محمد در موکب تو بفردوس
رسانیم اویس تا درین عالم بود خویشتن را از خلق جنان نگاه
داشت که هیچ کس در ان قبیله که وی بود خوارتر از وی نبود
و هر کجا در قبیله سنگی زیادت آمده بود در روی انداختند و همه
بازی و استخفاف بکرد ندی و مصطفی علیه السلام در صدر نبوت
خویش لوح دولت او چنین میخواند اِنِّی لَاَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمٰنِ
مِنْ جَانِبِ الْیَمَنِ سرّ اینست کم سوخته گفته است رباعی
ای عاشق اگر بگوی ما کام زنی ؛ در دم باید کم ننگ با نام زنی ؛
سر بختی لو شیخی بلست تو دهند ؛ گر بر آتش چون شمع بر کام زنی ؛

چون هرم بن حیان رضی الله عنه خواجه اویس را بدید گفت
یا اویس حَدِّثْنِی عَنْ رسول صلی الله علیه السلام روایت کن
تا از تو یاد گیرم گفت من بر ک آن ندارم که مردمان بر من گرد آیند
و مرا محدثی یا قاضی و مفتی سازند مهم تر ازین شغلی دارم مرا
معذور دار اینچنین قصه که سراز سینه ما بر کرده است زود محدثی

کجا دارم مهری لا الٰہ الا اللہ دامن ما کرفته است مارا بجیزی

دیگر نمی گذارد و حسرت نایافت در خوف خواجگی ما آتش قهر در زده

بزرگی

است صفوت توحید ما را از هر دو جهان بیگانه کرده است و اسرار

صمدیت الله و ابدیت او وقف کرده است و صحبت افلاس ما را

امن برمارزده است و مصیبت نایافته روی امید ما را سیاه کرده

است و تحریف مصطفی ما را بنعت ذی طمرین مقید کرده

است و سر این لفظ که اِنِّی لَاَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمٰنِ مِنْ جَانِبِ

الْیَمَنِ فارا در ماتم ابد نشانده است سوخته گوید و باخی

سوزد دل خسته از وصالت ننشست ؛ و این تشنگی از آب ذلالت ننشست

نیست یک تن که وجود ما زهستی برخاست ؛ وز جان هوس عشق جمالت ننشست

کفته عارفانست که حقا ثم حقا هیچ آوازی نزد یک خداوند تعالی

محبوب تر از آواز نوحه کردن بر خویشتن نیست بس امروز شاید که

صدیقان این راه خداوندان دین نوحه کری از خواجه اویس

قرنی بیاموزند ای برادر هر که او را در هر لحظتی بر خویشتن

ماتم و نوحه کری نیست بطالیست بر از غفلت بقیامت مردار دیست

باطل تر

بر از حسرت این جمله طمعها، فاسدست این که امروز هر کسی را

افتاده است جاه و حشمت می باید و نفاذ امر و نهی می باید و عز

۸۳ جار

قولم یعنی رسول حق
خدای در جانب یمن هست
میان اولیاء خدا و اولیای
را هیچ اندیشه است که
دانست چنانک حشم سلطان محمود
را بود چون ایاز نام غلام محمود
آن غلام بجود و بذل سلطان مانند
بود نه بزر و ملک ایاز از خدمت سلطان
نفر را از بهر خود تکیه نیست
بیاراو از بیش سلطان تنزد
البلخی بیند سلطان محمود ایاز را
و این حیران شده باز گردد تا ایاز چون
بیامد سلطان از جنبش بر خاست
بس معلوم شد که سلطان محمود
الدیده است بعد از این مخدوم استغفر الله
کفتنی ؟ م

ونان دنیا می باید وعزت وتماشا علی الدوام می باید وبا این همه

آشنایی با حضرت خداوندی می باید هزا محال دیا عجب

جان باز کہ وصل او بزندان ندہند ۔ شیراز قدح شرع بمستان ندہند

آنجا کہ بہم می ہمہ مردان نوشند ۔ یک جرعہ ازان بخود بہ پستان ندہند

ای برادر تا توانی عمر در خدمت کعبہ صرف کن و در سایۂ دولت

خداوند دینی بناہ ساز و یاری دین بدست آر کہ یار دین

سخت عزیز است و بقطع بدان کہ راہ دین بی یار نتوان رفت

واگر کوئی جلکم مرا یار در دین میسر نمی شود باری قناعت

این نفس کافر از پشت باز کن و با وی در بی دینی یار مشو عمرت

بباد داد و دینت غارت کرد و تا قیامت بیکانہ کرد و با دنیا آشنا

کرد و دمار از قاعدہ دولت بر آورد و سرای دینیت خراب کرد

و بوہر روز بروی عاشق تری و ہر ساعتی او را محب تری

بحقیقت بدانک نفس عدو دین خداست امر ابلیس می کند تا باز

رہی و وفا دین خویش بینی و با خلق جلوہ کنی نہ قلاشان از

تو خیرت بزند سوختہ گفتہ است رباعی

از عشق مہی چو بر لب آمد جانم ۔ گفتم نکنی بوصل خود مہمانم

گفتا اگر ت وصال طمع باید ۔ در خویش گمان تو تا ہمہ من مانم

انشقنا

در قضاء حاجات وکفایت مهمات این چنان رکعت نماز بگزارد
هر وقت که خواهد اما در شب ادینه بهتر در رکعت اول فاتحه
یکبار وصد بار آیت لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنِّي كُنْتُ
مِنَ الظَّالِمِيْنَ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ ط وَكَذٰلِكَ
نُنْجِي الْمُؤْمِنِيْنَ ۝ در رکعت دویم فاتحه یکبار وصد بار اَنِّي
مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ در رکعت سیوم فاتحه
یکبار وصد بار آیت وَاُفَوِّضُ اَمْرِيْ اِلَى اللّٰهِ ط اِنَّ اللّٰهَ بَصِيْرٌ
بِالْعِبَادِ ۝ در رکعت چهارم فاتحه یکبار وصد بار نِعْمَ الْمَوْلٰى
وَنِعْمَ النَّصِيْرُ ۝ چون سلام دهد صد بار گوید رَبِّ اِنِّي
مَغْلُوْبٌ فَانْتَصِرْ ۝ این نماز را عزیز دارد در جمله مهمات
و حاجات خویش بکار بندد و درین نماز فتوح بسیار است

بسم الله الرحمن الرحيم ملتقی دوازدهم در انوار

برادر شمس المنیر نور الله قلبه بنور معرفته بداند که چون آینه
دل صاف شود و زنگار طبیعت و ظلمت صفات بشریت از و محو
گردد قابل انوار غیبی شود در بدایت حال آن انوار بیشتر بر عقال
برق لوامع و لوائح پدید آید چندانکه ابتدا صفا زیادت میشود آن
انوار بقوت تر و زیادت تر میگردد بعد از آن برق بر مثال چراغ

وشمع وشعله ومشعلهٔ وآتش افروخته شود آنکه نورهاء
علوی بدید آید ابتدا بصورت ستارگان خورد برزگ آنکه
برمثال ماه دیده شود بعد ازان برمثال خرشید پیدا کردد پس
بدانکه هر نوری که بوصف وصورت برف ولوافح ولوایح دیده
شود بیشتر از برکت وضوء نماز با سنّت وقتی مریدی ازان شیخ
ابوسعید ابوالخیر رضی الله روحه وضو ساخته بود در
خلوت خانه رفت نوری دید نعره زد که خدایرا دیدم شیخ
ازان حال واقف کشت کفت ای کارنادیده آن نور وضوئست تو
ازنجاوآن حضرت ازنجا اینک اکر سایهٔ دولت آن پیر نبودی
بیچارهٔ هلاک شدی اما آنچه در صورت چراغ ومشعلی وشمع ومانند
آن دیده شود آن نوری باشد ازولایت شیخ یا از حضرت نبی
صلی الله علیه وسلم وآن چراغ وشمع دل بود که بدان مقدار
منوّر شده است واکر بصورت قندیل ومشکوات بیند هم ازین
معنی باشد کم کفته شد واما آنچه در صورت علویات بیند
چون ستاره وماهتاب وآفتاب آن انوار روحانیه بود که بر آسمان
دل بقدر صفا ظاهر می کردد چون آیینهٔ دل بقدر ستاره صافی
شود نور روح بقدر ستاره بدید آید وچون ماه بیند اکر ماه

الخیر

تمام

تمام بود بدانک دل تمام صافی شده است واگر نقصان دارد
بقدر نقصان کدورت باقی است وچون آئینهٔ دل در صفاء
بکمال رسد قابل نور روح گردد درخشان خورشید بیند جناب صفا
زیادت تر خورشید درخشان تر بود وقت بود که در روشنی هزار باران
خورشید تابان تر بود واگر ماه وخورشید صرد وبیکبار بیند ماه دل
بود که از عکس نور روح منور شده است وخورشید روح
باشد که دیده شود اما هنوز از پس حجاب طالع میشود تا
خیال او را بر صورت خورشید می بیند واگر نور روح بی شکل
وبی صورت است وکاه بود که بر تو انوار صفات خداوند عز
وجل بر قضیه مَنْ تَقَرَّبَ اِلَیَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ اِلَیْهِ ذِرَاعًا
اسد بال کند واز پس حجاب روحانی ودیبی عکس بر آئینهٔ دل
اندازد وبقدر صفاء آن بنماید اگر کسی گوید چگونه تواند
دانستن که بر تو نور صفات خداوند ست جواب چنین گفته اند
یا از انوار صفات حق مشاهده دل شود همان نور معرّف
او گردد ونعریف خود هم خود کند ذوقی بجان باید آید
که بداند ذوق بداند که آنی می بینم از حضرت خداوند تعالی
نه از اغیار واین معنی ذوقی است در عبارت دشوار آید

وگفته اند انوار صفات جمال مشرف است نه محرق وانوار
صفات جلال محرقست نه مشرق وعقل وفهم اینجا نگذارد
وگذر نتواند کرد وکار بود صفاء دل بکمال رسد از تبتل تیهم
آیاتنا فی الآفاق وفی انفسهم بدید اید کردد خود نکرد
همه حق بیند واکردد موجودات نکرد همه حق بیند چنانک
آن بزرگ گفت ما نظرت فی شیء الا ورایت الله
فیه، نظر نکردم در چیزی مگر دیدم انک خداوند اندر او
نور حق تعالی عکس بر نور روح انداز د مشاهده باذوق
شهود آمیخته بود وجون نور حق تعالی بی حجاب روحی
ودلی در شهود آید بی رنگی وبی کیفیتی وبی حدی
وبی مثلی وبی ضدی آنکار اکند تمسک وتمکن از ارام
او شود اینجا نه طلوع ماند نه غروب نه یمین نه یسار نه
فوق نه تحت نه مکان نه زمان نه قرب نه بعد نه شب
نه روز اینجا نه عرش است نه فرش نه دنیا نه آخرت قلم را
اینجا سر بشکست زبان را حرکت نماند عقل در سجاء علم فرو د
رفت وفهم وعلم در بادیه حیرت گم شدند واکنون تو در ین
حیرت می گردان که در مقام بعد بایستی در حیرت نیافت بهتر از انکه

الموام

در مقام قرب باشي در عجب يافت كه آن عجب مقدمهٔ زوالست
و اين حرف وسيلهٔ عطا و نوال حاصل الامر اينست كه راه ان
خود پاك مي بايد كرد و حامهٔ بشريت صاف مي بايد كرد و خاك
ديدهٔ خناك مي بايد كرد كه درين راه حويستن نمايان در حكم مختنا
در حق آدم عليه السلام يك كس بود كه خود را نمود هر چند كه معلم
فرشتگان بود و مقدم ايشان چون خود را بيدا كرد ويرا مخنث
و مونث كردانيدند و خامهٔ آرايشي دنيا بدو سپردند تا در ديدهٔ دون
همتان شسته مي آراید محضري راند بر ابليس و تمام راند و لطفي كرد
با اين يك مشت خاك و تمام كرد يكي را تاجدار كرد و يكي را تاجدار
كرد چنان ابليس را ردي كرد كه هرگز قبول نكند آدم را قبول
آنكه هرگز رد نكند داني چيست هر جا كه صاحب جمالي بود
در مقابله وي سياه روئي بود هران كوشكي كه در مقابلهٔ وي منزله
نبود ناقص باشد همچنين هر كجا دلي بنور طهارت بنا كاشتند در مقابله
وي منزلهٔ نفس خبيث بداشت چون لباس طهارت در دل پوشند
آن نقطهٔ ظلومیت و جهولیت بر وي عرض كنند تا خويشتن را
فراموش نكرد انند داند كه كيست طاؤس چون آن پرها خويش
بكستراند بهر بري شادي ديگري بيدا آيد راست چون بباء خود نگرد

از دست بیفتد والسّلام ۵ بسم الله الرحمن الرحیم ۵

مکتوب در کشف میر دهم برادر شمس الدین اعزه ۵

اللهی بهر کاشفات اسرار ۵ بدانند حقیقت کشف از حجاب بیرون

آمدن است صاحب کشف ادراک چیزی کند که بیش ازا ادراک نکرده باشد

چنانکه فرمود فکشفنا عنک غطاءک یعنی از نظر

تو پرده برداشتیم تا مکشوف نظر تو گشت آنچ بیش ازین نمی دیدی

وحجاب عبارت از موانع است که دیده بنده از جمال حضرت عزت

بدان محجوب ومنوع است وآن جملگی عالمها مختلف است بچون

دنیا وآخرت که بر وایتی هر ده هزار عالم گویند وبر وایتی هشتاد

هزار عالم گویند واین هشتاد هزار عالم در نهاد آدمی موجود است

وبحسب هر عالمی آدمی را دیده ایست که آن عالمها بدان دیده توان

تواند کرد در حال کشف وآن هشتاد هزار در دو عالم مندرجست

ازان عبارت نور وظلمت کرد یعنی ملک وملکوت ونیز غیب وشهادت

گویند وجسمانی وروحانی نیز گویند ودنیا وآخرت گویند جمله یکی است

اما عبارت مختلف است بسی چون سالک صادق بجذبهٔ ارادت

از اسفل السافلین طبیعت روی باعلی علیین شریعت نهد و

بقدم صدق جادهٔ طریقت بر قانون شرع در پناه بدرقهٔ پیر

سپردن کیرد و از هر حجاب که گذر کند از ان هفتاد هزار حجاب او را
دید بمناسبت آن مقام کشاده شود و احوال آن مقام منظور نظر
او کرد و اول دیده عقل او کشاده کردد بقدر رفع حجاب معانی معقول
نمودن کیرد و بمرور معقولات مکاشف شود و این را کشف
نظری کویند بدین اعتمادی زیادت نباشد تا آنچ در نظر می آید در
تمام نیاید اعتماد را نشاید مصراع نی هر چه تو بینی بتو بخشند
ای دل بیشتر حکماء فلاسفه درین مقام بمانند و این را وصول
مقصد حقیقی شناختند و چون روند صادق از کشف معقولات
کذر کرد کشف دلی بدید آید و آنرا کشف شهودی کویند آنرا
مختلف کشف افتد بعد ازان مکاشفات سری بدید آید آنرا کشف
دماغی کویند اسرار آفرینش و حکمت وجود هر چیزی ظاهر شود

قدم

اینست معنی انک کفت رباعی

ای کرد غمت غارت همیش دل ما ؛ زرد تو زده خانه فروش دل ما ؛
سری که مقدسان ازان بی خبرند ؛ عشق تو فرو کفته بکوش دل ما ؛
بعد ازان مکاشفات روحی بدید آید که آنرا کشف روحانی کویند
درین مقام بهشت و دوزخ و دیدن ملایکه و کفتن سخن با بیکان
و شنیدن بدید آید و چون روح بکلی صفا کیرد و از کدورت جسمانی

بعلي پاک شود کشف عالم نامتناهي پديد آيد دايرهٔ ازل و ابد
نصيب ديدهٔ وي کردد اينجا حجاب زمان و مکان برخيزد تا آنچ در
زمان ماضي رفته است در حال ادراک کند يا کسي باشد که ابتداء
آفرينش موجودات و مراجعت ايشان در نظر او ايد و همچنين آنچ در
زمان مستقبل خواهد بود آنرا ادراک کند چنانک حارثه رضي الله عنه
گفت اِنِّي اَنْظُرُ اِلَي اَهْلِ الْجَنَّةِ يَتَزَاوَرُوْنَ وَاِلَي اَهْلِ النَّارِ
يَتَعَاوَرُوْنَ بس چون حجاب مکان و زمان دنياوي برخيزد زمان
و مکان آخرتي کشف شود هم درين مقام باشد که حجاب جهات برخيزد
از بس همچنان بيند که از پيش بيند که بيغامبر صلي الله عليه وسلم
گفته است من چنانک از پيش مي بينم همچنان از پس مي بينم و آنچ
خلق کشف و کرامت گويند درين مقام باشد از اشارات برخاستن
و اطلاع بر کارها از دور و رفتن بر آب و آتش و هوا و طي زمين
و غير آن اما ازين جنس کرامات را اعتباري نيست زيرا که اين چيزها
اهل دين و غير اهل دين را چون بمجاهده روح خود را
صافي کرداند بديد آيد بيغامبر عليه السلام از ابن صياد پرسيد
مَا تَرَي قَالَ اَرَي الْعَرْشَ عَلَي الْمَآءِ فَقَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ
ذَاكَ عَرْشُ اِبْلِيْسَ چه مي بيني گفت عرش راستي بينم بر آب پس

التعاوي يکديگر بانگ کردن

بيغامبر

بیغامبر علیہ السلام گفت آن عرشی ابلیس است و ازین جنس دجال
را نیز خواهد بود تا در حدیث آمده است مرد را بکشد و باز زنده کند
آما آنچ آنرا بحقیقت کرامت نتوان گفت آنست که آن جز اهل دین کویند
را نبوده است که بعد از کشف روحی در مکاشفات خفی بدید آید زیرا که
روح کافر و مسلمان راهست آما خفی جز خاصان حضرت را نیست که
آن روح حضرتی است چنانک فرمود کَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ
وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِّنْهُ و در حق بیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم فرمود
كَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ
وَلَا الْإِيمَانُ وَلَٰكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا
یعنی روح نورانی حضرتی ببعضی بندگان دهیم یعنی از بندگان
دیگر تا او اسطه آن راه یابند بعالم صفات خداوندی جل جلاله
اشارت برین است که گفت مثل رستم را هم رخش رستم کند بس
گفته اند که خفی واسطه دو عالم اند یکی صفات خداوندی دوم
عالم روحانیت تا دل قابل مکاشفات حضرت خداوند تعالی گردد
و عکس آن اخلاق بعالم روحانیت رساند تا بشرف تَخَلَّقُوا
بِأَخْلَاقِ اللَّهِ مشرف گردد و این را کشف صفاتی گویند درین حال اگر
رونده بصفت عالمی مکشوف شود بسماع کلام علوم من لدنی درو پدید

کویند

لا

یعنی بدانکه کشف صفات شش است

بدید آید واکر بصفت سمیعی مکشوف شود سماع کلام وخطاب

بدید آید واکر بصفت بصیری مکشوف شود رویت ومشاهده

بدید آید واکر بصفت جمال مکشوف شود ذوق جمال شهود حضرتی

بدید آید واکر بصفت جلال بدید شود حقیقی بدید آید واکر

بصفت قیومی مکشوف شود بقاء حقیقی بدید آید واکر بصفت

وحدانیت مکشوف شود وحدت بدید آید وباقی صفات همچنین

قیاس فهم باید کرد کسی چنین مقام اشارت کرده است وکفت رباعی

تا بر سر کوی عشقتو منزل ماست ؛ سر دو جهان بجمله کشتن دل ماست

واینجا کم قدم که دل مقبل ماست ؛ مطلوب همه جهانیان حاصل ماست

ای برادر کاری علت است نومیدی روی ننمود وباد لطف در بزیدن

است بساعتی کار افتاده بسازد در شب قدری بسعادت جاودان فرمان

رسید که امشب در عالم سفلی نظری کن تا چه بینی بحکم فرمان در

نکریست اهل عالم را یافت همه در خواب مانده مکر بتی بت

پرست در بتخانه بت مست سر بسجاده نهاده وبزاری از وی حاجت

خویش درخواسته مهتر جبرئیل علیه السلام خواست اکر فرمان بود

این را بقهر هلاک کنم وروی زمین پاک کنم ندا آمد یا جبرئیل

اکر او ما را بخداوندی نمی شناسد ما او را به بندکی می شناسیم در شب

قدری

قدری دیگر بمهتر جبرئیل خطاب آمد که بطلب امشب در یاب
به بیداری و هوشیاری رجوع مهتر جبرئیل نظر کرد در محرابی بیری
را دید بیک قدم ایستاده و با خدای تعالی خوشی بصدناز در راز کشاده
فرمان رسید یا جبرئیل این را بنده است که از کمال محویت خود در بیشی
بت افتاده بود آن شب در بیکانگی نشانه بود و امشب در آشنایی

یگانه ماست والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

حکایت بزرگوار کریم در تجلی برادر شمس الدین الکرمی

الله بتجلی صفاتی بداند که تجلی از ظهور ذات و صفات الوهیت
است جل جلاله و روح را نیز تجلی باشد و بسیار روند کان درین
مقام مغرور شده الله و بنداشتند که تجلی حق یافتند اگر شیخ
چیزها اصابه تصحیف بنباشد ازین ورطه خلاص دشوار بود بس هر که
را طلب صادق باشد باید که دست در دامن صاحب دولتی زند
تا از برکت فتراک دولت او بمقصد مقصود رسد چنانک قرآن
قدیم خبر میکند وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا و بدین اشارت

کرده است که گفته است رباعی

بی واسطه واسطم کرا روی ؛ از راه بیفتی بسوی جا روی ؛
ور پی رویش کنی ز پیش قدمی ؛ در یک دو زمان بجا یی شا روی ؛

اکنون بدانکه فرق میان تجلّی ربّانی و تجلّی روحانی چون آینهٔ
دل از کدورات ماسوی الله صقالت پذیرد و صفات را به کمال رسد
مشرقهٔ آفتاب جمال حضرت گردد و جام جهان نما ذات خداوند تعالی
و صفات نمود و لیکن نه هر کرا دولت این صقالت دست دهد آن
سعادت مشاهده نماید وَذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَآءُ ط
ایجانبی علت است
نه هر که دوید کور گرفت اما کور همو گرفت که دوید از میان رونده کان
صاحب دولتی باشد که چون آینهٔ دل از صفات بشریت و زنگار
طبیعت صافی گردد بعضی صفات روحانی بر دل وی تجلّی کند
و آن از غلبات انوار روحانیت بود که روح بجملگی صفات خود را
در تجلّی آرد و این از محو آثار کل صفات بشریت بود و گاه بود
که ذات روح که خلیفهٔ حق است در تجلّی آید و صفات او دعوی انا الحق کردن گیرد و گاه بود که جملهٔ موجودات
را بپیش تخت خلافت روح در سجود بیند در غلط افتد داند
که ملک حضرت حق است قیاس بدین حدیث کرد که اِذَا تَجَلَّى اللّٰهُ
لِشَيْءٍ خَضَعَ لَهُ و ازین جنس غلطها بسیار افتد جزء تجلّی
خداوند حمایت پیر نتوان کرد اکنون بیان فرق میان هر دو
تجلّی ربّانی و روحانی اول آنست که تجلّی روحانی و نشئت

حدوث دارد و از اقوت اِفنا بنا شد اگرچه در وقت ظهور از اله

نوبیده آمده

صفات بشری کند اما فنا نتواند کرد چون تجلّی در حجاب شود در حال

صفات بشری پدید آید اما در تجلّی حق سبحانه و تعالی از این آفات

نباشد زیرا که از لوازم تجلّی حق سبحانه و هوف صفت باطل او که

در شده

جَاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْبَاطِلُ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوْقًا ۵ و دیگر آنک

با حصول تجلّی روحانی طبیانیت در زید نیاید و از شوایب شکّ

و ریب خالص نیاید و ذوق معرفت تمام نذهد و تجلّی حق جلّ جلاله

بر خلاف و ضد این باشد و دیگر آنک از تجلّی روحانی غرور و پندار

بزید آید و عُجب و هستی بیفزاید و زهد طلب نقصان پذیرد و خوف

و نیاز کم شود و از تجلّی حق سبحانه و تعالی این جمله برخیزد

هستی بذیرفتن شود و زهد طلب بیفزاید و تشکّی زیادت کردد

و بحقیقت بدانک انسان آئینهٔ ذات و صفات باری تعالی است چون

آئینه صافی گشت بهر صفت که حضرت خداوند تعالی خواهد تجلّی کند

اگر بصفات بیان متجلّی شود چنان بود که خضر و الیاس علیهما السلام

را حیات باقی بود و اگر بصفت کلام متجلّی شود چنان بود که موسی را

علیه السلام را بود و کَلَّمَ اللّٰهُ مُوْسٰی تکلیمًا ۵ و اگر بصفت رزاقی تجلّی

بود چنان باشد که مریم را بود و هُزِّیْ اِلَیْکِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ او چون

۹۷

بصفت خلافی تجلی کند جنان باشد که عیسی علیه السلام را بود

وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفُخُ فِيهَا

فَتَكُونُ طَيْرًا بإذني واگر بصفت امانت تجلی کند جنان بود که حرمک خواجه

ابوتراب نخشبی رحمة الله را بود در حالی که نظر خواجه باین بیت قدس

الله روحه بروی افتاد نعره بزد وجان بداد جنین کس همت بر هر که

بگمارد هلاک کند و دیگر صفات همچنین می دان و فرق بغایت

دقیق است میان مشاهده و مکاشفه و تجلی ببصیرت و تامل شافی

دریابند انشاء الله تعالی در نبشتن بتطویل انجامد اما معنی تجلی

اینجا باید دانست بدانک تجلی و استتار دو لفظ است میان این طایفه

متعارف و تجلی بحق نیست کشاده گشتن باشد و استتار پوشیده

گشتن باشد و مراد این طایفه از تجلی کشاده گشتن حجابهای وجود

از استتار بوشیده گشتن حق است و اینجا ذات حق نخواهد که نگردد

و تغیر بر ذات او روا نیست و این جنانست که کسی مسئله روشن

کرده گوید مسئله کشاده گشت مسئله کشاده نگردد ولیکن خاطر وی

کشاده گردد تا مسئله اندریابد علم و جهل او را بوشیده شدن مسئله

خوانند چون سر او بجوشیدن مشغول گردد از دیدار غیب بوشیده گردد

این را استتار خوانند باز چون همه از حق و از ان حق بیند نه از خویشتن

وازان

واران خویشن بشریت از پیش برداشت وغیب دید این را تجلی
خوانند ای برادر آن روز کآدمیان از روح وجود آورد گفت در طلب
آئید ودل از یافت بردارید مرد در طلب ومعنی در بشریت عزت خویش
نه طلب برآمده نه مطلوب بدرآمده این دانی چیست هر کجا جمالی
است آنجا دلالی وهر کجا حسنی است آنجا کرشمه ناری وذلیلیست چنانک
گفته اند رباعی ما بیدلان طرب شمرده غمهای ترا ۔ باد اد بذیرفته ستمهای ترا ۔
با این همه درد هست اگر خاک شویم ۔ شایسته نباشیم قدمهای ترا ۔ هر که قدمکا
دست کار او را ناخواسته میدهند وهر که قدمکا دست ندارد اگرچه
میخواهد ندهند بزرگی را گفتند خواهی که خداوند را ببینی گفت
نه گفتند چرا گفت موسی علیه السلام خواست ونادید محمد رسول
الله خواست ونادید خلقت خاک وآب وکل نه خلقت سر بشریت
وکار آدم وآدمیان نه حدیث مجازی است مصنوعات وموجودات
بسیار بودند لیکن با هیچ موجودی ومصنوعی این کار نبود که با نور بود
اگر بعلل نودی اشخاص وجوهر نورانی ملائکه راست ولباس عصمت
وطاعت وقدس وطهارت ایشانرا است لیکن نه هر که خدمت را شاید
صحبت را شاید ونه هر که حاشیه بساط را شاید مقام انبساط را

تمت والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب پانزدهم در وصول برادر شمس الدین اکرمه الله

بکرامت الواصلین بداند که وصول بحضرت خداوند نه از قبیل

وصول جسمست بجسم یا عرضست بعرض یا جوهرست بجسم یا علمست

بمعلوم یا عقلست بمعقول یا شیئی است بشیئی تعالی الله عن ذلک

تعالیا کبیرا الله عن ذلک علوا کبیرا و این لفظ وصول در شرع و عرف

آمده است و میان این طایفه معروفست بس معنی پیوستن بخداوند

عزوجل چیست بدانک معنی پیوستن بخداوند تعالی آنست که بریده گردد

از دون خدای تعالی بمعنی تعظیم بی اتصال مشغول آنچنان سر باشد

بحق تعالی و این بمقدار فراغت باشد از غیر حق بدان مقدار که از حق

تعالی فارغ باشد منفصل گردد و بدان مقدار که بحق مشغول بود متصل

گردد دلیل بر این قول حارثه است که رضی الله عنه گفت

الی عرش ربی بارزا بدان مقدار که حارثه را از دنیا انفصال افتاد

بعقبی اتصال افتاد بس مصطفی را صلی الله علیه وسلم از دو کون

انفصال افتاد تا بحق اتصال افتاد و اگر سر ذره از دو کون چیزی ماند

بودی گفتی اعوذ بک منه گذا چون گفت اعوذ بک منک

دانست که اندر سر وی غیر حق چیزی نمانده بود بس اتصال

از دنیا اتصال بعقبی افگند و انفصال از هر دو کون اتصال بحق

تعالي باز آورد و ديگر همچنين قول عبد الله بن عمر رضي الله عنهما
كه بوقت طواف كفت كنا نرى اي الله في ذلك المكان همي
با خداوند خانه ديدار كرديم و اين از آن معني بود كه شخص او مشغول
شريعت بود و سرش مستغرق حقيقت بود اندر شغل حقيقت شغل
شريعت فراموش كرد نه از خانه جمله دانست و نه از سلام كننده شغل
حق تعالي او را چنان غلبه كرده بود كه سلام اغيار نشنيده و تعظيم
خداوند خانه او را چنان كرده بود كه از خانه همي ياد نيامد از اين معني
كفت كنا نرى اي الله في ذلك المكان و ليكن چون آنكس كه بروي
سلام كرد از اين مقام خبر نداشت بشكايت و عتاب مشغول كشت
باز چون عمر رضي الله عنه اين مقام داشت هيچ نكفت دليل
كشت حريص دعوي عبد الله را چنانك فقها كويند ترك البيان
في موضع الحاجة الى البيان بيان هم حاصل امر صاحب دولت
را كه نهايت رجوع و منتهي حضرت خداوند تعالي خواهد بود و ان
الى ربك المنتهى در مبدء اول عهد الست بربكم بر طينت
روحانيت و ذره انسانيت او خير مايه رشاش نهاده اند كه ان
الله خلق الخلق في ظلمة ثم رش عليهم من نوره و در جواب
خطاب الست ذوقي بكلام وي رسانيده اند كه اثر آن هرگز از كام جان وي

بیرون نشود و زنگ اوبلان ذوق است رقصد آن نور همیشه
بمرکز و معدن خویش است و با این همه عالم الفت نگیرد و یکدم ترک
آن شراب نتواند چنانک بزرگی گفت رباعی

عشاقتوا زالست مست آمده اند سرخوش و بیاده الست آمده اند
می جمی نوشند و پند می نیوشند ∴ کایشان ز الست می پرست آمده اند

پروانه صفتان جان باز عشق که کمند جذبهٔ الوهیت در کردن
ایشان در عهد الست افتاده است امروز جندان پر و بال در طلب
کرد مراد قات جمال شمع جلال پرواز کنند که فریضه مَنْ تَقَرَّبَ
إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا استقبال کند و بدست جذبهٔ من
جذبات لطف تو ازی عمل الثقلین او را در کنار وصال کشد و گوید
تا چند بر این پر و بال ضعیف کرد مراد قات جمال ما گردی تو بدین
پر و بال در هوای هویت ما طیران نتوانی کرد و این پر و بال در
وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا در باز تا برسند لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا پر
و بالی از شعاع انوار خویش تر اکرامت کنیم يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ
مَنْ يَشَاءُ و از این جاست که گفت رباعی

این راه دلا بعقل کی توان رفتن جز بر در نیستی وصالت نتوان یافتن
وانگاه دران هوا که مرغان وینند تا با پر و بالی پر و بالت نتوانند

الرملایکۂ اعلیٰ علیین وجنّ وانس جمع شوند یک بندہ را برخورداں
تجلّی صفت خداوند نتوانند کرد الّا جذبۂ حق تعالیٰ کہ بندہ
را بر بساط قرب اولاد نی بنشاند لاجرم یک جذبۂ حق تعالیٰ
بہتر آملہ از معاملہ جملہ خلایق وآن بندگانی کہ از بند خودی
خلاص یافتہ اند وبتصرف جذبات در عالم الوہیّت روش دارند
یکنفس ایشان با معاملہ اہل ہر دو عالم برابر آید وبران بچربد

اشارت بریں است کہ گفت — مثنوی

صوفیان در دمی دو عید کنند — عنکبوتان مگس قلید کنند
ہر دم صوفی فانی را وجودی نو می زاید وبتصرف جذبۂ یا ہُوَ
وازان محو دمی دیگر سیں می افتد در عالم الوہیّت بتصرف جذبۂ
کہ یمحوا اللہ ما یشآء ویثبت بس ہر دمی محوی وانبائی حاصل
میشود کہ صوفی دراں دو عید میکند یک عید از محو ودوم عید
از اثبات درین مقام اگر او را روح اللہ وکلمۂ اللہ خوانند
بروی زیبد واین قبا بر قد وقامت وی چست آید ای برادر این
کار بردہ شاں خواجگی کسی را کمتر راست آید آوردہ اند کہ آن عزیز
جون انبہشت آملہ در نکریست گفت این قلم رونده کہ مارا ست در
بند یک جو نتوانند بود واین سر پر خمار عشق کہ مارا ست بار تاج نتواند

کشید مارا قدّ الفی داده اند با الف بموافقت باید ایستاد کم هیچ
چیز ندارد علل و اسباب را آتش در باید زد مرد اند لبیک
عاشقانه برزد و هست بهشت را وداع کرد چون ببهشت
می رفت با تاج و خلعت بصف مقربان بود و چون در راه

طلب حی اهل عورت بوشی نمی یافت مثنوی

دانی چه بود شرط خرابات نخست، تاج و کمر و کلاه در بازی جست:
هر ذرّه از ذرّات آدم این نخره، عشق بر آورد مثنوی
دل دل غم عشق مبتلا خواهم کرد، امروز بخون دل قضا خواهم کرد،

بسم الله الرحمن الرحیم ملتو. ستانزند هم زر سالک

و مجذوب برادر شمس الدّین اکرمه الله بکرامة السّالکین بدانند
که روندگان این راه بر دو قسم اند یکی سالک دوم مجذوب مجذوب
کسانی اند که ایشان را یکمند جذبه بربایند و بدین مرتبه برسانند و
از همه مقامات بگذرانند در غلبات شوق امّا اطّلاعی زیادت
ایشان را ندهند بر احوال راه و شناخت مقامات و کشف آفات و آنچه
در راه باشد از خیر و شر و نفع و ضرر خبر ندارند ایشان شیخی را
نشایند که شیخی را کسی شاید که اگر جه او را یکمند جذبه نرسانند
امّا بسکون و آهستگی برسانند تا در هر مقام داد و انصاف آن مقام

ادوی

ازوی می ستاند واحوال خیر و شر و صلاح و فساد را جمله بروی
عرض میکنند گاه بر راه و گاه بی راهی تا از راه و بی راهی وقوف می یابد
تا راه بری جماعت دیگر تواند کرد امانشان را روندگان چنین گفته اند
الکر سالک را باصفات خاکی کدر افتد در واقعه جنان بیند که از
یعنی از عناصر اربعه
تپه ها و کوهها و جایگاهها بتایک بیرون می آید و بر خرابها
و شکستها و آبها و کوهها می گذرد و کرانی و تیرگی بر میخیزد و سبکی
و لطافت روی بدید آید مرتبهٔ دوم که بر صفت آبی گذر افتد
سبزها و مرغزارها و درختان و کشت زارها و ابهای روان و چشمهٔ
و دریا و مانند اینها می بیند مرتبهٔ سیوم که بر صفات هوا گذر کند بر
هوا رفتن و بریدن و بر بلندیها رفتن و بر وادیها بر بریدن و مانند
این بیند مرتبهٔ چهارم چون بر صفات آتش گذر افتد جز اغهاء
و شعلها و آتشها بیند مرتبهٔ پنجم چون از صفات افلاک و اجرام
آسمانی گذر افتد خود را بر آسمانها رفتن و بر بریدن و بر آمدن از
آسمانی بآسمانی و گردانیدن جرخ و ریسمکان بیند مرتبهٔ ششم چون
بر ملکوت کواکب گذر افتد ستاره و ماه و خورشید و انوار و آنچ ازین جنس
است بیند مرتبهٔ هفتم چون بر صفات حیوانی گذر کند هر صفت که
ازوی گزیدن خواهد کرد از بهیمی و سبعی بدان نوع حیوان بیند از حیوانات

واقعه
میان خواب بیداری

مختلف اگر خود را بدان حیوان قادر بیند کشتن اوست ازان
صفت و اگر خود را اسیر آن حیوان بیند یا لرزان تسلی باشد
نشان استیلا و غلبه آن صفت است بروی باقی جندین هزار
عالم دیگر است که سالک را ازان باید گذشت و در هر عالم مناسبان آن
مشاهدات و دقایق او را پدید کرد ای برادر جانی است و مقصودی
مرد مرد باید تا گوید یا جان بدهم یا بمقصود رسم این گوهر شب
چراغ است و عزت او بر بینست که در بان او موج دریا خونخوار
است آن گوهر صد هزار طالب دارد که برای او جان فدا می کنند
و نگوسار در قعر دریا فرو دی روند چون قدمی بغفلت کسی
خواهد که درین درگاه نهد آن لحین که در بان این درگاه مست
گوید مرا نمی شناسی من آنم که اهل آسمان اول اداب تسبیح از
من آموختند و اهل آسمان دوم اداب تهلیل از من دانستند
و اهل آسمان دیگر همچنین مسند تدریس ما بر فرق کنند اخضر
نهاده بودند و این همه دولتها در یافتم تا طراز اخلاص بر بیانی
مالکیدند و بر سر کوی شرع محمدی بعوانی بنشانند اکنون
یا تاج اخلاص بیار و در دو دیده یا بافتراک دامی ساز تو مرد
دینی و این لعین از برای هر دو نی از جای خویش جز و نگردی

۱۰۶

عظیم دارد

در سکه در بان در کوی ست آن نگین بر من
معشوقه بر آنست نگین بر دل من
عاشقان در شورند چون بگذرند این باب
بگذار در هوس بگذارد سر من

عظیم دارد تا صدیقی در مملکت پدید نیاید و عیاری پیدا نیاید
دربن را قدم نتهد او از جای نجنبد والسلام ۵

بسم الله الرحمن الرحیم ۵ مکتوب هفدهم در سلوک طریق

سالک برادر اعز شمس الدین بداند که تزویجی از صوفیان که ریاضتها
قوی کرده باشند و شهوتها از پیش برگرفته و مدتی مدید در خلوت
نشسته و دل بکلمهٔ لا اله الا الله آورده و در مراقبت دل آن قدر
کوشیده که جز ذکر خدای عزوجل در همه احوال بر دل ایشان جیزی نه
گذرد و ایشان را احوال نیکو کشوف شده باشد و اسرار ملکوت
گشاده و بدرجهٔ اصحاب کرامت رسیده و از غیب خبرها دهند
و دلمت آید و همت اگر در بیماری بندند نیکو شود و اگر همت
بر هلاک دشمن بندند هلاک شود ابلیس اینجا حسد برد همه اسرار
شریعت بر ایشان نماید مگر یک سر و آن آنست که از و هم پوشیده بود
تا بدان سبب آدم را صلوات الله علیه سجده نکرد اما آن سر که بر
ایشان آشکارا کند توفیق مقصود از ترک معصیت آنست تا شهوت
شکسته شود و صفات بشریت زیر دست آید تا مرد را از خدای تعالی
باز ندارد و مقصود دیگر آنست که ذکر حق بر دل غالب شود و دل
از ظلمات بشریت بذکر خدای تعالی صافی کرد تا حقیقت معرفت

درین راه تجذوم و فرمودند که
حیا نیست است با هر یکی بطوری که
است خالی نیست
ویلم از هر دو یکی از
بوند و کفار نیز شنیده بود
مجلس او شتافتند چنانکه
که رسول فرمودند والله
اصاحبکم و ما غوی
الهوی ان هو الا وحی یوحی
ایتها همین که یکی از
تا ایت دیگر برسد از
رسول صلی الله علیه وسلم
العلی شفاعتش
دانستند رسول کیست
شود که ندانم شما
کجا اند که الکون
که شفعا باشند بحضرت
منحصر شوند جواب
الله تو ملخص
را بدین طریق
از جب و راست مجلس
ما چون نگاه شد رسول
شما شنیدید که - گفتم
صحابه گفتند از
اوازی شنیدیم که
هیچ دین عجم
تو زبان واحد و
و رسول

خداوند او را حاصل آید بس بوزیدن شریعت هم راهی است بکعبهٔ
وصال و کسی که بکعبهٔ وصال رسید او را براه و توشهٔ و متوجه
حاجت باشد بس این قوم را جنان نماید که اگر نماز بکنند
ایشان را حجاب شود و از آنچ بدان رسیده اند گویند ما خود همیشه
در مشاهده ایم و مقصود از نماز و رکوع و سجود آنست تا دل
غافل را بحضور آورده شود ما خود یکساعت غافل نیستم و عالم
ملکوت را آشکارا می بینم و جواهر مقدس انبیا در صورت
نیکو بما می نمایند ما را بدین چه حاجت و این عین صورت
واقعهٔ ابلیس است که در کمال عجب خود نیکدست گفت مرا
بسجدهٔ آدم چه حاجت آدم کم از منست مرا از سجدهٔ او
چه فایده قصهٔ او در قرآن نه برای افسانه است بلکه برای مثل
این قومست تا بدانند که هیچ مقرب بر فرمان بردار می زیان
نکند و این معنی که بزرگان دین گفته اند که در شریعت و در زیر
همه رفتن راه است بحق تعالی راست و خود گفته اند آن دیگر
دقیقه که از ایشان پوشیده داشت آنست که بر ایشان ننمود که مقصود
شریعت اینست و سبب ان غلط است که مقصود دیگر هم هست
مثلا پنج نماز چون پنج مسمار است بر دریچهٔ کمال که اگر این پنج

مسمار

مسمار بیوسته باوی بنود از کمال باز افتد چنانک ابلیس افتاد
الوکیی گوید این پنج نماز چه وجه دارد که مسمار این کمال امده
مناسبت او چیست جواب چنین گفته اند که شناخت وجه او
در وجود بشریت چیزت و این بطریق خاصیت است که عقل را بدین
هیچ دست نیست چنانک سنگ مقناطیس آهن را بجذب کند و هیچکس
نداند که سبب آن چیست و گفته اند مثل این قوم مثل مردی است
که بر سر کوه کوشکی ساخت و اندرو بسیار نعمت مهیا کرد ایند
چون وقت نقل آمد پسران وصیت کرد که هر تصرفی که خواهی بکن
اما چند دسته گیاه خوشبوی این جا خشک از اینجا بیرون مکن
چون بهار آمد کوه و هامون سبز شد و گیاه بسیار و تر و تازه
مبالغی درین کوشک در آورد بوی این گیاه بسبب تازگی غالب شد
بر گفت پدر من این گیاها برای آن درین کوشک آورده بود تا این
جایگاه را خوشبوی دارد اکنون این گیاه خشک چه کار آید
بفرمود تا بیرون انداختند چون کوشک از ان گیاه خالی شد
ماری سیاه سر از سوراخ برآورد و پسران را زخمی زد و هلاک کرد
سبب ذا نبود که این گیاه را دو فایده بود یکی بوی خوش که
همه کس می دانستند و دیگر خاصیتی داشت که هر جا که او بود

صه
وخوشبوی بیرون آمد
از ان گیاه تر و تازه

مارپیرامون آن جایگاه نگشتی پس او بند افسون مار بود
وآن خاصیت کس ندانست چون این پسر بکمال عقل غره شد
سبب هلاکت او گشت بندانست هر چه در خانه معروف
او نباشد در خزانه قدرت خداوند نیست وبمعنی این آیه
که وَمَا اُوتِیتُم مِّنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِیلًا مطلع نشد این صاحب
کرامت وکشف را همین غلط افتاد که سری از اسرار شریعت
بر وظاهر شد بندانست که در وهیچ سر دیگر نیست وابلیس
همین بندانست واین از خطاهای بزرگ است سالکان وارونگان
را افتد وغلط گاهی است که بسیار رونگان راه دین اینجا هلاک

شده اند ازینجاست که گفت رباعی

افکند دلم رخت بمنزلگاهی ؛ کانجا نبرد بصد دلیل آن راهی
چون من دو هزار عاشق اندر ماهی ؛ می گشته شود که بر نیاید آهی
هر چه ازین معنی شنوی از کسانی که ایشان را درجه ومرتبه
بوده باشد در میان این طایفه بداند که غلط او ازینجا بوده است
پس این قوم یک مقصود دانستند از راه شریعت وشناختند
که در وی سر دیگر ست واین قدر هم ندانستند که اگر آیی
سر دیگر نبودی پیغامبر را صلی الله علیه وسلم بدان نماز

جه حاجت بودي كه باي مبارك او وزم كردي نتوانستي كفت
كه اين بر امت واجب است نه بر پيغامبر چنانك او نه حرم داشت
و ديكري انرا جهار زن بيش روا نيامد و كفت من چون شما نه ام
واو روزه وصال كرفت و ديكر انرا منع كرد بس هر كه از علما و مشايخ
و صوفيان بدرجه كمال رسيد دانست كه هر بندي از بند شريعت
سرا است كه سعادت آخرت دران بسته است تا بجايي است كه
اين بزركان در وقت حرك دست از يك ادب از اداب شريعت
نكذاشته اند بحدّي كه خواجه جنيد رحمة الله عليه وقت
مرك يكي وضو داد خلال محاسن فراموش كرد دست او بكرفت
و آن سنت بجاء آورد كفتند اي بزرك دين درجنين وقتي
اين قدر رخصت بود كفت آري بحق ازان رسيدم اهل
كمال جنين بوده اند و اهل غرور فريفته شوند هر چه ايشان
ندايند و ندانستند بنداشتند كه آن نيست بلك اهل حقيقت ندانستند
سر نهاد نماز و ترتيب آن كه نماز بامداد دو ركعت است
و نماز پيشين چهار ركعت است و نماز ديكر چهار ركعت است
و شام و خفتن سه ركعت است ركوع يكي و سجده دو در هر يكي
سري دارد و خاصيتي است در حاصل كردن كمال و نكاه داشتن تا

بوقت مرگ اثر آن را ظاهر کرد اند که القرآن نبود هیچ کمال
سود ندارد و چون بمیرد خود را هلاک شده بیند گوید
آن کمال کجا باشد گویند مسمار ندانست از پنج کس شد
بوقت حرکت جنانک ابلیس را آن همه کمالیت بایک بیخبری
سود ندانست این از غلط کاهها روند کادرث که بکمال
خویش غره شوند و این یک دقیقه بوشیده ماند از ینجاست

که عزیزی گفته است — مثنویات

مرو بی دانشی در راه گمراه ، که راهی دور تاریکست بی چاه
چراغ علم و دانش پیش خود دار ، وگرنه در چه افتی سرنگوسار
فغان زین صوفی در حلم مانده ، و بی در حلم خود بی علم مانده
ای برادر این مرد انرا دو دیده داده اند که بیک دیده صفات
آفات نفسانی بیند و بیک دیده صفات کرامات یزدانی بیند
چون صفات کرامات یزدانی بیند در باز آید و چون عیب
و آفات خاک بیند در کار از آید بدکاه کاه بودی که آن شوریده
عراق و سوخته آتش فراق گفتی یا لیتنی کنت تراباً و
لم اعرف هذا الحدیث کما ینبغی من خاک بودی و مرا با
این حدیث کاری نبودی و کاه کاه دیگفتی کجا اند ملایکه و ملوک

وسکان

وساکنان ملاء اعلی تا بیش تخت دولت من صف بکشند

کروه

سرّ اینست که گفت بیت کهیم جاء نشیبست وکاه کاه بلندی

کهیم داغ فراقست وکاه باغ وصال ﷺ آن مرد که آتش عشق در بضاعت

طاعت ملکوت زد و همت بهشت اقطاع یافت کاری دریغ

نهاد و گفتند بکلّ الیمین وعرق الجبین غوث

بکونش دیت وعرق جبین

طلب کن عجب تر ازین کاری بود که بکلام شادی را سیصد

سال غم و حسرت در پی کردی مثنوی

کرچه کنی قهر بسی راز ما روی شکایت نه کسی راز ما

والسلام بسم الله الرحمن الرحیم ملتوی هر دو هم

در غلط کاه حرد مان برادر شمس الدین بداند که بعضی ردمان

از سر شبهتی و خیالی فاسد از راه افتاده اند کر وهی کویند خدای

را عز و جل بعبادت ما چه حاجت اوّ از اعمال خلق بی نیازست طاعت

و معصیت نزد بی نیازی او یکسانست خویشتن را نر نجانیم جواب

آنست این شبهه جهل صرف است کمان برده است شریعت خلق را

کار از بهر خدای فرموده است و این محال و باطل است که کمان همه خلق

برای خویش است و قرآن ازین خبر میدهد که وَمَنْ تَزَكَّىٰ

فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ مثل آن ملبس

جاهلِ آنست که بیماری را طبیب پرهیز فرماید پرهیز نکند
گوید طبیب را از نا پرهیز کردن من چه زیان دارد هر چه زیان
کار بود بجز د سخن او راست بود ولیکن هلاک شود طبیب
برای آن نگفت تا رضا او نگاه دارد بلکه را شفاء او پیدا کرد اگر
فرمان بجاء آرد شفا یابد واگر نه هلاک شود طبیب ازان بی
نیاز است دوم گروهی در فراخ رفتن از حد شرع و تجاوزی کردن
کردند
اعتماد برین کنند که خدای کریم است و رحیم است بر ما رحمت
کند جواب آنست این سخن درست است ولیکن اینجا تلبیس
شیطانست که نادان را از راه ببرد اما عاقل جواب گوید چنانک
کَرِیمٌ وَرَحِیمٌ است شَدِیدُ الْعِقَابِ هم است و می بینیم که در
جهان بسیار خلق را در رنج و درویشی میدارد و خزانه بر وی
تنگ نه و با انکه کریم است بکدانه گندم نیافریند تا کسی در رنج
بسیار نه بیند و هیچ آدمی تن درست نماند تا نان و آب نخورد و
بیماری را علاج نکند بس همچنان که درستی و توانگری را اسباب
ساخته است که بی آن حاصل نباید کار آخرت یابی همچنین است کفر
و جهل را زهر روح ساخته است و کاهلی را و بیماری را اگر علاج
نباید هلاک بود و زهر کفر و جهالت را هیچ تریاقی نیست حکمت لم

و صحت فرمان

ومعرفت وبیماری وکاهلی راهیچ علاج نیست مگر نماز کردن
وهمه طاعتها یجاء آوردن هرکه زهر خورد وبرحمت اعتماد کند
هلاک شود وزر بیماری کرم انگبین خورد هلاک شود وبیماری
دل از شهوت بود. وهرکه دل را از شهوت باز ندارد بر خطر
هلاک افتد مگر آنکه کی اعتقاد دارد که این معصیت است واگر خود
آن اعتقاد دارد که این زیان کاری نیست در خطر هلاک نباشد بلکه
هلاک شده باشد چه این کفر بود وکفر زهر ایمانست وبیوم گروه
بریاضت مدتی مشغول شده باشد وبداند که مقصود از ریاضت
آنست که از شهوت وخشم وصفاتی که در شرع مذمومست بیکبارگی
بازایستند وگمان برده باشند که شرع چنین فرموده است چون
مدتی رنج برند وریاضت کنند وعاجز آیند از صفات خویش
اعتقاد کرده باشند که این محال است وشرع چیزی فرموده است
که آن ممکن نیست چه آدمی را بدان صفت آفریده اند وپاک شدن
از وصورت نه بندد چنانک کلام سیاه را سپید کردن نتوان بس
کاری که محالست بدان مشغول نشویم جواب آنست که جهل و
حماقت آنکس است که چنان می پندارد که شریعت فرموده است
که از شهوت وصفات بهیمیت پاک می باید شد اصلا وابن قدر

نه
تا

نسخه
زیادتی
فضول ص
۲۰
حانست

ندانسته باشد که چگونه شریعت جنان فرماید که رسول صلی الله
علیه وسلم چنین میگوید من بشرم و درخشم شوم و اثر خشم بروی
بسیار دیدند یکی و خداوندی فرماید که والکاظمین الغیظ
ثنا میکوید اثر آنکه خشم فرو خورد نه اثر آنکه خشم ندارد و چگونه
فرماید که شهوت نمی باید که خدمت رسالت نه حرم داشت و اگر
کسی را شهوت ساقط شود علاج باید کرد تا باز آیلکه حمیت
بر اهل و فرزندان و چیزکی در غذاء کافران از خشم خیزد و کبر
توالد و تناسل و ابقاء نام نیک از شهوت خیزد و مطلوب پیغامبران
بوده است توالد و تناسل ولیکن فرموده است که این هر دو را
زیردست باید داشت چنانکه در فرمان شرع باشند مانند اسب در فرمان
رایض و سگ در فرمان صیاد لیکن سگ باید که معلم بود و اگر نه در صید
او یزد و بی اسب نیز صید نتوان کرد اما باید که ریاضت یافته باشد
و اگر نه صیاد را باندازد بسی شهوت و خشم همچو سگ و اسب است
و سعادت آخرت صید نتوان کرد بی این هر دو اما بشرط آنکه نیز
دست باشند اگر غالب باشند سبب هلاک بود پس مقصود از
ریاضت آنست تا این هر دو صفت شکسته شوند و زیردست باشند
و این ممکن است و جهاد هم کرده باشند که بحماقت خود غره نشوند

که کارها بتقدیر افتاده است در ازل و سعید و شقی در شکم مادر
بدید آمده اند و هرگز نیکی از حال خود نکرد بس بعلاج حاجت
و چه فایده جواب آنست چون حضرت رسالت این حال خبر داد
صحابه گفتند ما اعتماد بر ازل کنیم و دست از عمل بازداریم
فرمود اِعْمَلُوا وَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ گفت دست ملاویز اگر
شما را سعادت نهاده اند عمل سعدا شما را میسر کرد معنی این
آنست که در بستن سعادت و شقاوت بطاعت و معصیت چون
در بستن تندرستی و مرگست بکرسنگی و نان خوردن بُرو بسته کرده اند
هر کرا حکم کرده باشند در ازل که از کرسنگی خواهد مرد راه نان خوردن
برو بسته کرده اند و هر کرا تو انگری حکم کرده اند راه دهقانی و
بازرگانی بدو گشاده کرده اند و آن را که حکم کرده اند که بمغرب بمیرد
راه مشرق برو بسته کرده اند و آن را که حکم کرده اند که بمشرق بمیرد
راه مغرب برو بسته کرده اند تا جز آن نزود حکایت وقتی ملک
الموت بسلیمان پیغامبر علیه السلام نشسته بود در حرمی تیز
نگریست چنانک او بترسید چون ملک الموت برفت آن مرد از سلیمان
پیغامبر درخواست تا باد را فرمان دهد که او را بر زمین مغرب برد
چون ملک الموت باز در مجلس سلیمان پیغامبر آمد بر سید در آن مرد تیز

همه ره برود

جرامي نكريستي گفت مرا فرمان بود تا يكساعت ديگر اورا بمغرب
جان بركيرم واورا اينجا ديدم عجب داشتم كه اين چون خواهد
بود بس چون حكم آن بود كه اورا بمغرب جان بركيرند اگر چه
يكساعت بيش نمانده بود بواسطهٔ خوف بقضا برو مسلط
كردند وسليمانرا مطيع او كردانيدند تا حكم ازلي برانند
سبب آن بود نه انك حكم بي سبب رانند بس كسي را كه سعادت
حكم كرده اند دل او را روشن كردانند تا ايمان قبول كند واورا
توفيق رياضت دهند تا صفات مذمومه از خود دفع كند
چنانك طبق عايد فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَّهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ
لِلْاِسْلَامِ بس يكي از ان اسباب كه خداي تعالي تقدير كرده است
كه كروهي را بلا رخ برد آنست كه اورا از عمل باز دارد ودر
دل او اندازد كه بعمل حاجت نيست سعادت وشقاوت ازلي
است تغيير نخواهد بود اين سبب شقاوت است كه در ازل بايشان
اند چنانك خبر از ازل كسي را حكم كرده باشند كه جاهل باشد بر دل او
غالب كردانند كه در جهٔ مقتدايي حكم ازلي است بتكرار و
علم آموختن حاصل نكردد كه اگر حكم كرده بودندي تشريف
مقتدايي بسر او افكندندي وهركه علم طلب نكند ورنج نبرد

صعوبه محذوم

جاهل بماند تا حکم ازلی بروی بر انند بدین که در دل وی افکند
و آنرا که در ازل اما می حکم کرده باشند در دل او افکند که اکنون
این حکم ازلی است اما ظاهر کرده اند آنچه در ازل است چنانک
نبات کندم حکمی است که در ازل کرده اند لیکن سبب او زمین
نرم کردن است و تخم افکندن است و آب دادن و هر کرا حکم
کرده اند که زمین او کندم نروید اورا این افعال و اسباب باز دارند
پس ایمان و طاعت باسعادت و شقاوت همچنین است و باشد
که این احمق گوید ایمان و طاعت باسعادت و شقاوت چه مناسبت
دارد خواهد که بعقل ریزه خود دو جه آن بداند همچنان باشد که
بعقل خویش خواهد تا خواص کارها معلوم کند و آن اندازه عقل
او نیست پس معلوم شد که افتادن این قوم محض حماقت است
نه متحمل شدن شبهه و حجت و از عیسی بیغامبر علیه السلام ملعون
گفت از علاج کردن نابینا مادرزاد و پیشت بلک از زنده کردن
مرده عاجز نیامدم و از علاج کردن احمق عاجز آمدم ای برادر
خطرکاهی داده اند آدمی را که در یک لحظه بدرجه جبرئیل
میکاییل نرسد بلکه گذرد و در یک لحظه بسگی و خنزیری رسد
آنرهم بر موجب علم و مقتضاء حکمت رود اینک ملکی از ما غلا

بشرا إن هذا إلا ملك كريم ۵ بشنو واين مثنوي برخوان
مثنوي يا كرفدمت شد بيقين استوار ۵ كرد زدريا نم ازآتش برآر ۵
واكر همه برپي شهوت رود ودل در آشيان شياطين بندد اينك
سكي وخنزيري مثلش كمثل الكلب إن تحمل عليه
يلهث داغ اوست واين مثنوي نصب اوكه كفت مثنوي
اي شده خشنود ببيكباركي ۵ چون خرو كاوي بعلف خوار كي ۵
بردارد بينخامبر عليه السلام وحي آمد يا داود كن كالطير
الحذر ولا تأمن ولا يستقر ابله حرغي بود كه با قفص تنك
بسازد ودل از روضهٔ خرم بردارد چنانك آن حرغك را در
قفصي كند اين جانها لطيف را در قفص جسم كرده الله واود
هر بهار روزي چند اين بار سراز دريچه هر نفس بيرون كند كه بيابد

كه بر پرم چنانك كفت مثنوي

انك درين پرده نوائيش هست ۵ خوشتر ازين حجره سرائيش هست ۵
اوج بلندست روي پرم ۵ باشد كين همت خود بكذرم ۵

بسم الله الرحمن الرحيم ۵ مكتوب نوزدهم در عرض خاتم
وباطن برادر شمس الدين سلمه الله بحقيقت بشناسد وبيقين
بداند كه آدمي را از دو جوهر مختلف بديد آورده اند يكي علوي

سحر
ماش كه ان

ويكي سفلي

دیگر سفلی جانح سفلی قابل بیماریهاست علوی نیز قابل
بیماریست بنانک آن سفلی را طبیبانند تا بواسطهٔ معالجت
ایشان امراض و علل علایق و عوایق محسوس و معقول از وی
دفع کرده و از محل هلاک بنجات آیند طبیب علل و امراض جوهر سفلی
حکمانند و طبیب علل و امراض جوهر علوی انبیا اند و بعد ایشان
مشایخ که خلفاء انبیا اند از نجاست اَلشَّیْخُ فِی قَوْمِهٖ کَالنَّبِیِّ فِی
اُمَّتِهٖ و چنانکه مریض جوهر سفلی بی طبیب حاذق بهلاک
نزدیکست مریض جوهر علوی نیز بی پیغامبر و یا بی شیخ بحقیقت وارث
رفته و خلیفهٔ پیغامبر کنته اَلْعُلَمَآءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِیَآءِ درحق وی
حقیقت شده بهلاک نزدیکست و در وقت ما بی دوسان چنانک طبیبان
جوهر سفلی کم و کمر کشتند طبیبان جوهر علوی نیز کم و کمر کشتند الا رحم
جزها آمدن ما بی دولتان را دیگر چه بود نماند چیزی که از آنجا
امید صحت و حیات و فلاح و نجات بود مگر همین که لَا تَقْنَطُوْا
مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ اما امید کاری بی تقدیم شرایط و اسباب آن
کار اگرچه در قدرت هست ولیکن در حکمت نیست بس مارا خاک
بر سر باید کرد و مصیبت خود باید داشت و از بجا باید شناخت
که در دست هیچ کس چیزی نیست مگر غروری و پنداشتی اِلَّا مَا شَآءَ

الله وچنانک طبیب نبض بیمار بگیرد تا بواسطهٔ آن بر علت بیماد
واقف گردد دوادویهٔ مختلف واشربه متنوع بر اندازهٔ قوت
بیمار از داروئی دو درمسنک واز داروئی سه درمسنک واز داروئی
چهار درمسنک بگیرد ومعجونی سازد یکی را مباح کند ودیگری
را محظور تا طبیعت باعتدال باز آید وصحت روی نماید واز
هلاک نجات یابد همچنین چون بیخامبر بر علت غفلت بیمار
باطن وقوف یافت هر آینه از احکام وشرایع بر اندازهٔ قبول
واستعداد بیمار باطن کاهی دو رکعت وقتی سه رکعت وزمانی
چهار رکعت از جملهٔ مجموعی سازد یکی را حلال کند ودیگری را
حرام تا عقیدتها مستوش وهواها مختلف وامراض متنوع
باعتدال شریعت باز آید وصحت عاجل روی نماید واز خطر
هلاک نجات یابد واینجا سری عزیز است ببصیرت ادراک
کند بس اگر بیمار جوهر سفلی مخالفت طبیب آغاز کند بر
خلاف امر او خورش بکار برد هر آینه علت قوی کردد وبهلاک
کشد همچنین بیمار جوهر علوی اگر مخالفت شریعت آغاز کند
وبر خلاف امر او کارها بر دست کیرد هر آینه روی علت
ضلالت هر روزی قوی تر کردد وبی شبهت بموت جهالت

هلاک

سهلا اگر دجوني در آخرت زنده شود بيمار بود و در دبي درمان
شده باشد ابدا و سرمدا و در دوزخ هميشه بود اگر كار بر خلاف
اين باشد و امور صاحب شرع نگاه داشته بود و از مناهي تجنب
نموده باشد هميشه تندرست زيد و هرگز نميرد اَلَآ اِنَّ اَوْلِيَاءَ
اللّٰهِ لَا يَمُوْتُوْنَ چون ازين سراي بسراي آخرت نقل كنند بل
يَنْقَلِبُوْنَ مِنْ دَارٍ اِلَى دَارٍ كامل العقل صحيح البدن قوي
الجوارح باشد و حواس خود از غذاها، روحاني بكمال استيفا كنند
و در آخرت فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ مخلدا و مؤبدا در جنت همي بود
از ينجا مقرر گشت جنانك طبيب متنهاء حكما انه طبيب دلها
انبيا اند و بعد ايشان خلفاء ايشان اكنون كه بي دولتي مادرزاد
فرو دبرد و اد بار اصلي غرق كرد دريافت بيخامبر صلعم ممكن نه كه
آن در بسته شود و در آن خليفه بيخامبر ميسر نه كه ايشان در عالم
كم بنهند و كم كنند و اد بار ما اقبال ايشان مزا كجا دريابد و اين شقاوت
و بي دولتي ما بر سعادت وستانه دولت ايشان كجا رسد اين
در نيز بسته شد در حق ما رحمت بر جان خسرو باد كه گفت بيت

در شاهوار صالت دريا كند مستان چون دور خسروايد مي در بهو نهند

محشن

ازينجا نماند ما مشتي معلولان و مريضا مزا و خاكساران و مدبران مزا

ملکرانک کتب ایشان که عقاید و معاملات ایشان در و مکتوبات
روش و طریق ایشان در و مسطور جنک بدان زنیم و امام و مقتدا
خود سازیم تا اگر خون شهید دولت از بابی دولتان فرو شد باری
جراغی بود و هذا کثیر منا اینست که گفت بیت
از بخت بدم اگر فروشد خورشید از نور رخت مها جراغی کیرم
و اگر نعوذ بالله منها این درهم بسته شود انکه جه من و تو و جه
فرعون و نمرود و جه بولهب و ابوجهل با این همه نا امیدی
روی نه جکنی خونی خیکور و جانی می کن و دست و پایی
می زن فریادی و شوری بیش نه که باد لطف افتاد کسانرا
می طلبد تا بر کیرد هفصد هزار سال سالکان مملکت سجاده طاعت
در مقام کرامت فرو کرده بودند و در خانقاه عصمت بر مصلای
حرمت تکیه زده که کار ما داریم ناکاه باد لطف بر زبان آب و خاک
را که در زیر اقدام افتاده بودند بر انکیخت و کفتا انی جاعل
فی الارض خلیفة تا هیچ مطیعی بطاعت ننازده هیچ
مفلسی و افتاده نوحید نکردد و در سحره فرعون نکرجون
عنایت سابق بود لطف بزید ندید که جادو کرانند یا کار ایشان
سحر و اباطیل است در عین ساحری و جادویی در تحت توحید

نشانزند

نشاندند وتاج معرفت بر سر نهاده وعجایب قدرت بجهانیان
نمود که چون افتاده را برگیریم نگریم که او کیست وچون سر
افراشته را در افگنیم نه بینیم که او کیست وکار او چیست والسّلام

بسم الله الرحمن الرحیم ملتوی بیستم در فضل انبیا

بر اولیاء برادر اعز شمس الدّین بداند که اندرهمه اوقات واحوال
باتفاق جملهٔ مشایخ طریقت رضوان الله علیهم اولیا متابعان
پیغامبران اند وانبیا فاضلتر اند از اولیا از آنچ نهایت ولایت
بدایت نبوّت است وجملهٔ انبیا ولی باشند اما از اولیا کسی
نبی نباشد وهیچ کس را از علماء اهل سنّت وجماعت ومحققان
این طریقت اندرین مسئله خلافی نیست مگر کروهی از ملحدان
که گویند اولیا فاضلتر از انبیا اند وتمسّک بدین کنند که گویند
اولیا همه وقت با خلاوند مشغول اند وانبیا بیشتر وقت بدعوت
خلق مشغول اند بس کسی که همه وقت بحق مشغول باشد فاضلتر
بود از کسی که او در بعضی وقت مشغول بود وکروهی از جهّال
که دعوی محبّت این طایفه کردند وبر ایشان گمان نیکو بردند
وایشان را متابعت کردند گفتند مقام ولایت برتر از مقام
نبوّتست ومر نبی را علم وحی باشد وهر ولی را علم سرّ

ودلي برّ جيزها داند كه بيخامبر انرا ازان خبر نباشد و
خرانرا علم من لدنّي نام كردند واين لقب را استحقاق از قصّهٔ
موسي وخضر كرفتند صلوات الله عليهما وكفتند كه خضر
ولي بود وموسي نبي موسي را وحي ظاهر بود تا اورا
بوحي ظاهر خبر نكرد ندادي ندانستي باز خضر را علم من لدنّي
بود غيب بدانستي بي وحي تا موسي را بشاكردي وي حاجة
آمد واو استاذ فاضلتر از شاكرد بود اما آنك بيزان اين
مذهب اند وبر دين ايشان اعتمادست ازين بيزار نلورو را
نه ارند كه هيچكس را مقام برتر از مقام انبيا باشد يا برابر مقام
انبيا باشد اما جواب اين شبهه كه ايشان كفتند آنست كه
خضر را فضل مقيّد بود وآن علم من لدني است وموسي
را فضل مطلق بود وفضل مقيد مبطل فضل مطلق نيست
چنانك فضل مريم بارسا رضي الله عنها وآن فرزند بي پدر عيسي
برّ است باطل نكند فضل عايشه وفاطمه را كه ايشان را فضل
مطلق بودند بر جملهٔ نساء عالم ودر جملهٔ ندانكه اكر احوال
وانفاس ودر ونكار جملهٔ اولياء را اندر جنب يك قدم نبي صورت
كني آن جملهٔ متلاشي نمايد زانج اين كروه حي طلبند وحي روند

وايشان

وایشان رسیده اند و یافته و بدعوت بحکم فرمان آمده و قومی
را می برند بس یک نفس انبیا فاضلتر ازهمه روزگار او لیاست
زآنچون اولیا بنهایت رسند از مشاهدت خبر دهند و
از حجاب بشریت خلاص یابند هرچند عین بشر باشند و باز
رسول را اوّل قدم اندر مشاهدت باشد چون بدایت آن
نهایت وی بود این را با آن قیاس نتوان کرد و از اخواجه
ابو یزید رحمة الله پرسیدند که چه میگوئی اندر حال انبیا گفت
هیهات ما را اندر ایشان هیچ تصرّف نیست هرچه اندر ایشان
صورت کنیم آن همه ما باسیم بس جنانکه مربّیهٔ اولیا از ادراک
خلق نهانست که اولیا مربّیهٔ انبیا از تصرّف اولیا نهانست
که اولیا اند جنب انبیا سیّار اند و انبیا اند جنب اولیا طیّار اند
ترکن سیّار چه طیّار را اندر نیابد و هم از اخواجه ابو یزید رحمة
الله عنه نقلست که گفت سرّ ما را با سما نها بردند و هیچ چیز
اللفات نکرد بهشت و دوزخ را بنمودند هیچ چیز نکاه نکرد
و از کونات و حجاب بر کار ایستادند فصیرت طیرا بس حرفی
کشتم و اندر هوای هویت می پریدم تا بر حیدان احدیت مشرف
شدم و درجهٔ ازلیت را اندران بدیدم چون نکاه کردم

آن همه من بود گفتم بار خدایا با منی من بتو راه نیست و از خودی
خود مرا گذر نه بس مراجه باید کرد فرمان آمد یا بایزید خلاص تو از
تو یئی تو اندر متابعت دوست من بسته است دیده را بخاک قدم
او سرمه کن و بر متابعت او ملازمت نمای و این را اهل طریقت معراج
معراج بایزید خوانند و معراج عبارتست از قرب پس معراج انبیا
از روی اظهار بود بشخص و تن و از آن اولیا از روی همت و اسرار
بود و این بدان اصلست که هر چیز که مر انبیا را باظهار روا بود مر
اولیا را باسرار روا بود و تن انبیا بصفا و پاکیزگی و قربت چون دل
اولیا باشد و سر ایشان بس فرق بسیار باشد میان کسی که شخص
وی را آنجا برند که سر دیگری را چون این سخن بدانستی اکنون بدانک
باتفاق اهل سنت و جماعت و جمهور مشایخ طریقت انبیا و اولیا ایی
که محفوظ اند فاضلتر اند از فرشتگان بخلاف معتزله که ایشان ملایک
را فاضلتر دارند بر انبیا و گویند که ایشان بر تبت رفیع تر اند بخلقت
لطیف تر و مر حق را مطیع تر اند بس باید که فاضلتر باشند جواب
گوییم تن مطیع و رتبت رفیع و خلقت لطیف هر فضل خداوند را
علت نیست فضل کسی را بود که حق تعالی مر او را فضل دهد که فضل
بطاعت بودی آنگاه امت بیشین را بر ین امت فضل بودی که ایشان

طاعت

اگر فاضل بسبب مرتبه و مقام بودی زحل را از آفتاب باید گفت که انوار زحل از آفتاب بسیار است و آفتاب را فضل نیست بر زحل و همچنین فاضلتر از همه خلق محمد مصطفی است صلعم و رسولی بر او نیست و آن بخاطر آن نیست که او را عطاء و روزی بیشتر بوده است بلکه فضل او از آن معلوم شد که فضل از عطاء و روزی است که در ذات آن عطاء است و آن عطاء در حق هر یکی بمقدار حکمت است

طاعت بسیار بود واگر فضل بر تبت وجوهر بودی بس ابلیس را
فضل بر آدم بودی آدم از خاک ظلمانی بود وابلیس از آتش نورانی
بس معلوم شد کہ فضل آنرا بود کہ خداوند او را فضل دهد واز خلق
بوگزینند ودیگر بدانک ملایکہ چون مضطری اند اندر حق معرفت
کہ حرامیانرا اندر خلقت شهوت نیست واندر دل حرص وآفت نه واندر
طبع زرق وحیلت نه ورزق ایشان بجیل نه غذاء ایشان طاعت است
ومشرب ایشان فرمان برداری خداوند باز اندر طینت آدمی شهوت
حرکت است وارتکاب معاصی اوی حسد وزینت دنیا اندر دل
ایشان موثر وحرص وحیلت اندر طبع آدمی منتشر وشیطان نیز
اندر شخص وی چندان قوت کہ اندر رگهاء وی باخون همی گردد
اندر مجاری آن ونفسی بد و مقرون کہ داعی همه شرهاء اوست
بس کسی کہ این جمله وصف در وجود وی بود با امکان شهوت اند
فسق وفجور برهیز کند وباعین حرص از دنیا روی گرداند وبالقاء
وسواس شیطان اندر دل وی از معصیت رجوع کند واز آفات نفس
خود را نگاه دارد تا قیامت بر عبادت وملاومت بر طاعت وبمجاهدت
با نفسی وبمحاربت با شیطان مشغول کی شود بحقیقت این ازان فاضلتر
بود کہ اندر صفتی معرکہ گاه شیطان وشهوت نبود واندر طبیعتی

ارادت غذا ولذت نه انداوه زن وفرزند مشغول خویش وبیهوده
به محتاج بسبب وآلت نه غذا ولذت نه مستغرقها امید وآفت نه
عجب جبرئیلی که چندین هزار سال بانته طار خلعتی عبادت کند
خلعتش غاشیه داری محمد بود نائب معراج ستوروی اخدمت
کند چگونه فاضلتر بود بدانک نفس را ریاضت کند وروز وشب
مجاهده کند وحق تا وی عنایت کند ودیدار خویش کرامت کند
وانجله خطر آتش باسلامت عبور کند حاصل اینست خداوند
فضل نهد آنرا که خواهد بدانک خواهد خواجه عطار برین معنی

اشارت کرده وگفته مثنویات

به بین چندین هزاران سال کابلیس ؛ نبودش کار جز تسبیح وتقدیس ؛
همه طاعات او برهم نهادند ؛ ز استغناء خود بر باد دادند ؛
دلش خونابه جایی محنت آمد ؛ تنش دستار خوان لعنت آمد ؛
همه جانها ز سابقان بر از خونست ؛ که میداند که سر کار او چونست ؛
چکی خون میشود زین یاد ما را ؛ ز استغناء حق فریاد ما را ؛
تو میخواهی بتسبیح ونمازی ؛ که تا خشنود گردد بی نیازی ؛
نمازت توشهٔ راه درازیست ؛ ولی او از نماز بی نیازیست ؛
خدا را کبریایی بی نیازی است ؛ ترا جز نیستی دیگر چه بازیست ؛

وبخلوت

نسخه
به بزرنش
یعنی مجاهده
ریاضت

وبحقیقت ولایت سیرت از اسرار حق جز نیرو ورش یعنی بمجاهدت
وریاضت بیدانکه وجود ترا جزوی نشناسد واکو اظبار آن حدیث
بر جمله عقلا جایز بودی دوست از دشمن بدیدار نیا ملکی و واصل
از غافل ممیز نبودی بس خداوند تعالی جان خواست تا جوهر
دوستی را اندر صدف خوار داشت خلق نهد و بدریاء بلا اندر اندازد
تا طالب آن بحکم عزیزی جان در خطر کند و بدان دریاء جان ستان
گذر کند و بقعر دریا فرو شود یا مراد ش برآید و یا حال دنیا
بروی ببرآید چنانک جان بازی برین اشارت کرده است مثنوی

بگذر از جان و عقل یکبادی ، تا بفرمان حق رسی بادی

حسنوق آهنگ آن جهان کردن ، شرط نبود حدیث جان کردن ،
یا حیاتتو دین برون ناید ، شب حرکتو روز دین نزاید ،
آن هوائی که بیش ازین باشد ، رسم و عادت بود نه دین باشد ،
ای برادر بیوسته اندرین اندوه باش و از در حطلبی خالی مباش و از
آفت معصیت و خلاف خویش نومید مشو عقول ملکی و بشری
درین حضرت سرکرده اند حردی بمزدوری شعیب بیغامبر عم
راضی شده و از برای تزوج صالحه ، ده سال شبانی کرده و از رنج
و کرسنگی نانی خواسته و از درماندگی سرما و تاریکی بادیه در طلب

انس قدیمی زده لطف قدیم ناکاه ۰ ما خلعت نبوت بیشی آمد که

وَاصْطَفَيْتُكَ لِنَفْسِي ما ترا از برای خود برگزیده ایم بلعبم باعور

کم از بیریت زر گذشته بود و از ملکیت برگذشته در عالم ولایت

نامدار شده و بر لشکر هوا سپهدار گشته با دبی نیازی از عالم قهر ناکاه

بزید باسکان حزبله هم طویله گردانیدند و بزار در عالم در دادند

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ ای برادر بعزت

الله تعالی عزوجل که بهشت و آنچ در اوست از موجبات نازش

دوزخ و آنچ اندروست از اسباب گداز ش برای اسعاد و پاک

گردانیدن آفریدگانست از برای شقاوت و دور گردانیدن ایشانست

یُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ عز ابن عباس

میخواهد نه بینی که زر را بآتش برای کمال او برند نه از برای نقصان

او و بدین نسبت عاصی را بدوزخ برند تا پاک بجنت پاک شود

نماز برای آنکه بلرزد غم ناک شود بعد هلاک شود خوش گفته است

اَنْ يَرَ عَبْدٌ عِلْمَهُ بِمَعَاصِينَا فِي لَا زَلِ لَمْ يَمْنَعْهُ عَنْ اِيجَادِنَا

فَمَعَاصِينَا كَيْفَ يَمْنَعُهُ عَنْ تَطْهِيرِنَا بِالْعَفْوِ وَالْغُفْرَانِ

گفت در ازل بکنا ۰ ما عالم بود کم کنا ۰ کنیم آن علم ما فزونیدن

مارا مانع نشد بسی معصیت محدث ما کم امروز کرده ایم چگونه

مانع نشود

مانع شود او را از عفو کردن و بیامرزیدن بدین نسبت نداء لا تقنطوا
من رحمة الله بهر زمان بگوش جان می رسد و جان صد روح
و فتوح ازان می یابد و آنچ در حدیث آمده است لو لم تذنبوا لجاء
الله بقوم یذنبون فیغفر لهم اگر شما گناه نمی کردید حق
تعالی قومی دیگر آوردی تا ایشان گناه کردندی پس بیامرزیدی ایشان را
جمله عاصیان و گناه کاران عالم را این عبارت بمنزله است مثنویات
مشنوای عاصی بیچاره نومید ،، که چون بیدا شود اشراق خورشید
اگر افتد بقصر بادشاهی ،، هم افتد نیز بر کنج گدایی
کسی کو بر هنه است افتاده در راه ،، در و به تا بد آن خورشید در گاه
بشوی کای مخلصان آمد خطرناک ،، کنه کاران برند این کوی جالاک

بسم الله الرحمن الرحیم ملتوبیست یکی در زلات انبیاء

علیهم السلام و اداب زیارت قبور و نماز بنیت حرکان در سه اول
برادر اعز شمس الدین اکرمه الله تعالی بداند که اندر زلات انبیا
علیهم السلام اختلاف است عامه اهل سنت و جماعت بر ایشان
زلت روا دارند بشرطی که صغیره باشد و کبیره نباشد و همه را اتفاق
است که از انبیا کفر روا نباشد مگر طایفه از مبتدعان گفتند که روا باشد
چون یکی از عامه مومنان و تعلق بدین گفتند که خداوند خبر داد از ابراهیم

علیہ السلام واجنبنی وبنی ان نعبد الاصنام اکر روا نبود
این دعا از وی محال باشد که دعا بر جایزات افتد نه بر ممتنعات
جواب آنست که مراد ازین دعا اولاد بود نه وی ولیکن هر چند
او را ازین ایمنی بود خود را در میان اولاد افکند تا دعا اندر
اولاد ببرکت وی مستجاب شد چنانک در حق رسول ما صلی الله علیه
وسلم فرمانست واستغفر لذنبک وللمومنین الایة اما اهل
حقیقت حرین اصنام را گویند که این شرک زنار بستن نیست و مر بت
غیر را سجده کردن نیست ولیکن بغیر حق طمع داشتن است و از حق
ترسیدنست و با غیر حق آرامیدنست و این بر طریق مثل است نه بر
تحقیق از بهر انک چون کافر به بت طمع داشت یا از وی بترسید نه
از وی منفعت نه مضرت و اعتقاد برین کرد اصل توحید خراب
کرد باز مومن موحد چون بخدای تعالی ایمان آورد و خداوند
او را خبر داد که اندر هفت آسمان و زمین نافع و ضار جز وی نیست
چون صحت اعتقاد واجب کرد جز باوی آرامیدن و جز بروی
اعتقاد کردن جز وی ترسیدن روی نیست چون بدین معنی بغیر
باز گشت فعلی آورد مانند فعل کافران هر چند اعتقاد بر ایمان درست
بود مانند شرک بود و آن چیز که اندر وی منفعت و مضرت نبود

هر حز

هر چند نه بت بود چون خوف و رجا بوی متعلق شد مانند بت
شد بس معنی قول خلیل الله آن بود کم مر انکاء دارتا جز با تو
نیارامم و نه جز ترا بینم و نه جز تو امید دارم و نه از جز تو
بترسم مثنوی چون او در هر دو عالم نیست کس باکه سازد انیست
سودا و هوس هذا معنی دعاء الخلیل لیس التعوذ من الکفر
الذی هو ضد الایمان اما آن قیاس کی بر مومنان کردند باطل است
زیرا که کفر محل عداوت است و ایمان محل محبت و لیکن کافر هر چند
بکفر عدو خداوند است او را بدید نیامده است که خداوند مر او را عدو است
حال طبیعی است یا بکفر از ین جهان بیرون رود بداند که خداوند مر او را
عدو بوده است یا کفر بروی زوال آید بداند که خداوند او را محب
بوده است و مومن هر چند مر خداوند را بحکم ایمان محب است
بدید نیامده است محبت خداوند مر او را چون حال طبیعی است و حکم
او موقوف یا ازین جهان با ایمان بیرون رود محبت خداوند مر او را حقیقت
گردد یا ایمان بروی زوال آید نعوذ بالله منها بداند که خداوند مر او را
عدو بوده است و ازین توقف اند محبت و علاوت اند رحال انبیا
روا نباشد از بهر انک انبیا احبا باشند لا محالة زیرا که ایشان اخص
خواص اند هیچ مقامی نیست مر خصوصیت را برتر از نبوت بس

ایشان خاص تر یزا همه دوستان اند بس محبت خداوند حرا نبیارا
درست کنه است از کفر ایمن کنند از بهر انک تغییر و تبدیل بر
صفات مخلوقات روا باشد و بر صفات حق روا نباشد هر کرا
محب است علو نکرد و هر کرا علو ست محب نکرد و لیکن هر
چند کسی که حق او را محب است بوصف اعلاست چون سحرهٔ
فرعون سلطان محبت حق غالب کرد و مر ایشانرا بصفت
احبا آرد و هر که را حق تعالی او را علو باشد هر چند بوصف
احبا باشد چون ابلیس سلطان علاوت حق او را از صفت

احبا بوصف اعدا آرد سر اینست که گفت مثنوی

کس چه داند تا درین بحر عمیق ۔ سنگ دیزه قدر دارد یا عقیق
و اینجا رمزیست و آن آنست که محبت و علاوت حق بعلت
قایم نیست زیرا که محبت حق و علاوت ازلی است و خلاف و
موافقت بنده وقتی بس محبت و علاوت سابق باشند و خلاف
و موافقت را حق و هر کز را حق علت سابق نکرد از اینجا بدان
و بشناس که خلاف و موافقت همه هیچند و هیچ و این بکوی ربانی
در گوش دلم گفت فلک پنهانی ۔ هر حکم که حق کند تو از من دانی
بر کردش خود اگر بدی دست رسم ۔ خود را بر هاندمی ز سر گردانی

والله اعلم

امّا سخن اندر کبایر انبیا کروهی روا دارند و حجّت آرند قصّهٔ برادران

یوسف بیغامبر علیه السّلام که ایشان همه بیغامبر بوده اند و کبایر

بر ایشان رفت و اهل سنت و جماعت از انبیا کبیره روا ندارند زیرا که کفر

کبیره است از کبایر و از انبیا کفر روا نیست دیگر کبیره هم روا نباشد

از بهر آنک بر هر یک کبیره روا باشد هم کبایر روا باشد دلیل بر ین

عامهٔ مومنان اند جواب خصم بر ین طریق گویند اخ بر برادران

یوسف بیغامبر رفت بیش از نزول وحی بود بر ایشان و این بر سبیل

نذرت و مقرون بتوبه و صلاح روا بود امّا انک هر چند صغیره

بخیر قصد بر انبیا رود که آنرا زلّت گویند و زلّت آن بود

که بیش از افتادن قصد نبود و بعد از افتادن بر ان قرار نبود

چنانک کسی در راهی لغزانی می رود ناگاه بیفتد در حال بر خیزد

نه بیش از افتادن قصد افتادن بود نه بعد از افتادن قرار بود زلّت

انبیا همچنین است و با این بهم معاتب باشند لعلوّ مرتبتهم

و ارتفاع منزلتهم از بهر بزرگی حرتبهٔ ایشان و بلندی مرتبت

ایشان یعنی بزرگان را بخورد بگیرند و خورد کان را به بزرگ نگیرند که

اَلْمُخْلِصُوْنَ عَلٰی خَطَرٍ عَظِیْمٍ سرّ این معنی است و ناگرفتن به

بزرگ دلیل خردیست و گرفتن بخورد دلیل بزرگیست وَکَانَ زَجْرًا

ولیکن این صحیح است که ایشان ذلک
المذنب علی طریق الاستکانة والخضوع
لا ارتکاب وهضما وانکسارا والحسنین یکفر
علی الواحدة ومن جنس واحد فصاعدا
معنی آنک زلّت بحقیر
نسبت کم آن بقصد
آید را معصیت گویند

فولیکن فرق میان زلّت و معصیت آنست که
معصیت در وجود بنده آید
بنده را حاصل شود خاصّه روان
بر طریق عمد جنایت
و عصیان آدم نیز

الفاروق رحمة الله
عبد الشیخ ابو منصور
ماتریدی رحمه الله

و این که مخلصان را خطر باشد
چنانک این بیت گفت
چو کار مخلصان افتد بخطر ناک
بگیرند کاران بزرگان
بس کارها ایشان که دشوار بانفس
الی الدنیا واما بالباطن الی الآخرة واحترم
والمراد جهنم التعریف الخ

لتغیر هم آن عتاب کردن با ایشان زجر بود مر دیگران را که از ایشان بآین بزرگی که محل ایشان ان مقدار نگذاریم از دیگران کی گذاریم این تنبیه کردنست مر دیگرانرا تا غره نکردند و بروهی گفتند این عتاب از بهر زیادت محبّت است تا محبّت برجای بود

عتاب میان دوستان جاری بود چنانک گفت شعر

إِذَا ذَهَبَ الْعِتَابُ فَلَيْسَ وُدٌّ ۔ وَيَبْقَى الْوُدُّ مَا بَقِيَ الْعِتَابُ

باآین بهم در قصّهٔ مهتر داود علیه السلام شنیدهٔ که چون بروی زلّت رفت جهل بنا روز سر بسجده نهاده می گریست تا از آب چشم وی لختان گیاه برآمد که وی اندران میان نابدید گشت و خبث قبول توبه نیامد دمی از درد بزد که آن گیاه همه بسوخت و دود دست بیش چشم بداشت و بگریست تا هر دو کف وی پر خون گشت بس دستها سوی آسمان برداشت و گفت الهی إِنْ لَمْ تَرْحَمْنِي فَارْحَمْ عَبْرَتِي که اگر بر من نبخشی برین آب چشم من ببخشای فرمان آمد یا داود تَذْكُرُ عَبْرَتَكَ وَتَنْسَى خَطِيئَتَكَ آب چشم خود را یاد میکنی و خطاء خویش فراموش کرده تا بدانی که خطر بزرگان بزرگتر و کار با ایشان صعب تر ازینجا گفت بیت

گشته شکرخان لب خونخوارهٔ معشوق ۔ تا روز قیامت همه رنگین کفنانند

۱۳۸

باید کرد

و داود ان تحل اهل السلام و تحرم الخمر و تقتل الخنازیر و تکسر الصلبان و تضع الجزیة و لا یبقی الا الاسلام او السیف و کان یقول فی سجوده اللهم لم تعطنی ملکا لا ینبغی لاحد من بعدی و هو انی احب ان یکون لی مثل ما لسلیمان و کان کلما رفع رأسه من سجوده بکی حتی ینبت العشب من دموعه فاذا طال بکاؤه و رأی ان الله قد غفر له مضغ العشب فاذا مضغه انتفخ جوفه فیخرج من فیه و انفه فیعلم انه قد غفر له فیخر ساجدا و یقول سبحانک سبحانک قد علمت انک قد غفرت لی

باید که در کورستانها رفتن و زیارت کورستان بزرگان و عامهٔ مومنان
عادت کند که فرمودند چنانک از حضرت رسالت حرویست
نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ أَلَا فَزُورُوهَا فَإِنَّهَا تُرِقُّ الْقَلْبَ
وَتُدْمِعُ الْعَيْنَ وَتُذَكِّرُ الْآخِرَةَ الحديث ودیگر حدیث از سخنی
دل خویش شکایت کرد در حق وی فرمود اِطَّلِعْ فِي الْقُبُورِ وَاعْتَبِرْ
یا النشور در کورستان نظر کن و بحشر و نشر اعتبار کن در هر هفته
زیارت مستحب است چنانک فرموده است در حق یاری یَا بُنَيَّ
اذْهَبْ كُلَّ جُمُعَةٍ إِلَى الْمَقْبَرَةِ و بترک زیارت وعیدی أملاه است
الله اعلم تا ازان جه معنی مراد بود و فاضلترین روزها در زیارت
سه روز است دوشنبه و پنجشنبه و روز جمعه بعد از نماز دیگر
عشر آخر ذی الحجه و عیدین و عاشورا و در شبهای متبرکه
چون شب برات و مانند وی بس چون خواهد که زیارت کند رود مستحب
است که در خانه دو رکعت نماز بگزارد و در هر رکعتی بعد از فاتحه
آیة الکرسی یکبار و سورهٔ اخلاص سه بار چون سلام دهد گوید
خداوندا ثواب این نماز بروح فلان برسان حق سبحانه و تعالی
نور گرداند و بوی رساند و هر گزارندهٔ نماز را ثواب بسیار نبشتن فرماید
و چون بکورستان رسد نعلین بکند بس پشت جانب قبله کند و روی

بجانب میت وسلام کوید بدین عبارت که حدیث اَلسَّلَامُ
عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ يَا اَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُسْلِمِيْنَ
يَرْحَمُ اللّٰهُ الْمُتَقَدِّمِيْنَ مِنَّا وَالْمُتَاخِّرِيْنَ وَاِنَّا اِنْشَآءَ اللّٰهُ
بِكُمْ لَاحِقُوْنَ اَسْاَلُ اللّٰهَ لَنَا وَلَكُمُ الْعَافِيَةَ والرشید
باشد کوید سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ اگر
گورستان مسلمانان وکفار مختلط باشد کوید اَلسَّلَامُ عَلٰى
مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى بس بنشیند وبکوید بِسْمِ اللّٰهِ وَعَلٰى مِلَّةِ
رَسُوْلِ اللّٰهِ که در خبرست که بردارد حق سبحانه وتعالی عذاب
از ان گور تا بقیامت وتنگی گور از صاحب آن گور چهل سال بس بکوید لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ
وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِيْ وَيُمِيْتُ وَهُوَ حَيٌّ
لَا يَمُوْتُ اَبَدًا ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيْرٌ در خبرست روشن گرداند آن گور را وگویند را بیامرزد وبنویسد
مر او را هزار هزار نیکی وبر آرد مر او را هزار هزار درجه بس فاتحه
وآیة الکرسی بخواند در خبرست هر که آیة الکرسی بخواند وثواب آن
اهل گورستان را بخشد در ارد حق سبحانه وتعالی در گور هر مرده را
از مشرق تا بمغرب بحمل کان طبق نور وفراخ گرداند بر ایشان گور
را وبر اد هر مرده را درجه وبنویسد مر خواننده را ثواب شصت بنده آزاد

بعد شش

بصحیح خاید
بزار ایشان؟

وبیازند

وبیافریند بعدد هر حرفی فرشته که تسبیح کند حق را تا قیامت
بسی ده بار قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝ بخواند اگر آن بنده آمرزیده نبود حقّ
تعالی او را بیامرزد واگر آمرزیده بود درجات او را بیافزاید وکناهش
بران مرده ببخشد واگر برین زیادت کند سوره یس بخواند وسوره
الملک نیز آمده است وهمچنین اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ وَالْهٰىكُمُ التَّكَاثُرُ
نیز منقول است ودر کتب مسطور است که هیچ شبی دشوارتر بر مرده بجون
شب اول نیست بس بخشاید بر مرده بصدقات واگر قدرت نباشد بسی
دو رکعت نماز بگزارد در هر رکعتی فاتحه یکبار وآیة الکرسی یکبار
وقُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ده بار والهٰىكُمُ التَّكَاثُرُ ده بار بس بگوید خداوندا
ثواب این نماز بفلانکس بخشیدم حق سبحانه وتعالی بفرستد در گور آن بنده
هزار فرشته با هر فرشته نوری وهدیه وبدهد آن مرده را ثواب
هزار شهید والسلام بسم الله الرحمن الرحیم ملتوب بیست دوم

در اصل تصوف برادر شمس الدین اعز الله بداند که قاعده تصوف
دیرینه است واعمال انبیا وصدیقان بوده است بحکم غلبهٔ عادات
زشت که درین زمانه پدید آمده است صورت حال صوفیان در چشم
مردمان زشت مینماید واهل این حدیث بر سه قسم اند یکی صوفی
دوم متصوف سیوم متشبه صوفی آن بود که از خود فانی شده باشد

قبل التصوف ترک حظ النفس
وقیل التصوف هو الاخلاق

بر لیاده شد تصوف تفعل است و
تکلف خواهد برای تکلف را باشد
در حق صوفی تکلف چون نباشد
همچنان است اما چنان صوفیان در
که گویند صوفی از اهل تصوف است به
اطلاق لفظ تصوف بر سه قسم جایز باشد
وهمچنین متشبه ومتصوف نیز به
همه اطلاق لفظ تصوف برود روا با
مخدوم فرمودند درین زمانه صوفی
نمانده واگر نمانده متصوف بلکه متصوف
نمانده اند بلکه متشبه مانده اند

وبحق باقی کتله واز قبضهٔ طبایع رسته وبحقیقت حقایق پیوسته

الحقایق ما الله ومن الله

ومتصوف آن بود که بمجاهدت وریاضت این دو پنه زامی طلبد

واند طلب خود را بر معاملت ایشان دهشت می کند ومتشبه آن بود

که برای جاه وحظوظ خود را مانند ایشان کرده بود واین هر دو

معنی خالی وبی خبر باین بهم امیدست که ار ایشان بود ودر سایهٔ

دولت ایشان در هر دو جهان بگذرد که اندر لشکر مبارز یکی باشد

ودیگران بطفیل وخلیفه خورد وسلطان در هر شهری یکی بود

ودیگران در سایهٔ دولت او روزگار گذرانند ودر جملهٔ طوایف

محقق اندک باشند اما جمله را نسبت بر ایشان کنند هر کا که بیکی

چیزشان با ایشان مانند بود وفتوی شرع که مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ

فَهُوَ مِنْهُمْ هر که بقومی خود را مانند کند بر فتاری ویا عتقادی

او از ایشان بود چنین گفته اند اول صوفی در عالم آدم بیغامبر علیه

السلام بوده است حق تعالی ویرا از خاک بیرون آورد وبمقام اجتبا

واصطفا رسانید ورقم خلافت بر وکشید اول صیان طمّه وطایف جمله

بدانست که مرید را در آغاز ارادت جمله فرمایند خَمِّرْ طِینَةَ آدَمَ

بِیَدَیَّ اَرْبَعِینَ صَبَاحًا آدم چون جمله تجرید بدانست حق تعالی

مایهٔ روح بوی داد وچراغ عقل در دل او بیفروخت ونور حکمت

ازدل برزبان آورده برخود بجنبید گفت الحمد لله اشارت
بنوی همبرین است که مَنْ اَخْلَصَ لِلّٰهِ اَرْبَعِیْنَ صَبَاحًا اَظْهَرَ
اللّٰهُ یَنَابِیْعَ الْحِکْمَتِ مِنْ قَلْبِهٖ عَلٰی لِسَانِهٖ بس همه ولایت
کرد و تحفهٔ سجود ملائکه در اول خلافت یافت و برخاست مسافر وار
قصد کشتن بهشت آدم و جمله اقالیم بهشت سفر کرد و بر اسرار ممالک
کار زار گفتند حواس و اطراف جمله در قید کن و باختیار خود حرکت
مکن که مرید را اختیار نبود بحکم جزا آن و انبساط دست کشادگی
نمود از کمین گاه غیب زخم عتاب رسید که وَعَصٰی اٰدَمُ رَبَّهٗ
شکسته شد و باستغفار مشغول گشت سنّت استغفار صوفیان از
اینجاست گفت رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا هر چه اسباب خواجگی و خلافت
بود ازوی بکشیدند برهنه بایستاد باستغفار گفتند آدما برین غرامت
بدنیا سفری کن که شرط مرید آنست که چون زلّت بروی رود سفر
کند آدم مجرد و برهنه قصد سفر خاک کرد تنش برهنه بود گفتند
آدما در ویزه کن از هر درختی برگی درخواست کرد جمله سر برگ یافت
برهم دوخت مرقع شد و خود را بپوشید و روی بمسافرت خاک
نهاد سیصد سال آب حسرت از دیدگان می ریخت تا آنکه کلیم مصفا شد
که اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓی اٰدَمَ تصفیه یافت صوفی شد آن جامه که

ازدرختان درویزه کرده بود و مرقعه ساخته عزیز می داشت
تا باآخر وقت درشیث بیغامبر عم در بوشیله و خلافت بوی رسید
و این طریق مسهل کشت و دولت تصوف از اصلاب انبیا روان شد
الی الستة
صوفیان مسافر را مجمعی می بایست در دنیا که هر وقت آنجا
بمصاحبت جمع آیند و ماجرائی کنند صورت کعبه در دنیا بدید
آمد اول از خانقاهها آن بود در دنیا خانقاهی نبود بعد آدم
کعبه بدید آمد نوح بیغامبر علیه السلام از دنیا بکلیی اختصار
کرد و موسی بیغامبر خود همیشه کلیم داشت که روز اول خلافت
شعیب بیغامبر علیه السلام یافته بود و این شرطی بزرگ کند در
طریقت که پیر را باید تا خرقه در مرید پوشانند و عیسی علیه السلام
همیشه جامه صوف پوشیدی همچنین جون عهد بموسی و عیسی
صلوات الله علیهما رسید بیت المقدس را جوالتکاه خود
ساختند آنکاه در هر ولایت بهر طرف خود را مرجعی ساختند
و منزلی معین کردند تا باوقات خلوات و ایام مناجات
رفقاء دولت آنجا باز رفتندی و حدیث اسرائیلی را ماجری
کردندی جون عهد بسید انبیا و سلطان اولیا محمد مصطفی
صلی الله علیه وسلم رسید خود همان کلیم بستد و در بوشید ملة ابیکم

ابراهیم

ابراهیم وقصد همبران خانقاه کعبه کرد ومهتر عالم علیه السلام
در مسجد خویش یکذاویه معین کرد واز صحابه یک طایفه را برگزید
که سالکان راه طریقت بودند بعضی بیران بودند چون ابوبکر
وعمر وعثمان وعلی وسلمان رضی الله عنهم اجمعین واخی
میانه بودند چون معاذ وهلال وابوذر وعمار رضی الله عنهم
ایشانرا باوقات خلوت دران زاویه بنشاندی وبا ایشان سخنان
راندی که صنادید عرب وعوام صحابه آنجا راه نیافتندی وآن جماعة
ذرکان قریب هفتاد نفر بودند مهتر عالم چون کسی را از صحابه
اعزاز عظیم واکرام بزرگ کردی ردا ویا ببر یا من خود بوی
دادی انکس که صوفی بودی درمیان صحابه بس اول این طریقت
از آدم علیه السلام درآمد وتتمه آن بمحمد رسول الله شد درمیان
امت وملت بماند قوی دل باشد ودرمفلسی خویش ننگرد که اینجا
کار بکرم وفضل میرود نه بعمل کسی ای برادر هزار هزار ساجد
وراکع بودند وهزار هزار تسبیح وتحمید کوی بودند وهزار
هزار متحیر دراسرار وی بودند وهزار هزار سوخته درکار
وی بودند قوی بی باک از خاک بیافریدند وبرین همه مطیعان
وعابدان برگزیدند بی سابقه خدمتی بی مقدمه شفاعتی

گفتند ای مشتی خاک الست بربکم بله من انت شما ام در
ساعتی خرابانی را بر کزیند و بر متکای اقبال در مشاهده ذوالجلال
بنشانند هر دم نواختی و قبولی هر لحظه تحفه و وصولی و رشته
ردّ و حجاب و صد عتاب در کردن مناجاتی افکند هر دم حسرتی
و غصّه یکی را از بتخانه بیارند اعزاز و قبول بر کسوت او
کنند و دیگر انرا از مسجد بیرون کنند و رشته طرد و ردّ در
گردنش آویزند چنانک لطف در کارست قهر هم در کارست والسّلام

بسم الله الرحمن الرحیم ۵ مکتوب بیست و یوم در طلب

طریقت بمواد بشه سن الدّین اکرمه الله بکرامة الطالبین

بداند که هر که را طلب این راه بود باید که سرمایه از شریعت سازد
تا از شریعت در طریقت راه یابد چون در طریقت راه یافت از طریقت
بحقیقت قدم تواند نهاد هر که هنوز شریعت ندانسته ویرا با
طریقت کجا ملاقات و هر کرا هنوز با طریقت ملاقات نیست
آن بیچاره را با حقیقت چه کار و چه کار از اینجاست که بهیچ گونه
رخصت نداده اند که کسی بنادانی بی معرفت و بی شریعت درین
راه قدم نهد که بیم هلاکت باشد و بهیچ جای نرسد و اگر محابهد
و بنی کورانه و جاهلانه بر خود نهد و از ان چیزی نموداری بود

جزان

جندان غرور و جهل و پندار و حمق روی بدید آید کہ ایمان را
نیز بباد دهد و در جوال شیطان کرفتار کردد بالقطع والیقین
بداند کہ خداوند تعالی را هیچ ولیی جاهل نبوده است و نباشد
مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلِيًّا جَاهِلًا کفته مشایخ است و در قرآن برین اشارت
است وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ خداوند هیچ جاهلی را دوست
ندارد و دوست نکرفته است کہ جهل اصل همه ذلتهاست کفته اند مدار راه
سالکان حق بدو واز و علم است و علم توحید و علم معاملت
و علم معرفت و علم حالت و علم مکاشفه و علم مشاهدت و علم
خطاب و علم سماع و علم وجد و علم صفت روح و علم معرفت
نفس و علم معرفت عقل و این علوم را علاحده اصلی است و فرعی
کہ از دانستن آن چاره نیست بس بداند کہ این طایفه همه صاحب علم
شریعت و طریقت و حقیقت بوده اند و هستند و خواهند بود
اما بی دولتانرا کہ بتشنکی در بادیه هلاک شدند چه سود از دجله

بغداد و رود نیل مصر	بیت
در بادیه تشنکان بمردند	چه سود اکر جهان فراتست
رونده راه را باید کہ اندیشه جنان بود کہ اکر دنیا بوی دهند	
و نعمتش و عقبی بوی دهند و جنتش و بلاء عالم بروی بارند	

ومحنتش دنیا و نعمتش به بیکانگان گذار د عقبی و جنتش

بمومنان سپارد بلا و محنتش خود قبول توبه اش چنان بود

که همه خلق از حرام توبه کنند تا در دوزخ نیفتند او توبه از حلال

کند تا در بهشت نیفتد و ارادتش چنان بود که همه جهانیان را

طلب مراد و راحت و نعمت بود او را طلب مولی و رویت

وی بود همه خلق در کارها زیادتی طلبند و او در همه کمی

طلبد اگر بیابد ایثار کند و اگر نیابد شکر کند و نشان رونده

آنست که از نایافت مراد شاد شود تا از همه بندها آزاد و بانفس

مخالفت او را اجنا نبود که اگر هفتاد سال نفس وی در یک از روا

بنالد بدو ندهد و راه موافقت حق چنان سپارد که بلا و عافیت

عطا و منع رد و قبول بروی یکسان گردد قدم بر توکل نهد نه از

خلق سوال کند نه از حق تعالی خواست که سوال خلق را شرک داند

و از حق شرم دارد و در زهد چنان بود که اگر از همه دنیا مرقعی

دارد یا کلیمی او بدان چنان خوش باشد که دیگران بهمه دنیا در روز

بلا گر مشغول باشد و طلب در شب بخدمت مشغول باشد و تعب و اگر نفس

او را در ان طاعت نظری افتد عبادت هفتاد ساله خود را بنائی

نرسد و بینش سکی نهد تا از ان عجب بیرون آید درویشی بیت

وجندبج کرده بود نقب دیرا بران نظری افتاد روزی در بازار
مکه بر آمد گفت آه می خرد بیت وجندبج را بنانی عارفی برین
واقوش شد دست بر قفاء او فرو برد گفت ای فضول یدرت هشت
بهشت بکند می فروخت تو جندبج بنانی میخواهی بس رونده
راه را هشیار باید بود نفس خود را در بوته مجاهدت بفنا رساند
که هرچه دون حق است هرگز یاد نیارد اگر براست نگرد حق را بیند
واگر جب نگرد حق را بیند اگر برخیزد و یا بنشیند حق را بیند
آن سالک را گویند حق بین گشت ولایت دنیا و ملک آخرت بنظر
همت وی بذره بر نیاید در شوق تنش می آنی ذره دلش انچه زیر
قدس می نازد اندیشه زن و فرزند و دنیا و آخرت کرد دلش گذار
نیاید اگرچه بشخص در دنیا بود بدل در حضرت خداوند بود همیشه
جا لنجایی شده و بمنزل گاه رسیده و بدیده دل دوست را دیده این
مقام در سایه بین بخته تواند یافت و در بناء ولایت صاحب دلی ات
آفات راه بسلامت تواند گذشت که جمله مشایخ طبقات و بزرگان
دین و علماء سلف رحمة الله علیهم اتفاق کرده اند که بی بین بخته

کسی بحق نرسد مگر بنادر چنانک گفت مثنویات

تا نیفتد بر تو حرفی را نظر ؛ از وجود خویش کی یابی خبر ؛

کر تو بنشینی بتنهایی بسی، راه نتوانی بریدن بی کسی،
بیر باید راه را تنها مرو، از سر غم یار دین دریا مرو،

وقتی مریدی از مریدان خواجه ابوسعید ابوالخیر رحمة الله علیه
وضو ساخته بود و در خلوت خانه خویش رفته نوری دید
نعره بزد که خدایرا دیدم شیخ آن حال دریافت گفت ای کار
نادیده آن نور وضوئیست که دیده، تو از کجا و آن حضرت از کجا
بسیار روند کان درین مقام مغرور شده اند و پنداشتند که تجلی
حق یافتند اگر شیخی کامل صاحب تصرف نبود ازین ورطه
مه آخلاص نیابد بلکه آن جاهل بغرور شیطان و مکر نفس مغرور
گردد جهانرا از دعوی پر کند و حرفی چند از کسی یاد گیرد کمال
کار رسیدن بمقصود تصور کند و خود را در مملکت خداوند
جایز التصرف داند و بابا حت و زندقه افتد چنانک کسی بدین

اشارت کرده است رباعی

بوسیله حرمتند این خامی چند، بر گفته بظامات الفی والامی چند
نارفته ره صدق و صفا کامی چند، بدنام کننده نکو نامی چند
بس کسی که درین راه درآید و درد این کار شی دامن گیرد باید که بیر
که میان بیران و مشایخ این طایفه مشار الیه باشد و بر مقتدایی

اوانفاق

او اتفاق کرده باشد و جایز التصرف و نافذ المشیت و صاحب
لاشراق در مملکت خداوند گشته بود اقتدا کند و خود را بدو
بر بندد تا هر چه بیند راه او باشد از پیش او بر گیرد و عیوب
نفس او بدو نماید و از آفات راه او را خبر کند تا مرید بکلی از

خود بیرون آید چنانک گفت — مثنویات

پیر ما لاید براه آمد ترا ✍ در همه کاری بناه آمد ترا
جونتو هرگز راه نشناسی زچاه ،، بی عصا کس کی توانی برد راه ،،
کوهها آتشین در ره بیایت ،، اینچنین کاری نه کار هر کسی است ،،
اما شرط مرید آنست که چون بارادت پیر حقیقی کامل در آید تا کونین
خواست و مراد خویش یکسو نهد و معنی ارادت در لغت خواست
است و مرید کسی را گویند که او را خواستی باشد و در میان این طایفه
مرید کسی را گویند که او را خواست و مراد نبود و مشایخ گفته اند
رضی الله عنهم مرید باید که در پیش پیر در تحت تصرف او همچو
مرده باشد در پیش غسال چنانک خواهد او را می گرداند و باید که
چنان مطیع پیر بود که اگر اشارت کند جان و مال دینی و دنیاوی
بذل کند و ترک کند و بهر چه فرماید اگر چه همه زهر خوردن باشد
فرمان برد و هیچ دفع نیارد و بی تاخیر بجای آرد و دران

بخاطر و علم خود تصرّف نکند آورده اند که شیخ ابو علی فارمدی
رحمة الله گفت وقتی بپیش شیخ ابو القاسم گرگانی رحمة الله
که پیر او بود خوابی دیده بودم او را حکایت کردم گفتم تو مرا
در خواب چنین گفتی و من گفتم چرا شیخ ابو القاسم گرگانی رحمة الله
از من روی گردانید و گفت اگر چرا را در باطن تو جای نبودی در خواب
بر زبانت نرفتی و باجون و چرا مریدی راست نیاید و اصل دین
باب آنست که خداوند عزّ و جلّ خبر داده است عَسَىٰ أَنْ
تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ
شَرٌّ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ۝ بس مریدی که
سعادت قرین اوست و این دولت نصیب او در راه او همه راست است
و برای او همه ساخته اند جسم حاسد از جمالش محجوب گردد آفات
از دامن دولتش دور و آن دیگری دولت که شقاوت قرین اوست
در راهش همه خار و عقبات در همه قدمگاهش صد اشکال
و آفات ای برادر هر کرا کمند عنایت در گردن افتاد آنجا افتاد
که السَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ و هر کرا قسمت قهر
و حدثان مردود کرد و از درخویش دور کرد که الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ
فِي بَطْنِ أُمِّهِ چنانک کسی بر این معنی اشارت کرده است بیت

این واقعه‌ي نبود امروز ینه، این زنک کلیم ما بکیلان کردند،

اکنون جکنی امیدي بیش نه مصیبتي میدارکه کالاهرجند باعیب

است وشایسته درکاه نیست لیکن ازواطلار هرجه یابند بستانند

اي برادر قافلهٔ ادمیان آن روزکه آدم علیه السلام زلّت

کرد زده اند ومتعارفست قافله ایمن کرد چون راه زنند

بینایئي رادیدند درکرماء کرم نشسته خرما ولوزینه مي‌خورد

کفتند چیست درچنین کرما واین دوسه چین کرم میخوري کفت

مارا قافله شکسته اند ازآنج مي‌توسیدیم برما رسیده است اکنون

ایمن کشته ایم اي برادر درطاعت ومعصیت ازآفت وفایده

خالی نیست کم باطاعت است کم بنده را ازحق دور کند و

جاه معصیت است کم بنده را بحق نزدیک کرداند جعفر صادق

رضي الله عنه برسیده بودند کدام معصیت است کم بنده را بحق

نزدیک کرداند وکدام طاعت است کم بنده را ازحق دور کرداند

کفت هران طاعتي کم اوّلش امن بود واخرش عجب آن طاعت

بنده را ازحق دور کرداند وهرآن معصیتي کم اوّلش خوف بود

واخرش عذر آن معصیت بنده را بحق نزدیک کرداند وبزرکان

کفته اند اَلْاِعْتِذَارُ وَاِنْ قَلَّ ثَمَنُ الذَّنْبِ وَاِنْ جَلَّ عُذْرُ الْوَجِيهِ

اندک بود بهاء کناه است اگر چه بزرگ بود ابلیس بطاعت خود
معجب گشت گفت طاعت کردم فرمان آمد لعنت کردم چون آدم
زلت کرد گفت بار خدایا بد کردم ندا آمد عفو کردم بجهانیان
نمودند معصیت کردن با عذر بهتر از طاعت با عجب والسلام

بسم الله الرحمن الرحيم مکتوب بیست چهارم در صفت

اهل ارکان طریقت برادر شمس الدین رفعه الله الی
سعادة العصوي بداند بناء ارکان طریقت بدین خمسه
کمی فرماید لا یزال العبد یتقرب الی بالنوافل حتی احبه
فاذا احببته کنت له سمعا وبصرا ویدا ولسانا
الحدیث چون خداوند بنده را دوست گیرد با او همان کند که
مادر مهربان با فرزند طفل خود کند از هلا اکبش نگاه دارد و مصلحت
وی بی گفت وی بروی نگاه دارد و بحقیقت بباید دانستن
چون حق تعالی بر بنده نظر لطف کند او را قبلهٔ حاجات
خلق کرداند خاک قدم او را توتیاء دیدها کرداند غبار را قدام
مرکب او را عطریات سالکان راه کرداند در حکایت است که مردمان
بصره بطلب باران بیرون آمده بودند و دعا و زاری میکردند هیچ
باران فرو دنمی آمد خری از راه در آمد جماعتی انبوه دیدند تها

بر داشته

برداشته وچشمها کشاده وزاري ميکند او را شفقتي پديد آمد
گفت الهي بحق آن سري که درين ديده منست که باران رحمتي
درحال باران باريدن گرفت مردي ازان جماعت که آن لفظ از وشنيد
وآنرا اجابت درحال ديد برپي وي برفت تا بمنزل رسيد گفت
اي شيخ از تو درخواستي دارم گفت بگو گفت اين چه سراست
که در ديده تست بمجرد شفيع آوردن باران آمد گفت اين ديده
من بايزيد را ديده است تا بداني که خاک قدم ايشان توتيا ديدها
وزبان ايشان چون باران بهاري همه آب حيوة چنانک باران
بهاري زمين مرده را همه گسوشها بر شايد و خيس
خارستانرا گلستان کند همچنين سخني که از زبان ايشان بيرون
آيد همه دلهاء مرده را زنده کند وگفتند باک ايشان اين بود
چنانک سخن وي حيات دل بود همه افعال وصفات وي
بندگاني خلق بود رحمت وشفقت او بر همه تا بدو خود نخورد
بخلق دل خود نبوشد خلق را بپوشاند بر خصم مردمان ننگرد
وبجفاء ايشان نه بيند شفيع ظالم خود بود جفا را بوفا بيني
آيد دشنام را بدعا وثنا مقابله کند اين داني چيست از بهر آنک
وي محفوظست از ساحت دل وي جز باد راحت بر خلق نبرد

او در شفقت چون آفتاب بود بر دشمن همچنان تابد که بر دوست
در تواضع چون زمین بود همه خلق بای بروی نهد او را باکس
خصومت نه دست تصرف وی از خلق کوتاه بود همه خلق
عیال وی بود او عیال کس نبود و در سخاوت چون دریا بود
دشمن را همچنان بخشد که دوست را عین رحمت شد بر کافهٔ
خلق شرق و غرب زیرا که آزاد بود هرچه بیند از یک جای
بیند دیده اش دیده جمع بود و هر جزوی از اجزاء وی را همچنین
خلعتی پوشانند و هر که بدین صفت نبود او را در طریقت
نتیجه نشمرند نبود زیرا که بود نان طلب و جاه طلب سخن از وی
بیگانه بود که حق تعالی هر کرا بردارد بکل بردارد چنین بود
که زبان دهد و دست دهد و جسم دهد و سمع دهد و دل پاک
دهد اما گویند کانی که من و تو می بینیم هم زبان ایشان بر ایشان
گواهی میدهد و همه اجزاء ایشان بر ایشان گواهی میدهد لقمهٔ
نتوانند از حلق خود باز گیرند و حرفهٔ نتوانند از سر خود بر
کشند و خواهند که همه عالم بخلاف ایشان اقرار کنند و خطبهٔ
ایشان خوانند بنان و جامهٔ خوش مردی در همه عمر خود با
دستار خورد یا با پیراهنی مجرد یا کلاهی در بازار نتواند رفت

تا بنا یدکه

تا نباید که ابروی او در بیش در زی و کفش دوز ریخته شود
اینچنین کسی را هرنظر خویش پرست گویند نه حق پرست مردی در
زاویه نشیند مخرد را در صلاح و عزلت می آراید تا خلق او را
بصلاح بشناسد و روی در روی آرند این چون زن بلکاره بود که
روز خود را بیارآید تا خلقی بوی نگرند مرد را باید که همه اجزاء
وی زبان شود و زبان وی در حمایت دل شود و بتیغ حیا زبان
او بریده کرد هر چند زبان خواهد که حدیث کند حق بروی برود
دل وی آینه روزگار دلکشته در بیش وی دارد بندی شود و بزبان
او افکند گوید اینچنین زبان حدیث او نتواند کرد در حال از
گفت فرو ایستد چنین گفته اند که هر که از خانه خود بیرون آید
وراء خانه خود باز داند تا اگر شش حاجت افتد باز گردد انکس را
سخن در طریقت مسلم نبود صوفی را دل در بیش زبان بود و
دانشمند را زبان در بیش دل یعنی صوفی بحکم دل رود اکنون
گویند همان روند کان روزگار ما بعصا می روند چکند نابینا اند
و نابینا آن بود که زبان را عصا سازد بر زمین و بران می زند مینماید
که من بینا ام و این سخن با علمان امت نشاید که ایشان آنچ میگویند
بحکم نقل می گویند و درست میگویند این با کسی است که بصورت این

طایفه است حاصل آنست که اعتبار مرد دل است نه زبان را نه
بینی کفری که از دل ایادان برآید عین ایمان بود الّا مَنْ
اُکْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِیْمَانِ و ایمانی که از دل
ایادان برآید خراب برآید عین کفرست قوله عزّ وجلّ قَالُوْا
نَشْهَدُ اِنَّکَ لَرَسُوْلُ اللّٰهِ وَاللّٰهُ یَعْلَمُ اِنَّکَ لَرَسُوْلُهٗ
وَاللّٰهُ یَشْهَدُ اِنَّ الْمُنَافِقِیْنَ لَکَاذِبُوْنَ ۵ اری زبان
لاخلای شریعت امر و نهی بدو اشکارا شود و دین بدو بیان میشود
ولیکن چون بنده را کار بحق افتد زبان نامحرم کردد نه بینی انک
بلبل بوستان شریعت است می فرمود اَنَا اَفْصَحُ الْعَرَبِ وَاَنْجَحُ
عجب در منتهاء کار جه گفت لَا اُحْصِیْ ثَنَآءً عَلَیْکَ ای برادر
انزاکه در مقام تحمید فصاحت نماند در مقام توحید دم چون

زند عزیزی برین معنی گفته است قطعه

در نظر عشق کمال سلوک ،، همتو علیمی که ضلالی شده است
یعنی کم شده است و بنظر عشق
لاجرم از گفتن ملح و نعات ،، افصح کونین بجولالی شده است
کبد
مَنْ اَحَبَّ شَیْئًا اَکْثَرَ ذِکْرَهٗ ثابت است اما در آغاز عشق
چون قلم در کفت و کوی بود باز چون بعالم رفت بر وی
رسد اَبْصَارُهُمْ عَنِ اللّٰهِ اَلْهَتْهُمْ ذِکْرُ اللّٰهِ جمال نماید

کلمات صباح

از زرد

از زبان دل همه این گوید رباعی

از زبان قلمی حدیث تو کم کنمی ، راه سر کوی گفت محکم کنمی ؛
بس سوخته چند فراهم کنمی ، بر گفته بکریمی و ما تم کنمی ؛

ای برادر مردی که بکل مومن ایدک عزیز بود امّا بیشتر خلق دست
از زبان اوصاف علما و مومنین چون بخل و حسد و حقد و غیر آن مذ
ای بسر برست خطر
در حلقهٔ ایمان زده اند و می جنبانند نه هر که کرد در سلطان کرد
اهل سرای سلطان بود اِنَّمَا الْمُشْرِكُوْنَ نَجَسٌ طهارت دل
شرطست در دوغ هزار زبان خدا گویا شد و یک دل خدا
شناس نباشد هزار هزار زبان فصیح را در دست زبانیه بینی کنک
شده امّا هیچ دل را در دست زبانیه نیابی اکنون ای برادر لکن
تاج دولت بر سر نیست داغ تو میدی بر دل نهادن هم شرط نیست
و فتوی قرآن چنین است لا یُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا
بار احکام بر هر کسی بقدر طاقت انکس نهند بسی ازین هر دو بار
چون بر ما بد روزان ننهند که در کار ، در کار ، کرهست جد ، راند تاج خالی
و هم بر دل داغ تو میدی این هر دو بد بختی بر ما مدبران جمع نشود
اگر قدمی نیست که دین را شاید باری بتکلّف نعره ده مردمی
زنیم که هیچ کس لاف در د زد کانرا جنان خریداری نکند که ربّ
العزّة کند هیچکس ترا بران مزخ نکیرد که او بر گیرد بیت

سراسر همه عیبیم بدیدی و خریدی ذهی کالا پر عیب ذهی لطف خریدار

میفرماید اگر به پیرانه سر بدرگاه بار آییم همه مملکت را بخدمت

تو بیارآییم و اگر در وقت جوانی حدیث ما کنی بر دا بر دتو در

ملکوت روان کنیم چنانک حق او امر و نواهی خود از تو طلب کنیم

انصاف تو از کرم خویش هم بدهیم و هرگز بد عملی تو بر تو یاد

نکنیم و اگر رنجی بتو رسیده است عذر آن بجوذی خود باز خواهیم

و سران ترا بگوئیم این همه که شنیدی حق کرم خویش خواهد گزارد

و هرگز روا نبود که حق کرم او بنهایت رسد اگر همه منکران عالم

و شیاطین همان باز نهیت و اتباع فی المثل بعلیین رسانند تاج

سلطنت ابد بر سر نهد هنوز حق کرم او گزارده شود و السلام

بسم الله الرحمن الرحیم ۔ ملتوی بیست پنجم در شریعت

و طریقت برادر شمس الدین ارشده الله الی سواء السبیل

بداند که شریعت راهی است که انبیا علیهم السلام میان امت نهند

بتائید خداوند عزوجل دعوت همه انبیا خلایق را اول

بتوحید است و درین همه انبیا برابرند که بملک یکدین است و یکدعوت

و یک معبود و همه این گفته اند وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ و فرموده

اند کم فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ۔ جمله متفق بوده اند از آدم

۱۶۰

محمد

مابعد

تابعهد مصطفي صلوات الله عليهم در سخنان ايشان هيچ
خلاف نبود كه دعوت بمحض وحي خداوند بوده است كه حق تعالي
بواسطه جبرييل عليه السلام در عقول وسمع ايشان منقوش
ومسموع گردانيده است وخلاف در لغات وعبارات واستعارات
طهر يمان زاده
وارکان شرايع است اما در آنچ اصل دعوت وقاعده ملت وقانون
دعوت است هيچ خلاف نيست ودوم دعوت بعبوديت است بحكم
آنكه ايشان اطبا خلايق اند بهر وقت برحسب مصلحت آن امت
وضع قاعده ملت كنند بوحي خداوند بس بذير فتن انبيا سخن خلق
را عز وجل وحي كويند وعبارت كردن ايشان از آن صحيح دعوت
كويند ومستمعان ومتابعان ايشان را امت كويند ومجموع اوامر
اوامر ونواهي واصول وفروع دعوت را شريعت كويند وبذير فتن
اين راه را طاعت كويند وكردن نهادن اين جمله را اسلام كويند
وثبات نمودن برين جمله دين كويند بس شريعت راهي است
وبيخامبر نهنده ودارنده اين راه وجاده فراخ را شارع
كويند وشريعت راه فراخ باشد كه از وي راهها خيزد چنانك
حضرت رسالت عليه السلام اشارت كرده است وفرموده ستفترق
أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها هالكة إلا واحدة

اما الطرق فهي كتاب الشريعة والملاهي
عبد الشريعة وبداية الطريقة في الزجر
بالجنس الاجنبي والاجناب عن الرخص
والشبهات

وهو السنة والجماعة

وانها ناجیه وطریقت راهی است از شریعت خیزد و شریعت
بیان توحید و طهارت و نماز و روزه و حج و جهاد و زکوة
و دیگر احکام شرع و معاملات است اما طریقت طلب کردن است
تحقیق این معاملات و تخصص کردن این مشروعات و آراستن
اعمال بصفها ضمایر تطهیر اخلاق است از کدورات طبیعی چون
ریا و هوا و جفا و شرک و مانند این در جمله هرچه بتهذیب
و تطهیر ظاهر تعلق دارد شریعت است و هرچه بتصفیه و تزکیه
باطن تعلق دارد طریقت است مثلا جامه نمازی کردن از لوث
نجاست شریعت است و دل پاک کردن از کدورات بشرط طریقت
است پیش از نماز وضو کردن شریعت است و همیشه بر وضو بودن
طریقت است در نماز روی بقبله آوردن شریعت است و روی
دل بحق آوردن طریقت است در جمله هرچه در مرتبه حواس
فرود آید رعایت آن کردن از شریعت است و هرچه در درون پرده
قالبست رعایت کردن آن طریقت و هرچند انبیا علیهم السلام
امت خود را آن فرمایند که خود کنند اما بعضی از اخلاق و اعمال
در تکلیفات امت نیارند برای آسانی ایشانرا ولیکن اوراد
خاص خود سازند چون نماز شب و ناکرفتن صدقات و سیر نا

کردن

خوردن واعراض از دنیا و قناعت بلا بدّ قوت و لباس و مانند
این بس و آنچه در تکلیف اُمّت آرند شریعت است و آنچ از برای
اُمّت بر خود زاید کنند و لازم احوال خود سازند طریقت است
اگر کسی سلوک این طریقت بیشی کند در درجهٔ عوام برآید و در
زمرهٔ خواص درآید و آن خاص که انبیا راست دو قسمت است یک
قسم بر اُمّت ممنوع و محظور است چنانک قرآن قدیم بدان قایل
است خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ط دوم قسم آنست
که در سنن سنن بسندیده آید اگر کسی بران خصلت موصوف شود
یا آن طریق بیشی کند زیادت درجه یابد و ترقی بود او را بکمال
خویش و در طریقت رخصت نیست زیرا که رخصت از برای ضعیفی
حالان نهاده اند و مباحات از برای تخفیف علیزان ضعیفان
معین کرده اند ارباب طریقت را قوت همت و جدّ و مبالغت
باشد لاجرم خود را از راه رخصت و مباح ممنوع دارند و از
حلال نیز زیادت شره و حرصی ننمایند که شریعت فتحباب راحت
و عطا ترفیه است و طریقت کسر راحت و سبب راحت و منع
ترفیه است از نفس امّاره و هر کجا که مرید خود را در مباحات
رخصت دهد نفس دلیر کرده دوی را در شبهات اندازد از آنجا

بیشتر و بیشتر تا در محرمات برد و هلاکش کند و هر که بی شریعت
فصل طریقت کند همچنان باشد که کسی بر بالایی خواهد شد
راه نردبان آن بام خراب کند و خود را بروی دیوار میکشد
هرچه بمدتی برشود بلحظه فرود افتد و لقمه اند همچنان باشد
که کسی بحیله بسیار سنگی بهوا بر می اندازد الزجر حیلت کند و
جهد تمام نماید و رنج بسیار کشد هرچه بمدتی بر بالا اندازد بکمتر
از ساعتی فرود افتد و بمنزل خود باز آید و همچنان باشد که
کسی خواهد بحج رود پشت بر مغرب آرد و از کعبه اعراض
کند و می رود اکر چه سالها بسیار هم بدان قاعده رود هرگز
بکعبه نرسد که هر مقصدی را راهی است و هر مقصدی را شرطی
است و هر صاحبتی را اهلیتی و نسبتی و شرط نسبت راه طریقت
جمله احکام شریعت است چون حریص در راه شریعت راسخ
کرد و از عهده حقوق شرعی بقدر امکان بیرون آید
توفیق رفیق او شود تا از جمله عوام خلاص یابد و در سلوک
طریقت خواص یاران و سالکان راه همراه کردای بر ادب چون شریعت
و طریقت بشناختی اکنون سالکان و سالکان در متابعت و موافقت
آن پاکان قدمی می زن و خود را چون مفلسی و بی نوا

الحدیث

در حضرت مفلس نواز ازدور عرضه میده وبدانک اگر ازان
کیمیاء لطف که در خزانهٔ فضل است بر سر کُفر کافران
عین توحید کرد و ازان سرشت جان پرور که در قدح غیب است
قطرهٔ در حلق خلق جکانند در عالم نه مخالف بینی و نه منکر
یا بی او که بتو نکرد بحکم ازل نکرد نه بحکم خاک آلوده کم اکن
بحکم خاک نکو سیی سرمایه ازتو باز ستدی اگر هزار مویی
ازتو عزازیلی کرد و هر عضوی ازتو فرعونی شود و هر
ذرّه نمرودی کرد و هر طرفی ازتو دوزخی شود چون
اوترا بخواند هیچکس را با تو کار نبود والسّلام بسم الله

الرحمن الرحیم ملکتوبیست بنام شمس الدین از شریعت و حقیقت

برادر شمس الدین اعزّه الله بداند که شریعت ما و حقیقت
این دو عبارت است حرین قوم را جنانک حقّ و حقیقت اضحت
حال ظاهر شریعت عبارت کند و از صحّت حال باطن حقیقت عبارت
کند و ظاهر و باطن بیوسته است اندر اصل جدا نیست که تصدیق بی
قول ایمان نباشد و قول بی تصدیق کژوش نه لا اله الا الله
حقیقت است محمّد رسول الله شریعت است اگر در حال صحّت
ایمان کسی خواهد که جدا کند نتواند و خواستش باطل بود امّا انذ

حقیقت آنست که بدانی که تمامت حرکات
و سکنات مخلوقات باخدای بی خدای نیست
کما حکی النبی علیه السلام عن الله تعالی
بی ما کان و بی ما یکون یعنی با من
بود هرچه بود و با من بود هرچه بود ۵

حکم شریعت از حقیقت جدا است که فرق ظاهر ست میان قول و تصدیق
و علماء ظاهر گویند فرق نکنیم که شریعت خود حقیقة است و حقیقت
شریعت و این غلط است و مذهب ملحدان آنست که گویند یکی
بی دیگری روا باشد و گویند چون حال حقیقت کشوف گشت شریعت
برخیزد لعنت برین اعتقاد باد و برین مذهب پس بدانک حقیقت
عبارت است از معنی که نسخ بدان روا نباشد و از عهد آدم علیه
السلام تا فنای عالم حکم او مساوی است چون معرفت حق
و شریعت عبارت است از معنی که نسخ و تبدیل بدان روا باشد
چون احکام و وقتی بود که شریعت نبود و وقتی باشد که شریعت
نباشد اما وقتی نبود که حقیقت نبود و وقتی نباشد که حقیقت
نباشد پس شریعت فعل بنده بود و حقیقت ذات حق او ند و
حفظ و عصمت او قال الله تعالی وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ
سُبُلَنَا مجاهدت شریعت و هدایت حقیقت آن یکی حفظ بنده
احکام ظاهر را بر خود و آن دیگر حفظ حق مر احوال باطن را بر بنده
پس شریعت از مکاسب بود و حقیقت از مواهب شریعت بر مثال
مادّه است و حقیقت بر مثال قلب و قوام مادّه بقلب است
و منزل قلب مادّه است پس شریعت بر مثال قالب آمد و حقیقت

نسخ روا نباشد م

شریعت التزام عبودیت است و حقیقت شاهده ربوبیت انچه ظاهر شریعت است و باطن است طاعت است و چون ظاهر و باطن خصفا و مصقول گردد و نفوس غالی سفلی و علوی در روی بلد بدل آید این فرخ تنبه را حقیقت او بنی م

بر مثال

بر مثال جان جانک در حال حیات آدمی یکی بی دیگری محالست

در حال صحت ایمان شریعت بی حقیقت و حقیقت بی شریعت

محال بود و این طایفه اند که مخصوص اند بعلم شریعت و حقیقت

بمعاملات نه بمقالات و علم حقیقت را سه رکن است یکی علم

بذات خداوند عز و جل و وحدانیت وی و نفی تشبیه از وی و دوم

علم بصفات خداوند و احکام وی و سیوم علم بافعال و حکمت وی

و علم شریعت را نیز سه رکن است یکی کتاب دوم سنت و سیوم اجماع

امت اقامت علم حقیقت بی اقامت علم شریعت زندقه است و

اقامت علم شریعت بی اقامت حقیقت نفاق اولیاء خداوند بصدق

مجاهدت علم دراست حاصل کردند و علم دراست بعلم شریعت است

که بدرس کردن و بجهد کردن توان آموخت فَمَنْ أَرَادَ عِلْمَ الْوِرَاثَةِ وخالص کردند معاملات

بدادند ایشانرا علم وراثت و علم وراثت علم حقیقت است و آن

عطاء محض است بی درس و تعلم بحکم این وعده که مَنْ عَمِلَ بِمَا

عَلِمَ أَوْرَثَهُ اللَّهُ عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ و ازینجاست که علماء ظاهر

ایشانرا در علم دراست طلب کنند که مقام ایشان است و نیابند ضرورت

منکر شوند و گویند این خلاف روایت است، یا اینچنین روایت کجاست

و نداانند که در خانه کدام هرچه بنا شد واجب باشد نکند که در خانه محمد

السنة وضع الهی ثابت بالوحی الخفی فقها کالکتاب والسنة واما بقاؤها بالاجماع والقیاس ۱۲

بالجمع: بلا تفرقی یعنی بلزوم شر این معنی است

زیرا که ایشان صاحب علم اند علم وراثت و وراثت هم

شاه نباشد سنت حق تعالی با اولیا بخویشی چنان رفته است که
نپسندد که سر ایشان جز آن نماید که باشد و سر ایشان آنچ کیرد از
سوء
کیرد و زبان ایشان آنچ عبارت کند از سر کند و زبان با سر
راست اند و سر با حق تعالی راست باشد مرجه بدید آید همه راست
است مرصواب پدید آید چنانک کفت منتویات
باعلم و عمل نشان راست، میزان صفتند بی کم و کاست،
باحق جمع و ز خود پرست، لایعرفهم شعار ایشان،
اما کر دیدن از کری خود من و تست هر آینه احول یکی را دو بیند
و دو را جهار داند که راست اینست که من می بینم بس نزدیک این
طایفه همه ظاهر بینان احول روزکارند هر چند خود را راست
بین شمارند و راست که این طایفه ایشان را برین معذور دارند
و هر کجا بینایی است نابینا را لابد معذور دارد وَاَعْرِضْ
عَنِ الْجَاهِلِيْنَ ۝ همین فرمان است اما از اینجا که اهل این علم بر فتنه
و کار کردن از میان برخاسته است بدین مذهب اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ط
که هر که اهل حقیقت بود بنهان کشت و آنچ دانست بنهان کرد و
انکس که خود را برین مذهب معروف کرد حقیقت ندانست از دل
خلق یکبارکی این مذهب برخاست کفتند مکر این را حقیقتی

نیست زیرا کہ ہر کہ اہل حقیقت بود از میان برفت و علم با یکدیگر
بر دکسی نماند مرین مذہب را کہ بیان کند فعل نیز از میانہ برخاست
از بہر آنک فعل بہ بیان توان کرد و بیان از علم توان یافت و علم
از اہل توان گرفت چون اہل برخاست علم برخاست و چون
علم برخاست بیان برخاست چون بیان برخاست فعل برخاست
و این نہ تنہا در علم حقیقت اعتقاد است در علم شریعت نیز
ہمین افتادہ است بس باید کہ بدانی این طایفہ قومی اند کہ ہرگز
ترک ادبی از آداب شریعت روا ندانستہ اند ترک فرض و واجب
کی روا دارند و حکایت مشایخ رضوان اللہ علیہم در رعایت
آداب شریعت در کتب مسطور است و در زبانہا مشہور تا بزرگی
از بزرگان دین گفتی من از خداوند عمر ابدی میخواہم تا ہمہ خلق
در ناز و نعمت بہشت مشغول باشند و من در بلاء دنیا باشم و
آداب شریعت را اقامت نمایم قدر شریعت ایشان نیکو دانند
و آداب شریعت را ایشان نیکو شناسند کہ ایشان ہرچہ یافتہ اند در
متابعت شریعت یافتہ اند ای برادر دل مشکن و در عزیمت
سستی منمای کار ازان طرفست نہ بعمل تو اہل معرفت چنین
گفتہ اند کہ ملایکہ چنین دانستہ بودند کہ علت نواخت خلقت

است وعلت کراخت مخالفت است ازینجا گفتند ما مطیعیم
وایشان عاصی کرامت و نواخت ما را بایشان حق تعالی باز نمود
که نواخت ما بفضل است نه بطاعات و عبادات فرشتگان هفت
آسمان و زمین که طاعت داشتند بفرمود تا آدم را علیه السلام
سجده کردند که هیچ طاعت نداشت اگر خواهد در لحظه هزار
هزار آدم و عالم بیافریند و هزار هزار چون حبیب و خلیل
بر کنیشه قدرت عرش رفیع با ذره حقیر برابر است

والسلام بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست و هفتم در
متابعت رسول علیه السلام برادر شمس الدین سلمه الله
بداند که سعادت ابدی و عز سرمدی بنده را در محبت خداوند
جل و علا و ایمن دولت و خلعت بنده را در متابعت سید المرسلین
موعودست و بر موافقت سنت او موقوف فاتبعونی
یحببکم الله طوق انقیاد او بر گردن نه و حلقه
فرمان برداری او در گوش کن و با مرش تقرب نمای از
نواهی او دور باش و قصر ایمان را با جمیع ارکان معمور
دار و بر هر رکنی از ارکان او گذر کن و حق هر یکی بواجبی
بگذار تا عهد مودت و عقد محبت با حضرت آفریدگار جل

وعلا بدلالت سيد مختار بسته ومستحكم بمانده وبا ان عهد و
وثيقت بخون از بنجا روي بجنت محبوب اري در مهد
فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ ه هر آينه فرود
آيي هشت بهشت باحور وقصور وبا انهار واشجار وبا شراب
طهور در منزل اول تر انزل بود كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ
نزلًا خون در منزل دوم قدم نهادي آن نعمت كه در صفت و
واصاف نيايد وآن دولت كه در وهم واهمان نكنجد بتو روي
نمايد اَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَ
لَا اُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ عبارت ازانست
در منزل سيوم مفاوضات ومواصلات از حضرت دوست ترا
اين بود مِنَ الْمُلْكِ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ اِلَى الْمُلْكِ الْحَيِّ الَّذِي
لَا يَمُوتُ از بعد ازل منازل تو نهايت ندارد چنانك آن محبت
تو كه جاذبهٔ حقيقت است نهايت ندارد وعبارت ازان محبت اينست
وَيُحِبُّونَهُ امّا من وتو وامثال ما جز حديث بهشت ونام دوزخ
ندانيم كه بر قدر حوصلهٔ ما همين بيش نيست چنانك عزيزي گفته
است خداوندرا در آفريدن دوزخ رحمت زيادت ازانست كه
در آفريدن بهشت جماعتي را كه در عالم شهادت بلذات وشهوات

میل داشتند بجنت امیدوار آمدند چون ایشان از غفلت دست
از لذات و شهوات خالی نداشتند مر ایشانرا بدوزخ تخویف کردند
که اگر از بهر لذات باقی دست از لذات فانی باز ندارند بجهنم
از وی باز دارند از دوزخ بترسد و دست از وی باز دارد و روی
باخرت آرد اما آنرا که عبادت تعظیماً لامر الله محبوب بود
و مقتضی آن محبت باشد ذکر بهشت و دوزخ بر ضمیر منیر وی
کی گذرد و غم فوت و یافت هردو کی خورد آنجا که سلطان
محبت و شوق آمد حدیث بهشت و رحمت و دوزخ کجا گنجد

سر این معنی است که گفت مثنوی

سیرت وصل را بهشت حسی است، درد عاشق بهشت بسی است؛
وقت نقل خواجه مشاد دینوری را رحمة الله علیه حریفی
دعا کرد و گفت بار خدایا بر مشاد ببخشای و بهشتش کرامت
کن خواجه مشاد جشم بگشاد و گفت وَیْحَکَ سی سالست تا
بهشت بر ما عرض می کنند بگوشهٔ چشم ننگریستیم این چه دعاست
اصل این معنی آنست و اعتماد بر آن که همه را از عالم پاکی پاک
آورده اند و پاک بعالم پاکی خواهند برد که عبادت ازان آنست
فِی مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِیْکٍ مُّقْتَدِرٍ چه جای حدیث

۱۷۲

بهشت ودوزخست واین سرّي عزیزاست عَلِمَ مَنْ عَلِمَ
وَجَهِلَ مَنْ جَهِلَ بازآشیانیک ازو کرمنی بَدَاءَ پریده است ذرین
شکارگاه ازبراي آن آمده است تاتدروِ معرفت وکبک محبّت
صید کند وبآوا: طبلی اِرْجِعِي اِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً
بعالم اصل خود بازشود تابرشاخ شجره وصل نشیند والیه یعود
اي برادر معرفت تخم محبّت است هرکه درعالم معرفت نافِذْ
تَرْ باتش محبّت سوخته تر ولذّت وسُرُوْرِ روي ازرویت محبوب
وازمشاهده مطلوب بیشتر محبوب جانها ومطلوب دلها
جانها محبانرا که ازآتش اشتیاق مي گداختند وآنچ براینان
مبذول بود ازجان ومال واهل وفرزند بر راه دوست باختند
تسلّي داد واز محبّت خویش اینانرا خبر کرد. رصداق محبّت
اینان گواهي داد یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّوْنَهٗ اخبار حضرت او از خلاف
وخلل منزّه وشهادت او ازورطهٔ شبهت مقدّس وهم
ازین معنیاست که خواجهٔ کونین فرمود که اِنَّ اللّٰهَ تَجَلّٰي
لِلْخَلْقِ عَامَّةً وَلِاَبِي بَكْرٍ خَاصَّةً یعني معرفت صدّیق
که بوي جگر سوخته او هر صُبحدم بمشام سالکان قدس میدهد
کاملتر بود بس لذّت او از دوست بیشتر بود این طایفه چیگویند

کجاست در عالم ذرّهٔ معرفت عزیزی گفته است که برقی از
غیب لمعانی کرد جانها، عاشقان از حریق آن برق بسوخت
و برق بعالم غیب خود باز شد و این جانها، سوخته در
عالم حیرانی و سرگردانی حیران بماندند نه روی آرام نه
جای قرار نه قوّت ایستادن و نه طاقت فرار همه فریاد آمدند
لَا مَعْکَ الْقَرَارُ وَلَا مِنْکَ الْفِرَارُ گفته بزرگان گفت یکی از
طالبان بصدیقی رسید و او روی درخواست که برای او از حضرت
عزّت معرفت بخواهد آن صدّیق مخلص از کمال تصدیق
و اخلاص از حضرت عزّت ملتمس وی عرضداشت باجابت مقرون
گشت در حال بجلال شد و در تیه بیابان تحیّر و ولهٔ سرگردان
بماند آن صدیق چون حال او مشاهده کرد از کمال شفقت بر لی
او سرگردانی تحقیقی خواست فرمان آمد که در ان حال که تو از برای
او معرفت خواستی هزار کس ساکنان را از من معرفت خواستند
ما یک ذرّه معرفت جمله را کرامت کردیم همه در عالم حیرت بدین
حال اند که مشاهده میکنی ای برادر چون ساکنان عالم تقدیس
مَا عَبَدْنَاکَ حَقَّ عِبَادَتِکَ میگویند و متوطنان ولایت
تقدیس مَا عَرَفْنَاکَ حَقَّ مَعْرِفَتِکَ می سرایند کز ازهر

که درین ولایت قدم زند این میدان ولیکن صد مرده در افت
مصراع بار سم دستان بزند هر که در افتاد ؛ کار از جانب و تخصص
برحمته من یشاء راست میشود نه از طرف تو ساحران فرعون
در عین کفر و جنایت بودند چنین گویند که سحر جایی بر نیفتد
ناجنب بنود چون باد دولت از مهبت لطف بر جست
نه سحر کدائت و نه ساحری و نه کفر کدائت و نه کافری باد داد
در جنابت کفر و انکار شبانگاه در خلعت ایمان و استغفار خداوند
عزوجل راه سعادت بر ان برادر کشاده کرد اند عنه و فضله و کرمه
بحقیقت دان تا طاعت خویش را بر نگ معصیت نه بینی و
معانی خویش را دعوی نشمری و سکان کوی را بر خود فضل نه
بینی و در سرای کبران بر پیش خود نروبی و هزار هزار خشت
و سنگ ناراحی و ناحرادی بتارک سر نهنی چون حلقه بر در ی دهنی
خاک را خاک باید بود و از همه دعوی پاک باید بود و اگر هزار تاج
ملکانه بر سر نهی چهره کدائی و زنگ نوائی که خاک را اصلی
است جلنی کردی که بر روی نشیند باب برخیزد امارنگ روی

باب برخیزد والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

ملتوی بیت هشتم در ترتیب مشغولی باغاز برادر شمس

الذين اعزه الله بكذا بعد تحقيق ايمان وصحت توبه بايد

بايدكه دايم الوضو باشد اصلاً والبته بكزمان بي وضو نباشد

اكر جنب باشد وسرما بود وآب سرد بود وبعد از وضو دو

ركعت تحيت بكزارد اصلاً والبته فوت نكند وپنج نماز

بجماعت بكزارد وچون نمازي بكزارد منتظر نمازي ديكر باشد

اَلْمُنْتَظِرُ لِلصَّلٰوةِ كَاَنَّهٗ فِي الصَّلٰوةِ وبس هر نمازي به

وردي كه بر خود وظيفه كرده است يا بيرس فرموده مشغول شود

چون خواهد بيش از صبح بيدار شود طهارت پاك بيارد دو ركعت

شكر وبكزارد وصد بار بكويد اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ مِنَ الذُّنُوْبِ

كُلِّهَا صَغِيْرَهَا وَكَبِيْرَهَا وَسِرَّهَا وَجَهْرَهَا اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِيْ

بِرَحْمَتِكَ چون وسجلم بلمدد ركعت سنت وقت بكزارد

در ركعت اول قل يا ايها الكافرون ودر ركعت دوم سورة

اخلاص بخواند كه از حضرت رسالت همچنين مرويست بعد ازان

اين دعا بخواند اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْاَلُكَ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِكَ تَهْدِيْ

بِهَا قَلْبِيْ تا آخر در قوت القلوب مكتوبست حضرت رسالت

در خواندن اين دعا ملازمت نمودي وهفتاد بار بكويد استغفر

الله الذي لا اله الا هو الحي القيوم اللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْاَلُكَ التَّوْبَةَ

۱۷۶

بحار الانوار

بعد ازان نماز بامداد بحضور دل بجماعت بگزارد چون نماز
تمام کرد بعد ازان باد عیه که آمده است در قوت القلوب مشغول
شود بدان مقدار که ملازمت تواند کرد ورد خود سازد و هر دم
استغفار کند و توبه از سر گیرد عمر گذشته را آمرزش خواهد و سخن
زیادت نگوید مگر بامر معروف و نهی منکر و یا دعاء صلاح مسلمانان
و یا سخنی گوید که دران نفع برادر مسلمان باشد و یا سخنی گوید
از علم با کسی که محتاج علم بود که این نوع سخن در محل اذکار بود
و تا تواند در هر حال که هست مستقبل قبله بود آنگه زیارت صاحب
دلی و یا صحبت پیری و بحالست عالمی ربانی میسر شود ان بهتر
و فاضلتر ازان که بر سر مصلی بود مشغول با ورد اگر مثالی این میسر
نشود آنگاه نشستن بر مصلی در مسجد جماعت و با در خانه مشغول
بذکر خدای بهتر و فاضلتر از جزاین چون آفتاب برآید برخیزد
دو رکعت نماز بگزارد ادنی اشراق اینست و نشستن بر جای
نماز تا آفتاب برآید و دو رکعت بند طلوع آفتاب گزاردن فضل
بسیارست و چون آفتاب بلند برآمد نماز چاشت بگزارد چنانک
بر خود سنت کرده است و بیوستم بتواند گزارد و بعد ازان گفته اند
بحاجت برادر مسلمان برخیزد چون عیادت بیماری و تشییع

جنازه، ویاد یکردن ببرّ وتقوی اکرار نیتها هیچ نباشد انکا،
بتلاوتِ قرآن ونماز نوافل وذکر مشغول شود واکرار نیتها
نماند انکا، فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوْا فِي
الْاَرْضِ الآیة برخواند وکار خرقه وتقمه بکند، واکر این هم نباشد
انکا، وفِي النَّوْمِ سلامةٌ حقیقت داند چون وقت نماز
بیشین در آید از خواب بیدار شود وطهارت کند وچهار رکعت
نماز سنّت بکزارد بعد ازان فریضه بکزارد ودو رکعت سنّت
بکزارد وبر جای نماز منتظر نماز دیکر بنشیند اکر دل فارغ دارد
ذکری میکوید تا نماز اکر فارغ ندارد در فراغ دل بکوشد وانرا عین
ذکر داند فرایضه در مسجد بکزارد ونوافل در خانه که سلامت دین
وجمعیت خاطر آنست وچون نماز دیکر در آید چهار رکعت سنّت
بکزارد بعد ازان فریضه بکزارد بس بذکری وفکری مشغول
شود تا آفتاب فرود رود واین وقت زنده داشتن فضل
همچون زنده داشتن وِرد اوّل است از بیدار شدن بعد از صبح تا
برآمدن آفتاب وبانفس محاسبه کند که یک روز عمر کذشت چه بدست
آوردی روزی زیان شد چه سود کردی چون آفتاب فرود رفت
استعداد خفتن ساکم کند وچون نماز دیکر بکزارد واز سنّت فارغ شد

بعد از ادای

بعد ازان بیست رکعت صلوٰة الاوابین میان نماز شام
و نماز خفتن آمده است اگر میسر شود همه بگزارد و اگر نه آنچ بر
خود وظیفه کند تتجافی جنوبهم عن المضاجع در حق
کسانی درست آید که مغرب و عشا زنده دارند و چون نماز خفتن
در آید چهار رکعت سنت بگزارد بعد ازان فریضه بگزارد و
چهار رکعت سنت دیگر نیز بگذارد و وتر برای آخر شب نگاه دارد و اگر عادت
بود و اعتماد هست که آخر شب فوت نشود و اگر نه هم اول
شب بگزارد چون این بکند اورا از غافلان ننویسند و از حاضران
شمارند و بعد ازان نماز خفتن سورتها آمده است بخواند که در
قوت القلوب مسطور است و اگر سر آن ندارد و یاد ش نیست
دو دیرت پنجاه بار سوره اخلاص بخواند که آن هزار آیت است بعد
ازان بخسپد و آخر شب باطهارت و ذکر تا خواب غلبه نکند نخسپد
و آخر شب پیش از صبح بیدار شود و تازه در کار شود و آن وقت
استغفار ست و فاضلترین اوقات است از شب و اگر نه در آخر شب
بنماز و تهجد مشغول شود که در نماز معنی استغفار و معنی
تلاوت قرآن موجود ست بدین وجه مواظبت نماید اگر از
برکت این راه باطن که آنرا طریقت خوانند بروی گشاده شود

و دو رکعت سنت بگذارد بعد

وبروي واجب است كه راه طريقت بموافقت شريعت برود و
هركرا بيني در طريقت موافقت شريعت نبود اورا از
طريقت هيچ فايده نبود افتاده باشد و اين مذهب ملحدان
است كه قيام يكي بي ديكري روا دارند وكويند جون حقيقت
كشوف شد شريعت برخيزد لعنت بران اعتقاد باد ظاهر
بي باطن نفاقست وباطن بي ظاهر زندقه ظاهر شريعت بي
باطن نقص است وباطن بي ظاهر هوس ظاهر با باطن بيوسته
است در اصل كه هيچكس جدا نكرده است لا اله الا الله حقيقت
است محمد رسول الله شريعت اكر كسي خواهد در حال صحت
ايمان يكي را از ديكري جدا كند نتواند وخواستش باطل بود وروز
بروز بايد كه سالك طريقت بصدق نيت و علو همت وصفاء
سيرت وحسن سريرت عادت كند واخلاق بسنديده آرد
صحبت نيكان واز خدمت بزركان خود را حاصل كند وبداند
كه ملدار اين كار بر ارادت و رياضت است وراه ارادت آنست كه
باندك و بسيار اشارت بين را مخالفت ننمايد كه امتثال فرمان بير
سبب بركاست وراه رياضت آنست كه مخالفت نفس پيش
كيرد كه موافقت نفس اماره اصل همه آفات است واز عهدهٔ

فرا نفرستن

فرایض بشرط اوامر نبیرون اید واز عادت بعبادت باز
کردد و در ریاضت اصل قطع علایق وحفظ حواس و
قلت اکل و شرب و نوم سازد و در اغاز کار خویش حل
مشکلات مقامات و مراتب و قایع از خود نطلبد بلک
در همه احوال بپیر مشفق رجوع کند و فضول یکسو نهد
چون مرید در سلوک مواظبت نماید مستقیم کردد امید وصول
وتمکین پدید اید که درخت را تربیت چون بشرط باشد میوه
باردهد و چون آفات از وی دور کنند و تربیت نیابد
لامحاله بفساد انجامد و تباه کردد در کار باید شد اکرچه
جوارح و اعضا بمعاصیت آلوده است باز نباید ایستاد که فتوح
و فجور صفت جوارح است و ایمان صفت و قوت دل و حکم
دل راست نه جوارح را که دل منظور ست نه جوارح و حکم منظور
را بود نه محجور را که اِنَّ اللّٰهَ لَا یَنْظُرُ اِلٰی صُوَرِکُمْ وَلَا
اِلٰی اَعْمَالِکُمْ وَلٰکِنْ یَنْظُرُ اِلٰی قُلُوْبِکُمْ وَنِیَّاتِکُمْ
تو پندداری که طور سینا در عالم یکی است و موسیٰ یکی قالب تو
طور سینا و دل تو موسیٰ است و قوتنی این که اِنِّیْ اَنَا اللّٰهُ
ای برادر اکر هزار هزار سال طاعت کنی و آب دیده و خون جکر

فتوح

والتمکین ان یصل العباد فی المقصد فتلک
وتلک الحال هی زوال الاثنینیة بالکلیة
وبقاء الحقیقة بحیث

بجای حرف اللام نصب است الف خطاب
کوید ای را بود فاضی محمد الدین رحمه
بود فاما چون بجز او کسی نیست جز خدا
موجود بی شبهه

در دل بهم آمیزی و انزا در آتش طلب خود و مجاهده

خود بسوزی بس حدیث تو در لز حضرت رود برد یا

بقبول مکافات همه طاعات و مجاهدات تو باشد مصطفی

علیه السلام ابی بن کعب را گفت رضی الله عنه مرا خداوند

تعالی فرموده است که قرآن بخوان بر ابی بن کعب گفت یا رسول

الله آه ذکرت ثم خود حدیث جوئی در ان

حضرت بروت مثنوی

تا ظن نبری که عاشق دیوانه ام من خاک کوی بای سگ کویتو ام

بیش خواجه شبلی رحمة الله این آیت بر خواندند که اخسئوا

فیها ولا تکلمون ای محو وان حضرت ما وای مردود ان

درگاه ما دم در کشید او گفت خذل ایشان که باری باوی بس

هفت هزار سال با ایشان سخن گفت شبلی بر ان نه نکریست

که چه گفت بدان نگریست که بچه گفت بیت

بای با ما سخن گوی و بس انگار بکش گر کشت خواهی بادشاهی

بسم الله الرحمن الرحیم ملتوی بیست نهم در طهارت

برادر شمس الدین در طلب رضاء خداوند مستقیم باد سلام

ودعا از کاتب حروف مطالع کند و مقر ضمیر آن برادر باد

آدمي كه قدر كيرد بپاكي كيرد در هر دو جهان بپاكي در در نجايد
همه دولتها و سعادتها پاكي است و آلايش و آلودكي مهجور
راه بيغامبران و صديقان است و فتوي شرع برين است كه بُنِيَ
الْإِسْلَامُ عَلَى النَّظَافَةِ بناء اسلام بر پاكي است هيچ آلايش بزيكرد
و جمله آلودگي بهيچ آلوده ننمايد بدين ست كه جمله آلودگانرا
سياست قهر اين آيت كه لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ه از دركاه
اسلام بيرون كرده است و خاك مصيبت بر فرق ماريخته است
اول بايد كه تن و جامه و لقمه پاك و حلال بود بس جمله حواس از
معصيت و خلاف پاك بود و آنكه دل از جمله اوصاف مذموم
چون بخل و حسد و حقد و غير آن پاك بود چون پاكي اوّل حاصل
شد مريد يك قدم از راه دين برفت چون پاكي دوم حاصل شد
دو قدم از راه دين برفت چون پاكي سيوم حاصل شد مريد
سه قدم از راه دين برفت حقيقت توبه اينجا بود و مريد بحقيقت
اينجا تايب گردد و اين را كرد ش خوانند يعني از حال بليدي و آلودگي
بحال پاكي بگشت كليسيا بود مسجد گشت بتخانه بود صومعه
گشت ديو بود آدمي گشت خاك بود زر گشت شب تار بود روز
روشن گشت انكاه بر دل مريد آفتاب ايمان طالع شود و اسلام

هر كه اوصاف مذمومه از خود دفع كند و اخلاق حميده و اوصاف پسنديده را در خود جمع سازد و بر ظاهر و باطن خود مواظبت نمايد بمجاهدات و رياضات و طاعات و عبادات و خيرها و حسنات دائمه و ذكر و فكر و تفكر و تعلم و تعليم و امثال آن مشغول باشد و از اخلاق ذميمه و اوصاف رديه و افعال قبيحه و اعمال سيئه و اقوال باطله و اعتقادات فاسده و ظنون كاذبه و اوهام خاطئه و خيالات باطله و وساوس شيطانيه و هواجس نفسانيه و غير ذلك از رذائل اخلاق و قبائح اوصاف و ظلمات صفات و كدورات سيئات و ظلمات حالات و ظلم ملكات و غير ذلك از رذائل اخلاق و قبائح اوصاف و ظلمات صفات و كدورات سيئات و ظلمات حالات و ظلم ملكات و

جمال خود بدو نماید بر سر کوی معرفت راه یابد اما بی این
طهارت هر معامله که هست کویاش همه عادت و رسم است
بر تقلید مادر و پدر روان نه اسلام است درین اصل که نبشته شد
بنگرد تامل کند و کرامات و معجزات مطالعه کند ازینجا در خاطر نیاید
که بگذرد بسی خلق هر مسلمان نیستند ازینهار همه مسلمان اند بحکم
ظاهر شرع اعتقاد اینست لیکن این حدیث راه است که تقریر افتاد
و باید دانست که پاکی حرم بدو نوع باشد یکی آنست که از درون
سینه بیرون آید و آن فضل محض بود و آنرا کفایت خوانند و این
خواص را بود که انبیا و صدیقان برین مخصوص اند و دوم پاکی
آن بود که از بیرون در بیوندد و طریق او مجاهده است و این
عام را باشد و ابتدا این پاکی از جامه در آید یعنی چون خواهد
کسی برین پاکی رسد از جامه آغاز باید کرد و بمحض خرابات
و دانستن این معانیها فرود نیاید خود را باید که برین راست
کند بقدر وسع و طاقت خویش و در همه وقت بتجدید وضو
مواظبت نماید یکی بعد از برآمدن آفتاب و دوم بعد از نماز
دیگر و سیوم بعد از نماز خفتن تجدید وضو کند و دو گانه بگزارد
بعد از ان نماز تسبیح بگزارد بعد ه متواتر تجدید وضو کنده ۷

باب نهم

۱۸۴

بار بابد

بار یابیست باز رساند اگر بیست بار رساند نیکو بود و اگر نه
چندانک تواند بیش هر وضوئی دو گانه بگزارد و دعائی که
خواندن آنرا عادت است بخواند آخر شب نزدیک صبح غسل کند این
کار نیکو نگاه دارد حق تعالی بانواع بالکی آراسته گرداند و الائی
ظاهر و باطن برداره و در همه حال حق تعالی را رقیب خویش
داند و چون بنده بلا فلست که حق تعالی رقیب اوست باید که
کسوت حیا در بوشد و از محل اطلاع حق سرخنده بود یکی را
از عزیزان گفتند چیست فلان انک تواوراحی شناسی گفت هیچ
وقتی بنباشد که اندیشهٔ خلاف در سینهٔ من بگذرد والا که گوینده
از درون دل من گوید از خداوند خود شرم نداری در بعضی
کتب منزلست که خداوند می گوید بنده، من نانو حلهٔ حیا در
پوشیده، هر عیبی که داری بر خلق پوشانیدیم و بفضحها را که
در اینجا گناه کرده، بر ایشان فراموش کرد انیدیم تا فردا
بر تو گواهی ندهند بمعصیت و از لوح محفوظ ذلا لب تر؟
محو کرد انیدیم فردا با تو طریق مسامحت در حساب پیش آریم
نقلست که چون بنده صراط بس بشت کند حق تعالی نامهٔ
بهشتی بروی فرستد در آن ناحه بنشته که کردی آنچ کردی و ما از کرم

خود روا ندانستیم که بر تو پیدا کنیم رو که آمر زیک مت بیت

یکنظر از دوست صد هزار سعادت" منتظرم تا کی و وقت آن نظر آید"

مثنوی نبی ام در طهارت بعبارت دیگر برادر اعز شمس

الدین شرفه الله فی الاولین بداند که طهارت بر دو گونه

است یکی طهارت ظاهر دوم طهارت باطن چنانکه بی طهارت

تن نماز درست نباشد بی طهارت دل معرفت خداوند درست

نیاید و چنانک طهارت تن را آب پاک باید نه مستعمل طهارت

دل را توحید پاک باید نه ملوث از اینجا گفته اند مثنوی

توحید نه کار آب و خاکست" کان در دل صاف و جان پاک است"

این طایفه بیوسته چنانک ظاهر خود را پاک دارند بطهارت

باطن خود را نیز پاک دارند بتوحید لاجرم اِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ

التَّوَّابِیْنَ وَیُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِیْنَ ه دولت ایشان و

اشارت برین طهارت است چنانک حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم

در دعاء خویش گفتی اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِیْ مِنَ النِّفَاقِ یاد

خدایا دلم را از نفاق پاک کن و حیدانی که بهیچ حال اندر دل

مبارک وی نفاق صورت نه بندد آما نظر بر کرامات و درجات

خود حرام کرد بر توحید اثبات غیر حی نمود و اثبات غیر نفاق

می نمود در محل توحید و هر چند یک ذره از کرامات
مشایخ رضوان الله علیهم در ابتلاء سر هیچ دیده حیرت بر
کرده اند آخر اندر محل کمال او را آن حجاب محل مکرم بوده است
از نجمات که خواجه بایزید قدس الله سره العزیز فرموده
است که نفاق العارفین افضل من اخلاص المریدین
نفاق سید کان بهتر از اخلاص مریدان است یعنی آنچ مرید
را مقام باشد کامل را حجاب باشد مرید را همت انگ کرامت باید
کامل را همت انگ مکرم باید اینست که قرآن مجید خبر میدهد
من بین فرث و دم لبنا خالصا یعنی شیری که غذاء
تست بر فرث و دم بکذرانیدم و از لوث روث و دم نگاه
داشتم بس توحید که حق تعالی است باید که بر دنیا و آخرت بکذرد
و ازان هر دو اثر نکند تا حضرت ما را شاید اینست که گفت مشتی
فی در غم دوزخ و بهشتند این طایفه را چنین سرشتند
سر این آنست که یک خطرت یا یک لحظه بغیر از قرینان برابر بود
با صد هزار سال اعراض از بعیدان مثال این در سلوک دنیا به
بین ستور بانان و در بانان صد هزار بیهوده گویند و باغبن صحبت
کنند هیچ ملامت نیابد اکر ندیمی که با او هم زانوست و قرینی

قال الصحابی انه ازدیاء العارفین اخلاص المریدین
یعنی قول الصحابی انه ازدیاء العارفین معلول است بر وجه
معنی قول الصحابی انه ازدیاء العارفین اخلاص المریدین
عن الثناء الذی یسطاد عن العمل الکامل فی الکمال
وعملها بالعلم کاملا عند فقد الحال
العالم صورة زیاء ولیس بزیاء انما
الله من عباده العلماء

احمد خرا زکوید ریاء عارفان خلاص
از اخلاص مریدان کریا ارزو بیت
وعارفان ازین مقام در کذشته اند
الا بدین معنی علمی باریک است
از اکبی نداند و ناقص علما از اجو
در نیابند ریا کویند و ان در نظر است
صحیح اخلاص است لله و بالله
نی حضور نفس و وجود و آفت
از ایشان ظاهر نشود

فرث
کرکین در شکنبه

که با او هم صحبت است بطرفة العین بخیر نظر کند یا
صحبتی کند همه ملامت برویست و مقام طهارت خرید را
جز بمجاهدت بسیار حاصل نکرده هم ازین مجاهدت حفظ
آداب طهارت ظاهر است و ملازمت نمودن بران در همه احوال
که ظاهر با باطن پیوسته است از ابراهیم خواص رحمة الله
می آرند که گفت مرا از خدای عزوجل عمر ابدی می باید اندر
دنیا تا همه خلق اندر نعمت بهشت مشغول گردند من اندر
بلاء دنیا بحفظ آداب شریعت قیام کنم و هم ازین بزرگ
می آرند که اندر جامع بغداد مبطونی گشت یک شبانروز
شصت غسل کرده بود آخر وفاتش میان آن بود و از سفیان
ثوری رحمة الله می آرند که یک شبانروز شصت بار طهارت
کرد اندر بیماری در حال بیرون رفتن از دنیا و از خواجه ابو یزید
قدس الله سره العزیز می آرند که گفت هرگاه که اندیشه دنیا
بر دلم گذر کند طهارت کنم و چون اندیشه عقبی گذر کند
غسل کنم زیرا که دنیا محدث است پس اندیشه وی حدث
باشد طهارت واجب آید و عقبی محل شهوت است و آرام با
آن جنابت پس از حدث طهارت واجب آید و از جنابت غسل

ومشایخ رحمة الله علیهم اند از ملازمت طهارت ظاهر و باطن
فرموده اند و مبالغت نموده و اصل همه کار دیده مراد از طریقت
آنست که دلها بر مثال آئینه کرده مصفّا و منوّر دارد و عکس
عالم خلق و عالم امر بازبیند و از زمرهٔ عوام بصفّ
خواص رسند اما ما مدبر این اوصاف نیستیم اگر بندگان دنیا و اسیر
عادتیم و زنّاردار ان راه غفلتیم جز عادت پرستی کاری نه و
جز غفلت بزرگی شماری نه راه مردان دین رفتن و دعوی توحید
کردن از بی باکی و نابینایی است جهود و ترسا و کلیسیا
و بتخانه را از ما ننگ است هرچند نابینا ایم توحید بر جملهٔ
موحّدان افتد امّا از توحیدی تا بتوحیدی چندان تفاوت
است که از فرش تا عرش و چنانک در عالم کسی که داند در وضو
و نماز چند فرض است این را علم توان گفت و علم امام غزالی
را رحمة الله علیه هم علم گویند ولیکن شتان ما بینهما اگر گویی
جزا جنین وَذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَاءُ ط کسی
با خداوند تواند که گوید چرا یکی را این دولت دادی و یکی را ننهادی
چنانک بادشاهی از شاهدیکی را منصب و زارت دهد و دیگری
را دربانی و شتوربانی همچنین اگر دولتی در دین بکسی ندهد خواهد

از خرابات تتق بیرون آرد خواهد از میان جولاهگان و کناسان
و تره فروشان و ظالمان و حرام خواران کرا زهره آنکه گوید لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ
مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا ج فضیل عیاض را اگر چه
راه زشت بیارید که خوانده ماست بلعم باعور را که چهارصد
سال بر سر سجاده بود از درگاه ما برانید که رانده ماست ماعز
را که بت پرستی دارد میخواهم عزازیل را که هفصد هزار سال
عبادت دارد میخواهیم که گوید جزا لا یُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ
بیت کرکس از رحمت برد آنجا که دل او بود :: کوبادیه پیمای همی خرد شبانرا ::
این می دان و می بین و امید صلاح جندان کسی که داری اگر نظر لطف
افکند همه عیب ما هنر ست و همه نقصان ما کمال و همه زشتی ما
جمال ای برادر مشتی خاک بود در عین مزلت در راهی افتاده
و با کوب اقدام شده نظر لطف درآمد و گفت اِنِّي جَاعِلٌ
فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً ط امروز بلایی و دردی می کش غمی و
اندوهی می خور و در زیر این کارها صد ان لقمة اند اگر این دردها
و بلاها و غمها و محنتها نبودی و بهشت بردندی کسی ذرّه
لذّت نیافتی دلیل بر آنک آدم علیه السّلام رفت هیچ لذّت
بیافت آن روز که بر تخت فردوسی بنشستی و بای کرّ زنی و

ویکان یکان خار از پای بیرون کنی صد در یغ خوری و گویی
این خار کی در پای من آمد برادر جان من نیامد و نکان لذّت
آنکه یابند که بمقصود رسند مرید بمراد رسیده آب در آبخانه باز
شده و مرغ بآشیانه باز رفته دو یها برخاسته اندیشه کار زین
باز آمده که اَلْعَبْدُ وَالرَّبُّ وَالرَّبُّ وَالْعَبْدُ بسم الله

الرّحمن الرّحیم مکتوبی بکم در نیّت

برادر شمس الدّین سلام و دعا از کاتب حروف مطالع کند و
بداند که افعال و اعمال مرید که قدر کیرد بنیّت کیرد و نیّت
در افعال و اعمال را چون جانست مر قالب را و چون نوزیست مر
حدقه را و قالب بی جان و حدقه بی نور معلومست که جیفه
همچنین اعمال و افعال مریدی بی نیّت عادت و رسم بود

مثنوی

تا ز اره بر نیّت عادت خویش شیطان و منافقی نه درویش
و نزدیک ارباب بصایر عادت و رسم کبریتی است بنه اسلام و هلاکست
نه نجات و حقیقت نیّت از اخلاص بدید آید چنانک شعاع
از آفتاب و ضو از آتش و چون نیّت از شوایب دنیا پاک شود
این طایفه آنرا اخلاص ز اهلان خوانند و چون از شوایب

آخرت پاک شود اینرا اخلاص عارفان خوانند و گویند نیت
هر کسی در خور علم و معرفت او بود و این بر انواع است یکی
آنست که در دل او خواسته و محبت دنیا غالب بود بس
هر اعمال و افعال که از وصادر شود دنیاوی بود هر چند نماز
و روزه است مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا داغ ایشانست خسر
خسارت و حرمان نصیب او نیست و دیگر آنست که در دل او
خواست و محبت آخرت غالب بود بس هر اعمال و افعال
که از و در وجود آید عقباوی بود هر چند خورد و خفتن
است هست قرار گاه او ستا إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ۝
مشهور او ست باز قومی دیگر هستند که ایشان را سلطان
همت خوانند بای بلند و سر با آخرت فرو نیارند جز حضرت

معنی مقصود و مطلوبی ندارند مثنوی

مارا بجز این جهان جهانی دگرست ۔۔ جز دوزخ و فردوس مکانی دگرست
بس هر اعمال و افعال که از ایشان در وجود آید خالصاً لوجه الله
باشد إِيَّاكَ نَعْبُدُ ازین قوم درست آید إِنَّ صَلَوتِي
وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حارثین طایفه

الحرث

راستست قرآن مجید ایشانرا چنوه همچنین کند یُرِیْکُمْ وَجْهَهُ
ثواب ایشان جز لقاءِ اللّٰهِ نباشد و اجر ایشان جز اَنْتُمْ اَوْلِیَائِیْ
حَقًّا نبود آنچ ایشانرا دهند بیمانهٔ عقول و اوهام بشری
و ملکی نتواند بیمود که طغراء وَیَرْزُقُ مَنْ یَّشَآءُ بِغَیْرِ حِسَابٍ
در دست دارند هر کسی را بمیزان نیّت وی سنجند و نیّت از اخلاص
زاید از نجاست سیاست این خبر که اِنَّ اللّٰهَ لَا یَنْظُرُ اِلٰی صُوَرِکُمْ
وَلَا اِلٰی اَعْمَالِکُمْ وَاللّٰکِنْ یَنْظُرُ اِلٰی قُلُوْبِکُمْ جگرها، دوستان
را کباب کرده است مراورتا وهیبت این حدیث کہ یُحْشَرُ النَّاسُ
یَوْمَ الْقِیٰمَةِ عَلٰی نِیَّاتِهِمْ خونهاءِ صدّیقان را آب کرده است
مر اورتا خود خبر نه فردا جندان فریاد از عالمیان بر خواهد آمد

کہ در هیچ فهمی و وهمی نگنجد	مصراع

فردات کند خمار کامشب مستی ؛ چون برده از بینی بردارند
بدیدار آید هر کسی را چه داشت شرک یا توحید کافری یا اسلام چنانک

کفر یا اسلام

کفنه الله منوی سوفاتری اِذَا تَجَلّٰی الْغُبَارُ ؛

اَلْحَتَکَ فَرْشُ اَمْ حِمَارُ ؛ مرید را شب و روز در غم آن باید بود
کہ از عادت چون برخیزد و از رسم چون برون آید تا نیّت
درست کرد و اعمال و افعال او از عادت برخاستن آنجا درست

بود کہ خدمت کفشی کند و هرچہ کند بفرمان صاحب دلی کند
چون عمل او بفرمان صاحب دلی بود اگرچہ آمیخته بود
بریا و نفاق و عادت غالبست آن باخلاص کند و این بمثالی
نیکو فهم شود و آن آنست کہ چون کودک کہ خط نویسد لابدّ
اوّل بد نویسد امّا چون در خطّ او را استادی ارشاد کند از
بد نوشتن به نیکو نبشتن رساند و این معاینہ است و اگر بد نویسد
و گوید قلم آن روز بر کاغذ نهم کہ بمقام ابن مقله رسم نام خطاط
این محالست و همچنین کار دین و بخدای عزّ و جلّ رسیدن و
سعادت آخرت بدست آوردن بلا فرقست و همچنین گفتہ اند اگر
کسی گوید کہ من عبادت نکنم تا صدق ابوبکر و نیّت عمر نیابم
این همچنان باشد کہ احمقی گوید کہ من خطّ آن روز نویسم کہ
خوب و کمال ابن مقله در خط یابم اگر اعمال و افعال آمیخته
بعادت و ریا و نفاق نکند هرکس بکمال حرمان نرسد چنانک
کودک هفت ساله را گویند نماز کن و روزه دار این نماز و روزه
جز از راه عادت و رسم بدر نبود با این بهم روی کمال دارد
لیکن بیک شرط اگر پیری بود بخته کہ کودک را از این عمل آمیخته
باخلاص رساند و اگر پیر نبود عادتاً در وقت رض بود بحکم موزمن

ورياو نفاق

کرد دوازان هیچ نیاید الا ماشاء الله نه بینی که اگر کسی خطّ
بد نویسد از خود بی استادی پخته اگرچه پنجاه سال نویسد
ازان بد نوشتن بنیک نبشتن هرگز نرسد وانگه کفنم خزمت
کفنی بکند نه آن بود که کفنش راست بنهد اورا هنوز این اهلیّت
نیست که دست بکفنش حرمان برد عزیزی صاحب دولتی کفنه است
هفت سال بزرگی را میدیدم وهرگز زهره آن نداشتم که دست
بکفنش او برم اگر صاحب دلی ترا برگیرد آنکه بود که جانت
در عشق وی سوخته کرد چون خاکستری سپدی او برگیرد

آری کار دین بازی نیست ازینجا گفته اند مصراع

زور بازی کن که عاشقی کار تو نیست ، بیران خریدی کرده اند حریفان

رانیکو شناسند کسی برین اشارت کرده است بیت

ما دیبا دانیم وبر درازی دانیم ، ما عشق حقیقی ومجازی دانیم
گفته اند حریف باید که زمین تا بین آسمان باشد ، هزار انسی بروی
بارد وگاه بروآفتابی می تابد گاه ابر بش درسایه خود می پرورد
گاه باد نفحات الطاف او بروی می برد تا پخته کرد اگر بیچاره
حریف از دولتیانست این خود همه عادت کرد واگر از بی دولتیانست

خود کسی چیزی نتواند کرد ولَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلاً

واین جمله که تقریر افتاد جز در صحبت راست نباید اکنون که نیت
جکنی فَاِنْ لَمْ یُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ کفته اکر دولت
صحبت این طایفه دست نمیدهد باری کم ازان که هر روز جزوی

الوابل
باران بزرک قطره
الطل
باران خرد قطره

ازکلمات ایشان برخوانی اشارت برین کردکه کفته بیت

از لخت بدم اکر نفروشد خریدنی ؛ از نور رخت مها جراغی کیرمی
مقصود انکه جون افعال واعمال خیر بدل حکم نیت می کیرد وعلم
نیت لطیف ودقیق است بمقدار وسع هشیار وبیدار باید بود
ودر تصحیح نیت باید کوشید انشاء الله تعالی میسر کردد
از معصیت خویش خایف واز طاعت خویش شرمنده بود که از
ابو بکر وراق رحمة الله املاء است که کفتی وقت وقتی که باشد
که دو رکعت نماز کنم چون سلام دهم باز کردم جنان شرمنده
وخجل باشم از طاعت خود که کویی در خدمتی کرده ام تا مرا بدین
مقام نرسد انواع طاعت بمذاق ایمان او کذر نکند خواجه
ابو سفیان ثوری رحمة الله علیه قصد کعبه کرده بود با رفیقی
وعادت سفیان آن بود که بپوستین هیکر پسی رفیق کفت از خوف
کناه هیکر پی سفیان دست باز کرد وکاهی بر داشت وکفت
کناه بسیار دارم لیکن بنزدیک من بمقدار کناه قدر ندارد اما توحیدی

لذت

کماوزده ام

عين المعصيات رحمة الله عليه
حيلويد جواز اخراج هيخلل از ايمان
كه نابت وتوبه خود در برين آيه ميفرمايد
الذين آمنوا ثم كفروا ثم آمنوا ثم كفروا ثم ازدادوا كفرا لن يغفر الله لهم
و بيرد انطا بجمال الايمان تواند برد

كه اورده ام توحيد است يانه ايشان مردماني بوده اند كه داشتند
اند وجنان بنداشتند كه ندارند و ما نداريم وجنان مي بنداريم كه
داريم والسلام بسم الله الرحمن الرحيم
مكتوب سي دوم در نصائح برادر شمس الدين را
بقا باد وسعادت اي برادر راه مريد را وراد آنست كه بلا نجي
تصفيه وتزكيه دل بيشتر آيد و در حضور دل انديشه نكند بدان
مداومت نمايد خواه نماز خواه تلاوت خواه ذكر وفكر
جايي كه بي حاضر نبود واكر نه اختيار او را بود نه مريد را
اما در نماز سر هلوكار هاست كه نه كار عبارت است كفته اند
مَنْ لَمْ يَرَقَّ لَمْ يَعْرِفْ در روح الارواح آورده است كه
پنج نماز ياد كار ست كه مهتر عالم صلى الله عليه وسلم آورده است
از عالم طهارت فاب قوسين اي برادر قدر تو كوتاهست
بمعراج نرسيي وآن حشمت نداري كه بسراي بر خانه تو
آرند جكني كسوتي از اشراف طهارت در پوشي وباسمان مسجد
مسجد خراهي بميان مومنان ملك صفت در روي اول بصفت
بندكان درايي استاده بر قدم نياز آخر بصفت دوستان
بيرون آيي نشسته بر بساط ناز رب العزت جل وعلا بلطف

خود در نماز جمله ارکان شرایع جمع کرد در نماز معنی
روزه هست و زیادت که روزه امساک است بانیت و در نماز
امساک هست بانیت و زیادت که آنجا روا باشد که بخسبی و
دروی و عملها دیگر کنی و در نماز روا نیست و در نماز معنی
زکوة هست پنج درم بدرویشی دهند تا بیاسایند اینجا باخر نماز
اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِی وَلِلْمُؤْمِنِیْنَ بگوید هم بیاسایند و در نماز
معنی حج آنست که در حج احرام هست و احلال هست و در نماز
تحریم و تحلیل است و در نماز معنی جهاد است که چون و عنو
ساخت آن بر مثال روزه پوسیدنست و امام بر مثال مبارزست
و قوم بر مثال لشکر او در پیش صف در محراب که موضع حرب است
ایستاده و قوم از پس صف برگشیده و در نصرت او قدم راسخ
کرداینده آنجا چون در جهاد مظفر و منصور کرد مال قسمت
کنند و اینجا چون امام سلام دهد فضل ذوالجلال قسمت کند
پس چنانستی که مومنی نماز کرد بحج رفت اگر چه استطاعت
نداشت و زکوة داد اگر چه مال ندارد و روزه داشت اگر چه قوت
ندارد و جهاد کرد اگر چه قوت نداشت زینهاری باک و اریای
در صفت نماز تنهی که صد و بیست هزار اند کوهی نبوت و عصمت

الادرقوی

در آرزوی این خلعت سر در نقاب خاک کشیده اند و چندین
هزار در کوربار آرزوی یک دو کلمه مانده مثنوی
هفت صد کعبتی که هست از ذل و جان ملک هر ده هزار عالم دان
کفته اند چون مرید لازم نماز و نیاز جمع شود و از مقام
تفرقه بنور نماز جمع کردد هو اعلم
تنش در مقابله کعبه بود و دلش برابر عرش و سرش در مشاهده
رب العزة در شرح تعرف حاضران او صف کرده است
خَرَقَتِ الْحُجُبَ أَنْوَارُهُمْ وَجَالَتْ حَوْلَ الْعَرْشِ
أَسْرَارُهُمْ وَجَلَّتْ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ أَقْدَارُهُمْ چون
نور ایمان مرید در غلیان شوق برکرد عرش در جولان آید هر آینه
قدر ش بحضرت ذو الجلال ذو العرش رفیع کردد کر معتکفان //
امم قدس را باطهارت ملکی بدان رسیدن میسر نشود کان
یُصَلِّي فِي جَوْفِ أَزِيزٍ كَأَزِيزِ الْمِرْجَلِ کم عبودیت
بر میان وقت بستی و بتحریمه نماز بیوستی تنش بحضرت دلش
بمقام روح و روحش بمنزلت سرّ رسیدی و سرّش بجلال ذو الجلال
مکاشف شدی از روی حقیقت تنش در مقامش دنی بودی و دلش
در مقام قدسی بودی و روحش در مقام قاب قوسین بودی و سرّش

در مقام اوادنی بودی آنچ در آن مقام بر سرّش کشف شدی
در نماز سرّش بدان رسیدی کلام بی واسطه شنیدی و بر مکونات
غیب مطلع شدی از آنست که هر گاه که آتش شوق در دلش شعله
بر آوردی و سرّش طالب وصال شدی فریاد کردی یا بلال ارحنا یا صلوة
ای بلال باطن سوخته، ما را راحت رسان زیرا که قبلهٔ عاشقان در نماز
جمال و کمال دوست است نه صخره و نه کعبه و نه عرش چنانکه
خواجه ابو سعید رحمة الله بر سر کوی بین خویش مکاشف شد
و گفت بمعنوی مایهٔ شادیست این معدن جود و کرمش
قبلهٔ ما روی دوست و قبلهٔ هر کس حرم، و مشتاقان بر آتش اشتیاق
نماز بی رکوع و سجود بسی گزارند و جملهٔ عشاق را یکی بپندارند
بر کس رقم ضلال نکشند و کس را مستحق نشناسند رباعی

در عشق نماز بی رکوعست و سجود :: یکسانست در رو مومن و ترسا و جهود
چون قبله بجز جمال معشوق نبود :: عشق آمد و محو کرد هر قبله که بود ::

عزیزی گفته است بیش از وجود صخره و کعبه قبلهٔ محبان ازل
لم یزل بوده است و در خطایر قدس و مقاصر انس قبلهٔ مشتاقان
همان بوده است که در ازل بوده است و در بن خرابات فنا و محل عنایت
اشارت بصخره و بکعبه برای تسلی دل یاران طالبان و سالکانست

ای برادر

ای برادر ایشانرا که در نماز آرد یارا مناجات بروی کشاده کند
نخست دلش را از حضرت عزّت خود اعلام دهد و هیبت بی
نیازی بوسرّش کمارد تا متنش در نماز آید و دلش در کلاز آید و جانش
در راز آید و حالش از اوهام بشری بعید گردد و قدمش به بساط
قرب قریب گردد درین حال او را پرواء التفات غیر نماند برین معنی
خواجه عالم فرموده لَوْ عَلِمَ الْمُصَلِّيْ مَنْ يُنَاجِيْ مَا الْتَفَتَ
عجب نماز گزارنده در حال نماز گزاردن نماز فانی الصفة باشد
وفانی الصفة را التفات بغیر ممکن نبود چنانک امیر المومنین
علی رضی الله عنه در نماز بود بیکان از ران بکشیدند او را
خبر نبود زیرا که در استغراق مشاهده محبوب از اوصاف
خویش فانی شده بود و فانی الصفة الم را حت کی یابد اگر
دوزخ با همه عقوبت بر فرق وی ریزند وی را خبر نبود و اگر
نعیم بهشت را لقمه سازند و در دهن وی [illegible] هیچ لذّت
نیابد در کرم باز ست و مایله کشیده بساب و خود را دریاب ای
برادر از آنجا که بشریت است و طلب او چه تواند بود اما کرم فیّاض
نه خواجه را می گذارد و نه غلام را و نه توانگر را نه درویش را چون آفتاب
ازین جنس خویش طالع گردد اگر اهل عالم کمر طلب درمیان بندند تا

ذرّه از نور او بدست آرند نتوانند ولیکن او خود بحکم کرم
جنبج در کوشک سلطان و سرای خواجگان بنا بد در کلبهٔ گدایان
و زاویهٔ اندوه درویشان نیز بنا بد و خاک آب را میان این
دولت را بین کہ یُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ و دیگر اللّٰهُ وَلِيُّ
الَّذِينَ آمَنُوا و دیگر سَقَاهُمْ رَبُّهُمْ ملک مقرّب را
این تمرین و خلعت کہ تراست نیست فرشتگان مقرّب معصوم
هستند و پاکان و مقدّسان و مسبّحان و روحانیان هستند
ولیکن خود کار آب و گل دیگست بزرگی گفته است کہ این مشتی
خاک را کمانی در دست نهاده است کہ جبرئیل و میکائیل صلوات
واسطه کمان همت است،
اللّٰه علیهما ازه نتوانند کرد بیت

حقا کہ بزه بنا وردی کرد ؛ چرخ فلکی چو پر کمانم ؛
هر کجا سایهٔ دولت آدمی بر افتاد آنجا کس را زهرهٔ دعوی
تقدم نیست اِنَّ الْمُلُوكَ اِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً اَفْسَدُوهَا
یعنی غیر خلق
لایه والسلام ۵ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ۵

ملتوی شب سیم یوم در صوم برادر شمس الدین سلمه الله
بداند کہ ارباب تحقیق و اصحاب تصدیق گفته اند جنانک قوت
جسمانی متعلق است باکل و شرب قوت روحانی متعلق است

جوع وعطش الجوع طعام اللّٰهِ فِي أَرْضِهِ كفته اند
جون بدين صفات معبود جل اكرامه يكي است، وهو يطعم
ولا يطعم بنده بدين صفت موصوف كردد باتفاق
ارباب عقول بساط قرب قريب كردد وازمنازل ومراحل انسانيه
بعيد كردد جون روزه دار بحكم انك تخلقوا باخلاق الله
بنافه خوردن وخورانيدن بصفات محبوب قدم زند واز
صفات بشريت تبرا كند بدو تشريف مشرف ميكردد وبدو دولت
مخصوص ميشود جنانك خواجه دينا وآخرت عليه السلام فرموده
داده است كه للصائم فرحتان فرحة عند الافطار و
فرحة عند لقاء الجبار روزه دار را دو فرحت بود يكي
وقت روزه كشادن ودوم در وقت جمال باكمال خداوند خويش
فرحت در وقت روزه كشادن جيست اين قالب كه تركيبي
از طبايع مختلف است طالب را مركب است در راه دوست جون بشرط
صوموا لرؤيته اورا از اكل وشرب باز داشت ودر
مسافت وان الى ربك المنتهى تا خت جون بمنزل
برسيد ونماز شام رسيد مركب نفس را باز ماند جون بافطار اورا
علفي وآبي رسيد راكب را بسبب قوت او شادي وطربي بدل آمد

قال علیہ السلام خلوف
فم الصائم عند اللہ اطیب
من ریح المسک رواہ
البخاری

صوم عموم اصالت کہ صوم خصوص بابع است وصوم خصوص صوم خصوص
بالی دنیا وی وبابع دنیا وی وبابع صوم عموم است وصوم عموم
وانبیاء صوم عموم اصالت وصوم خصوص بابع است

که در مقابلهٔ آن همه شادیها غم و تعب کرد و فرحت دوم
ربخورشدن
در تحت عبارت کسی در نیاید زیرا که ذوقی است که مَنْ لَمْ یَرُقْ
لَمْ یَعْرِفْ چون معلوم عقلا شده است که اِنَّ لِلّٰهِ سَبْعِیْنَ
حِجَابًا مِنْ نُوْرٍ لَوْ کَشَفَ اَحَدُهُنَّ لَاَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ
سر جلال و عظمت
وَجْهِهٖ مَا اَدْرَکَتْهُ بَصَرُهٗ چون در مقام حجاب نور هر چه هست
سوخته میکرد در بیان که کند اینست معنی انک کونیا در عیان
بیان هدایت یکی از مشایخ طریقت در واقعات خود خواجه معروف
ناچیز
را دید در زیر عرش از کمال سکر نعره می زد خطاب حضرت
بملایکه رسید من هذا وهو یعلم فقالوا یا الٰهنا وسیدنا
هذا عبدک معروف فقال الله عز وجل عبدی معروف
قد سکر من شراب محبتی لا یفیق الا برویتی این کیست
هشیار
و فریاد وی از چیست و او خود بعلم قدیم میداند ملایکه گفتند
بار خدایا بندهٔ تست معروف خطاب حضرت عزت بملایکه رسید
با ملایکه معروف تا مست حضرت ماست هشیاری وی بدیدن ماست
و هم ازین معنی بود که اشارت کرد صاحب شریعت جوّعوا بطونکم
و اظمأوا اکبادکم و اعروا اجسادکم لعلکم ترون
ربکم عیانا شکمها گرسنه دارید و جگرها تشنه و تنها برهنه

باشید که خداوند خود را به بینید آشکارا و گفته اند هر که بدید
برسید از محل فنا در گذشت و از مقام بقا بر گذشت در سبحات
وجه محبوب سوخته گشت وَ قُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْبَاطِلُ
هر که درین مقام از وی عبارت کند گوید ضَلَّ عَنِّیْ مِنَ الضَّلَالِ
و هر که درین حال بوی اشارت کند گوید اَعْمٰی عَنِّیْ مِنَ الْعُمْیَانِ

عزیزی گفته است مثنوی

بس محبی که راز مطلق گفت، راست جنبید گو انا الحق گفت،
در گلشن جستجوست کز روزه، تن را بلا بود و دل را صفا بود جانرا
ولا بود و سر را لقا بود چون دل صفا یافت و جان ولا یافت
و سر لقا یافت جمله زیان اگر تن بلا یابد هم ازین معنی اشارت
حضرت رسالت است علیه السلام حَاکِیًا عَنِ اللّٰهِ تَعَالٰی کُلُّ
عَمَلِ ابْنِ اٰدَمَ یُضَاعَفُ اِلَی سَبْعِیْنَ اِلَّا الصَّوْمَ فَاِنَّهٗ لِیْ
وَاَنَا اَجْزِیْ بِهٖ هر عملی که فرزند آدم کند باجر مضاعف
بود تا از یکی بهفتاد برسد مگر روزه که مرحق راست جزا آن
او هم گفته اند اِلَّا الصَّوْمَ فَاِنَّهٗ لِیْ وَاَنَا اَجْزِیْ بِهٖ یعنی
الصَّائِمُ لِیْ که در عرب صفت زنگی کنند و موصوف خواهند اگر
او را گفتندی که سگ این دیهی دولت را جای بنودی فکیف

بادشاه عالم جل وعلا روزه دار را گوید تو جزایی ومن جزای
وانا اجزی به یعنی جزا او لقاء و رویت منست چنانک
مقتول ان محبت را گفت من قتلته محبتی فدیته
رویتی ای برادر چون صفاء دل از کدورات سبب حجب و لقاء
ستار از ظلمات بهمی که سبب وصول کشف است بصوم میشود
بس صوم را دولتی بزرگ دان میان این طایفه معروف است
چون خواهند کلام خداوند بشنوند چهل روز گرسنه باشند
چون سی روز بگذرد مسواک کنند و از بعد آن ده روز دیگر
گرسنه باشند لامحالة خداوند عزوجل بر ایشان سخن گوید این
بدان اصل است هرچه انبیا را باظهار روا بود اولیا را باسرار
روا بود یکی از مشایخ گفته است من حکم المرید ان
یکون فیه ثلثة اشیاء نومه غلبة وکلامه ضرورة
واکله تقوة شرط مرید آنست که او را سه چیز بود خواب
او جر غلبه بود و سخنش جز بضرورت نبود و خوردنش
جز بفاقه نبود و فاقه نزدیک بعضی دو شبار و زاست و نزدیک
بعضی سه شبار و ز و نزدیک بعضی یک هفته و نزدیک بعضی
جهل شبار و زاست ای برادر چون در کرم او گشاده است

فایده

و فایده آن اشارت برین بود که نعمتی از غیب در باطن او دهند

ومایده نعمت او کشیده این ناخوردن تو نه از برای آنست
تا نعمت او بماند و کم نگردد و در خزانه او نشود فامّا فایدهٔ نا
خوردن آنست که در حال خوردن ترا بتو می گذارند تو جون ترا
بتو گذاشتند بخود حاضر شدی و هر که بخود حاضر گشت از
محبوب غایب گشت پس نا خوردن در بساط حضور بهتر از خوردن
در محلّ غیبت و حجاب حاصل الامر مرد باید که تا تواند جنان
باشد که آن محقق گفته است اَلدُّنْیَا یَوْمٌ وَلَنَا فِیْهِ صَوْمٌ
و دیگری گفته است صُمْ عَنِ الدُّنْیَا وَاجْعَلْ فِطْرَکَ الْمَوْتَ
بشر خلاصهٔ مخلوقات است و منبع اسرار کار او نه محتصرات
آسمان و زمین و عرش و کرسی و بهشت و دوزخ طفیل وجود
اویند و مقصود جمله نه عین آسمان و زمین و عرش و کرسی
و بهشت و دوزخ بود لیکن در حکم قدیم رفت که ترا بر بن منازل
گذری بود و بدین مواضع نظری افتد در هر منزلی نزلی از
لطف خود افکندند تا چون دوستان برسند حظ و نصیب
برگیرند گویند دست بعنایت ازلی و لطف سابق ما دینند
که بیش از خاک و گل بوده است آی خاک و گل ای خفتهٔ اسرار
و مُهمل ای خاک کنده ای هم دوست و هم بنده گمان مبرید که

آدمیرا آفریدند آسمان و زمین
و آنچه در زمین و آسمان است
آدمی را آفریدند تا بدو
بهشت و دوزخ را بیافریدند
تا آدمی را بدانجا برند
و عرض و لوح و قلم و آنچه
در عالم است همه آفریدند
تا آدمی را بدانها بیازمایند
و منفعت آدمی را آفریدند
تا آدمی را بدانها بیازمایند
و هست و نیست آدمی
بهمه بیازمایند
و آسمان و زمین و عرش و کرسی
و بهشت و دوزخ و آنچه
در آنست همه آفریدند
تا آدمی را بدانها بیازمایند
و منفعت آدمی را آفریدند
تا آدمی را بدانها بیازمایند
و هست و نیست آدمی
بهمه بیازمایند

کوینده خدای تعالی نخواست که صنع خود
ظاهر کند عالم آفرید و خواست که خود را
ظاهر کند آدم بیافرید از بهر آنست که
گفته است
فرشتگان آدم
دیو صحرا نهادیم

حدیث شما با ما امروزینه است یا حدیث ما و شما اکنونی است
عالم نبود و آدم نبود حدیث ما با شما بی شما چه بود توسّل
ما بدو باحسان قدیم اوست روزی یکی بر خلیفه آمد و خلیفه
وی را نمی شناخت گفت تو کیستی آن مرد گفت من آنم که در فلان
سال تو با من احسان کردی خلیفه گفت مرحبا بمن توسّل
إِلَيْنَا بِإِحْسَانِنَا مرحبا کسی که وسیلت جست با احسان ما و فرود

تا خلعت و صلت دادند و بنواختند رباعی

گر آب دهی نهال خود کامگی ور بیخت کنی بنا خود افراشتگی
من بنده همان کنم که بنداشتگی از دست بیفکن که جو بر داشتگی

بسم الله الرحمن الرحیم، مکتوبی جبانم در زیره

برادر شمس الدین بداند که عبادت بدنی است و عبادت
مالی است مالی را بر بدنی فضل می نهند که منفعت آن بغیر
هم می رسد و این طایفه جان و مال را باخته اند و با هیچکس
ماسوی الله شناخته گفته اند اَلْفَقْرُ مَالُهُ مُبَاحٌ
وَدَمُهُ هَدَرٌ یعنی درویش صادق آن بود که بخون و مال
او را دعوی نبود اگر خونش بریزند آن را از حق داند و
آن ساعت خون ریختن را مغتنم دارد عمر خود شمرد و دیت از

خداوند بستاند کہ گفتہ انت من قتلتہ فانا دیتہ اکر
مالش ببرند خوش کرد و گوید الحمد للہ کہ حجابی از بیش من
برداشتند تا گفتہ اند زکوٰۃ نخمت دنیا بنزدیک این طایفہ محمود
نباشد از انک بخل نا محمودہ است و بخلی تمام باید تا دویست درم را
در بند کند و یکسال محبوس دارد آنگاہ پنج درم ازان بدہد یکی از
فقہا بر سبیل آزمایش شبلی رحمۃ اللہ علیہ پرسید کہ زکوٰۃ در چند درم
لازم آید گفت جواب بر مذہب فقیہان خواہی یا بر مذہب فقیر
گفت ہر دو مذہب جواب فرمای شبلی گفت بر مذہب فقیہان
از دویست درم بعد از حولان حول پنج درم باید داد و بر مذہب
فقیر ان در حال ہر دویست درم باید داد و جان بشکرانہ بر سر
آن باید نہاد فقیہ گفت ما این مذہب از ائمہ دین گرفتیم شبلی
گفت ما این مذہب از خازن رب العالمین گرفتیم یعنی ابی بکر
صدیق رضی اللہ عنہ او ہر چہ داشت بیش سید عالم نہاد و جگر
گوشہ خویش بشکرانہ داد در نوادر الوصول آمدہ است کہ خداوند
عز و جل خواص این امت را ہزار جزو کردانید دنیا بر ایشان عرض
کرد نہصد جزو بدنیا میل کردند و گفتند دنیا جزو عقبی آخرت ما را روز
کشتی بکنیم تا فردا بر آن برداریم عقبی را بر آن صد جزو عرض

این روز کہ صدیق اکبر رضی اللہ عنہ
بخرید کرد و بہل ہزار دینار در راہ
خدای صرف کرد بحضرت رسالت
آمد کلیمی بوسیدہ و نیمچی در روزدہ
ہمدران حال جبریل علیہ السلام
نازل شد ہمدران لباس بر سید این
جہ لباس است گفت یا رسول اللہ
امروز ہمہ ملایکہ را فرمودند تا
بموافقت ابو بکر کلیمی بپوشند
و نیمچی بر و زنند، نطعہ
لختی در سخاوت شود ہمہ چیز
کیست کو این سخن بیان نکند
تا توانی بدہ بکس چیزی
ہیچ کس در سخا زیان نکند

کردند نبود جزء ازان عقبی میل کردند گفتند خداوند عزّ وجلّ
این را ملک کبیر خواند است و بندهٔ حقیر را ملک کبیر بسنده باشد
آن ده جزء باقی را ببلیات و عاهات مبتلا کرد تا نه جزء ازان
گفتند مَسَّنِيَ الضُّرُّ و ببلا از مبتلی محجوب گشتند آن یک جزء
بماند خطاب حضرت در رسید کم مطلوب شما چیست و محبوب
شما کیست ایشان فریاد برآوردند کہ اَنْتَ مَعْبُودُنَا وَمَقْصُودُنَا
اَنْتَ مَطْلُوبُنَا وَمَحْبُوبُنَا ندا کردند اَنْتُمْ اَوْلِيَائِي وَاَنْتُمْ
اَصْدِقَائِي مرد چون ایمان آورد دل بذل کرد و چون نماز
گزارد تن بذل کرد و چون زکوة داد مال بذل کرد و این هر سه صفت
محبانست و صدق دعوی ایشانست در محبت یعنی هر چیز
کہ اضافت بر ایشان دارند بذل کنند تا تعلق ایشان از ما سوی الله
بکلّی منقطع گردد چون وارد نظر ربّانی بر ایشان رسد ایشانرا
از غیر خود فارغ یابد بعزّ قبول ایشانرا مخصوص گرداند و بر سریر
بهجت نشاند و امر بر ادن زکوة اشارت عم بدین است کہ دلهاء
بعضی مردمان را بحبّ مال مستغرق دید و در فراهم آوردن
مشغول یافت بنور نبوّت دانست کہ شحنهٔ غیرت هر دل
را کہ بغیر مشغول یابد آن دل را از راه درگاه رضا براند و وحیدا

اَحِبَّائِي

هم بران جنس مشغول کرده اند بس اگر از همه بر نتوانند خاست
باری از دویست درم پنج درم بدرویش دهند بر حسب ضعف خویش
این کرم شرع بین در باب ضعفا مَنْ کَانَ اَضْعَفَ کَانَ
الرَّبُّ بِهِ اَلْطَفَ هر که ضعیف تر حق تعالی بروی مهربان تر
اما زکوٰة را با این طایفه کجا ملائمت تجرید و تفرید کجا
یکی از اهل صفه در عهد رسول علیه السلام نقل کرد یک دینار
در جامهٔ وی یافتند فرمود لَهُ کَیَّتَانِ مر او را یک داغ کنند و دیگر
هم از اهل صفه نقل کرد که از وی دو دینار ماند در حق وی فرمود
لَهُ کَیَّتَانِ مر او را دو داغ کنند چون ایشان را دعوی تجرید
و تفرید بود این مقلا را از ایشان جنایت آمد ای برادر انک اوّل
قدم جان باخته است مال را نزدیک وی خطر نباشد این کار من و تو
نیست این دولت که داد ما مُدبران مادرزاد را از من و تو انشاء
الله تعالی که بر ایشان تشبهی آید مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ
فردا ما را دست گیرد فوزی و فلاحی را امید بود والّا نه دمار
از نهاد ما مُدبران برآمد همیشه از معصیت مستغفر و از طاعت
شرمنده بود چنانک معصیت را استغفرت حاجت است طاعت
را نیز حاجت است اگر آفت طاعت تر ا بیش تو آرند از طاعت

بینی از ان ترسی کہ از معصیت مصطفی علیہ السلام میکوید
اِنِّی لَاَسْتَغْفِرُ اللّٰہَ فِی الْیَوْمِ مِائَۃَ مَرَّۃٍ دامن
نبوّت از ان پاک بود کہ غبارِ معصیت بروی نشیند ولیکن
آن استغفار از طاعت بود رابعہ عدویہ بسیار کفی اَسْتَغْفِرُ
اللّٰہَ مِنْ قِلَّۃِ صِدْقِی فِی قَوْلِی اَسْتَغْفِرُ اللّٰہَ عایشہ
رضی اللہ عنہا روایت کند از مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم بر سیدم
از معنی این آیت وَالَّذِیْنَ یُؤْتُوْنَ مَا آتَوْا ای یعطون ما
اَعْطَوْا مِنَ الزَّکٰوۃِ وَالصَّدَقَاتِ وَقُلُوْبُھُمْ وَجِلَۃٌ خایفۃ
اَنْ لَا تُقْبَلَ مِنْھُمْ لِتَقْصِیْرِھِمْ وَقُلُوْبُھُمْ وَجِلَۃٌ یارسول اللہ
این آیت در حق کیست انکہ خمر خورد و زنا کند گفت نہ گفت این آیۃ
در حق کسی است کہ نماز کند و روزہ دارد و صدقہ دهد و بترسان
و لرزان باشد کہ ازوی ببذیرند یا نہ گفتہ ایشانست کہ در جایی نا
ترسیدن است ستر کرم اوست کہ ما بر یکدیگر سلام می کنیم و با یکدیگر
روزگار می گذاریم والعیاذ باللہ اگر او این ستر بردارد نخست از

(وَالَّذِیْنَ یُؤْتُوْنَ مَا آتَوْا ای یعطون ما اعطوا من الزکوٰۃ والصدقات وقلوبھم وجلۃ ان لا تقبل منھم لتقصیرھم)

مدارک

بذر بسر نبرد و مادر از فرزند قصیدہ

در شهر من مرد نیست زمن ناپکار تر ۔ مادر مبر نزاد زمن خاکسار تر
هستم درون حلقہ دعوی میان خلق ۔ جای دگر ز حلقہ در بد کنار من

رحمن

مع یامغان بطوع زمن راست کوی تر ؛ سل با سکان زمن بوفا سازگار تر ؛
این است جای شکر که در عهد وصل ؛ نومید تر کسی بود امیدوار تر ؛

بسم الله الرحمن الرحیم ؛ مکتوب سی پنجم در رجح

برادر شمس الدین سلمه الله تعالی بداند که حج عبادت بدنی
و مالیست و این طایفه را در حج سر دیگر است و کار دیگر است و بحقیقت زیارت
کننده کعبهٔ معظم چون زیارت کننده خداوند است جل و علا و کل امت
زیارت کنندهٔ از لوازم کریم است و مقصود و مراد طالبان از حج
خانهٔ خداوند خانه است نه خانه اما خانه در میان بهانه است سلطان
العارفین قدس الله روحه می گفت چون بحرم رفتم و جمال کعبه بدیدم
با خود گفتم من از جنس این خانه بسیار دیده ام مرا خداوند خانه
باید باز گشتم سال دوم چون بحرم رسیدم چشم ضمیر بگشادم خداوند
خانه را دیدم و خانه گفتم در عالم الوهیت مشارکت در نگنجد و در
عالم وحدانیت زحمت دوئی نه محبوب و خانه و من سه باشد
انگه دو بیند ملحد بود منکر سه بینم چگونه ملحد نباشم در حال باز
گشتم در سال سیوم چون بحرم رسیدم لطف محبوب مرا در بر گرفت
و پرده عزت از بصر و بصیرت من بر گرفت شمع معرفت در دلم
بر افروخت هستی مرا با نوار تجلی بسوخت و این خطاب بر دم

در بنگلهٔ اکثر خیال معشوقه رفتن بطواف کعبه از عزائم خطاست
کعبه از و بوی نیاز دگشتن از جاست
بابوی وصال او کجا ؟ جاست

مانند انت زائري حقاً فحق علي المزور ان
يكرم زائره جنانك كفت منتوي

تا جشم بر كشادم نور دخوي دلدار ، تا كوش بر كشادم آواز تو شنيدار
چون محبان صادق را جمال آن خانه از محبوب بي نشان نشانست
كنند بران خود را تسلي دهند چنانكه كفته اند من منع
عن النظر تسلي بالاثر هركه از ديدن جمال دوست ممنوع
بود بنشاني محبوب خود را تسلي دهد مجنون كرد خانه ليلي
هر صبح و شام كشتي و خاك در و ديوار بوسيدي و كفتي شعر
اطوف الي جدار ديار ليلي ، اقبل ذا الديار و ذا الجدارا ،
فما حب الديار شغفن قلبي ، ولكن حب من سكن الديارا ،
جبين نياز بر خاك آن آستانه مي مالند و بدرد دلي مي نالند و اميد
ديدار ندارند تا از ديدن خانه بديدن جمال خداوند خانه رسند و از
نشان بعيان مشرف شوند كفته اند چون محب بداند كه مقصود
وي ازان در بر خواهد آمد و مطلوب وي را ازان در بر خواهد
آمد اكر هدف مقامي كه وي را در دار فنا خواهد بود لمحه ازان
در بر خيزد ندا كند بر در هر كه خواهي رو ببوي هر كه خواهي
رو اكر باي كليم كبري دست نكيرد و اكر سر بر قدم وي نهي نه

بزيرد

شغفن الحب شغفا احرق قلبه وقال الخضم

بذیرد وهر کرا اجابت می باید در او کیرد وهر کرا جهان می باید

بردرسراو نرود برای این معنی در سخن در بار سیل مختار رفته

است حجة مبرورة خیر من الدنیا وما فیها حج بذیرد

بهتر از دنیا واُنچ در دنیاست چون بنده دل از همه اهل و فرزند

بردارد روی برا درکاه اُرد چون بدل جمله جهیل و مشقت

شاید جمال کعبه بیند هر اینه لذت یافت جمال کعبه ویرا

جنان بود که همه لذات یافت جمال کعبه ویرا جنان بود که در

موازنهٔ اُن زحمت نماید واکر درین حال نسیم عنایت در بزداند

اُیله وحجاب وجودش از بیش برافتد بعرش که کعبهٔ دلهاست

مکاشف شود وچون محرمان قدسی کرد عرش مجید طواف کردن

کیرد درین مقام این لذت یابد که لذات بهشت را نشاید که در

مقابلهٔ اُن لذت خوانی اکر خواهد نظر سرّش از مکونات در کلاد

واز محسوسات ومعقولات برکذرد و بیافت دیدار محبوب

سعید کرد د حالتی از ادراک عقول و اوهام بعید کرد د بس

بدین معنی حجة مبرورة خیر من الدنیا وما فیها باشد

وخیر من العمرة ایضا واُنچ حضرت رسالت فرموده است

حجة مبرورة مالها جزاء الا الجنة حج مبرور را اُن

جز بهشت نیست یعنی جون محبّ در عشق دیدار محبوب
از اهل و فرزند برخاست و جان و دل در میان نهاده مطلوبش
هر آینه بخلعت رضا و بتشریف لقا مشرف گرداند که کفئه انبیاست اگر
نه آن بودی که محبّ انرا در بهشت و علّه دیدار ست هرگز ذکر بهشت
بر ضمیر منیر طالبان نگذشتی و هیچکس از ایشان برغبت قلم در جنّت
فردوس ننهادی ای برادر بهشت صدفی است که در رضا محبوب
در آنست غواص بلند همت که در دریای محیط فرود رود در لولوء

شاهوار بر نیارد محقّق گفته است رباعی

شربت وصل را بهشت خسی است ؛ در ره عاشقان بهشت بسی است ؛
در خور شان بهشت و دوزخ نیست ؛ تا برد مرغ دام و دانه یکی است ؛
آن مرغان که در هوای هویّت برامید قرب حضرت صمدیّت می پرند
و تا مرغ در هوا باشد وی را پروای دانه و دام از کجا باشد حاصل
لامر آنجا که ذکر محبّت و شوق رود حدیث بهشت و نخست دوزخ
چکند محمّد بن فضیل رحمة الله علیه گوید عجب از ان دارم که اندر دنیا
خانهٔ وی طلبند جرا نه اندر دل مشاهدت وی طلبند که خانه باشد
که یابد و باشد که نیابد اما مشاهدت لا محاله باشد آن زیارت هنگامی
که سایی بلا و نظری باشد مرضیه بود پس زیارت دلی که روزی بلا و

بیند

نبیصد و شصت بار نظر باشد اولیتر که فریضه بود اکنون ما بی در دلمان
مادر زاد را نه زیارت خانه است و نه زیارت دل خاک مصیبت بر فرق باید
ریخت و بر سقاوت و ادبار خود باید گریست و از این حیلت و تلبیس دست
باید شست خوش گفته اند بیت .

من از بی عجز طرب دل عاشق شیدا غم ، بدرون مادر زاد را از حیله کی مقبل کنم
از خود و از طاعت خود منکر باش ایمان خود را بنظر زنار بین عبادت
خود را بت پرستی شمر و خود نمرودی و فرعونی تصور کن و از دعوی
دور باش که بساط عزت ربوبیت بساطی است که هر که بحاشیهٔ آن بساط
رسید همه دعویهاش بر سید و همه سرمایهاش فرو ریخت و همه حسناتش
رنگ زلات گرفت و همه طاعتش با معاصی برابر آمد اگر فصیح جهانست
گنگ گردد و اگر عالم عالمست جاهل گردد چون در عظمت و عزت
بی نیازی او نظر کنی همه موجودات عدم بینی و چون بسلطان عزت علیه
و قدرت او نگری همه معدومات را موجود یابی اگر خواهد در هر لحظتی
صد هزار چون محمد بیافریند و هر نفسی از انفاس قاب قوسین
دهد در جلال او ذره ، زیادت نکرده و اگر خواهد در هر نفسی صد هزار
چون فرعون بیافریند تا دعوی انا ربکم الاعلی کند در جمال و کمال
او ذره ، کم نکرده و اگر خواهد هر چه در روی زمین کافری و مشرکی

است در دریاء رحمت غرق کند از صفت قهر او ذرّه کم نکردد
واکر قهر در عالم نبی و ولی است همه از دریک سلسله قهر کند
و خالدًا و مخالدًا در عذاب الیم بلارد از صفت رحمت وی ذرّه
کم نکردد ای برادر آنجا که قدرت و عظمت علم زند مکنونات و مقدورات
و مخلوقات را چه خطر مردی کودک خود را بدبیرستان فرستاده بود چون
شبانکاه بخانه باز آمد او را بپرسید که امروز استادت چه آموخت
کفت این که الف هیچ ندارد بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوبی بشیخ هشتم در دعاء برادر اعز شمس الدین اجابه
الله دعاوه بداند که رحم ما نزا اختلافست که دعا کردن اولیتر
یا خاموش بودن در تحت جریان حکم اولیتر بعضی میکویند که
دعا در نفس خویش عبادت است چنانک فرمود الدعاء مخ العبادة
پس کردن چیزی که عبادتست اولیتر باشد از ترک آن اکر مستجاب
نشود و بنده بحظ خود نرسد باری بعبادتی قیام نموده باشد
که دعا اظهار نیاز حاجتمندی خویش است بحق و از خواجه
حازم اعرجه رحمة الله علیه می آرند که کفت محروم کشتن از
دعا بر من سخت تر از حرمان اجابت است و طایفه بلانند که خواستن
بودن در تحت جریان حکم و رضا دادن بلا نی سابق است اولیتر

ولهذا امام

ولهذا امام واسطي رحمة الله ميگويد اختيار كردن از غريب راست

دراز بهتر از معارضه وقت است وبيغامبر فرموده است

عليه السلام خاليا عن الله تعالى من شغله ذكري

عن مسالتي اعطيته افضل ما اعطي السائلين

هر كرا مشغول كند ذكر من از سوال كردن از من بدهم او را زيادت

تر از انك خواهند كانوا بدانك ارباب علم ميان اين دو قول توفيق كرده اند

وگفته اند اوليتر آنست كه گوئيم اوقات مختلف است در بعضي احوال

دعا فاضلتر از خاموشي است وآن ادبست ودر بعضي احوال

خاموش بودن فاضلتر از دعا است وهو لا ادب واين كه بشناسد

در وقت شناسد زيرا كه علم وقت جزء وقت حاصل نشود بس اگر

در دل خود اشاريتي بدعا يا بدعا فاضلتر واگر اشاريتي بسكوت

يا بد خاموش بودن اوليتر وگفته اند واجبست كه رعايت حال خود

كند اگر در دعا زيادت بسطي مي يابد در وقت پس دعا اوليتر

واگر در دل خويشتن بوقت دعا مانند زجري وقبضي يابد بس ترك

دعا اوليتر واگر نه زيادت بسطي در وقت يابد نه زجري وقبضي

اينجا دعا و سكوت هر دو برابر است بس اگر غالب بر وي كدام يك

وقت علم بود دعا اوليتر زيرا كه دعا در نفسي خويشتن عبادتست

واکر غالب بروي دران وقت معرفت بود وحال بسی سکوت
وسکوت اولیتر این بود تقریر اقوال این ارکان در دعا وسکوت
کہ کدام فاضلتر بس تامل کند وبنکوتر یابد تا فواید حاصل
آید واخبار وحکایت درین باب بسیار آمده است ودر خبر الله
از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم کہ معنیش اینست کہ بدرستی و
راستی کہ جون بنده بخواند خداوند را وخداوند تعالی اورا دوست
دارد کوید یا جبرئیل تاخیر کن حاجت این بنده را کہ دوست میدارم
کہ صوت او بشنوم بدرستی وراستی جون بنده بخواند خداوند را
وحق تعالی اورا دشمن دارد کوید یا جبرئیل قضا کن حاجت
این بنده را کہ من دوست ندارم کہ آواز وی بشنوم وحکایت
کرده اند از یحیی ابن سعید بن قطان رحمة الله کہ خداوند
را در خواب دید کفت الهی جند خوانم ترا واجابت نمی کنی
مرا کفت یا یحیی من دوست میدارم کہ صوت تو بشنوم ودر
خبرست از سید عالم علیه السلام کہ فرموده است بخدایی کہ
نفس من بید قدرت اوست کہ بنده هر اینه خواند خداوند را
واو بران بنده غضبان باشد اعراض کند از وی بس دیکر بار
بخواند بس اعراض کند از وی پس سیوم بار بخواند حق سبحانه

والله تعالی

وتعالي بملائكه ندا كند سر بانزد بنده من ازان كه خواند غير
مرا بلبيك وراسي كه اجابت كردم مراورا از خواجه يحيي
معاذ رازي رحمة الله آورده اند كه در مناجات خود كفتي الهي
جكونه خوانم ترا ومن عاصي ام وجكونه نخوانم ترا وتو كريمي خداوندا
اكر تيغ قهر از نيام عدل بركشي بيغامبران معصوم وفريشتكان
مقرب بلاس بلبسي بر وجود خود اختيار كنند واكر كنج رحمت بر كشي
كافران روم وهند جامهٔ جنك بر كشند وجان ودل نثار كنند
اكر بر موافقت رسول سنك بر شكم نه بستيم در مقام مناجات سنك ۲ خداوندا
بر رسول تو نينداختيم طاعت اكرچه اندك است ببذير نه رعايت
قروشي كناه اكرچه بسي است ببخشي كه نه از خشم مي خوهي بملد ۲
نكرديم وليكن بنده ايم بافعال بد پشيمانيم وبر اكنده ايم كناه كاريم
توايم وپناه جويان تو ييم اكرچه عيب ناكيم ملك تو ئيم بادشاها
منكران داري سياست جبروت خويش بر مقربان من جه راني
بجبار! كردن كشان داري كه با تو در جنك اند صلح جويان ايمان
را جرا بي نيازي بيم ما را زانست بنده نوازي اميد ما را زانست مطيعا
خجل شده اند از قوت ايشان ده عاصيان رنجه شده اند رحمي شان
نه دستكيري بايمال ملكن بيا مرزو كوشمال مده خداوندا اكرچه آنرا

نشایئم کہ رسولت بانو ازما آزادی کند آنرا بنایئم کہ کرمتو ما
را از آتش دوزخ آزاد کند اگر در صف جہاد مرد وار شمشیر نمی
زنیم بر در تو ہر روزی و شبی پنج بار سر بر زمین می زنیم اگر
ہیچ گناہ بہ از گناہ ما آمرزیدہ ما را محروم مکن اگر از ہیچ کسی
طاعت بالتقصیر قبول کردہ ٔ طاعت ناسرہ ٔ ما را بروی ما باز
مزن اگر رفیق نباشی راہ در ار دنیا کی سپردہ شود اگر شفیع
گناہ ما نباشی نام ما از جریدہ ٔ بد بختان کی سترده شود با تو
این چہ سودا ست امروز ما را بیار زہ چہ جای فرداست مناجات
خداوندا امید من وفا کن ، دلم را از کرم حاجت روا کن
منور دار جانم را بنوری ، دلم را زندہ کردان از حضوری
دلم را محرم اسرار کردان ، ز خواب غفلتم بیدار کردان
جو جانرا منقطع شد از جہان دم ، تو ما را ذوق ایمان دار آن دم
جو با ایمان فرو بردی بخاکم ، نیاید از جہانی جرم باکم
خداوندا ہمہ بیچارگانیم ، ز ان ہنگامہ جون نظارگانیم
کہ دانند تا بمعنی متقی کیست ، سعید از ما کدام ست و شقی کیست

دیگر

از تو بخشود نست و بخشیدن ، از من افتادنست و شوریدن

دل کم کشته را رهی بنمای ؛ مردم دیده را دری بکشای

بد مانیک شد جو بد رفتی ؛ نیک ما بد مکن جو بگرفتی

بسته خویش کن ببر خوابم ؛ تشنه خویش کن بلا آبم

از خواجه سفیان بن عیینه رضی الله عنه، نقلست که گفتی باز

ندارد شما را از دعا کردن معصیت و گناه که حق سبحانه و تعالی اجابة

کرده است دعاء ابلیس که بدترین خلق است و امام کفر و کافری است

چون گفت رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ۝ قَالَ

فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ۝ بس از اینجا امید هاست که خداوند

که دعاء شیطان که امام کفرست اجابت کند چون مومن عاصی اورا

بخواند که نومید کند اگر کوئی چیست فایدهٔ دعا و قضا را مرد چیست

جواب بدانکه رد بلا بدعا هم از قضاست و دعا سبب است مر رد

بلا را و استجلاب رحمت را چنانکه سپر سبب است مر تیر را بس بیکدیگر

تدافع میشود همچنین دعا و بلا و از شرط اعتراف بقضاء خداوند

این نیست که سلاح بر نگیرند و بحذر از کاشتن آب ندهند و گویند

اگر قضا بنبات سابق شده است بخواهد رست و آنک تقدیر بخیر

کرده است سبب کرده است و آنک تقدیر بشر کرده است تقدیر سبب

کرده است حرد دفع آنرا سببی نیکوتر تامل کن و دریاب تا قسوسی

تناقض برخیزد اکنون باید که در دعا و سوال یک حرف نگاه
داری اگر دعا کنی سه بار کنی و اگر سوال کنی همچنین که از ابن مسعود
رضی الله عنه روایت است که پیغامبر صلی الله علیه وسلم چون دعاء
کردی سه بار کردی، چون سوال کردی سه بار کردی و یک حرف
دیگر باید که نگاه داری و آن آنست که در اول دعا و سوال
باید که درود گویی و ختم دعا و سوال هم بدرود کنی که از ابو
سلیمان دارانی همچنین مرویست و درین امید اجابت
است از ائمهٔ کبار و علماء نامدار و بزرگوار خواندن سورتها
بدین طریق آمده است اگر کسی را حاجتی بود میان سنت بامداد
و فریضهٔ جهل یکبار سورهٔ فاتحه بخواند برای دفع شر ابلیس
هزار بار بخواند و امید قضاء حاجت سورهٔ انعام جهل یکبار
آمده است و سورهٔ اخلاص هفت هزار بار آمده است و بجهت
دفع خصم سورهٔ نوح هزار بار آمده است و هر که بعد از نماز
دیگر هر روز سورهٔ والنازعات بخواند او را در گور نگذارند
مگر مقدار یک وقت نماز و هر که بعد از نماز ظهر روز سورهٔ عم
یتسائلون پنج بار بخواند او را در آسمانها اسیر الله خوانند یعنی
اسیر محبت خداوند بود که هر محبتی اسیر محبوب خود است و اگر

محکمہ

کسی در کاری بماند و تدبیر آن نداند بعد از نماز خفتن صد بار
بگوید یا فتاح یا فتاح خداوند عزوجل بفضل خویش فرجی بدید
کردانند و برای دفع دشواری و مهمات سوره یس جهل یکبار
بخواند و هر که بعد از نماز آدینه بیش از سخن گفتن هفت بار
سوره فاتحه و اخلاص و معوذتین نیز هفتگان بار بخواند حق
تعالی او را تا یکجمعه از غمها و مشقتها و بلاها ایمن گرداند
و برای دفع تنگی معاش سوره جمعه هر شب بخواند و هر که بعد از نوافل
وادعیه در گوشه شود و دست بلند برآرد و صد بار بگوید یا ربّ
یا ربّ و هر چه از خداوند بخواهد بیابد و اگر هزار بار بگوید
با انقطاع حاجت برآید ای برادر چون قنوط نابسندیده بود
امید هر آینه بسندیده بود و چون امید بسندیده بود امیدوار
اولیتر که بسندیده بود در زیر اک وعده مغفرت گناهان باجمعها
راست است اِنَّ اللّٰهَ یَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِیْعًا جناب عزت
گفته است بیت چون مغفرت وعده حضرت او
از کرده گناه چه باکست مرا ای برادر یکی در خطاب یَا عِبَادِیَ
الَّذِیْنَ اَسْرَفُوْا در نگرونمی گوید یا ایها الذین تابوا نمی گوید
یا ایها الذین اتقوا این بشارت و اشارت حق تعالی جمله گناه کار را

اسراف
از حد تجاوز کردن

را عالم را بسنده است ای برادر بندگان مومن و متقی و مطیع
و تایب در خود نظری دارند بر سر کوی کار خود گذری دارند اما
سیه رویان گناه کار و بیچارگان شرمسار از سیاه رویی خود در
دو جهان سر بر نیارند مَنْ کَانَ اَضْعَفَ کَانَ الرَّبُّ
بِهِ اَلْطَفَ سر این معنی است قطعه

نومیدنه ام از حضرت تو، جبار اکی ستود کناهم،
زیرا کہ بعفو رحمت ست، در دنیا و آخرت پناهم،

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب سی هفتم در عبادت
برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بکرامة العابدین بداند که
عبادت سرمایه اولیاست و بیرایه اتقیاست و حرفت خردمند
و پیشه صاحب همت است و فایده عمر ست و ثمره علمست و طریق
خداوندان بصیرت است و راه سعادت و جنت است اما با عقبات
بسیار و مشقتها بی شمار دشمن و راه زن بسیار یار و همراه
اندک و این از انست که راه بهشت است بیغامبر فرموده است
علیه السلام که بهشت را بهکاره ها و دشواریها کرد کرفته اند
و دوزخ را باسانی و سهولت کرد کرفته اند با این همه دشواریها
بنده ضعیف و زمانه صعب کار دین در قصور و فتور و فراغنه

وعمر کوتاه

وعمر کوتاه واجل قریب وسفر بعید عبادت توشه که ازان جاره
نیست وچون فوت شده تحصیل آن ممکن نیست پس این کار سخت
دشوار است وخطر او بزرگ است واز اینجاست که کم کسی قصد این راه
کند وانک کند کم باشد که کسی سلوک کند وانک سلوک کند کم بود که
بمقصود رسد وانک بمقصود رسد اومت عزیز کرده خداوند عزّ
وجلّ کار برآمده ومقصود در برآمده وبر تخت مراد نشسته واز همه
آفت رسته بملک ابد بیوسته وبزبان حال میگوید رباعی

تا بر سر ما سایهٔ شاهنشهِ ماست، کونین غلام وجاکر درگهِ ماست
گلزار بهشت وحور خارِ رهِ ماست، زیرا که برون ز کون منزلگهِ ماست

وگفته اند اصل موانع وحجاب بنده را چهار است دنیا وخلق
وشیطان ونفس دنیا حجاب آخرتست وخلق حجاب عبادت است
وشیطان حجاب دین است ونفس حجاب از خداوند است چون مرید
جنگ بزهد زد از حجاب دنیا بیرون آمد وچون جنگ بعزلت
وخلوت زد از حجاب خلق بیرون آمد وچون جنگ بمتابعت
سنّت زد از حجاب شیطان بیرون آمد وچون جنگ بریاضت ومجاهدت
وموافقت نفس روی بکرد اند از حجاب نفسی بیرون آمده
بعده کشوده کشف است ومشاهده در مشاهده وبسی نگذرد

که بیخود خود را در صحرای شوق و عرصات محبت افتاده و از انجا
در ریاض رضوان و بساتین انس رسیده و خلعتها و کرامتها
از حضرت مکرم و منعم یافته و حال او جنان شده که بتن در دنیا
و بدل در عقبی چنانک در صفت این طایفه گفته اند أُولَئِكَ لَهُمْ
فِي الدُّنْيَا وَقُلُوبُهُمْ فِي الْعُقْبَى پس چون ببرند او را از دار
فانی بحضرت خداوند باقی و بمقر ریاض جنت بیند آنجا خود نفس
فقیر و حقیر ضعیف خود را ملک کبیر و مملکت عظیم و انعامی
واکرامی که هیچکس بوصف آن نتواند رسید بس زهی سعادتی
عظیم و زهی دولت بزرگ و زهی بنده نیکبخت و زهی کار
پسندیده و طالب را این معنی در سایهٔ دولت پیر بچه درست
دهد و بخدمت این طایفه و در صحبت این گروه میسر شود
بشرط آنک ترک اعتراض ظاهراً و باطناً نه در باطن انکاری
بود و نه در ظاهر اعتراضی بود این هر دو از شور بختی مرید
بود بهرچه قول و فعل و حال و صفت پیر بیند اعتراض نکند
از قصهٔ موسی و خضر علیهما السلام باز اندیشد تا بترک
تصرف تواند گفت نیز اگر پیر مردود ولایت شود
که او را جریدهٔ طریقت گویند هیچکس از مشایخ او را بجای نتواند

که فرمان الله جریدهٔ پیر را بدل کند
و انخلع ارادت از گردن او تواند کرد
زیرا که او عهد از بیگانگی است
پس چون بیگانه شد باید که
بدید آید تا بدانند که

ربایند اما الکریدی صادق کہ بخدمت شیخ بوسعید بیامد

باشد و بعذر باز ماند یا او را بپیر اجازت کند آنگاہ او بخدمت

شیخی دیگر بپیوندد باکی نبود چنانک خواجہ ابوسعید ابوالخیر

رحمۃ اللہ بعد از وفات پیر خود ابوالفضل سرخسی رحمۃ اللہ

بخدمت شیخ ابوالعباس قصاب بپیوست رحمۃ اللہ الکریدی از

پیر منکری بیند قولاً و فعلاً در بناء عجز خود شود تا کشته نگردد

چون جمال معاملهٔ او با شرع آراسته بود و آن یک ذلت بر سبیل

امتحان بر ان حریف نمایند روزگار خود را بدان راست نکند و آن

قبلهٔ روش خود نسازد و نگوید که همه روزگار من خود چنین

بوده است حریف که آن بیند او را از انجا در باید کشت و دیده بر

جمال معاملت وی باید نهاد که آن قوت مغفرت است نه

ذلت حریف و آن کسی را همه روزگار بر خلاف شرع بیند یا بیشتری

آن را بجا باید کرد یعنی که صحبت آنچنان کسی درد و سوز را فرو

نشاند و ایمانرا بی کند و ره بر و برند الغرض جاره نیست

از ارادت را از علم که علم قطب است و مدار کار بدوست گفته اند

علم و عبادت دو جوهرند که بسبب ایشانست هر جه می بینی

هر جه می شنوی از تصنیف مصنفان و تعلیم معلمان و نصیحت

۲۲۹

زیرا که پیر او را بر خصت کردن زیان ندارد

بر خصت فرود آمدن زهر قاتل

ای برادر اگر دیدی کار هارود که آن همه بیرون بزرد

یعنی از نظام شرع عین تاوان بود اما در بنا بخشت

همه خلاف است عزلت و زلات بخشت بخشی یعنی

و ملموع است بخشت بخشی یعنی

از این قوت مغفرت الله اعلم حراد

بود که آن زلت را مغفرت ملحو و باطن

زیرا که هر چیز که غذا و قوت چیزی

و این از قبیل استعارات

حدیث افله است از

کما تاکل النار

حسنات است نه حقیقت اکل و انگه فرمود

قوت خرید یعنی خرید را تاید که آن ذلت

غذا و قوت خود سازد و قبلهٔ روش خود

خریدی نفس است و خریفس را از هر چه زیان کار

بر هیز باید کرد و دیگر محبت خریدان

نزدیک است که زلات او بحکم محبت

و مدفوع کرده

"تا صحان بلک بسبب ایشانست و انزال کتب و ارسال رسل و بدانند
ارسید تام و حرم عبادت
که هرچه جز این دو کارست انکارها، باطل که در وجیزی نیست
ولغویست که در وحاصل نیست و ازینست که خواجه حسن بصری
گفته است رحمة الله بطلب این علم را طلب کردنی که از عبادت
باز نمانید و طلب کنید این عبادت را که از علم باز نمانید چون
معلوم شد که چاره نیست هر بنده را ازین هر دو بدانک علم "
اولیتر ست بمقدم داشتن بر عبادت از انک اصل وره نمای
اوست و ازینست که فرموده است بیغامبر علیه السلام که علم
امام عمل است و عمل متابع اوست و دیگر که گفت خواب کردن
عالم بهتر از نماز کردن جاهل و عامل بی علم فساد بیش ازان
کند که صلاح و دیگر که فرمود که الهام کند بعلم نیکبختتر از
علم و بدبختی وی ازان سبب است که علم نیاموخت و بی علم
عملی کرد که فردا مفیدش نیاید و ازینهاست که زهاد سلف
در طلب علم مبالغت کردندی ازمیان جمله کارها ازانک مدار
کار عبودیت بر علم است اگر مردی خدای را سبحانه و تعالی
عبادت ملایکه هفت آسمان و زمین بکند بی علم از جمله
زیان کاران باشد ای برادر اکنون دانی چکنی که می کلاز و کمی

طلب کردنی

ای برادر آنچون نظر عنایتی بر فصل
ربوبیت بود کافتخار نزا فتخار
وچون نظر عنایتی بر بعضی عبودیت
بود کافتقار لافتقار طوالع

نازوکرمی سوزوکرمی سازکه روش روندگان راه همین است
حالیتی بود که اگر عرش وکرسی بشراک نعلین همت او بندد
او بگوشه چشم ننگرد بهشت ودوزخ را بخادمی بارگاه علو ربوبیت
خود نپسندد در عین فرح وبسط بی خود این نعره زند که سُبْحَانِی
مَا اَعْظَمُ شَانِی وحالیتی دراید که خوکان وسگان عالم را بر خود
در بهت بینند ومغان آتش پرست را بر خود فضیلت شناسد همه
مکروهات در خود درست داند وهمه عیبها در خود موجود بیند هرکه
بروی سنگ اندازد شکری در دهانش نهد وهرکه لعنتش کند
دعایی درکارش کند وهرکه قفایی زند وفایی پیش برد نشیند
همان مرد که در عالم کمال فردیت بر مشاهدهٔ جمال احدیت
نعرهٔ سبحانی می زد در دم باز بسین می پیچد گفتند ای پیر
طریقت وحقیقت جه میگفتی گفت زنّار می برّم وهمو گفت در ان
دم باز پسین تنکریّ یعنی من آن ترک تو مسلمانم رباعی
گه با کفر بریم وگهی در دینم ۔ گه با دل بی نشاط وگه دل بینم
گه باز پسین خلق که در بینم ۔ من بو قلمون روزگار خویشم

بسم الله الرحمن الرحیم ۔ مکتوبی هشتم در بندگی کردن
برادر شمس الدین را بقا باد در طاعت وبندگی خداوند ای برادر

وان حالت آنست که بنده را
بمشاهدت از وصف غیریت بکلی
وبعالم ملکیت رساند واورا دید
ملکیت بگذراند واورا دید
کرداند تا خود باشد وخود
خود نبود واو در میان نباشد
وانا الحق از ینجاست

این کلمه بیان دارد که اگر کافری این حالت
را بیند بیان نظری بیند این حال را
تنکریّ

فرزند آدم را که خلاصهٔ آفرینش است سعادت در بندگی است
و عزّت او در سر افکندگی است و مقصود از وجود او بنده بودن
اوست وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۝ و از بنده
بودن باز آدی رسد خواجه ابو سعید رحمة الله را یکی پرسید و
گفت ما الحُرِّیَّت فقال العُبُودِیَّة سائل گفت این سوال
از دانست فرمود تا بنده نشوی آزاد نگردی و تا کس آزاد
نشد بوصال شاد نگشت ای برادر هر کرا طوق عبودیت در گردن
است خواجهٔ عالم اوست تا محققان گفته اند اگر در خزانهٔ
خداوند ذوالجلال والکرام جرمی را از خلعت عبودیت
خلعتی بودی سزا تر آن خلعت در مقام قاب قوسین
او ادنی خواجهٔ عالم فرستادندی و هرگز حضرت رسالت نگفتی
در مقام عرض ملک و پادشاهی لا اُرِیدُ اَنْ اَکُونَ مَلِکًا نَبِیًّا
بَلْ اُرِیدُ اَنْ اَکُونَ عَبْدًا نَبِیًّا هامهٔ همت بر عتبهٔ عبودیت
بنهاد بندگی را بر پادشاهی دو کون برگزید مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَ
مَا طَغٰی تا لاجرم بیک جذبه از کعبه بخلوت خانهٔ اَوْ اَدْنٰی
کشیدند و بعفای رسانیدند کرّوهم ناموس الکبریا شصد هزار
بزبان نرسید در این مقام حضرت ذوالجلال والکرام از حضرت

عبودیت

عبودیت خلعتی ساخت و در قالب صبا رکشی بوشانید
سُبْحَانَ الَّذِيْ اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلًا و برین معنی بود
که خواجه سهل شتری رحمة الله فرمود که حضرت عزیز کار
جل و علا هیچ چیز نیافرید عزیز تر از نقطهٔ عبودیت
زیرا که دلست که خزانهٔ معرفت اوست اگر نه دل خلاء و ملاء عز
و جل هیچ چیز عزیز تر از دل نبودی دُرِّ معرفت خویش آنجا
نهادی اینست معنی انک گفت لا یَسَعُنِيْ سَمَائِيْ وَلَا اَرْضِيْ
وَلٰكِنْ يَسَعُنِيْ قَلْبُ عَبْدِيَ الْمُؤْمِنِ آسمان معرفت ما را
نشایست و زمین در خور ما نیامد در پنهاد مومن بود که بار
رخت ما کشد اری رستم را هم رخشی رستم کشد آفتاب سلطنت
او بر کوه که در عالم اجسام و صور ثابت تر و عظیم تر از و
هیچ چیز نیست یک بار بیش نتافت که ذرّه ذرّه کشت و جَعَلَهٗ
دَكًّا و هر روز سیصد و شصت بار بر دل مومن می تابد و او
هل من مزید نعره می زند و فریاد میکند الغیاث الغیاث
تشنه ام موجودات بسیار بودند و مصنوعات بی شمار لیکن
با هیچ موجودی این کار نبود که با آب و گل جون رب العزة
خواست که نقطهٔ خاک را لباس وجود بوشاند و بر سریر خلافت

معدن
یحیی خانک یا ابا السعود ما هو الرای
جزء عمر شریف خانک یا ابا السعود ما هو الرای
ابو برید از سعت دایره دل
خبر داد که الکرسی و صدها
عرش و او در وسعت در کویم
عارف کی در یابد عارف را ازان
چند گفت جگونه خبر یابد که امی
قورن بالقدیم لم یبق لی اثر
نظر در چیزی که محدث را در
نبود هم قدیم بیند الجرم سبحانی

بنشاند ملایکه ملکوت گفتند اتجعل فیها من یفسد
فیها لطف قدیم جواب داد لیس سر فی الحب مستورة عشق
وتدبیر بهم جمع نسوند تسبیح و تهلیل شما را چه خطر اگر قبول
ما نبود و ایشانرا از گناه چه ضرر چون سابق لطف ما قدح عفو در
دست ایشان نهد فاولئک یبدل الله سیاتهم حسنات
یعنی ملکی شما راست روید و ایشان هر گونه روند لیکن چون ما ایشانرا
خواهیم بساط و رحمت گسترده یم اگر در چنین ایشان خطی از
معصیت پدید آید رحمت ما آنرا بلطف بردارد شما آن می بینید
که سروکار ایشان با ماست در معاملت آن نمی بینند که سروکار ما با ایشانست

در محبت جانک قایلی گفته است شعر

واذ الحبیب اتی بذنب واحد جاءت محاسنه بالف شفیع

آورده اند که روزی ابو علی دقاق رحمه الله این سخن میگفت که
یحبهم ویحبونه لم یقل لطاعتهم ولا لعبادتهم من حد المحبة
من کمال علة یکی از حاضران گفت ما چه جای دوستی داریم شیخ
گفت این از وی پرس او میگوید نه من چون نقطهٔ عبودیت
بر اهل هفت آسمان و زمین عرضه کردند آسمانیان گفتند این
لقمه نه در خور حوصلهٔ ماست زمینیان گفتند این کار نه بر اندازهٔ

باز وی ماند

باز وی ماست چون نوبت عرضه بدین خاک رسید جرعه کرد و

در کشید و گفت هل من یزید حاصل الامر نجات و درجات بنده

را به بندگی حاصل شود بدین سبب است که مشایخ قدس الله ارواحهم

گفته اند المشاهدات مواریث المجاهدات و بر هیچ عاقل پوشیده نیست

که مجاهده را در غیر بنی آدم در بعضی حیوانات که قابل ریاضت اند

اثرهاست و قیمت ایشان بعد از قبول ریاضت از اندکی ببسیار و از

یکی بهزار رسد بس آدمی که اکمل و افضل موجودات است اولیتر که

ریاضت در وی اثر کند و آن شخص حریص از حضیض بهیمی و سبعی

بذروه اعلی ملکی رساند و از حد ولایت ملکی بگذراند و بعالم

مقدس رساند که ملک را با کمال قدس از مقام معین تجاوز نیست الا

نتایج آب و خاک را منتهی حضرت پاک است و انّ الی ربّک

المنتهی و ایشان را در هیچ مقام مقام نه بلکه در هر دو کون

دلهاء ایشان را آرام نه چنانک گفته اند السکون حرام علی

قلوب اولیائه ای برادر اهل بصیرت را معلوم گشته است که

ضعیف را بقوی عاجز را بقادر و فقیر را بغنی و بنده را بخداوند

عزّ و جلّ هیچ وسیلت نیکوتر از بندگی و خوب تر از سر افکندگی

نیست آن گیران و جهودان و ترسایان دیده که در چشم مسلمانان

چه گونه خوار نگردان راه در دیده خود صد هزار بار از انخوار
ترند تا خاک درِ کبران را بمحاسن خود نروفتی و انکار بر صفتی نبودیی
که از ان ذرّه ننگ نیاید مرد نکشتی در ان ساعت اگر ذرّه ننگ از
خواجگی دامن دلت بگیرد هنوز در قدم اولی اجماع اهل طریقت
است که هر که خود را بر فرعون زیادتی بیند ملعون است و گفته اند خود را
از جسم خلق افگندن آسان کاری است مردانست که خود را از جسم خود
تواند افگند تا مطرود همه دلها نگردی و قلب همه دلتها نشوی و در
همه ترازوها ناسره نباشی گمان مبر که عبودیت مسلّم گردد اگر نفس
از هوی و صعبی کار کاهلی و غری بیش آرد زینهار حیرید باید که در
عزیمت وی موئی تغیر نبذیرد که پشّه در بن حضرت شیری می کند
و موری سلیمانی حرا و ترانان و آب خوردن هم دشوارست اما از
آنجا که قدرست یک قدم دنیا بود و دیگر قدم آخرت و سیوم قدم فی
مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ راست عزیزی گفتم است
بیت تو حرا دلده و دلیری بین روبه خویش خوان و شیری بین
امروز هر کسی را در علم و عبادت خود بنظری و در نقد و کار خویش
نکرستی افتد فردا که دیوان استحقاق ربوبیّت نصب کنند انبیا را
بینی با کمال و جمال و جلال حال خویش می آیند و حدیث علم خویش

در باقی کرده قالوا سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا و ملائکه ملکوت را بینی
می ایستند و صوامع عبادت را آنکی در رده و کوبند ما عبدناک حق
عبادتک و عارفان عالم و موحدان جهان را بینی می ایستند درست
افتان مجرد و مفلس میکویند ما عرفناک حق معرفتک ای
برادر عز او همه عزها را نعت ذلت کشیده است و جلال او همه
جلالها را داغ صغار بر نهاده و کمال او همه کمالها را رقم نقصان
زده هستی او همه هستیها را خط نیستی کشیده الوهیت او همه
عالم را لباس بندکی و سر افکندکی پوشانیده جسم بکشا حسرت آدم
بین و فریاد نوح مشنو و بی کامی خلیل بین و حدیث مصیبت
یعقوب مشنو جاه زندان یوسف مه روی بین و اره بر فرق
ذکریا فکر و تیغ بر کردن یحیی بین جگر سوخته و دل کباب
محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بین و بر خوان کل
شیء هالک الا وجهه و السلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب سی نهم در بندکی کردن بعبارت دیکر برادر شمس
الدین زین الله تعالی ظاهره و باطنه بطاعته سلام و دعا
از کاتب حروف مطالعه کند و مقرر بر اری باد که غم بندکی خود
باید خورد و بندکی درست باید کرد و بنده باید بود او خود

خواجه محمد بن حنیف را بر سیدند رحمة الله علیه
عبودیت کی درست کرد گفت چون هم کار خویش
بر حولی کذاری و صبر کنی باوی بر بلاها وی

"خداوندي كند بندگي كردن جيست آن كني كه فرمايند بنده بودن
جيست جنان باشي كه دارند زبان جون وجرا در كشي از سر بندگي
دهندت واگر زهر بر ضا در كشي وخود در جيان در نيابي كه چرا
اين بايد آن نبايد كه بنده را بر خداوند اعتراض نيست وهرجه كند
اعتراض نه عزيزي را پرسيدند كه بندگي جيست كفت اعتراض
در باقي كردن وقضا را بر ضا بيش رفتن وزهر دهنات جون
شيرين نوش كردن وكنج در بيشاني ننهادن اي برادر بنده بودن
خود كاري عظيمست هفصد هزار سال آن لعين بندگي كرده بود
اما يكدم بنده بودن نتوانست على القطع واليقين بنده آنست
كه از همه نصيبها باك كشته است واز بند آرزو وحظ خويش
آزاد شده بزرگي را پرسيدند كه بندگي جيست كفت جون
آزاد شدي بنده كسي عزيز فرموده است كه در عالم هزار او
هزار عبد الرزاق وعبد الوهاب وعبد الرحمن وعبد الرحيم
يابي اما يك عبد الله كمتر بيني اي برادر هر كه حق را بنصيب
خود پرستد او را بنده نصيب خود خوانند نه بنده حق بوعلي
سياه رحمة الله عليه كفته است اكر تو را پرسند كه بهشت خواهي
يا دو ركعت نماز نام بهشت مكير وبكو دو ركعت نماز بكزارم

زیرا کہ بہشت نصیب تست ہر جا کہ نصیب در میانست بلا و ملک
آنجا در کمین است موسیٰ علیہ السلام چون بہ خضر رسید
صلوات اللہ علیہما دو بار بر وی اعتراض کرد یکی در حق آن
غلام دیگر از جہت کشتی شکستن چون نصیب در میان نبود خضر
صبر می کرد چون موسیٰ علیہ السلام از نصیب خود جنبید کہ
لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ۝ قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي
وَبَيْنِكَ ج اکنون کہ نصیب در میان آمد صحبت ما بہ خاست
اہل نظر چون بدیدند خود را و نصیب را کلی از میان برداشتند
و گفتند کہ ما بندگانیم و بندہ را ملکی و نصیبی و تصرفی از کجا کہ
اَلْعَبْدُ وَمَا فِي يَدِهِ لِمَوْلَاهُ ۱ اگر قبولست همان و اگر
ردست همان و اگر نواختست همان و اگر لگدختست همان و اگر
بسوزند همان و اگر بسازند همان جہ کنی خانۂ قاضی بری یا سر
بدیوار زنی عزیزی بریں اشارت کردہ است مثنوی
خواهیم بکش خواہ برنج خواہ بدار ۔ یک رویہ شد ست حر جرا با تو کار ۔
بس بہشت و دوزخ را بجلد بردند مفلس و بی نوا بنانہ زار و دلم
در راہ نہادند جز خداوند خویش را ندیدند و نخواستند
عزیزی درویشی را دید گفت از کجا می آئی گفت اللہ گفت کجا

خواهي رفت گفت اللّٰه گفت مقصود چيست گفت اللّٰه
هرچه سوال ميکرد جواب مي يافت اللّٰه عزيزي گفتمت بامي
من نام ترا بر کف خود بنگارم ؛ بس ديده بران نام نهم خون بارم
از بس که دو ديده در خيالت دارم ؛ در هر چه نگه کنم توئي پندارم
طمع عوض در طاعت و نظر بر اجر و ثواب بر عبادت زهر قاتلست
الکوجنانک هزار سال در بين درگاه ببالئي و هرچه طاعت و عبادت
در عالم است تنها تو کني بس ترا گويند که حرا نشاني داد تو تمام داده
باشند در امّت گذشته مردي سالها طاعت و عبادت کرده بود و عمر
بمجاهده و رياضت گذرانيده بر بيخامبر آن زمانه وحي آمد که او را
بگوييد از اهل دوزخي چندين زحمت چيست بيخامبر چون اين
وحي بر و گزارد آن مرد در طاعت و عبادت بيفزود و در طرب
و شادي بر خود بگشود مردمان بتعجب بماندند گفتند اين چيست
نه تو اهل دوزخي گفت من بندانستم که در مملکت او بهيچ نيرزم اکنون
که بلاوزخ ارزيدم زهي دولت زهي قيمت اي برادر عاشق بايد که
نوعي از انواع معشوق را بشايد اگر شايستم لطفي بود مراد او
از معشوق برايد و اگر سزاوار قهر بود مراد معشوق آن بود برايد و اگر
مراد معشوق از عاشق برايد تمام تر بود در مذهب عشاق چنانک

گفت اي

گفت ای برادر هر که خود را بتر از وی بیند قادر ی بحکم بطلان
نتیجه از وی بند کی کردن درست نیاید گفته بزرگان است ارواح این
غریبوانرا بر سکان مزابل عرضه کردند هیچ سکی بدان التفات نکرد
درویشی در مناجات خود گفته بود الهی بمحبتم نبسندی به بندگیم
ببندد و اگر به بندگیم نبسندی بسگیم ببندد بامداد آن درویش
می رفت سگی بزبان حال گفت دوش خود را بایکاهی بلند نهادی
وتمنای ما کردی این چه فضولی است تا ما بوده ایم موئی در وجود
ما بر خلاف او نخاسته است درویش خاک بر سر کرد و گفت بیت
ای کاشکی که در پای سگانت بنوم کرد ۔۔۔ آن بخت ندارم که سگ کویت کردم
خاکی در اصل خود خوار و بی قیمت است بعد از انک بهزار معصیت
و خلاف بیالود ظلومی و جهولی لباس شده چه بود حق سبحانه
و تعالی آن برادر را نظری دهد که خود را جنابی هست به بیند
و علم روزی کند تا خود را چنانک هست بداند بفضله و کرمه در زمین
خاکدان و منزل اندوهان و بیت الاحزان روزی چند گرفتار مبتلا
و بی نوایی غم مخور بآخر صحبت رضا ببرد رقعه خطاب عزت
بازآ رجعی بجوار کرامت باز گردی و عزت خویش بینی و ذالک آدم
صلوات الله علیه با فرزندان خویش در بهشت درآید از درهای

بهشت از غایت انبوهی اواز بر آید ملایکه ملکوت بتعجب می نگرند
وی گویند کراین آن مرد است کراز بهشت برهنه بیرون کرده بودند
مرد آن این راه شناخته اند که اندوه وغم این حدیث چه قدر دارد
بیت مرادی است اگر ساعتی غمش نبود :: بخمکنان نشود دوغم همی ستاند وام
سنت جاری بر این است ای دنیاداران شمارا دولت ونعمت وسرور
ای عزیزان شمارا محنت وشرور قومی را جنان وقومی را جنین
نعمت وعافیت بهر کس ندهند اما بلا ومحنت بهر کس ندهند فرعون
را بر جهار صد سال ملک وعافیت دادند اما باوی مضایقت
نکنند اما آن ساعتی درد وسوز دل موسی خواهد ندهند
ای نعمت ودنیا نکر تا کجا ست کردن افراشته یک تاج وهزار
بر سرش نه وای محنت واندوه ما نکر تا کجا ست افتاده یک کدی
بر سرش زن گفته اند اگر بنقد بر دران ساعت که اره بر سر زکریا
علیه السلام نهاده اند که چه خواهی از جمله اعضاء او آواز
بر آمدی که آن میخواهم تا ابد لاباد بر سر من این اره می رانند
والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب جهلم در کلمه طیبه برادر شمس الدین سلمه
الله بداند که خرد بپیوسته در حمایت کلمه لا الی الا الله بناه کاه

سازد

سازد و در خلا و ملا سرًا و علانیةً بیک طرفة العین ازین
کلمه که حصار ربوبیت بیرون نیفتد خواجه عالم صلی الله علیه
وسلم فرمود حاکیًا عن الله تعالی لا اله الا الله حصنی
فمن دخل حصنی امن من عذابی پروردگار عالم جل وعلا
فرموده است لا اله الا الله حصار منست وهر که در حصار من در آمد
از عذاب و عقاب من ایمن گشت و بحقیقت اینست که مرید تا در
راه است همه خوف و خشیت راه زنان بر جایست چون بحصار
حصین و قلعهٔ متین خداوند خویش در آمد ایمن شد و دلش
مطمئن گشت حکمت این تقاضا کرد که از کلمه نفی و اثبات حصار
سازد تا روندگان راه توحید چون بدان حصار در آیند از شر
وقطاع طریق یعنی نفس و شیطان ایمن گردد چون مرید را جسم
باطن در عالم توحید گشاده گردد وجودی را که با ایجاد موجود
گشته است غیر باید و نفی غیر شرط توحید داند آنگه غیرت
بر افروزد و ما سوی الله را بسوزد و نیز اگر نفی و اثبات از
صفات بشریت است و تا مرید از عالم بشریت نگذشته است هنوز
در عالم توحید نرسیده است نزدیک فقها نفی بعد اثبات آید
و نزدیک اهل لغت اثبات بعد نفی آید و عارفان را نفی و اثبات

الحصن
جای استوار

خود هر دو شرک بود زیرا که اثبات از سه چیز چاره نیست
تا اثبات درست آید مثبت و ثابت و اثبات و در نفی نیز سه
چیز باید تا نفی درست آید نفی و نافی و منفی آنگه دومی گوید
شرک و ملحد بود آنگه شش بیند چون مومن مخلص و موحد گردد
عجب چون غیر را وجود نیست کرا نفی کند و چون تو خود نه
چگونه اثبات کنی شیخ هروی رحمة الله این اشارت کرده است
رباعی از نفی و اثبات برون صحرائی است ؛ کین طایفه را دل گمان
سودائی است ؛ عاشق چو بلا آنجا برسد نیست شود ؛ نی نفی و نه اثبات
مر او را جائی است ؛ این کمال توحید و قدم مکان منتهیان است
یا دیه لا اله قطع کرده و بکعبهٔ الا الله رسیده شربت منه بلا
و الیه یعود جنیده خواجه سنائی رحمة الله گوید مثنوی
تا بجاروب لا نروبی راه ؛ نرسی در سرای الا الله ؛
ای صلا جوی جوهر الا ؛ جامهٔ و جان بنه بساحل لا ؛
بر نگیرد جهان عشق دوئی ؛ چه حدیث است این حدیث توئی ؛
گفته اند چون جانوری در میان توده نمک افتد نمک گردد چون
مخلوقی را در مخلوق این اثر باشد که وی را از وی می ستاند
و بوصف خود می گرداند چرا سلطان وقت حقیقت را این اثر

وقت

وقوف نبود کہ بندہ را در حال استغراق بمشاهدہ وی را از وصول
بمزیت باز داند و بعالم ملکیت رساند و از مقام ملکیت بگذراند
و او را در وہ نیست گرداند تا خود باشد و خود گوید و خود شنود
و او در میان نشانہ عزیزی گوید بیت

در شہر یکوی یا تو باشی یا من ؛ شوریدہ بود کار ولایت بدو سخن
ثمن الجنۃ لا الہ الا اللہ یعنی ہر کہ بنظر توحید نگرید
وجود موجودات غیر دید و ماسوی اللہ را فانی و مستہلک
یافت و بقدم ہمت سوی عالم وحدانیت شتافت بہای بہشت
بداد و خلعت تصدیق صداق عبدی بپوشید و شراب وفاء
ثبت حقہ عندی نوشید چنانک حضرت رسالت فرمودہ است
اذا قال العبد لا الہ الا اللہ یقول اللہ عز و جل صدق عبدی
انا اللہ لا الہ الا انا اشہدوا ملائکتی انی قد غفرت بصدقہ
قال ما یصدقہ انقدم من ذنبہ چون بندہ بصدق گفت لا الہ
الا اللہ آفریدگار جل و علا فرماید راست گفت بندہ من نیست خدای
جز من گواہ باشید ای فرشتگان من بصدق قول وی جملہ جرایمش
در گذاشتم و این گواہی گرفتن ملایکہ بمغفرت بندہ برای آنست
کہ ایشان بر وجہ طلب حکمت گفتہ بودند اتجعل فیہا

مَنْ يَقْتُلُ فِيهَا جون ايشانرا محبت ماست كناه جكند

جواب آنكه محبت آمد عيب برخاست حق جل جلاله عالم را خطاب

كردند فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ اورا كفتند بدان ودیكرانرا

كفتند بكوئيد لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ بر انست كه حجاب بيرّيت وي

در غايت رقّت بود ولطافت شعاع آن نور كه در وقت

ظهور وي در موضع بود ان حجاب رقيق را محو كرده بود اورا

عيان شد آنچ ديكرانرا غيب بود بس تصديق غيب را اظهار

تعوا آمد ومشاهده وعيانرا اعتبار بعلم بسر خطاب درحق

غير وي اين آمد قُولُوا أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ كفته اند چون

سيّد كاينات از ولايت بنوّت در عالم وحدانيّت ببصر بصيرت

نظاري كردي از كمال وله وحيرت خواستي كه وجودي در زاويهٔ

عدم منزوا ي كردد ومفاصلش از هم كشاده كردد واز عالم

انسانيت بيرون افتد اما لطف محبوب شحنه كشتي واز

براي تبليغ رسالت بولايت نبوّت باز آوردي تا كاه كاه

صديقه را كفتي كلمني يا حميرا با من كلمهٔ جند از مصالح

خود باز ران واين سرّيست عظيم مقصود انك ستكاري

بنده جز در بناء اين كلمه نيست در خبرست كه يُؤْتَى الرَّجُلُ

يوم القيامة

يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى الْمِيزَانِ فَيُخْرَجُ لَهُ تِسْعَةٌ وَ
تِسْعِينَ سِجِلًّا كُلُّ سِجِلٍّ مِنْهَا مَدَّ الْبَصَرِ مَلْئُوٌّ بِمَا
فِيهَا خَطَايَاهُ وَذُنُوبُهُ فَتُوضَعُ فِي كَفَّةِ الْمِيزَانِ
وَيُخْرَجُ لَهُ بِطَاقَةٌ مِقْدَارُ أُنْمُلَةٍ فِيهَا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ
إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ فَتُوضَعُ
فِي كَفَّةٍ أُخْرَى فَتَرْجَحُ عَلَى خَطَايَاهُ چون خلق در
عرصات حاضر آيند وميزان عدل نصب كنند دران مجمع بنده
را بيارند نامهٔ اعمال او نود و نه سجل بود طول هر سجلي جنم
ديواني بود حاضر كنند و در كفهٔ ميزان نهند وآن جمله سيّات
وخطيّات بنده باشد پس از خزانهٔ عزّت كاغذي مقدار انگشتي
كه در وي كلمهٔ لا اله الا الله محمد رسول الله مكتوب بود بيارند
و در كفهٔ ديگر نهند بران سجلات غالب آيد بنده از وعيدها
هاويه و دركات خلاص يابد و در ساحت فردوس در درجات
وكرامات فرود آيد برزخي كفته است هركرا اجابت دادند آمد
كه شامش دهند شب و روز در كفت وكوي اين كلمه ساعات خود
مستغرق جنان كرداند كه بر جمله كلمات ديگر غالب اين بود در نك
عمر كان قافله بگذشت وقت تنگست وفرصت عزيز اكر وقتي چند

رکعت نماز کند چنان تصور کند که چند ان معصیت کرده است
تا بجانک قرائتی اگر شبی دو رکعت نماز کند روز دیگر منت
دستی خویش بر آسمان و زمین نهد و از ذرات وجود او بزبان
حال این ندا می آید ای سلیم دل اینجا از کعبه بتخانه می
سازند و عابد هفصد ساله را لعین ابدی گردانند جه دیده
در علم وَ در علاقت خود کنایتی مرد محقق باید نه قرائتی مرد قرآن
بود که شبی دو رکعت نماز کند و آنکه روز دیگر خواهد که
عالم ازان حدیث پر کند اما محقق آن باشد که از شرق تا
بغرب بر از سجده کند و انکه باب بی نیازی فرو گذارد
و در قدم اول مفلس و بی نوا بود عزیزی حیکوید روزگار
خود را مطالعه کردم در عمر خود جهل گناه کرده بودم از
هر گناهی سه هزار بار توبه کردم هنوز در خطرم ای برادر
اگر توانی که بر خویشتن هیچ چیز نپسندی کاری عظیم
و نیکو بود آن مردان که درین راه آمدند با خود جنگی کردند
جنانک آن جنگ را هرگز صلح نبود والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
ملتقی جهل یکم در الایمان عریان برادر شمس الدین
زینه الله باخلاق الایمان بداند که حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم

اشارت

ترجمه
ایمان برهنه است و پوشش او
پرهیزگاری است ۱۲

سنت
از دویدن عمل را بایستاد
جشم ایمان دویدن نبیند

اشارت چنین کرده است الایمان عریان ولباسه التقوی
در ایمان بندنیست ایمان بند کتابیست ایمان کلید بندهاست
نه بند بندست عقل بند است و ایمان کشاینده خرید را از هر چه
در خست اخر جنس در آماده است برهنه باید شد تا جمال ایمان
او را آشکارا شود اما تو عاشق وجود خودی بر ک آن نداری
که کلاه خواجگی از سر توانی نهاد و نام نیکو را بنام زشت بدل
توانی کرد و سلامت توانی فروخت هر روز از مدرسه خرامان
بیرون آیی و در صومعه شوی تا کلاه خواجگی و بارگاه
بارسایی و علم و جاه بلند تر افراشته تر شود و زبان دراز تر
کرد و میدان سخن فراخ تر شود و استیلا و کردن کشی تو
بر خلق بیشتر شود و بر عام بعلم خود را فضل نهی و بر خاص
بر زبان معرفت خود را برتر دانی ای برادر بحقیقت دان که با این
بضاعت ناسره حرا و تو را در این حضرت راه نیست لقمه که حوصله باز
را آفریده اند در حوصله مگنجشکان کجا گنجد قبایی که بر بالای
صاحب دولتان دوخته اند بر قد ما بی دولتان راست کجا آید
هر نظری را که برافروختند جامه بر اندازه تن دوختند هر روز
سخنی باریک تر و روزگار تاریکتر باریکی در رفت می باید نه در

۱ ہدایت

لعنت اگر گفت داد خود از ظاهر زه گویان فردا بخواهد با ما همان
کند که با فرعون و نمرود و یا بوجهل و بولهب خدا و نادان
دین را خود سخن نیست که همه نسبتها از ایشان فرو در یخته اند
دامن ایشان از هر چه کرد آغشته نیست بر و نشسته است پاک و درست
ایشان از هر چه داغ حدث دارد و رقم کن فیکون کونا به تجلی
بدل یافت تا ایشان بنور تجلی او را بدیدند و در رویت او مستغرق
گشتند و خود را ندیدند و خود را نبودند و از شادی بود وی
خود را فراموش کردند بکلی خویش او را بودند گفتند و نگفتند
شنودند و نشنودند رفتند و نرفتند نشستند و نه نشستند در بود
ایشان بود نه بود در گفت ایشان گفت نبود گویند گان گنگ بودند
در شنود ایشان شنود نبود شنوندگان کر بودند جاهلان بودند به
با حوال خلق و عاقلان بودند در حضرت حق خاک این عالم
و آن عالم از اقلام ایشان خبر ندارد بدان با حق و بتن با خلق
نیک آمد نیست خلق را نه نصیب خود را که ایشان خود نبودند حق را
بر کار حکم نکنند بذوق حکم کنند حرع را ببرید ان حکم نکنند بر
فرود آمدن حکم کنند کر کس بلند تر پرد و سیمین بر حرد ار فرود
آید باز بلند نپرده لیکن صیدی که کند زنده کند که آن زنده ۱۰

۲۵۰

فرود بود

خوف بود پس زنار کی طلب باید کردن که جان محرم آن زنار کی
نیاید و بجان آن زنار کی نیاید هر که بجان زید غلام اسباب
باید بود و هر که بحق زید همه اسباب غلام او بود و با حق
زیستن جز در عالم توحید نبود و آن در نادیدن خود است
که مَنْ یَرَی نَفْسَهُ فَقَدْ اَشْرَکَ در دیدن خود بیدا آمدن
تست و بیدا آمدن از غرامت خالی نبود که غرامت بر بیدا
آمدن افتد نه بینی آبی که حق تعالی از و فرزندان آفرینند مادام
که در جای خود است حکم شرع بروی متوجه نشود و غسل
واجب نیاید جون از جای خود در صحرا بدید آید غرامت
غسل بر و واجب شود خواه بر و جه حلال خواه بر و جه حرام
هر کوینده در کفت خود بیدا آمد خواه کلمه لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ کو
خواه انا ربکم الاعلی اینجا معلوم کن تاویل قول امام شبلی
رحمة الله علیه که گفت اِنْ صَلَّیْتُ اَشْرَکْتُ وَاِنْ لَمْ اُصَلِّ
کَفَرْتُ اگر نماز کزارم شرک بود و اگر نکزارم کفر بود هر علمی
که ترا بتو دواند آن علم بحقیقت بحجاب تست و هر علمی که
ترا بدو دواند آن علم بحقیقت است و عالمانی که در بند حواس
خود مانده اند از آن است که علم ایشان از راه محسوسات حاصل شده

است و هر که در بند محسوسات بماند محجوب گشت از فواید غیبی
بازماند و علم که بزاید از قعر چشمهٔ زندگانی زاید تا او را
بمدد حواس حاجت نیاید در عالم حواس هرچه رود بتو فتح
روزگار او رود هر علمی که ترا بتو مشغول نکند و آن را بتو مشغول
نکند آن علم حجاب راه نیاید استاذ ابو القاسم قشیری
رحمة الله علیه گوید ما علم کسب کردیم در حال فترت کسب
کردیم اما هر که بدانش خود فرود آمد و منزل کرد با او نیاید
آویخت که او در حجاب حرف مانده است همچنانک کسی بادام دارد
اما مغز بادام بر و بوشیده است بادام بلیند در پوست و حلاوة
نه در پوست است و نه در مغز است پوست بوشی معنی است تا
معنی بر هر نااهلی ظاهر نشود این حدیث از دفتر علماء
ظاهر بر نیاید الا در این حدیث علماء ظاهر بر خوانی تو الا گویند این
سخن بیهوده است و تعطیل شرع است و قومی دیگر گویند
که این جنس سخن مخصص است بدانک این خبر ست و نه قدر نه تعطیل
شرع این توحید محض است کسی بر من اشارت کرده است بیت
بنده جایی رسد که هو شود ۔ بعد از آن کار جز خدایی نیست
ای برادر آن کلیسیا شاید که مسجد کردد و آن خر بله در او دهد

بادام بلیند در پوست

حلواة

بیاض صد

جاء صدار ملوک کرد اما اسباب حیوانی جریان سنت الهی یرد

است پاره آهن کدر تاریک شاید که آینه شود که عکس اشیا

در وی نماید امّا از بعد انک استاد او را در کوره آتش در آرد

و بر سندان سخت بکوبد و از خبث و کدورت پاک بس صقال

را بفرماید تا زنگ از وی بزداید اوّل چیزی که در وی پدید آید

جمال صقال بود هم برین قیاس باره وجود بشریت در کوره

ریاضت باید انداخت و بر سندان مجاهدت باید کوفت

بس بصقال عشق باید سپرد تا زنگ صفات انسانیت از وی بزداید

در حال عکس عالم معنی در وی پدید آید و روا بود که پادشاه

را برای دیدن جمال شاید چنانک کسی گفته است بیت

ما آینه ایم او جمالی دارد ۔ او را ز برای دید او در یابیم

بسم الله الرحمن الرحیم ملکتو جهل دوم در صدق ایمان

برادر اعز شمس الدین بداند که راستی ایمان بزرگ داشت

خداوند است و ثمره بزرگ داشت شرم داشتن از خداوند است

که جون ایمان بود سر را مشاهدت بود جون مشاهدت

زیبا آید تعظیم بجای آید جون باطن را تعظیم آمد ظاهر

تبع باطن آید جون باطن را تعظیم بیند شرم دارند از

فاعلم ایدک الله ان العلم الذی یحصل للعبد بالتعلم هو العلم الذی یحصل بالتفکر فی الدلائل والتأمل فی الآیات والعلم الذی یحصل بالتعلم هو العلم الذی یحصل بالسماع من الغیر والعلم الذی یحصل بالتفکر هو العلم الذی یحصل بالنظر فی الدلائل والآیات والعلم الذی یحصل بالسماع من الغیر هو العلم الذی یحصل بالتعلم والعلم الذی یحصل بالتعلم هو العلم الذی یحصل بالسماع من الغیر والعلم الذی یحصل بالسماع من الغیر هو العلم الذی یحصل بالتعلم

فاعلم ایدک الله ان العلم الذی یحصل للعبد بالتعلم هو العلم الذی یحصل بالتفکر فی الدلائل والتأمل فی الآیات والعلم الذی یحصل بالتفکر هو العلم الذی یحصل بالنظر فی الدلائل والآیات والعلم الذی یحصل بالسماع من الغیر هو العلم الذی یحصل بالتعلم والعلم الذی یحصل بالتعلم هو العلم الذی یحصل بالسماع من الغیر والعلم الذی یحصل بالسماع من الغیر هو العلم الذی یحصل بالتعلم

فاعلم ایدک الله ان العلم الذی یحصل للعبد بالتعلم هو العلم الذی یحصل بالتفکر فی الدلائل والتأمل فی الآیات والعلم الذی یحصل بالتفکر هو العلم الذی یحصل بالنظر فی الدلائل والآیات والعلم الذی یحصل بالسماع من الغیر هو العلم الذی یحصل بالتعلم والعلم الذی یحصل بالتعلم هو العلم الذی یحصل بالسماع من الغیر والعلم الذی یحصل بالسماع من الغیر هو العلم الذی یحصل بالتعلم

خلاف کردن و مشاهده نزدیک این طایفه دیدار باطن باشد
نه دیدار ظاهر و این لطیفی است کوتاه لیکن علم هر دو کون
در زیر ویست و جمله سخن آنست بهمان مقدار که ترا
حق مشاهده افتد غیر حق از وی ساقط کرد چون کمال
غنی حق مشاهده کرد همه طمعها از وی ساقط کرد و چون
کمال قدرت حق مشاهده کرد همه خوفها از وی ساقط کرد
و چون کمال لطف حق مشاهده کرد او را با حق جنان انسی
افتد که انس غیر حق از وی ساقط کرد و چون کمال فضل
حق مشاهده کرد رویت افعال و احوال از وی ساقط کرد
و چون کمال کرم حق مشاهده کرد او را با حق جنان انبساط
بود که همه کون را بوی حاجت افتد و چون کمال قهر حق
مشاهده کرد همه تدبیر و رای از وی ساقط کرد و چون
بی علق افعال حق او را مشاهده کرد بر هیچ افعال
خود او را اعتماد نماند و چون جلال حق مشاهده کرد
از بیم قطیعت او را قرار و ارام نماند سرانیست که کوه متلوی
هیچ نه در محمل جندین جرس هیچ نه در کاشه و جندین مکس
خلوت خود ساز غم خانه را باز گذار این ده بیرانه را

۲۵۴

۳۱/۱۰۰

پس اگر جندانی صدق ایمان نباشد که مشاهده یابد باری کم
جندانی صدق ایمان باید که بداند که اگر من مشاهد حق
نه ام حق مشاهد منست همچنان بتعظیم دارد که از مخلوقی
دارد بس آنک روا ندارد که خلق ازوی به بیند روا ندارد که
خالق ازوی به بیند و این بزبان اهل معاملت است اما نزدیک
اهل حقیقت این خود کفرست که اگر شرم از حق تعالی هم
چندان بود که از خلق نزدیک وی خلق با حق برابرست
وانک اورا اعتقاد این بود کافرست بس حال ما سیاه رویان
که ما را شرم خلق از خدای تعالی بیشترست چگونه بود کجا
من و کجا تو ایمان ازین جاست که گفت بیت

چون مرد دین نبودم کیشی مغان گزیدم ۔ دین رفت از میانه زنار می نه بینم

اگر یک تاویل بزرگان نبوخدی درین مسئله دمار از من و تو دمیدست که
بر آمدی از درگاه اسلام رانده و در بتکده جای نه بیت

ای برهمن بارده رد کرده ۔ اسلام را تا چه جوی من کعبه را دریبتی بتخانه بازم

و این تاویل آنست که همواره خلق از ایمان ترسان باشند و بر کرم
کریمان اعتماد دارند بس ترک مبالات از من و تو نه از یحیی حرمتی
است ولیکن از کمال کرم حق است و بسیاری کرم و بسیاری تجاوز

۲۵۵ شیخ الاسلام عبدالله انصاری
فرموده است بستاخ نه شوی خانه
کز اعتماد بردوستی امست

مبالات
مالک و الذین دارند
از حریص ۴۰۹

آویزه را بی‌ادب کند و باز چون مخلوقات تجاوز نکند از لوم
ایشان بنده مترسان باشند برین معنی ابدست نه بر معنی تقدیم
خلق بر حق برین یک تاویل بزرگان امید باقی می‌دارند و الکریم
زنان خود که ایمان می‌بنداشتیم بجسم خویش دیدیم ازین جا گوئید

آن سوخته — رباعی

دستردنیست هرآنچ بنگاشته ایم — بفکندنیست هرآنچ برداشته ایم
سودا بودست هرآنچ بنداشته ایم — دردا که بعشوه عمر بگذاشته ایم

وآن جنایستکه خواجه یحیی معاذ رازی رحمة الله گفت واسوتاه
وَاِنْ عَفَا لَیْسَ لِعِلْمِهِ مَا فَعَلْتَ چون این قرب علم بنده داند
که حق همی بیند و همی داند میان بنده و میان معصیت هزار حجاب
آهنین کرد که حال بنده اندر وقت بمعصیت کردن از سر حال
بیرون نیست یا جلال حق فراموش کرد مکافات فسیان باد می این
بود نَسُوا اللّٰهَ فَاَنْسٰیهُمْ با خود نمی داند و از جلال حق
خبر ندارد اگر حالتی اینست خود خداوند را نشناخته است
و یا همی داند و یاد دارد با این همه جفا میکند بی حرمتی است اگر
صد هزار ایمان دارد یکی باوی نماند نه بینی چون آن بزرگ را
رسیدند خدای را بچه شناختی گفت هرگز قصد نکردم بمعصیتی

مگر انکه

مگر انک چون نزدیکی خدای تعالی یاد کردم ازوی شرم داشتم و
بلد اشتم و این قرب قرب قدرت بیند توانایی وی بگرفتن بهتر
نفسی و بهر لحظتی و بهر خطری تا حال وی جنان کرد کم بیش
خلاف نیارد اندیشیدن او بجوارح کی تواند آوردن و شاید کہ این
قرب قرب معرفت تعظیم باشد و بمقدار تعظیم حرمت باشد
و بمقدار حرمت شرم باشد و بمقدار شرم از مخالفت دوری بود
هر کرا از جفا دوری نیست شرم نیست و چون شرم نیست حرمت
نیست و چون حرمت نیست تعظیم نیست و چون تعظیم نیست
مشاهده نیست و چون مشاهده نیست معرفت نیست از ینجا
معلوم کن فتوی صاحب شرع کہ اَلْحَیَاءُ مِنَ الْاِیْمَانِ وَلَا اِیْمَانَ
لِمَنْ لَا حَیَاءَ لَهُ و نیز گفت اَلْحَیَاءُ مِنَ الْاِیْمَانِ بِمَنْزِلَةِ
الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ چون هیچ جدی بی سر بقا نیابد بدلیل
است کہ هیچ ایمانی بی شرم بقا نیابد . رباعی

ای دل فاسق بگو این چه توبه کاریست ؛ فسق نباشد نگو این چه گنه کاریست
دعوی حرم و فا چیکنی ای بی صفا ، ترک نگیری جفا این چه وفاداریست

قیلَ المُؤْمِنُ مُنِیْبُ الْقَلْبِ اِلَی رَبِّهٖ مومن منیب القلب
سر اورا ذکار خویش بود یعنی هر وقتی کہ باشد و بهر حالی کہ باشد

منیب
باز گرونده بسوی حق
و توبه کننده ٥

بخداوند خویش باز گرد دبیان این قصه سلیمان بیغامبر و ایوب بیغامبر

است صلوات الله علیهما یکی نعمت یافت و آن دیگر بلا و نعمت
با بلا ضد ند و لیکن هر یکی را از ایشان از آنچ بود بخداوند باز گشت.
و انک با نعمت نیاز آمید و بمنعم باز گشت بشکر نعم العبد ثنا یافت
و آن دیگری اندر بلا مبلی دید بصبر بوی باز گشت و از بلا اننالید
نعم العبد ثنا یافت و در جمله رجوع بحق عزوجل آنست کاهرچه
اندر دنیا
مر بنده را پیش آید از دو بیرون نیست یا نعمت است یا بلا و بهردو
بحق توان رسید و از حق توان برید و اندر حکم آخرت نیز از دو
بیرون نیست یا طاعت است یا معصیت و بهردو از حق توان بریدن
و بحق توان رسیدن بریدن از حق بهردو آن باشد که طاعت خود
بیند و معصیت نه بیند چون طاعت خود دید منت حق فراموش
کرد و چون معصیت ندید حرمت حق فراموش کرد و این هردو بنده
را قطیعت باز آرد و امّا بحق رسیدن بهردو چنان باشد که طاعت
نه بیند و معصیت بیند چون طاعت نه بیند کمر مفلسی ببندد و
بتضرع و سوال پیش رود نه باستحقاق همه نظاره منت کرد د
نه نظاره حرمت و چون معصیت بیند بمعذرت پیش رود نه بی
حرمتی دیدار تعظیم او را از معصیت باز دارد و هردو مر را

سبب وصول گردد سرانیست کہ بوزرجی گفت بیت

فسقی کہ توبہ باشد بایان کار او ؛ بہتر ز طاعتی کہ بہ بندار سر کند

و گفتہ اند المؤمن محترق بقربتہ صارخ من بعدہ

مومن سوختہ قرب وی بود و فریاد کنندہ از بعد وی بود

از ینجا گفت بیت

بانفسی قباجہ عشق بازد ؛ آنکس کہ بدید کبریا را

ہرچند قرب یافتہ باشد فریاد ہمی کند کویی نیافتہ است چون مطلوب را نہایت نیست ہرچند جوید ہنوز ناجستہ است و ہرچند یابد ہنوز نایافتہ است ازین معنی سوختہ قرب باشد و فریاد کند از بعد ازین است کہ گفت بیت

تا یار جمال خویش بنمود ؛ مسکین دلمن کہی نیاسود

و شاید کہ معنی آن بود کہ داند قرب بمن نیست و بعد بمن نیست ہر دو بحق است و چنانک وی بکس نماند کار وی کس نماند شاید کہ ز بعد الباس قرب بود و قرب را الباس بعد بود کہ کار وی بر قیاس راست نیاید چون چنین باشد ہرچند بر خویشتن خلعت قرب بیند از مکر بعد ایمن نباشد و خوف ہمہ نعمتہا را نجنت کردانند و لذت از ہمہ نعمتہا بستانند از خوف مکر لذت

بندہ چون داند کہ نزد یک خداوند مجاہدت و ریاضت سلم بایدکہ در خانہ نہ بندارد کہ حقیقت قرب حراحاصل زیرا چہ روا باشد صورتا قرب بود و معنی مگر باشد و با چون خود را سبب شقاء غیر از خداوند بعید بود بایدکہ نہ بندارد کہ حقیقت حرمت عبد زیرا کہ روا باشد بحری بر صورت و زیرا چہ کار خداوند بی مثال است

۲ نیز نگاہ کنید

قرب ازوی برود با قرب آرام نیابد و با چیزی که آرام نیابد
وجود وی علم گردد ازین معنی محترق بود از قرب و فریاد
کننده از بعد باشد سوخته گفته است بیت

بنده را با تو چه نسبت گر نکوخوئی، بادشاهی تو و من سنگ و مار زادم

ای برادر احکام الهی از قیاس عقول منزه است آدم صفی جبرئیل آمد
که جبه صوفی پوشانیدند و ابلیس مدبر جه کرد که لباس ملکی از
سرش برکشیدند اگر اصطفا را صفا علت بود اینک خرمن علت
را آتشی در زده که با اول قدمی در جنت عدن برد و اگر در ابلیس
معصیت اصل قیاسی سازی آن قیاس را جواب کرد بحکم آنکه
اگر ابلیس را گفتند آدم را سجده کن نکرد آدم را نیز گفتند که گندم
نخور بخورد پس چه سبب بود آنرا تاج اجتبا بر کلاه اصطفا
زیادت کشت و این مدبر را رد نکرد که هرگز قبول را بوی راه
نه خاک بر سر می کند و حیکوید بیت

روز بهی نه جای فریاد مرا، نی نیز کند بوصل خود شاد مرا
بنگر که بعاقبت چه افتاد مرا، معشوقه بدست دشمنان داد مرا،
هنوز آدم گندم نخورده بود که کلاه اجتبا دوخته بودند و
هنوز ابلیس سر باز نزده بود که تیغ لعنت را بر نهی قهر بر داده

بودند آن مدبر میگوید الکی مارا فرمودند کہ آدم را سجدہ کن
نکردم آدم را کفتند کندم مخور خورد یکی بیکی از ینجا کفت ملتوبا
فی ما کمن جندین قیاس ای حق شناس، زانک ناید کار بیچون در قیاس
عقل در سودا، وحیران بماند، جان ز عجز انکشت در دندان بماند
در جلالتی عقل و جان فرتوت شد، عقل حیران کشت و جان مبهوت شد،

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۰ مکتوب جهل یوم در شکر اسلام

برادر اعز شمس الدین بداند کہ اسلام سرهمہ نعمتها است بر تو
باد کہ از شکر این نعمت یکزمان خالی نباشی و جنان تصور کنی
کہ الکریم در اول دنیا آفریده شدی و شکر نعمت اسلام حیکفتی
تا ابد هم حق این نعمت نکزارده باشی روایت است کہ چون
بشیر از مصر بر یعقوب بلیغامبر علیه السلام رسید و بشارت
یوسفی بلیغامبر و برا بداد یعقوب بلیغامبر کفت بر کدام دین
کداشتی کفت بر دین اسلام کفت اکنون نعمت تمام شد و بر
تو باد کہ بر این نعمت یکزمان ایمن نباشی کہ روایت کرده اند از
سفیان ثوری رحمة الله کہ کفت هر کہ از زوال اسلام ایمن
شود البته اسلام از وی سلب کرده شود نعوذ بالله منها و هم
از ین بزرک تر نقلست کہ در هر نفسی کفی اللهم سلم اللهم سلم

قوله بس بسوال مفتقر

بحمد غنی الشکور
موجد جهان کشن
ادا و شکر
عاجز
فقیر
رحمت
بر
نعمت
رسی

اسع
الحامد من عباد الله فالحمد لله
الذی انعم علی عفوه
بغیر والشکر لله تعالی
کما الغفره علی عفوه
علی هذا فی معاصیه ومن
اصو
علی هذا

المومن وان کان متقیا فخیر علیه
العافیة ولا امان ولا حق الا للابد
والرسل علیهم السلام وهو خیر
انه امن

جنانک کسی در کشتی وقت غرق شدن گوید واز عارفی منقولست
که گفت بنجا میری از حضرت عزت سوال کرد از حال باجم باعود
وراندن او باجندان کرامت و علم که سربالا کردی عرش مجید
بلرزیدی و در مجلس او دوازده هزار عالم علم گرفتندی فرمان رسید
که ما او را نعمتها دادیم شکر نکرد اگر همه عمر خود شکر کفتی هرگز
آن نعمتها سلب نشدی وسلب نعمت بعد از نعمت دشوارترین
عذابست ازینجا گوید اَلْفِرَاقُ بَعْدَ الْوِصَالِ اَشَدُّ وارحکما
نقلست که گویند ما نظر کردیم مصیبت سخت در عالم پنج چیز
است یکی رنجوری در غربت ودوم درویشی در پیری سیوم
حرک در جوانی چهارم نابینایی بعد از بینایی پنجم فراق
بعد از وصال اگر گوئی کار برین دشواری کرا م کس را قوت آن
باشد که شرایط بجای تواند آورد بدانک قرآن مجید همین
فتوی میدهد که میگوید وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ اما
میفرماید وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا
کسانیک مجاهده کنند در راه ما ما راه نمونی کنیم ایشانرا بر
چون بنده ضعیف بدانچ بر و هست قیام نماید چه گمان بری
ببر وردگار قدیم وغنی وکریم ورحیم که ضایع گذارد حاشا و
کلا

وکلا اگر کوئی عمر آدمی کوتاہست وعقبات راہ دراز و
سخت چگونہ عمر وفا کند کہ آدمی آن ہمہ شرایط بجای آرد
وآن عقبات را قطع کند بدانک عقبات راہ بسیارست و شرایط
در وسخت است ولیکن عقبات چون خداوند خواہد کہ بندہ را
بر گزیند راہ دراز بر و کوتاہ کند و دشوار بر و آسان گرداند تا
بعد قطع این عقبات گوید چہ نزدیکست این راہ و چہ آسانست
این کار از ینجاست کہ بعضی بزرگان گفتہ اند کہ راہ بحق دو
قدم است و این متفاوت است تا کسی باشد کہ عقبات را ہفتاد
سال قطع کند و کسی باشد کہ در بیست سال قطع کند و کسی باشد
کہ در دہ سال قطع کند و کسی باشد کہ در یک سال قطع کند و
کسی باشد کہ یکماہ قطع کند بلک یک ہفتہ قطع کند بلک در یک
ساعت قطع کند و کسی باشد کہ بتوفیق خاص الہی بیک لحظہ
قطع کند نہ بینی کہ اصحاب کہف را یک لحظہ بیش نبود کہ چون
در یک دقیانوس تخیری بدیدند گفتند رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ وبدیدند آنچ در ین راہست از حقایق و قطع کردند
این راہ را و از جملہ متوکلان و مستقیمان گشتند و این ہمہ
راہ اینان را بمقدار یک لحظہ حاصل شد و سحرہ فرعون

را همچنین نبود ملت ایشان مگر یک لحظه که چون بدیدند معجزهٔ
موسیٰ علیه السلام گفتند آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِینَ ۷ وراه
بدیدند و قطع کردند و از ساعتی تا ساعتی بلک کمتر از
ساعتی از جملهٔ عارفان شدند و مشتاق لقاء حضرت مولی
گشتند تا بیکبار کی ندا بر آوردند که لَا ضَیْرَ لَنَا اِنَّا اِلٰی رَبِّنَا
لَمُنْقَلِبُوْنَ ۸ نیست زیانی ما را بکن هر چه میخواهی که ما سوی
پروردگار خویش باز گردنده ایم اینست که گفت مثنوی

گر سلیمی را دهد تا بیشگاه ۹ گر کند حرکر به را ملکش وفا ۱۰

در حکایت است که خواجه ابراهیم ادهم بود جنابذ بود در بخارا
دنیا چون روی از دنیا بگردانید این راه را سلوک کرد ۷ بر وی
مقدار یک نمازی که از بلخ تا بمرو رسید و چنان شد که حرکتی
از یک دست آب افتاد بدست اشارت کرد که بایست آن حرکت در
هوا بایستاد و از هلاک نجات یافت و رابعه بصریه کنیزکی
بود عمر بر آمده در بازار بصره میفروختند کسی در وی رغبت
نمیکرد بسبب آنک عمرش بر آمده بود یکی از بازرگانان بصره درم
بخرید و آزاد کرد رابعه سلوک این راه اختیار کرد و عبادت
بیش کرفت یکسال تمام نشده بود که عابدان بصره و عباد اهل

نگذشت ۸

۲۶۴

بزیارت آمدن

بزیارت آمدن گرفتند بسبب بزرگی منزلت او اما آن بی دولت
که خداوند در باب او عنایت نکند او را بنفس او باز گذارد با
باشد که در یک شاخ از شاخها یک عقبه هفتاد سال بماند که قطع
نتواند کرد و همیشه بناله و فریاد کند چه باریک است این راه و چه
مشکلست این کار بی بدانک همه کار بیک اصل باز میگردد و
ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝ و اگر کوبی جزا این مخصوص
آمد بتوفیق خاص و آن دیگری محروم آمد از توفیق خاص و هر دو
بندگی مشترک ای برادر دیرست که در عالم این ندا در داده اند
که لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ هم عقل و علم اینجا منعدم است چنانک
گفت مثنوی یات صد هزاران سر درین ره گوی شد
بس که خونها زین سبب بجوی شد؛ صد هزاران عقل اینجا سر نهاد؛
و آنک او ننهاد سر بر سر فتاد؛ و از اینجاست که بزرگی گفته است
قَتَلَتْنِي مَسْئَلَةُ الْقَضَاءِ وَالْقَدَرِ مسئلهٔ قضا و قدر مرا بکشت و
مثال این راه بل صراط است در آخرت یعنی چنان کسی باشد که از پل
صراط هم چو برقی گذرد و کسی باشد چون باد گذرد و کسی باشد
که چون پرنده گذرد و کسی باشد چون اسپ گذرد و کسی باشد
که چون آواز دوزخ بشنود بیفتد و کسی باشد که سر هنگام دوزخ

سگان

مخدوم فرمود تا دوزخ را چون فردا قیامت جنانچه هست
بنمایند جمله انبیا در حنبر نور سوار هول دوزخ فرود آیند
و گویند نفسی نفسی مگر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم
گوید امتی امتی ۝

مکیوفند و در دوزخ اندازندش پس این دو صراط باشد صراط دنیا
و صراط آخرت صراط آخرت مر نفسهارا است هولهاء او اهل
ابصار بینند صراط دنیا مر دلهارا است هولهاء او اهل بصیرت
مر ارواح
بینند و اختلاف احوال سالکان در آخرت بسبب اختلاف احوال
ایشانست در دنیا بس تامّل کن و جناب حق معرفتست دریاب
تا باشد که بر سر کاری توانی رسیدن که بی خبر هیچ جاء نرسد

جنانک گفت مثنوی

از پی صاحب خبر انست کار ۰ بی خبر انرا چه غم روزگار ۰

اکنون بدانک حقیقت درین کار آنست که این راه دراز پی و
کوتاهی چون راهی نیست که آنرا بپا قطع توان کرد بلکه قطع
این راه بدلست بر حسب عقاید و بصایر و اصل در نور
سماوی و نظر الهی است که در دل بنده افتد که بران نظر کند
ملک و ملکوت و بنظر یقین بیند و آن نور را بسا باشد که بیاده
صد سال بطلبد و نیابد و دیگری در ده سال بیابد و دیگری
در یک روز و دیگری در یک ساعت و دیگری در یک لحظه
بعنایت ربّ العالمین لیکن بنده را واجب است که آنچ فرموده
اند بجای آرد و کار خود مقسوم و مقدّرست و حاکم علول

خداوندش

خداوندست یحکم ما یشاء ویفعل ما یرید ه اگر کوئی جزین

جهد وعمل برای چیست بچون کار مقسوم ومقدرست این

سخنی بود که دلیل کند بر غفلت تو که صواب آنست که کوئی آنچ

بنده ضعیف چی طلبد این همه عمل وجهد در مقابلهٔ آن جه چیز

است حیلانی که بنده ضعیف چه حیطلبد اول آنچ او میطلبد

دو چیزست یکی سلامتی در هر دو سرای دوم ملک وکرامت

در هر دو سرای اما سلامتی از آنک دنیا وفتنهاء او جنانست

که ملائکه مقرب بالباس طهارت ازو بسلامت نمانند تا جنانک

در قصهٔ هاروت وماروت شنیده روایت است که چون روح

بنده را بالاء آسمان برند ملائکه هفت آسمان بتعجب کویند

چکونه نجات یافت این از سرائیکه بهترین ما آنجا هلاک شدند

وهولها وسختیتهاء آخرت بحدیست که انبیا ورسل نفسی نفسی

فریاد کنند وکویند نمی خواهیم از تو مکر نفس خود را پس چه کویی

سلامتی ازین کار اندک بود اما ملک وکرامت وآن ملک نفاذ تصرف

ومشیت است واین بحقیقت در دنیا حر اولیا راست که بر وبحر

ایشانرا یک قدمست وآدمیان وپریان وبهایم ووحوش وطیور

مسخر ایشان اند هرچه خواهند آن شود از انک نخواهند مکر

آنج خدای خواسته است آنج خدای خواسته است لامحاله شود بس
چه گویی در مقابله اینچنین ملک دو رکعت نماز گزاردن یا
دو درم صدقه کردن یا دو شب بیدار بودن بسیار ست بی والله
اگر آدمی را هزار هزار نفس باشد و هزار هزار روح باشد و
هزار هزار عمر باشد همچو عمر دنیا و این همه را در بن مطلوب
عزیز بذل کنند اندک اندک بود ای برادر هر چند که بنیت آدمی
از آنجا که نظر من و تست قوی مختصر است اما از روی معانی
و کنوز و رموز که در و مودعست عالم اکبر ست کوالب که در بن
عالم بلند اند و این ماه که بر شکل شاهست و این آفتاب که
سلطان همه است و روشنائی عالم بدوست همه که نور گیرند
از دل مومن نور گیرند و دل مومن که نور گیرد از نظر حق
سبحانه و تعالی گیرد عرش بیافرید بمقربان داد و بهشت
بیافرید بر رضوان داد و دوزخ بیافرید بمالک داد جوز دل
مومن را بیافرید تلک القلوب بین اصبعین من اصابع
الرحمن و تاویل اصبعین فضل و عدل است کاه نسیم فضل
بروی برد تا زان کرده و کاه سموم قهر بروی جهد
کلا زان کرد میان این دو صفت طاهوشی و میان این دو حالت

مالک رشت

از آنکه آن دل از آن خدای است

خلق خلق خدا

۲۶۸

بیهوشی

بیهوش کار اوست سرّ اینست کہ گفت رباعی

کہ شربت وصلتو مرا مست کند ؛ کہ ضربت ہجر تو مرا پست کند ؛
جو بکزارم زہجر تو نقدی زغمت ؛ خود بی دکرم عشق تو در دست کند ؛

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۵ مکتوب جہل چہارم در سرّ خفی

برادر شمس الدین بداند کہ بیغامبر فرموده است صلی اللہ علیہ وسلم
اَلشِّرْکُ اَخْفٰی فِی اُمَّتِیْ مِنْ دَبِیْبِ النَّمْلِ عَلَی الصَّمَّاءِ
فِیْ لَیْلَةِ الظَّلْمَاءِ کفت بنہان تر ست اندر امت من از رفتن
مورچہ بر سنکی سیاہ اندر شب تاریک بس بداند کہ این شرک اکوچہ اصل
ایمان را بر نتاردد لیکن اندر حقایق ایمان و فواید یقصان
آرد و این چنانست بمثال کہ زر خالص ہم زر است و زری کہ غش
با او بود ہم زر ست و لیکن قیمت زری کہ با غش بود بر ابر قیمت
زری نباشد کہ در و غش نبود و بحقیقت ایمان توحید است
و توحید ضد شرک است نہ بینی تا اصل شرک بر نتاردد توحید
وی حاصل نشاید چون اصل شرک بر دانست اصل توحید بدید کست
چون خواهد تا ایمان و توحید وی حقیقت کردد ہر آلایشی کہ
ایمان را بیالاید از خویشتن ساقط کند و آن آلایش شرک خفی است
و معنی شرک خفی مضرت و منفعت از غیر حق دیدن است و خوف

الصفا بفتح الف و کسر
صاد و تشدید فا و الف مقصور
الصخرة
ولید صفا از بزرکان بود روزی

ورجا بغیر حق آوردن است ودقایق ریا وحقایق وخفایاء
تصنّعات وکوامن اعجاب وحلاوت مُتیقّن گرفتن از مدح خلق
وکداختہ شدن بردِّ وذمِّ خلق این جملہ از شرک خفی است وفرمان
شرع اینست واعبدوا اللہ ولا تشرکوا بہ شیئاً سر
بہ برستید خدایرا وشریک نکنید خدایرا
ایست کہ گفت منویات بچیزی دایم،
نکو گوئی نکو گفتہ است در ذات، کہ التوحید اسقاط الاضافات،
یعنی توحید دور کردن دو گمان است
جزاد وحدتت بیوند جویم ، تو گوئی مطلوب طالب چند گویم
بزرگان گفتہ اند کہ شرک جلی است وشرک خفی است شرک خفی اندر
امت بیخامبر رونہ است چنانک اندر خبر یاد کردیم وخبر را
معانی گفتہ اند یکی ازان معانی آنست کہ او را بدبیب نمل
مانند کرد ودبیب نمل را حس نباشد نہ هیچ سمعی اورا ازاقدام
وی بشنود ونہ هیچ بصری حرکات اقدام وی بیند همچنین
شرک خفی اندر بنده برود وبنده را خبر نباشد منویات
مستجرخیی کہ کمین کردہ اند ، کار شناسان نہ چنین کردہ اند ،
جرخ نہ بر پی درهان می زند ، قافلہ محتشمان می زند ،
وانگاہ آن رفتن را بر سنگ وصف کرد نہ بر خاک از بهر انک بر خاک
جون رفتن او توانند کرد رفتن او را اثر بماند بدیدن اثر بتوان

دانستن

دانستن که رفتنی است وچون بر سنگ رود اثر نماند از رفتن کسی
را خبر نباشد این دلیل است که شرک خفی بر بنده برود چنانک
بنده را خبر نباشد و باز انک وصف کرد بشب تاریک از بهر انک
صفای سنگ سیاه باشد و نمل بذات خویش سیاه باشد و شب تاریک
سیاه باشد اندر سیاهی نتوان دیدن همچنین چون شرک خفی متواتر
کردد و ظلمات کردد اید صغیره کار کبیره یکند درجمله ایمان
همه حق دیدن است وهمه اورا بودن است هر که اندر کونین چیزی
غیر دید شرک کشت عزیزی برین اشارت کرده است مثنویات

معنی

چون یکی دانی و یکی گویی ،، بدو شد جهار چون بویی ،،
یا الف هشت با دو همراه ،، با دو بت شمر الف الله ،،

دلیل این خبر حارثه است که چون دعوی حقیقت ایمان کرد
دلیل دعوی خویش که قایم کرد بقطع منفعت ومضرت
از غیر نه بینی که گفت اِسْتَوَيْ عِنْدِيْ ذَهَبُهَا وَفِضَّتُهَا
وَحَجَرُهَا وَطِيْنُهَا اصل همه منافع سیم وزر است که همه منافع
دنیا بر ایشان توان یافت حال ایشان نزدیک وی با سنگ وخاک
برابر کشت ومنفعت نفس اندر خوردن وخفتن است هر دو
بر دانست گفت اَسْهَرْتُ لَيْلِيْ وَاَظْمَاْتُ نَهَارِيْ وَفَايِلَهُ

بیدار داشتم من شب خود را و تشنه داشتم روز خود را

وسیاهی بر سیاهی

ردی غلام داشت اورا بیشی بجهت
تا تخته آموزد آن استاد اورا گفت
واحد غلام گفت واحد گفت بگو اثنین
نگویم گفت چرا گفت عرفتنی بالوحدانیة
و بریتنی من الثنویت استاد از خود
غلام خواجه را خبر داد خواجه
حق را بشناخت بکار ما نخواهد آمد
عتقته عن مالی کیلا اشتغل عن حالی
غلام خبر یافت گفت الهی بیکی گفتن
خواجه مرا آزاد کرد بیکی شناختن تو با من
چه خواهی کرد هاتفی آواز داد بیکی گفتن از
بندروی لیمان دلسکار شدی بیکی فتنه
ما بدرگاه آیمان کرفتار شوی ای فتحل
عندک رابطة الوُدّ

آن خاص انتفاع است بوی چون انتفاع از دنیا حاضر قطع کرد
از دنیا
این حاضر مر او را غایب گشت چون دلایل بر حقیقت ایمان
خویش قایم کرد مصطفی صلی الله علیه وسلم مر او را گفت
اَصَبْتَ فَالْزَمْ رسیدی بس لازم گیر سر اینست که گفت

مثنویات

خلق تا در جهان اسباب اند همه از شب اند و در خواب اند
ترک ترتیب لخشن توحید است نقض ترتیب محض تجرید است
مرکب
و نیز بیغامبر علیه السلام گفت که لَا رَاحَةَ لِلْمُؤْمِنِ دُونَ
لِقَاءِ اللهِ وَالْمَوْتُ دُونَ لِقَاءِ اللهِ راحت مومن آنگاه باشد
که ایمان وی حقیقت گردد و تحقیق ایمان وی بانقطاع
علایق است اگر اندر دنیا صفت وی این گردد دنیا او را بصفت
قیامت گردد چنانک مر حارثه را گفته بود مثنویات
هر که جوید ولایت تجرید ، وانک خواهد ولایت توحید
از درونش نیاید آسایش ، واز برونش نیاید آرایش ،
گشنوا کو بند کرد دست برتن ، گشنوا را کفش ساز و بر سر زن ،
سگ دون همت استخوان جوید ، پنجهٔ شیر مغز جان جوید ،
آن نگردد مگر بسقوط شرک و سقوط شرک نبود مگر بقطع علایق

الحلایق ظاهر یعنی است
تحریف

بس هر که از غیر خدای عزوجل بترسد و یا بغیر او امید
دارد هر چند او را اندر اصل تصدیق شرک نیست اما اندر خوف
و رجا شرک است و صفات دیگر همبرین قیاس نیکو فهم کن و اندر بیان
بدان هر که خود را بطاعت موصول داند و یا بمعصیت مفصول
داند وصل و فصل از غیر حق دید شرک بود و جملهٔ این آنست
که بنده اندر ایمان متحقق نکردد تا صفات وی بجنان نکردد
کُلُّهُمْ مِنْ الْحَقِّ وَبِالْحَقِّ وَلِلْحَقِّ وَإِلَى الْحَقِّ یعنی من
الحق ابتداء بودن همه از حق است و بالحق وجود او قیام همه
بحق است و للحق هلاکها و همه ملک حق است و الی الحق رجوعًا
باز کشت همه بحق است چون صفاتش این کردد محقق باشد
اندر ایمان خویش و نیز فرمود بیغامبر است علیه السلام
تَعِسَ عَبْدُ الدِّينَارِ تَعِسَ عَبْدُ الدِّرْهَمِ تَعِسَ عَبْدُ الْبَطْنِ
وَتَعِسَ عَبْدُ فَرْجٍ تَعِسَ عَبْدُ الْخَمِيصَةِ کفت ای هلاک
شد بنده، دینا و هلاک شد بنده، درم هلاک شد بنده، شکم هلاک
شد بنده، فرج هلاک شد بنده، خمیصه آن جامه است و این قول
که بیغامبر علیه السلام کفت تعس یا بروجه دعا باشد که هلاک
باد آنکه وی بنده، این چیزها است آلکه دعاست دعاوی مستجاب

والحق هلاکها و همه هلاک عبد الدینار و هلاک عبد الدرهم ای
زر آلست یعنی هر که نفس خود را بنده زر آلسی یا نقلی
یا نقدی بیند یا اندر جمع و منع بنده، آن چیز است چون
حریت بمقابلهٔ رقیت است و رقیت بمقابلهٔ حریت
و دینار دینار و موجود ذکر است عبد الدینار و عبد الدرهم
کنایت است از آنکه هر که بنده، چیزی است از
چیزهای دنیا و نافع نیست للکه حالا آن
چیز و ولایت بحمی از اهل
آخرت و ولایت بحمی
شفاعت نبود در روز
قیامت آلسی طالب عطای دنیا
بنده، آن ظالم است و هر که ظالم بود او
همان است خواه ذو ظالم باش
کو خواجهٔ ارباب معرفت آنجا نرسد
کو خود را بعلم جبر مسلمی کند
تا لکام هنی بر خود و جمله نهد
آنت عبدٌ من آنت فی قبضته
و آنت خیر یعنی تو بنده، آن چیز
کر در وقت و آسر اویی آلسی
مفتاح جود بدست بنده، خود دید
آلسی را سر دنیا بدی بنده، دنیای
خواجه ابو بندد رحمة الله علیه
را بر بندد کر فوت و جبنه کفت
خدایا بنده، قفا آنات الله
لتکون عبد الله لا عبد الدینار
معدن المکارم

است اگر خبرست خبر وی راست بس ما همه مدبران دیر است که
هلاک شده ایم واز کوری وجهل خویش خبر نه واز دعوی مسلمانی
جهان بر کرده از بنجا گفت رباعی

در دیده رهی از تو خیالی بنگاشت ∴ بر دیدن آن خیال عمری بگذاشت
چون طلعت خرید عیان بر داشت ∴ در دیده غلط بماند زر بر نداشت

وخراب شده، دیگر راست همبرین معنی رباعی

بستردنی است هر آنچ بنگاشته ایم ∴ افکندنی است هر آنچ برداشته ایم
سودا بودست هر آنچ بنداشته ایم ∴ در دا که بعشوه عمر بگذاشته ایم

وچون او را بنده، این چیزها خواندند باید که صفت بندگی وی
مر خداوند را برخیزد تا بنده، این این چیزها کرده از بهر آنک تا
ملک زید از بنده، زاید نکرده بنده عمر نتواند شد وتا صفات بندگی
وی خداوند را زاید نکرده بنده، غیر خداوند نکرده و این را در
شرع مثالست وآن آنست که هر که یک بای اندر سرای دارد ویک بای
بیرون سرای دارد وبر آنه مقام دخول است ونه مقام خروج است
نه او را خارج دارند ونه او را داخل اگر او را کسی خارج وداخل
گوید بهرد وحال کاذب بود بس آن نیز که خود را بنده غیر حق
کرداند بر غبت ورهبت وبهرب وطلب اگر بگلی برین صفت

وصحاح
هکذا
فی الاصل

ومعاني موصوف كفت خود يكبار كي ازدار ايمان خارج كفت

واكر متردد ست ميان دو وصف هركه ميان دوسراي باشد او را

زود توان ربودن واين شرك كه شنيدي وآن بنده بودن ديكري

كه كفته شد ما را هم از ديدن غيراست جنانك او را مي بينيم ديكر

انرا هم مي بينيم بس هرآينه جنانك او را مي پرستيم ديكري را هم مي

پرستيم جنانك ازوي مي ترسم ازديكري هم مي ترسيم جنانك بدو

اميد مي داريم بر ديكري هم اميد مي داريم عزيزي كفته است متنويات

جوفر در هردو جهان يكسر كرد كارست ، ترا با جهار ار كان خود جكارست

يكي خوان ويكي خواه ويكي جوي ، يكي بين ويكي دان ويكي كوي

اي برادر جون حضرت رسالت خلق را دعوت كرد وامانت

كزارد كمر خدمت برميان بست وكفت اَللّٰهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ

فرمان آمد واستغفر تبليغ خود جرا ديدي ارسال ما بين سرا ينست

كه كفت	متنويات
زتو تا هست موئي مانده برجاي ، بدان يك موي ماني بند بر باي	
جنب را برتن ار خشكست يكموي ، هنوزش بي نماز دان بصد روي	
روزي فقيري نماز خيلزار دجون از نماز فارغ كشت كفت اَلْحَمْدُ	
لِلّٰهِ عَلَى التَّوْفِيقِ وَاسْتَغْفِرُ اللّٰهَ عَلَى التَّقْصِيرِ يعني بانك	

۲۷۵

يكي از درويشان اهل خراسان سوي ابوبكر قحطبي
آمد ابوبكر كفت شيخ شما شما را همي جه فرمايد
يعني ابوعثمان كفت مراجي فرمايد كه طاعت
بسيار كنيد وخود را اندران مقصر بينيد
كفت وَيْحَكَ ووي كلمة تعجب است جرا

بروي زد و گفت بنداشتم كه موحّدي هنوز شرك مي گويد

اي شيخ چرا گفت تا نماز نمي ديدي تقصير نمي ديدي و نماز

توصفت تست من بنداشتم كه همين حق مي بيني و تو خويشتن

را هم مي بيني و خويش بين حق بين نبود و آن اينانرا است مرا و ترا

اين گفتن عبادت است ما مُبرانرا اين دولت از كجا حالي دست

برآرد و بگوي — مناجات

يا اله العالمين درمانده ام ؛ غرق خون در خشك كشتي رانده ام

دست من گير و مرا فرياد رس ؛ دست بر سر چند دارم چون مگس

بادشاها در من مسكين نگر ؛ كز زمن من ديدي آن شد اين نگر

ماتم از حد بشد سودي كند ؛ در ميان ظلمتم نوري فرست

يارب الهامي ز زاريهاء من ؛ حاضري در ماتم شيهاء من

منكب باشم تا كسي باشم ترا ؛ اين بسم كر نا كسي باشم ترا

مبتلا خويشي و حيران توام ؛ كر بلام و رنيك هم زان تو ام

بسم الله الرحمن الرحيم

اكنون جمله پنجم در معرفت

برادر اعز شمس الدين اكرمه الله بمعرفته بداند كه معرفت

جواهر ارواح مومنانست هر كرا در معرفت نصيب نيست او

خود بحقيقت موجود نيست و معرفت صانع از معرفت

مصنوع

مصنوع زاید وازمعرفت صانع نجات وبقاءِ عارف حاصل آید

اوّل معرفت اینست کہ جملہ آفرینش را مقہور وعاجز واسیر

حق بیند ونسبت خویشی از همہ قطع کند وبشناسد کہ خداوند

یکی است ذاتی قدیم وصفاتی قدیم لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ

وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ وراہ دیگر بمعرفت صانع نفس است

چنانک گفت مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ خداوند

عزوجل اوّل قدرت خویشی در آفاق آسمانها عرض کرد وآن هست

ونیست کردن وهمہ تغیّر احوال مخلوقات چون نمود لیل ونهار

وزیادت ونقصان وفراخی وتنگی ودادن ملک وستدن وآنچ

احوال عالم است واندر آفاق ظاهر میکرد تا موحدان درآن

نظر کنند ومعرفت بدست آرند گفت سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ

این راہ بر عارفان دراز بود حقایق جملهٔ موجودات درجهان

آدمیان نهاد وگفت وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ نفس

آدمی را مثال موجودات ساخته است ونردبانی کرد اینک

بمعرفت خویشی تا هر کہ نفس خود را بشناسد او را شناخته

وآن تغیّر احوال نفس است چون بیماری وتندرستی وخواب

وبیداری وحرکت وزندگانی وغم وشادی واحوال ومعانی دیگر

عارف یعنی هر کہ حق تعالیٰ را بشناسد معرفت خود

بدان کہ آن دو دیدہ کہ در سر تست معرفت آفتاب

این معرفت وقتی حاصل آید کہ آفتاب را بشناسد

آن دیدہ در جهان نظر کند

باشد

في الآفاق أنت وفي انفسكم اينست تغيّر احوال اندر آفاق
واندر تغيّر نفس خلقي اختيار ايشان دليلاست بر مدبّري
وقادري كه همه اين قدرت وي اند ومقهور ومقدور تدبير وي
اند اينك از آيات راه بردن چنين بود واصحاب طريقت در راه
معرفت در خود روند وارتهاد خويش آغاز كنند وهمه چيزها
از كائنات ولطيفه در خويشتن طلبند ونشان ودليل معرفت
خداوند در خويشتن يابند إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ
لِأُولِي النُّهَىٰ وبعضي را خداوند در نظر افكند تا بعد
از تفكر در موجودات او را بشناسد چنانك گفت قُلِ انْظُرُوا
بگوای محمد نظر كنيد
مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قومي را از راه مجاهدت
چه چيزست در آسمانها و زمين
بمعرفت رساند وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ
الذين مجاهده كرده اند ومعرفت در شناختن ما هر آينه راه آيت تمام
سُبُلَنَا وبعضي را بي هيچ سبب ووسيلت بيك دفعت
ما اينانرا
بروي بگشايد فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِ وبعضي را محجوب
كند از حقيقت معرفت مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ
اي ما عَرَفُوا اللَّهَ حَقَّ مَعْرِفَتِهِ وبعضي را بكلي
از راه معرفت محجوب كند خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ

قطعه

نسخه الالباب ز

در اينان طايفه اند كه بعد از تفكر در آسمان و زمين و در مخلوقات معرفت ايشان از ايشان حاصل شود فاما طايفه اول بسبب تفكر اينان را معرفت بروجود صانع حاصل شود

ورهبر ايشان در معرفت

خواجه نصير

جون جمالش صد هزاران روی داشت ؛ بود در هر ذرّه دیداری دگر ؛
لاجرم هر ذرّه را بنمود یاز ؛ از جمال خویش رخساری دگر ؛
جون یکی است اصل عداد از بهر آنک ؛ تا بود هر دم گرفتاری دگر ؛
وبرین تفاوت درست گشت که معرفت بعقل حاصل نشود بی تعریف
خداوند که بیکانگان عاقل اند و معرفت نه و معرفت بسمع نیز
حاصل نشود بی تعریف خداوند که بیشتر کفّار را انبیاء دعوت
همی کردند و کیفیت معرفت همی شنیدند و هیچ معرفت نه بس ثابت
شد که معرفت خداوند عزّ وجلّ بمحض هدایت اوست از اینجا
است که صدّیق اکبر گفت عَرَفْتُ اللّٰهَ بِاللّٰهِ وَعَرَفُهُ
مَا دُونَ اللّٰهِ بِنُورِ اللّٰهِ فَقَالَ رَجُلٌ لِلنُّورِيِّ مَا الدَّلِيلُ
عَلَى اللّٰهِ قَالَ اللّٰهُ قَالَ فَمَا بَالُ الْعَقْلِ قَالَ الْعَقْلُ حَائِرٌ
وَالْعَاجِزُ لَا يَدُلُّ إِلَّا عَلَى عَاجِزٍ مِثْلِهِ نوری را بر سیدند که حجت
دلیل بر خدای گفت دلیل خدایست عزّ وجلّ گفتند بس کار عقل
چیست گفت عقل عاجز است راه ننماید مگر بر عاجزی مانند خویش

چون تو نمودی جمال عشق بتان شد هوس ؛ رو که ازین دلبران کار تو داری و بس ؛
بار خدا نیست عقل جز که یکی بوالفضول ؛ بالب تو نیست جان جز که یکی بوالهوس ؛
کار عقل اینست که همه چیز را یا جسم بیند یا جوهر بیند یا عرض بیند

بنور الله ای بهدایة نور الله

اهو مالک است و کسی خود کسی را بیند و آن دیگری را نه از بهر آنک آن بی بصر است و این بی بصیرت و آن بصر بی بصیرت بی فایده است و این بصیرت بی بصر بی فایده است بعقل محض یا خالص

فی الجمله صفت است و عاقل بی صوف و قوام عقل بدوست بس
عقل عاقل قادرتر از عقل بی چون قادرتر عاجز .
بود وی عاجز تو دید شرح تعرف م ۲۷۹

واند رمکان بیند یا اندر زمان بیند و دیگر صفات مخلوقات

همچنین بس از دو بیرون نبود یا ازین صفات چیزی بروی جایز

دارد آنگاه کافر گردد و یا چون ویرا بهیچ چیز از معنی مثل و شبه

نیابد سرگردان شود گوید من موجود نمی یابم مگر بدین وصف چون

بروی ازین صفات چیزی نیست مگر وی را نیست هم کافر گردد زان

طرف بتشبیه افتد و ازین طرف بتعطیل افتد بس معلوم شد تا وی

تحریر نکند نتواند شناخت و جمله این سخن آنست که یافتن حق

اندر طلب نیست اندر دادنست نه آن یابد که حق را بجوید ولیکن آن یابد

که بلا هندش و نه آن بیند که بنگرد آن بیند که بنمایندش علت دیدن

نمودن است نه نگریستن و علت یافتن دادنست نه جستن بسیار

طالب نایابنده بود و بسیار یابنده که ناجوینده باشد در طلب همه

برابر اند اما در یافتن تفاوت بت پرست از بت او را میطلبد

ترسایان از عیسی علیه السلام او را می جویند و یهود از عزیر

علیه السلام او را میطلبند

قطعه

میل خلق عالمی را تا ابد ؛ گر بباشد ور نباشد سوی تست

جز ترا چون دوست نتوان داشتن ؛ دوستی دیگران بر بوی تست

بس همه عالم طالب وی اند اندر عین طلب همی راه گم کنند

وصفی را یعرفه عن اللّٰہ بس آنج طریق معرفت گفت
وخبر داد بدانند و بپذیرند اما دعوی کمال نکند گویند چنانک
فرمود جهاد دانیم و او خود بزرگوارتر آنست که ما بکمال او رسیم

رباعی

آن عقل کجا که در کمال تو رسد ؛ وآن روح کجا که در جلال تو رسد ؛
کیرم که تو پرده بر کرفتی ز جمال ؛ آن دیده کجا که در جمال تو رسد ؛

در جمله چون معرفت سبب نجات بندگانست اگر از شرایط معرفت
چیزی فوت شود حکم بنجات درست نیاید گفته اند که عارف
را آینه صافی هست وآن دلست که در پیش او نهاده اند و در وی
می نگرد وحدّ مصنوع و حق صانع می شناسد و طریق معرفت

قطعه

جنانک هست می رود

هر دم که در فضاء رخ یار بنگرد ؛ کردد همه جهان بحقیقت مصوّرش ؛
چون باز در صفاء دل خود نظر کند ؛ بیند جوار آفتاب رخ خوب دلبرش ؛

چون صاحب دلی که عارف شد جمله آفرینش در دیده او حجّت و دلیل
است شعر وَفِی کُلِّ شَیْءٍ لَہٗ آیَۃٌ ؛ تَدُلُّ عَلَی اَنَّہٗ وَاحِدٌ ؛
بیت رو دیده بدست آر که هر ذرّه ز خاک ؛ جاست جهان نما که در وی نکری ؛
و در کلمات ایشانست که مَا رَاَیْتُ اللّٰہَ شَیْئًا اِلَّا رَاَیْتُ اللّٰہَ فِیْہِ اَیْ دیدم

خلاصہ

بیش هر کسی چیزی نهادند که بدان محجوب گشتند و کوهی را

این اسباب از پیش برداشتند تا بوی راه بیافتند رباعی

یک ذره بر از حدیث آن روی نکوست، دلها، جهانیان همه بر ده، اوست

ما می کوشیم و دیگران می گویند ،، تا بخت کرا بود کرا دارد دوست

وحقیقت معرفت شناختن معبود است چنانک هست بذاتش و صفاتش

وفعلهایی انک غلط و خطا و کیفیت راه یابد و عارف را معرفت جنان

باید بخداوند عزوجل که خداوند است بذات و صفات خود و بیان

کرده است در کلام خود اما در کمال معرفت دو قولست قول بعضی متکلمان

آنست که بنده خداوند را باید که جنان داند که خدای عزوجل خود

را داند جه اگر بکمال نداند بعضی دانسته باشد و بعضی نادانسته

و خداوند تعالی جزئی نپذیرد پس جمله عارفان در معرفت معروف

متساویند و همکنان معروف را جنان دانند که او خود را داند

این کرده را در کمال معرفت دعوی است و قول دوم و بعضی از

عقلا و جماعتی از متکلمان و طریقت صوفیان آنست که خداوند

تعالی را بکمال کس نداند همکنان او را جنان دانند که هست و جندان

دانند که نجات یابند اما دعوی کمال نکنند جنانک صدیق اکبر گفت

اَلْعَجْزُ عَنْ لَاِدْرَاکِ اِدْرَاکٌ وَگفته اند لِلّٰهِ تَعَالَیٰ اَخَصُّ

قول بیان علم و معرفت

نهایت معرفت خداوند در عارفان را عجز ایشانست
از معرفت و شناختن ایشانست بحقیقت که ایشان
او را بشناخته اند که محالست که کسی بشناسد خدای
را بمعرفت حقیقی محیط بکنه صفات ربوبیت کلم

خدایرا در چیزها طریق استدلال است از صنع بر صانع که همه صنعتها

بر صانع گواهست و همه فعلها بر فاعل دلیل مثنوی

گوید انکس در بین مقام فضول ؛ که تجلّی ندانند او ز حلول ؛

و معرفت ارباب طریقت حالی باشد یعنی ایشان صحّت حال را

باخداوند معرفت خوانند و مردمان دیگر از علما و فقها صحّت

علم را بخداوند معرفت خوانند و علماء وصول فرق نکنند میان

علم و معرفت بخز آنک گفتند شاید که حق را بعالم خوانند و نشاید که

عارف خواند مر عدم توفیق را امّا مشایخ طریقت رضوان الله علیهم

علمی را که مقرون بمعاملت و حال باشد و عالم آن عبارت از حال

خود کنند آنرا معرفت خوانند و مر عالم آنرا عارف خوانند پس آنک

بمعنی جنین و حقیقت آن جنین آن عالم بود گاه او را عارف خبر و حقیقت

خواند و آنک بعبارت مجرّد و حفظ آن بی حفظ معنی آن و بی

معاملت بود او را عالم خوانند از اینجاست که جون خواهد این

طایفه برادران او یاران خود استخفافی کنند او را دانشمند خوانند

و ظاهر اینست که ظاهریان را این قول از ایشان منکر نماید و مراد ایشان

نه نکوهش ویست بحصول علم که مراد ایشان نکوهش ویست بترک

معاملت بدان علم و هر چند که این طایفه عارفتر باشند خود را عاجز

که در هر صنع که بنگری کردگار او را اندر
همی بینی بدان مقدار که مر او را دیدار
لطافت صنع مر او را بر لطیفی صانع دلیل
مر او را دیدن صنع گویی قیمی صانع
صنع همچون آینه است چنانک ناظر
خود را بیند و در آینه نادان
صنع او را بیند و صانع اندر صنع
نبیند

تر و مُسْدِی و عامی تر شمرند و معرفت را ازدعوی و لاف
پاک دارند و در ازدیاد معرفت افزایند نه در عبارت صرف
نازند نه بحرف و جمال معروف را باجان عارف در خلوت
معرفت جندان نثار صتوانتر و مفتوح مترادف است کم در دفترها
نگنجد بیت در تنگنای صورت معنی چگونه گنجد مگر کلبهٔ گدایان
سلطان چه کار دارد، و شرط رونده آنست که تا بمعروف نرسد
قناعت نکند و در معرفت ساکت نشود و هرچند بیش داند بیشتر
طلبد و هرچند از کاس محبت شراب معرفت بیش خورد
بیشتر خواهد و تشنه تر بود بیت

گر در روزی هزار بارت بینم، در آرزوی بار دگر خواهم بود،

انک صدیق اکبر کم دولت وی اینست لَوْ اُتْزِنَ اِیْمَانُ اَبِیْ بَکْرٍ
مَعَ اِیْمَانِ اُمَّتِیْ لَرَجَحَ گفت یارسول الله ما الایمان هین
عطش است انک شنیده، که معاذ جبل رضی الله عنه ازین شراب خورده
بود و از مستی بد بحره، یاران می رفت و میگفت تعالوا نؤمن
ساعةً بیایید تا ساعتی ایمان آریم یاران چون این سخن بشنیدند
بحضرت مهتر عالم آمدند و گفتند یارسول الله معاذ ما را چنین
میگوید تعالوا نؤمن ساعةً ما ایمان نیاورده ایم مهتر فرمود

یامعاذ

یا معاذ شراب ارحم خانهٔ محبت خوردی وانگاه عربک بایاران

کنی همین تشنگی است مثنوی

مستسقی شده هیچ نمی داند همی ، یارانت کم بود تو کجا خوردی می

دیگر گفته است مثنویات

پیش منما جمال شهر افروز ، چون نمودی برو بسند بسوز

آن جمال تو چیست هستی تو ، وآن پسند تو چیست هستی تو

وانک گویند هر روز جمعه این بار عرش مر کرسی را گوید هل لک

خبر و کرسی مر عرش را گوید هل لک اثر و آسمان و

زمین را گوید هل من مزید طالب و زمین مر آسمان را گوید

هل سافر فیک عاشق فریاد هم ازین عطش است ای برادر

او را درین راه هزار هزار شهید قتیل است و هزار هزار جریح و طریح

است ارباب عقول در طلبش متحیر و اصحاب علوم در حوالی جلال

او متلاشی خداوندان بصر و بصیرت در قطرهٔ از بحار عظمت

او غریقه و بشراره از آتش جلال او حریق بیت

دست بدلها سوخته زده کویی مشعله دارند عاشقان همه بردست

همه عالم را بپوئی و گفت گویی خشنود کردند و قطره از جرعهٔ قدح

عزت بکسی ندادند رباعی

گفتم که کرایی تو برین زیبایی، گفتا خود را که خود منم یکتایی
هم عاشق و هم عشقم و هم معشوقم، هم آینه و هم جمال و هم بینایی

ردی عاشق شراب بدر خانه خمار آمد و از وی باده خمی خواست، گفت خم شکسته است عاشق شراب گفت دست من بگیر و بر خم بر تا در بوی یم که من به بوی چندان مستی کنم دیگران بصد سال نه

بیت

مست از می عشق آبی نانم که اگر، یک جرعه ازان بیش خورم نیست شوم

و این عجب که یک گدا درین حضرت ببوئی چندان مستی دارد که از قدسیان ملاء اعلی باران نتوانند کشید یک باد لطف بود که بر سینه سوخته اشتربانی و گدائی بزنند فرشتگان بیهوش گشتند چون باز بهوش آمدند جبرئیل علیه السلام را گفتند ما در هفتاد هفصد هزار سال بوئی چنان نیافتیم که در عهد سید قاب قوسین می آید جبرئیل علیه السلام از حضرت رسالت پرسید گفت إِنِّي لَأَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمَنِ مِنْ قِبَلِ الْيَمَنِ، این نسیم کنج از سینه سوخته اشتربانی است که در یمن مستی کرده است

بیت

شود در شهر فکند آن بت زنار بسر، چون خرابات برون آمد مست

بسم الله الرحمن الرحیم ۵ مکتوب چهل و ششم در بیان محبت

۲۰ رادی

قوله وارايد ن بعضا تی سوختی خود را دی کرد دی آتشی بحث
کافران خواهد کرد آتشی دوزخ ذکر کرد نه استخوان
آتشی دوزخ وجان بحث باشد بیان

برادر شمس الدین رزقنی الله متابعة احبابه ومحبة اولیائه

بداند که مخلوقات دیگر را با محبت کار نبود که همت بلند داشتند
آن کار ملایکه راست بینی از انست که با ایشان حدیث محبت نرفته
است واین زیر و زبر که در راه آدمیان می بینی از انست که با ایشان
حدیث محبت رفت که یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ بس هر کرا شمهٔ
از محبت بمشام او رسیده است کودک از سلامت بردار و خود
را وداع کن که اَنْ اَحْبَبْتَ اَبْقَیْ وَلَا تُبْقِیْ دوستی باقی نمی دارد و نمی گذارد
عشق تو مرا چنین خرابی کرد ؛ ورنی بسلامت وبسامان بودم ؛
چون نوبت ودولت آدم در آمد خروشی وجوشی در مملکت
افتاد کفشند چه افتاد که چندین هزار سال تسبیح وتهلیل
ما را بباد بردادند وآدم خاکی را برگزیدند وبر ما برگزیدند
ندانستند که شما بصورت خاک مینگرید بدان ودیعت پاک
نگرید که یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ آتش محبت در دلها ایشان
زده است وندا در داده اَنْحَقُّ عَزِیْزٌ همه دلها کباب شده
وهمه جگرها آب شده این چیست چنانک او بکسی نماند کار او
بکسی نماند چون سلطانان دنیا خادمان خود را بنوازند کلاه وقبا
دهند وولایت دهند با چون او کسی را بنوازد اول کلاه وقبا

کشته

بستانند و کرسنه و برهنه گذ بنشانند سنّت این حدیث آنست

که بهر که روی آرد بر نکردد تا نکند. رباعی

مارا خواهی تن بغمان اندرده، جون شیفتکان سر بجهان اندرده،
دل بر خون کن بدیدکان اندرده، وانکه زبی دو دیده جان بر سر ده،

درویشی عاجز راه کشته بود و عمری در رنج تک و بوی بسر برده
باخر روزی چند جان می کند بس نقل کرد بر سینهٔ وی نبشته

دیدند هذا قتیل اللّه این کشته مانند با عی

دست

آن دل که زدلبران بر بودم، هرگز بکسی ندادم و ننمودم،
جانان تو بیک نظر جنان بربودی، کویی هزار سال بی دل بودم،

نحو اصبان که بلد یا فرومشوند حدیث جان دریابی کند زیرا که نه ماهی
غوطه خورند کان

می طلبند که بدر می ارزد کوهری می طلبند که شب تاریک را روشن
کند این کار عیاری و سربازی است نه بازی است آن با کان دادنه

بودند که یکی را از میان ایشان کاری بیش خواهند آمد جبرئیل
علیه السلام نزدیک عزرائیل می آمد و میکفت اکر ازین

حالی بدید آید دست بر سر من داری او میکفت آن کار منست بر من
نویس جمله ملایکه می آمدند و همچنین درخواست میکردند او هر

یکی را میکفت آن کار منست بر من نویسید ازینجا بحضیض بزرکان

کفته اند

گفته اند، که مرید ابلیس صفت باید که بود تا از وی کاری آید

ای برادر هر که بدست خویش سر خود بر نتواند داشت درین کوی

قدم نتواند نهاد مرد آنست که چون حدیث محبت در آید و بتیغها

از غیب آشکارا کرد جان و دل باستقبال فرستد نظم

منکم باشم که بتن در نخت وفا بتو کشم ؛ دیده خمار کنم بار جفا بتو کشم

ور تو برمن بتن و جان و دلی صلح کنی ؛ هر سه را رقص کنان پیش هوا بتو کشم

مرد ضعیف نهاد و حقیر مشکل را اگر طمع افتد که بر فلک رود محال

بود عجز همه خلق در مقابلهٔ جلال و عز محبوب بیشتر از آن مور

است که در مقابلهٔ قوت آن مار عظیم قومی را روی بکلوخ آورده

و قومی را روی بسنگ آورده و قومی را روی بشرق و قومی را روی

بغرب و قومی را در تک بوی و قومی را در جست و جوی الحق

عزیز و الطریق بعید و القرب بعد و الوصل هجر

دوست راه نزدیکی دوری وصال فراق

و بید الخلق قیل و قال — رباعی

دست مخلوق گفت

کردم همه نیست شوم ننگی نیست ؛ صد جان بتو ارزد تو هیچون ننگی نیست

من در طلب تو از تو ننگی نیست ؛ مور اندر بفلک بر پرند ننگی نیست

عالمی فنان جوی و هیچ جای فنان نه عالمی در طلب و هیچ جای

راه نه عالمی در کوفت و کوی و بدست هیچکس جز بنداشت نه عالمی

قول مخدوم جهانیان اسوا بر سبیل عرض اشارت

کرده شد در باب ذکر محبت حکایتشان ملحوظ

چه خاصیت دارد فرمود تا شیطان دعوی کرد

که من محبت خداوندم بس چون نه

باشم دیگری را سجده نکنم بس آمد

در نفوذ حکم محبت عجب می پندارند

خداوند عزوجل شیطان را و علیه باشد

از برای محبت خداوند علیم

بغیر عزیزی نکرد بس ما که دعوی محبت

حضرت و مفقوت دائم و سجده

حق محجوب نثار نکنیم

افسوس افسوس ناکسان

ان قبلی حمار عن الطریق

درجست وجوی وبلاست هیچکس جردم سرد نه عالمی درخلوت سوخته

جزانتظاری وحسرتی نه جهانی درسجد وصومعه فرسوده

جزدردودریغ دردست نه مثنوی

دردل او دریغا که ازین خامه نشد خالی است جزدرسر وبادیت بلب

خواجه بایزید بسطامی قدس الله روحه گفت بسمع ما رسید بود

الرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى بعرش تاختن اورده

ام تاخود حالش چیست جون بدو رسیدم اورا ازخود تشنه تر

یافتم وبزبان حال میگفت رباعی

درتهمت عشق تو منم فرسوده بی انگ مرا باتو وصالی بوده

درسرزنش خلق منم بیهوده جون لرک تهی شکم دهان آلوده

جون درجلالش نظر کنی جگرها بینی که درمیان خون است وجون

بجمالش نظری کنی بینی که راحت دلها محزونی است عارفان

درمقابلهٔ جلالش حیران اند واز ان گدازند محبان درمشاهدهٔ جمال

شادان ونازان اند گفته اند نهایت که المعرفة نار فی المحبة

نار فی نار معرفت آتشی است ومحبت آتشی درآتشی است

وجهانی سوخته پرشور وغوغا بیت

درکوی من از عشق دهی شور نهی سر، درکوی تو از حسن دهی کار نهی باز

اورده اند

آورده اند جمیلهٔ که در حسن و جمال ثانی نداشت چون آفتاب در بازار بغداد دوری بلیل آمله شور و شغب در میان خلق افتاد هر کسی در پی او دویدند او بخانهٔ در آمد و در بست گفتند چون خود بکسی نخواهی داد این نمودن چیست گفت شور و غوغار عالم دوست میدارم آسمانیان سرگردان زمینیان سراسیمه و حیران بی او کسی را قرار نه و کسی را بدو راه نه هر روز چندین بار عرش کرسی را میگوید هَلْ عِنْدَکَ اَثَرٌ و کرسی عرش را گوید هَلْ عِنْدَکَ خَبَرٌ آسمان زمین را گوید هَلْ مِنْ مَزِیْدٍ زمین آسمان را گوید هَلْ سَافَرَ فِیْکَ عَاشِقٌ ای بیدل در هر گوشهٔ او آتشیست و در هر زاویه او را سوختهٔ کدام جانست که گداختهٔ قهر او نیست کدام دلست که نواختهٔ لطف او نیست اگر بزاویهٔ درویشان شوی شور او و اگر در کوی خرابات روی درد نایافت او و اگر بصوی کلیسیا ترسا بچه روی همه در نشاط طلب او و اگر بکنشت جهودان روی

همه در شوق جمال او قطعه

هزار عاشق آمد بطمع صحبت ما ۔۔۔ نثار کرد دل و دیده خادمان ملا
همه زانند و هجرانش سوخته گشتند ۔۔۔ که کسی ندید و ندانست خود نشان مرا

سیناجه

عرش تهمت آلوده راهین آفتاد که گفتند الرحمن علی
العرش استوی. واو مفلس وار ازدرد دلی گوید

قطعه

تهمت زده عشق یکی مهرویم، جز خاموشم همی ندارد رویم؛
سبحان الله هفصد هزار سال برآمد هر روز فروغ این آتش
تیز ترست وهر طرفی هزار هزار سوخته ترست جون افروخته است
بیم آنست که کون ومکان سوخته کردد ودر عدم شود که جون
افروخته ازلست این چه عجب ای برادر دولت وخاک نه اندر است
وکار آدم وآدمیان نه مختصر عرش وکرسی لوح وقلم آسمان
وزمین همه بطفیل اوست استاذ ابو علی رحمة الله گفت اکر
آدم را خلیفه گفت اِنّی جاعلٌ فی الارض خلیفةً وخلیل
را گفت واتّخذ الله ابراهیم خلیلاً گفت وموسی را
واصطنعتک لنفسی گفت مارا یحبّهم ویحبّونه
گفت گفته اند اکر این حدیث را بادی نهاد مناسبت بکوی زن خود
دل نبودی اکر خرید محبّت بر جانهاء آدم وآدمیان ننافتی کار آدمی وآدمیان
جون موجودات دیکر بودی اوّل این حدیث است ومیانه این حدیث
است وآخر این حدیث است امروز این حدیث است وفردا این

حدیث است محققان گفتند کہ این عالم و آن عالم مرد و برای طلب است و اگر کسی گوید آن عالم عالم طلب نیست این محالست یکی نماز و روزہ نیست اما طلب هست فردا همہ شرایع را قلم در کشند اما این دو چیز ابد لاباد بماند اَلْحُبُّ لِلّٰہِ وَالْحَمْدُ لِلّٰہِ گفتہ اند احکام حج و جهاد و نماز و روزہ روا بود کہ روزی منسوخ گردد اما عقد محبت هرگز نشاید کہ منسوخ گردد در بهشت روی هر روزی کہ بر تو گذرد از شناخت حق سبحانہ و تعالی بر تو عالمی گشاده گردد کہ بیشی از آن نبوده باشد این کاری است کہ هرگز بسر نیاید و جهاد را کی آید

رباعی

تا من بزیم بیشہ و کارم اینست آرام و قرار و غمگسارم اینست
روزم اینست و روزگارم اینست جوینده و صیدم و شکارم اینست

بسم اللہ الرحمن الرحیم ملکتو جهل دهم در علامت محبت برادر شمس الدین بداند کہ دوستی خدای تعالی هر بنده را بوسیله است و چون بنده خواهد کہ بداند کہ او دوست خدایست بعلامت آن استدلال کند چه بیغامبر عم گفته است اِذَا اَحَبَّ اللّٰہُ عَبْدًا اِبْتَلَاہُ فَاِنْ اَحَبَّہُ حَبَّ اَلْبَالِغِ اِفْتَنَاہُ چون خدای عزوجل بنده را دوست دارد او را مبتلا کرداند و چون در دوستی

او مبالغت نماید افتنا فرماید گفتند افتناجه باشد گفت
اورا مال و اهل و فرزند نگذارد ببی علامت محبّت خدا بنده را
آنست که اورا از غیر خود مستوحش کند و میان او و میان غیر
حایل شود عیسی بیغامبر را گفتند که جرا در از کوشی خرزی که بر آن
سوار شوی گفت من بنده بر خدای عزّ و جلّ عزیز تر از انم که مرا
از نفس خود بدر از کوشی مشغول کند و اگر گوئی بیغامبر را علیه
السّلام نه حجره بود و چندین انبیا و اولیارا اهل و مال بود بس انبیا را
حبّ بالغ نبود بدانک اینجا بعرض مراد ست نه کل چنانک گفت
اَوْلِیَائِی تَحْتَ قِبَابِی لَا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِی وذکر اولیا بر
کل افتد و بعضی مراد ست و در خبر ست اِذَا اَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا
اِبْتَلَاهُ فَاِنْ صَبَرَ اِجْتَبَاهُ فَاِنْ رَضِیَ اِصْطَفَاهُ چون خدای عزّ
و جلّ بنده را دوست دارد اورا مبتلا کرداند اگر صبر کند اجتبا فرماید
و اگر راضی شود باصطفا رساند اجتبا آنست که حق عزّ و جلّ
بنده را بفیضی مخصوص کرداند که انواع نعمتها بی تشبّث و تحاصل آید
و اصطفا آنست که اورا از ناشایستها صافی کند و یکی از علما گفت
چون خود را بینی که اورا دوست داری او را بینی که ترا ابتلا فرماید
بدانک صفای تو میخواهد و آن خالص کردن دوستی باشد بایکدیگر

اصطفا آن بود که حق تعالی دل بنده را برای معرفت خود فارغ کرداند
تا معرفت او جل جلاله صفا خود اندروی بگستراند و اورا بین
خاص و عام مومنان یکی اند از نبی و ولی و مطیع و عاصی قوله
تعالی ثم اورثنا الکتاب الذی اصطفینا من عبادنا فمنهم ظالم لنفسه
ومنهم مقتصد و منهم سابق بالخیرات ۱۲

ابنده

روزان وشبان خسته ام درکارت ، یا هرکه بسازی شکنم بازارت
ویکی از حریدان بیدخود را کفت کرچیزی ازدوستی بمن نمودند کفت
ای پسر ترا بمحبوبی جز خود ابتلا فرموده است وتو اورا بران
برسبیل استفهام یعنی خداوند عزوجل را ،
محبوب برکزیده ، کفت نه کفت بس طمع دوستی مدار کردوستی بنده
راندهد تا آنکاه که اورا ابتلا نفرماید واز حضرت رسالت نقلست
که فرمود إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا جَعَلَ لَهُ وَاعِظًا مِنْ
نَفْسِهِ وَزَاجِرًا مِنْ قَلْبِهِ يَأْمُرُهُ وَيَنْهَاهُ ، کفت چون
خدای عزوجل بنده ، را دوست کیرد برای او از نفس او واعظی
سازد واز دل او زاجری کند تا اورا امر ونهی فرماید وکفت
إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا بَصَّرَهُ بِعُيُوبِ نَفْسِهِ
چون خدای تعالی بنده ، را نیکی خواهد اورا بخیبها نفس خود
بینا کرداند وکفته اند خاصترین علامتها ، یست داشتن بنده باشد
چه خذای را جه آن دلیل است بردوستی خدای او ، چنانک شمره ، دلیل
است بردرخت ودود دلیل است برآتش وبیخامبر کفت صلی الله
علیه وسلم إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا لَمْ يَضُرَّهُ ذَنْبٌ چون خدای
در آثار آمده است کم ملک ذات الشمال از کار صباح تا هنکام
تعالی بنده را دوست دارد کناه اورا زیان ندارد معنی آنست که

چون خداي بنده را دوست دارد او را بيش از مرگ توبه دهد
بس گناه گذشته او را زيان ندارد چنانک کفر گذشته از پس اسلام
زيان ندارد و زيد اسلم گفت رضي الله عنه که خداي عز و جل
بنده را دوست گيرد تا بحدي که دوستي بدان درجه رسد که او را گويند
آنچ خواهي بکن که ترا بيامرزيدم و اگر گويي معصيت ضد اصل
محبت باشد يا نه جواب آنست که ضد کمال محبت است نه ضد
اصل محبت نه بيني که بسيار آدمي باشد که نفس خود را دوست
دارد و او بيمار باشد صحت او را دوست دارد و چيزي زيان
کار بخورد با آنک داند که زيان کار است و آن دلالت نکند بر آنک نفسي
خود را دوست نمي دارد ولکن باشد که معرفت ضعيف بود
و شهوت غالب پس بي محبت قيام نتواند نمود يکي از
عارفان گفته است که چون ايمان در ظاهر دل باشد محبت جداي
ميانه بود و چون به سر دل رسد محبت کمال بايد و معاصي
ترک کند و درجه دعوي محبت خطرست و براي ابن سماک خاصه
فضيل رحمة الله گفت که چون ترا بر سند خداي را دوست داري
خاموش باش چه اگر گويي نه کفر بود و اگر گويي اري صفت
محبان نداري بيم مقت بود بلانک هر که دعوي محبت کند

ودعوی محبت در غایت آسانی است ومعنی در نهایت دشواری

بس نباید که آدمی بتلبیس شیطان وبفریب نفس فریفته شود

هرگاه که دعوی محبت خدای کند تا او را بعلامتها نیازماید

وبرهانها ودلیلها مطالبه نکنند یکی از علامت محبت

کمال انس است بمناجات محبوب وکمال تنعم بخلوت با او

در قصهٔ برخ که موسی علیه السلام باجلالت خود از و درخواست

تا برای باران دعا کرده درخبر آمده است که حق تعالی موسی را

گفت برخ نیکو بنده ایست مرا الا که در وعیبی است گفت ای

پروردگار من آن چه عیب است گفت نیم سحر را دوست میدارد

وبا آن آرام میگیرد وکسی که مرا دوست دارد با کس آرام نگیرد وآن

است که عابدی در بیشهٔ ملازم خدای را عبادت میکرد بس

مرغی را دید که بر درختی آشیانه ساخته بود بوازیلی خوش

آمد انديشيد که صومعهٔ خویش زیر آن درخت سازد تا با آواز

آن مرغ انسی گیرد همران حمله کرد بر پیغامبر آن زمان وحی آمد

که فلان عابد را بگوی که بخلوتی انس گرفتی از درجهٔ ترا بیانداختم

که بهیچ از عمل خود هرگز بران نرسی ای برادر لذت انس

بعضی را در مناجات بدان حد رسیده است که خانهٔ او بسوخته

است واورا ازان خبر نه وباي بعضي در در حالة نماز بسبب
علتي بريده اند واو انرا انداخته است بس هركاه كه محبت و
انس غالب شود خلوت ومناجات قرة العين او كردد
وهمه اندیشها را دفع كند تا بحدي كه كارهاء دنيا در نيايد
تا بر سمع او بارها مكرر نشود چون عاشق واله كه او با حريفان
بزبان سخن كويد وانس او در باطن بذكر دوست او باشد بسي
محب آن باشد كه آرام نكيرد مكر بر محبوب خود ونيز كفته اند كه
هركه در وي سه خصلت نباشد دوست خداي نبود يكي آنك سخن
خداي را بر سخن خلق بر كزيند دوم آنك لقاء خداي را بر لقاء
خلق بر كزيند سيوم آنك عبادت خداي را بر خدمت خلق
بر كزيند وازان جمله آنست كه تا سنتي ننمايد بر چيزي كه ازو
فوت شود جز تعالي سر آنست كه كفت بيت
اكرم هيچ نباشد ثنا نه لعلي ، چو نثو دارم همه دارم وكرم هيچ نباشد
خواجه جنيد رحمة الله كويد كه يكي از علامت محبت آنست كه
بطاعت او تنعم نمايد وآنرا كران نشمرد وتعب آن ازو ساقط
شود چنانك يكي ازايشان كفت كاري كه براي محبت باشد سختي
دران در نيايد يعني تنش سست نشود وذلش سستي نپذيرد علماء

كوين

گویند که دوست دار خدای از طاعت او سیر نشود اگرچه وسیلتها
عظیم باید و مثال این در مشاهدات موجود است چه عاشق سعی
نمودن در هوایی معشوق خود را گران نشمرد و خدمتهای او را
بدل لذیذ داند اگرچه بر تن او گران بود و اگر عارف باشد در
احوال فرشتگان مشاهده کند داند که شب و روز در تسبیح او اند
و در ان سستی نکنند و معصیت ارتکاب ننمایند هر اینه از دو سیی
خود و را شرم آید و بقطع بداند که او خسیس ترین محبانست
یکی از محبان گفت سی سال با عمال دل و جوارح خداوند را
پرستیدم تا بندانستم که نزدیک خدای تعالی چرا قدری هست
بس در مکاشفات خود بصف از فرشتگان رسیدم گفتم شما کیانید
گفتند ما محبان خداییم سیصد هزار سال است که اینجا او را می
پرستیم بر دل ما هرگز جزا و نگذشته است و غیر ثنای او را یاد نکرده ایم
بدو من شرم داشتم از اعمال خود و آن را با ایشان عیبی بخشیدم که
عذاب بر ایشان واجب شده بود بس اکنون اینجا معلوم شد
که هر که خود را شناسد و بر ورد کار خود را شناسد و از خلاجنان
واجب است شرم دارد زبانش کند کردد از انک بدعوی اقدام نماید
در اظهار آن بیش آید اما حرکات و سکنات او و اخلاق و اوصاف او

مخدوم جهان فرمود تا فرشتگان
یکان چیزست بعضی را قیام و بعض
را قعود و بعضی در تهلیل و بعض
تسبیح و بعضی در رکوع و بعض
سجود این زمان که محمد را صلعم
را در شب معراج بردند در سماء
معاینه کردند و خوش شدند در
خود گفتند اگر این جمله امت
در امت من شود بهتر و زان
وجل شد دو رکعت نماز بگذار
دران دو رکعت جمله و صنوف ملائکه
هست از قیام و قعود و رکوع و
سجود

بدوستي ومحبت او شاهد باشد چنانك خواجه جنيد رحمة
الله گفت كه استاد ما سري سقطي رنجور شد ما علاج واخلاف
علت او ندانستيم بس صفت طبيبي حاذق شنيدم دليل اورا
نزديك او بردیم ديري دران نظر كرد بس گفت اين دليل عاشقي
است خواجه جنيد گفت من بيهوش شدم وقاروره از دست
من بيفتاد چون بهوش باز آمدم بخدمت خواجه سري رفتم
وحال باوي گفتم تبسم كرد وگفت قاتله الله بصارتي
اي لعنه الله
عظيم دارد گفتم اي استاد علامت محبت در دليل چيست

گفت اري

بيت

حديث سينه سوزانم اي بهشتي روي ، مبر شم كآتش دوزخ برآيد از دهنم

الكذن بدان كسي باشد كه از جهل وهواي خود دشمن خداي گم
ابليس را دوست دارد مغرور بود بدين كه او خدايرا دوست
مي دارد واو شخصي است كه ازين علامت محبت در وهيچ
نبود خواجه سهل رحمة الله چون با كسي در سخن بيوستي
گفتي اي دوست ويرا گفتند باشد كه اين دوست نبود بس
چگونه ويرا دوست ميخواني در گوش سايل آهسته گفت كه
از دو حال خالي نيست يا مومن است يا منافق اگر مومن است

حور

دوست خدایست و اگر منافق است دوست ابلیس ای برادر

در دوستی کارها رود که آن همه بیرون برده عین تاوان بود

یعنی در ظاهر نزع

اما در بناء محبت همه متحمل است عثرات و زلات بحکم محبت

لغزیدن

مرفوع و مدفوع است مردی با خواجه ابراهیم ادهم صحبت

کرده بود چون وقت وداع آمد عذر خواست گرفت گفت دل

فارغ دار که ما را با تو صحبت محبت بود و دوست از دوست

بد نه بیند حبک للشیء یعمی و یصم سر این معنی است

خواجه بایزید بسطامی قدس الله کفتی لیس العجب من حبی

لک و انا عبد ضعیف بل العجب من حبک لی و انت

رب قوی عجب نه آنست که من ترا دوست میدارم که صاحب

جمال و کمال را عاشق کم نیاید عجب از آنست که تو مرا دوست

میداری و از فرق تا قدم من همه عجز و ضعف و نیازی است

اینجا بدانک از خاک تو کی روا بودی که دوست محبت ستیدی لیکن

سابقی لطف این شراب ما الآمال می فرستد که یحبهم و یحبونه

از اینجاست که گفت رباعی

در راه تو من گیم که در منزل من ؛ از چهره تو گلی دمد بر گل من ؛

این خود نه بس است ز بهر تو حاصل من ؛ گر عشق تو آراسته باشد دل من ؛

ای درویش ملایکه را می اجتناب از
خلعت قربت حاصل نیامد اما محبت
را بواسطه ارتکاب نهی القربا تحاصل آمد و ارباب عقول
دانند که خلعت در اوان موافقت معهود دیگر
اما در هنگام مخالفت معهود دیگر بود هر آینه حرمان موجب بود
حرمت سابق نیست و ذلک کثیر
المليح ذنوب الحبيبة حبيبة
حضور تطلب کنلوا اعتراض
دیدار صورت بر قضیت
معنی توان یافت خلق آدم علی صورته
اعتراض را محال نمانند م طوالع

بسم الله الرحمن الرحیم ۵ مکتوب جهل هشتم در محبت
وعشق برادر شمس الدین رزقه الله محبته بداند که محبة
خداوند جهان را و محبت بنده مر خداوند را درست است و کتاب
وسنت بدین وارد ست و امت را بدین اجماعست که حق تعالی بصفتی
است که دوستان او را دوست دارند و صفتی دوستان خود را دوست
دارد و محبت از روی لغت گویند که ماخوذست از حبّة بکسر حا
و آن تخمهایی است که اندر زمین افتد بس حبّة را حبّ نام کردند
زآنچ اصل حیات در آنست چنانک اصل نبات اندر حبّة چنانک آن
تخم اندر زمین افتد و نهان شود و باران نهاد ران می بارد و آفتاب
بران می تابد و سرما و گرما بدان می گذرد متغیر نگردد چون وقت
وی بر سد و بروید و گل برآورد و میوه دهد همچنین حبّ
چون اندر دل جای بسکن گیرد بحضور و غیبت و بلا و محنت
و راحت و لذّت و فراق و وصال متغیر نگردد اما از روی استدلال
میان علما مختلف است گروهی از متکلمان بران اند که محبت
خداوند که خبر داده است ما را از ان جمله صفات سمعی است
چون یدٌ و وجه الا در کتاب و سنّت وارد نبودی وجود آن
مر حق تعالی را از روی عقل محال بودی بس آن اثبات کنم

وبدان ایمان آریم امّا اندر تصرف کردن ایشان توقف کنیم

وجماعتی حکونیدار علماء که محبّت میل نفس وهوا وتمنّاء

قلب واستیناس است واین صفت اجسامست بر قدیم روا نباشد

واین جمله مخلوقات را بود بایکدیگر واجناس را بس محبّت بنده

را بطاعت تفسیر کنند ومحبّت خداوند را بتوفیق وهدایت بکثیر

تفسیر کنند وآنج میان این طایفه است آنست که گویند محبّت خداوند

بر بنده را آنست که باوی نعمت بسیار عطا کند وویرا اندر دنیا

وعقبی ثواب دهد واز محلّ عقوبت ایمن گرداندش واز خلاف

معصوم دارد شی احوال رفیعه ومقامات عالیه ویرا کرامت

کند وسرّش از التفات اغیار بگسلاند وعنایت ازلی را بدو

بپیوندانند تا از کلّ مجرّد گردد وطلب ورضاء او را یگانه شود

ومحبّت بنده مر خداوند را بصفتی است که اندر دل او را حسن بگرداند

آید بمعنی تعظیم وتکریم خداوند تا رضاء او را طالب گردد و

اندر طلب رویت وی بی صبر گردد وبدون وی باکس قرار نیابد

وباذکر وی خوگند واز دون ذکر وی تبرا کند واز جمله مالوفات

ومستانسات منقطع شود وسلطان محبّت را اقبال کند وهر

حکم دوستی را کردن فرض واجب باشد که محبّت حقّ مر او را از جنس

استیناس
الفت کردن

محبت خلق باشد یکدیگر را که میل بود باحاطت وادراک محبوب
واحتظاظ بدوست واین صفت اجسامست وحقیقت صمدیت
مقدس است از احاطت وادراک ومنزه است از لحوق واحتظاظ
هرکه محبت حق بتحقیق معلوم کند او را هیچ شبهت نماند
وابهام برخیزد پس محبت دو گونه باشد یکی محبت جنس
بجنس وآن میل نفس واحتظاظست بدوست وطلب ذات
محبوبست ازراه سماعت وملاقته دوم محبت جنس نه باجنس
وآن طلب قرار کند بصفتی از اوصاف محبوب که با آن بیارامد
انس گیرد چون شنیدن سخن یا دیدار محبوب واقاویل مشایخ
رضوان الله علیهم در حقیقت محبت بسیارست از وطالعه
کتب ایشان معلوم گردد انشاء الله تعالی واندرین شروع
سخن: جماعتی ازین طایفه آن بر حق روا داشتند اما از
تعالی بر بنده روا نداشتند وگفته اند که عشق صفت منع باشد
از محبوب خود. وبنده ممنوعست از حق نه حق تعالی از بنده
پس عشق بنده بروی جایز بود واز و روا نباشد وگروهی گویند
که بر حق تعالی بنده را عشق روا نباشد زانچ عشق تجاوز حد
بود وخداوند محدود نیست وچنین گویند که عشق بجزء جایز

صورت انکیرد و محبت بسمع روا بود چون آن نظری بود بر حق تعالی
روا نبود که اندر دنیا کسی او را بیند و چون محبت خبری بود هر کسی
بدان دعوی کردند که از در خطاب همه یکسانند اما کسانیکه عشق بنده
بر خداوند جایز داشته اند گویند هر چیز را غایت است که چون آنجا
رسد نام دیگری یابد که بیش از آن نبوده باشد و از آن غایت و کمال خود
فراتر نتواند شدن و رجوع باشد از کمال بنقصان چنانک نبات از
اول شیء روی در زیادتی و کمال خود دارد چون بآخر رسید روی در
کمی بوار دهد چون آنجا رسید روی در قصور آرد و خشکی پذیرد
دیگری حالت طفولیت است آدمی از ابتداء طفولیت روی در ترقی
دارد چون بغایت استواء عمر رسد و کمال خویش بیابد از آنجا روی
بنقصان آرد در کهولیت و پیری افتد همچنین حالت محبت
اول نظر که بجمال معشوق تعلق گیرد هر بار که می افزاید کمال
خود طلب میکند چون بنهایت رسد که دیگر زیادتی نتواند پذیرفتن
و از شوایب شهوات آزاد گردد و از علایق نفسانی مجرد گردد و در
غایت ذوقی از وصال و هجر و رنج و راحت و از قرب و بعد فارغ
آرد و از آنجا روی در تلف خویش نهد و بترک نصیبها بگوید و مراد
محبت قیام ننماید اینجا اسم عشق پذیرد چون اسم عشق پذیرفت

از ولایت خیال و اوهام بیرون شود از قبل انوار الهی اسم بلا یرفت

بس اسم عشق بر غایت دوستی و کمال محبت دلالت نمیکند تا می پرستد
عابد گویند و تا می داند عاقل گویند و تا می شناسد عارف گویند و تا
از غیر احتراز میکند زاهد گویند و تا بصدق قصد او میکند مخلص
گویند و تا در دوستی قدم می نهد مشتاق گویند و چند در رضاء او
جمله آفریدها بر انداز دخلیل گویند و تا در شهود او وجود خویش
بذل میکند حبیب گویند چون جنان شود که فنا و بقاء خویش را
بکباره در وجود دوست تلف کند عاشق گویند و گفته اند که عشق
از نور شهود دوست از لی تولد کند مانند برقی است که در آید نور
در دیده نهد و آواز در گوش و سرعت در حرکت و اعراض از آفرینش
در صفت تا اگر از عاشق کاری برود نه از برای غیری باشد و نه از
برای نصیب خویش بلکه کاری رود در عشق دوست بی اختیار او و این
همه عبارت از عشق است که گفته اند عشق از بیان و برهان معلوم
نشود و او برتر از آنست که بقوت فهم و بیان و برهان بر آمون
سراپرده جلال او کسی تواند گشت و یا بدیده کشف و عیان بجمال
حقیقت او نظر تواند کرد چنانک گفته اند غزل

عشقم که در دو کون مکانم بدیده نیست ؛ عنقاء مغربم که نشانم بدیده نیست

۳۰۶

زابرو و عمزه

زابرو وغمزه هردو جهان صید کرده ام ، منکر بدین کمان و کمانم بدید نیست

چون آفتاب در رخ هر ذره ظاهرم ، واز غایت ظهور عیانم پدید نیست

گویم بهر زبان و بهر گوش بشنوم ، واین طرفه تر که گوش و زبانم بدید نیست

چون هر چه هست در همه عالم همین منم ، مانند در دو عالم ازانم پدید نیست

ناهستیان جوشان و خروشان باش جامه دران و خاک بسر بایشان انک از عهد

مصطفی عم تا اکنون میکوید که در مصیبتها جامه مدرید ولیکن

درد عاشقان و سوز مصیبت زدکان این حدیث در قلم مفتیان نیاید

رباعی

دل گفت عشق تو به محکم به ، بد گفت که به ز عشق جان خورم به ،

کم باد دامن از میان من و تو ، بد گوی ز روی هر دو کیتی کم به ،

بسم الله الرحمن الرحیم ملتوی بجمله منهم فرد ذکر طالب

محمد شمس الدین را بقا باد و بد دشمن که نفس امت منصور باد بدانک

طالب را در هیچ مقام مقام نه و در هیچ منزل آرام نه بلک هر دو

کون سکون بر وی حرامست چنانک گفته اند السلوة حرام علی

قلوب اولیائی آرام بر دلهاء محبان حضرت او حرامست خود

ایشان را از کجا پروای آرامست ای برادر بدانک هر کرا حضرت او

دلآرام بود در دو جهان جه جای آرام بود زیرا که دنیا محل غیبت

است و آخرت محل رویت در محل غیبت دلهای طالبان را سکون

روانه و در محل رویت قرار نه زیرا که سکون دل طالبان را یکی از دو

حین باید تا بیاساید یا یافت مطلوب یا غفلت از محبوب یافت

مطلوب درد دنیا و آخرت روانه تا دل از درد طلب بیاساید و غفلت

بر طالبان حضرت وی روانه تا دل از بوییدن و دیدن ساکن شود

و این معنی صاحب کشف المحجوب رحمة الله تقریر کرده است و در شرح

تعرف آورده است که محبوب در مکان نیاید و محب مکانی است

از مکان نگردد پس در دل محبان و طالبان ابدی بود و اندوه

جان عاشقان سرمدی باشد ای برادر هودج کبریای مطلوب

بر اوج عزت علویت و وجود و مقام طالبان در حضیض

سفلی است مطلوب را حلول و نزول از عالم کبریائی جایز

نه و طالبان را صعود و ترقی از حضیض عبودیت ممکن نه سنا و وا

طریقت رضوان الله علیهم گفته اند که طلب از طالبان در هر دو

جهان برخیزد اما طالب را در آخرت نصیبی و تعجبی نباشد

اما طالب باشد زیرا که جمال و کمال محبوب و مطلوب نامتناهی

است پس طلب ملام بود و آرام برد و وی حرام بود بیت

عشق یارا کی بود غایت پدید حسن جانان چون ندارد غایتی

طالب را در مقام کشف عظمت بر جهار مقام گذر افتد یکی خوف

دوم خشیت سیوم رجا جهارم رهبت خوف از عقوبت و خشیت

از قطیعت و وجد از دیدن تقصیر در معرفت بود و رهبت

از قوت و صالت بود خوف عقوبت مقام عابدانست ثمرهٔ آن

دست از دنیا بداشتن است و خشیت مقام صدیقانست ثمرهٔ آن

گریزد و دست از همه بریدن است و وجد مقام محبانست ثمرهٔ آن

از غیر گذشتن است و رهبت مقام عارفان است ثمرهٔ آن بحضرت

پیوستن است جملهٔ مشایخ طریقت مجتمع اند بر آنکه چون بنده از

بند مقامات رسته باشد و به همه احوال محمود موصوف گشته و از

دیدن غیر بگذشته حالتی از ادراک عقول غایب شود روزگار بر آن

تصرف اوهام و ظنون منزه گردد و در پردهٔ غیرت اولیائی

تحت قبائی از چشم اغیار مستور بود این حدیث سوختگان

نه حکایت باخود ساختگانست این راه مردانست نه بازی کودکان

مصراع ؛ رو بازی کن که عاشقی کار تو نیست ؛ زلیخا

صفتی باید و مجنون نعتی تا قصهٔ یوسف و لیلی تواند شنید

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ هم شرح و بیانست آن

طایفه را که مرد آن راهند هر اشکال که در راه خداوند افتد هم

از قصهٔ یوسف حل شود ما کان حدیثا یفتری
ولکن تصدیق الذی بین یدیه وتفصیل کل
شیء چون گفت تفصیل کل شیء میدان که جریده اگر هزار
مجلد در عجایب وغرایب این قصه بگویند وبنویسند هنوز قطره
بود از دریا و پاشعاعی از آفتاب عزیزی گفته است رباعی
تا سخره عام وکان غوغا نشوی ، تهمت زده هر بهی و هر ما نشوی
بیزار ز کیش خویش عمدا نشوی ، در مجلس عاشقان سیه رو نشوی
عاشقان که در راه ملامت می روند وطالبان آسنگ نا اهلان
میخورند با اهل سلامت میگویند بیت
نه هر هی تو مرا را خویش گیرد و برد ، ترا سلامت باد مرا نکو نساری
اگر از یکی از ین بیست تن زنان گفتند قالت وقال نسوة
فی المدینة امرأة العزیز تراود فتیها عن نفسه
هر کز نام یوسف نبردی واگر مجنونه از سنگ خوردن خسته و شکسته
کشتی هر کز لیلی لیلی نکفتی ای برادر خدا یرا یوسف وزلیخا
بسیارند ولیلی ومجنون بی شمار اما مراوته ان جثم نیت
له به بینیم ثبت الجدار ثم انقش سنت وجماعت اینت
اول جثم بعد ازان دیدن
که بوده اند وهستند وخواهند بود اما بی دولتان از جون نصیب

نیست جه سود این بدان ماند که قرانرا گفتند شِفَاءٌ وَّرَحْمَةٌ
لِّلْمُؤْمِنِیْنَ شفا و رحمت مر مومنانرا باشد بس کافرانرا ازان جه
اما آفتاب بکمال اشراق خود تا با خفاشی بی دولت راجون
جشم ندارد ازان جه شود جون از صلب بدر و رحم مادر بی دولت
آمدیم ازانکه هستند جه تدبیر اَلشَّقِیُّ مَنْ شَقِیَ فِیْ بَطْنِ هشت وهم
اُمِّهٖ میخ دوز کرده است وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّآ اَنْ یَّشَآءَ اللّٰهُ
مسمار زده سر این معنی است که گفت مثنوی

آن را نهوه از بیم تو ∴ کنایه زبان جز بتسلیم تو

ای برادر این همه کله از بخت بدست و همه شکایت از اد بار خود
ناز تو محروم تر اجرم نیست ∴ این همه از بخت بریشان ماست ∴ و اکونه
در کرم باز است، آفتاب دولت بر کلخن همچنان می تابد کم بر گلشن
جای نابالی و کنده نویسی
بنی تفاوت اما از بوی طیبه می اید و از کلخن بوی کریهه این گلشن
تفاوت از اینجانب آمد آفتاب را جه دیگر بیان زیادت ازین بس
قضا و قدر باز کرد و آن دانستن کار من و تو نیست سر گردانی است مثنوی
قومی بفلک رسیده قومی بمغاک ∴ فریاد ز تقلید تو با مشتی خاک ∴
هر گونه که هست و بهر وجه تم هست لاف ده مرد ∴ زن و نومید
مشو که از راه بینی راه بری میکرز و از کبری صاحب صدری

وازنازي دستاري وخليلي ازازدي ازاب وخاك را كماري
بلندست وهميّ بس بزرگ هرچند فقر وفاقه وگدائي وبينوائي
اصل اوست چون آفتاب امانت در آسمان عرض بتافت وملائكهٔ
ملكوت كه هفصد سال رياض تقديس وتسبيح چريده بود نلوي نعرهٔ
نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ زده مسكين وار رخت نوائي برستند
وبعجز خود معترف گشتند فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وهمچنين
آسمان گفت مرا صفت رفعت است وزمين گفت مرا خلعت
بساطت وكوه گفت مرا خلعت ثباتست ومعدن جواهر
گفت نبايد كه دريا افتي راه يابد آن ذرهٔ خاكي باكرديت نيارد
از آستين فقر وفاقه بيرون آورد وآن بار امانت بجان گرفت
واز دو عالم بذرهٔ نينديشيد گفت مرا چيست كه از من بستانند
هرچيز را كه خوار كنند در خاك مالند خاك را در چه مالند مردانه بيتي
آمد وباري كه اهل هفت آسمان وزمين نكشيدند برخود نهاد
ونعره هل من مزيد زد والسلام بسم الله الرحمن الرحيم
مكتوب پنجاهم در ذكر طلب حق بر اورشمس الدين.
سلّمه الله تعالي حقيقت داند كه هيچ چيز بر تو فريضه تر از
طلب حق نيست اگر بيازار روي او را طلب واگر بخانه آئي

او را طلب

اورا طلب و اگو بمسجد شوي اورا طلب اگه بخرابات روي اورا
طلب مثنوي من بخرابات ويارمن بخرابات ؛ باقدح مي درآمده
بمناجات ؛ واگر عزرائيل بتو آيد نگر تا از طلب فرود نه ايستي
وعزرائيل را بگوي تو کار خود بکن من کار خويش رياعي
روزي که روان شود روان از بدن من ؛ جز نام تو بر نيايد از دفتر من ؛
گر تو سر من نداري اي دلبر من ؛ خاک کف پاي تست تاج سر من ؛
نقلست که پيغامبر عليه السلام مسواک در دهن داشت عزرائيل
درآمد و گفت چه فرمائي باز گردم يا آنچ فرموده اند بيني بر ؛
حضرت رسالت مسواک از دهن مبارک خود دور نکرد گفت تو کار
خود ميکن و من کار خود ميکنم واگر در دوزخ فرود آرند بايد که
از طلب فرود نه ايستي بگو ملک الموت تو مقمع قهر بر سر فضول ما
بزن و ما در طلب قدمي ميزنيم تا کار کجا رسد واگر در بهشت
فرود آرند بجود و قصور منگر در کوي طلب مي پوي و قصه

اين حديث مي گويد	بيت

گر هر دو جهان دهند مارا ؛ چون وصل تو نيست بي نوائيم ؛
اول منزل راه طلب نيازست و بزرگان گفته اند که نياز رسول
خدا آنست به بنده جز نياز در سينه باشيدند عنان او بحضرت خلعت

گیرند مبتدیانرا بانیان الفت دهند چون مدتی در راه
بنیان کام زدند نیاز همت کردد و اتفاق است بیران راه را کم
صحبت جز در حجره همت خریدان منزل نکنند چون مدتی
در راه همت مرید قدم زد همت را طلب کردانیدند و این طلب
را در شاه راه حقایق لا اله الا الله در کشند و این کوس دولت
یعنی را دهند
بر درگاه او زنند که من طلبنی وجدنی و آنکه ندارد عند
که ای علی او ثری و بهشت و دوزخ و عرش و کرسی از راه طالبان
بر تر آسمان و زیر زمین
بیمانند که ایشان طالبان ما اند و ما مطلوب و مقصود ایشان اکر
بر شما کویند از شما هیچ چیز نیاید و این مراتب که کفته شد معراج
بنده است درین راه و هیچکس درین راه قدم نزند مکر که بر حسب
ارادت او او را معراجی بود انبیا را معراج ظاهر و باطن بود
با اولیا را معراج باطنی کسانی که قدم متابعت در راه مهتر
عالم دارند ایشانرا معراجی بود بر قدر قوت ایشان این اصلی
قوی است ای برادر عیاری باید سر بر فضول را بتیغ ریاضت
بریده و نفس خود پرست را بمجاهدت در علم سپرده از دو کون
بیرون افتاده و قدم بر سر جان نهاده اکر نه کون ذره در دیده
همت او آید درین راه درست نبود که کفته اند والله لا یصل

کل

یعنی هر کز نرسد

الی الکل

اِلَي الْكُلِّ اِلَّا مَنِ انْقَطَعَ عَنِ الْكُلِّ تا بزرگان گفته اند
معراج اگر آن مهتر کونین بهیچ درجه باز نگردید ما نجائی
بلا اشتندي وبقاب قوسین نرسیدندي قطعه
هر چیي از رنگ گفتاري درین ره کي رسد
درد باید پرده سوز و مرد باید کام زن
باد و قبله درده توحید نتوان رفت راست
یا رضاء دوست باید یا هوا خویشتن
آورده اند که آدم صلوات الله علیه چون از بهشت رسید شریعت
میگفت وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ طریقت میگفت اِهْبِطُوا
مِنْهَا شریعت میگفت دست ازین درخت دور دار طریقت میگفت
آتش در همه زن آدم گفت در بهشت اینجا عالم آراسته است و خواجگي
بر جاي اما ما را در دل مي آید که روزي در کلبهٔ اندوه خود رویم
که حدیث ما با خواجگي راست نیاید سرًّا بسرًّا اندا آدم آدما در
غربت مي آیي گفت جرا نیاییم که ما را کاري در راهست گفتند
کار بساز گفت ازین کار دیگر کار ساخته تر هست بهشت در فرمان
و رضوان و ملایکه جاکر و خادمان گفتند دار السلام بدار الملام
بدل باید کرد و تاج از سر باید نهاد و بجاء تاج خاک افلاس بر سر باید
کرد و نام نیکو بملامت و عَصَي آدَمُ رَبَّهُ عوض باید کرد
گفت همه کردم ندا آمد اُبْهِطُوا در عالم دادم و دست غارت بر دولت

ایجا مسلمانان آگر دانند که از پی دو رکعت
چیزی نیابد تن در نخواهند داد
این راه یکانه دهر ع کز او
ازوی بوی نه
لو وحي را دیدکه میوه
فریاد بر آورد گفت ای خرمان نا کی ازین
مسالک مختلف و راهها گوناگون چرا
آهنگ یکدا نه نکنید فصول

خانهٔ خلافت گزیدم رباعی

کاراز نین خوب سر کلام کنم، خویشتن بندهٔ تو نام کنم،
می نترسیم از ملامت خلق، هر کجا بینمت سلام کنم،

تا نگوئی که از آدم بهشت باز ستدند دل بریان بمرغ بریان
نیاساید جان سوخته و جگر خسته بخود و مقصود ننگرد آب
و خاک را اندک مشمر هر جه دارد آب و خاک دارد و هر جا مه
است با آب و خاک آمده است دیگر همه نقشی بر دیوارند او رده اند
چون شهباز محبت از آشیانهٔ عزت بر پرید بر عرش
رسید عظمت دید در گذشت بر کرسی رسید وسعت دید در
گذشت بر آسمان رسید رفعت دید در گذشت بر خاک رسید محنت
دید فرود آمد این عجب چیست گفت من محبّم و این محنت است
میان ما بنقطهٔ تمیز بود در عالم صورت و در عالم معنی
خود دانند آنها که دانند ای برادر امید وار باش و لنگان
و لوکان قدمی می زن که این دولت بفضلست نه باستحقاق
بالله العظیم اگر باستحقاق بودی نصیب من و تو در زهٔ
نیامدی لیکن علت از میان برداشتند تا جز انک باکان امید می
دارند بی باکان و نایاکان هزار جان دارند آن سر مزبله

۳۱۶

کدایشانند

که آشیانه سکانت روا بود که صدر ملوک کرد ولیکن اسباب
درمیانست اگر میخواهی که بجایی رسی یا کسی کردی لابدّ
از انجا که نهاد شوریده و آلوده تست بیرون باید شد و قدمی
باید زد و از شریعت زاد و راحله و از حقیقت بادیه و دیگر
حدیث و حکایت در بافی دیگی که دلست امروز در کارست
و فردا در کار است امروز در عشق و شوقست فردا در راحت
و ذوق است گفته اند آنا که خداوندان اندوه اند اگر فردا بر
خیزند و سینه خود را نکرند اگر ذرّه از اندوه خود کم یابند
.....
فریاد برآرند که هست بهشت یا رای آن ندارد که بیرامون
آن اندوه کردد والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب بنجاه یکم در طریق الی الله برادر شمس
ارشده الله الی طریق الحق بداند که خواجه بایزید بسطامی
را پرسیدند کیف الطریق الی الله فقال للسائل ان
غبت عن الطریق تسئل الی الله کفت چون تو از راه
غایب شدی بحق رسیدی اینجا معلوم کن جایی که راه بین
حق بین نبود خفت باید و سر بر زانو بود مرا و ترا با سر و
ریش خود کار افتاده ... تا او را نبینیم لاجرم نمی بینیم

مکر خود را اگر نظر من او تو بر وشت جهل و نفرین نفس
خود افتد هر کز دعوی مسلمانی نکنیم و از انکار توانی
دید که قطره از قدح شرع در دهن روز کار بت افتد دیده
دلت کشاده شود انکار این بیت روی نماید که گفت بیت
توبه کرده زهر چه دانستم نامه چون نامتو زبر کردم
گفته اند که افتاب بی نیازی که بر دریاها علم علما تافت در
همه دریاها قطره نم نکذاشت گفتند ای سادانی که همه بندها
از کلید شما باز شد چرا در شما بسته کشت این دانی چیست
کو اکب و سیارکان را چندانی دعوی وجود و کار بار است که سلطان
افتاب طالع نکشته است چون سلطان افتاب طلوع نمود
هیچکس را نه دعوی وجود ماند نه گفت و نه شنید نه کار و بار
از اینجا بدان ذرات وجود را با برف توحید کجا طاقت
بود چون افتاب علم او بتابد همه علمها جهل شود چون
ارادت او بتابد همه ارادتها پی کرد چون قدرت او بتابد
ظاهر شود همه قدرتها عجز شود چون جلالت عز او آشکارا
شود همه جلالها و عزها در خا گفتند تا جنان قند چون و حد انیت
او پرده کبریا از جمال بردارد همه ذرات زبادیه علم

۳۱۸

منخلم

منعدم شود تا تواني دعوي مالكي مكن دوكانرا از تو دريغ
نمي دارند و در سرمايهٔ با تو خصومتي نيست امّا خود را فراموش
مكن خطبهٔ خود مخوان مكو من چنين و من چنين كه دعوي
با تو همان كند كه با فرعون كرد كه گفت اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰي و اين
نفس تو با جبّهٔ و دستار ميگويد اَنَا رَبُّكُمُ الْاَصْغَرُ نفس
تو همان فرعوني ميكند كه نفس فرعون كرد ليكن نفس فرعون
چنانك بود خود را نمود اما نفس تو خود را بلباس مسلماني
بتو مي فروشد و تو هيبت غرور او ميخوري او را همان
دعوي است كه فرعون را بود ليكن مي ترسد بر جان خود
اگر خود را نمايد و بصيحي آيد كشته شود زينهار خداوند
مباش غلام باش كه اينجا تيغ توحيد برگشيده اند هر كه بيدا آيد
سرش برد آرند چنانك ابليس بيدا شد سرش برد اشتند بنده را
ملك نبود و بر خود ولايت نبود بايد كه هر چه كند بدستوري
موليي كند نه بمراد خود و اختيار خود قرآن مجيد ميگويد
ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوْكًا لَّا يَقْدِرُ عَلٰي شَيْءٍ
و اين را علم معرفت بايد و سايهٔ دولت بيركه خواهد اين ديده جز
بدركاه بيران كار افتاده دباغت يافته نيابد كه چنين گفته اند

مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ اُسْتَادٌ فِي الدِّينِ فَإِمَامُهُ إِبْلِيسُ

وعلما جنين گفته اند العلم يؤخذ من افواه الرجال

كسي كه بمراد وخواست خود معاملت ورزد همچنان بود

كه دانشمندي از كتاب ياد گيرد اگرچه عالم بود وليكن چون

بي استاد بود راست نبود بس بدانك چون تو بگدي لقمه

تو بگرد دكان تو نيز بگردد اگر تو هزار بار جامه لباس ولقمه

بگرداني وخود در ادهيان اين قوم تعبيه كني تا تو نگردي

اين همه سود ندارد از اينجا ميان اين قوم تعبيه كني تا تو

نگردي طايفه گدش اصلي بزرگ است در جهله وريا ضت

وخلوت مقصود گدش است كه بي گدش هيچكس را روش

نيايد هر گرا بيني كه بظاهر خود را مانده است در بند دستار

وجبه وكفش ودراكوتاهي ودرازي جامه ودر سبيدي

وكبودي آن بدانك هنوز در بند خودست در پرستش خود است

باغلامي خود توانى كرد باغلامي دين ضدان لا يجتمعان

تا در خود يك ذره طلب قبول خلق وآرزوي جاه مي بيني

واگر ترا كسي استخفافي كند او را به بيچيزي نسبت كني وترا

باوي خشمگي بود بدانك تو هم نه دانشمندي يا همان خواجه

محترم

محترم هنوز ترا دین قبول نکرده است ترا در خود می باید
کشت تو جامه حیکردانی چه سود اگر تقدیس کنی که هزار
سال در یک خرقه بگذرانی و همه عمر بگیاهی سر بری و در صومعه
مسمار کنی تا کس ترا نه بیند و همه مرغان در تابستان ترا سایه
کنند ای خواجه نکر تا در خود بخلط نیفتی که آن همه فریب
نفس است و مکر و خداع تا هر موئی که در تن تست بکفر بر تو
گواهی ندهد و از تو تبرا نکند در دولت بر تو گشاده نشود
و سلطان دین ترا در حمایت نگیرد در جمله بدانک هر که
از خود خیزد هر آینه در خود فرود آید قدر و عزت بیزان
اینجا بدانند آنکه دیده مار و کژدم بزمستان نجنبند آن نه
از صلاح و تقوی و عفت ایشانست لیکن روزگار دست
نمیدهد چون هوا گرم شود و باد بزیدن گیرد و روزگار دست
دهد آنگاه تماشا کن تا چها کنند نفس آدمی مار و کژدم
اوست نیش آدمی زبان اوست چند کاهی که بخانه بنشیند
و از خود خود صلاح نماید آن دانی چیست بر حراد او نشاه
است و در خواجگی خلل افتاده است خواهد که آن خلل را که در
خواجگی شده است بدین تلبیس) بپوشد چنانک بسیار شغل داران

کفر ... رقت عبارت است ... ریا، صفت ...
... جمله دیبله یا توجه او، خیر یا دیدن خیر
حق تعالی کرده از نفس یا ... غلط انداخته غیر
دیدن یا خیر و شر نفع و ضرر از مخلوق
تصور کردن یا انکه حقایق دین بود در دیبله
پوشیده ماند و با عمال بوجه ریا و طاعت دنیا
و خیرات اسمی و عبادات تقلیدی قناعت کند المقصود کفر حقیقی
توجه کردنست بغیر و ایمان حقیقی توجه
کردنست بحق تعالی مع ترک النظر الی غیره
در خلوت صفا بیشتر حاصل آید نظر غیور
نفس بر ریا و ریبت بنهان بیشتر افتد

ص
روزگار

وکار گذاران را دیده که چون معزول شوند و در قدرت و قران
خلل افتد بر سر سجاده بنشینند و رخل در پیش نهند و قرآن
خوانند و روزه نوافل بدارند و نماز نوافل بگزارند و او راد
دراز و فراخ بخوانند هر که بر ایشان گوید کار کار اینست آن همه
هیچ نیست خداوند ما را کرم کرده است این سخن در نفس خود
راست و درست است لیکن او مرد این سخن نیست نه بینی که اگر
آن شغل بدو باز دهند و ایشان مرتبه بنشانند بسا دیو که در عالم
نگنجد و بر روح بیران و بزرگان دعوتها بسازد همچنین نیز
مردی در خانهٔ خود بنشیند چند کلمه زبان خود را راست کند
و تیغ بزهر آب میدهد تا بر خلق زند و از جمله زهر نفس
را غیرت دین نام نهد و از حمق و نادانی عزّ نفس را صلابت
شرع گوید زینهار نکنی تا این از و قبول نکنی و در غلط نیفتی
پس از اینجا معلوم شد که کسی را بی بیر قدم نهادن درین راه روا
نباید که بزرگان گفته اند روح در استغراق در عالم محسوس
مانند حریفی است در دام افتاده هر چند اضطراب بیش کند
و دست و پایش بیش زند بند محکم تر میگردد بضرورت محتاج
بود بکسی دیگر که بند او بکشاید و آن پیر است و پیر مثال فرستادن

بیخود میرانند

درآید

بیغامبر انست صلوات الله علیهم وسرّ دیگر آنست که مرید
در ابتداء حال قابل انوار حق نیست زیرا که او بر مثال شپّر کن
است که دیدهٔ او طاقت روشنایی آفتاب ندارد و در تاریکی محض
رفتن ضلالت و هلاکت بود بس روشنایی می باید که از آفتاب
کمتر بود تا از وی انتفاع تواند کرفت و بر روشنایی آن راه
تواند رفت و آن روشنایی دل پیر آنست رضوان الله علیهم اجمعین
و سرّ دیگر آنست که مرید در ابتلائی که در مثال جرم ماه قابل انوار غیب
شده اند دیگر مرید را چون درد طلب پیدا آید و شفاء درد طلب
کز و نمی داند که چه می باید کرد چون عنایت حق او به پیری رساند
از وی بحکم نظر درونی درمان باز یابد و بوی حق بواسطهٔ دل
پیر بمشام او رسد کردن بنهد و سکون یابد ارادت اینست
ای برادر اورا با این آب و خاک سرّ هاست و کرّ مهاست و در خبر
است چون عزرائیل آهنگ جان یکی بکند از بن اُمّت از خدمت
عزّت خطاب بدو رسد که سلام و تحیّت ما اوّل بدو رسان بس
دست بجان او بَرْ و در کلام مجید خوانده که فردا حق تعالی
بی واسطه بر مومنان سلام کوید سَلَامٌ قَوْلًا مِّنْ رَّبٍّ
رَّحِيمٍ لا اله الّا الله کلام او ازلی و سلام او ازلی الکرامات

قدیم اورا با این مشتی خاکیان کرم نبودی در ازل بر ایشان
سلام نکردی عزیزی برین اشارت کرده است رباعی
آنرا که ز محبوب سلامی باشد .. وانرا که ز حضرت او پیامی باشد
در حلقهٔ بندگانش خرم بنشیند .. قصهٔ جلگم کم از غلامی باشد
در لیلة القرب والکرامة حق تعالی بر پیغامبر صلی الله علیه وسلم
سلام کرد گفت اَلسَّلَامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا النَّبِیُّ عزیزی اینجا
میگویند دو دوست از بعد بعد فراق یکدیگر را سند اول
آن سلام کند که شوق او زیادت بود وَاِنَّا اِلَیْهِمْ اَشَدُّ
شَوْقًا سر این معنی است وانگه شنیده حضرت رسالت بسلام
باهر یکی بیشی کردی رفتن بود برین سنت والسلام ۵۵
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ۵ مکتوب بنجاه دوم در گفت
و رفت برادر شمس الدین شرفی الله بالعلم والمعرفت
بدانک جملهٔ علماء گفت را اصل نهادند و رفت را بر گفت بنا
کردند گفتند نخست گفت است پس رفت رفت فرزند گفت است
تا گفت نبود رفت درست نیاید علم که گرفتند از راه سمع و نطق
گرفتند و اهل حقیقت علم که گرفتند از فتوی الهام گرفتند
خواجه جنید رحمة الله گفت حَدَّثَنِی قَلْبِی عَنْ رَبِّی و این

انگاه بود

انکاه بود که آن مرد در شرع جمع شده بود واین دولت که یابد
ببرکت رفت شرع یابد و اهل حقیقت چنین گفته اند که علم
سخن نیست علم دیدست و نطق دیگرست زبان را با علم قرابتی
نیست علم آن بود که مرد را در راه دین بکار دارد و نطق در علم
مجاز بود و در علم صدق بود و علم جز در عالم حقیقت
نبود و ولایت زبان بر حروف است و حروف متناهی است و علم
که رود از دل بدو دل را حرکتی نیست و عالم بحقیقت اوست
خداوند تعالی علم بهر کسی ندهد و سخن از کسی باز ندارد
زبان از کسی دریغ نیست همه را بود در غار زبان هست ولیکن
لی نیست و چون دل نیست علم نیست اگر مرغی را نام کسی
بیاموزی بگوید ولیکن فرق نتواند کرد اگر موسی و عیسی را
بتکلف در غی بیاموزی بگوید از بن جهت که خدای جل
واسطی گوید رحمة الله در همه آسمانها زبان تسبیح و تهلیل
هست ولیکن دل نیست دل معنی است که جز در آدم و فرزندان
وی تعبیه نکرده اند بس علم آن بود که راه بشهوت و بایست
حاجت
و اختیار بر تو بر بندد و ترا بحق راه نماید و راهبر تو باشد
اما علمی که آن بشهوة تو باشد تا ترا بشهوة و مراد نفس رساند.

وو سیلت باشد ترا بورگاه غولنان وظالمنان آنرا نه علم گویند
آنرا دام خذلان گویند علم آن بود که ترا از صد دها بیاگاهها
کند واز گفت بکتابی آرد وانمناقشت ومنازعت ترا برهاند
نه آنک کلاه خواجگی برسر تو نهد وکمر دعوت ودعوی بر میان
تو بندد علم آن بود که آیینهٔ حقارت وخسارت ونقصان
تو در پیش تو دارد هر کجا که مسلمانی بیش تو آید دامن خود
از تو در کشی وبگوئی نباید که آسیب از جامهٔ من بوی رسد
جامهٔ آن مسلمان باید شود بیری در راهی میرفت با مریدی
چند سگی در پیش ایشان آمد مریدان از و دامن در کشیدند وبیر
نیز دامن در کشید بیر حیران تر آمد مراد شما از دامن کشیدن چه
بود گفتند تا جامه ما بی نماز نشود بیر گفت عرض من این
بود تا آن سگ بمن آلوده نکرد ایشان خود را چنین دیده اند
بس باید که چون مسلمانی را در راه بینی بد و بیزاری وخود بگوشه
شوی چنانک اهل ذمهٔ با مسلمانان کنند چون ذل خود بینی
خود کلاه عز در سر نهند خواجه ذوالنون مصری رحمة الله
با مریدان بمجلس دانشمندان رفت بفرمودند تا از وی سوال
کردند که داناترین خلق کیست گفت منم باز سوال کردند که نادان

بیرن

ترین خلق کیست گفت هم منم گفتند آن سخن را بیان کن
گفت داناترین خلق بعیب خود منم و نادان ترین خلق
بعیب خلق هم منم روندگان راه حق تیغ که زده تا بر فرق
خود زده اند اکنون با دعوی روندگی و علم تیغ بر فرق
دیگران می زنند لاجرم هیچ ثمره پدید نمی آید و دیگر علم
آن بود که خشیت دامن وی گرفته بود إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ
مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ بیدا آنکه علم صدف گوهر خشیت
است چون در صدف خشیت نه بینی بدان که در دریای سینه گوهر
علم نیست و خشیت آن بود که راه بر هوای نفس بری اگر موری
خطا کند تو بگیرد باید که بر وی راه بگذاری و با او در آن راه مشارکت
ننمائی تا ذعت نکنی خواجه بدان دو حرف که میداند یا بدان دو
حرف که دارد یا بدان دو قدم که در راه دین نهاده است
تا تکلف در شهر کسی را این محل خود نمی بیند که با او سخن
گوید در مجلسی نمی داند که چگونه بنشیند در راه نمی داند
که چگونه رود علم را بر سر نهاده سجاده بر کتف افکنده و در
عالم نمی گنجد بزرگان گفته اند که نهایت علم همه علما بدایت
إرادت مریدی بود إرادت که بتا بد اول خلعتی که مرید بپوشد

آن بود کہ او را از خود برون آرد دوم خلعت آن بود
کہ هر چیزی کہ تا اکنون در لباس جمال حق میدید اکنون
همان چیز را در عین نکال و نکرت بیند قدم میرود
و نهایت سخن بدین باز آید کہ آتشی ارادت همچنین نهاد
در وی بسوزد آنگاه بعد ازین در عالم پندایت افتد و آن
ازان باشد کہ روشنایی ها دید و پذیرد و سخن بزبان او رفتن
گیرد و خلق از سخن وی بتعجب بمانند کہ سخن
بسخن دیگران نماند بنوعی کہ وی بجایی رسیده است کہ
خلق نرسیده است بس همانجا مقام کند با زبانی چرب و سخنی
دل ربا بنیده آن دام فریب نفس بود بیرون آنجا بباید تا از
منزل او را بگذراند و از توقف در روشی آرد کہ در نور رود
زیادت آزادست کہ در ظلمت و ازینجاست کہ عارف را سخن
بنود و قلم بنبود و دیده بنود کہ در کون مرد مان نگرد اقتدا را
بدین بود کہ النبی الامی رسول را علیه السلام قلم نه
و از کتاب بر نتوانست خواند چه بود و ما ینطق عن
الهوی ان هو الا وحی یوحی و ازینجاست کہ واقف
مرید بزبان علما حل نشود کہ علما خداوند مذهب اند و سول

مرید از مشرب بود نه از مذهب اقتدا مرید بعالم درست نیاید
آ فتوی بظاهر رود و مرید راه هر چه رود در باطن رود
برد که میان دربسته است میرهلاک خود دربسته است و عالم بدانچ
میداند نجات خود میطلبد عالم دربرد اشتن است میدانند هر چه
از دیگران مانده است همه در سینهٔ او جمع شود و همه علوم //
لدنیکان او را بود و مرید در انداختن است و در گذاشتن و هر چه
میداند میخواهد که نداند و هر چه دارد میخواهد که ندارد از خود
همه اندازد تا کی برون آید بس ضد بکلی بکراند میان ایشان موافقت
صورت نه بندد بهیچ وجهی از وجوه درین مکتوب کرامات
متعالی کنند و نیکو دریابد که فواید بسیار ست ای برادر بارهٔ آب
زنده در بارهٔ پوست زنده کی رسد او را که گوید منم یا این از
منست ما که از آدم زادیم روز مصیبت زادیم فرزندی که روز
مصیبت زاید اول آوازی که بسمع او رسد نوحه بود لاجرم هر که
بدین حرف واقف شود زهره اش آب کرده و خواهد که در علم
شود و د فتر وجود ازوی باک کرده آنانک در هستی ابد افتادند
اگرچه در بحر ابد یافتند از ولایت نبوت و صدق محبت آرزو
می برند بر کسانیک از علم بوجود نیامده اند آخر شنیده که آن سلطان

انبیاکم تاج لَوْلَاکَ لِمَا خَلَقْتُ الْاَفْلَاکَ بر سر داشته جه گفت
یَالَیْتَ رَبَّ مُحَمَّدٍ لَمْ یَخْلُقْ مُحَمَّدًا ای کاش خداوند محمد
محمد را نیافریدی و عمر خطاب رضی الله عنه با این خلعت
و رفعت کی شنیده، لَوْ کَانَ بَعْدِیْ نَبِیٌّ لَکَانَ عُمَرُ
اگر بعد از من بیغامبری بودی عمر بودی روزی در راهی میرفت
دست دراز کرد و کاه برکی برداشت و گفت یَالَیْتَنِیْ کُنْتُ
هٰذِهِ وَرَقَةً ای کاشکی که عمر این کاه برکی بودی و عمران ابن
حصین رضی الله عنه بر خاکستری حیلکدشت ویرا که باد در وی افتاد
بود و ذره ذره در عالم علمی می برد گفت یَالَیْتَنِیْ کُنْتُ
هٰذِهِ ای کاشکی که من این خاکستر بودمی والسلام ٥٥
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ٥ مکتوب پنجاه سیوم در رحمت
و در فضیلت سه وقت روز جمعه و خواندن سوره اخلاص و آیة
فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِیَ اللّٰهُ ده کان بار بعد از هر فریضه بر او
شمس الدین شرفی الله بشریف الهمة بداند که مرید دون همت
جایی نرسد مرید یکه اسپ همت وی تا ببهشت بیش نرود
..... مرد این میدان نیست گفته، عارفانست همه چیزها بر مراد خویش
خواستن کار زنان بود نه کار مردان سر این معنی است انا کا امام

بلي گفت رحمة الله حرام علي من يهتم بالدارين
ان يحضر مجلسنا كسي كه همت او از هرچه نسبت بدنيا و
آخرت دارد پاک نکرده است حرام است او را که بمجلس ما آيد سخن

معني آنست که گفت قطعه

علامت آن بود اي برادر که خود را از حد حدوث برتر آري
انکار بعون حضرت او در مقعد صدق انداري
هر کسي در خور همت خويش بنهادند و قيمت هر کسي همانست که
همت اوست که قيمت کل امرء همته قيمت هر کسي دوست
اوست از بنجا هر کسي قيمت خويش امروز تواند شناخت بس ازا
که همت آن بود که ما يدخل قيمتش آن بود که ما يخرج هر کرا همت
آن بود که در شکم درآيد قيمتي آن بود که از شکم بيرون آيد و آن
من و تو نيم و اين خود از کجا که مرا و ترا قيمت بود اي برادر
اگر فرد اسير بر ما صلا نمود که لاهليتنا و مالنا نه چيزي
بر ما بود و نه چيزي مارا بود کوي از ميدان بردديم عاريتي را
در حال مرض موت گفتند چيزي ترا آرزو هست تا بياريم گفت
آري هست گفتند چيست گفت علمي که او را وجود نبود چيزان

شده گفته است رباعي

از حال دل شکسته ام میدانی ۰ واز صفحهٔ جان حرف من میخوانی
حیران شده ام بلطف خود دستم گیر ۰ ای آنکه تو دستگیر هر حیرانی
الغرض مرید بلند همت اول قدم که نهد بر جان خویش
نهد نه بر زمین و اول تیغ که بیازماید بر جان خویش آزماید نه بر
کافر کافر زخمی که زند بر تن زند و جز قصد کالا نکند اما نفس
زخمی که زند بر قاعدهٔ دین زند و جز قصد غارت ایمان نکند
زخمی که زنی بر نفس خود زن که اگر تو با او محابا کنی او با تو
هرگز نسازد بسی اهل این حدیث هم تیغ بر خود بدین زنند و هم
قهرها بر خود بدین رانند تا این سدّ بی دینی را بست کنند و قصد
(ای سبب نفس)
آن دولت کند خواجه سنایی رابست علیه الرحمة مثنویات

تو کنج منش سبعی درمیانه ۰ برای ار جهار دیوار زمانه
(یعنی جبار طبع)
طلسم و بند و نیرنجات بشکن ۰ رود هلین موجودات بشکن
تو کنجی لیک در بند طلسمی ۰ تو جانی لیک در زندان جسمی
اگر تو روی بنمایی ز پرده ۰ بسوزی هفت جرخ سال خورده
جو از حق ترک زندان می نیابی ۰ عجب نبود اگر آن می نیابی
این طایفه بلند همت اند هر چه در تحت ذلت کنند راحله است
بلکه چشم ننگرند و بهشت و دوزخ را بخادمی بارگاه همت

گنجی

خویش نبینند بلند همتی گفته است قصیده

خود را ز خود ای پسر جدا کن ۰ بیراهن صابری قبا کن
سرمایه هر دو کون یکجا ر ۰ در عالم عشق او هبا کن
بر بام فلک بر آ بهمت ۰۰ بی کام و زبان بر و ثنا کن
و ستر این دانی چیست آنست که حق تعالی از میان هژده هزار
عالم کروبی نیافرید از آدمیان بزرگ همت تر و این از آنست
که هیچ کرو ۰ را نگفت وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي مگر آدمیان
را و انذر هیچ کرو ۰ بیغامبران و کتابها نفرستاد مگر انذر آدمیان
و بر هیچ کرو ۰ سلام نکرد در ازل مگر بر آدمیان و هیچ کس دولت
دیدار خود نداد مگر آدمیان را و آدمیان بودند که از قوت محبت
خویش و بزرگی همت خویش طاقت فراق نداشتند بدنیا
از دل ایشان حجاب بر داشت بعقبی از چشم شان حجاب بر داشت
تا در دنیا جز وی را نخواستند و در عقبی بجز وی ننگریستند
و این سخنه در مکتب مَازَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى آموختند

عزیزی گفته است مثنویات

الا ای مرغ همت کوته زبانی ۰ چه خواهی یافت به از بی نشانی
ببر پرواز معانی باز کن پر ۰ سرای هفت در را باز کن در ۰

جو تو بر سدرهٔ حضرت نشینی ، تو باشی جملهٔ خود را ببینی ،

تا تو قدم بر غفلت ننهی روز کار بر اهل غفلت تا وانت کفته

ن یکی خواهد که قدم مجاز در کوی مردان نهد آن سر اشقیا

را اورا ابلیس خوانند دامنش بکیرد و کوید من از بهر این

کار زنار لعنت بر میان بسته ام تا هر ناشسته روی قدم در کوی

مردان ننهد و اکر کسی بی تاج توحید و اخلاص در کوی مردان

قدم زند قدمش پی کنم اشارت برین معنی کرد هر که کوید بیت

معشوق من اکفت نشین بر دهن ، ملکان در حون هر که نزارد سرمن ،

و آن لعین برای هر دون همتی از جای در نجنبد که تکبری

با هوا دارد و نازی در سر نه بینی که از تکبر با آدم علیه السلام

هم کاسه نشد اما چون صدیقی در مملکت بدید آید که بر تو

صدق او بر ساق عرش تا بد ابلیس کوید واویلاه وقت

کار آمد چه حیلت سازم تا قدمش را پی کنم اکر قدمش بی تواند

کرد خود ویرا در فتراک خود بندد و کوید ای بیچاره با ما ساز

واکر نه بخلای بدید آید و کوید یا صدیق در راه دین هر دم

بر خوردار باد انی کوییم مراد عابی کن با شفاعتی که کار من ازین

همه در کذشته است حاجت من آنست که مرهمی از لعنت بر عزت

ماهیچه تالین

مانهي تا اين طراز لعنت در عهد دولت تو تازه كرد د جنانك انسا
بجلعت نبوت فخر نكرد ند آن سر اشقيا بران طوق لعنت فخر ميكنند
كه بي واسطه سركردن ويم كرده است درخبر ست كه روز قيامت
خطاب بغرشتكان رسد كه آن سر اشقيا را بدوزخ بريد ده زار فرشته
بوي دراويزند نتوانند جنبانيد ده هزار ديگر مدد كنند هم نتوانند
جنبانيد خطاب بغرشتكان رسد كه كردني را كه طوق لعنت ما دارد
بي واسطه شكستن آن كرين جز بقهر ما نباشد چون قدرت ازلي
آن طوق لعنت از كردنش باز كند آن لعين بيچاره كرد د سكي از
قعر دوزخ حمله آرد او را در دهن كيرد و بقهر در دوزخ فرود

برد اين همه ولايت لعنتي است كه بي واسطه در كردن عزرائيل
نهاده بودند اگر ولايت ونواخت بي واسطه در حق عزيزان
ظاهر شود نه آسمان بار آن كند نه زمين نه بهشت طاقت آن
دارد ونه دوزخ جز عالم دايمت بادشاه قديم صدق حد انرا بس
نتابد از شيخ لقمان سرخسي رحمة الله روايت كنند كه وقتي در
سماع بود يكي از درويشان صادق جنانك مرغ بر پرد بر پريد وبر
سر درخت نشست كفت يا لقمان بيا تا ببريم لقمان كفت رحمة الله
اى سليم دل ما را چون كوه يكي كنجيم ما كه بر پريم برون از دو كون

بوئین یم منکر این حدیث نتوانند شنید و اگر بشنود باور ندارد
تا بیچاره بایمان بشنو که غفلت بر نتابد تا ترا روزی دست گیرد
و اگر نه و سادست گیر نیاید در گور دست گیر آید و اگر در گور دست
دستگیر نباشد در قیامت دستگیر آید هشدار ای برادر تا در حالت این
صدیقان بعقل دلیل خویش تصرف نکنی که این سخنان بعقل
مختصر نتوانست شنید سخن این صدیقان بایمان بتوان شنید
بس بایمان شنو تا دستگیر آید در دنیا و آخرت هر اینه که دستگیر
آید که سخن آن عزیزان ضایع نشود مثنوی

تا یکی بایزید بینی فرد ؛ خدمت صدیزید باید کرد ؛
خدمت
سلطان انبیا را بین که مهتر و سید هر دو کون است صلی الله علیه وسلم
هر بار که هلال غلام تخیره بدو آمدی بیش وی باز شدی و اکرام
کردی و بدعا وصیت کردی و بدو جشم گریان دعاء او را آمین
گفتی اگر بر ملت او یی ملت او این بوده است که شنیدی و اگر نعوذ
بالله منها نه بر ملت او یی کلاه دعوی از سر بنه و کلید عهد
دین بازده اکنون بحقیقت بدان که میدان طلب مریدان صاحب
همت نه عرش است نه کرسی نه آسمان نه زمین و اگر کویی کجا
آنجا که گفت اِنِّی فِی قَلْبِ عَبْدِیَ الْمُؤْمِنِ اللَّقِیِّ النَّقِیِّ

جرجانی

جسجای عرش استحقاقم حقا که رفعت عرش از بامش همت

این حرمان زمین است نه بینی که رحمت سعد بن معاذ رضی الله

عنه فرمود اهتز العرش لموت سعد بن معاذ

عرصه سعد را بر عرش ولایت زاده بودند چون سعد رضی الله

از دنیا بیرون شد لرزه بر عرش افتاد ای برادر سبب آدم

در عالم حقایق بدیشان زنده است و منهج صدق ببنیان

قدم دولت ایشان معمور در عالم حقایق ایشان نزاع

القبایل کویند حنانک بلال از حبش و صهیب از روم و

سلمان از فارس و خواجه اویس از قرن رضی الله عنهم

صفاء یقین ایشان بر خاری که قدم نهد سوسن دین کرد

و خرشید همت ایشان بر هر مطلع که تابد مقبول کرد و اکر بر

عاصی تابد محفوظ کرد و اکر بر بیکانه تابد یکانه کرد خواجه

مثنویات — سنایی کوید رحمة الله

جان فروشان بارکاه عدم ؛ خرقه پوشان خانقاه قدم ؛

جنک در حضرت خدایه زده ؛ هرچه آن نیست پشت پای زده ؛

ما عبدناک اجتهاد همه ؛ ما عرفناک اعتقاد همه ؛

یفعل الله ما یشاء از هوس ؛ ساخته بنده وار حلقه بکوش ؛

فارغ از صورت و مراد همه ، برتر از کثرت و تضاد همه ؛
خاتم شان زین صرف نادانی است ، جعبه کنج زیرویرانی است
بر تهی رخت بقای ایمانی ، ازره کفر در مسلمانی ؛
ساخته هر یک از میان ضمیر ، از قل الله ثم ذرهم بیر ؛
خورده یک باده بزرخ ساقی ، هرچه باقی است کرده در باقی ؛
آخر شنیده دلیل صدیقی در قاروره بر بیکانه عرض کردند گفت
هرگز گمان نبردم که در ملت اسلام چنین مرد بود که جگرش
با اشتیاق در راه حق خون گشته است باز نار کبر کی از ادب
نبود در دلیل چنین صدیقی سخنی گفتن در حال زنار ببرید
و قدم بر جاده ایمان نهاد چه گویی ای منکر بی دولت
که بول این سگ بهتر از قول من و تو باشد یا نه اگر بوی مسلمانیت
است انصاف بده و بگو بهتر از هزار مدعیان علم امروز که
بوقت نماز یک تن را از سر جوکان در مسجد نمی توانند آورد
این علم همان علم است لیکن این علما نه آن علما اند آنگاه
علما را همه کردار نبود و گفتار نه اکنون همه گفتار ست و دعوی
و هیچ کردار نه و انگهی در حق چنین صدیقان سخن گفتن و با انکار
و با اعتراض پیش آمدن این از کوری و نابینایی ، دگوینده

بیت
برده دختر هار دوجهانی ،
ازره کفر در مسلمانی .
یعنی این بیت است بر هر که نظر
خداوندان این حدیث اند بر زمین
خداوند و طالبان خداوند
اگر این چنین مشروع باشد دین
و ند و اگر منکر و ند
باز گیرند دین خود
بند خدا اگر این طایفه
نظر به دین رفته است بر سند
بجد می رفتم مگر در مسجد
دیدم بس خالی در توحید
خود را الهی زنم و من هیچم
در بتخانه در آمدند دعوی
موحد و قصد او قصد خداوند
اگر کفر بودن مسلمانی این باشد
بیان در بن محو یک حکایت را
خواجه ابوسعید

آموز

بنگو گنه

بنیکو گفته است مثنویات

زنور جسم سر چیزی نیاید، دلت از نور جسمی می شاید؛
که عیسی را و خر را جسم سر بود، ولی جسم دل عیسی دگر بود؛
ای برادر عهد پیشینان عهدی بود که از سنگ بوی دل می آمد کنون
در عهد ما بدروزان از دل ها، ما بوی سنگ می آید آسمان سوخته
این حدیث است و زمین خسته این حدیث است اگر در آتش گداز،
گیران روی از آتش بزبان حال مثنوی که با تو گوید که ما در سوز
خویش بصفتی ایم که ما را پروای این مسجد بی حرمتان نیست
و اگر در بتکده بت پرستان مثنوی همچنین مثنوی سنجامبر عجم
چون در عالم رسید اول سجده شکر بتان کردند در خانه کعبه
سیصد و شصت بت بود همه در سجده افتادند. رباعی
رفتم بکلیسیا، ترسا و جهود، ترسا و جهود را همه رخ بتو بود،
از بوی وصال تو به بتخانه شدم، تسبیح بتان زمزمه عشق تو بود.
خواجه عطار راست علیه الرحمة مثنویات
اگر جسم دلت کرد بدین باز، برون گیرد ز یک یک ذره صد راز،
همه ذرات عالم را درین کوی، نه بیند یک نفس جز در روش روی،
همه در کوش از انند در روش هست، تو بی جسمی و در تو آن روش هست،

کمال عشق بایانی ندارد ۵ چنین رفته است کز درمانی ندارد

۵ آسمان و زمین عرش و کرسی ملک و فلک ۱ اعلیٰ علیین تا تحت الثریٰ و هر چه نام شیء بروی افتد در جست جوی و در تک بوی ۱ ند این آدمی ستم کار است که با دشمن در ساخته است و از دوست دور افتاده اگر کسی ترا پرسد که تو کیستی نگر تا حدیث مسلمانی نکنی در روز جمعه در سه وقت یکی وقت ۷ و دیگر در میان خطبه و نماز و دیگر بعد از نماز دیگر تا غروب حاضر باشد و خود را و کاتب را بدعا یاد دارد و بعد از هر فریضه ده بار سوره اخلاص بخواند و ده بار بگوید فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ۵ و بدین مواظبت نماید و یقین داند که مقبول او حرد و دنگردد و حرد و د او مقبول نشود هر کرا بعزت قبول ۱ یند ند سَعِدَ سَعَادَةً لَا شَقَاوَةَ بَعْدَهَا و هر کرا بذل رد خوار کرد ند شَقِيَ شَقَاوَةً لَا سَعَادَةَ بَعْدَهَا نعم طالب در آفتاب فهر خوشتر از ان بود که در سایهٔ لطف زیرا که سایه پرورد تو در عرف بی قیمت بود کفتم الله

صبح

در فراق عید وصال است و در وصال خوف تبعید

شتوقست در فراقت چون ست در وصال ۵ هم خلوق به که طاقت چون تنها ورم

بیری میگوید رحمة الله که عاشقانرا خلوت در جوار مهجوران

خوشتر از آن که در جوار معشوق و ایشان ای برادر طالب اویا مارند

قبول چه کار که عزت و قبول خواستن خود را شایسته و قبول

دانستن است و این در مذهب عشق عیب است چنانک سوخته

گفته است رباعی

گر بندیری بنده مقبول توام ۵ ور بنوازی چاکر محزول توام

بارة و قبول تو مرا کاری نیست ۵ اینک بهر دو حال مشغول توام

ای برادر اگر بپذیرد فضل و انعام او عامست ورنه بذیرد

در مذهب جهانداری روا ست و خود آن ثمرهٔ بخت شوریدگ

عامست چنانک بیچارهٔ گفته است رباعی

معشوق چو بادشاه و فرمانش روا ۵ شوریده کرده او چو ناوک را زهره کرا ست

کو بپذیرد خوی بنده پیشه او ست ۵ و بر کرد در بخت شوریده ما ست

بسم الله الرحمن الرحیم ملتوی بنجا و چهارم در تحریض مرید

برادر شمس الدین خذلا الله تعالی فی طاعته سلام و دعا مطالع

کند و مقرر برادریی باد که چون مریدخود را بنام خریدی آشکارا

کرد و جمله مریدان خود را محلی کرده اند شرط آنست که در تصدیق

ان بنهایت تحقیق رساند و قدم بر جادهٔ صراط مستقیم
آداند تو بیاء توبه و اثبات هر زمان در چشم کشد و خرقهٔ
حریر و تفرید در بر افکند شراب طلب از دست ساقی صدق
بچشد و تیغ همت از نیام شریعت برکشد و سر شر غوغا هوا
و نفس کافر آزرا، خود برکیرد و در سکر و صحو هشیاری و در اثبات و محو
قدم زند عالم علوی و سفلی را برهم زند چون حقایق ارادت
و لطایف طلب را حاوی کشت و ثمرات مجاهدات و فواید
ریاضات حاصل کرد بمقام کرد شروع روش نزول کرد و در مقامات
و درجات سالکان قدم نهاد و بر سر کوی مردان جای یافت
چون از وی پرسی تو مریدی کوید انشاء الله تعالی شوم تا
داد معنی داده بود و از کوی دعوی قدم باز کشیده روش
ارباب بصیرت اصحاب معرفت اینست که در هیچ مقامی خود را
در حیان ندیده اند و هرکز بدانچ داشته اند ایمن نبوده اند که
بدیده اند بسا بیر مناجاتی هفتاد سال عمر بطاعت و عبادت
بسر برده بمقامات سنیه و حالات رفیعه نزول کرده و در آخر
از قهر بی علت وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا
يَحْتَسِبُونَ ۝ بیش آمده ای برادر کسی را که کفار اجنادی و

وقتاري افتاده است که اکر هشت بهشت را عین دوزخ کرده

اند و دوزخ را عین بهشت و از میانه کعبه کلیسیا برآرد

بتکده کعبه سازد و ملائکه ملکوت را لباس ملکی از سر بر کشید

و شیاطین ملوث را خلعت ملکی پوشاند و تاج قدسی بر سر نهد

و محمد را که خاتم رسالت بود و عیسی را که سرجریده طهارت

بود و یحیی را که مرکز کناه نکرده و نه اندیشیده در یک سلسله نهد

و اره قهر بر سر ایشان راند و خالد او مخلد را در دوزخ بدارد

از کسی نه اندیشد و از کسی باک ندارد و یک ذره ظلم بر دامن

عدلش نه نشیند چکونه جای قرار و ایمنی بود و بچه روی دعوی

و خودبینی بود آن یکی که سرمایه هفتصد هزار سال تقدیس

و تسبیح در دست داشت و معلم ملائکه و استاد ایشان بود یکبار

بیش نکفت انا آدم دید یافت آنچ یافت روزی جبریل

علیه السلام بحضرت رسالت علیه السلام رسیده بود پرسید که

حال شما در حظیره قدس چکونه است کفت تا آن یکی را از میانه

ما بیرون کرده اند هیچ فرشته در زاویه خود ایمن نمانده آ

هزار هزار جان طالبانرا بر باد بی نیازی برداد ند و هزار

هزار صبیان دل سوخته را در دریای لاابالی غرق کرد انیدند

وهزار هزار جگرهاء احباب را کباب کردند واز حضرت
عزت ندا می آید که وجود شما چون علم است وعلم شما
چون وجود عزیزی برین معنی گفت مثنوی
من چون تو عزا ز عاشقی از غم گشتم ،، کالوده نشد ز خون اگر انگشتم ،،
ای برادر اگر طهارت وقدس جمله را یکه صفت خرید نتها
بود وطاعت وعبادت همه آدمیان نتها اورا باشد پس از سکی
خود را بهتر داند ویا نیکوتر بیند نشانه بلا شد وهنوز متکبر
است نباید که همان شربت خوران اند که آن یکی را خوار انگلنو
همان داغ بلا نهند که اورا نهادند بر حذر باید بود واز خود
منکر ایمان خود را بنظر کفر باید دید وطاعت خود را معصیت
باید شمرد وطهارت خود را الایش وذات خود را کلیسیا وبتخانه
ودستار وجبه خود را زنار وبت وسجاده وخرقه خود را
چلیپا وزندقه این خود حریدی که حقوق ارادت بشرطها
ادا کرده بود وبحقایق ارادت رسیده اورا است واین نشان
سلامت او وعلامت رسیدن بمنتهاء همت اوست اما بیچاره
دیگری که در بند غرور وعادت مانده بود ویکحرف ازین نخوانده
همه دعوی اینجا بینی وهمه لاف اینجا بایی در میان

هیچ نه ازین جا فرق بدید آید میان روش عالم و جاهل
وبدین جدا کرد معنی از صورت و پندار از حقیقت و معرفت
از ضلالت و بصیرت از غوایت و مبتدی از منتهی همه کله الله
فِي الْبِدَايَةِ نُطْقٌ فِي نُطْقٍ وَفِي النِّهَايَةِ سُكُوت
فِي سُكُوتٍ مبتدی را زبان بود و گفت منتهی را نه زبان
بود و نه گفت و همچنین است هزار دستان که شب تا روز بانگ
کند بیک درم خرند و بازی که عمری بانگ نکند بهزار دینارش
قیمت کنند

قطعه

قیمت باز کس ندانند گفت ؛ قیمت بلبل بود دانی چیست
این تفاوت میان ایشان از خیرت ؛ این کند کار او کند بانگی
هر چه مبتدی را اثبات بود منتهی را نفی بود هر چه جاهل
را پندار بود عالم را بُت و زنار بود حق سبحانه و تعالی
آن برادر را بمزیدی قبول کرد تا مو بصیرتی و علمی دهاد
تا محقق را از مبطل و معرفت را از ضلالت و روش علما را
از روش جهال و مذهب سنت و جماعت را از بدعت جدا کند
و هر یک را بحق المعرفة بشناسد و سلوک راه راست کند هر چند
اندک بود بسیار گیرد بمنه و فضله بالنبی و آله و همه احوال

اعتقاد بر حق کند و دل را از تفرقه و التفات نگاهدارد حردی
نزد یک حاتم اصم آمد قدس الله روحه او را گفت بچه چیز
روزگار میگذاری که دخلی و خرجی نداری گفت از خزانهٔ حق آن
مرد گفت نان از آسمان بتو می آید گفت اگر زمین از آن وی
نبودی از آسمان فرستادی آن مرد گفت شما مردمان را بسخن بسته
میکنید گفت زیرا که از آسمان جز سخن نیامده است آن مرد
گفت من با تو بحجت برنیایم حاتم گفت هر اینه باطل با حق
برنیاید آورده اند که مردی نزد یک شبلی آمد از قلت معاش
و کثرت عیال شکایت کرد شبلی گفت بخانه باز رو و هر گز
روزی بر خدای نیست از خانه بیرون مکن عاقبت و خاتمت
ما با جمله مسلمانان بخیر باد بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب بخاه پنجم در صحبت قاضی صدر الدین و حرف نص علم
برادر شمس الدین اطال الله بقاوه فی طاعته سلام و دعا
از کاتب حروف مطالعه کند و مقرر برادری باد که صحبت
قاضی صدر الدین را غنیمت شمرد و نشان سعادت تصور
کند و شب و روز در تحصیل علم ملازمت نماید و قرار و آرام
و خواب و خورش در کوشه کند که علم معاملت را تعذر مجاهدت

طریق باید آموخت تا در این راه بتواند رفت یا خود در حمایت
کسی برود که این راه رفته می داند و این راه رفته بود تا هر چه
از و بیند و بشنود بر اثر برود علم انکس علم او کند اما علم و ریاضت
عبادات بر علم طریق مقدم باید دانست که بی آن راست
نیاید اما علم معاملات که ما بحتاج او نیست چنانک علم نکاح
مر کسی را که زن نخواهد کرد و علم حج مر کسی را که بر وجه فرض
نیست و مانند این او را سود نکند بعضی علما در این حدیث

وریاضت راجون طہارت است حرنماز راهیچ معاملتی بی علم
نبود جنانک هیچ نمازی بی طہارت نبود و اگر کسی مثلا همه
عمر مجاهده وریاضت بی علم کند هرگونه که هست، گو باش چنان
بود که حردی سالیا بی وضو نماز کند و یا بی ایمان قران خواند
اما بدانک علم بر دو نوعست علم کسبی است که از استادان گیرند
یا بمطالع کتب ایشان بردارند و دیگر علم آنست که از دروں سینه
بدید آید واین بر دو گونه باشد بعضی آن بود که از ریاضت بی
نیازی بر دلهاء بیغامبران بیوندد انرا وحی گویند و یا بر دلهاء
اولیا بیوندد انرا الهام گویند و دیگر ان بود که بواسطهٔ
سینهٔ بیغامبران بسینهٔ صدیقان رسد و بواسطهٔ بیران
بسینهٔ مریدان رسد انیست معنی آن حدیث اَلشَّیْخُ فِیْ
قَوْمِہٖ کَالنَّبِیِّ فِیْ اُمَّتِہٖ یعنی جنانک صدیقان خدای
را در آینهٔ دلهاء بیغامبران بینند مریدان خدای را در آینهٔ دلهاء
بیران به بینند یعنی بشناسند و بدانند دیدن این بود و آنک
در کلمات مشایخ است که مرید خدای را در آینهٔ دل پیر به بیند
آن دیدن همچنین است که گفته شد نه دیدن بچشم ای
برادر علم سرهمه سعادتهاست جنانک جهل سرهمه شقاوتهاست

یا خلیفۃ الدعوۃ الی اللہ والدلالۃ علیہ ۔

وهمه نجات از علم آید وهمه هلاک از جهل نیاید درجات
وجودی وکرامات قدسی بعلم یابند ودرکات جحیم و
عذاب و عقوبات الیم بجهل اصدور ذی بارگاه علم جزو من
کسی پای ننهادکه اَللّٰهُ وَلِیُّ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا یُخْرِجُهُمْ
مِّنَ الظُّلُمَاتِ اِلَی النُّوْرِ ط ای من الجهل الی العلم
ودر بارگاه جهل جزو کافر کسی قرار نگرفت که وَالَّذِیْنَ کَفَرُوْا
اَوْلِیَآءُهُمُ الطَّاغُوْتُ یُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ النُّوْرِ
اِلَی الظُّلُمَاتِ ط ای من العلم الی الجهل پس چنانک
مومن را از شقاوت وکفر باید گریخت از جهل و جاهل نیز
باید گریخت که اَلْعَاقِلُ حَبِیْبِیْ وَالْاَحْمَقُ عَدُوِّیْ آخر
فتوی سرعست چنانک گریختن از جهل و جاهل واجبست
طلب کردن صحبت علما و علم فریضه است علماء آخرت
نه علماء دنیا و علم آخرت نه علم دنیا تا در غلط نیفتد بسی
مجاهدت و ریاضت آنجا نرساند که صحبت یک روزه این طایفه
رساند نه بینی که محبوب وگل را طبع ایستادگی و سکون است چون
او را صحبت و مجاورت با آب افتد بجریان آب جاری گردد
وهمچنین مودا را طیران صفت نیست چون با کبوتر صحبت

ومجاورت

ومجاورت یافت به بریان کبوتر مور نیز بریان گیرد جزیان
که صفت آبست وطیران که صفت کبوتر است بخوب وگروا
وصورا بجامه صحبت صفت میکند بدین طریق که گفته اند
ودیگر طبع آهن آنست که بر روی آب نتواند ایستاد ونتواند
رفت اگرچه ذره بود چون او را باجوب کشتی صحبت ومجاورت
تعلق شد اگرچه یکمن ودومن بود بر روی آب تواند ایستاد
وتواند رفت فضل واثر صحبت اینجا بشناسد تا این دولت
بلترمنود حالی صحبت قانعی صدر الدین چون خدا او بلروزی
کرده است آن برادر را بجای آنست غنیمت شمرد حق سبحانه
وتعالی از ظلمت جهل بیرون آرد بروشنایی علم منور گرداند
نیاز وبیچارگی بیش گیرد از دعوی خواجگی دور باش خواجه
سهل شستری رحمة الله درین راه نظر کردم بر بصر بصیرت
بر حقایق بر گماشتم هیچ راهی بخداوند عزوجل نزدیکتر
از نیاز ندیدم وهیچ حجابی قوی تر از دعوی نیافتم ای برادر
براه ابلیس فرو نگر تا همه دعوی بینی وبراه آدم فرو نگر
تا همه نیاز بینی ابلیس چه گفت انا خیر منه بتر ازهمه
کردا ینند آدم چه گفت ربنا ظلمنا انفسنا مسجد

ملایکش کرد اینند و در تحت خلافتش بنشانیدند اینست نکر که
ارنیاز شی ذرّه، کم نشد هستت بهشت اقطاعش کردند افلاکی
نقصان نپذیرفت کفی خلاوندا انک میکوئی اِنّی
جاعلٌ فی الارضِ خلیفةً ط درست راست است وآن فضل
تست اما حق ما این که ربّنا ظلمنا انفسنا جهاد بالمت
خلافت عطاء تست امّا داد و نهاد ما اینست که ربّنا
ظلمنا اگر فردا در بهشت روی و بگوشهٔ چشم دلباز
نکری سخت بی قیمت و در آدمیت قاصر باشی جیزی
که بدرت بلانهٔ کندم فروخت چه کرار کند که رخت
آنجا نهی والسلام ه بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب پنجاه و ششم در ذکر مرتبهٔ اوّل مرید برادر
شمس الدین سلمه الله بداند که اوّل مرتبهٔ از مراتب مرید
راه شریعت است چون بر شرایط شریعت مواظبت نمود
و در محافظت حدود آن بکوشید وحق آن بتمامی گزارد
وهمت عالی دارد ببرکت گزاردن حق شریعت وثمرهٔ
علق همت طریقت بدو روی نماید وآن راه دل است بجون
حقوق طریقت بشرطها بگزارد واز عهدهٔ او بتمامی برون آید

شیخ عبد الله انصاری قدس الله روح العزیز
فرموده است شریعت خدمت است وازان رستگاری
است طریقت رحمت است وازان برخورداری است وهمت عالی
حقیقت حق است ازدون او بیزاری است ۴۴

المراد بالشریعة مع امر الله تعالی ونهیه ورسوله ﷺ من الوضوء والصلوة والصوم وادآء الزکوة والحج وطلب الحلال وترک الحرام وغیر ذلک من الاوامر والنواهی والطریقة الاخذ بالتقوی وما یقرب الی الله تعالی من خطه النازلة والحقیقة وهی المقصد والوصول الی الموصوف وهو المعرفة

وهمت عالی دارد که کفته اند مرید بی همت هیچ جا نرسد ان
برکت ان حق سبحانه و تعالی فضلا و کرما پرده ها از پیش
دل او بردارد و معنی حقیقت خود مطلوب سالکان و مقصود
طالبان وصاف قامت بدو روی نماید بیت

خیالست این کربی شرع و طریقت ٭ کنایندت همی راه حقیقت
طریقت بی شریعت نیست واصلی ٭ حقیقت بی طریقت نیست حاصل
بیک دیکر تعلق هر سر دارد ٭ کسی شان تفرقه کردن نیارد

چون مرید صادق را این معنی روی نمود روی از همه بکرداند
و در طلب آن کمر جد و اجتهاد بر میان جان بر بندد اکر
دنیا و آخرت هزار با بیش او آرند بکوشه چشم ننکرد و هر چه
نام غیر بروی افتد بت و زنار خود تصور کند و کارها
مصعب بروی آسان کردد و دشوارتر بر طبع آدمی جزبی
تعلق و بی چیزی و تنهایی نیست که این صفت مرده است
این جمله او را مطلوب کردد و اکر کسی را بینی که این مطلوب
ندارد بدانک این معنی او را روی ننموده است و نظر او
هنوز بطریقت نکشاده است و جام جمعیت هنوز بدو
نداده اند نشان مرید صادق آن باشد که بی اسبابی و بی چیزی

وتنهایی و درویشی اختیار کند و دران مفخر و مباهی باشد
هر رتبه که عالی تر و هر درجه که متعالی تر خواجهٔ کاینات
و خلاصهٔ موجودات صلی الله علیه وسلم در آن فخر نکرد و مباهات
ننمود بلکه بفقر و بصد زاری و ابتهال از حضرت ذوالجلال
درخواست و گفت اَللّٰهُمَّ اَحْیِنِیْ مِسْکِیْنًا وَّاَمِتْنِیْ
مِسْکِیْنًا وَّاحْشُرْنِیْ فِیْ زُمْرَةِ الْمَسَاکِیْنِ اَن جماعه
باشند در عالم که محمد رسول الله در حیات و ممات خود
صحبت ایشان از خداوند عزوجل درخواهد اگر گفتی که در
حیات و ممات ایشانرا با من دارد و آن را جاء نبودی فکیف
که گوید مرا در حیات و بعد ممات با ایشان دار اما گفته
اند عالمها بکردند تا یک سر یزی یا بندیانه چنانک شیخ ابو
القاسم کرکانی رحمة الله فرمودی که چندین سالست تا
شیخ لانس والجن
میخواهم حریزی یا بیم حرید ابلیس صفت باید که بودتا از و
چیزی آید خود را در فرمان باختن دیگر است و در
ارادت معشوق باختن دیگر فرمان بیرونست و ارادت
درون اگر سلطان محمود ایاز را گفتی که برو خدمت دیگری
کن واو برفتی خطا بودی انکس که درین مقام فرمان برد

خام بود و این جایی است که محب را ارادت محبوب معلوم گردد و اگر اینجا وارد کنند که
ادنی درجات محبت موافقت است پس این که خلاف امر کند مخالفت لازم آید نه موافقت
جواب اینست که مخالفت صوری است از روی معنی موافقت است زیرا که کار بر ارادت محبوب
کردن نه مخالفت نکویند ۱۲ ملفوظ حضرت شیخ

ناجخته بود خدای تعالی فرمود وَسَارِعُوا اِلیٰ مَغْفِرَةٍ
مِنْ رَبِّکُمْ وَجَنَّةٍ ناجختکان وطامعان آنجا کرم فرمود
بودند دویدند عاشقان ولجختکان گفتند ما کجا روم بیت

گفتی دگری گن کنم ای بینایی ۰ لرتو دگری جو خویشتن بینای

بار خدایا طالبانتو از کجا ببهشت قناعت کنند ومحبانتو کجا بهشت

بلکه دگری فرود آیند بیت

گفتی که برو حدیث ما کن کوتاه ۰ ای دوست کجا روم کجا دانم راه

حکایت یعقوب پیغامبر علیه السلام چون از کنعان بمصر
آمد بطلب یوسف می آمد واکرنه نان وگوشت وحلوا بکنعان
هم بود گفته اند آنست در دنیا خوردن واشامیدن ودر
آخرت خوردن واشامیدن کلا وحاشا بیت

در عالم جان آب عنب دان غذا رما نی ما جو تو در هر دو جهان عاشق نانیم

بهشت مایدهٔ آیت نهاده در راه طالبان تا خود عاشقان
بهشت کرامند وعاشقان خداوند کرامند اگر هزار بار باز
گرسنه بود حوصلهٔ او را از وی قوت موجود وبشرهٔ
هرگز نباشد قَدْ عَلِمَ کُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ لیکن
مُرید را درین راه هزار هزار کون خوف بود وهزار هزار

نوع برجا و هزار هزار شیب و فراز و هزار هزار عقبات و گذار
کند در جیزش فرود گذارند و بهزار رنگش برآرند چون
در سر سر بیری بود بخنه و راه رفته و طبیب حاذق
گشته در هر علتی مختلف علاجی مختلف فرماید و در هر
جنونی معجونی دیگر سازد این همه آسان بود اگر بخودی
خود رود خطر عظیم بود لاَدِیْنَ لِمَنْ لَاشَیْخَ لَهُ
گفته مشایخ است رضوان الله علیهم و این طایفه گفته اند
که مبتدی را که ارادت این کار بدید آید بمورچه ماند که خواهد
مثلا از مشرق یا از مغرب بکعبه رود و اگر بخودی خود
رود هزار هزار سال بر آید رسیدن محال بود و خطر جان
در میان باشد اما خود را در پر کبوتر بندد یا در پر بازی
رفتن بروی آسان شود کار مورچه همین است که خود را
در پر کبوتر بندد که علوم حقیقت در بست او را و خود بخود رفت
و را کبوتر مانده بود او خود بچند گام بکعبه رساند بیت
مور مسکین هوسی دارد که در کعبه رسد
دست در پای کبوتر زد و نا گاه برسید
و همچنین پیر کبوتر کار مرید است و مرید جون مور ضعیف جون
خود را در پر پیر بندد راه خویش رفت آن راه پیر است

کماندهاست

که مانده است گفته اند مرید یعنی خدای را در جان بین دیدن باشد
که بین آینه مرید است که در وی خدای را بیند یعنی داند و بشناسد
نه دیدن بچشم تا غلط نکند هر که در راه طریقت پیر رود
مرید باشد مرید را و هر که بر خواست و مراد خود نگرد مرید
مراد خود است نه مرید پیر که گفته اند مریدی پیر پرستی
باشد مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ وان وقتی
بود که اعتراض از میان برخیزد بهر چه قول و فعل و حال
و صفت پیر بیند اعتراض نکند در تسلیم تصرفات پیر باشد
ظاهراً و باطناً و در بحبت بر خود ببندد و در حاجت نکناید
و قدمی بحکم خود ننهند پس تصرف و همت پیر ممکنست که مرید
را بمنزل رساند و از بایکاه به بینکاه آرد و از مریدی در چشند
پیری فتاند ای برادر هر کرا نهاده اند این همه که شنیدی همه
ساخته و موجودات بی رنجی و مانعی اما مادر بران و بی
دولتان را جون نصیب نیامد همه مشکل و نایافت یکی را در باغ
فضل تاج لطف بر سر نهد یکی را در زندان عدل داغ قهر بر جگر
نهند یکی را در نار جلال بکاراند یکی را بنور جمال بنوازد
آن خاکخوار شخص در وجود آورده و لباس از حرف و افلاس

روزی یاری یرا گفت وقت بنه بین چه حالا ـــ زشده است یار گفت وقت زوال شده است
محمد نام فرمود لا زوال یا مرا زوال است گفت الک مال کرد ند و همچنین یکی پیش رفته
بود برای امامت کردن را اول رکعت اذا جاء خواند بعد از اذا جاء تبت باید خواندن
امام دانا بود همان اذا جاء مکرر خواند برای تفاول را ح ح

در بوشیده نام ظلومی و جهولی او در عالم نشر کرده بس بیران
همه صد سال استقبال فرستاده و فرموده که سجود خلاصهٔ
اعمال ست مرا حوال شما ست بر سر دولت او نثار کنید ای
برادر چون دریاء رحمت حق موج کرامت و مغفرت زند
جمهٔ زلات و معاصی منعدم و مضمحل شی گردد و همه عیب رنگ
هنر گیرد زیرا که زلت و معصیت لم یکن فکان است و رحمت
لم یزل است لم یکن با لم یزل کی برابر تواند شد او را با
این خاک کار بر حمت است و الا کرنه این سیاه کلیم وجود ما و این
ذرهٔ خاک ناپاک کار را کی زهره بودی که قلم بر حاشیهٔ بساط
مالک الملوک نهادی ای بسا خرابی در دی حلت شیطان
در روی مالیده و در خت روزگارش در هزیله شهوات بیالیده
ناگاه علی الفتوح رسول قبول وصول بدید آمده و گفته
اَلْحَبِیْبُ یُقْرِئُکَ السَّلَامَ وَیَقُوْلُ لِیْ مَعَکَ کَلَامٌ
وَالسَّلَامَ ۝ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
فلتو بنجاه نفقم در مرتبهٔ ذکر مرید بعباری دیگر
برادر شمس الدین سلمه الله بداند که اول مرتبهٔ از مراتب
مرید شریعت است چون حق شریعت بتمامی بوسع و طاق

بخاری

خویش بگزارد وهمت عالی دارد طریقت او را روی نماید
این راه دلست چون حقوق طریقت بتمامی بقدر وسع
بگزارد وهمت عالی دارد پرده از پیش دل او برخیزد و
معنی حقیقت گردد جانست بدو نمایند مشایخ طریقت
رضوان الله علیهم در راه خداوند جل ذکره برای مرید
راه وسالک این راه بر سبیل اجمال چهار منزل نهاده اند و گفته اند
تا مرید بدو رونده ازین چهار منزل نگذرند بمقصود نرسد اول
عالم ناسوت است منزل دوم عالم ملکوت است منزل سیوم
عالم جبروت است منزل چهارم عالم لاهوت است تا از عالم
ناسوت نگذرد بعالم ملکوت نرسد و تا از عالم ملکوت نگذرد
بعالم جبروت نرسد و تا از عالم جبروت نگذرد بعالم
لاهوت نرسد و عالم لاهوت عالمی است بی نشان چون
مرید بخدا رسد از خود برهید تا ناسوت عالم حیوانات را گویند
و کار این منزل از حواس خمس است چنانک خوردن و پوشیدن
و دیدن و شنیدن و آنچ بدین ماند چون مرید بریاضت و مجاهدت
ازین عالم بگذرد و این صفات را بگزارد مگر بقدر ضرورت
بعالم ملکوت رسد و ملکوت عالم فریشتگانست و کار این منزل

۷ ارواح است

تسبیح و تهلیل رکوع و سجود قیام و قعود ستاجون این
منزل بکمرد بنادیدن این هنرها و این صفتها بعالم جبروت
رسد و این عالم
و روح را کسی نشناسد الا ماشاء
و حقیقت که کل ذکر اوست در عبارت نیاید و در اشارت
نگنجد و کمال این منزل جون محبت و شوق و ذوق و طلب
و وجد و سکر ست جون رونده ازین صفات مجرد شود بفناء
خویش در عالم الهوت رسد وَاَنَّ اِلٰی رَبِّکَ الْمُنْتَهٰی
و این عالم لامکانست اینجا نگفت و نه بیانست سر اینست

کہ گفت رباعی

در دیده دیده دیده بنهادند ۔ وآنرا زره دیده غرامی دادند
ناگه بسر کوی کمال افتادند ۔ از دیده و دیدنی کنون آزادند

و سر این راه سه مرتبه است شریعت و طریقت و حقیقت
گفته اند مجموع آدمی سه چیز ست نفس و دل و روح هر سه را
راه نهادند نفس را شریعت و دل را طریقت و جان را حقیقت
نفس از راه شریعت از عالم ناسوت بعالم ملکوت برآید
و صفت دل گیرد و دل از راه طریقت از عالم ملکوت بعالم
جبروت رسد و صفت روح گیرد و روح از راه حقیقت بجذبهٔ

یزدانی و برزوه سبحانی برابد کار بجایی رسد که نفس دل
شود و دل روح گردد هر سه یکحکم گیرند اینجا گویند مصراع
عاشق و معشوق و عشق هر سه معنی یکست و این همه معنی را
توحید مطلق خوانند که سه اند رونده راه الله رب سیه حال
است اوّل سلوک دوم وقوف سیوم رجوع و این هر سه حال
بی ارادت و مشیّت خداوند تعالی نیست امّا بنده را
در کار می باید بود و در انتظار می باید افزود و خود
آن کند که خواسته است نه هلاک کسی بیند و نه نجات کسی
یکی در بادیه بتشنگی جان می داد و میگفت صد هزار
دریاها آب و من بتشنگی جان میدهم ارغیب ندا شنید
که هزار همزار صدیق را در بادیهٔ خونخوار آریم و بتیغ
مشیّت خود همه را هلاک کنیم تا زاغی چند را از کلهٔ ودیعت
ایمان قوت سازیم اگر معترضی زبان اعتراض برخواست
بیش اینده بتوان دید
تا بکشاند این مهر سیاست بر زبانش نهیم که لَا یُسْأَلُ
عَمَّا یَفْعَلُ زاغ زاغ ماصدیق صدیق ما فضول در میان
کیست بس هر که خواهد برو زکار بحقایق این برسد خلعت
کفنش مردان کردن او را چاره نیست تا او را در دیبی جای سازند

اگر یک کس از دوستان او ترا قبول نکرد زشتی
و اگر یک از دوستان او ترا قبول کرد بحق
بیوستی ۵ انصاری ۱۲

وهیچکس از بند هوا و ظلمت نفس نتوانند کذشت الّا ماشاء
الله تا در سایهٔ پیری بخت وی راه رفته نباشد پیر از کجا
که علم الهی بود مرید را در حق او حسبی فرماید و بر حسب
علت و مرض مختلف علاج و دوا مختلف سازد تا آنکه
که لا اله الّا الله در نهاد مرید رخت خود بنهد و آمد
و شد شیاطین در باطن وی منقطع شود همه چنان
درین طلب اند که راه خداوند عزّ و جلّ بسر برند اما بقدر
صفا و معون هر کسی را علمی بود و بقدر وسع علم ایشان
را طلبی و ارادتی بود و بقدر طلب و ارادت سلوکی بود
مریدان بلند بخت به پیران بخته و راه رفته و صاحب دل
شده راه یابند و بی دولتان از شور بختی بدین راه نبرند
ضرورت بمدبری و بی دولتی در نفس در ماند همچو خودی
بماند و گفته اند پیران چون گرمی ارادت در دلها مریدان

بیت	به بینند همه این گویند
اگر هیچ شبی از بخت بلند یابم از وصلتو داد	من بر لب تو جرعه بوسها دانم داد
چون مریدان بلند بخت به پیران صاحب دولت رسند هم این	
گویند بیت	از بخت بلند او فتادم بتو من

ایزد

ایزد داند که سخت شادم زتو من اکنون که از تو بخبر بخبی و بی
دولتی ما این همه نیست و از شقاوت و ادبار خود محرومم
تمسک بدین کنیم که نیّة المؤمن خیر من عمله
چون کسی را نیّتی و ارادتی حرمت بود لیکن بمراد خویش نرسد
از مانعی چنانک کسی را بیماری از حجّ و جهاد باز دارد ، باز دارد
از صدقه باز دارد چون آنکس را نیّت درست بود ضرورت
در اجر با آن کس برابر باشد با کسی که حج و جهاد کند و صدقه
دهد و این در قرآن و اخبار بسیار آمده است شب و روز دل
بریان و چشم گریان باید داشت و در حسرت فوت این حدیث
باید سوخت انشاء الله تعالی نیّت و ارادت درست کردد
که اعتبار نه بمجرّد عمل است اعتبار مرد دل راست با کسانی که
در خانه خفته اند ایشان را ثواب مجاهدان می نویسند و
با کسانی که کشته شود در صف کفار و او را ازان هیچ نصیب نیست
فتوی شرعیست که اکثر شهداء امّتی اصحاب الفروش
وَرُبَّ قَتِيلَيْنِ صَفَّيْنِ اللهُ أَعْلَمُ بِنِيَّتِهِ در ین راه هیچ
چیز سودمندتر از اندوه نیست که می فرماید إِنَّ اللهَ يُحِبُّ
كُلَّ قَلْبٍ حَزِينٍ در قصّهٔ شنیده ام که چون منبر بنهادند حسّانه

از درد فراق خصمت رسالت عم بنالید فرمان آمد حنانه را کنار گیر
که ناله رنجوران و مهجوران درین راه قدری دارد فضل بی علت
یکی را بنوازد و دیگری را میگذارد ۴ عمر در بتخانه مقبول
و عبد الله ابی مسجد مخذول مرحمت نرخانی باد که گفته بیت
امرا که همی سری حیدانی ساخت، وانرا که همی ساری حیدانی سوخت
ای برادر حرا و ترا کار با جبار ی و قهار ی افتاده است که اگر
هشت بهشت را عین دوزخ کرداند و دوزخ را عین بهشت
واز کعبه کلیسیا برآرد و از بتکده کعبه سازد در قدرت او هردو
یکی است هیچ ضرره نمانده است که آب نشده است خوف آنست
که دم بدم و لحظه بلحظه می لرزی و می ترسی نباید که رست
رد بی علت از برده غیب بیدا شود قهریست او را بی علت
و لطفی است او را بی علت از لطف آورده طلبد تا بشوید تا
باکی لطف از علل بیدا آید قهرش پاکی طلبد تا رویش بنماید
هجران سیاه کند تا باکی سلطان قهر از اسباب ظاهر کرده کاه از
زیر دامن شفقی نبی بیرون آرد و کاه از زیر دامن نبی شفقی
بیدا آرد کاه سکی را در صف اولیا نشاند و کاه ولیی را در
طویله سگان بندد ولیکن چون رد خواص کرد قبیح چیز قبول

نکند

نکند چون قبول خواهد کرد بهیچ چیز رد نکند پیش
باید که بیش از آنک ندا ملک الموت شنوی رو بان کنی و بیش
از آنک مضطر برند باید که با حسنا و جود غنیمتی کنی و اگر
بضرورت روی چه محبوب بود بیوسف بعلم علیه
السلام راجون درجاه افکند نکفت توفنی وجون
در بازار من یزید کردند نکفت توفنی چون در زندان
کردند نکفت توفنی وجون بهرده درهم قلب فروختند
نکفت توفنی چون ملک مصر خالص شد و ولایت نظام
کرفت کفت توفنی مسلما. بسم الله الرحمن الرحیم
ملتمس بنجاه هشتم در احوال مسلمانی برادر اعز
شمس الدین زینی الله باحوال الشریفة بداند که احوال
مسلمانی جدا است واوصاف بشریت جدا است تا اوصاف بشریت
مغلوب باخلاص نکردد احوال مسلمانی بادل الفت نکیرد
مجموع آن اوصاف را بزبان اهل تحقیق نفس کویند نفس
اماره که شنیده اینست وآن بنیت وقالب که از اعضا و مفاصل
می بینی از وهیچ آفت نیست بلک او مرکبی است که بار احکام دین
می کشد تراو فهوده است که ما از درکاه قدرت خویش ترا مرکبی

فرستاده ایم پای دوی او بر راه دین درای تا راست می رود
تو ابروی کاری نیست او مرکب و محمل احکام ماست او را بجنبی
مرسان نه انچنان که فتنه کند که احکام دین پای بین و فن نهد
تا بیانه این مجاهده برود فرود کز از ثابر راه باز آید حد قالب
اینست که اگر کسی سر مو زنی بعضوی از اعضاء خویش فرود
برد و گوید من نفس را قهر میکنم در خدای عز و جل عاصی
باشد بیشتر جهال را این غلط افتاده است و بحمق خویش
این را کاری بندارند زنهار از حد شرع و علم تجاوز مکن که
او مرکب عزیز است و قابل بار امانت حق است بار عهد حق
جز بدو نتوان کشید و بی سده عبودیت جز بواسطه او کمر
بیش در
نتوان بست کرد رنج او نباید کشت این نفس که مستوجب قمع
است و مستحق قهر است آن خواست که اوصاف بیزیت بلعمه
تمرد بر دین تو حمله آرد و خواهد که دولتگاه سلامت بر تو
زیر و زبر کند و درگاه آفت بر تو بکشاید آن خواست را قهر
نمودن و باطن خویش را از فساد او نگاهداشتن و ظاهر را از
باطن بلا او صیانت کردن فرض عین است کسی که لذت ازان
نگاهداشتن
یابد که خواست خویش را متابعت کند کو حدیث اسلام مکن

قمح
از نیخ برکندن

وبخوانی را

وخویشی را بدعوی امت بیغامبر مبند حضرت خداوند بصیر
است دوست را از دشمن داند والله یعلم المفسد من
المصلح وبیغامبر سیدی معصوم است امت خویش را نیک
بشناسد که من غشنا فلیس منا ای فی دیننا
الا ای سر بعقلت در نهاده ، بدنیا دین خود برباد داده
ترا اندوه نان وجامه تاکی ، ترا ازننگ ونام عامه تاکی ،
جرا مغرور رجای دیو گشتی ، تو دیوانه شدی کالله گشتی ،
جو زین کالخن بران کالخن بری ، همان انکار کین کالخن ندیدی ،
لشکر همه عالم دو صنف اند جند الله وجند ابلیس تو نیکو
بنگر تا از کلام خیلی هر دو را ، درین عالم است ودیرست
تا خلق قدم در سلکم این آیة نهاده اند فریق فی الجنة
وفریق فی السعیر ، ولیکن ظهور در قیامت
خواهد بود واما راه بهشت ودوزخ دیراست که تا بیش خلق
نهاده اند وایشان می روند قیامت وعلی کاه رسیدن به بهشت
ودوزخ آمدن رفتن درین عالمست انکس که درین عالم
راه دوزخ رفته است اگر خواهد بقیامت راه بهشت رود
نکذارندش وبقید خود مقید کنند وتا زیانه حسرت ابدی بر دل

ودیده اوزنند سر این معنی است که گفته است مثنویات
یکی را خواه تا در ره نمانی ، فلک کو باش تا در چه نمانی
دو کون را بخود مده هر که مرد است ۷ اولین هر دو کردست
هشت امدم بدو گندم بدادند ۸ تو اش بفروش اگر کار فتادست
ای بوار گفته ، محققانست که خلق امروز از ناخنن
این سرای غافل اند که اگر یک روز خاک این سرای سر خلوت
خویش را بر تو کشف کند و با تو الفت گیرد عز نیز تر و جلیل
تر از ان باشد که هشت بهشت بیشتو کمر خدمت بندد و قرار
این سرای اهل تفرقه و غفلت با خر دانند و لیکن کار از دست
رفته بود و حسرت و حصیبت بیش مانده مثنویات
زنلا انکشت و دیده بر کند نرود ، بخواری دیده بر تره افکند نرود
اسیری را بصله رد و نلامت ، بلو زنخ می برند اندر قیامت
چنین گوید که از دیده چه مقصود ، نخواهم دیده بی دیدار معبود ،
و از حضرت رب العزت این خطاب می آید که بر ان دل چندید
که هرگز آن دولت را باز نیابید شما که روزگار ضایع گذرانیدید
هر روز پنج بار ندا دیان حضرت ما علی رؤس الاشهاد
با این نوا خمت شما را بدرگاه ما می خوانند که حی علی الصلوة

یکی را جوید

۳۶۶

حی علی

بر
اشهد بالله
گواه گردانند و بالیقین
گویان و میزنند صدق

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحَ هرگز این ندا نشنودید وهرگز این دولت
بیش نیابید درهای عبادت بر شما بر نبستیم اگر به پرّ هفت
آسمان وهفت زمین خون از دیده بما فرو دید دریغ نزنی آنکه
یکبار دستوری یابید تا رکوعی وسجودی تواند کرد
هرگز این دولت نیابید وتا ابد لاباد نه بینید دهشت
الدُّنیا وَبَقِیَتِ الْاَعْمَالُ فِی اَعْنَاقِکُمْ دنیا بگذشت
وکارهای دینا در گردن شما بماند یکی از عارفان گفته است کسی که
تا بهشت او را بر شوت وعده نکنی بطاعت خداوند نیاید و
تا بسیاست هفت درکهٔ دوزخ او را تهدید نکنی از معصیت
دامن پاک نکند نشان آنست که سلطان توحید بانقطهٔ دل
او هنوز عقد محبت نبسته است اگر رضوان را با هشت
بهشت بدر سرای تو فرستند فی المثل ترا مخیّر کنند وگویند
خواه دو رکعت نماز با شرایط وآداب بگزار خواه بی حساب
در بهشت در روی توحید بر تو آن بود که نماز اختیار کنی تا هزار
منت بر بهشت نهی که بتو آید صاحب همتی گفته است قصیدهٔ

جوهر عشق تو جودر کان ماست ∴ بار بلا های تو بر جان ماست ∴
نامتو خود مونس جان ودلست ∴ ذکر تو آسایش ارکان ماست ∴

عقل چو شد بنده، درگاهتو، شاه جهان خادم و دربان ماست

ین دولت که قُسِّمَتِ الصَّلوٰةُ بَیْنِی وَبَیْنَ عَبْدِی

نصفها لی و نصفها لعبادی در بهشت کجا یابی

جز در حضرت نماز ترا تن میسر نشود چه دولت می باید

آب و گل را برتر ازین که نصفیا لی و نصفیا لعبادی

ثناء و مدحت است مارا است و هر چه نیاز و حاجت عرض کردن

است حق تست چون حق ما بجای آوردی و بخضوع و خشوع

بگزاری آنچ موعود دعا و تضرع است ما ترا نقد کنیم اگر

قدر عزت نماز شناخته بودیی طمع بهشت نداشتی و اگر

بمرکبی از مراکب نماز بر نشسته بودیی از سیاست دوزخ ترا

خبر نبودیی باز بهشت و خشم دوزخ در حق این فتوی

مصطفی عم کجا بدید ایاکم اِنَّ اَحَدَکُمْ اِذَا دَخَلَ

فِی الصَّلٰوةِ فَاِنَّهٗ یُنَاجِی رَبَّهٗ وَرَبُّهٗ بَیْنَهٗ وَبَیْنَ الْقِبْلَةِ

خواجگی همه عقلها را آنش در باید زد و ادراک و حواس دریست

را پی باید کرد تا بر کوی معنی این حدیث تواند رسید کہ رَبُّهٗ

بَیْنَهٗ وَبَیْنَ الْقِبْلَةِ این حدیث در صحیح بخاریست

نه در حد فن مذکران و این فتوی موئد است بدین لفظ کہ مَنْ

اَتَى مَسْجِدًا فَهُوَ زَائِرُ اللّٰهِ وَحَقٌّ عَلَى الْمَزُوْرِ اَنْ يُكْرِمَ زَائِرَهُ هر کرا هیچ کس در راه ما قدمی چند بصدق
بر نگرفت الا که ما او را بعطای وجزای اکرام کردیم و لیکن
کسی را خود با ما برکرداد وستد نیست انکس را که بوقت نماز بر
در بازار بینی تعزیتش بلا را نخوانی که هست او را بار
نداده اند و از درگاه نمازش بر اثر انداي برادر حیات
پیشینیان بدین بود و حیات ما بلعب و لهو است فردا قیامت
هر موئی از ان صدیقان بهزار عالم برآید و صد هزار چون ما
(در فلد دوهمت)
ما بیک برگ کاهی بر نیاید همه بیداران ماتم دین ما خواهند
و ما را این همه کرفته که چه خوریم و چه بپوشیم بدنیا بطال
بر از غفلت بمیري و فردا قیامت مردار بر از حسرت برخیزي
بیت ازین کافر که ما را در نهاد است ۔ مسلمان در جهان کمتر فتاد است ۔
روز عید یکشبلي را رحمة الله دیدند جامه سیاه پوشیده
بود و نوحه مي کرد گفتند امروز روز عید است این چه جامه
است و این چه حالت گفت عالمي را مي بینم امروز جامها
نو پوشیده و تماشا میکنند و یکي را از خداي خبر نه امروز
تعزیت حرقت ایشان میدارم و بر بي خبري ایشان نوحه میکنم

ای بابی خبری خوکرده و در خلاشناسی را بر خود بسته و
بهواپرستی و عادت پرستی قناعت کرده و عمر عزیز را بباد بر داده
ملک بود از عمر تو نصیب تو نبود مدبر و باهمه بد عهدیها در
ساخته و باهمه معصیتها الفت گرفته اعتقاد آن کن تا قباء
عشق این طاغوت نفس را از پشت باز نکنی لباس حلیت دین
در تو نپوشند و تا این نفس هواپرور را بلاشمن نگیری دین
بدوستی روی بتو ننماید و تا ابنازی که با شیطان داری جدا
نگیی جمال لا اله الا الله نه بینی و تا از اجابت دنیا مجانبت

برنیز

نگیی بر سر کوی صدیقان راه نیابی مثنویات

جو ابراهیم بت را بر زمین زن ، نفس از لا احب الآفلین زن ،
درین ره صد هزاران سر چو کویت ، بجز جلبی کار و بار و گفت و گویت ،
براه عاشقان در نه قدم تو ، چو باشی از سگی در راه کم تو ،
ای برادر آنک ترا مسجود ملک کرده است و محسود فلک گردانیده است
کاری عظیم است هر آینه در وجود خاک ملک در معنی منور
و مقدس است که سرائر ملکی و اوهام بشری از دریافت
آن عاجز و قاصرند چون شعاع آن معنی طلوع نماید ملک
حیران شود و فلک سرگردان بود او را متواضع و این را متخاشع

ای برادر معلوم است که ملک و فلک مقدس و مطهر خاک را مسجود و خلوت خانه خود نکردند و نمی کنند و نخواهند کرد

واقع بعضی از مدعیان متصوفه در باب روح
گفته اند بیان بزرگی روح کرده اند نه بیان حقیقت
وی چنانک امام غزالی علیه الرحمة گفته است لطیفه
ربانیه عالمه مدرکه بزرگی دیگر گفته است شعلة
الصنوبیه این همه بیان بزرگی شان اوست نه بیان
ماهیة او

از لوازمات

از لوازمات بود و از واجبات باشد خواجه عطّار رحمة الله

علیه اشارت کرده است مثنویات

فرشته کرد به بیند جوهر تو	دگر ره سجده آرد بر در تو
نه مسجود ملایک جوهرستت	نتاج ایخلافت بر سرستت
خلیفه زادهٔ کلخن رهاکن	بگلشن شو گل اطیبی رها کن
بمصر اندر برای قسمت شاهی	توجون یوسف نزاد قعر چاهی

منه بلا و الیه یعود سر این معنی است نزدیک انکس که اهل معنی است جون بدایت تو از وست نیامده، وجون نهایت تو بلا وست نخواهی رفت لا اله الا الله از عالم نامتناهی جیزی منفصل نکرد دو یا غیر متصل نکرد د جون بدایت از وست هر آینه نهایت بلا وست بس ذکر انفصال و اتصال و آمدن و رفتن مجاز ست و این قصّه بسی دراز ست اینجا شرط احتراز ست خواجه عطّار رحمة الله

علیه گوید مثنویات

درین اندیشه بودم سالها من	بسی معلوم کردم حالها من
همه کس پس رو و کس پیشوا نیست	درین حیوت برابر می نمانند
کسی اکه نه از سرّ الهی	اسیر انیم ازمه تا بماهی
بسی سر رشته، این راز جستم	ندیدم کرجه عمری باز جستم

ملکی این را اینجا کفتنی نیست، ذکر اسرار اینجا سفتنی نیست

بسم الله الرحمن الرحیم ملکتوبی بنجاه نفر در اخلاق

حمیده برادر شمس الدین شرفه الله باخلاق المحمودة

بداند که اخلاق نیکو به اول فطرة آدم دادند علیه السلام

واز آدم علیه السلام میراث رسیده است بانبیا و رسل همچنین

تا بسید انبیا و سلطان اولیا رسید واز وی بامت رسید چنانک

همه اخلاق مذمومی بوقت قسمت بابلیس دادند از وی بمتکبران

و بمتکبران رسیده است که امت وی اند بس هر که بمتابعت

شرع راسخ تر نیکوخوی تر و هر که نیکوخوی تر بر درکاه خداوند

عزیز تر چون خلق نیکو میراث آدم است و تحفهٔ خداوند

عالمست که بده داده است لابد هیچ بیرایه و زینت نباشد

مومن را نیکوتر از خلق نیک و اصل خلق نیکو امتثال فرمان

خداوندست و متابعت شرع رسول وی که حرکات و افعال

سید کاینات همه پسندیده بوده است و هر که متابعت وی

دارد بایدکه در محبت چنان زندگانی کند که او کرده است

پس باید که در حق خویش و بیکانه و دور و نزدیک نیکوخوی

باشد و جراح نکند تا مروت فاسد نکرده و بدخویی نکند

تا عیش منغص نگردد و بیوسته تازه روي و کم سخن باشد
بهر که رشید بسلام ابتدا کند که مهتر گرا با صحابه از کمال خلق
نیکو اکرد روزي صد بار میرفت افتادي بایکدیگر بسلام
کردندي و بلا آخر دارد سخاوت کند که حضرت رسالت دهی
ودیناري شبي صحبت نکرده است اکر چیزي فاضل ماندي بودي
وکسي نیافتي که بوي دادي در حجره مبارک نرفتي تا آن
بکسي ندادي و بزبان غیبت و فحش و دروغ نکوید و در تکلف
کردن در کارها احتراز کند که از نیکو خویي بي تکلفي است در همه
احوال و اعمال و اقوال جانب حق نکاهدارد و خوردن و خفتن
و بوشیدن و کفتن مقصود کرداند بر متابعت شرع و در
همه احوال عالي همت باشد و خود را بخست و حقارت و طمع
آلوده نکند و از شبهات و مهالک دوري کرنند و باکوشد که تا
در همه احوال باخلاق مصطفي اعم اقتدا کند چنانک تواند و از
اخلاق مذمومه احتراز کند و از خود دفع کند چنانک تواند
تا فسب او بشیطان متصل نکردد آنکاه مانند شیاطین آلوده فعل
و خبث القول کردد منقولست از حضرت رسالت صلي الله عليه وسلم
به بیوند باکسي که از تو ببرد و عفو کن از کسي که با تو ظلم کند

وبلاه کسي راکه ترا نداند هلاک او را فرمان بود که دعوت کند خلق
را براه خدا و بلطف خویش بحکمت و نه بتندي و تکلف و عنف کند
آنجا نیکو ترا ایست و چون موسي را با هارون علیهما السلام
به دعوت فرعون فرستاد بلطف گفت فقولا له قولا لینا با
وي بمهر باني سخن گویند انس مالک رضي الله عنه روایت میکند
که ده سال خادمي مهتر سید عالم کردم هرگز در هیچ کاري مرا
تکلف که بد کردي یا چرا کردي چون کار نیکو کردمي دعا کردي
وچون چیزي ناخوش کردمي گفتي وکان امر الله
قدرا مقدورا و گفتي علي سبیل خود راست کردي و بدست
خویش جامه بار بود و ختي و بیوند نهادي و در خانه با خادمان
بهم کار کردي و چون دوال نعلین بگسستي خود راست کردي
و خانه برفتي و همیشه چراغ راست کردي و هر که او را ابتدائي
کاري فرمودي تمرد نکردي و اگر بیگانه، ویرا رنجه نمودي
جفا نکردي و هرگز طعن و لعن و شتم و فحش بر زبان او
نرفتي و همیشه با تبسم بودي نه بخنده و غفلت و بهر که
رسیدي از مسلمان ابتدا بسلام کردي و با صحابه چنان نشستي
که یکي از ایشان و همه را بکنیت خواندي بسبب اکرام ایشانرا

واگر کسي را

واگر کسی را کنیّت نبودی کنیّت کردی واگر کسی از صحابه
یاد یکردی ویرا بخواندی کفتی لبّیک واگر بکودکان بکذشتی
برایشان سلام کردی و بپوشیدن عیب مسلمانان بپوشیدی چنانکه
آن دزد را کفت اَسَرَقْتَ قُلْ لَا دزدی کردی بکوئی نی
وحق عیال و فرزندان و موالی بتسویه شرع نکاهداشتی
وبرای اعلاء دین صد جفا و طعن تحمّل کردی و هرکز
هیچ سایلی را رد نکردی واگر موجود بودی دادی واگر نه
کفتی انشاء الله تعالی بدهم و هرکز بر هیچ کس خشم نراندی
برای خویش و در دین حق مداهنت و محاباو فتوری
سکوتی نکردی و یاران را بوقت درماندکی دست کرفتی واگر
ساعتی ندیدی بطلب رفتی و در خانه چون خادم مانده شدی
نیابت داشتی و از بازار طعام آوردی و دعوت آزاد و بنده
را اجابت کردی و هدیه قبول کردی اکرچه قطره و جرعه
شیر بودی و یاران از خرکوش و هرچه مباح بیش آوردندی
بخوردی و هرکز هیچ خوردنی را عیب نکردی و آنچ یافتی
از مباح بپوشیدی و قتی کلیم و قتی بُرد یمانی و قتی صوف
و قتی جامهٔ سپید و سوار شدی بر هرچه میسّر شدی و قتی

فضل الامام آزاد
بالانکار کبلایه
علیه القدیا
الحلماء

کلمه

مداهنت

خیانت و نفاق
و خوار داشت

براسپ و وقتی براشتر و وقتی برخر و وقتی بپیاده و وقتی
پای برهنه و وقتی بی ردا و وقتی بی دستار و کلاه، چنانک
اتفاق افتاد سفر بسیار های خفتی که بدان هیچ بستری
نبودی و هیچکس ارسیده واراد و غلام و کنیزک بحاجت
خود اورا نخواندی که اجابت نکردی در کار وی و اگر کسی
بحاجتی آمدی وقتی در نماز بودی سبک تمام کردی
و روی بدو آوردی حاجت او تمام کردی باز در نماز شروع
کردی و هر که بروی در آمدی وی را اکرام کردی تا بودی که
ردای مبارک خویش گسترانیدی و گفتی برین بنشین و بردی
بالشتی که زیر وی بود دادی و گفتی برین بنشین
و اگر او حشمت داشتی سوگند دادی که بنشین و در میان حسن
و حسین رضی الله عنهما مرکب شدی و ایشان بر پشت مبارک
سوار شدندی و گفتندی ای مرکب اینجا بیای و همچنین برو
و او همچنان کردی و این جمله ابو سعید خدری روایت کرده
است و در کتب صحاح منقولست و این جمله اخلاق او بود
که گفته شد و هزار چندین ناگفته است اگر هیچ مجزء
نبودی اخلاق و اوصاف بسندیده وی شاهل بسنده بودی

بر حق وی چنانک جنید ین مدّعیان و منکران بودند که بمجرّد
دیدن گفتند که لَیْسَ هٰذَا وَجْهُ الْکَذَّابِیْنَ آنچ دوی در رو
گویان نیست و در حال ایمان آوردند و اسلام قبول کردند نی
معجزه و حجّتی و این اخلاقست که در طریقت شعار اربابند
علوم گشته است که در همه احوال اقتدا بشریعت دارند و اخلاق
خویش را بر محکّ سنّت امتحان کنند و هر که در شریعت محقّق نباشد
ویرا از طریقت هیچ فایده نبود و اصل این اخلاق بر بصیرت
و معرفت است که هر که بحالت غرور خویش مقید کرد د بتطهیر
این اخلاق نرسد بس روتله باید که ببصیرت این درجه طلب کند
و برین اخلاق نبوی متحلی شود و آنچ بغیض خداوند عزوجلّ
حاصل باشد نگاه دارد و آنچ نباشد بجهد ریاضت و بجدّ
این طایفه و بصحبت این گروه حاصل کند که بیشتر احوال و اخلاق
الکتابی است و آدمی در محلّ اختیار مامورست بکسب ای برادر
و نفسی چون تربیت یابد بکمال خود و از زنگ صفات انسانیّت
پاک گردد ظهور جملگی صفات جلال و جمال خداوند تعالی
در خود مشاهده کند پس خود را بشناسد که او کیست و او را از
بهره افزیده اند چنانک عراقی بدین اشارت کرده اند علیه الرحمة

انسان آینه الهیست

رباعی

ای نسخهٔ نامهٔ الٰهی که توئی، ای آینهٔ جمال شاهی که توئی؛
بیرون ز تو نیست هر چه در عالم هست، در خود طلب هر آنچه خواهی که توئی

و ان حر بواسطهٔ سکوک برهاده، شریعت و طریقت و حقیقت
دست ندهد بباید کوشید که نتوان دانست که قفل این دولت
از کدام کلید گشاده گردد و یا کدام صاحب سعادت را این دولت
نهاده اند زیرا که مملکت جاودانی بهر شهریاری ندهند و کلاه
عزت بهر سری ننهند چنانک گفت بیت

ملک طلبش بهر سلیمان ندهند، منشور غمش بهر دل و جان ندهند؛
خود رای عزوجل را هشتاد هزار عالم است این جمله از این حدیث
غافل اند و چیزی نصیبی ندارند الا آدمی که این کرامت بهیچ
نوع از انواع موجودات دیگر را ندادند از اینجاست که گفت هر که

کفت منثوی

پناه بلندی و بسی توئی، همه نیستند آنچ هستی توئی

بسم الله الرحمن الرحیم، مکتوب بستم در نفس
براذر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که تفکر را سید عالم
علیه السلام بر بسته است بر افعال الهی و گفته است تفکروا

ارق الاء

فی آلاء الله ولا تتفکروا فی ذات الله هرکه در خلاوند تفکر کند زود بود که در کفر افتد حکم انک مرجع تفکر محصور و محدود باید تا تفکر بادراک برود ذات و صفات خلاوند عزوجل از حد و حصر منزه وار احاطت علوم و عقول پاک پس تفکر در آفرینش باید کردن تا تغیّر بحصی و نبات بحضی باز بیند و تلوّن و تمکّن آفریدها در حرائب وجود جنان سد وار ایشان را معرفت بخالق حاصل شود پس طالب را باید که چون از عهدهٔ اعمال ظاهر بیرون می آید و بیوسته باوراد قیام میکند و داد سنن میدهد و حق فرایض میگزارد وقت وقتی تفکر نیز کند در احوال آفرینش عالم و باز بیند که صانع را در این صنعت بزرگوار چه حکمت است و این تفکر که در عالم خواهد کردن در نفس و دل وی تن خویش کند و مراقب خود را که از اول آفرینش بوده است تا بوقت انقراض تفحص کند و اطوار خود را مطالع کند و در تفکّری بر جادهٔ شریعت باشد و از عمل و علم سرمایه سازد تا در راه تعطیل و تشبیه و توقف و تردد و مانند آن منقطع نگردد و سرمایه بطلب سود زیان نکند تا مگر بدین تفکر کنج بصیرت حاصل کند و سود معرفت بلک

اروهرچه عالمیان بسالها دراز بواسطهٔ عمل وعبادت بدست

۱۰ آرند بتفکر راست بداند کرامات بدست آرد حنانک رسول علیه السلام

اشارت کرده است که یکساعت تفکر بمنزله آن شصت ساله عبادت است

وان تفکر همه در دین واحوال آفرینش وفایده جستن از حکمة

صنعت است چنین تفکر باشصت ساله عمل برابر باشد وکفته الله

خداوند تعالی هرجا که در قرآن مجید نظر کردن فرموده است

مراد ازان نظر تفکر است وفایده ازان بینشی عبرت وبصیرت

است زیرا که جسم آدمی کمال صورت آسمان وزمین بتمامی ادراک

نتواند کرد بس نظر کردن در چیزی که ادراک او بتمامی نخواهد بود

فایده ندهد وخداوند تعالی بکاری فایده فرمان ندهد وحقایق

مصنوعات جز ارباب بصیرت نتوانند دید حنانک مرئیات ظاهر

جز اهل بصر نتوانند دیدن هرکه بینا شود همه چیز را حنانک هست بیند

در عشوها بر و بسته کرده و همچنانک در دیدن ارباب ظاهر در بصر

متفاوت اند بعضی ضعیف اند و بعضی قوی وبعضی سریع

الادراک وبعضی بطیئ الادراک ارباب قلوب در بصیرت نیز متفاوت

اند بعضی تا آسمان بیند وبعضی تا عرش بیند وبعضی لوح

وقلم در بند کند وبعضی را بصیرت کامل وصحیح افتاد از جمله

۳۸۰

مخلوقات

مخلوقات بکذرد خالق را بیند و تفاوت ملل و اختلاف مذاهب
وعقاید را یکسر اصل بزرگ این است الغرض فایده تفکر تکثیر علوم
وکسب کردن معرفتهاست که سود باشد خون عقل و معرفت
در دل حاصل شد حال دل بگردد چون حال دل بگردد اعمال
جوارح نیز بگردد در گردش افتد و چون در گردش افتاد در روش
افتد چون در روش افتاد در کشش افتد و چون در کشش افتاد
بیک جذبه از جذبات حق جایی برسد که بمجاهده و اعمال جن
و انس آنجا نرسد و ثمره فکرت علمها و حالهاست بی نهایت
که حصر و عد نیاید برای اینست که اگر مریدی خواهد که انواع مجاری
فکرت در شمار آرد و بداند که تفکر در چه جها باشد نتواند زیرا که
مجاری فکرت بی شمارست و ثمره آن بی حد و حصر و حکایات
از مشایخ رضوان الله علیهم در تفکر بسیارست عبد الله
مبارک سهل بن علی را دید خاموش در تفکر مانده گفت تا
کجا رسیده گفت تا صراط خواجه شریح رضی الله عنه در راهی
می رفت در اثناء آن بنشست و کلیم در سر کشید و گریستن گرفت
گفتند چه رسید گفت در رفتن عمر هاند کی عمل تفکر کردم خواجه
داود طایی رحمة الله شبی در مهتاب در بام خود در ملکوت آسمان

تفکر کرد و بگریست تا در سرای همسایه افتاد صاحب سرای از
فراش خود برهنه بر حصیر بنداشت که در دست جون داؤد را
دید گفت «آگه اندا حصیر گفت بنهادن حرا علم نبود محمد
واسع رحمة الله گفت که مردی از اهل بصره بس از وفات
ابوذر رضی الله عنه بر سر او رفت و از عبادت او برسید
گفت همه روز در گوشهٔ خانه بودی و تفکر کردی خواجه فضیل
رحمة الله گفت که فکرت آیینهٔ است که نیکیها و بدیهای تو بتو
نماید حواریان عیسی را علیه السلام پرسیدند که امروز در دین
مثلتو هست گفت آری هست هر که سخن او ذکر ست و خاموشی
او فکرست و نظر او عبرت مثل او منست ابن عباس گفت رضی
الله عنه دو رکعت در تفکر به از قیام شبی بی دل و در حقیقت
تفکر سخن بسیارست در قلوب این قدر بس باشد حق تعالی
ما را مدد کند تا تفکری دران کنم که شاید و طریق تفکر بصواب
بر ما آسان کرداند بمنه و فضله انه هو الموفق و المعین
والکریم و هی یا بی دلتنک حسبوکه رب العزة گفته است
ادعونی استجب لکم دعا و رای دعاء موسی نه و اخلاص
و رای اخلاص موسی نه و اشتیاق و رای اشتیاق موسی نه

تفکر کردن بنده و فقه بر خواندن

زیارت خواستن کردن بهمه کس بر اسانت

من سخن آسان و خیل کن جون خدا خواهد

و خطاب

وخطاب لن ترانی هکذا فهل الاحباب ای برادر قوی شب

و روز در طلب جواب این که الطالب بدد والطریق سدد

بیت بسیار خواستم که تهم سوی اسلمی من جوانی وی الم جون جنان

نخواست شد وکروهی روی از راه کرد اینده و در شهوة عقلت

قلم زده از غیب ندا این که والله یدعوا الی دار السلام

بیت خدا آن شاهی مرخوانده بهری خانه بهشت

از صومعه براند و ببکانه خواندنش ، واز بتکده بیارد گوید که آشناست

یکی را دیدند که در بادیه بی زاد و راحله میرود و میدوید گفتند که بوتو

حج نیست گفت که دیوست که دانسته ام ولیکن در خانه

نشستن نمی گذارند گودکی از مکتب گریخته بود معلم گودکان

دیگر فرستاده بود تا بگیرد آهیتش می بردند بیری آنجا رسید وقتش

خوش کرد گفت بقهرش می برد تا صفات خویش بیاموزد

عزیزان را جگرها پاره پاره شد عقلها و دیدها خیره گشت

جانها بلب رسید سابقی رانده جنانک خواسته خاصتی نهاده

جنانکه دانسته مثنوی

امروز بهانه در انداخته اند فردا همه آن کنند که دی ساخته اند

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب شصت یکم در تجرید و تفرید

تجرید آن بود که همه بدهی و نظر از کل کون برداری
تا مکافات داده با تو ندهند ای برادر آنچ بدهی
تا بستانی تجارت بود باقی تو دانی . طوالع

برادر شمس الدین شرفه الله بداند اوّل این کار که روز بازار
طالبانست و نوز مرید ان صادقست تحریک و تفرید است
جمله حجبها آنکه [illegible] بی ازان آزاد بیرون
آیی بسه چیز درحیس انک در بند فرد اینباشی چنانک گفته اند بیت
امروز دیر میرودی و فردا، هر چهار یکی بود تو فردا،
دوم خلوت ظاهر و باطن است خلوت ظاهر چه بود آنک
خلق را بگذاری و روی بدیوار آری تا آنکه کم بر درش جان
بسپاری خلوت باطن چیست آنک اندیشهٔ اغیار از دل
بشوی و غبار دنیا و آخرت از دل بروبی سیوم آنک یک ذکر
و یک فکر شوی که نام دیگری و اندیشهٔ غیری بر خود حرام شمری
چهارم آنک کم گفتن و کم خوردن و کم خفتن پیشه کنی
که ازین هر سه مدد ست هر نفس اماره را بسیار گفتن از ذکر مشغول
کند و بسیار خفتن از فکر معزول کند و بسیار خوردن گرانی
آرد و از کار و بار باز دارد و دایم الوضو باشی که طهارت
ظاهر اشارت است بر طهارت باطن چنانک در ویشی را پرسیدند
که ما سرّ الطهارة فرمود که الطهارة البرد چنانک طهارة
ظاهر دایم می باید طهارة باطن نیز باید که

حجت ذجه کنایت تا بروز کار جذبهٔ از جذبات حق که
کفته اند جَذْبَةٌ مِنْ جَذَبَاتِ الْحَقِّ تُوَازِیْ عَمَلَ
الثَّقَلَیْنِ ترا بر دار وجای رسانیدکه بجا برابر
جن وانسی اکر تنها ترا بود نتوانند رسانید این کار در کفتار نیک است
و در رفتار عظیم دشوار که رفتار این راه نه باعضا وارکانست بلکه
بدل وجان است ودل وجان نه در فرمانست امّا ارباب همّت
وعاشقان صادق راجنان آسانست که حراوتی اخوردن آب ونانست
ودروازهٔ سلوک این راه علم ومعرفت است هرکه ازان در درنیاید
در بیابان بی پایان افتد وبدست غولان درماند وجان وایمان

در حیان نهد جنانک کفته اند بیت

غولان طریقند این مدّعیان ۔ زنهار که تا غول زراهت نبرد

اکر کسی را درد این کار بکیرد که درد بی درمانست باید که باخود دو
درد خود بسازد وبطلب درمان نپردازد که در طلب درمان
عمر خود ضایع کند ودرمان بدست نیاید بعضی از عارفان
کفته اند این همه طالبان که مشاهدهٔ چیکنی در درد مانده وبدرمان
نرسیده از آنست که در طلب درمان مشغول شدند وسرمایهٔ حرمان
درین راه مشغولی است بهرچه خواهی کو باش والله لن یصل

یِ الْکُلِّ اِلَّا مَنِ انْقَطَعَ عَنِ الْکُلِّ مُوَیِّدًا این زمن

است عزیزی گفته است سنوپات

تیمان زیستن خواهی خیز پای بالا از زمین بگریز

می رود چیز کو نه باز چین تا نه افتی ز آسمان بر زمین

مردهٔ را کم حال بد باشد میل دنیوی کالبد باشد

وانک داند که اصل کار شی چیست جان او بی جسد تواند زیست

حیات ابدانست نه که بی جسد زنده بجانست و این کار عشق

است نه کار فرمانست بندگان موقوف فرمان باشند و در هر دری

طالب درمان باشند اما عاشقان و محبان فرمان عشق کنند

و قصد درد بی درمان کنند محبوب هر زمان گوید دور شو

باش تا هلاک نکردی ایشان گویند ما در روز نخست جان در جانان

نهاده ایم و خود را بدست فنا داده ایم چون بی تو می باید

زیست خرده به و چون بی تو می باید بود روی بعدم

آورده به مصراع در کو بی تو خرده به نه از رو بی تو دور ای

برادر سر را در این راه اعتباری نیست و اصحاب سر را با این سر

کاری نیست و اگر کسی استوار ندارد و باور نکند یکی بصحرا

شود تا صد هزار سر بیند در خاک خواری غلطید و هیچ کس

ظاهر

ظاهرًا و باطنًا روی دیدت ندیده ترا عشق چیکوید که از
سر چنین سری که مجانا خاک خواهد شد برخیز تا ترا بخت
عزّت و وصلت بنشانم اکنون اختیار تست، سرمایهٔ
نوباوهٔ کلبن جوانی عشق است مه سرمایهٔ ملک جاودانی عشق است
چون خضر آب زندگانی طلبی، سر چشمهٔ آب زندگانی عشق است
هرچند هیچ سری ازین سودا خالی نیست اما این دولت سر بلند
و این رتبت لطیف بهر شکم پرستی ندهند و بحوصلهٔ هر خسیسی
ننهند که ایشان بنماز و روزه راضی شده اند و از کمال درجات
و شرف مقامات حرمان محروم مانده بیت
کنجی است ملک و صلتو و خلقی است منتظر، این کار دولتست کنون تا کرا رسد
دل خوش دار و امیدی بیش نه کار لطف بازست ابو سلیمان
دارانی رحمة الله بخواجه ابو یزید قدس الله روحه نبشت
که کسی که او غافلست و همه شب بخسپد هرگز او بمنزل نرسد
جواب داد که آری اما لطف بجهد رسد گفته اند همه سرمایهاء
آدمیان فرو بیختند ذرهٔ از حقیقت بر سر نهادند همه زوایاء
بشر را باز جستند مقدار سر سوزنی پاکی روی ننمود شکی
آفریده است که روی زخین یقین رامی خراشد عادتی و مجازی

وَرده است تا بر رویِ حقیقت کَدمیِ پاشد سرکی آورده
باخلاص ست که با توحید دینا نزیعت است نفاقی آورده است که با خلاص
در دعویِ دوست بود هزار دشمن آفریده است
بعد کم هر صدیقی هزار زندیق آفریده هر کجا مسجدی
است کلیسیا در برابر او بنا کرده و هر کجا صومعه است در
مقابلهٔ او خرابایی ساخته هر کجا طیلسانی است در مقابله
او زناری هر کجا اقراری در مقابلهٔ او انکاری از شرق تا
غرب پر زینت و نعمت کرده و در زیر هر نعمتی تحبیه
محنتی و بلیتی ساخته بیچارهٔ خاک بیت
این همه میکند و لیک از بیم، حرف را زهره نه که آه کند

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب بست دوم در تجرید و تفرید بجهاربی زیر
برادر اعز شمس الدین را حق تعالی بطاعت خویش
آراسته کرداند بمنه فضله سلام و دعا از کاتبِ حروف مطالع
فرماید و مقرر برادر هیچ کشت که تجرید و تفرید مرید را شرط
راهست تجرید از علایق و خلایق بود و تفرید از خود
در دل غباری نه بر پشت باری نه و با کس شماری نه در سینه

بازاری م.

بازاری نه با هیچ مخلوق کاری نه همتش از ذروهٔ عرش برتر
برگذشته واز کونین رمیده وبامراد آرامیده با وجود کونین بی دوست خوشی نه وبی وجود عالمین با دوست غمی
نه عزیزی گفته است لَا وَحْشَةَ مَعَ اللّٰهِ وَلَا رَاحَةَ
مَعَ غَيْرِ اللّٰهِ جنانکه گفته اند هر که از خداوند محجوب است
در عین بلا ورنج است اگرچه کلید خزاین عالم در دست
دارد وهر زنده پوشی وگدائی که او را با خداوند خود کاری است
بادشاه هر دو جهانست هرچند نان شب ندارد ازینجاست
که خواجه سری سقطی رحمة الله گفتی اَللّٰهُمَّ مَهْمَا عَذَّبْتَنِي فَلَا تُعَذِّبْنِي بِذُلِّ الْحِجَابِ خداوندا هرگاه که
مرا عذاب کنی بهرچه خواهی کن بحجاب خودم عذاب مکن ای
برادر حقیقت دوزخ خود همین است چنانک قرآن مجید
اشارت همیکند از عذاب کافران كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ
يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ هم نکتهٔ موثر در عذاب بحجاب آمد گفتهٔ
بزرگان است آگر خیمهٔ وصل فردا در دوزخ نصب کنند طالبان
ومریدان او آتش دوزخ را توتیاء دیدهٔ خود سازند اگر یک لحظه
در فردوس اعلی بحجاب مبتلا کنند جندان فریاد کنند که دوزخیان

یعنی خطاب اگر بدوزخیان کافران
از زبور داود علیه السلام
الهی کلام تو زخمت صعب تر از بهر تو
داغش بالام تو هیبت است بهر او
با تو نیکان را چه آتش است بهر او

مر ایشان رحمت کنند سر این معنی است که گفت مثنوی

با تو دل مسجد است و بو کعبه شد ❊ بی تو دلها دوزخست و با تو بهشت

مقصود جون جلال و عظمت حق مریدرا معلوم گشت

و درد طلب دامن او بگرفت و دانست که مَنْ لَمْ یَرَ الْمَوْلَی

فَلَهُ الْکُلُّ ثَمَنٌ نَالَهُ الْمَوْلَی فَانَّ الْکُلَّ دیدکه

از هر چه جز حق است چاره هست اما ازوی بهیچ حال

چاره نیست چنانک بموسی علیه السلام وحی آمد انا

بزرگ الآزم منی ناگزیر تو ام از همه چاره هست از من

ترا چاره نیست هر آینه لوح دعاوی بشکند و دیده حیرتی

(خواهد)

ولی بر کند هیبت و حیات در دیده او یک رنگ کرد رد

و قبول مدح و ذم در ترازوی وی هم سنگ بود بهشت و دوزخ

را در حاشیه دل وی کذر نه دنیا و آخرت را در سینه وی

جای نه برای حبه و جبه و لقمه مخلوق کردن نهد غوامی

بلند همت که با دریای محیط جان بازی کند کوهر شب افروز

در معاوضه آن بدست آرد بلکه جراغ مختص بمیرزنان

کی (تن) در دهد مقصودش درکاه الٰهی بود دلش از ماسوی

الله کوتاه پای طلبش همیشه در راه مرکب جاه و کراحت پی کرده

و سخت تنگ

وتخته تنك ونام وسلامة پاك شسته وورزش اين بود كه لوَ
زَاحَمَنِيَ العَرشُ لَحَفَنتُهُ اكر عرش بجيد بمن همت
آيد بشتش كنم وَلَوَ اَفلَنِيَ الكَونُ لَهَدَمتُهُ اكر دنيا
واخرت خود را همه فدا بند لكد مال عدمش كنم عبشش اين
بود كه هر لحظه بر طور سينا طلب برمي آيد وموسيٰ ارنِي
اَرنِي مي زند واز حضرت مطلوب از راه غيرت جواب لن
تَرَانِي مي شنود زهي كار زهي سودا آب وخاك ربايخ
مارا بجز اين جهان جهاني دكر ست جز دوزخ وفردوس مكاني دكر ست
قلاشي ورندي است سرمايه عشق قرايي وزاهدي جهاني دكر ست
جون مريد صادق را اين تجريد وتفريد حاصل كشت جلوه كريئ
در عالم همجنين كنند كه يَا دَاوُدُ اِذَا رَاَيتَ لِيَ طَالِبًا فَكُن
لَهُ خَادِمًا بيغامبري جون داؤد عليه السّلام او را خادم بود
بس توان دانست كه ديكران چه باشند اين معني مريد را بدرجه
درجه حاصل آيد بس تبه مرتبه بايد كرد ديكباركي كرا تواند بود
اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ هر كه خواهد كه قرآن مجيد محفوظ ومقروء او
كردد لابدّ از اب ت آغاز بايد كرد فلنذر بح بقل اَعُوذُ بِرَبِّ
النَّاسِ رسد اينجا بيشتر وبيشتر تا بمدتي قاري وحافظ قرآن

ردد وستیت الهی جاری برین است چه باید کرد سرانیت که گفت

ربیت

تو فرشته شوی از جهد کی ازانکه مشرک توسن گشت بتدریج اطلس

وز افلاس وجی استعدادی وز ادبار و الوای خویش بهزیمت

شاید شد نظر بر قدرت و فضل باید است آنکه خواهد هزار هزار

کلیسا و بتخانه را کعبه و بیت المقدس گرداند و هزار هزار

عاصی و فاسق را حبیب الله و خلیل الله خطاب کند و علی

درمیان نه و اگر خواهد بیک لمحه هزار کافر را مومن گرداند

و هزار هزار مشرک و بت پرست را موحد و مهلی درمیان نه و

گردان

هزار هزار لعنتی را رحمتی و هزار هزار خرابانی را مناجاتی کس را

زهره چون و چرا نه

بیت

بسا پیر مناجاتی که از مرکب فرو ماند ؛ بسا رند خرابانی که زین برتر نهد پا

در مکتوبات که نبشته شده است تفکری و تدبری کنی و کرات مطالع

نماید انشاء الله تعالی در دل برادری محقق و مقرر کرد دو

معانی در ضمیر اخوی متمکن شود و تشرات و تاثیرات در جوارح

بلید آید و ظاهر بدان متحلی گردد بفضله و کرمه بالنبی و آله ای

برادر ما ایم در بلاء خود مانده و عالم در بلاء ما مانده مصطفی را صلی

الله علیه وسلم گفتند ای محمد ترا فرستادیم تا در بلاء افکنم و خلق را

۳۹۲

بلوی اربلا

بتو در بلا افکنیم تیغ بر گیر مردانه خیزن و میخور کاه بروز بلد ۔

کاه بروز احد کاه هزار کونه خلعت کاه شکسته در صفاء ای محمد

میکوئی بوی خوش دوست میدارم اینک شکسته اشتر در مقابله ن

زنان را دوست میدارم اینک افک عایشه در مقابله آن عملهای سی

کردان فکرها و خاطرها بیاسیم و حیران که جلال و جمال او با این

ابیات

مستی خاک و آب چه میکند ؛ ای کشته امید در بلایت ؛

آنکس که زندم و لایت ؛ جز جان و دل و جگر نه بینیم ؛

در کوی ش جز خ آسیایت ؛ عشاق جهان شدند واله ؛

در عالم عز و کبریایت ؛

بسم الله الرحمن الرحیم ۔ مکتوبیست میوم در ذکر پاک

داشتن راء دین برادر اعز شمس الدین بداند که راء دین از

فضیحتها خویش پاک باید داشت و خارهاء انسانیت را باید

برید و وحشت خویش را از راء دین بر باید کرفت و آفتهاء بشریت

را از ده بیرون باید کرد تا بر زکان کفته اند هر که بر مراد خویش

قدمی نهاد که نفس وی نزدیک وی از حق عزیز تر باشد مومن

نبود ولی و محبت کی بود از اینجاست که کفت

قطعه

نفسی بیفزمان من مارا بر هوائی کشید ؛ دوست حی بیذاشتم این نفس دشمن دار را ؛

زدوسیی باجاه منزل کرده تا این زمان ۰ شکل پروانه که او هم نوردانند نار را
کشته بود گمانست اگر طرفة العینی نفس را دست دهی هزار
هزار بر میان بندد و هزار بت در پیش نهد باید که او را بهیچ
وجه اهل نخرند ابی اگر صد همزاد نفس را قهر کنی یکبار
گی بمراد دوی قدمی نهی همه اسلامیت برخیز زند بیت
عمره توبه فریبش زاهل صد ساله را ۰ صوفی پیمانی کز فتنه میش خمار آورد
تا گفته اند نفس بین خدای بین نباشد و هم بلا ابلیس را از نفس دیده
آمد و کسانیک دعوی خدایی کردند همه از نظاره نفس دیدن آمد
آواز دادند رکاه توبه برای این کار است تا درین قدم در نهی واز
بلاء نفس خویش باز رهی ای برادر بقطع بدان که راه دین را
از آفت نفس نگاه داشتن فرض عین است و جز بواسطه توبه
این آفت برنخیزد و این دولت توبه از رو نکار آدم عم
بدید آمده است خلقت آدم کم فتح باب درگاه توبه بود عزیزان
طریقت گفته اند اگر صد هزار خزینه دولت و نعمت و سعادت
بر ذریت آدم نثار کردندی جنان نبودی که آدم را بدین سرا پرده
قهر در کشیدند که عصی آدم ربه اگر او قدم عصمت
درین سرا پرده تقدیر ننهادی هرگز در توبه بر فرزندان او نگشاده

نکته

نکتی این تعبیهٔ قدرت بود و غبن درکار ۰ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

بود از آنک گوهری را که بدین صفت در دفتر اُفتُ خلقت آورده

باشد که خَلَقْتُ بِیَدَیَّ این چنین خلعت اکرام ازین قبیل

وکلاه نباشد که وَعَصٰی اٰدَمُ اشارت بر این کرده است که گفته

مثنویات

جرخ نه بر بی دِرمان می زند ۰ قافلهٔ محتشمان می زند ۰

کس نه بدین داغ تو بودی و من ۰ تو بر این باغ تو بودی و من ۰

هر چه در فردوس اعلی و دار السّلام نواخت و الطاف و قدرت

بود همه بر آدم علیه السّلام عاشق شدند برای انک هر کز چون

او عجوبهٔ قدرت ندیده بودند همه دستهاء عشق بر دامنش

محکم کردند آدم بلند همت را دل از ایشان بر گرفت زانچ برای

حکم می بایست آمد بار حکم می بایست کشید و بهشت سرای

نا زنست طاقت کشش را بار حکم نداشتی گفت بار خدایا مارا بهانه

بایستی تا از دست حور را و عَیْنًا و فردوس خلاص یافتی درخت

گندم را بهانه او ساختند و ندارد عالم زیاد دند و عَصٰی

اٰدَمُ رَبَّهٗ همه دستها از دامن او کوتاه کردند بهوش باش

تا فاعده صد و بیست و اند هزار بیغامبر را عاصی نگوئی

که بقیامت زبانت از قفا بیرون کنند و اگر کوئی در روایت
وعصی آدم ربّه بگوی قرآن از رسد که سر آدم را بردارد و
رسد که تاج عصمت بر سر او نهاد آنرا و مر او را مثال ما را
نرسد محمد شاه را رسد که خواجهٔ جهان را گوید
اگر
انچه گوئی من و تو همان گوئیم سر درمیان نبود ای برادر
راه آدم نا رفته حدیث آدم نتوان کرد آدم را که الله و دین
دامن گرفت دار السلام بدار الظلام بدل کرد ندا آمد با شیطان
عداوة توانی کرد و اصطفا را فرو توانی گذاشت نام نیکو را
داغ عصیان بر توانی نهاد و از تاج خلافت نعلین طلب
توانی ساخت، گفت این همه را کمر بسته ام اندوه این حدیث
را بر ما زوال ملک دان و بر خویشتن چنین خروجی کرد و ملک فردوس
باهمه ناز و نعمت بر باد داد و گفت بیت

بهشت و کوثر و حور و جهانیان و جهان اگر دهند مرا بی تو رایگان نبرم
جگنم

ومن و تو خود جز بر خی نشستن منزل نکرده ایم و جز بخدمت خود
کمر نه بسته ایم و جز خطبهٔ خویش نخوانده ایم چه طمع داریم
که از آدم میراث یابیم که بنی نسبت را خیر ان ندهند بس دین
است که دمار از نهاد ما بر آمده است و خاک حرمان و خسران بر فرق

جابلروزان

مابد روزان ریخته است دستی بردار و از سوز دل یکوی با

قطعه

هر کسی در کعبهٔ وصلت رسید من بماندم در میان دو نیسا

جون گمان کرد لایق رحمت نیم لعنتی بفرست بر ما ناکسان

هر که بادرگاه توبه آشنا نیست در همه احوال از میراث آدم او

را نصیب نیست نکر تا نگوئی که توبه وقتی باید کرد که معصیت

بودای برادر ما خود عین معصیتیم هنوز چیزی دیگر می

شعر

بباید آخر شنیده، حدیث بود کی

إِذَا قُلْتَ مَا أَذْنَبْتُ قَالَتْ مُجِيبَةً حَيَوتُكَ ذَنْبٌ لَا يُقَاسُ بِهَا ذَنْبُ

آنها که معصوم اند درگاه اند در حق ایشان است لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ

عَلَى النَّبِيِّ و موسی را چه جای معصیت بود که گفت تُبْتُ

إِلَيْكَ و مصطفی گفت وَإِنِّي أَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ

مِائَةَ مَرَّةٍ ای برادر جناب مرا و ترا از فسق و معصیت توبه

باید کرد همه صدیقان را از صدق خویش توبه باید کرد و جنانک

مابد عهدان را از جفا توبه باید کرد همه وفاداران را و مخلصان

را از وفا و اخلاص توبه باید کرد جنانک ما نفسپرستان را از

خدمت هوا توبه باید کرد همه خداوندان دل را از مراقبت احوال

شیخ عبد الله انصاری قدس الله روحه فرموده است الهی چو نا جرم من منم توبه من جیست و اگر من بدین توبه رسم در دو عالم چون من کیست

ضربتان از گناه پشیمانیز از طاعت تخجل عذر بر زبان و تشویر در دل یم انصاری

و معنی الحدیث ان غفلت عن ذکر الله ساعة تعارض لتدارکه بالاستغفار مایة مرة تکفیرا لغفلة و تعلیما للامة

بخود توبه باید کرد گفتهٔ عارفانت چنانک معصیت نباید
کرد طاعت‌های میباید آورد و ادهم توبه باید کرد آنرا گوئی که
معصیتها را همچ باید کرد بیرکان میگویند صدقها و
اخلاصها و طاعتها عالم می بایدش آورد جون آوردی همه
را بر باد بی نیازی میباید داد سرایست گفت مثنویات
تو میخوانی بتسبیح و نمازی گه تا خشنود کردد بی نیازی
نمازت توشهٔ راه دراز تست ولی او از نمازت بی نیاز ست
فردا اگر همه ملکت بیکرایی دهد عجب نبود فردا کدایان این
امت را بیارند بر عرش بنشانند آنکاه گویند یا ابناء الماء
والطین همه عرفتم رب العالمین ای فرزندان آب
وکل بجه شناختید پروردکار جهان گوید بار خدایا بدانک ملک
آسمان و زمین ترا بود فرمان آید که هرچه در آسمان و زمین است
بکدایی دادیم گویند بار خدایا بدانک ترا ملک عرش است فرمان آید
که کدایان امت محمد را بر عرش تکیه کاه ساختیم تا بدانند
که بادشاهی ما نه بدان مختصر بیست که در اوهام و دانش شما
بکنجد در حال همه خواهد که از دانش و توحید و معرفت خویش
توبه کنند در توبه بسته باشند در بخلت و معرفت خویش بمانند

تا بجنانک

تا چنانک اهل دوزخ از صعوبت سلاسل و اغلال زخم
میخورند از نجاست که کفت ایشان از جلت توحید و معرفت
زخم میخورند از نجاست که کفت بیت

کر زاهلان بفسله ابروت نکرند ای بس نمازها که زحیرت قضا کنند

اکر بقیامت کویند لا اله الا الله چون کرارند بکویند ما را
بند دین آفریده اند در بند دین بوده ایم خداوندا ما را صفت
اینست که لا اله الا الله پی سید که بنعمت کرم از ما نیابت دارد که
لا یعرفه غیری ای برادر کاری نیست که بدین عقل بر آن
کار توان رسید همه عقول و اوهام درین درکاه پی شده است سر

اینست که کفت بیت

وهم تهی پای بسی ره نوشت ؛ هم ز درش دست تهی باز کشت ،

کفته اند بزرکانند اکر همه انبیا و صدیقان روی زمین و مقربان
و معصومان آسمان تا ابد لا باد زبان عصمت بشرح توحید
وی بر کشایند باخر ختم فصاحت بدین کنند که نستغفر الله از آنچه
کفتیم ای برادر اکر عصمت همه پالکان و اخلاص همه معصومان
را لباس طینت تو سازند نکرتا فریفته نشوی و اکر هزار تیغ
قهر بنهی حسرت آب داده بر فرق تو زنند نکرتا بهزیمت نشوی

آن کوي که سوخته گفته است ... رباعي

حاشا که دلم از تو جدا خواهد شد ؛ يا با کس دگر آشنا خواهد شد
ار صبر تو يکسلد کرا دارد دوست ؛ ور کوي بگذارد کجا خواهد شد

هر که در بن سراي خويشتن را بآتش تو به نسوخت بالقطع اورا
بآتش دوزخ بيايد سوخت هر چه تو از خويشتن ميداني
از شيب و هنر همه را بآتش تو به امروز بسوز تا دستگاه تو
اين فتوي باشد که التائب من الذنب کمن لا ذنب له
دل ريش و از سوز دل ميگوي مناجات و بميلت نظم
الهي رحم کن کالودگانيم ؛ بجوش دل حکم يالودگانيم
روا بي نه تواند بر سکه ما ؛ که مشتي سرب سيم اندودگانيم
يکي بر روزگار ما ببخشاي ؛ که ما بر خويشتن نابخشودگانيم
هر خاري که امروز از راه دين بر مي بايد گرفت اگر بر نکني
روزي آن خار راه تيري سازند و بر دل و جگرت زنند نه بيني
چون موسي عليه السلام بدولت مکالمت و کلم الله
مشرف شد تکليما گفت رسيد صد و بيست و چهار هزار و
چهار ده کلمه بي واسطه بر و گذر کرد ار فرق سر تا ناخني پاي
همه گوش گشت تا بهمه اعضاء همچنان مي شنيد که بگوش در هر

کلمهٔ کہ برو کذر کردي نیست وهست کنی هر بار که هشیار

کنی این زخم برد او زدندي وَقَتَلْتَ نَفْسًا یا موسی

بی وحی ما قبطی چون هلاک کنم تو اورا کردهٔ اکر عقوبت

هفت در کرهٔ دوزخ برد یا موسی نهاد دیکه چنانی

فعل او را دران ساعت بروي عرض کردندي رحمان تعالی

و در جنان خلعت خاري کہ موسی علیه السلام در راه خود کرد

بود قصد دیکه دولت او کرد و قصهٔ عمر شنیده که شمشیر

کشیده مي آمد و میکفت تا ما باشیم کز از هره انک لات و عزی

را بنا سزا کویید خویشتن بلات و عزی عرضه کرد و بدیشان

سوکند خورد که اینک رفتم سر محمد بیارم القصه تا روزي ان

کشیدن با او کار خویش کرد هرکاه که عمر بحکم مهتري در میدان

ولایت جولان کري کردي در ترش اینی نلا کرد ندي که نتوان عمري

که بتیغ کشیده مي آمدي تا سر رسول خدایي را بر داري و دار

الملک لا اله الا الله را خراب کني عمر جنان فرود شکشي خواهي

اکر زمین بشکافد از ننک این حدیث فرود شود هر بار که این

حدیث بروي تازه کردندي جنان شدي که از وي در لرزهٔ هفت

هیچ چیز نیامدي بیطحاء مکه بیرون شدي و روي در خاک

قال الله تعالی حکایة
فاهذا من عمل الشیطان
انه عدو مضل مبین
الثانیة الی القتل الذی
جعل قتل الکافر قربة الی
ظلما لنفسه و استخفروهم
مستامنا فقتلهم و ان قتل شیئا من
الحربی او لانه قتله قبل ان
یقتل مانع یوم و

مالیدی و گفتی خداوندا جان عمر دادی بر کسی تا بینی آینهٔ جفای
خویش نه بیند ای خاک بر سر من و تو که عمر در کلیسیا به بت
پرستی شد و دوای بر مجانین و مرفوعه لا یجوز ما بالله العظیم
که اگر یک نفس سلکی لهی نپذیرد اعی

ای فسق و فساد کار هر دوره ما وی بر نحرام کاسه و کوزه ما
می خندد روزگار و می گوید عمر بر طاعت و بر نماز و بر روزه ما

بسم الله الرحمن الرحیم ملکتو سنت جهارم در تقوی

برادر شمس الدین بداند که دروازه سعادت و در دولت تقوی
است هر منزلگه آراسته اند در عالم لا اله الا الله متقیانرا
آراسته اند و هر مرتبه که در جنت فردوس بنا فرموده اند
بس بدانک متقی آنست که از بلا خویش رسته بود و از بند خود
جسته تا مرد از خویشتن باز نرهد و از هر چه نصیب نفس است
پاک نشود دوزخ را با او کار خواهد بود که وَإِنْ مِنْكُمْ
إِلَّا وَارِدُهَا همه خلایق را در حوصلهٔ دوزخ خواهند نهاد
تا نصیب خویش از ممر دان بردارد آنگاه متقیانرا بیرون
آرند و خویشتن پرستان را در قعر دوزخ نگوسار بگذارند ثُمَّ
نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا این فتوی داده است ای برادر متقیان

در هفت طبقهٔ دوزخ جنان روند که ماهی در آب و دوزخ
را طاقت هست ایشان خود کجا باشد که ایشان سلطانان اند
وتوقیع ایشان اینست که ان الله یحب المتقین
وجنانک متقی در دوزخ نگنجد در بهشت هم نگنجد
واگر گویی بکجا گنجد فضائی که از افضاء ربوبیت گویند محشر
متقیان آنجا بیش نبود سرّ اینست که گفت ابیات

ما جو فرد اشهیم در همه مصر ؛ چه غم امروز گر بزندانیم ؛
توجه دانی که ما چه مرغانیم ؛ هر نفس زیر لب چه میخوانیم ؛
گر بصورت گدای این گویم ؛ تو بمعنی نگر که سلطانیم ؛
گر چه خود مفلسیم در ظاهر ؛ تو ببباطن نگر که مالکانیم ؛

مگر این آیت در قرآن نخوانده ؛ که یَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِینَ اِلَی
الرَّحْمٰنِ وَفْدًا تا نه پنداری که این بادشاه را بجز بهشت
سرایی نیست وآن نشنیده ؛ که سید انبیا دوستان را چه بشارت
جانیده است حاکیاً عَنِ اللّٰهِ تَعَالَی اَعْدَدْتُ لِعِبَادِیَ
الصَّالِحِینَ مَا لَا عَیْنٌ رَاَتْ وَلَا اُذُنٌ سَمِعَتْ
وَلَا خَطَرَ عَلَی قَلْبِ بَشَرٍ این باز نمودن است که اگر رحمت
بهشت و آفت دوزخ از میان برگیریم هیچ چیز کم نشود

وهیچ چیز نقصان در احکام الوهیت بدید نیاید مثنویات

زهی ساحت که کبر عالم نبودی ؛ سر موئی از آنجا کم نبودی

نه هرگز کبریائیش را بدائیت ؛ نه ملکتش را سر انجام و نهایت

اسرار قرآن بعقل رکیک خویش در نتوانی یافت و اگر خواهی شمه بدانی

بعون قرآن بشناس و بدان قوله تعالی فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ بدانک هیچ هجرت در دین

عزیزتر ازان نیست که کسی از خویش هجرت کند تا از همه آفرینش

باز رهد زیرا که آفرینش را با مرد جندان کار بود که مرد با خود

مانده است جون بعنایت توفیق ملد یافت از خویشتن رست

آفرینش را نیک خویش باد که مرد رفت و سر خویش گرفت چنانک

گفته اند اِنْ تَعَلَّقْتَ بِذَرَّةٍ اَوْ تَعَلَّقْتَ بِكُلِّ ذَرَّةٍ فَاَنْتَ

فِي جَمَالِهَا تا یک ذره از اوصاف تو ترا گرفته است نشاید آنی

تا از سر آن ذره اوصاف آزاد نکردی تقوی ترا روی ننماید کم سنت

وی این نکته بصیقلی تو خواهد چنانک گفت بیت

دلبر جانانت اگر آرزوست ؛ در گذر از خود ره جبار نیست

اما جنان نیست که کوئی جاه باید و حشمت دنیا باید و ناز و نعمت

باید و تقوی باید کلا و حاشا نه بینی که جه می فرماید اِنَّا اَغْنَى

من بی نیاز ترین !!

للاغنیاء

لاغنیاء عن الشرکاء این کار شرکت نه پذیرد عزیزی

گفته است بیت

انکس که بیار من همی در نگرد تو دل منگر در شرکت نبرد

تقوی ملک عظیم است منازعت نپذیرد و دین غیور است

شرکت بر نتابد خواجه تقلی عظیم دارد سد راه تقوی

شده است تا این سد بی بولتی را پست نکنی از تقوی و تقیان

هر چه گویی از تو مسلم نیست هر چند با خویشتن آشنا تر می شوی

آن سد بد بختی و بند بی دولتی محکم تر میشود تا با خود

آشنایی از وی بیگانه از خود بیگانه شوی تا با او آشنا گردی

هر که رو آرد بر خود سد ماند کو خواهد مرقع پوش و سجاده

بر گیر خواهد قبا بر بند و تیغ بدار هر دو یکی است و این سد

بد بختی جز در سایه دولت بیدار بخت پست نتوان کرد و این باد

خونخوار جز ببدرقه صاحب دولتی نتوان برید اینست که گفت قطعه

زنهار تا نیایی بی مرد اندرین ره زیرا که این بیابان خونخوار می نماید

گر مرد ره نه ئی تو بر بوی کاروانی رو باز گرد کین ره پر خار می نماید

تقوی آنست که بهیچ آفریده بچشم تهاون ننگری اگر موری

را بر تو گیرد زهره نداری که پای بر وی نهی و در آزار آورده است

کہ امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ وفتی در راہی بگذشت
کنارہ نخلستان او بموریکہ رسید مجروح گشت رنج آن مور در دل
علی رضی اللہ عنہ اثر کرد و بیاران مور نالہ کرد و بپای می زند علی بادل علیہ السلام
پر درد پیش آن مور بنشست و می گریست و لرزہ بر اعضاء
او افتاد چنانک بی طاقت گشت آن مور خستہ بجیلبی خود را
بسوراخ افگند علی بادل پر درد از آنجا برخاست چون شب
در آمد حضرت رسالت علیہ السلام را در خواب دید کہ با نک بروی
می زند و چیگوید یا علی چرا خوش با خویشتن نداری کہ امروز
در ہفت آسمان مظالم خصومت تو بوذہ است آن مور
کہ تو بای بروی نہادی از صدیقان حضرت بود و سرود
اجناس خویش بود از آن روز باز کہ او را آفریدہ اند طرفۃ
العینی تسبیح و تحمید وی از حضرت منقطع نشدہ است
مگر آن روز کہ تو قدم بروی نہادی گفت لرزہ از سیاست
حضرت بر دل من مستولی گشت گفتم یا رسول اللہ تدبیر من
چیست و چگونہ بود گفت یا علی بجای خویش باش و دل
بجای دار کہ ہمان مور عذر تو از حضرت خداوند باز خواست
و گفت الہی تو قصد دار کہ ہا معتبر کردہ و علی را در آنج

رفتہ ہیچ

رفت هیچ قصد نبود او را بمن بخشی شفاعت آن مور نزاکت

شجاع در کاه مائی بر فتراک منت او نبستند و از تو عفو کردن

یا علی اگر شفاعت آن مور نبودی بر تو بمن در بن دگاه

ریخته شدی این دانی چیست از حق خویش در آنی مرند اما

از حق دوستان خویش در نلآرند هشیار باش که هیچ ذرّه نیست

در آفرینش که در وی این حدیث بدو کلر نکرده است چنانک

گفت منوی مرجه تو بینی ز بید و یاه بر سر کار ست در بن کار کاه

دیگر نکه کنز ذرّه کشته پویان، بجمدش نکته توحید کویان،

تا بدانی که خدای عزّ و جل را با آفرید کان خویش سرّ هاست و

کار هاست که عقل و فهم را آنجا راه نباشد وَاِنْ مِّنْ شَیْءٍ اِلَّا

یُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ شاهد بسنده است سرّ اینست که گفت منوی یا

هزاران قطره کز بن وادی بر آیند، بدین درکه بزانو اندر آیند

ز عجز خویش حیکویند ای باک، تو نیی معروف و عارف ما عرفناک

هر کز دیده، دولت بر بن ورق نیفتاده است که وَمَا یَعْلَمُ

جُنُوْدَ رَبِّکَ اِلَّا هُوَ اکر برقع جهولی از دیده فرو کشایی

همه عالم بجمال بندکی او آراسته بینی و اکر از صفت ظلومی

برون آیی همه افریدکان را در مطبخی دوان و پویان بینی از بخلت

بزانو نکر خزای
مکر خزای م

بیتی نو این سنکریزه سالک
بیتی ما حقا فصاح و نام

خلاف نیست کسی را اهل ملت در تسبیح جوا
اما اختلاف در تسبیح جمادات است معتز نیاد
روا ندارند و اهل سنت و جماعت روا دارند چنانک
خدای کفت وَاِنْ مِّنْ شَیْءٍ اِلَّا یُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ
عموم ذکر کرد همه اشیا را و نام شیئی بر جماد رفت
حیوانات افتد در قصّه داود یاد کرد علیه السلام
یا جِبَالُ اَوِّبِی مَعَهٗ وَالطَّیْرَ ای سبح معه
والطیر و نیز در خبر آمده است روزی بلوفه
صلی الله علیه وسلم یاره سنکریزه از زمین بر داشت
اندر کف وی تسبیح کرد چنانک همه یاران بشنیدند
باز ابو بکر را داد و اندر کف وی نیز تسبیح کرد و نیز
فرود تا عمر را داد و اندر کف وی نیز تسبیح کرد
و باز عثمان و علی را رضی الله عنهم همچنین افتاد
بر زمین افکند تا بحفص علما این خبر را صحت
آورده اند بر ترتیب خلافت که نهند بر افکندن
انقطاع خلافت را بر ترتیب حرف

که خواجه نظامی گفت رحمة الله مثنوی
معرفت از آدمیان برده اند و از آدمیان را زمیان برده اند
بجز از حضرت رسالت آنرین. اسرار خبر کرد مانند بیوسته
از حضرت این خواست حیکردم ارنا الاشیاء کما هی آفرید کان
خود را بهمچنان نمای که هستند تا بر ما چیزی نزود کم کوهر
عصمت مادرس آن شود صدیق اکبر بیوسته گفتی اللهم ارنا
الحق حقا وارزقنا اتباعه وارنا الباطل باطلا
وارزقنا اجتنابه بارخدایا حق را بما حق نمایی وچون
نمودی درگزاردن آن توفیق ده و باطل را بما باطل نمایی
وچون نمودی از ان عصمت ارزانی دار واشارت برین است
که گفت اذا اراد الله بعبد خیرا بصره بعیوب
نفسه چون به بنده نکوئی خواهد عیبهای او را بدو نماید کوید
بمخانه دیری در گذر آخر دیده ور که زمینی خرابی بود روزی
چند براید ازوی مسجدی کنند این حق است حقیقت آنست
که سینه اش را بدال کنند که گفته اند که یکسینه که بمخانه بود مسجد
کنند عزیز تر ازان بود که از مشرق تا بمغرب برنگ کعبه کنند
ای برادر اکر وقتی ترا کویند که دعا، تو مستجاب است کو خداوندا

مرا از پیش من بردار یعنی بدان چون ترا از پیش تو برداشتند

امید همه نیکوئیها بود و چون ترا در پیش تو نداشتند جز خود پرست

نتوانی بودن و شیطان آن بود که خود پرست بود ناخدا که صد

خواهی کو باش خواه دیر و بیرت صلیب باش خواه در صورت ادیر

خواه در آسمان خواه در زمین خواه در فردوس خود پرست

آن بود که از خود نگذشت. بود بدین اشارت کرد که گفت و صـ

کیست حجاب تو برون از خدست، هیچ حجابیت چو پندار نیست

برده پندار بسوز و بدان ، در دو جهانت به ازین کار نیست

ای برادر بدانک محبت آب هر دو کون را ببرد در عالم عبودیت

بهشت و دوزخ را قدر نیست اما در عالم محبت یک ذرّه هر دو

کون را قدر نیست هشت بهشت که آدم صفی را داده بود ندبدانند

کندم فروخت و رخت همّت در سرای اندوه نهاده بیت

نمی خواهیم جز زلفت زنجیر، زهی دیوانه عاقل که مائیم

بداود بیغامبر علیه السّلام وحی آمد که یاد او ذکر من مر

ذاکران او بهشت من مر مطیعان او و زیارت من مر مشتاقان او

و من خاصّ مر عاشقان او ای برادر حدیث عفو و عقوبت

و نام بهشت و دوزخ در حدیث محبت جان فرو رفته است

۴۰۹

ثالث بعضهم اهل الریاضة الشوق فی قلب المحب
کالفتیلة فی المصباح والعشق کالنار فی الفتیل
والمحبوب کالمصباح والعشق اتم ثم اردوسی قلم می
نهد چنانک کونین و بندو جوز نجان نمود کر فنا و بقا
خوئی یکبارگی زدو جود دوست تلف کنند و عالمی
کونید ۱۲

که نه امروز بر آید، نه فردا اما این حدیث در حوصلهٔ هر کسی
نگنجد و این شربت کام هر کسی نچشد سر اینست که گفت صنعتی
هر نفسی حوصلهٔ را نشاید هر نکته حاملهٔ را زنیت

زالتزام بسم الله الرحمن الرحیم ۵ طلبه مشت بجهم در صدق
برادر اعز شمس الدین اعزه الله تعالی بداند که خواجه ذو
النون مصری رحمه الله فرموده است الصدق سیف
الله فی ارضه ما وضع علی شیء الا قطعه راستی
شمشیر خدایست اندر زمین بر هیچ چیز ننهاده الا که آنرا ببرد
وصدق دیدن هبب باشد نه اثبات سبب چون سبب ثابت
شد حکم صدق ساقط شود که حقیقت ایمان جز ناخواستی
است چنانک گفت واعبدوا الله ولا تشرکوا به شیئا
بپرستید خدای را و شریک نگردانید بدان خدای را چیزی
پس هر که دعوی کرد که مرا صدق ایمانست دعوی کرد مرا غیر وی
بکار نیست و دلیل درستی دعوی آن باشد که اگر غیر حق چیزی
بیاید بر نگردد و اگر برگردد اندر دعوی کذاب باشد از بهر آنک گفت

مثنویات

دل را طمع وصل بلا را سپرست، جان در دم قهر هجر او بر خطرست
بیرون ز وصال و هجر کاری دگرست، همت چو بلند شد همه درد سرست

وقتی

وقتی خواجه ذوالنون مصری رحمه الله او نیت حق القدوس
می آمد شخصی دید از دور مرد را تقاضائی یافت که از
وی سوالی کند چون به نزدیک رسید دید پیر زنی نابینا
جبه پشمین پوشیده گفت من این گفت من الله گفت از کجا
می آیی گفت از نزدیک خدا گفت الی این کجا میروی گفت
الی الله بسوی خدای بپس دیناری برون آورد تا او را دهد
دهشت بر روی شیخ جنبانید گفت ای ذوالنون این چه صورتست
که ترا بسته است من کار از برای خدای کنم و از غیر وی چیزی
نستانم چنانک نپرستم جز وی را ستانم از جز وی این بگفت
و غایب شد مرید را همت عالی چنین باشد سر انبیا که گفت منتهی
همت آن باشد که نظر ها کند ،، خوار مدار شی که اثرها کند ،،

از آنجا که

انک گفت که من کار از برای او میکنم این دلیلی صدق محبت
وی بود که خلق انذر معاملت برد و کونه است یکی آنک میکند
و پندارد که از برای وی میکند و آن همه از برای خود میکند هر
چند که هوای وی از ان منقطع باشد ثواب آن جهانی یابد شی
دوم آنک ارادت ثواب و عقاب آن جهانی از معاملت
وی ساقط باشد آنچ کند خاص بتعظیم فرمان او کند و محبت

حق تعالی مدد غنی وی باشد سزاینست که گفت قطعه

دنیاست بلاخانه وعقبی هوس آباد ۔ ماحاصل ازین هر دو بیک جو نستانیم

این فتنه بدنیا شده وآن غره بعقبی ۔ ما فارغ ازین هر دو نه اینیم نه آنیم

گفته اند اندر طاعت من مطیع را نصیب و افزتر ازان باشد که

عاصی را در معصیت کم راحت معصیت یکساعت بود

وراحت طاعت همیشه وخداوند را از محامده خلق جزء بود

واز ترک آن جه زیان اگر همه عالم بصدق ابوبکری کردند سود

ترا اینان را دارد واگر همه بکذب فرعون شوند زیان اینان را

دارد چون صدق مجرد را بدین مایده بنشاندند که اهل القرآن

اهل الله وخاصته قوت ایشان از مایده قرآن بود

اهل الجنة وخاصته دیکرانند اما ارواح پاک اهل لا اله

الا الله ازین اصل وجود آمده است که ونفخت فیه

من روحی قوت آن طایفه جز در عالم قرآن بدید نیاید

وکسی که بر مایده قرآن نشست کی ورت این نهاد که هرگز آفت

است نتواند کشید تشنه حرکت کرد دنیا کی آید آن رسد ۔

واین کی ورت از پیش وی برکیرد تا او بصفا اندوه و با

درد طلب خویش باز یابد تا ابد بر مایده لطف بنشاهده ۔

مجوب

محبوب نشیند واوّل علامت از علامات این گروه آنست
طریقت چنین گفته اند که عاشق مرگ کرد و بدرد آن
روزگار میگذراند و منتظر آن باشد که فانا صفته حبائب
عزرائیل از کلام جانب بدید آید و باستقبال بشتابد
شود عزرائیل بر چنین کسی که آید برای آن آید تا این سدّ بی
دولتی را که نفس گویند از بیش برگیرد اما بر گرفتن جان او کار
عزرائیل نیست و او این دولت دارد که اَللّٰهُ یَتَوَفَّی الْاَنْفُسَ
حضرت رسالت علیه السّلام چون گفت رَقَّ عَظْمِی وَاشْتَدَّ
شَوْقِی اِلَی لِقَآءِ رَبِّی استخوان من از درد عشق بگداخت
وشوق من بحدی رسید که قالب نبوی نمی تواند کشید تا جبرئیل
آمد یَا نَبِیَّ اللّٰهِ عنان شوق باز کش که ما این کار را در ربیع
الاوّل حکم رانده ایم برای درد دلتو نخواهیم کرد اینجاست

آ گفت

بیت

ظرفه سرو کاریست که بر وعدهٔ معشوق ؛ صابر نتوان بود تقضا نتوان کرد ؛
آری ای برادر که در عالم هیچ دردی شافی تر از آرزو مندی بخدای
عزوجل نیست چنانک آرزو مندی گفته است بیت

منم و هزار حسرت که در آرزوی رویت ؛ همه عمر در غمت رفت و نه رفت هیچ کارم

کفت

اکریم تو دستگیری بمه بدیری اینست دولت، واکر نه ریستخیزی زمه جهان بر آرم
دردی که اکر زهره، بر کون تا بلغ رمنکت کسی را بیماری نماند استاد
ابو علی وفاق کفت رحمه الله در بلخ را دیدم خویش در شهر
خراب میکنم چنانک عادت مبتدیان و نو مریدانست در سجدی
خراب، آمدم پیری را دیدم که خون می کریست چنانک زمین
از خون دیده، او تر کشته بود کفتم یا شیخ ارفق بنفسک باخویشتن
رفیقی بکن یا شیخ تراجه رسیده است کفت ای جوانمرد طاقت بر سید
از آرزوی خداوندی و عمر آخر رسید سر اینست که سوخته، کفته است

بیت مردم در آرزویت روزی ندیده رویت، حاجی براه رفته و از کعبه بازمانده

حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم در وقت نقل این دعا کرد که اللهم
اعنی علی سکرات الموت جان من بر داشتن نه کار عزرائیل
است خداوندا عونی بکن تا لا از جان خود برهیم صادقی کوید بیت
جانان فداء دوستی تست جان من، عاشق بلاست زنده بود جان جاودان
ای برادر دیرست که کفته اند افسانه، دیکران شنیدن جز حسرت و درد
سر نباشد بیش کرسنه صفت طعام کردن جز حسرت و درد سر دیکر
چه بود اکر توانی قدمی زن و جانی می کن و سری در باز این

که کفت	بیت

از کفت وکو

از کفت وکو نیابد وصلش بسی محالست، بحر محیط کس در نماود ان نجد،

هر دل که ماوای عشق و حرکت کشت همه ابواب سعادت بر سعادت
دل او کشاده کشت دواعی شهوانش را که سد و بند این ها است
جز اندیشهٔ حرکت بر نتوان داشت بیری بوده است که او را شهید
لاوتاد گفتندی نام او کلیب بود و کلیب بتازی تصغیر
سگ بود و نیز علت جذام داشت و با این همه او را قلبی عظیم
بود یکباره شبانروز بر آمدی که یک لقمهٔ نان بدو نرسیدی خبیث
نتاج گفت رحمة الله روزی بکرد صومعه او می گشتم آوازه
بگوش من رسید که با حق مناجات میکرد و میگفت الهی هذا ابنی
کلیب وهذا جسمی مجدوم وهذه قلتی مع هذا این
جبرئیل حتی یری مبارزتی خدایا نام سگی است و علت من
جذام است و شعار من فقر و فاقه است با جندین بلا کجاست

جبرئیل تا مبارزت من بیند — مثنوی

عرش روانی که زمین رسته اند، سه پر جبرئیل بر و بسته اند، بر پن
ای بر آنند حق تعالی یگانه است والمؤمن متوحد و مومن راه
یگانه است چون حق تعالی وحدانی الذات است بسندد که مومن
باشد مگر یگانه دلیل برین کلمه شهادت است که نبی از وی تبری

است وینمی آذومنه تولآت لآله تبرات لمآالله تولآت
بهمان معذار که از غیر حق ترا بنده است حتی تولآت از بنجا

نا آن چیز هر که کنی [illegible]

کو آنچیزی که بروی این خرقه را بسوزم، بس سرقه در بر من زنار مینماید
بس هر که دعوی مومنی کرد در سر خویشتن بنگرد اگر چیزی بر خلق
است سروی ازان کریزان است بدانکه در دعوی صادق است
واگر چیزی که بر خلق است سر خویش را جویان بیند وهر چیزی
که بحق رساند ازان کریزان یابد بر ایمان خویش او را گریه باید کرد
که این کس یا مسلوب الایمانست یا بر خطر سلب است سر این
که گفت بیت هنوز از کاف کفر خود خبر نیست، حقا یقباء ایمان را
جه دانی، تا بزرگی چنین گفته است همه چنان دعوی عاشقی
ومحبت میکند ولیکن چون زین دعوی نظر کنی همه معشوقی
میکنند نه عاشقی که چون محب دعوی محبت کرد صدق
دعوی آنست که از همه مراد خویش پاک بیرون آید چون مراد طلب
کرد محبوبی همی جوید نه محب همی باشد معاملت او مکذب
دعوی اوست بس از بنجا دانشی که دعوی محبت درست نیاید
تا آنکاه که محب را اندر کونین جز محبوب یکذره مراد باقی باشد

اعلم ان للامانه ووفاء العهد من مواجب الایمان والدین فنفیهما عبارة
عن نفی مواجبهما مجازا یقال فلان لیس برجل اذا لم یقم بمواجب الرجال
ونظایره کثیرة واستعارة نفی الایمان نفی المواجب حبا للغة فی نفی المواجب
وهذا ظاهر ویه اشارة الی ان الایمان بدون مواجبه کلا ایمان

اهل السادة

اهل اشارت درین آیت گفته اند یا أیها الذین آمنوا
آمنوا مومنان را خطاب کرد بایمان آوردن باوجود ایمان از
اینجا نه معلوم شد که ایمان دانی مراد غیر ایمان اوّلست ایمان
اوّل تصدیق و اقرارست و تحقیق صدق و اقرار جزوی نادیدن
است و بخبر وی ناانکریستن است بشی چون بسر چیزوی نگریستن
جنان گشت کوئی از انا اوّل رجوع کردی و بنده از نگریستن خالی
نبودی کوید کم ایمان تازه کن چون نگریستی اندر حریمی مبین
ولیکن اندران صانع حریمی ببین تا هر خطرتی و لحظتی که بنده
را بدید آید از وی اعراض کند و بحق باز آید ایمان وی تازه همی
باشد ای برادر چه سعادت بود ترا ورای انک کوید ای حسبی
من خاک حرا باش از دل پاک ای بنده ما قطره ماء مهین جز حرا مکین
ای فخار صلصال قلم نه در روضه وصال و جه دولت بود آب
و خاک را ورای انک در رویی بنج بار کیر وصل بحکم فضل بی در
کلبه عجز تو می فرستد و این ندا در عالم میدهد که قسمت الصلوة
بینی و بین عبدی از نجاست که کفت مثنوی
این آب نه بس حرا که بنده خواند خاک سر کوی آشنایت داند
موسی علیه السلام که کلیم حضرت بود جهل شبانروزه در عین

بازجوی توبت بتوریسد
انتظار بردانتند
۸۱ د

انتظار بردانتند واین فلاح وصل بردست ساقی لطف دما

دم کرد ان الصلوٰة معراج القلوب ایمن نه تفضیل امت

است بر انبیا ولیکن می کند اضعف فاذرت به الطغی

از بیجاست کفت مثنوی

دور تو زین دایره بیرون تراست ؛ ازدو جهان قدر تو افزون تراست ؛

بسم الله الرحمن الرحیم ملتوی شد ششم در نسب آدم

علیه السلام برادر اعز شمس الدین بداند که نسب آدم علیه السلام

رونده را انجا درست کرده که بعالم دل رسد چون بعالم دل رسید

عالم کردش تمام شد و آغاز روش از انجا باشد هرچه بدو برسد

آن نیز بکرد چنانک وی بگشته است در دست تصرف وی باید

آید انک شنیده بدست فلان درویشی شراب شربت شدی و یا بوی

انجیر بدست کرفتی انجیر شدی خالص دین مقام بود

تا اکی خواهد آن رونده در مال سلطانیان تصرف کند مسلم

یعنی بیت المال

باشد و آنج مشایخ نسزد اند بعضی بیت المال از نیجا بود

فتوی شرعست اکر از سرق تا بمغرب خوزبسته شود

نخورد مومن مکر حلال و حقیقت ایمان نبود تا بعالم دل

نرسد چنانک حدیث نقل کرده اند لو کانت الدنیا بزنة

قال علیه السلام لو کانت الدنیا بزنة
دم للبعوض ما اعطی الکافر منها
شربة ماء

ذم لا یشرب المؤمن الا الحلال و اینجا اصلی است در شریعت
که آنجا نیکو فهم شود و آن آنست که در خبرست که روزی جوانی
ببینی رسول علیه السلام آمد پرسید که روا باشد در ماه رمضان که ۲ دهن
بدهن حلال خود نهم فرمود که روا نباشد از بس وی پدید
درآمد همین مسئله سوال کرد گفت روا باشد صحابه را ازان عجب
آمد گفتند یا رسول الله چه معنی بود که یکی را روا داشتی و یکی
را منع کردی جواب داد که آن جوان بود و آرزو شی جوانی او بیم آفت
بود و این پیر بود بروی ایمن بوم از اینجا معلوم شد که شرع
از فرد تا بمرد بگردد و این همچنان باشد که کسی را کرامائی باشد که بر سر
آب رود و دیگر کسی اگر برود فرو شود و هر کسی که او را درین
مقام اقتدا کند و اندیشم سلطانیان تصرف کنند و اگر کسی اندرین
قدم نرسیده باشد در هلاک خویش سعی نماید مگر که بدستوری خداوند
این قدم باشد و چون روزگار بر خداوندان دل گذار کند همه
اجزا دل گردد و نشاید که ازان وی هیچ چیز از ناخن تا سر موی
ضایع گردد آن همه از عالم دل باشد از اینجا بود که حضرت رسالت
صلی الله علیه وسلم چون موی باز کردی صحابه بر یکدیگر قسمت کردندی
و هر جامه که وی پوشیدی کس ازان کار بدان جامه وی کردن اقتدا آن اینجا

ابود که حضرت رسالت پناهی بمنافقی از بهر دل بدست کسی مسلمان
بود داد و آن مسلمان با آن منافق در کین نهادند صحابه پیش
از حضرت رسالت سالت او را هیچ سود دارد گفتا آری ازان برجای
سهل او را عذاب نباشد ازیرا که جوانان بخزانه بیران نبرک
کنند و تفرقه کنند تا هر کسی را ازان نصیبی باشد و جامهٔ
جز چنین صاحب دولتی تفرقه کردن عادتی بود دران جه غرض
و کسی را که کردش تمام شد و بعالم دل رسید امام باشد و مقتدا
دعوت کردن او را مسلم بود و هر که درین قدم نرسیده باشد روا نبود
که این حدیث کند ازینجا بود چون امیر المومنین علی رضی الله عنه
ببصره آمد خواجه حسن بصری رحمة الله را که یگانهٔ عصر خویش
بود ازین حدیث باز دانست تا معلوم کرد که اجل می رود از عالم دل
می رود بس وی را مسلم داشت این حدیث کردن ای برادر اگر در
حق حضرت رسالت علیه السلام فرمودند که اِنَّكَ لَتَهْدِيٓ
اِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ۝ در حق بیران طغرا این دادند که وَمِمَّنْ
خَلَقْنَآ اُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ ط اگر کوئی بجد دانیم که این
مدعی است یا صاحب طغرا از لست جواب چنین گفتند طالب
را که قدمی در طلب درست بود او را در درون دل دیده بود که طغرا

یعنی اوصاف ذمیمه را
باوصاف حمیده بدل کند

سلطان بیندبمدّعیان فرودنیایدنه بینی اگرهزارکونه حیوانات
جمع شوندوهزارکونه قوّت وغذایپیش ایشان دارندحوصلهٔ
هریکی خودکوچکست قوّت وخورش اوکدام است وبقوت وخورش
دیگران البتّه رغبت نکند قرآن مجید براین اشارت انجاکه گفت
قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ خدمت کفش مردان طلب
اگربابی که آن مدّعیان را هیچ ملّتی این کار را نشاید مدّعی کیست که راه
خدای عزّوجلّ نادیده ونارفته ونادانسته دعوی کند اشارت
برینست که گفت وَاِنْ تُطِعْ اَكْثَرَ مَنْ فِي الْاَرْضِ يُضِلُّوكَ
عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ط چون اکثر مضلّ باشند پس هرائینه هادی اقلّ
باشند وطالب صادق را چون بطغراء ازل دیدار دهند بشناسد
ویک نقطه تسلیم کرد وحوصلهٔ او قوت وخورش خود یافتن
گیرد وبیرهوی تصرّف کردن گیرد اوخرده است که بیرش غسلی
حیدهد تا ازاز نباید پاک کرد وچون پاک گشت کردش تمام شد
اینجا اورا سلوک راه خداوند بود که اورا روش گویند وَاللّٰهُ طَيِّبٌ
لَا يَقْبَلُ اِلَّا الطَّيِّبَ اینست ای برادر این نه طاعت است که تو
طاعت حیدانی چون نماز کنی وروزه داری وصدقه دهی
طاعت مادر وپدر واهل شهر خود وعادت خود دائمه باشی

آب خور

ازین راه کسی را آزار نکنند تا از آزار کنندگان ایمن باشند

خدای تعالی پاک است قبول نکند مگر پاک را

وفرمان جنین نیست وَاِنْ تُطِیْعُوْهُ تَهْتَدُوْا یعنی کوید و
اِنْ تُطِیْعُوْا عَادَتَکُمْ تَهْتَدُوْا بس هرچه فرمان صاحب
دلی کنی اَنْصَاعَت است و تبرّا اَن تَهْدَایَت است وَمَنْ
یُطِیْعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ خود نماست اگر تامل کنی
رکعت نماز بفرمان صاحب دلی کنی بهتر از هزار رکعت که
باعث بران هوا و عادت بود و یک روز که بفرمان بین روزه
داری به از هزار روزه که بفرمان خود داری و یک درم که بفرمان صاحب
دلی دهی به از هزار درم که باعث بران هوا و عادت بود ای
برادر اَن طلب که از عادت خود برخیزی و دین را طلب کنی جوں
اما از عادت برخاستن و از اعمال مخلوط باخلاص رسیدن جز مجد
کفش مرد ان نتواند بود که بیرون آنجا که علم اوست جون وقت آید
کمین بکشاید تا هر روز قومی را از شیاطین بیرون کند تا انکاه که
لا اله الا الله رخت خود در نهاد خرید نهد که هر کسی بر ان حال
که زاده است و بدانچ تلقّف کرده است و از مادر و پدر منجمد است
اگر بیست سال است همان و اگر سی سال است همان و اگر چهل سالا
است همان و اگر پنجاه سالست همان و اگر تا نهایت عمر است
همان خواجه سر ریشی است که اوّل روز دیده بودی مرد ان خدای

جوں

تلقف و تلقن
سبک کردن چیزی

تالف بجیم
بیرستن و اسیختن

یکی آمد و خرد ان عادت و دینا دیگر انک شب و روز عادت

نپرستند و جز غفلت کاری ندانند و جز شهوت اورا معبودی
نه کی برابر توانند بود تا بسی که اول قدم در دین بار خلای بر گرفت
آن بود که زنار کبر کی ببرّید عادت و دنیا و آخرت را در باخت

بزبان حال گفت رباعی

دیدیم نهاد کیتی و اصل جهان ؛ واز عادت عار بر گذشتیم آسان ؛
وآن نور سیاه را ز لا بر بردان ؛ ؛ زان نیز نگذشتیم نه این ماند نه آن ؛

از نور خدا

تا توانی در راه طلب باش بود که طلب جمال خویش بتو نماید
که اگر روزی طلب بر قع از جمال خود بر اندازد همگی ترا در ربّ
نیست گرداند و از تو چندان نمانده که تمیز کنی که تو طالبی یا نه ؛
از ینجاست که بزرگی گفته است هر طلبی که تو خود را در آن میان بینی
از حقیقت طلب دور است نه بینی که اگر مرد بکمال هستی رسد هیچ
نداند که من مستم هیهات تا نقطه‌ئی از مرد مانده بود که این مقدار
تمیز کند که او هست است و دیگری هشیار بکمال هستی نرسیده است
چه کمال هستی آن بود که هستی خود را بغایت بر دهد اگر با او پیوندد
تو هستی یا نه ؛ جواب نداند چه اگر جواب دهد هنوز تمیز است

وباقی نشنیده ؛ که گفت مثنوی

مارا غم عشق تو جنان در بی جست کہ ہستی من نماند بر صورت ہست

چون حقیقت طلب روی نہ اید از طالب ہیچ نماند چون چنین بود

من طلب و جاذبہ ی تو کردہ اند اینجا عشق مرید را ہیچ کاری

نماند طلب او خود ذاہر او بود اینجاست کہ سوختہ گفتہ اند

بیت

عشق آن کند ہر آنچ بباید تو صبر کن ۔۔۔ شاگرد باش عشق ترا خود بس استاد

امّا باید کہ مَنْ طَلَبَ غَیْرِیْ لَمْ یَجِدْنِیْ فراموش نکنی تا در

تو طلب غیر را کنج بود طالب نیستی آخر پدید است کہ خود نہاد

توجیہ دو مطلوب را چگونہ توانی بود بدین نہاد مختصر

کہ تو داری یُحِبُّہُمْ آنگاہ درست بود کہ بہمگی خود روی با

یُحِبُّہُمْ آید او را رسد کہ گوید یُحِبُّہُمْ زیرا کہ او را

ہزار محبوب می زیبد از آنک او بہمہ می رسد امّا نہاد تو بسی

تنگ است آفتاب ہمہ جہان را بود کہ روی او فراخ است بمغرب

و مشرق بہند و ترک رسد و ہنوز روی او بماندہ بود امّا

ہر خانہ نہاد تو تا بہمگی خود روی در آفتاب نیارد از آفتاب

ہیچ نصیب او نتواند بود ہمگی خانہ نہاد تو

باید کہ روی در آفتاب آرد تا ہمگی خود را از و قوت بردارد

وہزار ہزار

وهزار حزن از محالم ازو نصیب برتواند داشت و از زهره کم نشده باشد

وَمِنْ آیَاتِهِ الشَّمْس اینست که تامل در باب و از ینجا دقیقه

نگاه دارد و آن انست که چیزی را دوست داشتن به نهایت درکمال

محبت هیچ قدح نیارد چنانکه گفت شعر

أُحِبُّ لِحُبِّهَا طُلَعَاتِ نَجْدٍ، وَمَا شَغَفِي بِهَا لَوْلَا هَوَاهَا

کار بجائی رسد که دشمنان خود را دوست دارد که بدو اتصال دارند

چنانک گفت شعر

أُحِبُّ الْمَلَامَةَ فِي هَوَاكِ لِأَنَّهَا، حُبًّا لِذِكْرِكِ فَلْيَلُمْنِي اللَّوْمُ

بدانک این شرکت نبود در محبت که آن آثار حب دوست بود مجنون

را عشق بدو چنان رسید که رنگ سیاهی بنزدیک او بهتر از همه رنگها بود

تا گفت شعر

أُحِبُّ لِحُبِّهَا السُّودَانَ حَتَّى، أُحِبَّ لِحُبِّهَا سُودَ الْكِلَابِ

ای برادر عالم محبت عجب عالمی است که با دشمنان دوست بودن

جزو عالم محبت نیابی قومی بغزا کفار می رفتند ابو العباس

قصاب رضی الله عنه ایشانرا گفت این ریشی من فدای خاک پای

آن کافران که شما او را از بهر او بخواهید کشتن و حق تعالی

رسالت علیه السلام گفت در حق خویش لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا

لو تخذت ابا بكر خليلا ولكن صاحبكم خليل الرحمن

نشاید که کسی گوید پس چرا حصرت رسالت پناه فرمود بیوندد انست

که معلوم شد که چون با او گفتند ممن احب النساء الیک گفت

عایشه فقیل من الرجال فقال ابو بکر واین محبت آخر

درون گوشه او قرار گرفته بود ولیکن صاحبکم خلیل الرحمن چیست

وهمچنین مصطفی را با ابراهیم فرزند خویش بیوندی بود تا بدیگر

بکریست و در حق حسن و حسین گفت اولادنا اکبادنا و اینچنین

اشکالها در آغاز افتد اما خداوندان بصیرت را هیچ اشکال نیفتد

ای برادر اگر فرض کنی که کسی بهمگی خود عاشق و محب علم بود

شب و روز جز طلب علم کاری دیگر ندارند اگر قلم و کاغذ و سیاهی

را دوست دارد نتوانی گفت که بهمگی خویش عاشق و محب علم

نیست حاشا محبوب بذاته شاید که یکی بود اما چیزها دیگر

اگر محبوب بود بتبعیت محبوب اصلی هیچ زیان ندارد اگر آدمی

خدای را دوست دارد لابد بیغامبر او را دوست دارد و بیغامبر او را دوست

دارد و استاد او را دوست دارد این خود نظر عقل است که هر چه

نسبت بدو گیرد همه را دوست دارد و همه عالم تصنیف صنعت

و خط او و قلم او لابد خود همه اوست اگر قلم می بیشتر توانی شد

جنانک

حنانکه صنف خیاطی گفته است ابیات

دوئی را نیست ره در حضرت تو ۔ همه عالم توئی و وحدت تو

وجود کون ظل حضرت تست ۔ همه آثار وضع قدرت تست

اما اگر رضاء دوست در آن بود که فلان خط که او نوشته است

بدست خویش می باید سوخت لابد عاشق آن خط را اینجا

بسوزد از اینجا نتواند گفت که خط معشوق استهانت کرد

چون طلب رضاء او کرد و هذه منزلة عظیمة و این

من النبی بود بس بزرگ اکابر مصطفی صلی الله علیه وسلم و صحابه

کرام رضی الله عنهم کفار را از راه او برگرفتند امتثال فرمان او

کردند و طلب رضاء او مقصود ایشان بود که عاشق را جمله

کار با تصرف در مملکت معشوق و السلام بسم الله

الرحمن الرحیم ملتوبست هفتم در گمان نیک

برادر اعز شمس الدین بداند که این طایفه از همه خلق بخدای عز و جل

نیکو گمان تر باشند خواجه یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه گفت

هر کرا گمان بخدای عز و جل نیکو نبود جشمش روشن نشود بخدای

عز و جل و این موافق آنست که بیغامبر گفت صلی الله علیه

وسلم حاکیا عن الله تعالی انا عند ظن عبدی بی فلیظن

اعلم ان عند معناه لغة حضرة الشیء وهو
لا یلیق بصفات الله لتنزهه عن الحیز والحدود
لا ان العلم من لوازمه فیکون المعنی انا عالم
بظن عبدی ۔ ۔ ۔

کما یشاء انا عالم بظن عبدی بی فلیظن بی ما شاء علی وفق
المعلوم و بقصه یوسف علیه السلام اورده الله کرز لیخا را حسن
کفت که شوی تو بمن کمان نیکو میبرد و میکوید که عسی ان
ینفعنا او نتخذه ولدا من و بن اخلاف نمیکنم چون مخلوقی کمان نیکوی
کافری را خلاف نکند اولیتر که خدای عزوجل کمان نیکوی
مومنان را خلاف نکند سزا نیست که کفت قطعه

ای کریمی که از خزانه غیب ، کبر و تر سا وظیفه خور داری
دوستانرا کجا کنی محروم ، تو که با دشمن این نظر داری

و کمان نیکو بکسی از نظاره کرم او باشد و کمان بد بر کسی از نظاره
برضد این باشد و هر کسی که بکسی بعین کرم نظاره کند دوست تر
باشد و انک خواجه یحیی معاذ رازی رحمة الله کفت که هر کرا
بخدای عزوجل کمان نیکو نباشد چشمش بخدای عزوجل روشن نشود
از بهر این چیز میکویند که هر چه کند خدای عزوجل هم در خور کمان
او کند چون بد کمان باشد باوی بد کند و هر کز از خدای عزوجل
بد نبیند امد هر کز چشمش روشن نکردد و دیکر معنی آنست که
کمان بد بر دشمنان بر ند و کمان نیکو بدوستان بر ند و روشنائی چشم
از دوستان اند نه از دشمنان بد کمانی دشمنان تقدم عداوتست

وکمان نیکو

گمان نیکو ان تقدم معجب است اصلی است بزرگ و نکته
ایست باریک که بیشتر مردمان دران غلط میخورند و
آن فرق کردنست میان آرزو بردن و میان رجا و گمان نیکو
و رجا بر اصل باشد و آرزو بی اصل و غیر مفید و مثال هر دو آنست که یکی زرا
کند و زمین را مستعد کند و تخم اندازد و از خدا
او باشد از امور زراعت همه بجای آرد بس بگوید که من امید
میدارم از فضل خدای تعالی مرا ازین زراعت چندین و چندین
حاصل آید این را رجاست و گمان نیکو و دیگری زراعت
نکند و زمین را معطل گذارد و همه وقت بخسپد و همه سال غافل
باشد چون وقت درو آید بگوید که امید میدارم از فضل خدای تعالی
مرا ازین زمین غله چندین و چندین حاصل آید هر عاقل که این
ازوی بشنود بخندد و گوید از کجا ترا حاصل آید بس این ازوی
تجرد آرزوی بردن است بی اصل همچنین بنده چون جهد کند در
عبادت خدای تعالی و هرچه فرموده شده است بجای آرد و از
معصیت دور باشد بس بگوید امید میدارم که این اندک من - رای تعالی
بفضل و کرم خویش قبول کند و این تقصیر مرا تمام کند و ثواب
ارزانی دارد و گناهان مرا بیامرزد این ازوی گمان نیکو بود و امید

بود در اصل اما چون غافل شد بر وی خاصیت کبر زد و بمعصیت
نماید و بر خشم خدای باک ندارد بر رضا و وعده و وعید او التفات
نکند پس بگوید امید میدارم از خدا بتعالی بهشت و نجات از دوزخ این از روی
آن روی مجرد باشد اصل که دران حاصلی
نیست تو او را گمان نیک در جا خام کرده است و این خطاء بزرگ
است از حضرت رسالت علیه السلام در این معنی روایت کرده اند
که کفت عاقل کسی است که با نفس خود حساب کند و برای محک
عمل بیش کیرد و احمق کسی است که پیروی نفس کند
و از خدای تعالی طمع مغفرت دارد چون این بدانستی اکنون
بدانک این طایفه از همه خلق مرتن خویش را خوارتر دانند
لَا يَرَوْنَهَا أَهْلَ الشَّيْءِ مِنَ الْخَيْرِ لَا دِينًا وَلَا دُنْيَا
مرتن خویش را سزای هیچ نیکو نه بینند نه دینی و نه دنیاوی
از بهر آنک دیده اند که چون یوسف بیغامبر علیه السلام با جلالت
نبوت خویش کوید وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ
لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ چون صفت نفس بیغامبر از چنین
باشد صفت نفس دیکران چکونه باشد سر آنست که کفت

بیت

تا ترا نفسی و شیطانی بود ؛ در تو فرعونی و هامانی بود ؛

نعت

اگر با نفس میری وای بر تو ۔ کسی گرید بر سر نا بای بر تو

پس صحبت این طایفه با نفس بدان سبیل باشد که دنیا بیرون

شوند و یکسر از نفس به نفس زند هند و هرچه نفس فرماید اگرچه

مخالف طاعت است بروی ایمن مباش که هیچ بود دشمن ایمن باشد

زود هلاک کند بسی مومن را نفس دشمن است و خدای تعالی

دوست بد دشمن جز کمان بد روی نیست و بد دوست جز کمان نیکو

روی نیست و هر کرا دوست بکار باشد با دشمن صحبت هرگز

نسازد از بهر آنک چون با دشمن صحبت کردی از دوست ببریدی

پس هر که با دشمن صحبت کرد از دوست بخرید گفته اند بزرگان

است مثنوی

« همدم را که با هم شان حسابت ، اگر موئی میان باشد حجابت

عارفان را از جز حق اندیشیدن معصیت بود و جز حق خواستن

شرک و با جز حق صحبت آمدن کفر زانی از زنا جنان نگریزد

که ایشان از بن کریزند جفا و معصیت ایشانرا اینست نه آنک

من و تو کنیم قیل لغلیان کیف حالک مع الذی سال

ما جفوتک منذ عرفته فقیل له متی عرفته قال

این حکایت اشتباه دارد بخیر
حق نه معصیت آرزو ن

منذ بموني مخنوفا اثرا تشد حالو تا مخزای حکونه
است گفت نا شناخ مشرهیچ جفا نکردم گفتند ش نا کی شناخ جنی

گفت تا انگاه که خلق مرا مجنون نام کردند این برعکس
افتاده است دیوانه آنا شد که کوئین را بر خدای بدل آورد نه آنکه ۲

بدل نیارد بیت

نمی خواهیم جز زلفتو زنجیر ؛ زهی دیوانهٔ عاقل که ما ئیم

و این را طریق ملامت گویند و این طایفه را ملامتیان خوانند
زیرا که دیده اند که اقبال و جاه نزد یک خلق مر بنده را از هزار
بت قاطع تر است بت جنان راه نزند بر موحد که جاه زند
و بدین معنی از خواجه سلطان العارفین ابو یزید بسطامی
رحمة الله حکایت است که بشهوی در آمد خلق او را قبول
کردند بمقدار قرب خلق از حق دوری دید طاقش نماند از
شهر بیرون آمد خلق باوی نیز بیرون آمدند خادم خویش
عبد الله دویلی را گفت انظرکینی ارد هولاء عن
نفسهن خادم گفت نظاره میکردم تا جه کند دو رکعت نماز کرد
و بر پای خاست و روی بخلق آورد پنداشتند که دعا خواهد
کرد گفت ایها الناس انا لا اله الا انا فاعبدونی همه گفتند

جنی من خدایم نیست هیچ خدای مگر من
بپرستش بکنید مرا م

ابو یزید

ابوسعید گفت رحمت و خشنودی خدای بر همه برکشند و او را
تنها گذاشتند و وی دعوی خدائی نکرده بود چه آنی از
قرآن برخواند خادم گفت روی بمن کرد و گفت ای پسر دیدی
یک آیه از قرآن برخواندم از خشم بلرزیدم بلا خلاص یافتم

سر اینست

بل تا بدرندپوستینم همه پاک، از بهر تو ای یار عزیز چالاک
در عشق یکانه باشم از خلق چه باک، معشوقه مرا و بر سر عالم خاک
صحبت کردن با غیر حق شرک است و نظر کردن بلا دون حق حجاب
و موحد یکانه بود چون یکانه بود همه او را بیند و غیر او را
نه بیند و خوف وی بر همه خوفها غالب کرده و رجاء او بر همه
رجاها و جلالت وی بر همه جلالتها و سلطان وی بر همه سلطانها
و قدرت وی بر همه قدرتها و قهر وی بر همه قهرها و دیگر
معانی همچنین حضرت رسالت علیه السلام اشارت بدین
کرد بی مع الله وقت لا یسع فیه ملک مقرب ولا
نبی مرسل سر وی بحق منفرد گشته بود غیر او را اندر
میان راه نمانده بود کمال انفراد و بیرا بود کسی را مقام وی
نباشد ولیکن هر کسی را مقدار خویش بود در چون نظر بند

منفرد انفا
تنها ماندن

کمال کبریا حق گوید او هزار سخن نون را در پیش این سخن اشارت بر بن کرده است که گفت مسنونات

اگر روشن کنی آئینهٔ دل ؛ دری بگشاید اندر سینهٔ دل

دری کانرا جو بردل بر گشاید ؛ فلکها بر ده داری را نشاید

دری گر وی ، در آیی بر خوانی ، ؛ جه راز دین جه اسرار الهی ؛

پس از ینجا معلوم کن که خلق همه مشاهده ، توحید دعوی کنند اما

محجوب اند و ایشان را خبر نیست هر کرا از حق خبری باشد

و مشاهده ، توحید باشد از غیر خوف نماند ش و بغیر امید نماند ش

و بغیر حق نظر نماند ش و با غیر حق صحبت نماند ش سر اینست

رباعی

تنها ز همه جهان من و تنها تو ؛ یا من بمیان رسول یا بیم یا تو ؛

خورشید خواهم که بر آید تا تو ، ، ابری بر من سایه نیاید با تو ؛

وانگ غلیان مجنون گفت که عفا الله عنه او را تا بشناختم یعنی که جون

من دیدم که او معرفت خویش مرا کرامت کرد جفا دانستم بغیر

وی مه خو کشتن یا نظر کردن این جفا اشتغال بود بغیر حق

نه محبت کردن یعنی جون وی مرا کرامت کرد بیرداشتن حجاب

از سر من تا او را بینم اگر من بغیر وی نگرم حجاب اندر میان

اورحم

حفا دیدم ۲۱

آورم حفا دیدم از تو سخن نه شنیدم جواب دهد من جواب
اندر میان آورم و این متعارف است اندر میان خلق که چون
کسی با کسی سخن گوید اگر وی نکو گوید حفا مکن و اگر دوستی
بد و سخنی نکرد آن دوست بحیرتی نگرد گوید با من جفا مکن
و اصمعی را بدین معنی حکایت است که جمیله را دیدم و دلم
مشغول او گشت بدو گفتم کل من بکل تو مشغول است گفت
اگر کل تو بکل من مشغول است بس کل من بکل ترا مبذول است و
ولیکن مرا خواهری است اگر او را به بینی جمال من ترا یاد ننماید
گفتم کجا است گفت عقب تو بس در عقب خود نگریستم بن جست
و یک طمانچه بر قفای من فرود زد و گفت یا بطال اگر کل تو بکل
من مشغول بودی جز ابخیر من نگریستی اینک جفای اهل معرفت چنین
باشد و انک گفت تا او را بشناختم خلق مرا دیوانه نام کردند معنی آنست
هر کرا معرفت است بر حذر از معرفت غیر حق اعراض است
و هر که از خلق اعراض آورد نزدیک خلق دیوانه گشت و عارف
را صفت اینست که هر چه خلق با وی بیازارند وی ازان بگریزد
و هر چه خلق ازوی انس گیرند وی ازان وحشت گیرد صفت
وی و فعل وی و عمل وی و حال وی بر ضد خلق باشد و همه

اورا بجنون خوانند یک تاویل اند آنکه اکثر اهل الجنة البله انکه از جلی و ارذنیا کریزان باشند ابرا البله خوانند این عجب نیست از انکه همچنانکه مجانین نزد یک عقلا مجانین اند همچنین عقلا نزد یک مجانین مجانین اند

عزیزی بر صفت ایشان گفته است غزل

آنانک همیشه در نمازند ،، بندار که محرمان رازند ،،
بر هیچکسی نیازشان نه ،، الا که بذکر بی نیازند ،،
در بوته فقری گدازند ،، با اندوه خویش می بسازند ،،
یکبار بریده از دو عالم ،، وز دون خدا در احترازند ،،

در بعضی کتب منزل است که خَلَقْتُ جَمِیعَ الْعَالَمِ لَکُمْ وَخَلَقْتُکُمْ لِی همه عالم برای شما آفریده ام و شما را برای خود مردی دین داری بود روزی در آینه می نگریست و بتعجب می اندیشید که خداوند را در آفریدن من چه حکمت است بندا شنید از میان آینه حِکْمَتِی مِنْ خَلْقِکَ مُحَبَّتِی فِی صَدْرِکَ حکمت من در خلق تو محبتی است که در سینه تو سرشته اند در سر غیب داشته تا دیگر حاسد بران نیفتد ای برادر اگر او ترا بادشاهی نداد ی از تو معرفت او خست

لکل قول نخالی وسخر لکم ما فی السموات وما فی الارض جمیعا منه

شامليي زيرا كه بادشاه آسمان را آخر بادشاه نشناسند (قرآن مجيد)

ثم جعلناكم خلائف في الارض من بعدهم لننظر كيف تعملون

بمعادِ في مقعدِ صدقٍ عند ملكٍ مقتدرٍ میرسند مقعد
مقام عندیت اِنّ المتقین فی جنّاتٍ ونهرٍ فی مقعد
صدقٍ عند ملیکٍ مقتدرٍ فرو دمی آنجا بیت

منکر حه بشوی ز حالت درویشان ۔ نی هرچه ترا بست کسی را نبود

واشقیا نیز دو طایفه اند یکی شقی ودوم اشقی بعضی
عاصیان امت اند کم بر موافقت هوای نفس ثابت شده اند
وبر مخالفت فرمان خدای تعالی مصرّ مانده اند بقدم استیفاء
لذّات وشهوات نفسانی وحیوانی مشغول شده اند بر جاده
عصیان بدرکات دوزخ می رسند واشقی صفت کافر است
که بکلّی روی بطلب دنیا وتمتّعات آن آورده اند وهمکی
همّت بر استیفاءِ لذّت وشهوت نفسانی وحیوانی مشغول
شده اند وبشت بر کار دین واخرت آورده اند ونعیم باقی
را در نعیم فانی باخته دنیا بتمام در دست نیامده واخرت از
دست رفته مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا
وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ واین طایفه که شقی اند
ایشان را نصیبی از ایمان دارند بدان دولتی که اقرار بزبان
میکنند اگرچه معاملهٔ عمل ارکان بجای نیارند هر آینه بوعید

بترسایندن خداوند تعالی

بحی بلرکی بجوی در مقعد لر قوانالر

بحی هر کم هیچ بر خدا هل زنا دنیا وفا باشد حرام نصیبی

آنرا از آن دنیا وفا باشد بیچ

خداوند تعالی در دوزخ روند و الم عذاب بچشند اما آخر الامر
اد برکت آنکه بر زبان او اقرار میکردند عاقبت خلاص یابند در حدیث
است که جمعی از اهل دوزخ بیرون آرند سوخته شده
پس در نهر حیوان فرو برند گوشت و پوست بر ایشان
بروید از اخبار آرند در بهای ایمان چون ماه شود بر پیشانی ایشان
نبشته هَؤُلَاءِ عُتَقَاءُ اللَّهِ مِنَ النَّارِ اینها آزاد کرده ان خداوند
تعالی اند اما اشقی در دوزخ مؤبد و مخلد بمانند کسی را ایشان از نور
لا اله الا الله کلمه بدان یکدیگر چنانک فرموده خلاصی است هیچ
نبود خلود ابد اینها را باشد و هر طایفه را در دوزخ و درکات
آن مقامی باشد باتفاوت از یکدیگر چنانک فرمود در حق منافقان إِنَّ
الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ و کفر تا کفر
متفاوت است و نفاق تا نفاق نیز متفاوت است که هر یکی را
روشنی و معادی معین است و کافران تمثل هستند محقق
نیستند چنانک ایمان محقق فضل دارد بر ایمان مقلد همچنین
بعذاب کافر محقق زیادتر باشد از عذاب کافر مقلد و کفر تقلیدی
آنست که از مادر و پدر یافته اند که إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ
أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ هم چه از مادر و پدر

و شهر و ولایت دیدند همان کردند ایشان در دین که اولین در رخ
باشند و کفر حقیقی انست که از مادر و پدر دیدند و یافتند بران
قناعت نکنند و جهد کنند و رنج برند و طلب دلیل بر
برخیزند و عمرها در تحصیل علوم ان کوشیده بذل و کسب کنند و
بر ریاضت و مجاهده آن علم مشغول شوند و در تصفیه نفس بکوشند
بهر تفکر در ادله و براهین عقلی تا شبهتها بدست آرند
که بدان نفی صانع کنند تا اثبات صانع ناقص کنند و گویند
مختار نیست و گویند بجز ذات عالم نیست و مانند این کفرها
بسیار است که هر طایفه گفته اند و شیطان در دل و نظر ایشان بسیار
است و دعوی کنند و گویند هر که نه در این علم و نه اعتقاد
وی ناقص است در علم معرفت تا جدی که گویند انبیا حکما
بوده اند و هر چه گفتند از حکمت خود گفتند هم از این جنس
خیالات فاسد و شبهات انگیزند و بتحصیل این علم فتنه
انگیزند و هلاک کننده مشغول گردند و این را علم اصول الدین
نام کنند تا کسی بر خبث عقیدت ایشان واقف نشود و بی
بصیرتان از ان کفرها بتقلید قبول کنند و بکلی از دایره اسلام
بیرون روند اینجنین آفتها بسیارست نعوذ بالله منها ای

برادر

مراد اگر عصیانرا طاعت یعنی معصیت است در تحت آن
سری ابن خواجه یحیی معاذ رازی رحمة الله گفتی لَوْلَا
اَنَّ الْعَفْوَ مِنْ اَحَبِّ الْاَشْیَاءِ اِلَیْهِ مَا ابْتَلَی
اٰدَمَ بِالذَّنْبِ وَهُوَ اَکْرَمُ الْخَلْقِ اِلَیْهِ الْکَرَمَ اَلْحَقِّی
که عفو نزدیک حق تعالی از همه چیزها دوست تر است والا ادم
را علیه السلام بخوردن گندم مبتلا نکردی آن غلام که خاص سلطان است
بر کرانه بساط ایستد و ندماء و ارکان دولت گرد بر گرد تخت
بنشینند لیکن در بعد آن غلام صد هزار لطیفه تعبیه بود
که در قرب آن ندیم و ارکان دولت نیست آن نه بعد اضلالست
آن بعد دلالیست صد هزاران اسرار قرب در بعد ظواهر
تعبیه و صد هزاران اسرار بعد در قرب ظواهر تعبیه کند تا حیرت
بر حیرت زیادت کرده شاخ بینی در مسجد و بیخ بینی در کلیسیا
عمر رضی الله عنه می آمد تیغ در همایل کرده و از غیب ندا می آمد
اَلْعِزَّةُ لِلْعَبْدِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ حیرت در حیرت است

عارفی گفته است

غزل

ای بس اب زندگانی آتشی افروخته ، واندران ایمان و کفر عاشقانرا سوخته
که بهر از جرخ مشکین تیغها افراخته ، که بلطف از لعل نوشین شمعها افروخته

ای تف عشقت بیکساعت بجلد انداخته شصت در صد سال اورا عقل با

اردو ترجمہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم مکتوب شیخ نجم الدین رحمۃ اللہ علیہ

باسباب وترک ان برادر اعنی شمس الدین اکرمہ اللہ

بدانکہ احوال این طایفہ با اسباب بودن وار اسباب اعراض

بخود ان مختلف است تا ازایشان کسی است کہ بر فلوح رود وبن بهیچ

معلوم قرار نکند وبکسب وسوال نگراید واین کسی بود کہ وقت

او حکم کند بروی بترک سبب ومنکشف شده باشد مراو را بر

توحید دریست شده باشد مراو را صحت کفالت از خداوند

خود بس اندوه از باطن او کم از برای اقسام باشد زایل گشته

بود وهر کرا چنین حالت باشد او توانگر بخداوند بود

خواجه ابویزید بسطامی را رحمۃ اللہ گفتند کہ ترا بهیچ کسب

مشغول نمی بینیم معیشت تو از کجا بود گفت خداوند من

سگ وخوک را روزی میدهد ابویزید را نخواهد داد وانگ

یکی از بزرگان گفته است کہ فقیر کسی است کہ او را بر خداوند

نباشد یعنی از صدق ویقین کہ دارد میداند کہ روزی کی

نخواهد حق تعالی بدو رساند از هیچ گفت مثنوی

روزی تو باز نکرد دزدی کار خدا کن غم روزی مخور

۴۴۲

وازایشان

وانا پیشه کسبی است که او کسب کند و اصل کسب کردن از آدم
بعد از وی شیث علیه السلام کشاورزی کرد و فرزندان را بیاموخت
نه پیغمبری که شعیب بیغامبر علیه السلام باز رگان بود و داود
میشی بود و موسی علیه السلام را و را شبانی کرد و داود
علیه السلام زره گری کردی و سلیمان بیغامبر علیه السلام از برگ
خرما زنبیل بافتی و بدو قرص جوین بفروختی یکی بدرویشان
دادی و بیکی روزه گشادی و ابراهیم بیغامبر علیه السلام جندان
موشی بود که چهارهزار غلام درم خریده شبانی کردندی و تجارت
کردن ایشان صحابه خود معروف است چون امیر المومنین
عثمان و عبد الرحمن بن عوف و اگر جنان بودی که کسب کردن
حرتوکل را نقصان بودی انبیا ازین دور بودندی که
ایشان متوکل تر از دیگران اند و حضرت رسالت علیه السلام حریارانرا منع
کردی تا توکل ایشان را نقصان نیارد و کسب کردن حرکسبی را که نفقه
کسبی بدو واجب است خود فرض است. بخبر آمده است که حضرت رسالة
مر عیالان خویش را یکسال قوت بنهادی لیکن گفته اند که کسب کردن
بر وجهی باید که بنده را از حق نبرداند اگر کسبی حال نفس خویش چنان
داند که اگر من کسب نکنم نفس من از حق سرکرد و سوی مخلوقات

رود او را کسب همچون نماز فریضه باشد باز چون کسب کند
اگر او را اعتماد بر کسب افتد اینجا ترک کسب لهنزد بر حیله اند
حال خویش میکند و ظاهر و باطن خویش را مراعات صعب کند
کسب و ترک کسب اگر ترک کسب او را از خدای بتر اند برک ناکوتر از خواص
جنید نقلست رحمة الله علیه که گفت کسب کردن استعمال اطلاق رخصت
شرع است همچون نوافل نه بدان معنی که روزی از کسب بیند یا جزء
منفعت از وی طلب کند معنی این سخن چنین گفته اند روزی
طلب کردن آن چیزی است مباح همچون روزه و نماز نفل چنین
بهتر از ترک وی ولیکن منفعت از وی دیدن شرک است
همچنان چون نماز و روزه هرچند بیشتر کنی بهتر ولیکن از کردن
جزء منفعت نباید دانستن که هر چیزی که بنده نجات خویش اندر
وی داند جز حق شرک است خدمت بباید آوردن بزرگ داشت حق را

وتحقیق محمد حوبش راجنانک گوئت سنتحر

لَوْ كَانَ حُبُّكَ صَادِقًا لَأَطَعْتَهُ ؛ إِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ يُحِبُّ مُطِيعٌ

ولیکن با همین نجات از فضل خداوند باید دیدن نه از خدمت
اندر روزه و نماز
خویش کسب نیز همچنین است بجای آری ولیکن رزق از
کسب نه بینی از فضل خداوند بینی که این در بر تو کشاد چنانک

الخدمت

درخدمت بر تو گشاد و از ایشان کسی است که اندر وقت فاقه

بسوال محتاج کرد چنین گفته اند اگر درویش جهد و طاقت خویش

بجا آرد بر سر حد تجرید ضرورت او درست کرد و از خداوند تعالی

بخواهد بر و نگشاید و تقدیر حق خلاف او را بدید نشود و از شغل

حال خود که دارد از تنگی وقت بکسب نه پردازد آنگاه او

دارد که در سبب بکوبد و از مردمان سوال کند زیرا که صلحا

بوقت فاقه از مردمان سوال میکردند چنانک از خواجه ابو سعید میگردند

خراز رحمة الله نقل کرده اند که بوقت فاقه دست دراز کردی

و گفتی ثم شیء لله آنجا برای خدای چیزی هست

و از خواجه ابو حفص حداد آورده اند او استاد خواجه جنید

بود رحمة الله علیه اندر میان نماز شام و نماز خفتن بیرون

آمدی و از یک دو درسوال کردی باندازه حاجت و این قدر هم

بعد از یک دو روز معلوم و سبب کرد و از خواجه ابراهیم

شیبهم رحمة الله آورده اند که مدتی اندر جامع بصره معتکف

شده بود اندر سر شبار روز یکشب افطار کردی و آن شب که افطار

آمدی از در همه در سوال کردی باندازه حاجت و این قدر هم

کرا از حجاز تا بصنعاء یمن سفر کردی و اندر راه از مردمان جز نانی

وایشانرا اندرین جمله که یاد کردیم آداب است و حدی ازا
بیوسته حراعات کنند و آزان نگذرند چون فقیر نفس خود را
بیازماید ریاضت و سیاست فرموده باشد او را حق که عادت طبع
و کبر خبث که بدان در سبب درمی آید و از سبب بیرون می رود
و درویشی را نشاید که تا امکان بود سوال کند که در وی مذلت
و ترهیب بسیار آمده است حاصل الامر مشایخ رضوان الله
علیهم بسه علت سوال روا داشته اند یکی مرفراغت دل را
که لابد باشد گویند که آن دو گرده را این قیمت نه نهیم که روز و
اندر انتظار آن بگذرانیم که جز آن حاجت نباشد ما را بخدای
عزوجل اندر حال اضطرار زانچ هیچ مشغولی چون شغل القمه
نیست ازینجا بود که خواجه بایزید رحمة الله مریدی خواجه
شقیق را پرسید که بزیارت وی آمده بود از حال خواجه شقیق
رحمة الله مرید گفت او از خلق ها ببریده شده است و بر حکم توکل
نشسته است خواجه ابو یزید گفت رحمة الله چون باز گردی ایدا
بگوی نکرد تا خدایرا بلطف نیاز مایی چون گرسنه گردی دو نان
از هم جنسان خویش بخواه و بازه نامه توکل بیکسوی نه تا آنرا
شهر و آن ولایت از شومی این یک معامله بر زمین فرو نشود

وعلت دوم

وعلت دوم آنست که هر ریاضت نفس را سوال کند تا ذل آن
بکشد و رنج آن بر دل بنهد و قیمت خود بداند که ایشان نزدیک
ایشان چون ارزنده نیدی که خواجه جنید را سبلی بخواجه جنید بیوشت
گفت یا ابا بکر تر انخوت و بزرگی در سرست که من بسر حاجب
الحجاب خلیفه ام و امیر الامرای شام بودم از نو هیچ کار بر
نیاید تا ببازار نروی بهر دو گانی و بهر دری سوال نکنی که عیب
خود بدانی او همچنان کرد چون صادق بود هر روز بازار رفت
مست تر میشد تا بسر یکسال بدرجه رسید که اندر همه بازار بگشتی
و گدیه کردی هیچکس یک دانگی ندادی باز آمدی و حال بپیش
خواجه جنید باز گفتی فرمودی اکنون قیمت خویش نزدیک
خلق دانستی که بیک دانگ هم نمی ارزی و این نوع خاصه
ریاضت راست و علت سیوم آنست که از خلق سوال کند
بدان معنی که همه مال از ایزد وی دانستند و همه خلق را وکیلان
او دیدند از چیزی که بنصیب نفسی ایشان تعلق داشت از
وکیل وی خواستند و سخن خود باوی گفتند و ایذر او عرف
شاهد بنده که بنصیب خود بر وکیل عرض کند بحرمت و طاعت
نزدیک تر از آنک بر مولی بس سوال امیان علامت حضور

واقبال بود بحق نه غیبت واعراض بود ارخق خواجه
یحیی معاذ رازی رحمة الله را دختری بود روزی ما در
را گفته مرا فلان چیز می باید مادر گفت از خدای بخواه
گفت ای مادر من شرم دارم که نصیب نفس خود از خدا
بخواهم وآنچ تو خواهی دادهم ازانِ ویرث بس آداب
سوال آن بود اگر مقصود برآید خورم تا ازان نباشی که
برنیاید خلق را الذ حیاته نه بینی وراز خود جز با انکس
نگوئی که بر حلالی مال وی بیقین باشی وازان تجمل وکد
ارکدایر
خدایی نسازی ومرا نزا ملک نکردانی ومرحکم وقوت را بابی
وحدیث فرد ارد دل نگذاری وخلایرا بردام گدایی خود
نه بندی وازخود بارسایی ننمایی تا از راه آن ترا چیزی دهند
بیری محتشمی از اهل تصوف از بادیه برآمده بود فاقه
زده ورنج بادیه کشیده ببازار کوفه اندر آمد گنجشکی بر دست
نشانده ومیگفت ازبرای این گنجشک مرا چیزی بدهید گشتند
این چه میگوئی گفت محال باشد که من کوییم ازبرای خدای
مرا چیزی بدهید بدنیا حقیر شفیع خرحقیری را نیارزد
این بود احکام تعلق بسبب وترک آن بلان مقدار در مکتوب

نگنجد

کتبه و السلام ۰ بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب بنام کرم در صحبت این طایفه برادر اعز

شمس الدین ۲ زقه الله صحبت اصدقا یی بداند که

یک مهم مرید را صحبت است و صحبت را تاثیری عظیم

اندر طبع و عادت را صولتی صعب تا بحدی که باز بصحبت

آدمی عالم میشود و طوطی بصحبت آدمی ناطق میگردد

و اسب بریاضت و صحبت از حد بهایم بعادت آدمی می آید

و این را نظایر بسیارست و اثر صحبت معاینه و مشاهده

است و این جمله اندر ایشان تاثیر صحبت است که کل عادت

اصلی است و طبع خلقتی مغلوب کننده است و مشایخ این قصه

ارهبوا و حرص ارایل سلوک

رضوان الله علیهم نخست از یکدیگر حق صحبت طلبند و مریدان را

بدان فرمایند تا بحدی که صحبت اندر میان ایشان چون فریضه

گشته است و اساس آن جمله آنست که نشستن کافر را سکون با عادت

بتو نتواند در میان هیچ کرده که باشد عادت فعل ایشان گیرد زانچ

جمله معاملات و ارادات حق و باطل اندر و حرکت است آنچه

بیندز از معاملت و ارادت آن در وی پرورش یابد و اندر وی

غلبه گیرد بر ارادت دیگر از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم

نقلست که گفت اَلْمَرْءُ عَلَی دِینِ خَلِیلِهِ فَلْیَنْظُرْ اَحَدُکُمْ
مَنْ یُخَالِلُ مرد ان دین دارد وآن طریقت که یار ویرا بود یکی
کی تا دوستی وصحبت با که دارد اگر صحبت با نیکان بود وی
اگرچه بد ست نیک شود زیرا چه آن همت او را نیک کرداند واگر
صحبت با بدان دارد وی اگرچه نیک است بد شود زیرا که ویرا
بد نیفرانده است رضاست چون ببد راضی باشد اگرچه نیک بود
بد شود واندر حکایت است که مردی اندر کرد کعبه طواف
میکرد وهیگفت اَللّٰهُمَّ اَصْلِحْ اِخْوَانِی یارب برادران مرا
نیک گردان ویرا گفتند که بدین مقام شریف رسیده ٔ جز اخود را
راهیچ دعائی نمی کنی وهمه برادران را دعائی هیکنی گفت
مرا برادران اند که چون من بدیشان باز گردم اگر ایشانرا در صلاح
یابم من بصلاح ایشان صلاح شوم واگر در فساد یابم من بفساد
ایشان فاسد گردم بخود فائده ٔ صلاح من صحبت مصلحان
بود من برادران خود را دعا کنم تا مقصود من ازان برادران باید
ومالک این دینار گفت رضی الله عنه هر برادری ویاری که دین
ترا از صحبت وی فایده ٔ آن جهانی نبود باوی صحبت نکن
که صحبت چنین کسی با بر تو حرام بود معنی سخن چنین گفته

انند که صحبت تو یا با مه از خود کنی و یا با که از خود کنی اگر با
مه از خود کنی و ترا از وی فایده باشد و اگر با که از خود
صحبت کنی او را از تو فایده بود اندر دین که وی از تو چیزی
آموزد دینی فایده دینی حاصل آید و اگر تو از وی چیزی
آموزی هم فایده دینی حاصل آید و پیغامبر ما علیه
السلام اکرموا اخوانکم فان ربکم حی کریم یستحیی
ان یعذب عبده بین یدی اخوته یوم القیامة
برادران خود را بزرگ دارید بحفظ آداب و معاملت نیک با ایشان که خدای
شما حی و کریم است بکرم خود بنده را نپسندد که اندر حیان
برادرانش عقوبت کند روز قیامت اما باید که صحبت برای
خدای را باشد نه از برای هوا نفس را و حصول مراد و غرض
را و گفته اند که تنها بودن از هم بد را هلاک بود زانک پیغامبر
گفته است علیه السلام الشیطان مع الواحد و هو من
الاثنین ابعد دیو با انکس بود که تنها باشد و خداوند
فرمود عز و جل ما یکون من نجوی ثلثة الا هو
رابعهم نباشد از شما سه راز کنند کان الا که چهارم ایشان
خداوند باشد تبارک و تعالی حاصل هیچ آفت مرید را سخت

تر و دشوار تر از تنها بودن نیست اورده اند حریدی ازان

خواجه جنید رحمة الله صورت بست که من بدرجه کمال آرم

ترک صحبت مرا زیان ندارد بگوشه انذ نشستن و خلوت

گزیدن شب اندر امدی جماعتی پدید کنیتی ویرا گفتند

برین اسپ برنشین و در بهشت بیای او بران اسپ برنشستی

وی رفتی تا جایگاهی پدید امدی خورم و خوش و کروهی

خوب صورت و طعامهای خوش و آبهای روان تا سحرگاه او را

بدانجای بداشتندی آنگاه بخواب اندر شدی چون بیدار گشتی

خود را بر در صومعه خویش یافتی نخوت جوانی اندر دل

وی اثر خود ظاهر کرد در زبان دعوی برگشاد و میگفت مرا چنین

حالت و چنین کرامت خبر بخواجه جنید رحمة الله رسانیدند

برخاست و بدر صومعه وی آمد و آن حال از وی پرسید جمله

تقریر کرد خواجه جنید رحمة الله فرمود چون امشب بدان

جایگاه روی سه بار لا حول و لا قوة الا بالله العلی

العظیم بگویی چون شب اندر در آمد ویرا هم بدان طریق می

بردند وی بدل با خواجه جنید رحمة الله انگار میکرد چون نیمه شبی

برآمد وی برای تجربه را سه بار لا حول بگفت آن جماعت جمله

۴۵۲

خر و پلان

۲ سیده ام

سخن شنوند و برنجند وی یافت خود را اندر میان حزبلهٔ نشسته
و لختی سخنوا ن مردار را اندر کرد وی نهاده بر خطا خود
واقف گشته تعلق بتوبه کرد و بصحبت باز آمد ازین جا
دانستی که مرد را تنهایی آفت است و شرط صحبت ایشان
آنست که هر کس را اندر درجهٔ وی بر آرند چون با بیران بحرمت
بودن و با هم جنسان بعشرت زیستن و با کودکان شفقت
برزیدن چنانک بیر آنرا اندر درجهٔ پدران نهند و هم جنسانرا
اندر محل برادران و کودکانرا اندر محل فرزندان و نشاید جوانرا
بهیچ نوع در حضور بیران سخنی گفتن جز بوقت ضرورت چون
بوقت ضرورت سخنی خواهد گفت چندان صبر کند کم ایشان سخن
خویش تمام کنند بس اجازت خواهد انگه بحرمت بنشیند
و سخن خویش گوید و نشاید جوانرا بر بیران اعتراض کردن
و با ایشان در مقابله آمدن و باز خواست کردن که غیبت بیران
بر هر که تافت از دین و دنیا برآمد اما از ایشان درخواست کردن
روا باشد و نشاید جوانرا بر سر سجاده نشستن در حضور بیران
بلکه باید کم بخدمت مشغول باشند و شرط صحبت و اخوت آنست
که با یکدیگر با ایثار رندگانی کنند و هر یکی دیگری را در مال خویش

تصرف جایز دارد واین طایفه هیچ چیز تجارت
ندهند وتخواهند بلک آنچ یکدیگر دهند باز ستانند
کلمات مشایخ است رضي الله عنهم اَلْفَقِيرُ لَا يَدَّخِرُ
وَلَا يَسْتَخِيرُ وبر هیچ کس باید که حکم نکند واگر کسي
بروي حکم کند بجان قبول نکند والبته هیچکس را کار نفرماید
واگر کسي اورا کار فرماید بي توقف بجاي آرد وباهر که زنان کاني
لند بر موافقت ومذاق طبع او زنان کاني کند وبر هیچ چیز
مخالف جمع نکند اِلَّا فِيمَا يُخَالِفُ الشَّرْعَ مگر در چیزي که مخالف
شرع باشد وکسي که مخالف مذهب یا غیر جنسي بود باوي صحبت
نکند اگرچه قرابت بود بلک بر هر که استواري در دین وي و
دیانت وي ومذهب وي وورع وي ظاهراً وباطناً بود
باوي صحبت کند وصحبت کردن باجوانان امرد مکروه
مکروه داشته اند که در وي آفاتست وبعضي بزرگان گفته اند
رغبت کردن کودکان در صحبت بزرگان توفیق وعلامت ذکا
بود ورغبت کردن بزرگان در صحبت کودکان خذلان وحمق
بود واین طایفه در استعمال خویش اوّل صحبت را معرفت
گویند پس مودّت گویند پس الفت گویند پس عشرت گویند پس صحبت

گویند پس

آنرا الصوفي فالمباح ودمي هدر خون مال او ودم او هدر
فلذا ارکبا الله دلیلي انکلا انشان هرکجا یکي دهند بازستانند
انه مروت نبود وانشان هرکز نزدیک مروت بزرگ نباشد
لم ان اوصفات نفسانیت

کونند پس چون وصیت کرد بشر طها برترین احوال نفهند نه بینی
که صحابه رضی الله عنهم بزرگترین خلق اند در علم و فقه و
عبادت و زهد و توکل و رضا اینها را بهیچ چیز نسبت نکنند
پس صحبت که بزرگترین احوالست یکی از آداب این طایفه آنست
که در میان سخنان خویش بایکدیگر نگویند هَذَا لِي وَهَذَا لَكَ
این حراست و با این تراست وَلَوْ كَانَ كَذَا لَمْ يَكُنْ كَذَا
اگر همچنین بودی همچنین نبودی وَلَعَلَّهُ عَسَى وَلَوْ فَعَلْتَ
وَلِمَ لَا تَفْعَلُ كَاشکی که چنین بودی یا کاشکی چنین نبودی
اگر چنین بود چرا نکردی که این همه انا خلاق عوام خلق است
که ابراهیم بن شیبان گوید که ما صحبت نکنیم با کسی که گوید هَذَا
نَعْلِي که این نعلین منست و اهل علم گفته اند حق تعالی را
جایز نداشت هیچکس از مخلوقات که گوید نَحْنُ وَأَنَا وَلِي
وَلِي وَعِنْدِي نه بینی که ملایکه هر گاه که گفتند وَنَحْنُ نُسَبِّحُ
گفته تا جت نیست مرا بتسبیح شما اسْجُدُوا لِآدَمَ و ابلیس
گفت خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ جایز نداشت از وی گفت که
وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي و فرعون گفت أَلَيْسَ لِي مُلْكُ
مِصْرَ و گفت أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى از وی جایز نداشت

در لغت میخواهم یعنی با تو عقد
مواخات بندم برای خدا ترا برادری
دادن که حق برادر بجا و مواخات بجا
گفت بیان کن تا بدانم گفت ان لا تنو
احق بلینا در گرو رهن گذاشتن
گفت باین حربه نزیره ام ابو هریره
گفت پس تو برادر منی و اخوت داد
شرح ادابر

وعذاب کرد او را در دریا وقارون گفت علی علم عندی
از وی چیزی نداشت تا فرمود زمین را که فرو ببر شتر خود
نوبت به بیغامبر ما رسید صلی الله علیه وسلم گفت یا محمد تو
همچو ایشان نیستی قل انی انا النذیر المبین چنانک
من میگویم انی انا الله لا اله الا انا ای برادر اگر خواهی
که بر شجرهٔ بوستان غنیمت نشینی و از چشمهٔ روضهٔ لطف
آب حیوة خوری و هفت فلک را خاک قدم خود سازی لحظهٔ
بدست فنا رهسپار شاهد بقا این پنج ریجه حواس بر بند و رخت
ازین عالم فنا و دار عنا عنان بر بند چون صدق جوی از غیر
الله بحکم غیرت در راه معرفت کور و کر کرد شبلی را رحمة
الله بر سیدند عارفان گیستند و صفت ایشان چیست گفت
صم بکم عمی گفتند هذا صفة الکافرین این صفت
کافران است گفت الکافر صم عن سماع الحق و بکم عن
قول الحق و عمی عن رویة الحق پاک باز باید تا ازین
عالم کون و فساد و دام مکاء شیطان با جود و عناد در گذرد و
بسوی عالم پاک شود چون مرغ از دام جسته بر پرد قدم با دل
دارد و دل با اندیشه دارد و اندیشه با سر و سر با حق دارد چون

مصطفی محرم بکام بمسجد اقصی رود وهر اسمانی را بکاری
منزل کند تا بمنزل سدرة المنتهی فرود آید شراب وصل چشیده
و بدولت رسیده رسیده واز هر دو کون رهیده و با دوست
ارمیده والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب هفتاد و یکم در خدمت برادر شمس الدین
اکرمه الله بخدمت اولیائی بدانند که یک کار بزرگ مرید را
خدمت است و در خدمت فایدها و خاصیتهاست که در هیچ عبادت
و طاعت دیگی نیست یکی آنست که نفس مرده شود و کبر
و خوف را از وی ببرد و تواضع و عجز در وی پدید آید و او
را مؤدب کرداند و اخلاقها را نیکو کرداند و علوم و سنن
طریقت در آموزد و تیزگی و گرانی نفس از وی برود و لطیف
و سبک روح گردد و ظاهر و باطنش روشن شود و این فوایدی مخصوص
است بخدمت بزرگی را پرسیدند که راه حق چند است گفت بعدد
هر ذره از موجودات راهی است بحق اما هیچ راه نیکوتر و نزدیکتر
تر از راحت رسانیدن بدلها نیست و ما بدین راه یافتیم و بدین
مریدان را وصیت کردیم و گفته بزرگانست که اورادو طاعت این
طایفه زیادت آنست که در بیان آید و چون ازان همه فارغ

شود هیچ ورد وطاعت فاضلتر وبا فایده تر از خدمت

کردن یکدیگر نیست جناب رسالت پناه صلی الله علیه وسلم
السلام که چون سوال کردند ایّ صَدَقَةٍ اَفْضَلُ قال اَنْ تَخْدُمَ
عَبْدًا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ ظِلَّ فُسْطَاطٍ اَوْ طَرُوقَةَ فَحْلٍ
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ از حضرت رسالت علیه السلام پرسیدند کدام صدقه
فاضلتر گفت خدمت بنده در راه خدای یا سایه کردن خیمه در
راه خدای یا دادن کُشتی در راه خدای جای دیگر فرمود
السَّاعِي عَلَى الْاَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
اَوْ كَالَّذِي يَصُومُ النَّهَارَ وَيَقُومُ اللَّيْلَ سعی کننده در کار
بیوه زنان ودر کار مسکینان همچو مجاهدت در راه خدای تعالی
یا همچو روزه دار روز وزنده دار شب اما شرایط خادم آنست
که آرزو ومراد وتصرف خویشی جمله ترک کند وهمه بمراد جمع زندگانی
کند مسافران ومقیمان را بر مذاق طبع ایشان هر یکی را خدمت میکند
وفراغت دل وخاطر ایشان حاصل میکنند تا ایشان باوراد واوقات
خویشی بردارند وفارغ البال باحوال خویشی مشغول توانند بود تا بهر
هر یکی را ازین جمع بریاضت ومجاهدت حاصل آید خادم را بسبب
خدمت ایشان حاصل آید مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ اَجْرِ

فاعلی

فاعله وابن خانقاهها و رباطها واوقاف برای این کار
ساخته اند وشرط دیگر آنست که خود را ملک و نصیب نداند و هرچه
او را باشد از ان جمع داند تا خود را و مال و جاه و هوای خود را
در راه ایشان صرف تواند کرد و جمع را بر خویشتن بهمه نصیبها
مقدم دارد و هیچ چیز دریغ ندارد الا ما حرم الله و هرچه
او زود درخواست کند بی تاخیری بجا آرد اگرچه همه خرد و ریز
باید کرد بکند تا آن درخواست ایشان میسر شود و با جمیع همجنان
باشد که غلام با خواجهٔ خویش تا بهر همتی در شیء که با او کنند تحمل
بر خود واجب داند چنانک غلام بروی لازم باشد که بیوسهٔ
رموز و اشارات سخنی جمع را باسر دارد و هرچه ازان کمی
بحالت بیند اگرچه انکس درخواست نکند ترتیب آن بسازد
و شرط دیگر آنست که هر خدمتی که در حق کسی جمع بتواند
کرد ازنیکویی بها بکند تا توفیقی یابد شکر انها بر خود لازم
داند و هرچه ممکن بود که در حق جمع بتواند کرد ازنیکویی
بهر نوع که باشد بکند و اگر دقیقهٔ فرو گذارد غرامتها
بر خود واجب داند و خدمتها بزیارت مقصود آنک بهیچ
نوع جوانرا نشاید که خدمت نکند شیخ ابو العباس قصاب

ارشاد الفقراء

رحمة الله گفته است هران مریدی که بیک خدمت قیام نماید.
ویرا بهتر از صد رکعت نماز نفل است واین طایفه مرتبه
هر کسی را بخدمت و زیارت صحبت و اهلیت و نرصت
مشایخ و تربیت ایشان و سفر و طول عمر مصحوب اعتبار کنند
نه بنسبت و نسب را هیچ اعتبار ننهند مگر فرزندان رسول
را علیه السلام و مشایخ زاد کانرا که ایشانرا برای نسب اکرام
کنند چه گفته اند نسب الرجل دینه و حسبه تقواه
گفته اند چنانک بر صاحب مال واجب است که زکوة مال
بیرون آرد و بدرویشان بدهد بر عالم واجب است که ملطمانرا
رعایت کند و زکوة علم خود بدهد همچنین در طریقت
بر مرید مبتدی واجب است که از حرکت خویش بخدمت راحت
وفایده بخیری رساند و برادر مسلمانرا یاری و بزرگتر از
خود را خدمت کند و حرمت و همره وی و فایده
وی آنجا ظاهر شود که بی غرض و بی منت و بی ریا باشد
بس هر مریدی که خدمت نکند و از دیگری خدمت طمع دارد
کامل نشود و بر دلها گران کرد و کرانی بر دل تب جانت
طبعها ازوی در نفور شود و این همه ویرا زیان دارد ذریعه

کبیران

۴۶۰

احمد کمارنی

امید گاری کمتر بود مصطفی صلی الله علیه وسلم این حرکت لطیف کرده
است برای تعلیم و تنبیه صحابه و امت را که وقتی قدح شیر در آوردند
برخاست و بر کف مبارک خود نهاده و هم فقراء صحابه را بداد و آنچ
باقی ماند خود خورد گفتند یا رسول الله ابتدا از خود نکردی گفت
ابتدا کنید ساقی القوم آخرهم شربا و درمیان این طایفه معروفست
که هر که خادم تر عزیز تر و بدلهای شیرین تر و نظرهاشان بدو
مایل تر که سید القوم خادمهم و یکی را از بزرگان
عرب بر سیدند بم سدت قال خدمت فسدت
کفتند بچه مهتر شدی گفت خدمت کردم تا مهتر شدم و گفته
اند ابو بکر صدیق رضی الله عنه که از رسول علیه السلام مرتبهٔ
خلافت یافت و بدان دولت که رسید از مواظبت خدمت بود
و همه بزرگان را ابتدا همین بوده است که در آغاز کمر خدمت بسته
اند تا بانتها مخدوم گشته اند و فواید خدمت و ثمرات وی زیادهٔ
آنست که در تحریر و بیان آید بقدر امکان غنیمت شمرد
و امیدوار باشد ای برادر احکام الهی از قیاس بشر بیرون است
کنعان از صلب نوح بیخابر بود عم در کشتی راهش ندادند
یعنی پسر نوح ع
و ابلیس یعین را راه بود و روا بود که این حدیث با بادشاه نگویند

وبا باسبانی بگویند نه بینی که با فرعون نگفتند و با نمرود نی
که در خانه اش بود گفتند او بتوکی نکرد بحکم علم با او خود
نکرد نگه نه بحکم عمل آلوده، تو مذهب اهل سنت آنست که
الطاف حق را نهایت نیست عالم برسلمه کسی به نکنه الطاف
حق برسد که بدین مشتی خاکست فردا همه را حشر کنند بدین
در دهند که همه خاک کردید و فرشتگان را گویند شما کرد عرش بکردید
نه شما را بحلهٔ رضوان کار و نه با سلسلهٔ مالک شما را ز مقام
معلوم به بینند که ما را با این مشتی خاک چه کارهاست از اینجا
گفته اند که اگر خاک نبودی این حدیث نبودی و این سوزها
و این دردها نبودی بهشت با همه نعمت و کرامت نقد سر نواخت
خاکست رضوان با همه غلمان جاکر شادی وصال خاکست خاک
خاک نبود و این که شنیدی با این مشتی خاک در ازل بود خاک
ناآمده و کار خاک بلطف پاک ساخته کام نه شراب ساخته
سر نه کلاه دوخته قدم نه راه پرداخته دل نه و نظر بیوسته
کناره نه و خزانهٔ مغفرت پر کرده طاعت نه و بهشت آراسته
اَلْعِنَايَةُ قَبْلَ الْمَاءِ وَالطِّيْنِ وَالسَّلَامُ ٥

بسم الله الرحمن الرحیم ملتو. هفتاد و دوم

در پاکیزه گردانیدن اخلاق مذمومه برادر اعز
شمس الدین در طاعت خداوند مستقیم باد سلام و دعاء
انکه انحراف مطالع کند و مقوّد برادری باد که در پاکیزه گردانیدن
اخلاق و تبدیل کردن صفات مذمومه بمحمودات روز بروز
اهتمام ممکن کوشش نماید و مهمّی بزرگ داند که در تحت اهمال
و تغافل آید این کار بلایی سخت در پیش است نعوذ بالله منها
و آن آنست که هر چه در همه عالم سباع و وحوش و حیوانات اند
از هر یکی صفتی در آدمی هست هر کدام صفت که غالب خواهد
بود فردای قیامت حکم بر ان صفت کنند نه بصورت یعنی
بر ان صورتش کردانند چنانک مثلاً بر کسی صفت غضب
امروز غالب بود فردا بصورت سگی حشر کنند و اگر بر کسی
صفت شهوت و آرزو امروز غالب بود فردا بصورت
خوکی حشر کنند و اگر بر کسی صفت کبر و نخوت امروز غالب
بود فردا بصورت پلنگی حشر کنند و اگر بر کسی صفت جابلوسی
امروز غالب بود فردا بصورت روباه حشر کنند و دیگر صفات
همچنین قیاس باید دانست در خبرست که خلیل الله فردای
آن زن را بینند که در دوزخ می برند بگوید خداوندا کدام فضیحتی

الصافات
روح یکی است اما ثابت و مظ
او آن ثابت حیی است که ابراهیم
التی حی فیها الآن و حکم این ذ
ولادت بود تا وقت حرکت و
حرکت است تا وقت حشر و
عجایب بیارست ادریجا هم احو
اخلاق خود را الخ مستحضر
یوم تجد کل نفس ما عملت
وما عملت من سوء تود لو
امدا بعیدا ستنویات باد
پاس تا با تو در حدیث آیند تا
تا کیا نزا فتاده بود
ظاهر و باطن نبود و باطن ظاهر
برادری غالب بوده باشد او در آن عالم بصورت
حتما بصورتی پلنگی ظاهر گردد
یوم القمة علی یلتقمهن این بود مال و جاه
و عمل
یوم لا ینفع
بقلب سلیم
اخلاق

مال و لا بنون الا من اتی الله بقلب سلیم
علاقت تمام منقطع میشود جمله اعمال احوال و اخلاق
مستحضر میگردد و هر چه نقد باطن او بود ظاهر میشود
و هر چه از دنیا از وی صادر شده بود بازجی بیند یوم
حسالت و طهارت دل سودی نکند یوم لا ینفع
التفاتی الکاتبین فی الایمان
بالنحل

ازین برترست که من در عرصات ایستاده و بلبهٔ ادهم دوزخ
میبرند ذرا آخر دنیا گفته ام وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ
در حال صورت آدمی را از ظاهر آذر برکشند گفتاری کرد که در
دنیا این صفت در وی غالب بود خلیل الله گوید ترا با این
گفتار چه کار و چه نسبت و چه قرابتی و سگ اصحاب کهف
را از صفت او صورت سازند و در صف آدمیان در آرند که
او سگ صورت و آدمی صفت بود و آذر آدمی صورت و گفتار
صفت بود همچنین ای برادر با آدمی صورت بود امروز
که فرد ابیف در صف سباع و وحوش ایستاده کنند و با سباع و وحوش
صورت بینی امروز که فرد ادر صف آدمیان در آرند بذرگان
گفته اند که گوید آحذر اکم حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
در حق وی فرموده است اُحُدٌ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ فردا
بیراهن سنگین از ظاهر وی برکشند و بصورت آدمی در
صف صدیقان بایستانند که صفت صدیقان در وی غالب بود
لاجرم هم بدان صورتش کرد انند بینی اینجنین کار مشکل
و هول دیر بینش است و کسی درین مشغول نه مگر خداوندان
بصیرت بس غافل نباید بود آهسته آهسته عادت باید کرد

ناچیزی چیزی ازین صفات کم شود و اگر خداوند تعالی
دست بدارد کم بکلی دفع شود خود کاری عظیم بدید آمده
بود و هرگز خواهد که بداند فردا بکدام صفت خواهد بود
امروز در خود نگرد که کدام صفت بروی غالبست فردا همان
صفت باشد این مقدار دانستن دشوار نیست چنانک اگر کسی
خواهد که بداند که خداوند تعالی از وی خشنودست یا ناخشنود
در اعمال خویش نظر کند اگر همه طاعت است داند که ازوی
خشنودست که نشان خشنودی طاعت است و اگر همه معصیت
است داند که ناخشنودست که نشان ناخشنودی معصیت
است و اگر هر دو بود حکم بغالب کند و روزگار امروز بیش
نیست چون اینجا کاری یا بنود آنجا هم نبود اگر این صفات
خبیثه در کسی مانده بود و نکشته اگرچه در بهشت فردا فرود
آید و همه نعمتها او بر او فرو ریزند آن صفات نگردد و از آنج
باشد کشتی نبود بس آن مردی بود از خود باز مانده و بدولت
خود نارسیده اینجایی بایست که بکرد چون اینجا نکشت آنجا نیز
نکردد و در بهشت فرود آید اما تا ابد لا باد از خود در نکردد
و در خود مانده بود و آن همه نعمتها بهشت بروی مباح شود

ولیکن نتواند که کرِ کارها کرد دکه فردا مردان را خواهد بود.
حور و قصور و مرغ بریان و آب روان بود اما ان کجا که مقصود
جانها مطلوب دلهاست و قبلهٔ همه صدیقان و کعبهٔ
روندگانست بس کسی را همه که آن دولت فوت شد و چه تأسف
و کسی را که آن نعمت میسّر گشت او را چه فوت شد و روزهٔ ایام
بیض و مواسم باید که فوت نشود و در سفر و حضر و کاهلی
و غلبه خواب را بکثرت غسل کردن و بسیار ساختن وضو علاج
کنند ای برادر فریشتگانرا فرمودند روی بخاک آرید و آدمیانرا فرمودند
روی بسنگ آرید این دانی چیست قدر و رتبت اعمال باز نمودند
موسیٰ را عم گفتند وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ بگوه نگر که
اَلطُّوْرُ حَجَرٌ وَاَنْتَ مَدَرٌ طور سنگی است و تو کلوخی
هر آینه سنگ سزای کلوخ بود و کلوخ سزای سنگ او که فردا دیدار
دهد بعطا دهد نه بسزا سزاوار دیدار او نیست هیچ جسم سزاوار
سخن او نیست هیچ گوش سزاوار معرفت او نیست هیچ دلی
سزاوار راه او نیست هیچ قدم

رباعی

جسم که همی بخواهد آن دیدارت ؛ گوشم که همی بخواهد آن گفتارت
بین همت هردو را که کردند بلند ؛ هرچند که نیستند شان سزاوارت

هر کطالب

هر که طالب اوست تا خود را بتر ازوی بی قدری نسنجد و بجسم
ناسپاسی او را نه بیند ازوی طلب درست نیاید شبلی گفت رحمة الله
خواری من جهود را نخواری نکداشت بوسلیمان دارانی گفت
رحمه الله هر کرا نفس در جسم آمد یا اعمال و احوال و اقوال
خود را ذرّه قیمت نهاد هرگز حلاوت این حدیث بمذاق
وقت او نرسد بزرگی چنین حکویند که در طواف کاه بودم یکی
از پس من در آمد و مرا باز کشید چون بنکریستم خواجه فضیل
عیاض بود مرا گفت اگر چنان کمان بری که درین موسم و موقف
از من و تو بتری هست خوف هلاک بود عاقبت و خاتمت
بخیر باد والسّلام بسم الله الرحمن الرحیم
طکتو هشتاد و سیوم در اخلاص و نیاز بنیت خشنودی یکدیکر
در روز عاشورا برادر اعز شمس الدّین بداند که کاری و عملی
بنفاق کردن و طمع منزلت صدّیقان داشتن نه نشان خداوندان
دین است تو هر چه آری از طمع خالی نبود و سرّ نیّت خالص اظهار
عبودیّت است نه طمع که طمع دیکر بود و اظهار عبودیّت دیکری
آن دقیقه بتامّل معلوم شود اما من و تو جنانیم که رشوتی باید

تا خدایرا بندکی کنیم — مصراع

زهي عشق ار برشوت دوست خواهي ورنه زشت جائز آئی

برادر طمع از راه بردار که هیچکس را برخداوند عز وجل حقی نیست
واجب نیست وآنک امروز خلق را داده است درین جهان
داده است وآنج فردا، قیامت خواهد داد واورا کجان خواهد
تا بزرگان گفته اند آنج فرموده است فردا بر تو خطبه خواهد کرد
جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ه ازبهر آن فرموده است تا
دلت از عطاء او کرفته نشود که آدمی هرچیزی که او از کار خورد
خورد کوارنده تر ازان داند که محض عطاء کسبی اما آن بادشاه
بابی نیازی خویش جل جلاله هرچه بتو داد بی علت داد بس
تو در محبت بیجاری چون اولیتر که هرچه اری برای اظهار
بندکی اری نه برای طمع بهرچه تر ابران چیز فرمودتر اخواست
نه آن چیز را بس تو اولیتر که هرچه اری برای او اری نه بامید

بهشت ونه از خوف دوزخ — بیت

مارا نه غم دوزخ ونی حرص بهشت است ۰ بردار زرخ برده که مشتاق لقائیم
وطمع را بی کردن در دین اصلی عظیم است نه کار من وتست ونه
کار اهل غوغا کم ازمن وتو طمع بهشت وبامید خلاص از دوزخ
هم بندکی نباید که بی دولت مادرزادیم افتاده، گفته است مثنوی

الغوغاء من الناس
وهم السفلة

بد بخت اگر بر لب دریا باشد، چون بالب خشک همچو دریا باشد،

ملک نشنود از انبیا و بیرایه اولیاست نصیب من و تو (ازین ایمان

بلکه نشنود از انبیا بود که گردی و غباری از سُمّ مرکب دولت ایشان

بر سر ما مدبران نشیند که تاج سعادت ابدی ما بی دولتا

کرد کسی که قدم بر بساط شرع مصطفی علیه السّلام و دین خدای

تعالی نهد و بر خدای عزّ و جلّ طمع و ناز می کند مغرور ست

بدین طمع داشتن و ناز کردن درین مقام امّا بعد انک بر بساط شرع

و مجاهده بعین اخلاص کشته باشی و بهمه احکام بار خدای در

السَّرَّآءِ وَالضَّرَّآءِ قیام نموده باشی و حقّ اوامر و نواهی

گذارده باشی و خویشتن را بترک نواهی در میزان دین سنجیده

باشی آنگاه روا بود که ببیند ملّت ابراهیم خلیل الله صلوات الله

علیه در بن کفت اقتدا کنی که وَالَّذِیْ اَطْمَعُ اَنْ یَّغْفِرَ لِیْ

خَطِیْٓئَتِیْ یَوْمَ الدِّیْنِ ۝ در اغاز خلّت همه کفت او این بود

وَاجْنُبْنِیْ وَبَنِیَّ اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ ۝ و در آخر عهد

خطبه خلّت او این بود وَالَّذِیْٓ اَطْمَعُ اَنْ یَّغْفِرَ لِیْ خَطِیْٓئَتِیْ

یَوْمَ الدِّیْنِ ۝ اما کسی که در عنفوان جوانی در لعبی و لهوی

نداند و حقّ ملّت اسلام نگذارده باشد حق ملّت ناگذارده خواهد

بلکه در معنی بجاست و اولی
است که در ان خطر نیست
باستثنا نیز طمع نموده است بجز
صلوات الله علیه گفت والذی
خطیئتی یوم الدین دوم مذکور
گفت و دوم خواست بخشیدن
بر سبیل قطع و حکم و اگر گوید
خطیئت جمله دو خطرست
بنا شد و بدان زیبی یا نزیبی
است باستثنا و دوم خطر فساد
دانی که در ان صلاح نفس
محتاج تو بقوی فرو بدانک عبارت
آنست که خطر در فعل افتد که
بیان خطر بعضی گفته اند
که فعلی باشد که بی ان
جمع نشود بدان گناهی و در
ایمان و استقامت گناهی نیست
که خطر در فعل افتد که
بیان خطر بعضی گفته اند
که فعلی باشد که بی ان
جمع نشود بدان گناهی و در
ایمان و استقامت گناهی نیست
که خطر در فعل افتد که

مقصود اصل معرفت نهشت بلکه
مقصود وصال است که ان در بهشت
بود پس بهشت ضمنا مقصود بود
تا در ین آیت گوید عوذ در نعیم
خلاف ظاهر این تاویل کرد
عن خوفنا من النار و
بسنتنا امامنا بخاتم ابی تاویل
من القطیعة و طمعنا الی
خطر و تاویل راست باشد یکی
و یکی از خوف نخواهی
بسبب

که بیذر ملت اقتدا کند درست نیاید اگر کسی را طمع بود
که اعمال او بنزخ عبادت برکیرند کو عنان دل
نیت ده اینجا کفته اند علماء اسلام النیة علی العمل افضل
نیت عمل دلست تا اعمال تو قبیح نیت نیاید ار عالم عاد
بخزانهٔ عبادت نرسد و مقبول نکردد اما هر عملی که از انوار
نیت مجرد بود بر درکاه عادتش بند کنند تا در صف اعمال
مردان راه نیابد نیت در عبادت رکن ایمان اهل سعادت است
و امانت خداوندست بر بندکان و سر او اینست که بواسطهٔ
نیت دامن دل خود را از هر چه جز دین است پاک کنی تا بی
زحمت عادت و آفت وبی وحشت اغیار کمر عبودیت بر بندی با
وفاء عهد توحید که در ازل بستهٔ بجای آری سنویات
اکر عهد ازل را آشنائیی ∴ ازان حضرت جزا کیری بجائیی
بمعنی باز جانرا آشنا کن ∴ سزاء قرب دست بادشا کن
وکس بود که سر زبان را بظاهر حروف بتسبیح و تهلیل عادت دهد
و بندارد که قدم در صف ذاکران نهاد و در طریق عبادت
مستقیم کشت و این غلطی عظیم است چرا اهل عبادت را کم
زبان فرصت اکر نبود نقصانی در عزت دین در نیاید ذکر

اهل عادت

اهل عادت از سر زبان در نکند و تهلیل و تسبیح مترسّمان
جز بر سبیل ریا و سُمعه نرود و آنکه طمع دارد که در فضیلت
با خدا و فلان اخلاص برابر بود ای برادر هرچه تمامتر دست
از اخلاص فریضی تا ابد در تاوان أني وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ
ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ط عادت را با اخلاص برنلارند
و ما جز راه عادت و رسم نداشتیم و از کوری و نابینائی خویش
نداریم که چنین سرمایه عبادت توان کرد این همه نشان بی دولتی است

وپند روادبار — مثنویات

اگر صد قرن میکردی بجوئی ؛؛ نمیدانم که خواهی یافت بوئی
به پنداری ببردی روزگارت ؛؛ تو دین را کیستی بادین چه کارت
چه دولت بیش زان دانی کدا را ؛؛ که جانی برفشاند بادشا را
سر دل باید تا ترا بعبادت تواند آوردن آنکه عبادت کننده
باشی اما چون بغفلت و عبادت اری هرچه کنی ناتمام بود
ذکری که بزبان اری نه باسوز دل آن ذکر را ببرد در گاه شرع برد
نداند که آن ذکر نیست اگر کسی کلمهٔ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ که شعنهٔ
راه توحید ست همچنان گوید که خرید و فروخت کند و با اهل
غفلت سخن گوید این کلمه از وی بتوحید برنلارند هر که بقول

مجرد بي عهده وعقد باطن دعوي بندگي حق كند: روا است
اورا در صف اعلاء دين افكند وبا ايمان در درك اسفلين
فرود كذارند سر اينست كه كفت بيت

شرف زنار و تسبيحت يكي شد :: تو خواهي خواجه شو خواهي علك

اي مدعي عبادت واي انك كلاه علم بر سر فضول خود نهاده
ودر جهان نمي كنجي نيكو بنكر كه در صف احبائي يا از زمرهٔ
اعدائي واي صاحب عادت كه كلاه پندارت عباده بر سر نهاده
ودامن بالكي خود دار فرومان در مي چيني كه تا آلوده نكردد هشدار
تا لباس ادبار خود را در كور نبري خدمت كفشي كن تا زنار
عادت وكبر كي رسم از كردنت ببرد رباعي

كر تا زاغ صفت بجيفه در بالائي :: كي چون شاهين تو در خور شاه آئي
چون صعوه اكر غذاء بازي كردي :: بازي كردي كه دست شه را شائي

اما كسي كه نقطهٔ دل اهل باعزت اين كلمه آشنا كشت هشت
بهشت بخاك قدم او آرزومند تر ازان بود كه تشنه بآب زلال
بحق مسلماني بر تو كه اكر در عمر خود يكبار اين كلمه را از سر سوز
دل بكفته نكر تا آنرا بهشت بهشت نفروشي كه زيادت ارزد اكر
بفروشي زيان كرده باشي ونكر تا خداوند سراي را بسرا نفروشي

مثنویات

همه جوانان آمد از جان کم نیاید ،، همه این جوی تو کان کم نیاید
یکی را خواه تا در ده نمانی ،، فلک رو باش تا در جه نمانی
چو نوهیچی مراد یکرهمه هست ،، همه دستم دهد چون تو دهی دست

اگر این کلمه را جز برای او گویی باخلاص تلفظ باشی خواه در بهشت باش خواه در دوزخ اگر برای بهشت گویی خود پرست باشی و خدای پرستی از کسی درست آید که خود را برای حکم خواهد نه خدای را برای خویش رجال لا تلهیهم تجارة و لا بیع عن ذکر الله خدای عزوجل میفرماید درگاه مانه درگاه خرید و فروخت است و چون ببازار روی بدان نیت روی تا چیزی که نداری دست آری باز چون بدرگاه ما آیی برای آن آیی تا هرچه داری در باری و مفلس و اد باز کردی صاحب نظری گفته است

خدای

قطعه

نیست چون نیستی ره عاشق ،، تا که هستی بیاید از درگاه
در شهادت به بین کز پی معنی ،، لا خنث آمد انکه الا الله

جز

خواجه احمد خضرویه رحمة الله خداوند را بخواب دید گفت کل الناس یطلبون منی الا ابا یزید فانه یطلبنی

یا آحمد همه مردمان میخواهند از ما مگر بایزید که او از ما ماوراء
میخواهد بعضی از مردمان را درین سخنست که گویند این
معنی در خواب دیدن روا نباشد ولیکن اینجا سخن در احوال
صدیقان میرود نه حدیث من و تو خواب صدیقان
دیگرست و خوابی که من و تو بینیم دیگر که آن از عالم کون
و فساد در نگذرد و بار احوال صدیقان بدینا و آخرت فرو ننهاید
تا مرد در دنیاست این معنی روا نبود نه در خواب نه در
بیداری اما چون از اوصاف بشریت مجرد گشت از دنیا بیرون
رفت و با آخرت گذر کرد هرچه بدو رسد اختلاف را در آن
مجال نباشد و روا باشد که حق تعالی دوستی را در خواب آرد
و او را در آن خواب از و بستاند از دنیا و آخرت بیرون برد
و این دولت که گفتیم بروی کشف کرده اند بدین باید که ایمان
آری و بعقل رکیک خویش در حال مردان تصرف نکنی بزرگی

کفته است رباعی

انکس که بوصف عشق ناطق آمد بود، و انکه بوفاء عهد مشهور بود،
نزدیک خرد وجود پاکیزه او، در رتبه از جهان مادور بود،
در روز عاشورا چار جهاد رکعت نماز بگزارد بنیت خشنودی

خدای

حصمان در رکعت اوّل بعد از فاتحه یازده بار سوره اخلاص

کند نجوانند در دوم رکعت بعد فاتحه سوره قل یا ایها الکافرون

سه بار و اخلاص یازده بار و در رکعت سیوم بعد فاتحه انهینکم

التکاثر نکنیا ر و اخلاص یازده بار و در چهارم رکعت آیة الکرسی

سه بار و اخلاص بیست پنج بار هر که این نماز بگزارد خدای تعالی

هاند اورا از اهوال گور و خصمان او را خشنود گرداند فضل

این نماز سخت بسیار ست مختصر کرده شده و این نماز منقولست

از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم که در سالی شش روز بگزارند

روز عاشورا و روز ترویه و عرفه و عید الضحی و پانزدهم

ماه شعبان و آخر جمعه ماه رمضان منقولست هر که هر بامداد

سه بار بگوید سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهٖ سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَظِیْمِ وَبِحَمْدِهٖ

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ ۝ حق تعالی جمله مقصود

آخرت او را محصّل گرداند و شیطان دران روز بروی دست

نیابد عاقبت بخیر باد دار السلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ۝

ملتوی هفتاد و چهارم در تفسیر دنیا برادر اعز شمس

الدّین بداند که پیغامبر علیه السّلام فرموده است دنیا و هر چه

در دنیاست ملعونست مگر آنچ ازوی برای خدای است

دنیا عبارت ازینج چیزست نقود
عروض مما لیکد حراب مواشی
این هر پنج چیز حجاب است

بس بدانک هرچه در دنیا است بر سه قسمت است یکی آن است
که بصورت و معنی دنیا است ملعونست هرگز آن را ی خدای
را نتواند بود و آن جمله معاصی است که بنیّت و قصد برای
خدای نشود و تنعّم در مباحات از این جمله است که آن
محض دنیاست و تخم غفلت و مایهٔ همه معصیتهاست و قسم
دوم آنست که بصورت و معنی خدایرا است ولیکن بنیّت
و قصد برای دنیا شود و آن سه است فکر و ذکر و مخالفت شهوات
که هر سه سبب آخرت و خدای را بود اگرچه در دنیا است امّا
اگر غرض از ان فکر طلب علمست تا بدان قبول و جاه حاصل شود
و غرض از ان ذکر آنست تا مردمان در وی بنظر پارسایی بینند
و غرض از مخالفت شهوات دنیا آنست تا در وی بنظر زهد
نکرند این مذمومست و ملعون است اگرچه بصورت چنان نماید
که خدای تعالی راست و قسم سیوم آنک بصورت برای دنیا
است ولیکن بقصد و نیّت خدای را بود و از دنیا نباشد
چون طعام خوردن بقصد عبادت و نکاح کردن بنیّت آنک
فرزندی بود تا لا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ بگوید و آنک
اندک مالی طلب کند چون قصد بران فراغت طاعت بود

وبخ بیاری

و بی نیازی از خلق و فتوی سرعت هر که مالی طلب کند
برای لاف و تفاخر خدای را بیند باخود بخشم و اگر برای
آن کند یا از جملهٔ بی نیاز کرد در روز قیامت می آید روی او
چون ماه شب چهاردهم بود حاصل الامر دنیا آنست که حظ
نفس است در حال و آخرت را بدان هیچ حاجت نیست و هر چه
آخرت را بدان حاجت باشد چون برای آخرت است از دنیا نبود
همچنانک علفی که تو در راه حج همه از جملهٔ توشهٔ حج است بس
اکنون بدانک دنیا بر سه درجه است مقدار ضرورت در طعام
و جامه و مسکن و زیادت از ان مقدار حاجت است و ماوراء
آن مقدار زینت و تجمل است و آن نهایت ندارد و هر که بر
ضرورت اختصار کرد رست و جست و هر که در تجمل افتاد

مثنوی

ترا با مال دنیا دین نیاید ؛ چنانکت آن نیاید این نیاید
و هر که بر حاجت اختصار کند از خطر خالی نبود که بتنعم
نزدیک است بدین سبب بوده است که ارباب دین بر مقدار ضرورت
اختصار کرده اند و امام و مقتدای دین خواجه اویس قرنی
رحمة الله که جنان تنگ فرا گرفته بود کار دنیا را تا بندا شتند

که وی دیوانه است یکسال و دو سال بودی که او را از زندان می
وقت بانگنماز بامداد بیرون شدی و بس از دو ساعت رخصتش
باز آمدی و طعام وی خسته خرما بودی که از راه بردی
و جامهٔ وی پارهایی بودی که از خاکدانها برچیدی و بسی
هر کجا که رفتی کودکان سنگ در وی می انداختند که دیوانه

است رباعی

آنها که بر آسمان هفتم ماهند ، بر تختهٔ شطرنج ملامت شاهند
و آنها که ز سر آن سخن آگاهند ، دیوانه خلق اند و خود در راهند
بسی کسانیک آفت دنیا بشناخته اند روش و طریقت ایشان
چنین بوده است وراء انبیا و اولیا اینست اگر بدین درجه
نرسی باری کمتر ازان نبود که بر قدر حاجت اختصار کنی
و یکبار کی را ، تنعّم پیش نگیری تا در خطر عظیم نیفتی
بزاری از خدا ونه بخوا ، و این بکوی مثنوی
خدایا رحمت دریای عامه ، از لنجا قطرهٔ ما را تمامست
اگر الایش خلق کنه کار ، بدان دریا فروشویی بیکبار ،
نکاهد تیره آن دریا ز فانی ، ولی روشن شود کار جهانی ،
بزرگان گفته اند کمترین درجه که در کوی صدیقان کسی را

برآرند.

بدل بلا بند اینست که آخرت را دیوان باطن او کرد اند و گویا هی
دفتر
امیا بر دل او رقم زنند تا همواره دلش از دنیا بیکار میشود
و با خرت بانه آشنا میکرد د در خبرست مصطفی علم عیسی ساخته
بود از بوست نی زیرا که چون باران آمدی او را هیچ جای نبودی
نبودی که بدان پناه کردی صدیق اکبر گفت یا رسول الله علمه
السلام دستوری هست تا از بهر تو از گل خانگی بکنیم گفت
خانهٔ خورد
دَعْهُ یَا ابْنَ اَبِی قُحَافَةَ عَرِیْشِیْ کَعَرِیْشِ عِیْسَی اَلْاَمْرُ
اَهْوَنُ مِمَّا تَظُنُّوْنَ یا ابابکر ما را بدین حدیث مرنجان که
عیسی در عالم آمد و رفت آنجا که رفت او را بیش از ین نبود
که راست اگر عیسی که نقیب امت منست در دنیا بنا نکند من
که سیّد هر دو کونم اولیتر که نکنم کارها ازان سبکتر ست که شما
حیلا یند و هم شادی ما ازین غم و اندوهست مثنویات
جهان خاک بر فرق کسی باد ؛ که انکس نیست در اندوه تو شاد
جو غم از تست کوه شادمانی است ؛ اگر حرکت از تو زندگانی است
و در خبرست که مصطفی صلی الله علیه وسلم بخانه اندر آمد و گفت
هَلْ عِنْدَکُنَّ مِنْ غَدَاءٍ وهیچ چیز هست تا نهاری کنم گفتند
خواجهٔ خانه تویی اگر چیزی آورده بجوا ه رسول علیه السلام

تبسم کرد و گفت مرحبا بسفار الصالحین تا باد
خانه محمد چنین باد سبحان الله عجب کار لیس معراج
هرچه دولت و سعادت بود بر تاج عصمت او نثار کردند
و در خانه دان او یک لقمه طعام نه مثنوی

همه جانها صدیقان برادر خوانند ... که حیدانند که سر کار او چونست
وقتی چند دون شده بود تا چیزی تناول نکرده بود در مسجد
رفت و بنشست صدیق اکبر آن مرد با ادب که صد و بیست
جهار بیغامبر آمدند علیهما السلام و رفتند هیچکس را خبر نه
چون صدیق نبود در مسجد در آمد و بر انوی ادب بنشست
و عمر خطاب رضی الله عنه نیز در آمد و بنشست چون مصطفی
را معلوم شد که ایشان نیز از خانه همبران علت بیرون آمده اند
گفت قوموا بنا برخیزید تا خانه آن مرد رویم در خانه
ابو الهیثم انصاری آمدند گفت یا ابو الهیثم دانی بچه کار
آمده ایم گفت بگوی یا رسول الله گفت مرا گفته بودی که
از برای تو خوشه خرما نهاده ام بیاید تا آن خوشه خرما تناول
کنیم ابو الهیثم شاد شد و در بای مبارک غلطید و در حال
آن خوشه خرما بپیش آورد چون خرما بخوردند و آب خوردند

حکایت

حضرت رسالت علیه السلام گفت یا ابا بکر و عمر این جه خوردید
شما را خوش آمد گفتند بلی یا رسول الله گفت وَالَّذِي
نفسي بيده اللّٰه سائلكما عما اكلتما و شربتما
بدان خدایی که جان من در قبضهٔ قدرت اوست که بر محض
قیامت گذر نکنید تا جواب این که خوردید باز ندهید و قت
ضرورت با اینچنین تیغی بر فرق صدیق و فاروق زدند

اینچنین اینست که گفت مثنویات

عزیزانیکه حرف کار بودند ۔۔ ز نفس خویش چون بیزار بودند
نه نان دادند نفس مشتهی را ۔۔ نه بر خوردند یک نان فربهی را
ای برادر هر چیزی که طالب کور بینی نخواهد بود خواه
باش خواه جباش و خانهٔ که بمرگ خراب خواهد شد خواه
در آن خانه مال هباش خواه مار تا توانی در طلب رضاء حق
دست و پای می زن و در غم آخرت می سوز تا چون بمیری
زبان زده نشوی و در پشیمانی

مثنویات

خداوندا منم بیچاره مانده ۔۔ درین فکرت دلی صد پاره مانده
زما ببریده هم بیگانه هم خویش ۔۔ چو طفلان ماورا هی سخت دریش
همه بیچاره ایم و مانده برجای ۔۔ برین بیچارگی ما را ببخشای

خواجه سفیان ثوری سلطان متقیان قدوه اهل شریعت بوده
است در عصر خویش او چنان بوده است که ولید صاحب شرطه می گوید
که من مصطفی علیه السلام را بخواب دیدم گفتم یا نبی
الله مادین خدای و سنت تو از که گیریم و از که آموزیم
فرمود عَلَیْکُمْ بِسُفْیَانِ الثَّوْرِیِّ فَاِنَّهُ عَلَیَّ
اِبْلَادَةٍ دست در فتراک سفیان ثوری زنید تا شما را
او بر رضاء خدای رساند ابن سفیان حیکوید رحمة الله که الکی
کسی طاعت اهل آسمان و زمین بجاء آورد و دنیا را دوست
دارد او را در آفتاب قیامت بر بر بجی از هیبت فرستند و منادیان
باوی بر ان برج روند و آواز دهند که یَا اَهْلَ الْقِیَامَةِ هٰذَا
رَجُلٌ اَحَبَّ مَا اَبْغَضَ اللّٰهُ ای اهل قیامت این آن مرد است
که چیزی که خدای آنرا برانده بود این مرد آنرا بدوستی گرفتی
بودای برادر خون صدیقان در غم آخرت آب میشود
و مشتی گرفتار شهوت را خبر نه سوخته گفته است

رباعی

جان همه عاقلان عالم ریش است ۔ زان یک منزل که جمله را در پیش است
از تیغ اجل بریده در طشت فنا ۔ زین غم سر صد هزار زیرک بیش است

الکرامات

اگر نمازها فوت شده باشد وعدد آن ندانند کم جند ست

نقل است که روز جمعه هر وقت که خواهد چهار رکعت نماز

بکند در هر رکعتی الهکم الله یکبار و قل هو الله احد پنجاه بار

یکبار و آیة الکرسی یکبار و انا اعطینا پانزده بار ابو بکر صدیق

گفت که از سید عالم علیه السلام شنیده ام که دویست ساله نماز

کذشته او کفارت شود و عمر خطاب رضی الله عنه گفت که از سید عالم

شنیده ام چهار صد ساله نماز کذشته کفارت شود و عثمان

عفان رضی الله عنه گفت که از سید عالم شنیده ام شصد ساله نماز

کذشته او کفارت شود و این اختلاف وعده بر حسب اختلاف

وحی است و علی ابن طالب گفت رضوان الله علیهم که از سید عالم

علیه السلام شنیده ام که هفصد ساله نماز کذشته او کفارت شود

یاران پرسیدند یا رسول الله عمر ما و عمر حرمان دیکی هفتاد

و یا هشتاد و یا صد سال خواهد بود جندین وصف را معنی

چیست و خود نماز مادر و پدر و اقربا و فرزندان او کفارت

شود و عقب نماز این دعا بخواند و صد بار درود بر سید

عالم فرستد دعا اینست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اَللّٰهُمَّ يَا سَابِقَ الْفَوْتِ وَيَا سَامِعَ الصَّوْتِ وَيَا مُجِيْبَ

الْعِظَامُ بَعْدَ الْمَوْتِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَّعَلَى آلِهِ
وَاجْعَلْ لِّيْ خَرْجًا وَّمَخْرَجًا مِّمَّا أَنَا فِيْهِ إِنَّكَ تَعْلَمُ
وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ
يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ يَا وَلِيَّ الْخَطَايَا يَا سُبُّوحُ قُدُّوسُ
رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ يَا سَاتِرَ الْعُيُوْبِ يَا ذَا الْجَلَالِ
وَالْإِكْرَامِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ
مُحَمَّدٍ وَّآلِهِ أَجْمَعِيْنَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

ملتوں حدیث پنجم ترک دنیا برادر شمس الدین
الکریم اللہ بکرامۃ الزاہدین بداند کہ عبادت مستقیم
نکردد تا بترک دنیا نکویند یرا کہ چون ظاہر تو بطلب دنیا
مشغول بود و باطن تو بارادت آن عبادت چگونہ توانی کردن
کہ دل یکی بیش نیست چون بچیزی مشغول شد بچیزی دیگر
مشغول نتواند شد مثل دنیا و آخرت ہمچو شرق و غرب است بقدر
انک بیکی نزدیک شوی از دیگری دور شوی از ابو الدرداء
رضی اللہ عنہ روایت کردہ اند کہ گفت خواستم کہ جمع کنم میان
دنیا و آخرت و میان عبادت و تجارت ہرگز جمع نشدند روی
بآخرت آوردم و ترک دنیا کردم و روی بعبادت آوردم و

افتی

ترک بخارا

ترک تجارت کردم ۰ از عمر رضی الله عنه مرویست که گفت
اگر دنیا و آخرت کسی را جمع شدی مرا شدی بسبب قوتی
کین خود سجانه تعالی مرا داده است و قیمت عمل بترک
دنیا پیش نیست چنانک حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
فرموده است دو رکعت نماز از حرد عالم تارک بهتر است
و دوستتر است نزدیک خداوند از عبادت جمله عابدان
تا قیام قیامت بس چون عبادت بترک دنیا اینچنین مرتبه
می یابد واجب بود مر طالب عبادت را که ترک کند اما
معنی زهد در دین باید شناخت که چیست بدانک زهدی
که نزدیک علماء مادد نوعه است زهدی است که مقدور بنده
است و زهدی است که مقدور بنده نیست اما زهدی که
مقدور بنده است سه چیز ست ترک طلب چیزی که ندارد
از دنیا دور کردن چیزی که دارد از دنیا و ترک خواست دنیا
در باطن اما زهدی که آن غیر مقدور ست که دنیا بر دل
زاهد بکلی سرد کرده و لیکن چون بنده زهد مقدور بجای
آرد یعنی آنچ نیت طلب نکند و آنچ دارد دور کند و از
دل خواست او بیرون کند زهد غیر مقدور نیز بنده را

حاصل کرد بفضل الله وکرمه یعني دلش بر دنیا سرد
کرد و اینست زهد حقیقی نزدیک بعضی بزرگان و صعب
ترین کار درین باب برون کردن خواست دنیاست از دل
بسیار تار کسی بیني در ظاهر که محبّ باشد مر دنیا را در دل
بس مهمّ آنست که خواست دنیا از دل بیرون رود کار اینست
و گفته اند چون بنده بدان دو چیز مواظبت کند آنچ
ندارد نطلبد و آنچ دارد دور کند خدای تعالی اورا
توفیق دهد که خواست دنیا از دل نیز دور کند اگر کسی همت
خویش از طلب همه کون خالی کند حر او راه قمام زهد دست
نیست تا دل تا دل از طلب آن خالی نکند از بهر آنک طلب
رغبت است و زهد ضدّ رغبت وَالضِّدَّانِ لَا
يَجْتَمِعَانِ و دیگر آنک امام اندر زهد انبیا اند و ملک
دنیا همه سلیمان بیغامبر را بود عم و بي شبهه سلیمان
علیه السّلام زاهد بود دشوار شد که خالي کردن دل از
طلب دنیا با وجود ملک و ملک بهتر از خالي کردن دست
با وجود طلب در دل و اگر کوبي چیست حکم زهد در دنیا
فرضست یا نفل بدانک زهد در حلال باشد و در حرام در

وحال بمنزلهٔ مار است و انبیا و اولیا مجرّ مانند که افسون آن مار می دانند و زهر او بایشان زیان
کار نکند ولیکن آنست که هر صبی را زیان دارد که چیزی که هر مجرّم را زیان ندارد و مجرّم را
چون فرزندی بود و ماری بیابد و می داند که اگر بگیرد او را زیان ندارد اما ان کودک بداند اقتدا
کند در گرفتن مار بس هلاک شود بس اینجا مجرّم چه کند ضرورة از مار بگریزد و بکودک که نداند خویش
بنماید و در نظر او صورت مار را زشت کرداند و ویرا تحریض دهد که در و زهر نیست ع ج

فرنست و در حلال نقل و این حرام نزدیک کسانیک در طاعت
استقامت یافته اند بمنزله حرد ارست که نخورند ملکی
بتوقف حرمت بمقدار مصالح وقت و اما نهد در حلال
(یعنی دفع ضرورت)
حرام الا آنرا باشد که نزدیک ایشان حلال بمنزله حرد ارست و این
قوت نخورند از و ملکی مقداری که از ان چاره نیست و الکی این طاقت
نداری و این قوت ترا نیست و البته طلب خواهی کرد باید که نیت
تو در طلب آن باشد که بدان واسطه تقویت بر عبادت حاصل
شود و بندگی راست کنم نه انک شهوت و لذت و تنعم و راحت
که چون بدین نیت که گفته شد دنیا بگیری این از تو خیر
باشد ما یستعان بالعبادة فهو عبادة این قضیه
مهذب راست و در زهد تو قادح نبود و ترا از زهد بیرون
نیارد و بزرگان گفته اند زهد بنیاد همه خیرهاست و
واصل است همه احوال پسندیده را و مقامات محموده را و اول
مقام مرید آنست که هر که اصل را استوار کرده باشد دیگر مقامات
بروی درست تواند کرد و هر که استوار نکرده باشد بناء
دیگر کارها بروی درست نتواند کرد زیرا که البناء علی
الفاسد فاسد گفته اند و گروهی از بزرگان فرموده اند

و حلال هم نزدیک ایشان بمنزله زانست که ضرورت
ان بحد حاجت حال خاطر ایشان تکدر و اینرا
سرد شدن دینا برد و الا گر کسی گوید که
کرد دینا با چندین لذتها که دارد نزد ما
شهوتقایی که دارد حرام همچو اتش باید
همچون مردار جواب برانک زین باب ضربه
تا اینکو تر فهم کنی بدانک این بگیری مانند آنک
بالجمله کی شرایط از بادام و نکر و بستن و
و خوبتر بوی و عیوان نسازد تو
تجنیب کند و حرجی انرا به بیند و یکی دیگر
بس صاحب حلوا حلوا را بیش ان هرد و کس نهد
که بر تجنیب کردن زهر مطلع است قطعا دیگر
زهد کند تا اصلا در خاطر او نکذرد و بهیچ
از ان نخورد و این حلوا بنزدیک او بمنزله
بلکه صعب تر از ان مبب افتی که بر ان دهد
و هیچ بظاهر او و زینت او مغرور نشود
مسکین جاهل که بر زهد مطلع نیست و بظاهر
نمود و بی غیرت میخورد و دنیا باشد که ان زهد
باطن او خراب کند که اینچنین حلوا بجز احتراز کردن
اینست مثل حرام دینا با اهل بصیرت و جاهلان
راسخ هم منهاج العابدین

که هرکه نام زاهد اندر دنیا یافت هزار نام ستوده یافت،
وهرکه نام راغب اندر دنیا یافت هزار نام نایسند یافت
ازینجاست که امام نصرابادی علیه الرحمة گفته است زاهد
در دنیا غریب است وعارف در آخرت غریب واز خواجه امام احمد
حنبل رحمة الله روایت کرده اند که گفت زهد بر سه وجه است
یکی ترک حرام واین زهد عوام است ودیگر ترک فضول حلال
واین زهد خواص است وسیوم ترک چیزی که از حق بنده را
مشغول کند واین زهد عارفانست آرین تقسیم ابیات شاعران
وکلمات مشایخ در مدح وذم زهد وزاهدان نیکو فهم وشنود
وغلط نیفتد خواجه فضیل بن عیاض رحمة الله گفته است
که حق تعالی همه شرها را در یک خانه نهاد وکلید آن حب دنیاست
وهمه خیرها در یک خانه نهاد وکلید آن ترک دنیاست هان ای هان
ای برادر تا کرد جسد پر حسد ونهاد بی بنیاد خود طواف
نکنی که کرم پیله چون بر گرد خود طواف کردن ساخت در حبس
نفس خود محبوس ماند وجان درمیان نهاد یکی از خانه سیاه
نفس بیرون آی وطواف کرد کعبه دل جا وخوف کن ودر حرم
زهد وترک جای گیر تا فردا چون در صحرا قیامت با نور معرفت

بدایت

بدید آیی دوزخ را با تو طاقت نبود نعره و فریاد اینست

که گوید جز یا مومن فان نورک اطفاء لهبی بگذر

ای مومن بسلامت که بیم آنست که نور ایمانت دمار از نهاد ما بر

آرد و ذرهٔ سوز و گداز ش در مانگذارد در معصیت خویش چه

نظر کنی و آب و خاک چه بینی آن به بین که او را بایست الا تو

که معصیت نکنی نتوانی زیرا که تو بیی که معصیت کنی و اوست

که بیامرزد و هر کسی آن کند که صفت اوست بس کوبیی که چگونه

بنده ٔ من اگر حرفت تو معصیت است صفت من مغفرت است

تو حرفت خود را رها نمی کنی من صفت خود را کی رها کنم نبّیء

عِبَادِیْ اَنِّیْ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِیْمُ اینست اگر عاصی

آن منی اگر مطیعی من آن توام و انگه بوقت گناه جاهلت

خواند دانی چیست تا عفوت کند چنانک آدم را عذر گفت

اِنَّهٗ کَانَ ظَلُوْمًا جَهُوْلًا و انگه وقت شهادت عادلت

خواند دانی چیست تا قبولت کند لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَالْمَلٰٓئِکَةُ

وَاُولُوا الْعِلْمِ و انگه بوقت طاعت و عبادت ضعیفت خواند

وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِیْفًا دانی چیست تا تقصیرت عفو کند

عاقبت بخیر باده بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

یعنی گواهی داد خدای تعالی که نیست خدای بحق مگر او و گواهی دادند فریشتگان و خداوندان علم که

شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهٗ

مکتوب هفتاد و ششم در سعادت و شقاوت برادر
شمس الدین سلمه الله تعالی بداند که سعادت و شقاوت
دو خزانه است هر خداوندرا که کلید یکی طاعت است
و کلید دوم معصیت است آنرا که ازلش است السَّعِيدُ مَنْ
سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ آورده اند طاعت که کلید سعادت
است بدست وی دادند و آنرا که ازل ازلش است الشَّقِيُّ
مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ آورده اند معصیت که کلید شقاوت
است بدست وی نهادند امروز هر کسی در دست خویش نظر
کند که کدام کلید در دست دارد همانست بحکم جریان سنت
الهی اینجا میگویند که سعید و شقی امروز پیدا است
ولی در دیده علماء آخرت نه علماء دنیا اشارت برین کرده است

که گفت مثنوی

ما دیبا دانیم و برد رازی دانیم ؛ ما عشق حقیقی از مجازی دانیم
همه عزّ و دولت بنده را در طاعت است و همه ذلّ و خسارت
در معصیت همه قرب و کرامت در طاعت و همه عقوبت
و هلاکت در معصیت هر کرا افکندند در راه معصیت افکندند
و هر کرا برداشتند در راه طاعت برداشتند صوفی معتکف
معه قدس را

که هفصد

که هفصد هزار سال ایشان تسبیح و تقدیس بی‌دست داشت بترک
سجده افکندند چنانک هرگز بر نخاست وسگ اصحاب کهف
را که بخاست و خباثت صفت داشت چند کامی که بموافقت
صدیقان زد برداشتند چنانک هرگز نیفتاد این چیست ذلک
تقدیر العزیز العلیم

مثنوی

قومی بفلک رسید قومی بمغاک ، فریاد ز تهدید تو با مشتی خاک
سبحان الله این عجبتر چه بود که علم همه علما نکو سار شد هیچکس
را بر سر این مسئله وقوف نه عقل همه عقلا کم کشت کسی را بدین
حدیث راه نه رحمت بر جانش که گفت

قصیده

عشقم که در دو کون مکانم بدیل نیست ، عنقا مغز بم که نشانم بدیل نیست
زابرو و غمزه هر دو جهان صید کرده ام ، منکر بدین که تیر و کمانم بدیل نیست
چون آفتاب در رخ هر ذره ظاهرم ، واز غایت ظهور عیانم بدیل نیست
گویم بهر زبان و بهر گوش جبرئیل ، واین طرفه تر که گوش و زبانم بدیل نیست
چون هر چه هست در همه عالم همین منم ، مانند دو عالم از انم بدیل نیست
عجب کاری و مشکل سری ، آدم را آفتند کندم مخور و حکم کرده است
که خورد و شیطان را آفتند که آدم را سجده کن و حکم کرده است که
نکند مردان شرق را در غرب انداختند و غرب را در شرق افکنند

مسئله رضا و قضا و این مسئله مشهور است که در ان هاتف حجره حضرت
مخصوص شد بدان که بندگان بر دو قسم اند یکی آنکه بطاعت
بر سر می زند تا بهشت بدو دهند و دیگری آنکه بمعصیت
می رود تا دوزخ بدو دهند و آن نه چنان است که بهشت
و دوزخ بی علم ازلی بر بندگان قسمت کرده اند
حاشا و کلا بل بهشت و دوزخ بر حسب علم ازلی
بندگان را داده اند

لطف و کرم هر دو و فضل و عدل
هم میکوشند هم میکوشند قضا نقد

هر کجا رسیدند و رفتند همین شنیدند که همه را از طلب چاره نیست
لیکن خود یافتن روی نیست ای برادر یک سر از عالم الوهیت
بیش آشکارا نکرده بودند اما که مقدمان راه و سالکان درگاه
بودند گفتند لا عِلْمَ لَنَا اب و خاک چه گوید همه اقلام خنکر
گشتند و همه افهام متحیر ماند و همه اوهام منقطع گشت سر او
او بیش نداند اِنِّیْ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ گفتند ای محمد
نبوت تو نبوت پاک و عهد تو عهد پاک و حشمت تو حشمت
عظیم و خطاب تو خطاب کریم ولیکن ما همان خداوندیم
که هر چه خواهیم کنیم دیرست که ما بر زبانها مهر نهادیم و گفتیم
لَا یُسْئَلُ عَمَّا یَفْعَلُ حضرت جلال او از ایمان و طاعت
منزه و درگاه پاک او از کفر و معصیت هم مقدس همه یکرنگ
دارد خواجه سنایی گفت رحمة الله

مثنویات

بی نیازی را چه کفر و چه دین ؛ بی زیانی را چه سگ چه یقین
گرگ یوسف زی نشد خورد و برزگ ؛ گرگ نه او یکی است یوسف و گرگ
علم را قاعده طاعت کردند و جهل را اساس معصیت نهادند
ایمان و طاعت فرزندان علم اند کفر و معصیت فرزندان
جهل چنانک هر کز از علم کفر و معصیت نیاید از جهل ایمان

و طاعت

وطاعت نباید ومقصود انک طاعت کلید سعادت است
ومعصیت کلید شقاوت هر طاعت کہ هست اگرچہ خوردست
نباید کرامت وهر معصیت کہ هست اگرچہ خوردست نباید
کرد بزرگان گفتہ اند سه چیز در سه چیز بنهانست یکی رضا
در طاعت بنهانست دوم سخط در معصیت بنهانست
وسیوم ولایت در میان مومنان بنهانست بس هیچ طاعت
نباید کرامت زیرا کہ شاید رضا هما نجا بود وهیچ معصیت
نباید کرد اگرچہ خوردست زیرا کہ شاید کہ سخط هما نجا بود
وهر مومن را کہ بینی بہ از خود تصور باید کرد وگمان بری
کہ از دوستانست شاید کہ ولایت هما نجا بود جهد بندگی
اینست امّا لباسی کہ از برای کسبی دوختہ اند نزع آن از
وجود ممکن نیست لا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ قومی ب
وروزه مجاهده وریاضت کرامتہ وقوت خود را بخوری
وباقلایی باز آورده اَلطَّلَبُ رَدٌّ وَالطَّرِيقُ سَدٌّ بکوش
ایمان فرو خوانده وقومی دیگر در بتکده مشغول کشته ومعتکف
شده ولایت وعزّی را معبود ساخته ومسجود خود کرده اند
وندا از حضرت عزّت بیا پی شده اِنَّا لَكُمْ شِيَعٌ أَمْ أَبَيْتُمْ

وَاَنْتُمْ لِيَ شِئْتُمْ اَمْ اَبَيْتُمْ شما مرا ايد ومن شمارا ام
خواهيد يا نه اي برادر اكر معصيت است وطاعت نيست عفو
ومغفرت او در بيش است چون فرشتكان كفتند اَتَجْعَلُ
فِيْهَا مَنْ يُّفْسِدُ فِيْهَا حق جل جلاله نكفت كه ايشان فساد
نكنند فرمود اِنِّيْ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ اكر نا اهلند
اهلكردانيم اكر دورند نزديك كردانيم اكر ذليلند عزيز
كردانيم اكر شمارا بر جفاء ايشان نظرست مارا بر دلهاء ايشان
نظرست اكر شما دست بعاصيت خود زده ايد ايشان دست
بر رحمت مارزده اند جه خطر عصمت شمارا اكر قبول ما نبود
وجه ضرر معصيت ايشانرا چون عفو ما بود من آن دانم
كه شما ندانيد ايشان بر داشته لطف ازل اند ونواخته لطف
ابد نقصاني كه وقتي بود ازل را وابد را خراحمت نكند معصيت
داني جيست خالي است كه بر جمال تو كشيده نا ديده حاسد بران
افتد نه بر جمال تو تا بدا ني كه ما نواخته كان لطف اويم وبر
كشيدكان كرم اويم ما مخلوقي بي نظير واو خالق بي مثل
وبي نظير ما را مثل روا الوهيت نه مثل روا از روي قدرت اما از
روي غيرت ومحبت روا نه در قدرت چون ما هم كه صد

هزار

هنر همسایه را آفریدن روا آفا ارزوی محبت وغیرت

چون ماهر کز آفریدن روانه حرمی بود بسری داشت آن پسر

را دوست داشتی گفتند این پسر را چند دوست داری گفت

از دوستی که او را دارم نخواهم که مرا فرزندان دیگر آیند که نباید

که در محبت باوی شریک گردانند والسلام بسم الله

الرحمن الرحیم ملتو بفتاد هفتم در شرح قدر

برادر شمس الدین بدان، که ارباب صدق از تهدید لعیال

خداوندان ترسانیدن

الصادقین عن صدقهم بترسان واصحاب طاعت

ای سوال کنند صادقان را از صدق ایشان

از تبر والمخلصون علی خطر عظیم لرزان عباد

مخلصان بر خطری بزرگ اند

وزهاد عارف عالم از هیبت شیخ بی نیازی ان الله الغنی

بدرستی که خدای تعالی هر آینه بی نیاز است

عن العالمین سرگردان بیت

از عالمیان

ای کار ازان فتاد مشکل، معشوق غنی و ما گدائیم،

ومن وتو که هیزم هاویه و سقریم و با نمرود و فرعون

نام دوزخ نام دوزخ

در یک سلسله افتاده خوابی غفلت خوش خفته کفته ایشانست

زنجیر ارشاد

که آنج غفلت بادلها کند دوزخ با کافران نکند ای برادر اینجا

جه جای قرار و آرام است صورتی از آب و خاک ساخته و پیش

تقدیر در میدان ابتلا انداخته اگر ببرخورد مست است و اگر

آزمایش

اگر سنه باشد ، نوانه است واگر خفته است حرداره ، واگر بیدار
است متحیر است عجز قرین او شده وضعف صفت لازمهٔ
او کسنه اگر کرد معرفت کردد کویند وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ
قَدْرِهٖ ، واگر بعبادت مشغول شود کویند وَمَا اُمِرُوْا
اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ واگر از هر دو کرانه کیرد
کویند وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ ، واگر
غافل بنشیند کویند اِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيْدُ الْعِقَابِ واگر
شفیع طلبد کویند لَا يَتَكَلَّمُوْنَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ
الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ، واگر بخود و یا بغیری نظری
کند کویند لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ ، واگر
بخواهد در دو بخود سودایی کند کویند وَاِنَّ عَلَيْكُمْ
لَحٰفِظِيْنَ ، واگر خواهد که در دون بازاری سازد کویند يَعْلَمُ
السِّرَّ وَاَخْفَى ، واگر کوشهٔ جای کند کویند اَيْنَ الْمَفَرُّ
واگر کرین طلبد کویند وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ، واگر فارغ بنشیند
کویند وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ، واگر جهد
کند کویند يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَاءُ ، واگر نومید شود
کویند لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ، واگر ایمن کردد کویند اَفَاَمِنُوْا

مَكْرَ اللّٰهِ

مَكَرَ اللّٰهِ والكرفزياد كند كويندة لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ

رباعي

آرند يكي ودكري برمايند ؛ برهيچكس اين راز همي نكشايند ،
مارا رقضا جز اين همي ننمايند ؛ بيمانه تويي باده بتو بيمايند ،

كفته عارفانست دَخَلْنَا الدُّنْيَا مُضْطَرِّيْنَ وَلَقِيْنَا فِيْهَا مُتَحَيِّرِيْنَ وَخَرَجْنَا مِنْهَا كَارِهِيْنَ حضرت رسالت صلى الله عليه وسلم شبي بخفت چون برخاست هفده تار موي سپيد كشته بود پرسيدند اين چه حالست كفت سورة هود دوش برما عرض كردند اين اثر آن خطابست كه كفتند فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ يعني مستقيم باش چنانچ فرموده شدي

اي برادر راه نا ايمن است ومنزل غايب دور ومحبوب ومطلوب نامتناهي وقالبي ضعيف دلي بيچاره وجاني عاشق وسري مشتاق

مثنوي

جز جان وجكي نيست شكار خور تو ؛ زانست كه هر سري ندارد سر تو ،
بس خرمن طاعت كه بوقت نزع جان وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا بباد بي نيازي بردهند وبس سينهٔ آباد ان كه در حالت سكرات موت وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ه خراب كند بسي وهمي كه در لحد از قبله بكردانند

بس آنرا اگر در شب نخستین بیگانه بخواند یکی را کویند
ثم نومة العروس یکی را کویند ثم نومة المجوس
ردی می آید که بهیچ طاعت باز نگردد شعر
مَنْ ثَمَّ یَکُنْ لِلْوِصَالِ اَهْلاً ؛ فَکُلُّ اِحْسَانِهِ ذُنُوْبٌ
هرکه نباشد مر وصال را لایق بس همه نیکوییهای او گناه است
وقبولی می آمد که از بهیچ معصیت نیندیشد شعر
فِیْ وَجْهِهِ شَافِعٌ یَمْحُو اِسَاءَتَهُ ؛ مِنَ الْقُلُوْبِ وَیَاتِی الْمُعْتَذِیْرَ
خلیل را از بتخانه آزر بین وَتُخْرِجُ الْحَیَّ مِنَ الْمَیِّتِ
میخوان و لنغانرا از سرای نوح بنگر وَتُخْرِجُ الْمَیِّتَ مِنَ
الْحَیِّ میدان اثبات آدم به بین که زبان زلّت محو نکرد و محو
ابلیس به بین که اثبات طاعت سود نداشت چنانک لَهُمُ
الْبُشْرَی خواند کافرانرا همراه است لَا بُشْرَی یَوْمَئِذٍ
لِلْمُجْرِمِیْنَ راند کافرانرا در راه است چنانک سِیْمَاهُمْ فِیْ
وُجُوْهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُوْدِ بیانست یُعْرَفُ الْمُجْرِمُوْنَ
بِسِیْمَاهُمْ نشانست
شناخته شود گناهکاران به

رباعی

غافل منشین ز خویشتن چون بیخبری ؛ حاصل کن ازین جهان فانی هنری
خود بنشینند غبار و شک برخیزد ؛ کامپلست بزیر رانت یا لاشه خری
تا توانی دل شکسته باش و خراب موسی علیه السلام در مکالمت

گوید که

خود کفت یا ربّ این اطلبک قال عند المنکسرة
قلوبهم لاجلی یا بار خدایا ترا کجا طلبم فرمود آنجا که
دل شکسته است و از خلاص خویش رمیده کفت بار خدایا هیچ
دلی از من شکسته تر و نومیدتر نیست کفت بس من آنجا ام
که تویی تا حرد را هنوز سپر در دست است دل از جان بر نکرفته
است و چون سپر را بیفکند و اسپ را پی کرد و شمشیر بر کتف پای
بر زمین زد آنکاه کویند دل از جان برداشت عزیزی میکوید
بعیادت درویشی رفتم و کفتم لیس بصادق فی حبه
من لم یصبر علی ضربه هر که او صبر نکند بر ضرب او در
حب او صادق نیست آن درویش سر بر آورد و کفت غلط کردی
لیس بصادق فی حبه من لم یتلذذ بضربه هر که از زخم
آو لذت نیابد او در محبت صادق نبود مشایخ عراق کفتند
حرد بر حدّ معرفت نرسد تا منع و عطا بنزدیک وی یکسان
نشود چون شبلی بشنید کفت این غلط است حرد آنکاه عارف
کردد که نزدیک او منع بر عطا بچربد زیرا که منع حرد حق است
علی الخصوص و در عطا شایبه حرد بنده است و عارف حقیقی
آنست که مراد خود را فدای مراد دوست کرداند عافیت و خاصّت

بخین باد والسّلام بسم اللّٰہ الرّحمٰن الرّحیم

مکتوب نهفتاد هشتم در خوف ورجا برادر شمس الدّین

سلّمه اللّٰه سلام ودعا خواند وبداند که خوف ورجا مرید را چون

آفتاب وسایه است مرمیوه را اگر همه سایه بودی بخته نشدی

واگر همه آفتاب بودی بسوختی تا هر دو جمع نشدی میوه بروز کار

بخته نگشته همچنین مرید را نواخت سایهٔ لطف وگداخت آفتاب

قهر بروز کار بخته می کرد کاه لطف بی علت میکوید در رای که

در عزت

اینجا کرد قایم سکی تو بیدهٔ دیله دوستان می سازند وبتیر نیش

وَکَلْبُهُمْ باسِطٌ ذِراعَیْهِ بِالْوَصِیدِ در کلام مجید خود

تا قیامت می نوازند کاه قهر بی علت بی ندامی کند الحذر

الحذر اینجا معلّم ملکوت را که هفصد هزار سال معتکف

درگاه بود لباس ملکی از سر شن بر میکشند وداغ وَاِنَّ عَلَیْهِ

لَعْنَتِیْ بر پیشانی او می نهند کاه عمر را که بیکانه بود در کلیسیا

از بیش بت برمیدارند ومیکویند اَنَا لَکَ شِیْتَ اَمْ اَبَیْتَ

خر ترا هستم خواهی تو یا نه باز زنی تو

وَاَنْتَ لِیْ شِئْتَ اَمْ اَبَیْتَ وکاه بلعم باعور را که یکانه

و تو مرایی خواهی یا نخواهی

بود واسم اعظم خلعت داشت از مسجد برون میکنند و

در طویلهٔ سکان می بندند ومیکویند فَمَثَلُهُ کَمَثَلِ الْکَلْبِ

بس مانند او همچو مانند سک است

۵۰۰

از تحمّل

ان تحمل علیه یکهفت کاه هزار اسیاء بلاورجاء عنابر دل
وحکر حریدی راندکاه هزار سالکان خطایر قدس را بر
استقبال اوی فرستند وبلطف میخوانند کاه کوهی بخسند و
کاه کاهی نکذارند کاه درصدر بهشت نشاند وکاه بیرون
کنند وبردر نکذارند همچنین کاه اورا بدو نماید وکاه اورا
ازو برباینند چون اورا بدو نماید کویند خداوندا بسکی ببذیر
وچون اورا بستاند جز انا الحق وسبحانی نکویند وهردو طرف
راست است واز آنجا کنبت اب وکل است جز سیکی دیکر چه بود
واز آنجا کنبت وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُّوحِي است جز انا الحق
وسبحانی دیکر چه بود اینجا عقل وعلم نکوسارند اینجا پیرو
مُرید نقشی بردیوارند اینجا فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ است اینجا
يَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيدُ است میان این نوازش
وکداز ش افکندن وبرداشتن راندن وخواندن بلکه مال بالا
بست کردن وبشراب لطف مست کردن نه کریکردش روزکار
بخته میکردد چنانک آن میوه اکر اینجا هرجا بودی کاهلی
وسستی بارآرد خام بماند واکر همه خوف بود یأس قنوط
ناامیدی
سوخته کردد بقا نیابد بس از خوف ورجا معجونی باید علی

الخطیرة القدس الجنة

ازو

ای دیدار کننده است هر چیزی را آنچه که بجنس اهل نیم

بکند خدای تعالی آنچ بخواهد وحکم کند انچ بخواهد

التساوي تا علاج مرض حيض كردد كفته اند خوف ورجا برابر

مريد را چون دو پر ست مرغ را تا هر دو پر برابر است برابر
پرد واكر كم وبيش بود پرد ولي كژ واكر يكي بود ودكر
نه لابد ست او را هلاك بايد شد ودر كتب مشايخ مسطور است
در رجا بايد كه چنان باشد كه اكر معصيت وخلاف هم عالم
تنها او دارد وندا بر آيد كه در بهشت نرود مكر يك كس او داند
كه آن يك كس منم ودر خوف چنان بايد بود كه اكر همه طاعات
وعبادات جميع انبيا ن تنها او را بود وندا بر آيد كه در دوزخ نرود
مكر يك كس او داند كه آن يك كس منم اما مريد را غلبهٔ خوف بر رجا
حسن است تا ارباب سلوك در خوف بجدّ ي بوده اند اكر بينندهٔ
اينانرا ديدي كفتي مكر از رحمت حق نوميد كشته اند ومعلوم
بيچارهٔ جنانست كه اين معنى مريد را در صحبت اين طايفهٔ
وخدمت اين كروه زود تر ازان ميسّر كردد كه از مجاهده وخلوت
خود وقصّهٔ سكّ اصحاب كهف مرخرد مندانرا برين شاهد
است سكي بود در خدمت مردان اين راه چند قدمي زد

مردم شد چنانك كفته است بيت

سكّ اصحاب كهف روزي چند ، پي نيكان كرفت مردم شد

قدم ۵۰۲

وبعضي از

وبعضي از صحابه در اول کار در کلیسیا و بتخانه در سجده
کردن پیش بتان دو تا کنند بودند و در زنار و بیکانگی عمر بسر
برده ناگاه دولت صحبت حضرت رسالت علیه السلام بدید
کنت و شرف خدمت آن ستانه ایشانرا چند روز میسر شد حریدند
بودند بمراد رسیدند و بیکانه بودند یگانه شدند هر یکي خلیفهٔ
کنت را اسلام مقتدایي شدند این خود اینجا بود جون نمودا
شود هر یکي را بینی خرسندي یا ماهي نقلست جون اهل
بهشت در بهشت فرود آیند وجود و قصور و شراب طهور
قرار گیرند ناگاه بر قي بتابد جمله اکمل بهشت جنان منور
کردند که همه در سجده افتند و گویند الجبار اطلع علینا
خداوند ما بر ما تجلي کرده است گویند هیهات نه چنین است
امیر المومنین عثمان از حجره بحجره نقل فرموده اند کوشهٔ
ردائ او بود که بتافت از اینجا بدان بشناس که صحبت این طایفه
وخدمت این گروه چیست بیت

شرف خواهي بکرد مقبلان کرد ، که زود از مقبلان مقبل شود مرد ،
وهر چه کني اگر چه اندک بود باید که مخلص و صادق باشي اخلاص
آنست که خلق را از راه برداري و صدق آنست که خود را از

ارنجا بدان و بشناس که صحبت این طایفه و خدمت این گروه چیست

میانه برگیری چون بدین مقام رسیدی واین بادیه بسخی بگذاری
ببریدی نه ریارا بانو کاری بود نه عجب را بر تو راهی چون این
دو حجاب نماند ترا راست بدرگاه حجاب نماند مکاشفهٔ نور
فی نور آشکارا گردد حجاب نامحرم راست چون نا تو محرم گشتی
حجاب برخاست و محرم آنست که از جنابت اجنبیت نهاد خود
غسل داده است که قرب تو در بعد قست و کمین نسان قرب دوام
مراقبت و محافظت است و علی الحقیقه هر رونده که او خود
را ذره محل ثبت و منزلت اثبات کرد و بدید در عین مکر و عالم
بعدست نه قرب ندید تا که ملایکه بدیده رضا و خوش آمد اعمال
نگریستید گفتند نحن نسبح بحمدک سلطان امر از عالم
ارادت در آمده که اسجدوا لادم این مشی کل را سجده کنید
تا قدر تسبیح و تحمید شما از نیش دیده شما بر خیزد عافیت
بخیر باد والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
خلق دشمنان نهم در گردد بر اراده اعز شمس الدین بداند
که خلق را اندر روح اختلافست کروهی روح را جسم گفتند
و کروهی جوهر گفتند و کروهی عرض گفتند و کروهی قدیم گفتند
و کروهی محدث گفتند مذهب ترسایان آنست که گویند روح قدیم

مکاشفه

الله وقول

است وقول بعضي از فلاسفه همين است اما مذهب سنت وجماعت
آنست كه روح گوئيم وماهيت نگوئيم وكيفيت نگوئيم وازينجاست
كه خواجه جنيد رحمة الله فرموده است الروح شيء استأثر
الله بعلمه ولم يطلع عليه احدا من خلقه ولا يجوز
العبارة عنه بأكثر من موجود لقوله تعالى ويسألونك
عن الروح قل الروح من امر ربي مذهب اينست كه خواجه
جنيد گفت رحمة الله عليه وفقها وائمه همبرين اعتقادند كه حق
تعالى از هستي وي خبر داد كه گفت ويسألونك عن الروح
انكار قدم از وي نفي كرد بدين كه گفت وما اوتيتم من العلم
الا قليلا ربي از بهر آنكه زير امر نيايد مگر مخلوق ومحدث بس آنچ خداوند
گفت بدان مقر ايم ونگوئيم كه چيست وچگاست از بهر آنكه ما را
صانع وي از وي خبر داد اما از ماهيت وكيفيت وي خبر نداد
بزرگان چنين گفته اند كه حق تعالى از جمله مخلوقات يك مخلوق
را روان روح است بديد نكرد كه چيست وچگاست تا خلق از شناختن
وي عاجز آمدند تا بدانند كه چون مصنوعي را بي تعريف صانع
(شناسان كه دانايند) (مخلوقي)
همي نشناسند حرصانچي بي تعريف وي كي شناسند مولانا روم
فرمايد عليه الرحمة قطعه

است روح چيزي است كه بديد نكرد
بعلم خود ودريافت ورا خلق را
خود وروانست بيازمود روح بر
قول خداي تعالى چيزي بر سنت نزد اي محمد از
بيان روح از كار بر ورد كار من است

مر

بشنو این خطاب از ساخته شو جواب را ؛ ذرّه مر آفتاب را کشته عظیم آیتی

جمله ملوک راه دین جمله ملایکه آیتی ؛ سجده کنان کای صنم بس خدای رحیمی

یعنی تواضع کنان

لائه ترا من ارا

عزیزی دیگر گفته است مثنویات

تنت زنده بجان و جان نهانی ؛ تو از جان زنده و جان را ندانی

زهی صنع نهان و آشکارا ؛ که کس را جز خموشی نیست یارا

کار یکی

قوت و طاقت

سئل ابو بکر القحطبی رحمه الله عن الروح فقال لم یدخل

بر تیله مثل

تحت ذل کن گفت جان اندر زیر ذل کن نیامده است بس معنی

نزدیک این تا یا آن بود که روح نیست مگر زنده کردن و زندگی یعنی

که خدای تعالی قال : حرتن را تا زنده کنت و الا خیاء

صفة المحیی و زنده کردانیدن صفت زنده کردانده است .

کالتخلیق صفة الخالق چنانک آفریدن صفت آفریدگار است

و استدلال بر این کرد که خداوند عزّ و جلّ گفت قل الروح من

امر ربّی که روح از امر خداوند است و امر خداوند کلام اوست

و کلام او غیر مخلوق است چنانست گوئی که این قایل میگوید

که تن زنده کنت بقول خداوند تعالی عزّ و جلّ زنده کنت که گفت

کن حیّا و روح معنی نیست اندر کالبد بزرگان گفته اند

این درست نیست و درست آنست که روح معنی است اندر کالبد

۵۰۶

آفریده

آفریدهٔ همچو کالبد فاما انک گفت لم یدخل تحت ذل کن

این اشارت است بعدم از بهر آنک اشیا بر دو نوعست یا محدث

است یا قدیم است هرچه محدث بود زیر ذل کن آمده بود و آنچ

قدیم بود زیر ذل کن اندر آمده نبود بس حق را از قدیم گفت

از بهر آنک هر موجودی که نه محدث باشد قدیم باشد و این

باطل است از بهر آنک آن روح که جسد بدو نام حیّ میگیرد

صفت جسد است زیرا که روا نباشد که ذاتی موصوف بود

بصفتی که اندر غیر وی باشد بس درست شد که روح صفت

این حی است و این ذات حیّ محدث، و محال باشد ذاتی

محدث را صفتی قدیم چنانک محالست ذات قدیم را صفت

محدث اما انک گفت لیس الا الاحیاء و الاحیاء صفت

الحیّ کما ان التخلیق صفة الخالق این استدلال خطاست

از بهر آنک اگر این بر روح برانیم در همه صفات همچنین باید

راند تا گوییم ساکن بسکون ساکن نیست جه بتحرک متحرک

بسکین مسکّن ساکن است و متحرک بتحرک متحرک نیست

جه بتحرک متحرک متحرک است و خواب و بیداری و تن درستی

و بیماری و همه صفات مخلوقات بدین اصل باید راندن و باید

این کتاب از طرف دانشمند فرزانه شهر نشانه استاد

گفتن که این همه زیر دل بن سیاه الله و این درست بیدا است
بس آن همه درست نباشد و آنک استدلال کرد بدین قول خداوند
قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وگفت امر او کلام اوست و کلام
او مخلوق نیست این استدلال خطا افتاده است از بهر آنک
خداوند نگفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي تا روح امر بودی
نه امر کلام بودی ولیکن گفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي
روح ثابت کرد آنجا گفت روح از امر منست دلیل کنیت
که روح نه امر است ولیکن از امریست واگر برین سخن این
واجب آید که روح نه مخلوق باشد لازم آید که همه چیزها
نا مخلوق باشد از بهر آنک همچنانک روح امریست همه چیزها
از امر ویست که آن امر تکوین است چنانک کن فیکون
از عرش تا ثری و از ازل تا ابد همه محدثات را صفت
اینست که گفت کن فیکون و همه محدث اند و قدیم نه
اند پس محال باشد که روح قدیم باشد اما در جمله آنست
که بسیار خلق حریص طایفه را ضال خوانند و بکفر ایشان
گواهی دادند از بهر مسئله روح و گفتند که ایشان روح
را قدیم میگویند و ترسایان برین مسئله راه یافتند

وگفتند

وگفتند که طایفهٔ از اهل اسلام یا ما یارانند بدانک روح قدیم
است شناعتی گشت بر من طایفه وهیچکس ازین طایفه نگفته است
وآن لفظ که از ابو بکر قحطبی یاد کردیم وگروهی اندر کتاب آن
یاد کرده اند وحجتی ساخته معلوم نیست که این از ان بزرگ درست
است یا نه ویاشد که این ملحدان ازوی بدروغ یاد کرده اند ودرستی
اهل اسلام وتقویت مذهب خویش را واگر درست کرد واعتقاد
شیخ ابو بکر قحطبی این باشد بس بخطاء یکتن ازین طایفه همه
ضال وکافر نکردد بدانک ما بیان کردیم که او را اندر آنست که روح
قدیم است ولیکن روح معنی امر وداز محی نه صفتی
اندر حی واین قدیم لفتن نباشد حر روح را ولیکن آن
بزرگ را اندر استدلال این حمله لا کافر نکرد دجون اورا کافر
نگویند بخطائی که وی را افتاده است محال باشد که همه طایفه
را ضال خوانند وکافر خوانند بخطاء وی پا بدانک همه طایفه
آن بزرگ را مخطی دارند درین استدلال واکی از بهر این
معنی همه طایفه ضال کردند باید که اندر عالم هیچ محقق
نماند از بهر انک هیچ طایفه نیست از اهل حق که اندر میان
ایشان مخطی نیست وهر ایشان را کافر نمی خوانند اینجا نین

ص
خطا افتاده و بخطائی که مستدل را افتد
اندر استدلال اگل مستدل

گفتن که این همه زیر دل بن نیامده اند و این درست بدین آیت
بس آن همه درست نباشد و آنک استدلال کرد بدین قول خداوند
قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وگفت امر او کلام اوست و کلام
او مخلوق نیست این استدلال خطا افتاده است از بهر آنک
خداوند نگفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي تا روح امر بودی
نه امر کلام بودی ولیکن گفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي
روح ثابت کرد آنجا گفت روح از امر منست دلیل کند
که روح نه امر است ولیکن از امر است واگر بر این سخن این
واجب آید که روح نه مخلوق باشد لازم آید که همه چیزها
نا مخلوق باشد از بهر آنک همچنانک روح امر و چیست همه چیزها
از امر و چیست که آن امر تکوین است چنانک کن فیکون
از عرش تا ثری و از ازل تا ابد همه محدثات را صفت
اینست که گفت کن فیکون و همه محدث اند و قدیم نه
اند پس محال باشد که روح قدیم باشد اما در جمله آنست
که بسیار خلق مرین طایفه را ضال خواند و بکفر ایشان
گواهی دادند از بهر مسئلهٔ روح و گفتند که ایشان روح
را قدیم میگویند و ترسایان برین مسئله راه یافتند

وگفتند

وگفتند که طایفهٔ از اهل اسلام یا مایا را اندر بلا انک روح قدیم
است شناعتی گشت بر من طایفه وهیچکس از ین طایفه نگفته است
وآن لفظ که از ابو بکر قحطبی یاد کردیم وگروهی اندر کتاب آن
یاد کرده اند وحجتی ساخته معلوم نیست که این از ان بزرگ درست
است یا نه وباشد که این ملحدان ازوی بدروغ یاد کرده اند بر سبیتی
اهل اسلام وتقویت مذهب خویش را واگر درست کرد واعتقاد
شیخ ابو بکر قحطبی این باشد بس بخطاء یک تن ازین طایفه همه
ضال وکافر نکرده با انک ما بیان کردیم که او را اندر انست که روح
قدیم است ولیکن روح معنی امر، ودا زمحی، نه صفتی
اندر حی واین قدیم لفتن نباشد حر روح را ولیکن آن
بزرگ را اندر استدلال این حکم لازم نکرد چون او را کافر
نگویند بخطایی که وی را افتاده است محال باشد که همه طایفه
را ضال خوانند وکافر خوانند بخطاء وی پا انک همه طایفه
آن بزرگ را مخطی دارند درین استدلال واگر از بهر این
معنی همه طایفه ضال کردند باید که اندر عالم هیچ محقق
نماند از بهر انک هیچ طایفه نیست از اهل حق که اندر میان
ایشان مخطی نیست وهر ایشان را کافر نمی خوانند اینجا نین

ص
خطا افتاده وخطایی که مستدل را افتد
اندر استدلال اصل مستدل

همین است والله اعلم بالحقیقة وصاحب بحر رحمة
الله علیه صفتی نهاده است حر روح را وقلب را ونفس را
ودنیا را وسخن را برقاعده بنا کرده است که اعتقاد اهل
اسلام است ازوی چیزی یاد کنیم وآن آنست که گفته است
که روح وقلب ونفس ودنیا این چهارند که خدای تعالی
نام ایشان اندر کتاب خویش یاد کرده است وشریعت بدین چهار
ناطق است وخلق را بروجود هر چهار اجماع است ولیکن
کتاب وشریعت - خلق هرچه گفتند ازین هر چهار تاثیرات
وافعال وصفات ایشان گفتند هیچ جای بیان حقیقت این
چیزها وعین این چیزها نیست خنوا بحه عطار گوید رحمة

الله مثنوی

جان بلندی داشت تن پستی ز خاک ؛ مجتمع شد خاک پست وجان پاک ؛
چون بلند و پست باهم یار شد ؛ آدمی اعجوبه اسرار شد ؛
لیک کس واقف نشد از اسرار او ؛ نیست کار هر کدائی کار او
چند گویی چند خموشی راه نیست ؛ زانک هر کز ذره یک راه نیست
وین زکان گفتم اندا کی اندر روح بعقل سیخی گفتن روا بودی
پیغامبر را علیه السلام اولیتر بودی که چون او را از روح بعقل

سخن گوئی

سمن گفتن روا بودی سوال کردند بعقل جواب دادی از بهر
آنک عقل وی تمامتر بود از همه خلق نزدیک موحد و ملحد که
موحدان او را رسول دارند و هر آینه رسول عاقلترین خلق باشد
و ملحدان او را ابو جعفر حکیم گویند و هر اینه حکیم کامل العقل
باشد بس اتفاقست بر عقل او مر او را از روح سوال کردند بعقل
جواب ندادد بلک توقف کرد تا فرمان جواب آمد روح اثبات
کرد و جواب ماهیت و کیفیت نکرد کمال عقل او این واجب کرد
و نقصان عقل ما اولیتر که این واجب کنیم ما بندگانیم حکیم
شریعت را اثبات کنیم و اندر ماهیت و کیفیت وی سخن نگوییم
همچنانک شریعت گفت مثنوی

خواجه مع القصه که در بند ماست ؛ کرچه خلاینست خداوند ماست

یعنی روح

دیگر

این مکوجون در اشارت نایدت ؛ دم مزن چون در عبارت نایدت

و از مشایخ رضوان الله علیهم چنین می آید که بعضی از بزرگان
روح را بدیده اند هر کسی بصورتی و این روا باشد و آنچ
گفتیم موجودست بدان باید که دلیلی بود چه دیدن خداوند
جایز نیست که موجودست پس روح که صنع اوست موجودست

۵۱۱

بایدکه دیدنی بود که صنع از صانع لطیفتر نیست هر آینه که
آنجا رویت روا باشد اینجا نیز روا باشد وچون حق تعالی
خواهد که بنده را بنماید بنماید چنانک خواهد و زبان را درمیان
نه چنانک کسی گفته است مثنویات

ستانی زبان از قفیبان راز ؛ که تا راز سلطان نگویند باز ؛
گر از هره آنگ آید بیم تو ؛ کشاید زبان جز بتسلیم تو ؛

ای برادر همه حیرت در حیرت است و همه علم و عقل سرگردان
چون خواهد آب آن ودل صد هزار ولی صادق را غارت کند
بسلطان بی نیازی اغارت کند چون خواهد که صد هزار
عاشق دل سوخته را چگر کباب کند عطفات عزت
را بر عارض مشیت در تاب کند کیست که از شربت محبت
او مست نیست و کیست که در زیر جلال او پست نیست کیست
که از شراب عز او در خمار نیست و کیست که از تیغ قهر او دل

افگار نیست

بیت

عشق بازی ساختی دستار دل او دیده بینوی ؛ این خود امروز ست لیکن باش تا فردا شود
عجب کاری است موسی را گفت لَنْ تَرَانِی و انگاه گفت
اُنْظُرْ اِلَی الْجَبَلِ و انگاه گفت اِذْهَبْ اِلَی فِرْعَوْنَ

بنگر تا چه

بنگر باجه میکند عزت او جانهاء اهل محبت در حکایت آورده
اند چون مهتر موسی بدان مقام رسید و آن قصها با او برفت
خواست که نزد زن و فرزند خود باز شود خطاب آمد
وقعت فاستمسك چون در دام افتادی و دل بنام ما دادی
و سر در راه ما نهادی دل بر انده و قوت باید کرد و جان

در خطر قطعه

دل بر از اندوه باید کرد و جان را بی خطر، هر کرا در عشق بت رویان دل یکتا بود
از دل و جان و دو دیده و امقی باید شدن، هر کرا در دام احباد صحبت غرزا بود

بسم الله الرحمن الرحیم ملکتو هشتادم در دل
برادر شمس الایس ورّ الله قلبه بداند که دل خزینهٔ
پادشاه است عی نکر تا در خزینه چه داری و اگر گوهر در خزینه
است خزینهٔ خزینه است و اگر در وی کاه و خاشاک است
کاه دانست نه خزینه از نجاست که گویند خزینه ایست در بهشت
که آنرا نخت گویند و خزینه است در دلهاء عارفان که آنرا محبت
خوانند بعزت الله که جوهری از خزینهٔ محبت بهتر از هزار
از دحافظ خزینه بهشت فرشته ایست که آنرا رضوان گویند
و حافظ خزینه محبت حضرت خداوند است جلّ و علی و بدانک

روزی مصطفی علیه السلام بمردی بگذشت بر وی سلام
بهشت

قیمت تو است ای طالب ای جوان مطلوب تو سلی بود قیمت
سلی بود همچنین دیگر میدان و نظیر این سلی اصحاب کهف
است که چون مطلوب او حق بود قیمتش همان شد تا حق
تعالی در کلام مجید خود جلوه کرد وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ
ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ و بلعم باعور که مطلوب او هوا بود
قیمتش همان آمد بس این قوم نه سماوی اند و نه ارضی و نه شرقی
و نه غربی و نه عربی و نه فرشی نه از آدم اند و نه از فرزندان
آدم فرزند طاسخودند سر این معنی معنی است که گفته اند
اَلْفَقِيرُ ابْنُ وَقْتِهِ اکنون تو در چرینه دل خود دیی نگر
و قیمت خود میدان هر دیی که او یخنه حق است دفتر او
در تحت قیمت نیاید و اگر امروز لنج فرعون و نمرود را
ناخواسته بدادند تو روی عزیز خود را بخاک مالی ندهند نه
از عزیزی آن چیزست لیکن از بی قدری است و از عزت
تشت سایلی بادشاهی را دید و از و سوال کرد و گفت یک دیی
بده بادشاه گفت این عطا چون لئو نیست مردی از خداوند
تعالی فرزندی خواست مخنث آمد گفت الهی از تو
فرزندی میخواستم مخنث دادی ندا آمد که ما دادن دانستیم

بادشاه گفت این عطا را نشاید
سایل گفت هزار درم بده

وتو خواستن ندانستی بس هرکه سوال نداند کرد جز ندامت
بدستش نیاید هرکه خداوند را بطمع بهشت پرستد بنده
طمع خود است وهرکه از بیم دوزخ پرستد بنده روح
است وهرکه از چیزی پرسد بنده آن چیز بود حقیقت
توآنست که در سینه تست ومرد آنجاست که اندرون وی
است بیرون مرد همواره تبع درون وی است نکرد تا خود
درون چیست بیرونش کی روکان آن چیزست اگر درونش
مجاری است بیرونش همان مجاری است واگر درونش
کرفتار حق است آن مرد را مرد حق کویند نه ابر مراد تو
بسته الله واحتیار تو بند تست نه اله حکم کنند بر فرود
آمد تو حکم کنند نه بر مجرد صیادی که کر کس در صیادی
تمام نرست ودر بریدن قوی نر از باز ولیکن فرود آمدن
او مردار است وفرود آمدن باز بر زنده بس هرچه دنیا است
مردار است وهرچه آخرت است زنده است وحدیث این طایفه
ماوراء این مرد وجنانک شنیده مثنوی
ما را بجز این جهان جهانی دکرست ۔ جز دوزخ وفردوس مکانی دکرست
این بنجاست که نجباء دین کسانی بوده اند که در بهشت ودوزخ

بتمنّا تصرّف نکرده الله چنانک حکایت کنند از عبد الله مبارک رضی
الله عنه که روزی از خانه بیرون آمد وحیی کریهت گفتند جه رسیده است
مقتدای طریقت را گفت دوشش گناهی کرده ام دلیر وار اکنون بشیمان
شده ام گفتند جه بود گفت از خدای آمرزش خواسته ام حرد با این
فضولی جه کار من بنده ام بنده را با بند کی کار است وقتی امام حنید
را رحمة الله رائبی آمد گفت اللّٰهُمَّ اشْغِلْنِي بِذِكْرِكَ أَنْ تُدْخِلَ
بَيْنِي وَبَيْنَكَ حِجَابًا من وحیان خویش می درآیی من ندانم که با تو
جه باید کرده این ایشانست نه ما را طاعت آنست که از دوزخ به
تر سیم و بهشت امید داریم و دعا کنیم تا ازین رهایی یابیم
و بران بر سیم خلاص غوغا را سید عالم ایی بفتاست اللّٰهُمَّ إِنِّي
أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ که اکر بعالم تحقیق
نرسد باری بدین دعا از دوزخ برهد و در بهشت درآید نکر تا
فارغ نباشی طرفة العینی که دل باید که در وی یاد درد مصیبت
نایافت بود یا شادی یافت ابو القاسم نصرابادی رحمة الله
را گفتند از انج مشایخ گذشته را بوده است ترا چیزی هست
گفت اری درد نایافت آن هست بس اکر کوئی در کارم نیکو
بنکر تا کارت جیست حسد شیطانی یاد عمل رحمانی هر دو

منثوری
بحون نداری شادی از فضل باید
شیخ باری ما تم مجان بلاد

سورة الكهف

بامداد بدوگان بسيب روي وسبب انكاوكي بازي كارت
اينست همه كبران وجهودان همين ميكنند نماز براي آن كني
تا خداوند تعالي در نعمت زيادت كند وحج براي آن كني تا خلق
ترا حاجي گويند واگر كاري ديگر كني همچنين بس هميشه در اسم
ورسم مانده وآنچ سر كارست از تو در حجاب است اي جان
وجهان من اين حديث مرد انست نه كار مخنثان وطوطيان ونبي
هوشان است اين راه باكانست نه طريق ما مشتي جنب ومحدثان
است اين شراب صاحب دولتانست نه مابي دولتان ونابختان
والسلام بسم الله الرحمن الرحيم

دلتو هشتاديكم در نفس برادر شمس الدين
اعزه الله بداند كه مرد مانرا اختلافست كه نفس چيست
هركسي رادرين قولي است ضد قول ديگر اما محققان اين طايفه
را دو قولست گروهي گويند كه عيني است مودع الله در قالب
چنانك روح وگروهي گويند كه صفتي است مر قالب را چنانك حياة
ومتفقند كه اظهار اخلاق دني وافعال ناپسنديده را سبب
اوست واين بر دو قسمت است يكي معاصي ديگر اخلاق چون
كبر وحسد وبخل وخشم وحقد وآنچ بدين ماند بس رياضت

رياضت برای مرکبه نفس است از اخلاق ذميمه
وذکر عبارت است از اذکار کلخن نفس از اخلاق
مفرطه غالبا بحدا اعتدال کند وآن جهاد صفت
گويند قوت عقل قوت غضب قوت شهوات را

معصیت

مرین را وصاف را از خود دفع توان کرد چنانک بتوبه رحمه الله
را کہ معاصی از اوصاف ظاهرست و این اخلاق از اوصاف
باطن و ریاضت از افعال ظاهر بود و توبه از اوصاف باطن
و آنچ اندر باطن پدید آید باوصاف باطن پاک شود و گفته اند نفس
و روح هردو از لطایفند اندر قالب چنانک اند ر عالم شیاطین
و ملایکه و بهشت و دوزخ یکی محل خیرات است و دیگر
محل شر و سلامت از شر او جز بریاضت نیست چنانک گفته اند

منثویات

قادر دل و مایهٔ جان یافتن ۔۔ جز بریاضت نتوان یافتن
کرد نفسی نفس بفرمان حق ۔۔ شرک میارد کہ بهشت آن حق
و اندر حقیقت انسانیت حرمانرا نیز اختلافاتست کہ نام انسان
بہ جبر نیفتد و علم این بر همه طلاب فریضه است زانچ هر کہ بوذ
جاهل بود بغیر خود جاهل تر بود کہ مَنْ جَهِلَ نَفْسَهُ فَهُوَ
بِالْغَيْرِ اَجْهَلُ و فتوی شرعست برین کہ مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ
عَرَفَ رَبَّهُ ای عَرَفَ نَفْسَهُ بِالْفَنَاءِ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ بِالْبَقَاءِ
و بعضی گفته اند مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ بِالذُّلِّ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ
بِالْعِزِّ و نیز گفته اند مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ بِالْعُبُودِيَّةِ فَقَدْ عَرَفَ

وان قيل ما معنى قولي من عرف نفسه فقد عرف ربه
قلت الذات لا تعرف بذاتها المناسبة و او
الا بصفاتها المذكورة فلم يقدر الانسان على
التوقف من معرفة نفسه الى معرفة الخالق
فاوحى الله تعالى الى جمعة ذكر الادمي ما هو حال
جملة العالم وكانه ذكر كل مختصر من
العالم وكانه ذكر كل مختصر من
العالم والتقصير هو الى التعريف
والفعل والعلم والقدرة وسائر الصفات الالهية فصارة
النفس بمضاها تهاومن ذ تها حرقاة الى معرفت
خالق النفس

ربی بالربوبیة

ربّنا بالربوبیّة بس حرکه خود را شناسد از معرفت کل محجوب
باشد و مراد ازین جمله معرفت انسانیّت است و کروهی گویند
انسان جز روح نیست و این خطاست که روح الذی قالب ستور است
و او را انسان نخوانند و کروهی گفته اند که اسم انسان بر روح
و جسد افتد بیک جای چنانک بر اسپی دو رنگ جمع شود
یکی سیاه و دیگری سپید آنرا ابلق خوانند این نیز خطاست بدان
دلیل که حق تعالی مر خاک آدم را بی جان انسان خواند وهنوز جان بدو
نه پیوسته بود که فرمود هَلْ اَتٰی عَلَی الْاِنْسَانِ حِیْنٌ
مِّنَ الدَّهْرِ و کروهی از مدّعیان متصوفه گویند که انسان اکل
و شارب نیست و محلّ تغیّر نیست چه که سرّ الخفی است و این جسد
طلسم آنست چنانک گفته اند مثنوی بیت
گنج در قعریست و گنجی در طلسم ؛ بشکند آخر طلسم گنج جسم
گنج یابی چون طلسم از پیش رفت ؛ جان شود پیدا چو جسم از پیش رفت
بعد ازان جانت طلسمی دیگرست ؛ غیب را جان تو جسمی دیگرست
لب بدوز از عرس و از کرسی مپرس ؛ کرجه یک ذرّه همی پرسی مپرس
کس نداند کنه یک ذرّه تمام ؛ چند پرسی چند گویی والسّلام
و کروهی گویند که خداوند عزّ وجلّ جمله مایها را که در ما مرکب کرد است

انسان خوانده است در کلام مجید حق بسبب قول خدای تعالی

که اَحْسَنِ الْخَالِقِیْنَ است از خاک تا خاک این صورت

مخصوص باسمه تعبیه انسانست بس بدانک ترکیب انسان آنک

کامل بود بنزدیک محققان از سه معنی باشد یکی روح دیگر نفس

و دیگر جسد و هر دم نمونهٔ کل عالم است و عالم نام دو جهانست

و آن هر دو جهان از انسان نشان است این جهان از آب و خاک

و باد و آتش ترکیب وی از بلغم و خون و صفرا و سودا و

نشان آن جهان از بهشت و دوزخ و عرصات جان بجای بهشت

از لطافت و نفس بجای دوزخ از آفت و وحشت و جسد

بجای عرصات در جمله روح مومن داعی وی بود ببهشت

که اندر دنیا نمونهٔ آن وی آمد و نفس داعی وی بود و بدوزخ

که اندر دنیا نمونهٔ آن وی است خواجه عطار رحمة الله گفت

مثنویات

در جنین بحری که بحر اعظمست ∴ عالم از ذرّه است و ذرّه عالمست

کار عالم غیرت است و حیرت ∴ حیرت اندر حیرت اندر حیرت

بیش و ایان نیک در بین آمدند ∴ گاه بیگاه از پی این آمدند

جان خود را عین حیرت یافتند ∴ همره جان عجز و حیرت یافتند

والاشیاء کالسموات والقدرة فی لاصبع کالطبیعة المسخرة المذکورة فی الاجسام والمداد
کالعناصر التی هی امهات المرکبات فی قبول الجمع والترکیب والتفرقة وخزانة التخیل الواره او
ان الروح المحفوظ فیهما اطلع بالحقیقة علی هذه الموازنة عرف معنی قوله ان الله خلق
آدم علی صورته ای صورة المعنویة کما ذکرنا لا الصورة المحسوسة ∴ ∴ ∴
هر چه در توحید مطلق آمده است ∴ آن همه در تو محقق آمده است ∴ ∴

در ره او پای سر گم بردهٔ پردهٔ در پردهٔ در پردهٔ
عقلتو در سر یک موئی ببوحت :: هر دو لب باید ز پرسیدن بدوخت ،
گشتم چیوت شدم یکبارگی :: من ندانم جاره جز بیچارگی ،
از شیخ ابو علی سیاه نقلست رحمة الله که گفت من نفس را
بصورت خوک دیده ام که یکی موی ویرا کرفته بود و بمن داد
و من او را بدرختی بستم و قصد هلاک وی کردم گفت یا ابا علی
خود را مرنجان که من لشکر خدایم مرا کم نتوانی کرد از خواجه
محمد نوری رحمة الله نقلست که گفت روزی نفس بصورت
روباه بچه از کلوی من برآمد بدانستم که این نفس است در زیر
پای فکندم و کشتم !! نمیکردم او بزرکتر و قوی تر میشد کفتم
همه چیزها بزخم و برنج هلاک شود و تو زیادت می شوی کفت
زانچ آفرینش من باز کونه است انچ رنج دیکران بود راحت منست
و شیخ ابو العباس رحمة الله کفت که روزی بخانه اندر آمدم
سکی زرد دیدم چون قصد راندن او کردم بزیر دامن اندر آمد
و نابدید شد و شیخ ابو القاسم کرکانی قدس الله سره العزیز
کفت من ویرا بصورت ماری دیدم و در وقتی دیکر کفتم ای
که نفس بصورت موشی دیدم کفتم تو کیستی کفت من هلاک

غافلانم ونجات دوستانم که اگر من باایشان نباشم که وجود
من آفت ایشان بپاکی خود مغرور نشوند بافعال خود
متعجب نشوند چون اندر طهارت وصفاء سر ونور ولایت
واستقامت بر طهارت نگرند نازنشی وسرافرازی در ایشان
پدید آید وباز چون مرا بینند اندر میان دو بهلوی خویش
آن جمله از ایشان پاک فرو ریزد واین جمله حکایات
دلیل است که نفس عین است نه صفت وویرا صفت است
واوصاف وی ظاهر می بینیم بس چون شناخت آن حاصل آمد
اثر ابر ریاضت بدست تواند آورد اما اصل مایئت وی نیست
نگردد وچون شناخت وی درست شد، طالب آثار اما لک گشت
پاک نبود از بقاء وی اندر وی چنانک گفته اند النفس کلبة
نفس سگی است
بناج واقتناء الکلب بعد الریاضة مباح نفس سگ
نباک کننده داشتن سگ بس مشقت مباح است
گرنه چون ریاضت بدید برد ومنقاد نشود اورا داشتن مباح است
فرمان بردار
این بادیه دشوار جز بفضل وعنایت حق ودر سایه دولت پیر شفیق

کسی سر نتوان برد	مثنوی یافت
مرو بی دانشی در راه کمراه	که راهی دور تاریکست بر چاه
چراغ علم ودانش پیش خود دار	واگرنه درجه افتی سرنگوسار

خواجه نظامی

خواجه نظامي را بدين اشارت امت كه گفت مثنوي

سر مكش از خدمت درويش دلان ؛؛ دست مدار از كمر مقبلات
خار كه هم صحبت گل گشت ؛؛ غاليه در دامن سنبل گذشت
داغ بلندان طلب اي هوشمند ؛؛ تا نشوي از داغ بلندان بلند
از پي آن گشت فلك تاج سر ؛؛ كز سر خدمت همه تن شد كمر

اي برادر دل از جان بردار تا همه تيغها زهر آلوده بر تو آيد وخود را باي سپر سگان خاكدان هاكن تا همه بهتوهات گويند و تو دهيان خوش بزي سر در سجود سر در شهود سر اينست كه گفت

مثنوي

جود دريا باش كشتي زار ها كن ؛؛ ز عالم باش و عالم را رها كن

درويشي در عصر نزديكي همه شب نماز كرد ديگر روز پيش شيخ آمد بر اميد انكه شيخ او را ثنايي گويد گفت اي شيخ امروز مرا چگونه مي بيني گفت بهودي مي باني درويش بر خاست و فرياد بر آورد و گفت

بيت

هر كه از عشق بتان روز كسي نيك نشد ؛؛ من بد روز بدين روز كجا افتادم

صاحب بصيرتي گفته است قطعه

هر كه خود را نكند خوار امروز ؛؛ همچو فرعون خوار خواهد بود

يعني خداي تعالي

هر که او بست و مست عشق شد ، تا ابد در حمار حوله بود

آنچنان بر دانشت که در حق خواجه عالم علیه السلام در شب معراج

بود شنید ، باز خواست آن کم از روز احد نباشد و این تاج

را که لعمرک یا محمد کمر بند کمر از دندان شکستن و رخساره

بخون جگر آلوده کردن نباشد سوختن ، کفته است قطعه

ملامت بیهوده است افتاد کان ابر سر کویت شد کسی کان روی بیند از بلا آزاد ماند

خرابیهاست اندر جانم از دست خیالتو ؛ چو سلطان تیغ خود بر داشت شهر آبادی کاند

بسم الله الرحمن الرحیم ، مکتوب هشتاد دوم در هوا

برادر اعز شمس الدین الکرمی الله بداند که هوا عبارت است از

اوصاف نفس و حجاب و اصل این و فرعت کاه خریدان و محل

اعراض طالبان و کفته اند که اصل او یست اینجا هم مامورند

بخلاف آن و منهی اند از ارتکاب آن کفته اند من رکبها

هلک و من خالفها ملک هر که متابعت هوا کرد هلاک

شد و هر که مخالفت هوا کرد بمراد رسید جنانک کفت حر انسروی

مثنویات

سر ز هوا تافتن از سروری است ؛ ترک هوا قوت بیغامبری است.

کرد اندن

توسن طبع تو جو رام شود ؛ سکه اخلاص بنامت شود.

یعنی فرمان بردار

۵۲۴

وهو اجله

وهوا جمله بر دو قسمت است یکی هوای لذت وشهوت ودوم
هوا جاه خلق وریاست آنگه او را هوای لذت وشهوت باشد
وخلق از فتنهٔ وی ایمن باشند اما آنک او را هوای جاه و
ریاست بود اندر صوامع ودوایر باشد وفتنهٔ خلق بود
که خود از راه افتاده است وبنز خلق را از راه برده بس آنرا که
کل حرکت هوا باشد ومتابعت آن ویرا ضا باشد دور بود

و اندر خرابات بود

ار حق کرجه بر آسمان باشد مثنوی

چون ترا صدبت بود در زیر دلق چون نمایی خویشتن صوفی خلق
و بان آنرا که از هوا دور بود واز متابعت او تبرا کند نزدیک
باشد بحق اکرچه اندر کنشت بود مثنوی
هر که این سگ را کند بند کران خاک او بهتر ز خون دیکران
خواجه ابراهیم خواص کوید رحمة الله وقتی شنیدم که اندر
روم راهبی بجلم رهبانیت هفتاد سال مانده است کفتم عجب
شرط رهبانیت چهل سال بیش نیست او بکلام کار در دیر
قرار کرفته است قصدوی کردم چون بدو رسیدم دریچه باز کرد
وکفت یا ابراهیم دانستم که بچه کار آمده ای من اینجا بر هبانی
ننشسته ام بلک سکی دارم باهوا های شوریده در بند کرده ام وسکی

بانی نشسته تا سر دی بخلوت نرسد والا می تم آتم کم تو بنلاشی

مثنوی

کافرست این نفس بی فرمان جنین ؛ کشتن او کی بود آسان چنین ؛
خواجه ابراهیم گفت چون این سخن از وی بشنیدم گفتم بار خدایا
قادری که در عین ضلالت بنده را راه صواب دهی و راه راست
نمایی و این درجه کرامت کنی مرا گفت یا ابراهیم چند مردمان را
طلب کنی برو خود را طلب کن وجود یافتی پاسبان خود باش
که هر روز این هوا سیصد و شصت کرت لباس الهیت بوشد
بنده را بضلالت دعوی کند أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ
ای دیدی تو کسی را کہ گرفتہ است معبود خود
هَوَاهُ سر این معنی است دلها عزیزان در بن خون گشته
هوای خود ے

است مثنوی

صد هزاران دل بمرد از غم همی ؛ این سگ کافر نمی میرد دمی ؛
در جمله ترک هوا بنده را امیر کند و ارتکاب هوا امیر را اسیر
کند چنانک از ارتکاب هوا را ارتکاب کرد امیر بود اسیر شد و
مهتر یوسف علیه السلام بترک هوا گفت اسیر بود امیر شد عشق
هر که این سگ را بمردی کرد بند ؛ در دو عالم شیر مرد در کمند ؛
و از خواجه جنید رحمة الله پرسیدند مالوصل قال زوال

ارتکاب

اندر تکاب الهوا هر که خواهد تا بوصلت حق مکرم شود

کو هواء خویش را خلاف کن که بنده هیچ عبادت نکند بزرگتر
از خلاف کردن هوا از آنچ کوه بناخن کندن بر آدمی آسان تر از آنست
که هوا را خلاف کردن خواجه ذو النون مصری رحمة الله گفت
یکی را دیدم که اندر هوا می پرید گفتم این درجه بچه یافتی گفت
قدم بر هوا نهادم تا در هوا شدم و از خواجه محمد بن باخی
می آرند رحمة الله که گفت عجب دارم از آنک بهواء خود بخانه وی
رود تا زیارت کند چرا قدم بر هوا ننهد تا بدو رسد یا وی دیدار کند
دَعْ نَفْسَکَ وَ تَعَالَ سِرّ این معنی است اکنون بدانک شیطان را
اندر دل و باطن بنده مجال نباشد تا ویرا هوا معصیتی و شهوتی
بدید نیاید چون مایه از هوا بدید آید آنگاه شیطان آنرا بگیرد
وهی آراید و بر دل او جلوه میکند و این معنی را وسواس
خوانند پس ابتدا از هوا بوده باشد وَالْبَادِیْ اَظْلَمُ که
گفت و این معنی قول خداوندست که گفت حرا بلیس را آنگاه
که میگفت من جملهٔ آدمیان را از راه ببرم اِنَّ عِبَادِیْ
لَیْسَ لَکَ عَلَیْهِمْ سُلْطَانٌ: ترا بر بندگان من هیچ سلطانی
نیست پس شیطان بر حقیقت همین نفس و هواء بنده باشد

وسر این معنی است کہ گفت مسلو کیہ

کہ توحق را بندہ، متکر مباش، ورتو مرد این رہی از رجال

از انجاست کہ پرسیدند از بعضی مشایخ رضوان اللہ علیہم

کہ اسلام چیست فقالوا ذبح النفوس بسیوف المخالفۃ

بس گفتہ بسمل کردن نفسہا بتیغہا مخالفت خواجہ ذوالنون

مصری رحمۃ اللہ گفت مفتاح العبادۃ الفکرۃ وعلامۃ

الاصابۃ مخالفۃ النفس والھواء گفت مفتاح عبادت

فکرت وعلامت صواب فکرت مخالفت نفس وھواست ومخالفت

نفس ترک شہوات است ازینجا گویند مخالفت النفس

راس العبادۃ مخالفت نفس سرہمہ عبادتہاست وخواجہ جنید

گفت رحمۃ اللہ اساس الکفر قیامک علی مراد نفسک

بناء کفر قیام نمودن است بر مراد نفسی خویش بس باید کہ مرید

وطالب روز وشب کار خود ازان گزارد تا دواعی ہوا را کہ

اندر حواس پیدا می آید از خود منقطع گرداند واز حق تعالی بزاری

وتضرع درخواست کند تا او را خداوند فریاد رسد کہ تو تنہا

کہ بر توانی گرفت جکنی از سر ہوز دل دست نیاز بردار وباصد بیچارگی

وزاری بگویی مثنویات

بندہ را

بنده را زین بحر با محرم برار — تو درافکندی مرا هم تو برار،
نفس من بگرفت سر تا پای من :: کز نلکیری دست من ای وای من،
کم سلام در بحر حیوت ناکهان :: زین همه سر کشتگی بازم رهان، کشتگی
برده بر گیر آخر و جانم مسوز :: بیش ازین پرده پنهانم مسوز
یا ازین آلودگی پاکم بکن :: یا نه در خونم کش و خاکم بکن
ره برم شو زانکه کم راه آمدم :: دولتم ده زانک بیکاه آمدم

از خواجه بو علی سیاه مروزی رحمة الله نقلست که گفت در کرمابه بموافقت سنت استره می راندم با خود گفتم ای علی این عضوی است که منبع همه شهواتست و تراجندین آفت ازو انداخته است از خود جدا کن تا از شر وی خلاص یابی بسرم فرا کردند یا علی در ملک که تصرف میکنی هر تجربه که ما را عضوی از عضوی دیگر اولیتر نیست بحرمت ما اگر آنرا از خود جدا کنی در مویی صد جندان نهم که در ان یک عضو نهاده ام مثوبت کشتهٔ حیوت سلام یکبارگی :: من نلانم جاره جز بیچارگی
مومن و کافر بخون آغشته اند :: با همه سر کشته یا بر گشته اند
ای برآورده بنده را خراب کردن بنیت هیچ تصرف نیست که آن حرکتی است که بار احکام شرع میکند اما در بتدبیل صفت بتوفیق

حق بنده را کسی نیست و بهیچ صفت بنده را با وی مشارکت
نیست جز آنچ فرموده است و اندر ملک وی تصرف نکند جز
بدانچ اذن کرده است تا خواست او نباشد بنده بهیچ خویشتن
از هیچ چیز باز نتواند بود سر اینست که گفت بیت

چون راست ایلا آخر یا تو طریق خیر و ۔۔۔ او نامراد حسکین تو نیوخ خود راه

که جمله جزها اندر دو جایگاه صورت نبندد یا جهد کند تا تقدیر
حق بگرداند از خود یا خود بخلاف تقدیر چیزی خود را کسب
کند و این هر دو محال که تقدیر بجهد کسی متغیر نشود امام شبلی
رحمة الله وقتی بیمار شد طبیبی نزدیک وی بیامد گفت
برهیز باید کرد گفت از چه چیز از چیزی که روزی منست
یا از چیزی که روزی من نیست اگر برهیز از روزی من میکنی
نتوان کرد اگر برهیز از جز روزی میکنی خود آن بمن نخواهند
بس بگو پرهیز از چه کنم طبیب حیران بماند اینست که گفت

مثنوی

نالهٔ زفلک بر شده و زخم نه پیدا ۔۔۔ بیچاره طبیبان همه درمانده زدردم

در خبرست که موسی علیه السلام گفت یا آدم خوانی بدان آرا نیکی
در پیش تو نهاده چه بودی که دست بدان کندم نبردی بس آدم

بیخامیر

بیغامبر علیه السلام را گفت که در توریت خوانده‌ایی پیش
ازان که حق تعالی مرا بیافرینید بر من آن نبشته بود تو ملامت
بر من کنی موسی گفت بس ربنا ظلمنا چه بود گفت خصم
بهزیمت کردن را حجت نبشته او اما وسیلت ما بدرگاه عزت
ربنا ظلمنا که کس را باوی بحجت کار پیش نرود یکی بر عزیزی
را گفت برما گناه تقدیر کند پس عقوبت کند گفت کرده است

ودم نمی‌توان زد — مثنویات

ترا بر حکمت یزدان چه کار است ☆ مزن دم ورنه جایت دوزخ است
ترا خاموشی و صبریت راهی ☆ نخواهی یافت به زین دستگاهی

نقلست که سلطان محمود غازی گوهری قیمتی در دست
داشت بوزیر داد و گفت این را بشکن وزیر گفت بقیمت این بهای
خزانه پادشاهی است شکستن چرا شاید بست ایاز داد
و گفت این را بشکن او در زیر سنگی نهاد و در حال بشکست
سلطان گفت چرا شکستی ایاز گفت بد کردم و بنیکو نکردم سلطان
محمود غازی روی بوزیر کرد و گفت ادب حضرت از ایاز
بیاموز که نه در فرمان اعراض دانست و نه در گفت اعتراض آورد

سر اینست که گفت — مثنوی.

نعمتی نتواند را انبار دکی بکند و بقول هر کسی غره نشود و طعام هر کسی نخورد
فراخ نکند و هرچه ستوده و پسندیده خدای و خلق باشد تن زند
و ناپسندیده دوردارد هرکه این خصلتها بجای آرد انکس بهتر باشد

ای سخن نکوید و نیز
نکو کند و از تا مته ده
یض نفس باشد ۵

اعذب به آنرا که خطایی رسید، کادم زین توبه بجایی رسید

بسم الله الرحمن الرحیم ۵ مکتوب هشتاد و سوم

در ریاضت نفس برادر شمس الدین اکرمه الله بکرامة
المتقین بداند که طبع آدمی سرکش است صفتها خبیثه و اخلاق
بد مرکب است در طینت او چنانک در آیات و اخبار آمده است و چون
آثار اخلاق خبیثه که ثمرات تسلط نفس امّاره است بر احوال
آدمی غالب شود در خسران و خذلان افتد و از نور ایمان محروم
ماند و از درگاه عزت مهجور گردد که نفس امّاره دشمن دل
و مخالف دین است و همیشه در تربیت خود مشغول باشد و از
متابعت شرع تمرد نماید و آفت نفس بر حد بیشتر و بتر
از آفت کافرست و زیادت از کید ابلیس و مکر اوست که نفس
باحرد در بیراهن است از اینجا گفته اند که بدترین دشمنان
و صعب ترین بلاها نفس است و علاج او دشوارتر است و
دواء او مشکل تر که دشمنی است درونی و هرگاه که در زند در
خانه باشد دفع او دشوار بود و دیگر که او دشمنی است
محجوب و آدمی از عیب محجوب خود کورست هرچه از نفس
خود تباه بیند نیکو پندارد بس چون چنین باشد دین نبود

کادمی را

که آدمي را نفس در فضيحت کشد و در هلاکت افکند و او از آن
بي خبر اي برادر چون نيکو نگاه کني اصل جمله فتنها و فضيحتي
و خواري و هلاکت و کناهان و آفت که خلق را پيش آمده است
از اوّل آفرينش تا روز قيامت همه از نفس است و هر که در
بلايي افتاده است بسبب نفس است تنها يا معونت و شرکت
او تا روز قيامت نيابي در ميان خلق فتنه و ضلالتي و فضيحتي
و معصيتي مگر از نفس و هوا او و اگر نه خلق همه در خير و سلامت
بوده اند بسي چون دشمني بدين طريق باشد واجب است هر
عاقل را قهر کردن بروي و خلاص جستن ازوي اما يکبار کي قهر
کردن بروي ممکن نيست کسي را چنانک دشمنان ديگر را زيرا ک
او مرکب است و آلت هر طالب را و از کشتن وي نيز يکبار کي
دشوار است بسبب مضرّتي که در آنست بس اينجا حاجت
افتاده است جريد را بر اهي ميانه و آن آنست که بپروري
و قوّت دهي او را بقدر انک کارها را احتمال کند و ضعيف
کني و قهر کني او را بحدّي که از فرمانتو نکذرد و هر چه جز اين طريق
است غلط است که در حديث آمده است از مصطفي صلي الله عليه و
عبد الله مسعود را ديد رضي الله عنه که بسيار رياضت کرده بود و در

الرجحا هاست بيار ست خلق و دنيا و شيطان و نفس اما
اصلاح بدن بايد نفس است زيرا ک اختلال اين با خلق هم
و منع ايشان از کار دنيا هم براي نفس است و مواخذه
فاما هم براي نفس است بس معلوم شد ک اصلاح
و از خطات النفس و هي التصرّم الذي بس هو ک
آمده از ان هم رست معدن

نفس
بنزديک محققان عيني است
قالب ياصفتي است مر قالب را
شيخ الاسلام والمسلمين قدس الله
وجود کر او مرکب است و آلت مر طالب
قالب ست ذکر او درين محل الله اعلم
تواند بود که بر رياضت قالب نفس
و بقوّت او قوي چيزي دو بضعف او ضعيف
پس کويي رياضت رياضت نفس است و ديگر
حال است و قالب محل پس ذکر محل و اراده
يا الله اعلم
اهل نادية فات البادية
باسم الله سجي و اجزء
في الآخرين اي ذکر احسنا سجي الذکر باسم
آلته وهو اللسان

جنان

سلوک بمجاهدت بحالی رسیده بود که قوت از و ساقط گشته بود
و دست و پای از حرکت فرو مانده و حدقه چشم در قعر دماغ فرو
رفته سید عالم علیه السلام چون حال او چنان دید نه پسندید
گفت یا عبد الله اِنَّ لِنَفْسِکَ عَلَیْکَ حَقًّا دست کشیده
دار که نفس تو را بر تو حقی است و چون قصد هلاک او کنی ما
خود ذکر دی و در معصیت اُفتی بس معلوم شد که ریاضت
نفس بعلم باید کرد تا نفس نه هلاک شود و نه بر تو مسلط
گردد و بی فرمان نشود و این طریق میانه است که او را با قوی
لگام کنی و اگر گویی آن دابه ایست بی فرمان و سرکش او را
چگونه لگام توانم کرد بدانک حیله در وی آنست که او را اوّل
نرم کنی تا لگام توانی کرد و عالمان این کار گفته اند نرم کردن
نفس به چیزست یکی آنک شهوتها و لذّتها از وی باز داری
که دابه سرکش چون علف نیابد نرم شود یکی از علما گفته
است که تباهی و جهل و سرکشی نفس بحدّی است که چون
خواهد که معصیتی کند یا بآرزوئی برسد اگر شفیع آری
خدای را بس رسول را و جمله انبیا را و کتب را و همه سلف
بیشینیان
صالح را و عرض کنی بلا و مرگ را و گور و قیامت و بهشت

و دوزخ

ودوزخ راهرگز بازنه ایستد وترک آن معصیت وشهوت
نکند وچون ازنانش بازداری باز ایستد دوم آنک بروی
بارگران از عبادت بنهی که راز کوشش را چون بار بسیار کشیدنرم
شود خاصه که از علفش کم کرده باشند سیوم آنک یاری خواهی
ازخداوند تعالی وبدو بناهی والا نه از شر او خلاص نیست
وچون بدین سه چیز مواظبت نمایی نفس سرکش فرمان بردار
تو شود ولگام پذیرد ودرین حال تعجیل کن ولگام تقوی
بر سرش نه واز شر او ایمن شو واگر کوئی تقوی چیست
تا بدان لگام کنم بدانک تقوی کلمه ایست عظیم ومملکتی است
بزرگ که همه چیز را از دنیا وآخرت جمع کرده اند ودر
زیر آن یک خصلت نهاده که نام وی تقوی است قتاده گفت
رحمة الله که در توریت است ای فرزند آدم تقوی کن
وهرجا که خواهی خوش بخسب بس این خصلتی است
جامع هر جمله خیرات را وکفایت کننده است هر همه مهمات
را ورساننده است وربانیده است بنده را بهمه مهمات ورساننده
است بنده را بهمه درجات وکرامات واین اصلی است که بدان
هزار نیست اکنون بدانک در تفسیر زاهد آورده است که تقوی

انجام
ایمان و تقوی
در هیزیدن است

بر دو گونه است اصل و فرع تقوی اصل پرهیزیدن است
از معصیت باوردن طاعت و مشایخ گفته اند رضوان الله
علیهم که منازل تقوی سه است یکی تقوی از شرکست
و دوم تقوی بدعت است سیوم از معصیت است پس
تقوی پرهیز کردن است از هر چیزی که می ترسی از مضرت
آن در دین خویش نه بینی که هر رنجور پرهیز کننده را متقی
گویند جوان از هر چیزی که او را زیان دارد پرهیز کند از طعام
و شراب و حیوه و غیر آن و آنچ از مضرت آن می ترسی در دین
دو قسم است یکی محض حرام و معصیت و دوم فضول
حلال از آنک مبادا باشد که فضول حلال آدمی را بحرام محض و
عصیان کشد پس هر که خواهد از مضرت دین ایمن
باشد از محض حرام و معصیت پرهیز کند از فضول
حلال خود را نگاه دارد پس تقوی بالغ و جامع پرهیز
کردن است از هر چه که دین را زیان دارد و آن معصیت
است و فضول حلال در این کار غافل نباید بود که فرصت
غنیمت است بود که طلب کنی و نیابی عیسی عم گفته اند
دنیا سه روز است دی گذشت از آن بردست تو چیزی نیست

طابع

و فردا

وفرداني دايي كه يابي يانيابي روز سيوم آنست
كه تو در يابي بر دست تو همان بيشي نيست آنرا غنيمت
دار و ابو ذرّ رضي الله عنه گفته است دنيا سه ساعت
بيشي نيست ساعتي كه رفت از ان بر دست تو چيزي نه و
ساعتي كه در يكي نداني يابي يانيابي و ساعت سيوم آنست
كه تو در اني بس از روي حقيقت نيست عمر تو مگر يكساعت
و بزرگي محقّقي گفته اند دنيا سه نفس است نفسي رفت
كردي آنچ دران كردي نفسي ديگر نداني يابي يانيابي نفس
سيوم آنست كه تو در اني بسا كس از نفسي تا نفس ديگر نرسيده
اند بس طالب نفسي نه يك روز داوند يكساعت را مگر يك نفس
بس بشتاب درين يك نفس بتوبه و طاعت شايد كه تا آن زمان در نفس
دوم نماني و براي رزق اندوهگين مشو شايد كه تا آن زمان كه بقوت
محتاج شوي بميري بس تباه باشد كه آدمي غم يك روز و يك
ساعت بخورد و او در نفس دوم بخواهد مرد و ياد كن آنچ
رسول عليه السلام در حق اسامه رضي الله عنه فرموده است
كه اسامه دراز اميدست كه بمهلت يك روز كنيزك خريده است
والله ننهادم قدمي كه گمان بردم كه فرود خواهم نهاد بر زمين

بسی چیز باید که بدین مواظبت نمایل و شب و روز تکرار کند
در هر نجه رفت هر آینه امیدش کوتاه کرد و نفسی خود را
به بیند شتابنده در طاعت و تعجیل کننده در توبه و زهد
کننده در دین با مشغول شوند و استعداد درک عاقبت
بخیر باد بسم الله الرحمن الرحیم
بکتو هشتاد جهارم در تجاهد و تیامت نفس
برادر شمس الدین رزقنی الله مخالفت نفسی بداند که مجاهد
نفس و سیاست اوستوده است در همه دینها و در مذهبها و
در عیان همه قوم محقق و مبطل و جمله محققان مجاهده اثبات
کرده اند و یکی از اسباب مشاهده داشته که اند المشاهدات نوادر
المجاهدات مشاهده حیوان مجاهده است و آن بنا کرده اند
بر قول خداوند تعالی والذین جاهدوا فینا لنهدینهم
سبلنا طا انک مجاهده کند مشاهده یابد و نیز گفته اند اول دن
انبیا و اثبات شرایع و نزول کتب و جمله احکام تکلیف
همه مجاهدات است و اثر مجاهده بیداست در تبدیل طبایع
و اظهار صفتها غریب و عجیب و این را در مشاهد دلیلست
و انکار این انکار مشاهده است و حکایه عیان بود نه بینی که

ابی حامد

الطایره خیر بالله
بجدانی انتظار کردم
۵۳۸

اسپي توسن را بر ياضت از صفت حيواني بصفه حر ديجي
مي آرند وصفتها انذرو جبدك ميكند تا نازيانه از زمين بردارد
وسوار را دهد وكوي بدست بگرداند ومانند اين وكودكي
بي عقل عجمي را بر ياضت عربي زبان مي كنند سخن طبيعي
انذرو جبدك ميكردانند وبازي وحشي را بر ياضت درلز
درجه مي رسانند كه جوزه بكذارند برود وجوزها نيفتند باز آيد
واذرخ بند بروي دوست تر از آزادي بود وسكي بليد
را بمجاهدت بدان محل مي رساند كه كشته اوحلال بود جون
كشته مومن بس ملا رجمله شرع در مجاهده است رسول صلي
الله عليه وسلم انذر حال قربت حق تعالي وبا وجود امن
عاقبت ولباس عصمت خبر ان مجاهده كرد از كرشكيهاء
دراز وروزها وصال وبيداريها شب كه فرمان آمد يا محمد ما
قرآن بتو بران نه فرستاده يم كه خود را هلاك كني وازابو هريره
رضي الله عنه روايت مي آرند كه رسول عليه السلام انذر حال
عمارت مسجد خشت ميكشيد ومن مي ديدم كه وي را بخ مي رسيد
لقمتم يارسول الله ان خشت بمن ده كه من بجاره تو اين كار كنم
كفت يا ابا هريرة خذ شئ غيرها فانه لا عيش الا خرة تو

خشتی دیگر بردار یا ابا هریره که سرای عجیبش آخرت است
دنیا منزل رنج و محل مشقت است در جمله مر اهل این
قصه را مجاهدت و ریاضت بسنده است بانفاق اما دیدن آفت
است زانکه مجاهد فعل بنده بود و مشاهده ذات حق تعالی تا
ذات حق نباشد فعل بنده قیمت نگیرد تا توانی از فعل خود
عبارت مکن و اندر هیچ صفت نفس را متابعت مکن
که وجه دوهستی تو حجاب تست اگر بفعلی محجوب بودی
بفعلی دیگر برخاستی چون کلیت تو حجاب است تا بکلیت
فانی نگردی شایستهٔ لقاء و مشاهده نگردی اینجا یک نکته نگاه
دار و آن آنست که مجاهدهٔ نفس مر فناء او صاف نفس را بود
نه فناء عین نفس را که اصل انانیت وی نیست نگردد اما
چون طالب بمجاهده او را مالک شد منقاد خود کرد اینداک بود
از بقاء وی اندر وی بس بدانک کرسنگی را شرفی بلندست
و بنزدیک جملهٔ خلایق و طوائف ستوده زانچ از وی ظاهر
کرسنه را خاطر تیزتر بود و فهم صافتر بود و تندرست تر بود
از ابو العباس رضی الله عنه می آرند که گفت طاعت و معصیت
من در دو کرده بسته اند چون بنی زدم مایه همه معصیتها اندر خود

یابیم

یابیم ... ۲ ... ۱ ... ۲ ... ۱ ... ۲ ... ۱

یا بیم و جون خوزم اصل همه طاعتها در خود بینم بزرگان
گفته اند اصلاح شکم دشوارترین کارهاست بر مرید و مفرد
او بیشتر و اثر وی قوی تر از آنک منبع و معدن جمله معصیتها
اوست و اندر جمله اعضا قوت و ضعف و عصمت و معصیت
از شکم میخیزد بس بر تو باد نگاه داشتن شکم اول از حرام
و شبهه بس از ان از فضول حلال اگر خواهی که تا کاری بود،
که خورنده حرام و شبهه از جمله دارندگان است او را توفیق
بر عبادت نبود یحیی معاذ رازی گفته است که عبادة
خزینه ء خداست و کلید آن خزینه دعاست و دندانهای آن
کلید خوردن حلال است و چون کلید را دندان نباشد در
نگشاید چون در خزینه نگشاید طاعتی که در خزینه بود چگونه
بر دست آید دیگر آنک خورده حرام و شبهه از فعلهای خیر
محروم است و اگر ناگاه خیری بکند قبول نیست باز بر و رد
کنند بس آن آن فعل نباشد او را مگر رنجی اما فضول
حلال آفت عابدان است و بلاء مجاهدان است که ببار خوردن
حلال سختی دلست و رفتن نور ایمان و کم شدن فهم و
علم است که به بری یا شکم طبیعت را ببرد خواجه سلیمان

دآن انی کفته است رحمة الله اگر خواهی حاجت دنیی و
دیناوی مشغول شوی هیچ مخور تا آن زمان که ازان فارغ
شوی که اکل باطل کنندهٔ عقلست و بسیار خوردن فتنهٔ
جمله اعضاست و باعث است مر فضول و فساد را که آدمی
چون سیر شود همه فضول خواهد ابو جعفر گفته است
رحمة الله که شکم عضوی است که اگر کرسنه باشد همه اعضا
سیر باشد از معصیت و اگر او سیر باشد همه اعضا گرسنه باشند
بمعصیت - حاصل سخن آنست که افعال و اقوال آدمی بر حسب
طعام و شراب اوست اگر در شکم شبهه و حرام در رود افعال
و اقوال همه حرام و مکروه بیرون آید اگر فضول حلال در رود
اقوال و افعال همه فضول آید بس کوبی طعام تخم اقوال و افعال
است که از وی می روید یحیی بن معاذ علیه السلام ابلیس
را دید علاقها بدست برسید که این چیست گفت شهوتهای
است که بدان آدمیان را صید کنم یحیی بن معاذ گفت علیه
السلام مرا بدین صید خود کجا گفت نی ملک آنکه شبی سیر
خورده بودی و گران سر از نماز باز داشتم ترا بدی علیه السلام
گفت من بعد ازین هرگز سیر نخورم ابلیس گفت لاجرم

شراب

پنزکی ۱۱

نیز کسی را بعد ازین نصیحت نکنیم این حال کسی را زهمه عمر
خود یک شب سیر خورده بود چگونه باشد حال آن را عمر
یک شب گرسنه بنودیم وهوس وفضولی انک عبث
کنیم ودیگر گفتند اندسختی سکرات موت بر قدر لذات
حیاتست هرکرا لذات در ایام حیوة بسیارست سکرات
موت بروسخت است درجمله فواید گرسنگی بیحد وعدّ است
واَفت سیری بی شمار وبسیار شکم کاری مشکل وحدیث لقمه
صعب وهول چنانک شنیدی واگر اینجا گویی بس بیت
حکم صله وفتوح رد کردن وبحث کردن دران واجب بود
باینه گفته آند چون ظاهر آدمی درستی وصلاح باشد باکی
نیست در قبول کردن صله وصدقات ایشان وواجب نیست
برتو بحث کردن وگفتن که زمانه تباه شده است که آن گمان
بد بردن است بمسلمانان وما موریم بگمان نیک بردن بر مسلمانان
پس ازین بلا انک اصل درین باب آنست که بلائی اینجا وجیز نیست
یکی حکم شرع وظاهر او ودوم حکم تقوی وحق او حکم
شرع آنست که هرگاه کسی که ظاهر او صلاح است ترا چیزی
دهد بستانی نیستی که از کجاست مگر آنک یقین بدانی که این

چیز بجینه از غصب یا از حرام محض است و حکم تقوی
آنست که نگیری از کسی چیزی تا بترسی و یقین شود ترا
که دران هیچ شبهتی نیست بگیری والا ردکنی اگر کسی
گوید اینجا که ازین تقدیر معلوم میشود که تقوی مخالف
شرع است جواب بدانک وضع شرع بر آسانی است و وضع
تقوی بدشواری چنانک گفته اند کار بر متقی تنگتر از عقد
بوده است و با این همه تقوی مخالف شرع نیست و هر دو در اصل
یکی اند و ایکن بدانک حکم شرع را دو حکم است یکی حکم جایز
دوم حکم افضل جایز را حکم شرع گویند و افضل را حکم تقوی
گویند پس این هر دو در اصل یکی باشند با آنک از روی ظاهر مخالف
یکدیگر نمایند این برادر این راه راه مجردان است و این کار کار بلند
همتانست پاک بازی و سر بازی است آورده اند شیخ ابو سعید
را رحمة الله گفتند فلان جای حقام مرا مده استاد برخاست باشتاب
از مریدان آنجا رفت او را دید بوریائی از خود بیجمله و بر خاکستر
نشسته شیخ گفت حقام را استاد تو نیی گفت چنین میگوید شیخ
گفت این نام استادی بجه یافتی گفت براست بازی و پاک بازی

آنچه بعمل نیست فرازان کنیم ... وز علم ز خلق بی نیازان مائیم
مائیم
افکنده، کعبتین بازان مائیم ... خاک کف باک بازان مائیم
بازی
ای برادر مَنْ کَانَ اَضْحَفَ فَالرَّبُّ بِهِ اَلْطَفُ رَبٌّ
لارباب کار ضعیفان چنان میسازد که جمله مقربان قدس بتعجب
بمانند صد هزار مقرب و مقدس در بحار رکوع و سجود غواصی
کردند و کس حدیث اینان نمی کوید و اینجا کدائی بی نوائی
چون از خواب در آید کوید آه بیکاره شد رب الارباب در مصحف
مجید بر عالمیان بر آسمانیان و زمینیان او را ثنا میکند
تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ و سکی بر بی دوستانش قدری
چند بر داشت خاک قدم او تو تیا دیده مقربان ساختند و در
قرآن مجید تا قیامت بنواختند وَحَسَابُهُمْ بِاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ
بِالْوَصِيدِ عاقبت و خاتمت جمله مسلمانان بخیر باد
الحمد لله والمنة
بسم الله الرحمن الرحیم ... ای دوست دستاد پیغمبر ما
نفس برادر اعز شمس الدین بداند که سعداء طریقت را برین
اتفاقست که اول درجة النجاة فی المعرفة اعتراف بالقصور
اول درجه آشنایی با خداوند عز و جل بیزاریست از خویشتن
تا از خویشتن بیزاری نیابی بمراتب آشنایی راه نیابی همه خشم

مردان باخویشتن ازانست کہ نہاد ایشان سدّ راہ اشنایی

ایشانست ہمہ تیغہا برخود بدین آزمایند وہمہ قہرہا برخود

بدین راندند تا این سدّ بی دولتی رابست کنند ودل بحضرت

معرفت راہ یابد، یادرراہ طلب خاکستری کردد مثنوی یابت

زہی عزت کہ جندان بی نیازیست، کہ جندین عقل وجان آنجا بیازیست

زہی غیرت کہ کر بر عالم افتد، بیک ساعت دو عالم برہم افتد

زہی حکمت کہ کر یک ذرہ ابلیس، بیابد کوی بر باید زادریس

اما تمت فی الفوز بالقدس والفلاح بالانس اینچنین دولت

باچنین سدّ بدبختی نبود الضدان لا یجتمعان نہ کار آب

وکلست نہ مایہ لم یکن فکان است درکاہی است از بی البنعت

ابدی الوصف اکر ہمہ افرینش تمرّد ارند عزت درکاہ کرد

زلّت نکیرد واکر ہمہ متمرّدان صدّیق کردند غناء درکاہ او زیاد

تبذیرد مثنویات

زہی ساحت کہ کر عالم نبودی، سر موئی از انجا کم نبودی

زہی وحدت کہ موئی در نکنجد، دران وحدت جہان موئی نسنجد

زہی حیرت کہ جانرا ہست در تو، کنون عاجز شد ودل بست در تو

کار ہر کو ہر فرد است حدیث معرفت نہ کار آب وکلست ونہ کار

عباد وزہاد

فلندری درخانقاہ از بی تکلفی ونشلغی،
حدیث عشق تودیدم کہ از سبا بی نیست،
حبیبی از زمہنا کلا ای کو بیتوشد،
کہ ہیچ سلطنتی خوشتر از کدای نیست،

عباد و زهاد ست کار کار درد زدکان و کرسنکان و برهنکان

اینت کرو رد جان ایشان اینست ابیات

در راهتو بمیرم کرجه ترا نه بینم ؛ باری خلاص یابم از ننک زندکانی

نزا بخاکه رفته تو نعرتی اکر سلامی ؛ بزدست باد باری از خاکدان فنانی

چنانک سلطان العارفین قدس الله روحه کفت وَجَلَّتْ

هٰذِهِ الْمَعْرِفَةِ بِبَطْنٍ جَائِعٍ وَبِبَدَنٍ عَارِيٍّ اول کلید

درکاه آشنایی برهنکی و کرسنکی است تا با این صفت در سازی کم

عزیز و کلید هدایت هم کویند رحمة الله المحبوبون عند الله

تعالی ثلثة الزاهدون بزخارفهم والصائمون بشهواتهم

والسائحون بسرائرهم ان سخن حدیث که عجایب و بدایع وی

انقطاع نپذیرد و تا در دل اندیشه حی بود که در همه عالم کسی است

بتر از من متکبر باشی نکر تا کلاه دعوی بر سر ننهی که دور افتاده

باشی و تکبر را کمر بسته باشی و حدیث معرفت نه کار متکبر است

مادام العبد یظن ان فی جمیع الخلق من هو شر منه

فهو متکبر محجوب مادام که بنده کمان برد که در همه خلق

بتر از همه من هست بس وی متکبر و محجوب است مذنوبا ست

جو علمت هست با علمت عمل کن ؛ بس از علم و عمل اسرار حل کن

این زهد تو بار ناحیه دست
زنار تن تو جامه تست

خواجه یا تو بدکوئی کسی نه تعرض
کویند یکی عالم دوم زاهد سیوم عابد کو
اکر این سخن راست بودی ما دشمنا
عابد کوید این نه خود محال است که عابد علم و یقین
نیافتم زاهد کوید اکر بودی ما را نوبت دادندی
هر سه قوم ره سوی خود عابد الله واین دو
نیافتند کم فرمان است که ترک تعلق کنی
طلبحق تعالی کاری عظیم است و ان بتر ک
دنیا و آخرت و نفس خود میسر نشود

ترا با علم دین یک ذرّه کردار ؛ بسی کو را کل علم دین بر زوار

برو کاری بکن کین کار خاصه ، که علم دین مرا حرفی تماشه

یحیی معاذ رازی رحمة الله گوید نزدیک خواجه ابو یزید درآمدم

اورا دیدم پاره پوست در شیر بجیده و بر سر لیف انار بر سر

بسته تکبیر بکرد گفتم یا برهان الموحدین در ممالک هیچ حادثه

افتاده است که تکبیر گفتی گفت یا یحیی اگر خواهی که سر این

بلایی در روم رَوا و گفت بِروم چون بروم در رسیدم حصاری

بزرگ دیدم با خلقی انبوه از اعلاء دین بسوخته و خاکستر

شده گفتم این چیست گفتند اهل این شهر با لشکر اسلام

در جنگ بیوسته بودند و هزیمت بر مسلمانان بردیک رسیده

بود ناگاه از جانب بسطام آواز تکبیر برآمد و در عقب

آن آتشی پدید گشت و در این حصار افتاد همه یکبارگی

هلاک شدند باز گشتم ببسطام باز آمدم بایزید را دیدم

بر سر دو انگشت پای نشسته و متحیّر وار مناجاتی

بدرد میکرد تا نماز خفتن همچنان بود چون فارغ شد

باز نگریست مرا دید گفت یحیی با حضرت ربوبیت بودم

بسی هزار درجه مرا کرد دادند در هر درجه مرا با حضرت

عزّت

عزت ربوبیت ماجانی رفت تا آخر گفت یا بایزید
مرادت چیست گفتم الٰہی اُرِیْدُ اَنْ لَا اُرِیْدَ مرادمن بی
مرادی است وخواست من بی خواستی است بیت
زبان بماند بنامت هنوز زیری نیست ادریغ عاشق مسکین که یک زبان دارد
یعنی گفت جز خواستی که ترا آشنایی خود کرامتی کردی گفت
اَغَارُ عَلَیْہِ اَنْ یَکُوْنَ کَذٰلِکَ گفت مرا غیرت نمی گذارد
تا در آشنایی خوض کنم که زشت بود دعوت ولدم باصفت حدثان
آشنا کرده گفته اند تا بایزید چنگ کوتاه کرد بدین کلمه که اینجا علمیه
نایجی را بدو راه بود وطریقت ایشان آنست که روش
خود را بیدا نکنند تا از شوم غیرت ورخمت راه روان ایمن

تو کز باحق بشب دراز گویی ، دگر روز آن بخویش باز گویی
ریا و عجب کوه آتشین است ، نمی دانی که کوه دوزخ اینست
یکی از جملهٔ مشایخ میگوید ده سال آب کریستم وده سال
خون کریستم وده سال صدید کریستم اکنون ده سال است که خنده
میکنم آن بیر چنین پی کم کرده بود از حیرت وانبوه دین
خون میکریست وبی خبران سر زنش عشق او می زدند

صدید
ریم با خون

بیست

از بی عشق همه طعنه زنان بی خبرند، ای مسلمان همه فریادرس بی خبران
بزرگ غلطی افتاده است خلق را در حدیث معرفت و بیش
آنند که می نلانند که نهایت دانش همه دانند کان آنست که بدانند
که می نلانند و نهایت همه شناسند کان آنست که بشناسند که می
نشناسند باجاه جلال و جمال لا الٰه الا الله نستغفر الله
از هر چه گفتیم و با کبریاء سلطنت لا الٰه الا الله نتوب الیه

و از هر چه دانستیم مثنویات

جهان از تو پر تو جهان نه، همه در تو گم و تو در جهان نه،
جهان بر نامتو و ز تو نشان نی، سترده بیننده عقل و عیان نی،
جهان، عقل و جان حیران بمانده، تو در پرده چنین بنهان بمانده،
ز عجز خویش میگویم ای باک، تو نیئی معروف عارف و ما عرفناک،
ای عجب همه شجاعتها که بکوی معرفت رسد ز بون عشق
کردد و همه دریاهای علم که بموج قدرت رسد قطره کردد
و همه عزتها که قصد طلب کند و هر کز مذلت کردد و همه دعویها
که بحدیث پاکی او رسد بهیچ نسبت شود و اکر برای نمهید
عجز خلایق را نبودی لِکَفَی وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ج

همه عالم

همه عالم خدای شناسند اما آشنایان خدای عزیزاند
هزار هزار خدای شناس را بر جنازه نهند تا یک آشنا را
بر گیرند سر این آنست که خواجه جنید حکویه رحمة الله علیه
هزار هزار حریص صادق را با مادر منهج صدق در کشیدند
و بقرب معرفت همه را بدریای قهر فرو برد تا ماخر شید فلک
ارادت کشتم خواجه ذوالنون مصری را گفتند بیش از مرگ چه
خواهی گفت اُرِیدُ اَنْ اَعْرِفَ قَبْلَ مَوْتِی بِلَحْظَةٍ اَرْزُوی
من درین دم باز پسین آنست بیش از آنک دم منقطع شود یک
لحظه بدولت آشنایی او رسم شوخته گفتند است بیت

جون حیکشی رها کن نا بابتو بپوسم ، باری بسینهٔ من این آرزو بماند

آن نیخاست که گفته اند که سالکان این راه بیشتر از دنیا که برون
روند با درد حکمی برون روند اندوه کنان این حدیث هرگز بساط
ماتم برنگیرند خلق آیند و روند و آسمانیان ترا با آسمان برند و زمینیان
بر زمین برند اما هرگز بلاس ماتم این حسرت از کوی اندوهگینان
برنگیرند چنانک در دهندی گفته است قطعه

در عمر دلی که در نرود دلبری بسوز ، آتش بخانه که نشد چیهمان درون
مردم بر آستان و نرفتم درون کنون ، خاکم بمگر که باد برد از آستان درون

فان قیل ای معرفتی اقوی یعنی المعرفتی الشهودیة قال الراجز
لا تطلبی اشتهی ان لا اهو اعرفنی معرفت العارفین الذین
یستجیبون لی لا معرفة التصدیق والاخبار

النون

سفیان عیینه گوید رحمة الله لو بکی محزون من امة محمد
لرحمت اللّٰی الامة ببکاء الکریک اندوهگینی درین امت بگرید
گریستن او عذر همه خلق باز خواهد و خدای عزوجل بر همه
رحمت کند اوحی الله تعالی الی موسی ابن عمران عدم
محزون من امة احمد یقول یا رب اقول لبیک لبیک
وحی کرد حق تعالی بر موسی علیه السلام که چون اندوهگین از امت
احمد گوید یارب من گویم لبیک لبیک در هر عصری خداوند اندوه
یکتن بوده است و دیگران در بناء او روزگار گذاشته الله خواجه
وکیع بن جراح گوید رحمة الله اذا مات الفضیل ذهب
الحزن من الارض صاحب منشوران عصر در دولت اندوه
خواجه فضیل بود چون او نماند گفت در عالم اندوه نماند در
کلمات مشایخ است رضوان الله علیهم صاحب الحزن یقطع
من الطریق فی شهر ما لا یقطع من فقد حزنه بسنین
بسی مجاهده باید کرد دیگر انرا تا بسالها قدمی در راه دین
بیش رونده بود که نروند اما کسی که با او حدیث اندوه
رفته است قدم گاه اولش بساط صدق بود و اسد بقاء
او از مشرب محبت بود چنانک گفت بیت

من بگریم، قیامت خون نخورم بر یاد دوست، جوی شیر است ابما کوشنهٔ کونین بود

وسرّ این معنی فتوی مصطفی صلی الله علیه وسلم إنّ الله یحبّ کلّ قلب حزین وورد توریت است إذا أحبّ الله عبدًا نصب في قلبه نائحة وإذا أبغض عبدًا نصب في قلبه حزمارًا خداوند کسی را نداد در حق این خلق بدین راند که دل دوستان خود را بی نوحه گری نگذارد وسینهٔ دشمنان خود را بی مطربی نگذارد ودر هیچ دلی چندان اندوه نبود که در دل سید انبیا علیه السلام بود وکیف یتلذّذ من یتجرّد علیه المصایب في کلّ وقت کسی که او را هر لحظهٔ تو مصیبتی از غیبی رسد شادی که تواند کرد

ابیات

تو ای برکه از ین سو سواری همی گذری ؛ مرا کشتزار زبرای شکار همی گذری

تو مست خواب چه دانی که تاجه همی گذرد ؛ بر ان دلی که ببتهای نار همی گذری

خواجه جنید رحمة الله خواجه سری سقطی را که او پسر بود در حالهٔ نزع بمروحه باد همی کرد جسم باز کرد وگفت کیف یستلذّ بنسیم المروحة من في نفسه کبد یحترق ای فرزند تو ما را باد همی کنی وما را آتشی در جگر زده اند

حسن بصری روزی بکوشتان گذر کرد زنی را دید خام دیباج پوشیده خود را بیاراسته وبر سر کوی زار زار همی گریست گفتم ای زن چه کوشتان جامهٔ دیباج پوشیدن نه صواب است اینجا چه کاه است نه جای ساز کاه زن گفت ای شیخ ابی حرمه سوهل ملت حرا بدین خام دیباج دوید دانی بر زیارت او امام تا مگر نوان او شاید حسن بصری آهی بر آورد گفت که ای ناگرفته زنی که آمد ی بهر گیرند ترا بالباسی که آن لباس لا دوست دارد

وحي سوزند اگر شراره ازان بر کوه رسد خاکستر گردد این باد

حرف حه تو مارا کي سود دارد ابيات

مرا این تشنگي از بهر آبي ديگر ست ودني نمي بيني که در هر ديده دريائي دگر دارم

طبيبا خويشتن را زحمت مجنون بر نخواهم شمرد که من اندر سر شورين سودائي دگر دارم

اکنون دلخوش دارم هر چند معصيت بيشتر است وطاعتي نه که فتوي

لا تقنطوا من رحمة الله عصاة را در پناه گرفته است

وسجل اين ويا ايها الذين اسرفوا من روح الله مفلسان را در

سايه رحمت خود جاي داده است چون بخشاينده است از و نوميد

نتوان شد وچون بخشنده است بدو نوميد نتوان شد اي برادر

چون بخشاينده است نوميدي عاصيان را از رحمت خود کي روا دارد

چون بخشنده است مفلسان را از خزانه رحمت بي نوا کي کرد اي

برادر دل شکسته مکن هر چند در حال مفلسي چون جهره وجود

ترا بنور حسن بياراسته است فاحسن صوركم وخلقت

خلق آدم علي صورته بر سر کشيده است جمال جمال

تست وکمال کمال تست اگر در خرابات هوا آلوده کردي قدسيان

ملاء اعلي را بر حصلاء قدس خشانده اند تا از خرابات

استغفار خويش بشويد واگر وقتي در بازار شهوت بلوث

معاصي ملوّثت گردي کرم از لي تا بکي اين ندا در عالم ميکند
فَاَيْنَ لوجه المليح ذنوبٌ لستَ کاَحدِکُم سر اين معني
است روزي محمود غازي رحمة الله از کمال عدل در لشکرگاه
خود ندا فرمود که از هر که بي ادبي در وجود آيد او را بسياست
گرفتار کنيم و بقهر بردار کنيم در زمان لطيفي منادي را باز
طلبيد گفت ندا کن که آيا زدحساز ازين بيرونست ريزاک
او به بي خودي در پناه است و بنده نمايست اما شاه است

ابيات

اي کرده محو نيست باحسان گناه ما ۔ بس کرده از سرادق عزّت پناه ما ۔
ايمن شود ز عدل تو جانها اگر بود ۔ در هو علم قضاء تو حکمت گواه ما ۔

بسم الله الرحمن الرحيم ملتو بشتاد شصم ز
باخود ساخته ۔ برادر اعز شمس الدين اکرمه الله بکرامة
الطالبين بداند که هر که باخود در ساخت و خود را قبول
کرد حرده است هر چند بصورت زنده است هر که حيات او
بحق بود اگرچه حرده است بصورت زنده است بحقيقت حرک
له تحرک کالبدست و علم نه علم کالبدست و بس حرکت جنازه
بر صورت افتد بر معني نيز افتد خلق در درياء بشريّت

غرق اند و انبیاء دستگیر ایشان بود اسطهٔ انبیا از دریا
بدریا بیرون کردند و در دریا توحید غرق شوند چنانک
کسی از ایشان نشان نداد ای برادر چون آفتاب توحید
طالع گردد هر آینه چراغ هستی تو در بخلت علم شود
موجودی باشی چون علم عدمی باشی در صورت وجود معنی
این سخن آن بود که چراغ را با عین آفتاب هیچ ولایتی نبود
و ولایت بکلی آفتاب را بود چون از وجود او را ثمره نبود
وجود او چون علم او بود اگر کسی گوید که علم ضد وجود
بود و وجود ضد علم یک چیز در یک حال هم موجود
هم علم محال بود هم جواب آنست که این سخنی در عین نیست
در صفات است که عین نکرد و صفات بکرد خلق نکرد و خلق بکرد
آفتاب مر آب را تا بد آب را گرم کند صفات آب بکرد و بدل شود
و عین آب نکرد زیرا که عین بر جایست آفتاب در صفات آب
عمل کرد نه در ذات آب و درین اجتماع ضدین نیست حق تعالی
در صفت دشمنان گفت اَمْوَاتٌ غَيْرُ اَحْيَاءٍ وَمَا
يَشْعُرُونَ ۝ بیگانگان زندگانند از وی صورت و جان
اند از روی معنی زیرا که حقیقت زندگانی آن بود که ذات او

حیاتی

حیات خود متمتع بود و آن در حق ایشان نیست که فرداء
در آرزوی مرگ خود باشند و در بلاء وجود خود مانده و در حق
دوستان خبر داده وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي
سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ کسی باید که
جان بر سر راه بنهد و بی جان براه فرو شود تا آنگاه که او را
این تخصیص بود که عند ربهم و هر که با جان براه فرو شود
او را بر ضوان فرستند گویند. این مهمات تست و هر که بی جان
براه فرو شود و بقدم عشق رود او را بهیچ واسطه
باز نگزارند این یک طایفه معدوماند موجود اند و آن
طایفه دیگر از بیگانگان موجودان معدوم اند دوستان
بی وجود با وجود اند و بیگانگان با وجود بی وجود اند لیکن
شرط آنست که از همه عالم بگریزی در خود برآری و دلان
خود برداری و دست از خود بشویی چنانک اصحاب کهف
کردند و از دل خود کهفی سازی و در دل برآری و چهار
تکبیر کوچی بر خود و سگ نفس را از در خود بیرون کنی
آنگاه بر خلق جلوه کنند چنانک اصحاب کهف را کردند
لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ

مِنْهُمْ رُعْبًا هرده را سیاست نبود چنان سیاست
وهیبت در ایشان نهاد که سلطان انبیا گفتند که اگر ایشان
را بینی هر آینه باز گردی بفرار و دولت برنشود از خوف
وآفتاب نجا که گذر کند کمتر وار گردد خدمت آن سگ که
بر آستانهٔ دوستان سر باز نهاده است نگاه میدارد یکی
بنگر ایشان سر بسالین نهاده آسمان و زمین و ملایکه ملکوت
بخدمت ایشان کمر بسته و ایشانرا از ایشان بسته و وجودات
ومخلوقات از کار ایشان بتعجب مانده هر کم از خود بگریزد
وترک خود بگوید و در پناه حق آشود حق بزوی همین نگوید
کند که با ایشان کرد و اگر خود جنان بلد بگاه او شوی که ایشان شدند
با تو همان کند که با ایشان کرد مرید طالب در راه چون عیسی
بیخامبر باید صلوات الله علیه که هیچ جا قرارش نبود که گرد
عالم سیاحت کردی گفتند چندین سیاحت از بهر چیست
گفت بود که روزی صدیقی ولیی جایگیی نهاده بود که خاک
آن مارا شفاعت کند اگر در همه صدیقان یکجا گیی بلرزد
عیسی علیه السلام نرسد و نیاز در راه چنین ای برادر همه

که نلادر داده اند خزائن ما مملوة من الطاعات خلایق

بذرة من الافتقار خاصيتها در بن حضرت از طاعتها برات

الكي توانى ذرّه نياز بردست آر گفته اند نياز درختي است

از مرغزار آدم وآدميان برآمده است ملائكه را افتخار بود

كه گفتند نحن نسبّح بحمدك وخاك را افتقار بود كه

گفت ربّنا ظلمنا نقلست كه سليمان بن داود عليهما

السّلام روزي ميگذشت موري با موران سخن گفت

ادخلوا مساكنكم گفت قوم سليمان عليه السلام

مي آيد نبايد كه باي بر شما نهند وشما در راه قدم ايشان

هلاك كنند چون سليمان بيخامبر اين بشنيد باد را گفت

شاد روان ما اينجا بنه كه آوازي با نيازي بسمع ما رسيده است

عزيزي از عزيزان طريقت گفته است درخبرست كه سليمان

بيخامبر جهل روز بر سر آن سوراخ بنشست وگفت هر كسي

در كار خويش رويد كه ما را با اين مور نفسي است سليمان

كار افتاده بود وآن مور نيز كار افتاده نزديك كار افتاده

بنشست وبا يكديگر انزوه وشادي اين حديث ميگفتند ايشان

را ايشان قدر كار كه زنده بوده اند امّا ما مشتي خرد كانيم واز

خرد كان كار زندگان هرگز نيايد واگر كسي را ازين عجب آيد

النزيرة بضم النون وكسرها
البساط الحصير الضفر الفاخر
يعني شادروان مستطيل

کرموری کم باوی تکلیونیت وباوی حساب وعقاب نیت
وی را با این حدیث چه کار اینک هدهد مهتر سلیمان علیه
السّلام واینک سبک اصحاب کهف خاک ره دیاه بوالفضول
او حیکند والسّلام بسم الله الرّحمن الرّحیم
مکتوب هشاد هفتم در تفاوت اقلام بزار اعزّ
شمس الدین بداند که در راه سلوک میان اقلام خلایق تفاوتی
عظیم است ازهر قدمی تا قدمی وازهر حی تا حی وازهر سرّی
تا سرّی چندان تفاوت باشد که از عرش تا ثری الکرجه در
خلقت وصورت یکسان اند فتوی شرعست النّاس
مَعَادِنٌ کَمَعَادِنِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ کفت این خلق
همه کان اند وکان هرچند بظاهر یکسان بود ولیکن در معنی
تفاوت عظیم دارد نه بینی تا از یک کان زر واز یکی نقره
واز یکی آهن واز یکی کوهر این همه خلایق که هستند و
بوده اند وخواهند بود همه صدفها اسرار اند در هر جدی
سرّی است ودر هر قالبی خداوند را تعبیه است ودر هر
دلی از شواهد دین داعیه است ودر هر جانی شانی است
که عقول ملکی ودبری بر نسنجد درین معنی خواجه عطّار

حروف کهفها النهی
کهافها زرد هفتن

۵۶۰

رحمة الله

رحمة الله کفته است مثنوی

نبات و معدن و حیوان و افلاک ؛ میان آب و باد و آتش و خاک ؛
همه در عشق حیران از کمال ؛ چه در وقت و چه در حال و چه در سال ؛
اگر چشم دلت گردد برین باز ؛ برون گیرد ز یک یک ذره صد راز ؛
همه ذرات عالم را درین کوی ؛ نیینند یک نفس خود را درو روی ؛
که داند کین چه اسرار نهانست ؛ سخن نیست این همه نور عقل و جانست ؛
اما آنها که خرید ملک ارادت اند و مقبول حضرت ازل اند و سرهنگان
عهد دولت اسلام اند کرد مرکب دولت ایشان بر هر که افتاد عزیز
ابد گشت و اگر بر بتخانه رسید مسجد گشت ابیات

دوش میگویند پیری در خرابات آمده است ؛ آب چشمش باصر احید حاجات آمده است
می عسل کرد بدستش بتکده مسجد شود ؛ یارب آن مقبل چنین صاحب کرامات آمده است

سنت در حق ایشان از رکاء عزت آفرید کار چنین رفته است که رحمت کفش
و شنودن ایشان را دامن نگیرد و غیرت راه دین نقطهٔ دل ایشان را به
تیغ قهر سیاست نموده باشد که هر چه نسبت براه آفرینش دارد هیچ چیز
سزاوار دولت خانهٔ دین ایشان بر نتابد غیرت عزت از لی ایشان را
خرگنف غیرت خویش حنواری دارد تا هیچ نظر بر جمال حال ایشان
راه نیابد و اَنَّهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ؛

به بینی تو ایشان را که به بینند همه وی تو
و حال آنست که ایشان نمی بینند هم

سیر این معنی است در عالم حقایق انبیا در انواع الفضائل یابند و قدر
بر بعثت سید عالم ایشان دانند و قدر سنت او ایشان شناسند
بر مقام انبیا ایشان شایند و در بیان احکام شرع چنین صدیقان
باید تا فتوی دهند و میان خلق بندگان چنین حقربان می باید تا
سخنی گویند و بهمین شاعت آمد یَحْمِدُونَ بِالْحَقِّ
تربیت و اذن ایشانست اَصْحَابِیْ کَالنُّجُوْمِ بِاَیِّهِمْ
اِقْتَدَیْتُمْ اِهْتَدَیْتُمْ احوال بیران و حیران است مثنوی
آنرا که دلیل راه نیست جز خود بخدا گمان مبر که گمراه نیست
چه توان کرد هم از پرده غیب صدیقان نیابند و هم از مادر روزگار
بادشاهان نزایند هزار هزار جان پاک را در گور دهد، طالب فرو گذارند
تا صدیقی را از پیش بتی برگیرند و هزار هزار معتکفان
صوامع را از محراب طاعت بیرون آرند و بدو زنخ سپارند
تا سینهٔ خرابانی را با عهد توحید دیار دهند اما مر او ترا
با حدیث با گمان چه کار و این دولت کی دارد مر او ترا نصیب نیست
ورد من و تو آنست که خسرو گفته است
سگان در گویت شب کرد خسرو را دربانی، ظفیل آن سگان باری چرا هم بلتزا
وقتی ذوالنون مصری رحمة الله حریری را بتجسس بایزید فرستاد

تا از خالت

یا از حالت بایزید او را خبری آرد چون مرید بسطام رسید
و در کلبهٔ بایزید در آمد او را در صحن حجره نشسته دید پشت
و نداند که بایزید است بایزید او را گفت چه میخواهی گفت
بایزید را میخواهم گفت این ابویزید وَأَنَا فِي طَلَبِ
أَبِي يَزِيدَ هنگ سنین گفت کلام ابویزید را چه طلبی
اینک من ابویزیدم سالهاست که در عشق بویزید رام و هنوز
در نیافته ام آن مرید با خود گفت که این دیوانه است هیچ
نمی داند که چه میگوید بمصر باز آمد و خواجه ذو النون را خبر
داد بگریست گفت اخی ابویزید قد ذهب فی الزاهدین
إِنَّا لِلَّهِ برادر من بایزید با قافلهٔ عشاق بعالم لا اله
الا الله رفت ما را اینجا نشها بگذاشت اینک این حدیث شوریدگانست
که ایشان را بدنیا در آوردند و بیرون بردند و ایشان را نه در آوردن
دنیا خبر بود نه از برون بردن شیخ ابوالحسن خرقانی رحمة
الله گفتند که جنید هشیار در دنیا در آمد اما هست بیرون
رفت و شبلی هست در آمد و هست بیرون رفت در ایشان چه
خویشی لَوْمٌ لَا مَا عَلَيْهِمَا ذَلِكَ گفت اگر جنید و شبلی را
فردا حشر کنند و از ایشان بپرسند که چگونه آمدید و چگونه

شدید ایشانرا نه از آمدن خبر باشد و نه از رفتن شدن
در حال فریشته، در سر شیخ خرقانی ندا کرد که صدقت لوسیدا
ما علمنا ذلک راست راست گفتی ای شیخ اگر از ایشان بپرسی
ایشان خود ندانند کسی که همه خدای را داند از دیگر چیزها

اورا خبر نباشد

رباعی

عشاقتوا زالستند آمده اند ؛ سرجهت زیاده الستند آمده اند
می می نوشند و پند می نه نیوشند ؛ کایشان ز الست می پرست آمده اند

سخنی صدیقان بایمان بشنو زنهار در حالت صدیقان بعقل
دلیل تصرف نکنی که این عزیزان اند که نظام عالم در قدم ایشان
است و قوام دین در تصرف ایشانست و مشارق عالم در امر ایشان
است و لاو مغارب عالم منقاد نهی ایشانست نه بینی انک سید
کونین است و خواجه عالمین است، چون هلال غلام مغیره
را بدیدی در بیشی فرا آمدی و گفتی مراد عایئی بکن چون او
دعا کردی خود آمین بگفتی روزی بامداد نشسته بود روی
بیاران کرد گفت قوموا بنا الیه همه برخیزید که کاینات
را در این ساعت کسوف مصیبت هلال بپوشانیده اند بخیمه
برخاستند و بر در خانهٔ مغیره رفتند و مغیره را خبر نه که هلال

فرمان یافت

نسبتی نا اندیشه کاری مشکل افتاد
یعنی خداوندا کرمان شکار افتاب از خزانه فرماد
(یعنی اره خواستند از موصل یاری

فرمان یافته است مرا ای مگر در خانه وی هیچکس خوارتر از
هلال نبود اهل خانه را نه از زندگانی او خبر و نه از مردن او
خبر مغیره بیرون آمد مصطفی را با آن صدیقان ایستاده
دید در بای حبار کش غلطید بیخامبر گفت ماذا حدث
فی دارک در سرای تو امروز چه پدید آمده است گفت ما حدث
فی داری الا خیر یا رسول الله در سرای من هیچ چیز پدید
نیامده است مگر خیر بیخامبر گفت یا مغیره عزیزترین اهل
بیت ترا جان برداشته اند و ترا خبر نه مغیره بتعجب فرو ماند
گفت هرگز این گمان نبردم که هلال را این درجه بود عجب کاریست
در هفت آسمان جلالت هلال را کلهٔ سعادت بسته بودند
و در زمین جز مصطفی کسی او را نشناخت تا بدانی که این حدیث
کار بی نامان است هر که بکاری معروف شد دست از فلاح او
باید شست شر الناس من یشار الیه بالاصابع هر که انگشت
نمای خلق شد او را مسلم نیست این حدیث کردن سنت پادشاهی

کلبه
قبه، حلت
وسایه بان یعنی
شامیانه

اگر نه از بهر امان خلق را بودی مصطفی صلی الله علیه وسلم
هرگز از بن قدم که انا ابن امراة من قریش کانت تاکل
القدید در بن قدحکاه باز نیامدی که انا سید ولد آدم ولا فخر

سنت بادشاهی اینست که چون بساط راز خویش در سینه بگستراند
فیل در جثم اهل عادت و رسم کند تا هر نا شسته رویی او را
نتواند زید مصطفی صلی الله علیه وسلم دانست که هلال کیست
که مرد کاه او از حضرت مصطفی بود ولیکن تا اجلش بنیامد
کسی را از حال او خبر نکردند برای انکه پرده دریدن نه کار
او بود هیچ منزل آراسته تر و با سلامت تر از منزل
متواریان نیست هلال جنان متواری رفته بود که خواجه
او در خانه نداشت بس بیغامبر علیه السلام گفت اخته
این مکانه الذی یکون فیه جای هلال کجاست مارا
آنجا بر مغیره ایشانرا باصطبل متوران برد هلال را دیدند
احور کاه
در زیر دست و پای ستوران افتاده و جان بداده بیغامبر علیه السلام
در آمد و سر مبارک او را در کنار گرفت وَاَغْرَوْرَقَتْ عَيْنَاهُ و
وجشمها در آب غرق کرد اینده وحیکفت یا هلال بظاهر بر بین خاک
افتاده ولیکن حقیقت گوهر تو در حضرت پاکست و هر کز صحابه
مصطفی را در هیچ ماتمی بدان کرمی ندیده بودند و هر کز خویشتن
را حسرت زده تر از ان روز ندانسته بودند همه صدیقان و سروران
قریشی در تمنای آن روز بودند که کاشکی جان ما خاکی بودی

کهلال

که هلال بر آن بای شهادی و یا کاشکی جانهای ما را چنان پاره ء
نعلین هلال کردندی و باخر حضرت رسالت این فرمود که إِنَّ
لِلّٰهِ فِي كُلِّ زَمَانٍ سَبْعَةً أَعْبُدٍ بِهِمْ يُنْصَرُونَ وَبِهِمْ
يُمْطَرُونَ وَبِهِمْ يُرْزَقُونَ لَنْ يَنَالُوا بِكَثْرَةِ صَلٰوةٍ
وَلَا بِصَوْمٍ وَلَا بِصَدَقَةٍ وَإِنَّمَا نَالُوا بِسَلَامَةِ
الْقُلُوبِ وَسَخَاوَةِ الْأَنْفُسِ وَكَانَ هِلَالٌ مِنْ أَفْضَلِهِمْ

یا نالوا

لطف خدای را در هر عصری هفت بنده باشند که خلایق روزی
از برکات وقت ایشان یابند و اهل اسلام را نصرت از همت ایشان
بود و باران از آسمان بدعاء ایشان آید این هلال فاضل و عزیز تر
از این هفت کس بود که درین عصر اند والذی نفسی بیده
لو تألی علی اللّٰهِ بن زوالِ الدُّنْیَا لَازَالَهَا مِنْ مَکَانِهَا
بدان خدای که نفس محمد بقبضهٔ قدرت اوست که اگر این
هلال سوگند بر خدای دادی که دنیا را یکبار کی نیست کردان سوگند
او سوگند راست کنیتی و از دنیا ذره نماندی حنکران بی دولت را
بگوی که ملت محمد اینست اگر بر ملت محمدی برین ایمان آرواگر نه
عبید ناحه اسلام بازده هر کرا مهمی بیش آید و تدبیر آن ندانند
این دعا باخلاص بخوانند کل مهمات او مکفی کردد دعاء اینست

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَللّٰهُمَّ انِّی اَسْئَلُکَ بِصِدْقِ
اَبِیْ بَکْرٍ وَخِلَافَتِہٖ وَبِعَدْلِ عُمَرَ وَصَلَابَتِہٖ وَبِحَیَاءِ عُثْمَانَ
وَسَخَاوَتِہٖ وَبِعِلْمِ عَلِیٍّ وَشَجَاعَتِہٖ وَبِسَخَاوَتِ
الْحَسَنِ وَرُتْبَتِہٖ وَبِشَهَادَةِ الْحُسَیْنِ وَغُرْبَتِہٖ اَنْ
تَقْضِیَ حَاجَتِیْ یَا قَاضِیَ الْحَاجَاتِ وَالسَّلَامُ ٥

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب هشتاد و هشتم در
ذکر غفلت برادر شمس الدین بداند که غفلت ناستوده است
در همه مذاهب وملل بنده در کناه ومعصیت نیفتد تا غافل
نگردد وگفته اند که روزگار بر اهل غفلت تاوانست در خبرست
که چون کسی قدم بر زمین نهد بمعصیتی همه ذرها اطباق زمین
بنالد آیند وگویند بزبان حال که ای بی وفا وبد عهد ما را ازبرای
آن آفریده اند تا بار عبودیت کنیم نه بار معصیت من آنم که از
پشت من جون آدم صفی الله بوده است وجون نوح نبی الله
وموسی کلیم الله وعیسی روح الله وابراهیم خلیل الله و
محمد حبیب الله بوده است که صد هفت آسمان وزمین
بنام او آراسته اند حق تعالی مر اکبار آفریده بنعمت قدیم خود
عزیز کرده اند که والارض فرشناها فنعم الماهدون

حق تعالی

حق تعالی همرا بدین ناز خلوه میکند و تو قدم معصیت بر رخ
ما می نهی وحی دیگی مهد تو بس از حرک ما خواهیم بود امروز ما را
چندانی زن که بس از حرک ما باز توانی خورد هر غفلتی که تو
بر ما نموده، چون ترا در حوصلهٔ ما نهند ما حسرت آن بتو باز نمایم
اکنون نه امروز کاری بکن تا فردا در نمانی مثنویات
جود ینا کشت زار آن جهانست ؛ بکار این تخم که اکنون وقت آنست
اگر بیرون شوی ناکشت دانه ، تو خواهی بود رسوای زمانه
و گفته اند چون کسی قدم غفلت در کوی دین نهد آن لحین
گویند که مرا نمی شناسی که مستند تدریس ما برکنید هفت آسمان
نهاده بودند و خطبهٔ اشراف دار اسلام بنام ما کرده بودند ما
این دولتها و سرمایها در باخته ایم و امروز بدروازهٔ شرع بعوانی
نا سزد شده ایم یا تاج اخلاص بر سر نه و بکذر و یا بادبار ما در ساز

که تو نه ، حرد این کاری مثنوی

جو شناسی سر هویئی ز اسرار ، زنادانی چه کردی کرد این کار ،
و از ذکا ، قرآن مجید اورا این ملامت و اسْتَفْزِزْ مَنِ
اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ
وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ بکن هر کرا

توانی از ایشان باواز خویش بر کمار هر سوار و بیاده خویش
وشریک شود در مال ایشان و فرزندان ایشان در تفسیر ست هر
اوازی که نامشروع است صوت اوست و هر مالی که در وی یک
درم حرامست و هر فرزندی که نه بر وجه شرع زاده است او را
دران شرکت است گویی حیکویند در گاه عزت شرع را عوانی
کم از تو نبایلیس در سرای پرده شرع بنشین و سوار و بیاده را
بر اهل غفلت بر کمار و هر ناشایسته روئی که قدم انبساط
بر بن بساط نهد بی کن او بصد ناز حیکوید مثنوی
معشوقه مرا گفت خیز بر رهن ؛ ملکذا در دون هر که نهاد سر من
آورده اند روزی آدم بیخامبر علیه السلام شیطان را بدید و گفت
فَعَلْتَ کَذَا وَ کَذَا با ما چنین و چنین کردی گفت یا آدم انکار
که خر با تو چنین و چنین کردم مرا چنین کرد مثنوی
می بینی و چون سر حالم را ؛ میکن بقضاء حوالم را
ای برادر پاک بودن از گناه از اول آفرینش تا بآخر کار فرشتگان
است و باز مستغرق بودن بمعصیت و بمخالفت در همه عمر بیشه
شیطانست و باز گشتن از معصیت براه طاعت بجای توبه
و ندامت کار آدم و آدمیانست هر که بتوبه و ندامت تقصیر کار شته

تا در ک

تدارک کرد شبه خویشش بامدادم درست کرد وهرکه بتوبه تدارک
نکرد وبر معصیت تا آخر عمر اصرار کرد شب خویشی باشد یا این
درست کرد اما گفته اند که همه عمر در طاعت داشتن آدمی را
خود ممکن نیست از آنک وی را بیافریدند در ابتدا ناقص آفریدند
وبی عقل واول شهوت بروی مسلط کردند که آن آلت شیطانست
وعقل را که خصم شهوت است ونور جوهر فرشتگانست بس از آن
بیافریدند که شهوت مستولی شده بود وقلعهٔ دل را بغلبه فرو
گرفته بود ونفس با وی خو کرده والفت گرفته بس بضرورت
چون عقل بیدار آید بتوبه ومجاهدات حاجت افتاد تا قلع
دل فتح شود واز دست شهوت وشیطان بیرون آرد مثنوی
تو این دم در دهان شیر اسیری ۔ چه دانی زانک این دم شیر گیری
بس آرینجاست که توبه ضرورت آدمیانست واول قدمگاه مریدیست
آنست واین مرید را جز در سایهٔ پیر نخمه وراه رفته میسر
نشود الا ماشاء الله وسر اینست که چون فرشتگان گفتند
اَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا گفت اِنِّي اَعْلَمُ
مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝ نه گفت کنا نکند ولیکن گفت ما آن دانیم شما
نمی دانید چون ایشان بلوث معصیت ملوث کردند درپای توبه

در پیش است تا شسته و پاک کردند و بشارت همین است
که عمر خطاب گفت رضی الله عنه که هیچ آدمی نیست که نه گناه
کار است ولیکن بهترین گناه کاران تایبانند ای برادر در هفت
آسمان و زمین هیچ آفریده را آن سریر دولت ننهادند که مصطفی
علیه السلام را نهادند و هر ساعت ترس دل آن مهتر از عدل
بار خدای تعالی زیادت بود اگر پاره از ترس دل مبارک او
بر هفت آسمان و زمین قسمت کردندی در همه عالم یک ذره
شادی نماندی وَكَانَ مُتَّصِلَ الْاَحْزَانِ وَدَائِمَ
الْفِكْرِ نقطه دل او در همه احوال در خوف خون می گشتی
و غم اهل هفت آسمان و زمین میخوردی که نه صدیق
را بر راست جبر بودی و نه فاروق را بر جنب و این اصلی
بزرگ آمده است در دولت اسلام هر کرا عصمت وافر تر
هراس و ترس دلش زیادت تر و هر کرا داغ بلا بخشی بزور کار
ظاهر تر امنش هر لحظه زیادت تر اینست که گفت منتویات
نزیبد جز خود بین بادشا را، آمین ثانیه لایق بین باید خدا را،
درین ره نیست خود بینی نخستین، تنی لاغر دلی باید شکسته،
مبارک
آسمان و زمین که بیار استند بعصمت مصطفی آراستند خطبه

سلطنت

بانگ و داد کننده
و کتاب کننده

سلطنت در کل افریدن بنام او کردند و اوّل و آخر او را بر جرایید
مغفرت بشست کردند و مامون العاقبت گردانیدند این همه کردند
ولیکن یک طرفة العینی ترسی از دل جبار کل او بر نکرفتند چون از
تبلیغ رسالت فارغ شدی قلم در سجرهٔ دلخویش نهادی
و در هستی بر خود بر بستی و کمر عصمت باز کردی و کلاه نبوّت
فرود آوردی و زبان عذر و بیچارکی بر کشادی و حیکفنی الهی
ذنبی عظیم و الا یغفر ذنب العظیم الا ربّ
العظیم اللّهمّ اجعلنی من شقایک و بلا اقایک
و حرّم لحمی علی النار و متی که این دعا کردی اسیب الوهٔ
دل جبار کل او جز عزّت لا الٰه الّا الله نتوانستی کشید در ان حال
کفته اند از همه دختان شکوفهٔ غم بیرون آمدی از آسمان طوفان
انده ببارید و تخم زمین را بر و رحمت آمدی و عرش مجید
از درد او متعجّب بماندی مقرّبان آسمان و صدّیقان زمین
دل از نجات خود بر کرفتندی و دست از خلاص خود بشستندی
و همه ذرّهاء مملکت عالم لباس تعزیت بپوشیدندی و فریاد
بر آوردندی که این چه بوده است کفتندی محمّد رسول الله
انیچنین عزّت عذر تقصیر خواهد و کوهی عصمت خود را

طلقاء جمع طلیق الطّایفة
شتر از بند رها و تاج امان

التخم و التخوم
حد زمین

از داغ عدل امان حیطلبد و بریں اشارت کرد کہ گفت شنوی

جگر خون میشود زین یاد ما را، زاستغنا حق فریاد ما را،

زاستغنا اگر زمان در آید، ہمہ امید معصومان سر آید

اِنَّ اللّٰہَ لَغَنِیٌّ عَنِ الْعَالَمِیْنَ ۝ دیر ست کہ سیاست

خویش بردلہا، معصومان و صدیقان رانده است کہ آند

از ہمہ انبیا و اولیاء ہیچ کس قوت آن بار نداشت کہ محضر

عالم حیکشیدا کر از داغ اُمتی درد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم

بدل آید، بقیامت اگر ابراہیم خلیل اللہ و موسی کلیم اللہ

خواہند کہ آنرا بپوشند بی بدرقہ عصمت او نتوانند با این

ہمہ بپوستہ این دعا کردی اَللّٰھُمَّ اجعَلنِی مِن عُتَقَائِکَ

وَطُلَقَائِکَ وَمُحَرَّرِیکَ مِنَ النَّارِ بارخدایا با آتش عدل

خویش دل و دیدہ ما را مسوز و طوق آزادی از گردن ما نہ

انکہ خنودی ما اُوذِیَ نَبِیٌّ مِثلَ مَا اُوذِیتُ از کلاف بنود

کفت بلا و محنت اینست کہ بر ما ریختند ما را بر اہل ہفت

آسمان و زمین مقدم کرد انیدند و کفتند محمد رسول اللہ

بس معصیت ذریت آدم را بر دامن شفاعت ما بستند

وَلَسَوفَ یُعطِیکَ رَبُّکَ فَتَرضٰی را بیاد ایشان

مارا با یاد

ما را باید رفت و عذر همه مجرمان ما را می باید خواست و کار همه کاهلان
ما را می باید کرد گفت کاما را بقاب قوسین بساط افگندند و گاه
بستانه جفا ابو جهل فرستادند گاه شاهدا و مبشرا لقب میدهند
و گاه مجنون و ساحر و شاعر بستوانند گاه خطاب لولاک لما
خلقت الکونین اگر قدر تو نبودی ما عالم نمی آفریدمی و گاه
کونین و لوشئنا لبعثنا فی کل قریة نذیرا اگر خواهیم
جونتو در دیهی فرستیم گاه کلید همه خزاین بدو بجرم ما فرستند و گاهی
برای بیمانه جو بدو سرای بوشحمه جهود برند ای برادر راه مصطفی
علیه السلام راهی است قهر با نواخت آمیخته و نواخت با قهر آمیخته
راه مصطفی جناح منبر نهاده اند دارهم نهاده اند خواجه عطار

برین اشارت کرده است رحمة الله علیه مثنویات

ببایدت دانست کردن زین فرمان ،، که جز صبر و خموشی نیست درمان
همه جز خاموشی را هی نداریم ،، که یک تن زهره آهی نداریم
که دارد زهره در وادی تسلیم ،، که بادی بگذراند بر لب ان بیم
جنان گم کرده اند این شربی راز ،، که سر موئی نه بیند هیچکس باز
هزاران موی معنی بشکافتم من ،، طریق این خموشی یافتم من
اگر دریا همه در نقطه خاک گمان نیاید نیست و معدن فقر تاملا اعلی

بتعجب مانند آنند که از آدم علیه السلام عشق بازی عجب نیست
عجب ازین فرزندان وی است که در کشتی عنایی جهند و در زورق
بلایی نشینند و لسان لطف بر منبر فضل جواب ایشان میدهد
عجب دارید که ایشان بط بچه اند و بط بچه را آشنا باید آموخت

اینست که گفت مثنوی

بچهٔ بط اگرچه دینه بود ؛ آب دریاش تا بسینه بود
ای برادر بدان از ساغری که نتابد آب و گل شراب میخورند
کسی نیارست خوردن جامه خاص و عام ملک ازین در نگذشت
کربلک عبادٌ مُکرمون ؛ اما جامه عهد یحبّهم در هرذه
هزار عالم جز آدمیان نکشیدند آری این حدیث نه شرابیست
که هر حوصله در کشد و نه سلطانی است که بهر جایی فرود آید
و نه کلاهی است که هر سری را شاید و نه بادی است که بهر باغی بزند
عارفی برین معنی اشارت کرده است برین عبارت رباعی

ای کفر ز جعدِ تو پریشان ؛ وز عشق تو بر سرِ تو ایمان
یک موی بتو راه نیابند ز عزت ؛ آنانکه ترا اسلام همی جوی شکافند

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتم

حسب الامر العالی بجلت و نماز و دعا رود در روز جمعه بجانب

العوتبی

اعز شمس الدین بداند که اگر پنجاه باد بای برهنه سر برهنه بصفت
شوق از مشرق و مغرب شوی واز وطن و دیار خویش بمکه
و مدینه روی جنان بنود که در حسرت نایافت این حدیث بکلفس
خود را بس داری حقا ثم حقا که هیچ درد عزیز تر از خواندن
روزنامهٔ حسرت نیست کیست که درد او خود این نیست اگرچه
سالک ملک آسمان و زمین است برین معنی خواجه عطار گوید

رحمة الله علیه — مثنویات

بسی سودا ز این تقویم بختم ∴ کنون از خام کاری نیم بختم
بسی اندوه گونا گون بخوردیم ∴ بسی بر خاک خفتم خون بخوردیم
بسی چون عنکبوتان خانه رفتیم ∴ بسی همچون مگس افسانه گفتیم
کهی زنار بر سایان ببستیم ∴ کهی در دیر بر سایان نشستیم
بسی این درد را درمان بجستیم ∴ کنون از گریه دست از جان بشستیم
بسی گفتیم دل آرام نگرفت ∴ بسی رفتیم راه انجام نگرفت
ای برادر هر کرا درین سرای روزنامهٔ حسرت در دست او نهادند
خطاب اِقْرَأْ کِتَابَکَ در حق او نقد گشت هر کرا قصهٔ
درد نایافت در سینه او نهادند هزار قیامت در باطنش برخاست
و هر که را بنام همت او بصاعقهٔ قیامت دادند دو قرص کش

جنانیدند وهرکرا از لاابالی ظاهر بتصفیهٔ احوال باطن مشغول
کردند از دنیا شب بآخرت بردند وهرگز تا جهان و زمان بود
این دولت ندیده بودند که در عهد مصطفی دیدند اگر مرغان
هوا بر فرق آن عزیزان نشستندی مرغان ندانستندی که بر حیوانه
نشسته اند یا بر جمال این دانی جیت ابناء آخرت کشته بودند بشخص
درین سرای بودند و بدل در آخرت تا در رد و در ریخ آن روزگار
می گذاشتند که کی بود سید عالم بغزا شود تا ما جانهاء تشنه
را بتیغ اعداء دین بر فشانیم تا جنانک بباطن در آخرتیم
بظاهر نیز در آخرت باشیم عمر رضی الله عنه ببطحاء طه بیرون
آمدی و در خاک غلطیدی بتضرع مرگ خواستی و گفتی در آنج
حرامی بایلمن از خلق نومیدم و در آنج خلق را از من می باید
خلق از من نومید نه مرا بر ایشان بار گذار و نه ایشان را بمن
جان من برگیر تا از بند خویش و عهدهٔ خویش بیرون
ایم و آنکه بیضهٔ اسلام را بشجاعت او نازش بود علی
بن ابی طالب رضی الله عنه در اثناء مناجات دست بر محاسن
عزیز خود بنهادی و با صد شوق گفتی جز ابد بختی را بر ما
مسلط نکنی تا محاسن ما را بخون ما رنگ دهد تا از ناحیهٔ تو بنگ

وبشجاعة

ولو انّ بجماعة المسلمين بيضة والبيضة ايضا اصلها الحديد وفيها محها

وشجاعت مردی خویش باز دهیم **قطعه**

هر کسی را که در جهان دردی است، درد او را بنزد او داروست
داروی درد در دندان چیست، نظر لا الٰه الا هوست،
در اخبار معروفست که کسی بود تا عزرائیل بوی رسد او جان
داده باشد چون عزرائیل بیاید او را بیند جان داده متحیّر
بماند خطاب بدو رسد که این بنده آرزوی چندی که داشت بما
طاقت انتظارش نبود از مصحف مجید بشنو یا أیّتها النّفس
المطمئنّة ارجعی إلی ربّک راضیة مرضیّة ط

ای روح با قالب مانده وای قالب با روح درساخته سفر تمام
شد هر کسی بوطن باز آیند که ما نوایم به که از آسمان خویش تا بد

بیت

هر چند غریب بوده ز جای دیگر ** باز ای که هزار بر آسمان نیلوتر
کار از سر کنیم روزگار روزگار خلوت است و وقت وقت آنست
چگونه خواهد بود راضیة مرضیّة ما از نو خشنود
و نوا ز ما خشنود سر این معنی است که گفت رباعی.
نوروز بساط شادی افگند بدشت، بلبل بگل شکفته بر عاشق گشت
آمد تا آنکه عهدها تازه کنیم، بر آنچه برای صنم کدشت آنچه گذشت

جوانمردان آن درگاه بیشتر از دنیا بیرون روند با دیده جگر بریان
روند از حسرت نایافت گفتم بزرگانست که اندوه نایافت
این حدیث نزدیک کاردانان تمامتر از شادی یافتست

رباعی

آنرا که بقاء او ارزومی باشد؛ حیران شده در لقاء او می باشد؛
بیوسته توجه دل خسته او؛ در کعبه و بت خانه بدو می باشد؛

روز فتح خیبر رسول صلی الله علیه وسلم یکی را دید از یاران
بر غاله ای کوش کرفته می کشید بجانب عبد الله عمر نظر کرد
وکفت یا ابن عمر این اسیری بر غاله می بینی در دست آن مرد
کفت می بینم یا رسول الله کفت در امت من آزادمردان
خواهند بود که بقیامت بیایند هفت درکه دوزخ در دست
شجاعت ایشان اسیر تر از ان بر غاله باشد که بر دست این
مرد دوزخ را با هوا کاریست و با کوشت و پوستی که از حرام رسته
بود با قدم صدیقان و تقوی متقیان نیارد جنبید این
بزرگان که شمه از حکایت ایشان میشنوی نه از بلغا مبر بودند
نه فرشتگان بلک همچو ما بودند ادمیان ایشانرا ارزو خندی
حدیث خدای دامن بکر فتند نیاز خود دران ارزانی داشتند

ودعوی خویش را بیرهان ثابت کردند تو نیز همین کن اگر
سیم نداری که نفقه کنی عمرداری بجای سیم در کار دین صرف کن
تا هیچ چیز ترا دامن نگیرد و قدم در وفاء عهد دین نه تا هیچکس
در تو دعوی نکند و هرچه ترا حجاب راه دین است از پیش بر
گیر دیر ست که گفته اند که این راهی است که جز بهلاک خویش
منزل نتوان رسید منزلگاه در دین هلاک نفس تست هلاک
خود را میان در بند و قدم در راه نه یار حمت خویش از میان
دین داران بیرون بر و راه بگذار تا مردان در گذرند مثنوی
زخود بگذر قدم در راه دین زن ؛ مئست این نفس کافر پیر این زن
تو گر مرد رهی در ده فرو مئو ؛ قدم در نه فلاء راه او مئو ؛
گرت گویند سر در راه ما باز ؛ برین شادی تو دستار از سر انداز
اکنون که مرد این کار نیستی چه گنی دست در فتراک مرد این راه
زن خود را بدو بر بند که همه کس از مادر سلطان زاید در هر عصری
سلطان یکی بود دیگر آن همه در ظل دولت او روزگار گذرانند
ای برادر اندوه دین نه اندک کاریست انک شنیده سلیمان بیغامبر
را علیه السلام هرچه در ثقلین بود از انس و جن و وحوش و طیور
متصرف مملکت او بود در طلب دین می سوخت و هرچه داشت

برای الله دین داشت نگر تا نگویی که دنیا در صحبت
سلیمان بیخامبر بود حاشا و کلّا بلکه خدمت او بود نه در
صحبت او میان صحبت و خدمت فرق بسیار است دریاها
آتشین باید کرد تا از خدمت بصحبت رسی چون
صوت آن مور بشنید باد را بفرمود تا تخت او را آنجا
بنهاد و جهل بنادرون با آن مور بنشست و از و اسرار
صمدیت می شنید تا بدانی که خداوند را سبحانه تعالی با افراد کمال
خویش سرّها است که هر کس بدان وقوف نیابد و اگر کسی را
این اشکال افتد از قرآن بشنود یُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ
وَمَا فِی الْاَرْضِ و دیگر فرمود وَاِنْ مِنْ شَیْءٍ اِلَّا
یُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ یا خود طمعی نخوانده باشد وَمَا یَعْلَمُ
جُنُودَ رَبِّكَ اِلَّا هُوَ نقلست که داؤد بیغامبر در محراب بود مورچه
در پیش وی بگذشت دست فراز کرد تا او را از موضع سجود دور کند
آن مور بانگ بر آورد که یا داؤد این چه تصرف است که تو آورده
ما بر درگاه خداوند کم از ان قدر داؤد بیغامبر علیه السلام بنالید
گفت بار خدایا با خلق بگذارم سرمایهٔ زیم خطاب آمد تقوی را
شعار خود ساز تا کسی از تو رنجه نگردد در اجرام اصل خیاط میخ است

الی آخره

در سرّ خلقت نگر اگر ما بمور خطاب کنیم کہ از قبای سیاہ خویش
بیرون آی چندان شعاع توحید سراز سینۂ آن مور برزند کہ
موحّدان عالم خجل گردند سرّ این معنی بود کہ حضرت رسالت
در دعا خود گفتی اَرِنَا الْاَشْیَاءَ کَمَا ھِیَ آفرید کار خود بمن
چنان نمای کہ ھستند موسی را علیہ السلام در حنا جائی کرمی
بود چنانک ہر روز دیگری در خمار ان مانده بود در خاطرش گذشت
کہ ھیچ آفریده را این دولت تواند بود کہ دوشی با ما رفت در حال
جبرئیل علیہ السلام در رسید گفت ای موسی درین بیابان ما را
کسی است کہ دلھای صدّیقان را علاج کند چون موسی آنجا
رسید صفدعی را دید در آب با نگ میکرد چون موسی را دید گفت
یا موسی دیر ست تا من منتظرم تو ام تا نھال بندگیت از
دلت بر کنم زینھار بر خویشتن خطبۂ یکتائی مکن کہ دوشی
ھر ھدیۂ کہ از حضرت حقّ بتو رسیده است مُمِدّ آن ھدیه با تو دیدم
اوّل ما عرضه شد بسی بتو رسید نگر تا بار دیگر بر خویشتن آن خطبه
نکنی آری ای برادر حضرتی است کہ بعضی را بدو زخ ادب کند
و بعضی را بموری و بعضی را بصفدعی چون موسی علیہ السلام
شفقت دیدی بدید دانست کہ کاشتۂ حق است کلاه از سر بانداخت

صفدعی غوک،

وگفت ای کمانشته حق تو مرا بهمه یاری داده وقصه این

رد واند وه ما عرضه کن چنانکه گفت مثنویات

ز عزت عقل و جان حیران بمانده، خرد انگشت در دندان بمانده

دریی مارو سس سد نتوان گشادن، که انگشتی برو نتوان نهادن

نه انگوی رود زین راز آگاه، نه آن کامذ خبر دارد ازین راه

چنان گم کرده اند این سر بی راز، که سر موئی نه بیند هیچکس باز

مسدود

درخبرست هرکه روز جمعه صد بار بر پیغامبر علیه السلام درود

فرستد حق سبحانه و تعالی صد حاجت آن بنده را روا کرداند هفتاد

حاجت دنیاوی و سی حاجت آخرت یا سی حاجت دنیا و

هفتاد حاجت آخرت درود همین گویند اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ

عَبْدِكَ وَحَبِيْبِكَ وَنَبِيِّكَ وَرَسُوْلِكَ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ وَعَلٰی

اٰلِهٖ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ درنسخه بزرگانست هرکه درشب آدینه دو رکعت

نماز کند هر رکعتی الحمد یکبار و انا انزلناه پنجاه بار

یکبار این کلمات را بخواند حق تعالی جمله گناهان او را کافی

گرداند کلمات اینست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰمَنْتُ

بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ وَتَوَكَّلْتُ عَلَى الْحَيِّ الْقَيُّوْمِ چون

هزار یکبار خوانده باشد خواجه معروف کرخی خواجه جنید

عجمي را شفيع آرد هر حاجتي كه دارد حق تعالي بر او رده
و در هر شب جمعه بايد كه صد بار اين درود مذكور بگويد و مواظبت
نمايد اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُوْلِكَ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ
وَعَلَى اٰلِهٖ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ فوائد بيارست بسم اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
علتو خوندم در معالجت و نماز و دعا در روز ادينه براي
دفع درويشي و حصول نيكبختي و يافتن خلعت هاي ديني
و دنياوي براي اعز شمس الدين بداند كه هر معاملتي كه از ذكا
عزت قران جواز نيارد بي حاصلست و هر خواستي كه فتوي
نبوت بران ناطق نيست همه باطلست و هر دليلي كه در را
دين بجز از دين بود همه محض ضلالتست و هر استعانتي كه
در راه دين جز از دين خواهي همه حرمان و دست مَنْ اَدْخَلَ
فِيْ دِيْنِنَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ وتا معاملت تو
با خلاص نبود از عالم قران جواز نيابد و محل اخلاص
دلالت پذيرد هر كجا نشيمي از اخلاص يافته سد عزت قران
بشارت دادن كرفت چه در حق جن و چه در حق انس
قَالُوْا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا يَّهْدِيْ اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا
بدين ناطق هم در هاء اهل طله قرانت وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ

یعنی هر که در اد دین ما جد
نیست از ان نبی او رد است
دین

کفتند بدرستی که شنیدیم ما
عجبلست راهنمونی میکند بسوی
راستی پس ایمان اوردیم ما به

مَاهُوَ شِفَاءٌ وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ وراه برسالکانِ دین
قرآنست کہ یَهْدِيْ اِلَى الرُّشْدِ وچون قرآن براه بری بر
کسی آشکارا شد اکر کوه قافست بیونک سینه وی بود صورت
خشوع کرد دکه لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَّرَاَيْتَهٗ
خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وهر علمی که جواز
از قرآن ندارد بند راه دین است وهمه نابینایی است وآفتاب
قرآن که از برج قلم تابد بر اسمان دل تابد کَاِنَّ فِيْ ذٰلِكَ
لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهٗ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ
شَهِيْدٌ عزیزی راست کفته است رباعی

چون رهبر شرع بر در آید، معشوق مراد در بر آید،
من ره روشرع را معشوق، تا چی ز قبول بر سر آید،

مردان این راه خداوندان ارواح اند سخن ایشان زندکانی
است وحیات خلایق ار صفا انزوا نیشانست وقرار عالم
از همت جوف ایشانست ورافت اهل این سراء از ثمرات شجره
مهر ایشانست اعمال ایشان را علل نیست واحوال ایشان را تراجع
نیست واقوال ایشان را آخر نیست وعلم ایشان را آفت نیست
تا بتیغ انکار مهجه را اسیر ندرسم بدان رسد سر بخط ای

وسلحن در

وساحت دل را از هرچه معلوم و معلول است خالی نکنی
فراخی
جشمهء حکمت از قعر دل تو در ظهور نیاید ذوق علم حقیقت
نیابی خواجه عطار رحمة الله علیه گوید مثنویات
دل پر نور را دریاء دین کن ، حدیث وحی ربّ العالمین کن ،
دلی در عالم قدسی قدم زن ، بکبر آن خلوت را و برحرم زن ،
باکی
جو عیسی در سخن شیرین زبان شو ، صدف را بشکن و گوهر فشان شو ،
و هر دیدی که امروز بینا نشود فردا هم بینا نشود از قرآن مجید
مثنوی
وَمَنْ كَانَ فِي هٰذِهٖ اَعْمٰى فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى
هر که نابینا است امروز از معرفت حق فردا نابینا بود از
رویت حق عزیز کبریاست مثنویات
اگر عهد ازل را آشنایی ، ازان حضرت چرا گیری جدایی ،
بمعنی باز جانرا آشنا کن ، سزای قرب درت بادشا کن ،
ای برادر آن روز که ناقلان دلهارا بر سنگ نقد زنند روانی
درون سینهات بر صحرا آید و امناء تحقیق را بر دلها
کمایند تا هر چیزی از ظاهر باطنی بحفل قیامت بیرون دهند
حیران
و گویند بار خدایا هیچ جای ذرّهء وفا عهد ندیدم خطاب آید
خَابَ مَنْ لَا عَهْدَ لَهٗ وای بر سینهء که نه دران وفا عهد دین

ماهست از ما باز ماند باز ماند نی که هر کز نش بار ندهیم خبا نک

کلفته است

ابیات

نقد تو چون نز ابر انکیز ند، جمله در کردن تو آویز ند،

بوته خود کو ید تجو بادو ید، کر زی یا مس زر اندو دی،

وقت آنست آن باشد که در هر لحظه این داغ بر دل و دیده مهری

دهند که ای بی وفا با ما چنین کنند و عهد ما چنین ببرند

بشکستی اکر تو آن ما نه، ما باری جزا ن تو نیستم و اکر تو عهد ما بشکنی

ما بنعمت قدیم بر سر وفا، خو یشتم اکر از ید بندی خود غمنا ک

نیستی ما بنیک خداو ندی خو یشتی ترا شاد کننده ایم و بنعمت کرم

قدیم نوازنده

رباعی

نظر نظر

مردم چو به بیخودی همی شاد بود، ، واندر دلش هیچ غم نه داد بود،

اندر نظر شاه کند بی فرمانی ، ، بی شرم کسی که آدمی زاد بود،

ای برادر خیز که جای ایستادن نیست و روی بد خوئی کردن نیست

و در افتادن ذل خود پرستی عزت نیست و جز بر درگاه شاه راه

تقدیر سجده تسلیم افکندن حیلت نیست هر کز کس را بر حقا بت

هوا سود نیست و هر کز کس را از نه تابعت سنت مصطفی علیه السلام

زیان نیست

مناجات

خدایا توز

خدایا نور دل همراه ما کن، محمد را شفاعت خواه ما کن،
دلا جانی افلای راه او کن، بتقوی روی در درگاه او کن،
بحقی دم بوقت باک او زن، بدینا دست در فتراک او زن،
الغرض هر معاملتی که نه بعلمست باطل است و هر ریاضتی و مجاهدتی
که نه بفتوی شرع است ضلالت است و دین و مذهب شیطانست،
و همه ابواب سعادت بحق المعرفت از علم توان شناخت و آنرا
کبریای دین و سلطنت عز اسلام و عزت دعوت انبیا و معرفت
آلاء و نعماء بار خدای و مراتب عصمت معصومان و تفاوت
درجات مقربان و سر فطرت ذریت آدم و سر مخایب و معیوبات
و حقوق اهل ایمان و تعظیم شرایع و امتثال اوامر و اجتناب از نواهی
این همه بواسطه علم توان شناخت و در میدان علم توان یافت تا مرد
از تیه جهل خویش بیرون نیاید و قدم در میدان علم ننهد با این همه
سعادتها ایمان در وی پدید نیاید و هیچ چیز بدرکاه خدای تعالی
دشمن تر و خوارتر از صفات جهل نیست و هیچ راه بدرکاه
خدای تعالی نزدیک تر از راه علم نیست وَالْعِلْمُ بَابُ اللّٰهِ
الْاَقْرَبُ وَالْجَهْلُ حِجَابٌ اَعْظَمُ حِجَابًا بَيْنَكَ وَبَيْنَ اللّٰهِ
بحقیقت که اهل میدان همه سعادتها از جهل وادی همه ضلالتها و امارت

شقاوت از وادي جهل بديد آيد واين جهل وادي است ژرف
بنات استيلا كفر و تخريب بنياد ايمان و تهاون احكام شرع
و آشنايي شيطان و بيگانگي از متابعت انبيا و صديقان روید
و اين همه بدبختيها و صد هزار چندين ديگر از صفت جهل
بديد آيد خواجه عطار رحمة الله گويد مثنوي

ژنوني كه رشوي پاك و مجرد ؛ نه است ره راست بي نور محمد ؛
اگر راه محمد را جوخاهي ؛ دو عالم خاك كردند ترا كي ؛
واگرنه فلسفي گودور مي باش ؛ ز عقل و زيركي مهجور مي باش ؛
بعقل از نقش اين ديوار بگذري ؛ ميان كبر كان زنار بندي ؛

نقلست كه چون شيطان را داغ لعنت بر پيشاني بديد آمد آدم
بيغامبر عليه السلام گفت باخداوندان دولت خدا رغبت كردن
مبارك بناشد و جاهل را در كار عالم حسد كردن نرسد اكنون
علم شقاوت بدستگير و هر كجا از فرزندان ما كسي هست كه قدمي
نه در ميدان علمست يا نه در راه طلب علم است بر فتراك خود
بند تا نخمت وجود او از فرزندان برگزيده ما دور نباشد النَّاسُ
إِثْنَانُ عَالِمٌ اَوْ مُتَعَلِّمٌ وَسَائِرُ النَّاسِ هَمَجٌ لَا خَيْرَ
فِيْهِمْ گفت اهل حق در عالم دو صنف اند يا كسي باشد كه بمنزل

هَمَج مگس خرد

الهداية

رسیده است تا کسی است که در راه است و می رود تا بمنزل رسد

هر چه ازین دو بیرون است هم ازان قوم الله کم اَلَا اِنَّ حِزْبَ

شَیْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُوْنَ ۵ همه سوار و بیاده شیطانند

ای برادر حیکوید وَجَاهِدُوْا فِی اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهٖ ط در کوی

خویش قدم منه که در کوی تو ترا عشق خود پیش بگیرد بکوی

عبد ما آی که عزیز کرده مایی افکنده بودی بردای ۱۲ مایی

دون همتی بوده نواخته مایی اگر ، قدم در کوی خود خواهی

نهاد هرگز از زحمتها نرهی و اگر دوست داری که در کوی خود

خواهی بود سرمایه بزبان آری و هرگز سود نکنی سوخته کفته اند

رباعی

باعشق جمال ما اگر هم نفسی ، یکحرف بسی است گر بدین در برسی ،

تا با تو تویی تست ، درمان نرسی ، درمان تو کی رسی که از خود برسی ،

ای برادر در هوای نفس خویشتن را بر بساط مجاهدت بعلم جمع کن

و سر نفس بر فضول را بکارد ریاضت بحکم شرع ببر و شکم پر آرزو

را بدشنه گرسنکی پاره پاره کن و بشمشیر مسلمانی را در بوش حقا

ثم حقا که کسی را بر خویش بر سیتی سود نکرده است و کس بخدا بر تی

زیان نکرده است هیچ چیز نزدیک تو از جان عزیز تر نیست اگر

بر گرد این حدیث داری اول قدم بر جان خود نه وز مردن مترس

که بعده همه حیات در حیات است

رباعی

موقوف اگر جان بمانی مانی ؛ زیرا که جود در عالم جانی جانی ؛
این نکته اگر نیک بدانی دانی ؛ هر چیز که در جستن آنی آنی ؛

و کمال طالب در مطلب آن بود که هستی مر مطلوب را مسلم دارد و همه هستی خود از راه بردارد کار افتاده گفته است بیت

لطیفی بکن از راه وجودم ؛ بردار ز تارخمت من ز راه تو کم کردم ؛

فرداعا، تقان جمال او در بهشت انگشت گران در بند و در دوزخ انگشت زنان روند در بهشت ذکر شان القهار الجبار باشد و در دوزخ ذکر شان الحنان المنان باشد از آنک دیده اند که قهاری او از نعمت حجاب سازد و رحمت او از آتش سوزنده بوستان کند چون در شاهد بدیدند که نعمت این جهان را حجاب اهل نعمت کرد تا در غلبه نعمت از منعم محجوب شدند و دیدند که در عین آتش خلیل را بحضرت خود مکاشفه کردانیدند تا آن آتش بروی گلستان گشت از اینجا دانستند که نعمت بی دوست هلاک و بقمت است و آتش دوزخ بادیست فردوس اعلی است

رباعی

زان زیاده

زان باده نخورده ام که هشیار شوم ، وآن مست نه ام که باز بیدار شوم ،
یکجام تجلی جلال تو چشم ، کز لذت آن غرقهٔ دیدار شوم ،

جلالت بوشم

در روز ادینه بوقت جاشت چهار رکعت نماز کند در هر ادینه
یادر هر ماهی یادر هر سالی یکبار باید که ترک نکند اصلا وبخواند اندر
هر رکعتی فاتحه یکبار وآیة الکرسی ده بار وقل یا ایها الکافرون
ده بار وقل هو الله احد ده بار وقل اعوذ برب الفلق ده بار والی وقل
اعوذ برب الناس ده بار چون سلام دهد هفتاد بار بگوید استغفر
الله وهفتاد بار بگوید سبحان الله والحمد لله لا اله الا
الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم
گفته اند هر که این نماز بگزارد در دو بینی نگردد وبلا بخت نشود وهمه
خلعتها دینی ودنیاوی بیابد والکه خلق آسمان وزمین جمع
شوند ثواب این نماز نتوانند نبشت وبقولی دیگر آمده است
که هر که روز ادینه بیش از نماز غسل پاک بکند وجامه شسته یا نو
در پوشد چون نماز ادینه بگزارد با هیچکس سخن نگوید صد بار
این دعا بخواند بس بر سجده نهد همه مرادها دینی ودنیاوی بیابد
انشاء الله تعالی دعا، این است بسم الله الرحمن الرحیم یا الله
یا رحمن یا رحیم یا حی یا قیوم لا حول ولا قوة الا بالله

الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ يَا قَدِيمُ
يَا دَائِمُ يَا فَرْدُ يَا وِتْرُ يَا اَحَدُ يَا صَمَدُ يَا لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُوْلَدْ
وَلَمْ يَكُنْ لَّهُ كُفُوًا اَحَدٌ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ يَا نِعْمَ
الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيْرُ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ملتوں نمود یکم در ذکر لباس

برادر اعز شمس الدین زینہ اللہ بلباس الجایہ بداند کہ مشایخ
آن قصہ کہ حریدا نرا حلیت و زینت بمرقعات بفرمودہ اند خود
بیرایہ
نیز کرده اند یا خلقان خلق علامت شوند و جملہ خلق ملیشان
ثانی
ایشان کردد اکر یک قدم بر خلاف نهند همہ زبان ملامت بر ایشان
دراز کنند و اکر خواهند اندران جامہ معصیتی کنند شرم
دارند در جملہ مرقعہ زینت اولیاء خداوند است و پوشیدن آن
سنت است ابن عباس کوید رضی اللہ عنہ حضرت رسالت در
صوفی پوشیدہ نقل کردہ است کہ بروی دوازدہ بیوند بود کہ بعضی
ازان پوست بود و همچنین صدیق اکبر در صوفی پوشیدہ نقل کردہ
است کہ بروی نیز دوازدہ بیوند بود کہ بعضی آزان پوست بود
و همچنین عمر رضی اللہ عنہ نقل فرموده است در صوفی پوشیدہ کہ میزدہ
بیوند بود کہ بعضی ازان پوست بود و از شیخ ابو علی یاد

۵۹۴

بحمد اللہ

رحمه الله پرسیدند که پوشیدن مرقع کرا مسلّم بود گفت آنکس
را که مشرف مملکت خداوند بود چنانک اندر جهان هیچ چیز
دیله در شونله
نرود آن روز از احکام و احوال الا که وی را خبر کنند اما انک
رنگ صافی دارند و بتکلف بدوزند برای انک برایشان گمان
نتوانکری برند که در تقلست حق تعالی دوست دارد درویش
نتوانکر نمای را و از میان رنگها الکودی و عودی برگیرند که آن
جامه مصیبت زدگان و غمگینان است و تیره ترین رنگهاست
که روزگار ایشان اگر اندک مایه ضایع شود سبب غفلتی که در
خاطر درآید که از حضور حق غایب شوند مصیبتی تر از آن
الکود پوشند و دیگر رنگها را بعد از چند روز شستن حاجت آید
و ایشان بران نبردارند که اگر بران مشغول شوند از اوراد
اوقات خویش باز مانند جامه عودی برین سبب دارند تا
بمدتها بشستن حاجت نیاید و از رنگهای دیگر رعونت خیزد
رعونت
زیبایی و سرکشی
کمتر ازین رنگ که این رنگ بیوسته اندوهگین و شکسته دارد و در جامه
خشن معانی است یکی انک پارسی خشن درشتی باشد یعنی هر که
درشت یعنی سخت
درپوشد بعلت آن درباید پوشید که همه درشتیها با نفس بجای
آورده باشد و چنانک درشتیهای او راست است و بی تاب و کژ

باطن او همچنان با حق تعالی راست و بی تاب باشد که بهیچ
کس و بهیچ جای دیگر باز ننگرد و بهیچ ناکامی تاب و بیچ
روی بدید نیاید و دیگر آنک سنت مشایخ ما تقدمهم الله
آن رضوان الله علیهم و اما جامهٔ سپید کسی را شاید که جامهٔ
عمر خود را در صابون ریاضت و انابت شسته باشد و صحیفهٔ دل
جای باز کشتن
خود را از نقش یاد اغیار و هواء نفس پاک و صافی کرده اینده باشد
و جامه آبودی کسی را شاید که دارد نفس مقهور کرده باشد و بتیغ
مجاهده کرخ ن او بریده شده و زرهانم نشسته و جامهٔ عودی
کسی را شاید که دارد حضرت حق جندان مستغرق و مشغول
باشد که بیشتر آن نرسد و جامهٔ ارزق صافی آسمان گون داشتن
کسی را مسلم است که بهمت عالی از عالم سفلی بر گذشته باشد
زیرین
بعالم علوی رسیده و آسمانی همت شده و جامهٔ صوف کسی را مسلم
بالای پشم
است که صوفی باشد همه مطالبها در دین و دنیا از خویش باز کرده
و همه سنتها و آداب بجای آورده باشد و جامهٔ نمد پوشیدن کسی
را مسلم است که از مقام بشریت بیرون آمده باشد و تصرف خلقیت
در وی هیچ نمانده باشد زیرا که تصرف در زنده و بافنده و ریسنده
برین جامه نرسیده است و نفس را زیر قدم آورده باشد و مالیده

زیرا که

زیرا که نمد زیر قلم مالیده باشد و اما جامه سیاه کسی را شاید
که از همه مقامات و منازل راه حق برگذشته بود و با انتها کار کرد
اِنَّ اِلٰی رَبِّکَ الْمُنْتَهٰی ۵ اشارت از آنست رسیده بود و
بدانستی که تو پرورد کار تو نهایت است
هیچ حجابی حجاب نمانده بود میان او و حق چنانک گفته اند حجاب
دانی ز بس سیاه رنگی نبود ،، اَلْفَقْرُ سَوَادُ الْوَجْهِ از اینجا
معلوم شود اگر تامل کنی خواجه سنایی گفته است علیه الرحمة

این همه رنگها بر نیرنگ ،، خم و حلت گزای همه گفته بنگ
با سیه باش چون تو نیکو زید ،، که سیه هیچ مرد بد نپسند
تهی آتشی که ذل جویست ،، طالبش سوخته سیه رویست
زنگی زشت با بلا جویی ،، خوش دلی یافت در سیه رویی

راز دل کر همی نخواهی فاش ،، با سیه روی دو عالم باش

اما جامهٔ فوطه کسی را مسلم است که بیوسته باطن خویش حاضر
تواند داشت و باز ذکر تواند بود چنانک تنبنده و با فنده فوطه را
حضوری عظیم باید که خاطر بهیچ چیز از دنیا وی نگران نباشد
و جامه هزار میخی داشتن برای آنست تا دیر بدرد و چون
بدرد از همه فرو نشود به تنها جامه دیگر حاجت نباید و بیشتر
مشایخ دلق هزار میخی داشته اند و در داشتن آن ریاضتست

که دشوار باشد کرانی آن کشیدن چنانک امیر المومنین
عمر رضی الله عنه بیراهنی داشت هرده رمسنک را تا وقت خلافت
هرده من شده بود و شیخ ابو سعید ابو الخیر رحمة الله بیراهنی
داشت در ابتدا رحالت تا بانتها رحالت بیست من شده بود و این
جامه کسی را مسلم است که نفس خود را بهزار ضربت ناکامی
نامرادی
ده باشد و بزهر مجاهده بسوزن کوفته و خسته کرد و نهاد
خود. بسوزن نامرادی دوخته باشد اما جامه حرقع
و ملمع رسمهای رنگ بدو زند روا نیست کرده اند از عایشه
رضی الله عنها که بیراهن خویش را از برکالها رنگ برنگ بعضی
سپید و بعضی سیاه و غیر آن شسته می دوخت حضرت
رسالت پناه در آمد گفت چیست یا عایشه گفت بیراهن بیوند
میکنم گفت احسنت یا عایشه هیچ جامه نکاری تا بیوند
نکنی در جمله جامه ملمع کسی را مسلم است که بوشد که از جمله
برا کندگی هاء نفس و خاطر او بجمعیت بدل شده باشد
و مقامات کاشته بود و از هر مقامی و منزلی نصیبی و بهره
یافته و از انوار حالات لمعه یابد و تافته و جیب بر جامه
دوختن سنت است و از جانب جیب برای آنست تا دست

راست آسان فرود توان کرد در کلام مجید در حق موسی
علیه السلام آمده است وَاَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ
بَيْضَاءَ وهر جامه که دو زند این طایفه باجیب دو زند
که در وی فواید است تا بوقت حاجت شانه وچیزهای
دیگر در وی نهند امّا لبایجه و فرجی داشتن سنت است که
صحابه قبا و لبایجه بسیار پوشیده اند و فرجی کسی را مسلّم است
داشتن که جامهٔ وجود خود را چاک کرده باشد و بود و
هستی خویش را زیر پا آورده باشد و از بار دنیا و نعیم
آخرت فرجی یافته باشد و در راهِ حق تعالی هر دو را ترک کرده
باشد و جامه دو تو داشتن سنت مشایخ و علماء سلف است و
گفته اند که خرقه پوشنده اولی تر آن باشد که دو تو باشد اما
آستین فراخ کردن سنت صحابه و مشایخ ما تقدم است
برای آنک تا بوقت وضو ساختن و کاری کردن آسان باز تواند
نورد یا لوا کن خواهد سجاده یا چیزی دیگر نهند در آستین
تواند نهاد و فراویز بر سر آستین و پای دامن جامه دوختن
سنت است و این کسی را مسلم است که ظاهر و باطن یکسان بود
رهیج پریشانی از بشریت بدو راه نیابد و امانی و حصنی یافته

باشد از دست نفس و مکر شیطان و غضب حق تعالی و دانستن
کلاه زیر دستار سنت است و کلاه دوتو از برای آن دارند
تا از عرق جرب نکرد و بزودی ریمناک نشود و اما کلاه
مروحه کلاهی باشد بزرگ مشایخ ما تقدم جرانرا بتاج مانند
کرده اند و دانستن کسی را مسلم است که بی دستار بر سر نهد
و از همه علایقها و بندها مجرد فرد باشد و از پیوندها طاق
باشد و از خدمت و صحبت خلق و قبول و رد ایشان
فارغ شده باشد و اما دستار بر سر بستن سنت است
و سنت آنست که ریشها و علاقهای دستار باز بس نماند و در
نعل بند است که پاره از بیش فرو گذاشته بود و پاره از پس
انداخته یعنی بر دوش انداخته بود گفته اند ریشهٔ دستار
باز بس انداختن کسی را شاید که جمله آرزوها و هواها
دنیا بس انداخته باشد و از پیش بر گرفته و این جز مشایخ
را نشاید و اما ریشه در پیش انداختن کسی را شاید که مطلوب
خویش یافته باشد و در بر گرفته و با آن آرامیده اما بوسیدن
چرم در مطالع این بیچاره نیامده است از آن نبشته نشد
چون این حقها را معلوم شد اکنون بدانکه جوانمردان را

بنوشند

پنوشند از دست پیری نشاید جامهٔ ازرق و صوفیانه پوشیدن
و بر سر سجاده ازرق نماز گزاردن و نشستن و کفنه الندجوانان
پیش از خرقه پوشیدن هیچ جامه لایق تر از جامه فوطه یا گلیم
یا ازار نباشد اما ان پوشیده که مرید را خرقه پوشانند باید که
مستقیم الحال باشد که از جمله فراز و نشیب طریقت گذشته
بود و ذوق احوال چشیده و ضرب اعمال یافته و قدم در جلال
و لطف جمال دیده و مشرف بود بر حال این مرید که
اند رنهایت او بکجا خواهد رسید از راجعان خواهد
بود یا از واقفان یا از بالغان که مشایخ این حدیث طبیبان
دلها اند چون طبیب بعلت بیمار جاهل بود بیمار را بطب خود هلاک
کند از آنچ پرورش وی ندانند و خطر کارها نشناسد و غذا
بیمار از شربهٔ مخالف علت او ساوذ از اینجاست فتوی شرع
اَلشَّیْخُ فِی قَوْمِهِ کَالنَّبِیِّ فِی اُمَّتِهِ و شرط پوشیدن خرقه
کفن بود امید از لذات حیات منقطع گرداند و دل از راحت
زندگانی پاک کند عمر خود جمله در خدمت حق وقف کند و بکلیت
از هواء خود تبرا کند (بیزاری) انگاه آن بین او را بپوشیدن خرقه عزیز
گرداند این بود کیفیت و هیئت لباس این طایفه که در مکتوب

کنجید اما کروهی خود اندر هست و نیست لباس تکلف نکرده اند
اگر خدای شان عبائی داد بپوشیدند و اگر قبائی داد بپوشیدند
و اگر برهنه داشت برهنه بماندند ای برادر جنان کن طاعت
دشمنان محسوب نیست زلت دوستان در حساب نیست شاهد
بین قصه آدم و ابلیس است و اگر کوئی و عصا آدم چه بود و
عصی ایه فکری تو بتاج بذر کواری کم ثُمَّ اجْتَبٰهُ رَبُّهٗ
نگرای برادر آدم از برگ درختان بهشت مرقع ساخته
بود درویی در سفر خاک داشت، عصا درخور بود از وعصی
عصاش ساختند که درویش را مرقع و عصا زیبا بود ای برادر اسرار
ربوبیت از الجاروی نماید که عنقاء عقول آنجا بر وهم

بیفکند از نجاست که گفت مثنویات

ای خرد در راه تو طفلی بیر، کم شده رجت و حیرت عقل بین
ای خرد سرگشته اندر راهتو، عقل را سرگشته کم در راهتو
ای برادر اسرار غیب است والا مشتی خاک را این اهلیت از کجا
بود که باکان حظایر قدس الله بیش وی سجده کنند و آن یکی را
کو سر باز زده لعین ابد کند سزا نیست آنکه گفت بیت
عرش و عالم جز طلسمی بیش نیست، اوست بس آن جمله اسمی بیش نیست

عباء کلیم

نسخه آدم حسنوده
جای اما نیست

در نگر این عالم و آن عالم اوست ۔ غیر او دیگر اگر هست آن هم اوست
ای دریغا هیچ کس را این نیست تاب ۔ دیدها کور و جهان بر آفتاب

بسم الله الرحمن الرحیم ۔ مکتوب نود دوم در ملامت

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بمتابعة احبابه بداند

احبابه دوستان

که طایفهٔ از رندکان ما را ملامت بسیار کنند و اهل تصوف خصوص
اند بملامت خلق از جمله عالم خاصه بزرگان این امت
و سنت خلفا و نیز دوستان و طالبان خود همه بر آنند
هر که عمل بدین وی کند عالم را ملامت کنند و وی کوشد
و ملامت بر سر متابعت یکی راست رفتن در دین است
چنان بود یکی کار خود میکند و در دین خود راستی می رود
و معاملت را نکو میدارد خلق او را ملامت کنند و او
اندر همه احوال بر سر سنت خود باشد و بهر نام که خوانند او را
همه یکی بود چنانک رسول علیه السلام که بیش رو محبان
و مقتداء اهل ایمانست تا وحی نیامده بود و این حدیث نگفته
نزدیک همه نیکنام بود و بزرگ محمد امین گفتندی چون
خلعت دوستی و وحی بر سر وی کشیدند خلق زبان ملامت
بر و دراز کردند یکی گفت کاهن است طایفه گفتند شاعر است

رُزلز

کاهن انکه کوید

وکروهی گفتند کاذب است دیگر گفت مجنون است اورا بدین
التفات نه ونوع دوم ملامت قصدی است وآن آنست کریکی را
جاه خلق بسیار پیدا آید واندرمیان ایشان نهانه (مشهور) کرد دخواهد تا
دل خود از ایشان فارغ گرداند و بحق مشغول ماند بتکلّق راه
ملامت خلق گیرد بکاری که شرع را زیان ندارد چنانک روایت
کنند که عثمان رضی الله عنه روزی از خورماستان خوردی (تابع خرما)
اندر حال شتوارهٔ هیزم بر سر نهاده می آمد واین وقت
چهار درم غلام میخرید گفتند یا امیر المومنین این حال
است له تو خلافت میکنی ترا غلامان کفت اُجَرِّبُ نَفْسِي
نفس خود را تجربه می کنم تا جاه خلق او را از هیچ کار باز ندارد
ونیز از خواجه ابو یزید بسطامی رحمة الله می آرند که از حجاز می آمد
اندر شهری آوازه اندر افتاد که بایزید می آید مردمان انبوه باستقبال
بیرون آمدند و باکرام در شهر در آوردند بمراعات ایشان وقتش بر اکنده
گشت چون ببازار رسید قرصی از آستین بیرون آورد وخوردن
گرفت ماه رمضان بود همه خلق بر از وی برگشتند تنها بماند بایزید
گفت برابر بود گفت دیدی یک مسلمان شرع کار کردم همه خلق را رد
کردند ونوع سیوم ملامت ترک است وآن چنان بود که کسی را گفتی

وضلالت

وضلالت دامن کیرد ترک شریعت کند ودست از متابعت سنت
بدارد وکویند این راه ملامت است ومن ملامتیم این ضلالتی است
ظاهر باشد وآفتی بزرک چنانکه اندرین زمانه پیدا شده است //
مقصود ایشان از رد خلق قبول خلق باشد زانچ اول باید
که کسی مقبول الخلق بود ناقصد رد ایشان کند بفعلی وحرکتی
قبول ناکرده بتکلف رد کردن ایشان بهانه بود مر قبول خود
را بزرکان کویند الملامة ترك السلامة. ملامت ترك سلامت
است، چون کسی قاصد ابترك سلامت خود بکوید مر بلاها
را میان اندر بندد از مالوفات وراحات تبرا کند بامید
کشف حلال ما بود خلق از خلق نومید کردد والفتش از ایشان کسسته
شود بحق پیوسته کردد بس آنچ روی همه خلق عالم بران بود
وآن سلامت است مر اهل ملامت را پشت بران باشد تا
همت شان خلاف همه خلق باشد ومر خداوندان محبت را
در ملامت مشربهاست که ایشان دانند که تا کویند الملامة
روضة العاشقین ونزهة المحبین راحة المشتاقین
وسرور المریدین از انچ اندران آثار قبول است وحرب اولیاء
وی کر آن علامت قربت وهمچنان که همه خلق بقبول خلق

جابکا بکناره
ودر لکنا
اشتور فاصل

خورد و شاد باشند ایشان بر دل خلق خورد و شاد باشند
و هر چند که مفلسی امیدوارتر باشد کریم تر بود که در خرابات
آن بدید آید که در کعبه نیاید سحرهٔ فرعون را در عین
کافری و جادوئی توحید پدید آمد افکندگی و بیچارگی
پیش آیهٔ هستی و خواجگی را در عدم برکه تکبر و هستی
صفت حق است جل الله هیچ لباس بر قد خاکزاد راست
نیاید الا تواضع و افکندگی نیست که کبر در او
در راه گذر بول دفتر مباشد او را کی رسد که تکبری
کند و خود را از سر عفلت هستی ثابت کند در حضرت بادشاهان
بر خادمان و غلامان هیچ حیلت زیباتر از تواضع نیست

رباعی

در حضرت شاه عافیت خواهی به ؛ واز دور نظاره شهنشاهی به
قصه چکنم دراز کوتاهی به ؛ در بیشهٔ شیر شرزه روباهی به

خاک را بار کش باید بود نه سرکش که خاک بار کشی راست بدانک
چون سلطان کدایی و بی نوائی را از میان راه بر گیرد و با
وی بگوید که من ترا امر و تو مرا گدا را باید که خود را فراموش
نکند رحمت خدای بر آن بنده باد که قدر خود بداند آدمی

بگذشت

یک مشت خاک است ورای آن همه لطف خداوند پاک است
ترا بکرم عطا داد نه باستحقاق بجود داد نه بسجود
بفضل داد نه بفعل بلک بخدائی خود داد نه بلک خدائی تو
اَلْعِنَایَةُ قَبْلَ الْمَاءِ وَالطِّیْنِ هنوز آدم علیه السلام
زلّت نیاورده بود خیاط لطف خرقهٔ توبه را دوخته بود
والسّلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
مکتوب نوزدهم در سماع بنام اخی شمس الدین
الکریم ملهمه الله انکه چون دلها و سرها خزاین اسرار
معدن جواهر معانی است و منازل نهان بودن آن اسرار و
جواهر در دلها چون نهان بودن آتش است در آهن و سنگ
و سماع بلایلی آرنده آن اسرار است از دلها، چنانک آتش از زخم
بلایلی آرنده آن آتش است که در آهن و سنگ نهفته بس ظاهر
نشود از دل مگر بسماع آنچ در وی بود چنانک ترشح نکند
سبو مگر آنچ در وی بود ازینجا بدان هر کرا غالب بود بر وی
حُبّ خداوند عز و جل و مشتاق بود بلقاء وی سماع در
حق وی محرک است مر شوق وی را و مؤکد است حرمت محبت
و عشق وی را و بیرون آرنده آن آتش سینه، وی را از

نهان کاه و ظاهر کننده است مراحوال شریفه را از مکاشفات

وملاطفات که در حصر نیاید بلاند هر کرا ازین دولت نصیبی
(کوتاهی بعضی شمارم)
است وازین نعمت حظّی وان احوال شریفه را بزبان صوفیان
وجد خوانند اینجا سماع حلال بود بلک مستحب بلک گفته اند
لازم بود که این قدمی باشد که هرچه در عالم هزل بود جون
بسمع خداوند این قدم رسد جدّ گردد چه او از نهاد خود
گشته است هرچه بدو رسد بگردد و ازین جا بود که پیران
بفرموده اند تا بیتهای خراباتی در پیش ایشان برگرفتند
از لفظ وصال دیدار خداوند شنیدید و از لفظ فراق خراب آخداوند شنیدند

واز لفظ چشم نظر خداوند شنیدند و از لطف او گفت و
لِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي ای علی علمی وبصری ولطفی واز
لفظ زلف قرب خداوند شنیدند وَلِيُقَرَّبُوْنَا إِلَى اللّٰهِ
زُلْفَىٰ ای قربًا وباشد که از زلف سلسلهٔ اشکال الوهیّت

شنوند چنانکه گفت ابیات

گفتم بشمارم سر یک حلقه زلفش، تا بوکه بتفصیلش سر جمله برآرم
خندید بمن بر سر زلف مسکینش، یک بیج به بیجید غلط کرد شمارم
یعنی چون کسی خواهد بتصرّف خود تا یک سر مویی از عجایب

حضرت

التسابیح والتحامید کرفتحلفا
فی تحسین الصوت والتغنی
الذی یحرک الساکن ویهیج
الوجد وحلال الله بحالة سمعانه
ذکر من الاذکار رهوند ذکر الله
علیه ان التسمیة ذکر من
الاذکار رهوند ذکر الله

حضرت الوهیت بشناسد یکپیچ زروی افتد همه شمارهاش
غلط شود و همه عقلها مدهوش گردد و باشد که از لفظ
زلف ظلمت کفر فهم کند از نور روی نور ایمان فهم کند چنانکه

کفت بیت

زنک زلف تو سیه کردست روی روز ترا نور رویت محو کرداند ظلمت شب
ملک رخت که بود دلم زلف تو ربود هندو نکر که حق مسلمان فرو گرفت

و از لفظ کفر پوشیدن هستی و اعمال خویش فهم
کنند و از لفظ ارتداد برگشتن از خود فهم کنند چنانکه
بزرگی این بیت شنید از یکی که می گفت بیت: کافر
نشوی عشق خریدار تو نیست ٭ مرتد نشوی قلندری کار تو نیست، نعره بزد و بیفتاد چون بهوش آمد
از و پرسیدند کفت کفر در لغت فرا پوشیدن بود
کافر پوشنده باشد کشاورز را کتخدم در زمین پوشد کافر
خوانند بس معنی بیت آن بود که تا هستی و اعمال و صدقتو
بر تو و بر جمله خلق پوشیده نشود دعوی عشق از تو درست
نیاید و تا از خود برنکردی و از نفس خویش بیزار نشوی دم
قلندری زدن از تو درست نیاید و چون حدیث شراب

وصي شنوند جنانک گفت مثنوي

گر مي دو هزار رطل بپيمايي تا خود نخودي نباشد زيبايي

آن فهم کند که کار دين بحديث و علم مجرد راست نيايد بذوق

راست آيد اگر بسيار حديث محبت و عشق و زهد و تقوي

و ديگر معاني بگويي و کتابها تصنيف کني هيچ سود نکند

تا بر آن صفت نکردي و آنچ از بيت هاء خرابي شنوند جنانک

گفت: مثنوي

هر کو بخرابات نشد بي دين است زين گ خرابات اصول ايمان است

آن فهم کند که اين صفات سنديت که آبادانست تا خراب نشود

آن صفات که نهايت درجه اهرمي پيدا نيايد و آبادان نگردد

و باشد که از بيتي تازي چيزي فهم کند که آن نه معني تازي

بود و ليکن جنانک ايشان را حال افتد نه مقصود ايشان

تفسير شعر بود جنانک يکي حيکفت مصراع

مازاري في النوم الا خيالکم صوفي را حال پديد آمد گفتند

اين حال چيست که تو خود نمي داني که وي چه ميگويد گفت

جز اندانم ميگويد مازاريم و درمانده ايم و در خطريم و يکي از

بزرگان در بازار ميگشت شنيد که خيار فروشي ميگفت خياز

عَشَرَةٌ بِحَبَّةٍ وجد بروي غالب گشت اورا ازان پرسيدند
گفت إِذَا كَانَ خَيَّارُ النَّاسِ عَشَرَةً بِحَبَّةٍ فَمَا
فِيمَةُ شِرَارِهِمْ هر گاه كه ده مرد نيكو مرد مانرا قيمت اين
بود بدترين مرد مانرا قيمت چه بود و باشد كه بيت يكي بود
اما هر كسي را فهمي افتد مختلف بر قدر حال و نظر هر كسي
چنانك كنيزكي كه در دجلهٔ بغداد سبومي زد و ميگفت

سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاءِ انّ المحبّ لفي العناء يكي حال
آورد و گفت صدّقت و ديگري حال آورد و گفت كذّبت و
هريكي بر بن صادق چه آنكه گفت صدّقت وي همه بلا و رنج و محنت
عاشق ديد در عشق و آنكه گفت كذبت روح و راحت
و وصال دوست ديد در عشق و باشد كه سماع ايشان بمجرّد
آواز بود نه بر معني بيت آخر شنيده، حكايت اشتران
عرب كه بمجرّد آواز جنان مست ميكردند كه بابار گران جندان
روند كه چون بمنزل رسند و دست از سماع بردارند در حال
بيفتند و هلاك شوند بس سماع اين طايفه همچنين باشد
و هر كه كاري بر و غلبه كرفت هرچه شنوند آن شنوند و هرچه
بينند آن بينند انكار اين انكار مشاهده است و هر كرا اين

بیا کی یاد جنکنیم و دست از دامن یار نداریم
بدریای عاشقان هر انچه آید باد

عشق در حق یا در باطل روی سوخته بود و بر آنکو
معلوم باشد اکنون باید که اینجا یک اصل نیکو نگاهداری
تا از آفت و بلا سماع خلاص یابی و آن آنست هر چه صفات
نقصانست و تغیر است همه در حق خویش و نفس خویش
فهم کنی و هر چه جمال و جلال است و جود و کرم است
و همه صفات کمال همچنین در حق سبحانه و تعالی فهم کنی
و اگر نه بیم کفر بود و بدین سبب است که خطر سماع بزرگ
با حق تعالی عظیم است چنانک این بیت شنود

بیت

از اول به منت مثل بد آن مثل امروز ملول بودن از بهر چراست

هر کرا بلایی قوی بوده باشد ناگاه ضعیف شود بسببی
چون ان بیت بشنود بنداند که حق تعالی را بوی عنایتی
بوده است و اکنون بکشته است و این تغیر در حق خداوند
تعالی فهم کند کفر بود بلکه باید که بداند تغیر را بحق سبحانه
و تعالی راه نیست و از ان جانب هر گز منع و حجاب و ملال نبود
بر همه کس در گشاده است مثال چون آفتاب که نوری بر همه
مبذول است مگر بر کسی که بزیر دیواری از وی در حجاب مانده
آنگاه تغیر بروی آمده باشد نه در آفتاب چنانک گفت شنوی

آفتاب بر همه

آفتاب برآمد ای نکارین دیرست، مر بنده اگر نتابد از ادبارست
بدبخت
باید که حوالت حجاب بر ادبار خویش کند و یا تقصیری که از وی
رفته باشد نه بحق تعالی که وی ازین همه پاک است و بلند جاهل
محروم بی نصیب از لذّت سماع تعجب کند از لذّت کرفتن
شنونده
متمتع وجد وی و اضطراب حال وی و تغیّر لون وی
جنبش
مثل تعجّب کردن بهیمه از لذّت لوزینه و تعجّب کردن عنّین
جماع بابیه
از لذت مباشرت و تعجب کردن جاهل از لذت معرفت
خداوند و معرفت جلال وی و عظمت وی و عجائب صنع وی
این چنین شخص از شمار آدمیان خارج است تقاضا کرا نکند ذکر
کردن وی درین محل چه اگر نابینا لذت نظاره را در سبزهٔ آب روان
انکار کند چه عجب که وی را جسم نزاده اند و اگر کودکی لذّت
بادشاهی و فرماندهی را انکار کند چه عجب که او راه ببازی دارد
بر لذّت ممالکت چه راه برد و اگر غالب محبّت بر دل کسی عشق
مخلوقی بود که نظر کردن بروی حرامست و هرچه شنود آنجا
فرود آرد سماع در حق او چنین کسی حرام بود زیرا که در حق
وی جنبانندهٔ فکر بود در افعال محظوره و انگیزنده بود
مرد داعی را بسوی کسی که حرامست بیوستن بوی و داعی الحرام

حرام باشد اینجا هیچکس را خلافی نیست واگر غالب بر دل
کسی محبت حق تعالی نیست تا سماع در حق وی محبوب بود
و نه بر وی شهوت غالب است تا سماع در وی محظور بود اینجا
گویند سماع در حق وی مباح بود همچو انواع مباحات دیگر پس
سماع سه نوع آمد حلال و حرام و مباح از اینجاست که بزرگی
را پرسیدند از سماع فقال مُسْتَحَبٌّ لِاَهْلِ الْحَقَائِقِ وَمُبَاحٌ
لِاَهْلِ الشَّكِّ وَالْوَرَعِ وَمَكْرُوهٌ لِاَهْلِ النُّفُوسِ وَالْحُظُوظِ گفت
مستحب است مر اهل حقائق را مباح است مر اهل زهد و پرهیز
را و مکروه است مر اهل نفوس و حظوظ را و اجماع است مشایخ
را بر تحسین صوت بقرآت قرآن ما دام که در حد خود است یعنی
نیکو کردانیدن آواز
خللی در معنی نیفکند و اما قصاید و اشعار جون از حضرت
غزلها
رسالت سوال کردند از شعر فرمود هُوَ الْكَلَامُ فَحُسْنُهُ حُسْنٌ
وَقَبِيحُهُ قَبِيحٌ گفت آن سخنی است و نیکوئی او نیکو بود
و زشت او زشت بود یعنی هر چه شنیدن آن حلال است چون
حکمت و موعظت و استدلال در آیات خداوند و ذکر نعمت
و آلاء خداوند و صفت صلحا و صفت متقیان و مانند آن
بنثر و بنظم همه حلال بود و هر چه شنیدن آن حرام است
غیر نظم

جون عشرت و فواحش و ذم کسی و همه بکلمهٔ کفر بنسر
و بنظم همه حرام بود و آنچ از ذکر شهرها و منازلها و اوقات
کذشته و امم کذشته بود مباح است بنظم چنانک بنثر و آنچ (کروه)
از ذکر خدها و قدها و مویها و لب و چشم و آنچ موافق (رخساره)
طبع نفوس است مکروه است بنظم شنیدن آن چنانک بنثر
مکرم عالم ربانی را که صاحب مجاهدات و ریاضات است
و صاحب تمیز است میان طبع و الهام چنانکه در قسم اول کفتیم
در جمله شنیدن شعر مباح است پیغامبر علیه السلام شنیده است
و صحابه کفته اند و شنیده اند و مردمان را ازین جا خطا
افتاده است بعضی شنیدن جمله اشعار را حرام لویسته در شب
و شب غیبت مسلمانان کنند و کروهی جمله این را حلال
کویند و روا دارند شب و روز غزل شنوند و بر یکدیکر بحج
قایم کنند از اینجا معلوم کن هر مسله مختلف بود و محمل
وجوه باشد جواب کردن دران باطلاق خطا بود صاحب (مطلق بغیر قید)
کشف محجوب رحمة الله که مقتداء عصر خویش بوده است
کفت وقتی من بمرو بوده ام یکی از ائمهٔ اهل حدیث (مقام)
را که معروف ترین ایشان بود مرا کفت که من اندر اباحت
سماع

المریدین هم تعلیم جایز میدارند و هم فعل صحابه
از ان انکارست از فعل پیغامبر و از فعل صحابه و نسبت کردن ایشان

لا یفهم او رد تا منکران بدانند
لا فی شرح ادب م

فقیهان

سماع کتابی کرده ام کفتم که بزرک مصیبتی اندر دین بدیل
آمد که خواجه امام لهوی را که اصل همه فقیهان حلال کرد
مرا کفت بس اکر حلال نمی داری تو جرا میکنی کفتم که حکم
آن بر وجوه است بر یک چیز قطع نتوان کرد اکر تاثیر آن
در دل حلال بود سماع حلال بود اکر تاثیر آن در دل حرام
بود سماع حرام بود اکر تاثیر مباح بود سماع مباح بود
چیزی را که ظاهر حکمش فسق است و اندر باطن روشن
بوجوه است، اطلاق آن بر یک چیز محال بود، اما رقص
کردن بدانکه امام غزالی رحمة الله علیه هم بر ین سه وجه آورده
است و کفته که حکم رقص حکم محرک اوست، اکر محرک او محمود است و
جنبانیدن ستوده سزد
رقص حریک کننده اوست و موکد کننده اوست بس رقص
نیز محمود است و اکر محرک مذموم است رقص حریک کننده
وی بس آن رقص نیز مذموم است و اکر آن محرک مباح است
رقص نیز مباح است و کفته اند که روایت کرده اند که جماعتی
از صحابه بدان جایکاه رسیده اند از سرور رقص کرده اند
اما آنک بعضی صلحا رقص کرده اند با یقاع و زن بخیر اظهار
اقتدا کردن
وجد و حال برای موافقت رویشان در حرکت بسی تحرک

کنز حکمت

کنند بحرکت موزون تا بنمایند کہ مارا وجدی وحالی نیست احترازاً
عن الکذب لیکن با این بہم گفتہ اند عادت کردن رقص لایق
نیست مر اہل اقتدار را کہ در آن بیشتر احوال انی لعب و لہو باشد
بازی
وہر چیزی کہ صورت لعب و لہو دارد در چشم مردمان مقتدا
باید کہ دران اجتناب کند تا خورد نکردد در چشم خلق کہ ترک
اقتدا کنند بوی در جملہ بازی شرعاً و عقلاً زشت باشد از جملہ
مردمان صحرا باشد کہ افضل مردمان اند کنند اما چون بحضرت
مردمان بسماع باید آید و خفقانی بر سر صفتولی شود و وقت
قوت کرفت حال اضطراب کہ بدید آید نہ رقص باشد و نہ بازی باشد
وآن اضطراب کہ بدید آید نہ رقص بود و نہ بازی باشد
ونہ طبع پروردن بود کہ آن جان کداختن بود و سخت
دور بود انکس از طریق صواب کہ آنرا رقص خواند و این حالی
است کہ بنطق آنرا بیان نتوان کرد ہر کہ چشیدہ است داند
پس ہر حرکتی کہ ازین طایفہ اضطراب حال بود نہ رقص و اکر
کسی را سخن است در رقص است نہ در اضطراب و در سماع بیت
و در ہستی حالت احادیث آمدہ است یکی از صحیح برای دلیل
اینجا یاد کنیم و آن آنست کہ روایت کردہ شدہ است از انس

رضي الله عنه که گفت نزديک رسول بودم عليه السلام که مهتر
جبرئيل صلوات الله عليه در رسيد حسن گفت يا رسول الله
بشارت مرترا که درويشان امت تو در آيند در بهشت بيش از اغنيا
بپانصد سال وآن نيم روز بود بس حضرت رسالت بر من اشارت
چون شنيد گفت ميان شما کسي هست که شعري داند بس
بلوي گفت هست يارسول الله گفت هات آنرا بلوي

اين بيت بخواند قطعه

قد لسعت حبة الهوى كبدي ... فلا طبيب لها ولا راقي
إلا الحبيب الذي سقمت به ... فعنده رقيتي وترياقي

بس رسول عليه السلام تواجد کرد وجمله صحابه باوي تواجد
کردند تا رداء مبارک از دوش بيفتاد بس چون فارغ شدند هر کسي
بجاء خويش قرار گرفتند معاويه بن ابي سفيان گفت جه نيکو
بازي شما است يارسول الله فرمود مه يا معاوية ليس بکريم
من لم يهتز عند سماع ذکر الحبيب گفت، دور باش
يامعاويه کريم نبود هرکه بشنيدن ذکر دوست در جنبش نيايد
بس رداء مبارک او قسمت کردند بر حاضران بجهار صد پرکاله
و در دست زدن اصل آنست که روايت کرده شده است از عبيد الغلام

الهوى

بيدار شدن از سماع خفته بيدار شود
وزحمت بود فتاده هشيار شود
بکلي از حايت مرده ديرينه
زنده شود از سماع در کار شود

از سماع اي طريق هشيار
نه شود از سماع بيدار
نه بي بلا نکو بي شکل
نه شود از سماع در کار
نه ز کان اين راه
نه ز سماع نه بلا دار
نه سماع کشف کرد.
نه تا نه دل سلسله اسرار
نه سماع کرد اي دوست
نقل بالکي در نظم نيزار.
امروز نه ديني با آنست فردا.

در صف صداق و در کربار. باشد ز سماع روح وريحان - باشد ز سماع قرب ديدار.
در وادي بي ناهيري بحيدي. بستند سماع قيمت خمار، تو نيز شنو زدا، تحقيق
تقليد ز بيش خويش بردار

کلي الله

٦١٨ لطوائح

رضي الله عنه بيتي از كسي شنيد بس يك دست بر دست ديگر زدن
كرفت چنانك از انك استانش قطرات خون چكيد واز خواجه ابو سعيد
ابو الخير رحمة الله منقلست كه كفت درويش چون در سماع دست بر هم
زند شهوتي كه بر دست باشد از وي بر يزد و چون پاي بر زمين زند
شهوتي كه بر پاي باشد بر يزد و چون نعره بر زند شهوتي كه اندرون
باشد بيرون رود اما انك نعره زدن در سماع روا باشد وقتي كه غلبه
وجد از باطن پديد آيد چنانك خويشتن را نگاه داشتن نتواند
كرده اند كه موسي عليه السلام در بني اسرائيل قصد مكفير كي
ازان نعره بزد كه موسي عليه السلام با يك بيني ردي سحابي
در مناجات باوي كفت بمحبتي صاحوا و بمحبتي ناحوا
و بوجدي راحوا فلم تنكر علي عبادي محبتك من بانك
ميكنند و بمحبت من نوحه ميكنند و با تو نه من مي روند بر انكار
بر اكردي بر بندكان من شيخ ابو عبد الرحمن السلمي اين جمله
را جمع كرده است اندر كتاب السماع اكنون بدانك هر كسي را
در سماع حرتبتي است كه مشرب و ذوق وي ازان بر مقدار مرتبه
وي باشد چنانك تايب را هر چه شنود او را مدد حسرت و ندامت
بود و مشتاق را مزيد شوق رويت بود و مومن را تاكيد يقين

ندامت سرزنش

العلایق ماسوی، ته تعرف ر

اساس بنیاد ر

بود و مرید را تحقیق بیان بود و محب را انقطاع غلایق بود
و فقیر را آساس توحیدی بود از کل و گفته اند مثال اهل سماع
چون آفتاب است که بر همه چیزها بتابد اما هر چیزی بر مقدار
مراتب از ان ذوق مشرب بود یکی را میسوزد و یکی را می
افروزد و یکی را می نوازد و یکی را می گدازد و اگر کسی گوید که در ان
حالت بی خبری و بی خویشی چون است که بر ضرب قوالان رقص
می تواند کرد و صوت و نغمه قوالان و ضرب می داند جواب
آنست که مرید چون از قوتهاء نفسانی و خیالات و خواطر فانی گردد
شود دل او روشن تر و بقوت تر شود چون نفس بی قوت
گردد و دل روشنایی یابد صوت سماع و طریق گوینده لامحالت
بداند و اگر گوید چون سماع ایشان حق است و برای حق است باید که
در دعوتها مقربان نشانند تا قرآن خوانند نه قوالان که
سرود گویند که قرآن کلام حق است سماع آن اولیتر جواب آنست
که سماع بقرآن نیز بسیار آید و باشد که بسیار کسی از سماع
آن بیهوش شوند و بسیار کس بوده که در لرزجان بداده است چنانک
در کتابها مسطور است اما سبب آنکه بدل مقری قوالان نشانند و بدل
قرآن سرود گویند آنست که آیات قرآن همه باحوال عاشقان

خلابت

مناسبت ندارد در قرآن قصهٔ کافران و حکم اهل معاملت
واها بنا و حسن هارد یکی بسیار ست چون مقری بمثل این آیت
خواند که مادر را از میراث شش یک بود و خواهر را نیمه بود یا بسب
این آیت خواند زنی را شوهر بمیرد چهار ماه و ده روز
عدت باید داشت و امثال این آتش عشق و محبت را تیز
نکند بلکه کسی که بغایت عاشق بود و از هر چیزی ویرا
سماع پسند آن که از مقصود دور بود آنجا
کسی نادر ست دیگر آنست که مردمان بشنوند و آن ما
و بسیار خوانده باشند و هر چه بسیار شنید آیات کافی و دلایل
در بیشتر احوال نبینی چون عیسی آمدند در عصر رسول
علیه السلام قرآن تازه می شنیدند نمی گریستند و احوال بر ایشان بدید
می آمد صدیق اکبر میگوید کنّا کما کنتم ثمّ قست قلوبنا
گفت ما نیز همچو شما بوده ایم اکنون دل ما سخت شده ای با قران
قرار گرفت اما شرط سماع آنست که در وی سه چیز نگاه دارند مکان
و زمان و اخوان و مکان باید که بقعه مشایخ بود یا موضعی
پاکیزه باشد مروّح و گشاده و روشن و اخوان باید که یاران
و درویشان اهل تمیز و صحبت یافته باشند و ریاضتها کشیده

باشند و زمان باید که دل از کل اشغال خالی بود و اما الاب
أنست که در سماع تا نیاید نکنی و مر آنرا عادت نسازی وقت
از وقت کنی تا تعظیم. أن از دل نشود و باید که اندر حالت
حرکت از کسی موافقت جنسی نیابد و چون کسی مساعدت کند
مبالغ نکند و اگر کسی را حالی و وجدی بود و اندر روزگار او
تصرف نکند و مراد او را بدان نیت بر نسنجد که اندران پر آلیدگی
و بی برکتی بسیار باشد و باید که اگر قوال خوش خوانند او را
نگوید که خوش میخوانی و اگر ناخوش خواند و یا شعر ناموزون
گوید نگوید که بهتر خوانی و بدل با وی خصومت نکند و ویرا
درمیان نه بیند خود راست بشنود و اگر گروهی را سماع گرفته
باشد و تو را از ان نصیب نبوده باشد شرط نیست که بصحبت خوش
اندر سکر ایشان نکری باید که بوقت نیازخند باشی و سلطان
وقت را تمکین کنی تا برکات آن بر تو رسد و باید که چون سماع
کنی اینجا بیری حاضر بود تا اگر صاحب قدم و صاحب سماع
نباشی در سایهٔ دولت صاحب قدم و صاحب سماع باشی و دیگر
ادب آنست که همه سر در پیش افکنند و در یکدیگر ننگرند و درمیان
سماع سخن نگویند و آب نخورند و جیب و راست ننگرند و دست

مساعدت
و زبان زدی
بجنبانی موافقه

صلوة
مساعدتی
خاید دادن

در نسخه بر زدکی اورده است که کسی
در حال سماع آب نخورد او را عیب آید
کنند تا آب در دهن نگه دارد تا سماع
تمام شود و سماع نشکند و این
قول نفس است و سماع نشکند روح
را ۱۲ الشرب روح محال است

وسر نمیبانند و بتکلف هیچ حرکتی نکنند بلکه چنانکه در تشهد
نماز بنشینند باادب بنشینند و همه دل با حق سبحانه و تعالی
دارند و منتظر آن باشند [illegible] عبد فتوح بدید آید
سماع وجون کسی از غلبات وجد برخیزد باوی موافقت
کنند و اگر دستارش افتد دستارها بنهند و این جواب سوال
همه آنرچه بدعت است از صحابه و تابعین نقل نکرده اند ولیکن
نه هر چه نکرده بود نشاید نکرد نشاید که امام شافعی
رحمة الله گوید جماعت بهتر اوردیم وضع
واین بدعتی نیکوست پس بدعت مذمومه آن باشد که خلاف
سنت بود اما حسن خلق و دل مردمان شاد کردن در انچ
شرع را زیان ندارد محمود است و هر قومی را عادتی باشد
وبا ایشان مخالفت کردن در اخلاق ایشان بدخویی بود و
فتوی شرع اینست که خالق الناس باخلاقهم باهر
کسی زندگانی بر وفق عادت وخوی او کنند چون آن قوم
بدان موافقت شاد شوند و ازین مخالفت متوحش
شوند موافقت ایشان سنت بود اما صحابه که از دیدن
رسول علیه السلام بر بای نخاستند آنست که وی آنرا کاره

بودي وعادت عرب ديگر وعادت عجم ديگر انذكر سماع و
احكام وي در مكتوب همين بسيار بود بسم الله الرحمن الرحيم
المكتوب نود چهارم در شرح [illegible] اعز شمس
الدين اكرمه الله بكرامة المطيعين بداند كه عزلت كردن
وجدا شدن از خلق مريد را مهم است تا عبادت تواند كرد
چنانك حكايت كرده اند كه يكي از مشايخ گفت بگذاشتم جماعتي
كه تيمار مي فرستادند ويكي از ايشان دور نشسته بود خواستم تا با
او سخن گويم گفت ذكر خداي تعالي خوش است تا با
گفتم تو تنها بر انشستم گفت با من پرورد گار منست و او فرشته
برخاست و برفت بس همچنين خلق مانعست مر آدمي را از
عبادت بلك بدين پسنده نيست هنوز آدمي را در معصيت
وهلاك افكند چنانك حكايت كرده اند از حاتم اصم رحمة الله
كه گفت طلب كردم از خلق پنج چيز و نيافتم طلب كردم از ايشان
طاعت و زهد نكردند گفتم هله مرا ياري كنيد بدان نكردند
گفتم هله راضي باشيد از من چون بكنم نبودند گفتم هله مرا
منع مكنيد ازين منع كردند گفتم هله مرا بدانچه رضاي خداي تعالي
نيست مخوانيد اگر نكنم با من عداوت نكنيد كردند ترك

نزديك من

ايشان

ایشان کرفتم و بحوشتن مشغول شدم و بیغامبر علیہ السلام وصف
کرده است زمان عزلت را و شرح داده است اهل او را و فرموده
است بجدا بودن از ایشان و بدین شکی نیست که او دانا تر
بود بصالح من و تو و نصیحت کننده تر بود ما را از ما
پس چون زمانهٔ خود را بدان وصف یابی که او کفته است
و زمان وی نیابی آرو نصیحت وی قبول کن و اکر نکنی
هلاک خود را ساخته باشی و آنچه فرموده است الستة عن
ابی عمر رضی الله عنه کفته است که نزدیک رسول
بودم ذکر فتنه می کرد کفت چون به بینید مردمان را که از عهد
های خود در کذشتند و امانتها را خیانت کردند کفتم چه کنم در آن
زمان یا رسول الله کفت لازم کیر خانهٔ خود را و نکاهدار
زبان خود را و بکیر آنچ دانی و ترک کن آنچ ندانی و بر تو باد ا
بر کار خود و ترک کن فتن کار دیکری و در خبر است که رسول
فرمود عم که آن روزها هرج است کفتند یا رسول الله
هرج چه باشد کفت روزکاری که مرد از همنشین خود
ایمن نباشد و ابن مسعود رضی الله عنه در خبر دیکر روایت
کرده است که رسول کفت عم حرحارث عمیره را که اکر عمر

الهرج
فتنه

دراز داده شوی زمانی خنی اهدا مد بر تو بسیار باشند دران
زمانه خطیبان و اندک باشند عالمان بسیار باشند ستایلان
اندک باشند دهندگان دران زمانه هوا کشیده علم بود گفتم
کی باشد آن زمان گفت آن روزها نمازها فوت کنند و
رشوتها قبول کنند و دین را بمتاعی اندک از دنیا بفروشند
دور باش ای نیکبخت از آن زمانه دور باش بس ای برادر
آنچ درین اخبار روایت کرده اند بچشم خود و باری رحمان
خود اکنون تامل کن که تراجه باید کردن و جز این سلف رضوان
بزرگان گذشته
الله علیهم اجماع کرده اند بر دور بودن از زمانه خویش
و اهل آن و عزلت گزیده اند و حذر از آن افزوده درین هیچ شکی
نیست که ایشان دانا تر و بیناتر بوده اند و زمانه بعد از
ایشان بهتر نشده است بلکه از آن تباه شده است که بوده است
وقت ایشان یکی یکی از بزرگان گفته است که شنیدم از سفیان
ثوری که چیگفت بخدای که جز او خدای دیگر نیست عزلت حلال
در زمان ما پس اکنون در زمان سفیان ثوری رحمة الله عزلت حرام
شد در زمان ما باید که واجب و فریضه گردد و روایت کرده اند
هم از سفیان ثوری رحمه الله که نبشته بود سوی عباد خواص

برانک

بدانک تو در این زمانه افتاده ای که اصحاب رسول نباه می جستند
از انک نه زمانه را دریابند ایشان را علمی بود که ما را نیست و ایشان را
یاری دهان بوده اند و قوتی داشتند که ما را نیست بس جگونه باشد
حال ما که درین زمانه موجود شده ایم باندکی علم و اندکی صبر
و اندکی یاری دهان و خواجه فضیل عیاض رحمة الله گفته است
این زمانه را که زیانتر انگاه باید داشت و در جایی بنهان باید
بود و داروی خود را علاج باید کرد و آنچ نه آنی ندکفت و آنچ
بدانی ترک باید کرد و داؤد طائی گفته رحمة الله علیه
روزه گیر از دنیا و افطار کن در آخرت و بکر بن عبد الرحمن
چنانک از شیر بکریزی و عبیده رحمة الله گفته است هیچ حیلتی را
ندیدم هرگز مکر انک مرا وصیت کرد که اگر دوست داری ترا کسی
نشناسد بدانک ترا نزدیک خدای تعالی کاریست و دیگر انک مردمان
باطل کنند آنچ ترا از عبادت حاصل شده باشد بسبب آنچ بینی
آید از جهت ایشان از ریا و تزیین و تصنع و خواجه یحیی معاذ
رازی گفته است دیدن مردمان بساط ریاست و زاهدان گذشته
همه بترسیده اند ازین معنی بکلی ترک ملاقات و زیارت یکدیگر
گرفته اند تا روا آیت کند که هرم ابن حیان هر خواجه ویسی

تزیین: تقه آراستن: هنر

قرنی را گفت ای ویس بیا تا یکجا بباشیم و ملاقات یکدیگر
را بکنیم خواجه ویس گفت دعاء بکن که در غیبت بهتر از
ملاقات است از آنکه در زیارت و ملاقات همه ریا و تزین است
اینست حال اهل زهد و ریاضت در ملاقات یکدیگر پس
چگونه باشد حال ملاقات اهل رغبت و بطالت بلکه حال
اهل شر و جهالت بلا کم زمانه بکلی باطل شده است الا
ما شاء الله و مردمان بکلی تباه شده ترا بجدی از عبادت
باز دارند که اصلا نتوانی که عبادتی کنی و اگر چیزی کرده باشی
بر تو باطل کنند پس واجب است درین زمانه عزلت گزیدن و از
مردمان گریختن و بنا طلبیدن از خدای تعالی از تباهی زمانه
ای برادر بیوسته بر شکستگی خویش می باش و کاسات اندوه
و قدحهای غم و حسرت میخور و ویل زمان از مصیبت خود خالی
مباش که کسی را روی آن نیست که شاد توان بود محمد رسول
الله علم که مقصود کونین است از سر درد مستی خویش این فریاد
میکند یا لیت رب محمد لم یخلق محمدا ای کاش
پروردگار محمد محمد را نیافریدی مردی نزدیک عبد الله مسعود
آمد و گفت یا لیتنی من اصحاب الیمین ای کاشکی که

منی اصحار

من اصحاب اليمين باشم عبد الله مسعود گفت لَيْتَنِي كُنْتُ
إِذَا مِتُّ لَمْ أُبْعَثْ ايعني كاشكي كه چون عبد الله مسعود
خاك شود نامش از جريده وجود پاك شود وهرگز سر از خاك
بر نيارد يكي آنست كه طاعت كند وثواب طمع دارد ويكي
آنست كه معصيت كند وعفو چشم دارد باز يكي آنست كه از ننگ
وجود خود در هر دو جهان سر بر نيارد بر تو باد
كه از ستايش وتزكيه خود دور باشي وخود را از سه
مرد و ذن ومطرود ان شناسي وبه بن منبه گفت وش علامة
اَنْ يُحِبَّ الْمَدْحَ وَيَكْرَهَ الذَّمَّ علامت منافق آنست
كه ستايش خويش بدروغ دوست دارد ونكوهش بر استي دشمن
داريم والسلام ٥ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
مكتوب بود پنجم در حكم جداشدن از خلق برادر اعز
شمس الدين اكرمه الله بتقواه ٥ بدانكه عزلت وجداشدن
از مردمان دو نوع است يكي مردي بود كه خلق را بدو اصلاً
حاجت نيست به بيان علمي وبه بيان حكمي بس اين مرد بايد كه از
مردمان بكلي جدا شود واصلاً مخالطت نكند مگر در جمع ويارد
جماعت ويا عيد ويا حج ويا مجلس علم نافع ويا حاجت لابدي

وخود را بنهان دارد جنانچ نه اورا کسی بشناسد ونه او کسی را

اما اگر این مرد خواهد که بکلّی از مردمان قطع کند و اصلا در

دین ودنیا برای جمع وجماعت وغیر آن اختلاط نکند

بسبب مصلحتی که دران می بیند روا نیست اورا اگر یکی

از دو کار بکند یا آنک جایی رود ساکن شود که بر وجمع

وجماعت واجب نکرده جنانک کوهها وجزیرها وشاید

آنک بسبب این مانند مر کسانی را که از مردمان دور شده اند

و همانند این جایگاه سکونت کرده دوم آنک حقیقت داند

که حضرتی که اورا از مخالطت مردمان حاصل خواهد شد بسبب

حضور در جمع وجماعت بیشتر باشد از ثوابی است که بجمع

وجماعت حاصل خواهد آمد ببسبب مخالطت بس چون اثم

بیشتر باشد از ثواب هر آینه اورا رخصت نتوان بود که

ترک وجماعت جمع کند جنانک در منهاج العابدین است

که کفته اند در مکّه پیری بود از بزرگان اهل علم در مسجد

حرام برای جمعه وجماعت حاضر نشدی وهیچ مانع نداشت

کنار اشم

برای این معنی ازو پرسیدند کفت اثمی که بسبب مخالطت

امیرش

مردمان حاصل میشود بیشتر از ثوابی است که بجمع وجماعت

حاصل

حاصل آید اما طریق میانه درین کار گفته اند آنست که در جمع
وجماعت وخیرات دیگر امردمان مخالطت کند و در جز
اجتماعش
این از ایشان جدا باشد و انکه در شهر باشد و در جمع و جماعة
حاضر نبود کاری بزرگ است بنظری دقیق و بعلمی کامل
باریک
تعلق دارد هر کسی را مسلم نبود و دوم مردی باشد در علم
معتدل که مردمان بدو محتاج باشند در کار دین برای بیان حقی
و باز کردن مبتدعی و یا خواندن سنتی چنانی از دین بفعل
بدعتی دین
یا بقول مثل این حرف را روا نباشد که یکی از مردمان دور شود
بلکه می باید که میان ایشان باشد و خلق خدای را نصیحت کند و
احکام آخرت را بیان کند روایت کرده اند از پیغامبر علیه
السلام که فتن چون بدعتها ظاهر شود و عالم ساکت بماند
لعنت خدای بران عالم باد این جایی است که میان خلق
باشد و اما اگر در میان ایشان نباشد هم روا نیست اینچنین
کسی را عزلت کند روایت کرده اند استاد ابو بکر فورک رحمة
الله علیه قصد آن کرد که تنها باشد و بعبادت مشغول شود
در بعضی از کوهها هیکلی آوازی شنید که ای ابو بکر چون
از جملهٔ مجتهاء خدای تعالی شدی بر خلق خدای بندگان خدای

بدعت
سخنی نو که موافق
سنت و جماعت نباشد.

را ترک کرفتي پس باز کشت وميان خلق افتد وآورده اند
استاد ابو اسحاق کفت رحمة الله عليه عبادان جبل لبنان را کراي
نام شهر
خورند کان کیا ها امت محمد را کلا شتید در دست مبتدعان
بدعت کنند کان
واینجا بخوردن کیاء مشغول شدید کفتند ما طاقت صحبت مردمان
نداریم خداي تعالی ترا قوت داده است بر تو واجبست
که خلق را نصیحت کني بس چنین مردي اکر با مردمان بود
بیشتر حص وبجمع حقها ایشان قیام نماید نه ان
محتاج است که براي اخرت ایشان ذخیره کند حدیث
رضي الله عنه کفته است که اکر شب بخسبم حق خدرا ضایع کرده
باشم واکر روز خسبم رعیت را ضایع کرده باشم وشغل این
زندکاني که بتن با مردمان باشد وبدل از ایشان دور بغایت
دشوار است وامام غزالي رحمة الله میکوید جوف
فتنها موج زند وکار جنان شود که عالمي را نطلبند ودر
طلب فایده کر فتني نباشند وکار دین البته کسي را مهم نباشد
درچنین وقتي عالم نیز معذورست اکر عزلت کیرد واز
مردمان دور شود وعلم را دفن کند اینست حکم عزلت
ودور بودن از خلق نیکو فهم کند که نفع او عظیمتر تو ضرر او

بروز کر

بزرگ والگر گوید که بیغامبر فرموده است علیه السلام

برشما باد بجماعت که رحمت خدای بجماعت است و شیطان

گرگ آدمی است بگیرد هر تنها را و دیگر فرموده است که شیطان

با یک تن است و از دو تن دور تر ست جواب آری رسول

علیه السلام این فرموده است اما امر کرده است بعزلت و دور

بودن از خردمان در زمانهٔ تباه و فتنه و در قول او تناقض

نیست و دیگر که فرموده است برشما باد بجماعت یعنی جدا نه

شود مرد از انسان در جمعه و جماعت و ما خود گفته ایم که حق

گوشه نشینی آنست که با خردمان در جمیع خیرات شریک بود

و از صحبت و مزاحمت کردن در کارها دیگر احتراز کند بسبب

افاتی که در آن است و دیگر گفته است برشما باد بجماعت در غیر

زمانهٔ فتنه گفته است مگر کسی را که او ضعیف باشد شاید که او

تنها بود و اما مرد قوی صاحب بصیرت در کار دین چون

زمانهٔ فتنه را مشاهده کند چنانک رسول علیه السلام گفته است

امت را حذر کردن فرموده است غرلت کردن او را اولیتر چنانک

از جمعه و جماعت بیرون نیاید و در جمیع خیرات حاضر شود

تا از ین ثواب نیز محروم نماند که در جماعت ثواب بسیار است اگرچه

تناقض
یعنی ضد

مردمان تباه شده اند از حال ابدالان چنین روایت کرده اند
که ایشان در جمعه و جماعت حاضر می باشند و اگر کسی گوید بیغامبر
علیه السلام فرموده است رهبان امتی من کسانی اند که در مسجدها
نشینند این نیز مقتضی نهی است از دور بودن از مردمان
جواب این نیز در غیر زمانه فتنه گفته است و نیز باکی نیست
اگر در مساجد نشینند باید که با مردمان مخالطت نکنند اگر کند
بمتابعان باشند و مرید ایشان جدا بنشیند مخصوص
از غرلت نه انکه دور بودن آید برادر اگر کمال بقیمت جانست
و تو در ولیتی که نتوانی خرید باری ارزو مباح است از لاوباز
اگر در خانه آرزند کیاه نروید باری خشک نشود اگر فضایل
نبود عجب نباشد مسکین ان طباخ زیرک بردو جا سیاه کرده
و حرارت کشیده خوردنی کسی دیگی خورده موسی کلیم علیه السلام
ارنی تیغ لن ترانی جشیده و پاره سنگ را این خلعت پوشانیده
فلما تجلی ربه للجبل اگر نمی یابی بی حکمتی نیست
در خویش دار که موسی را علیه السلام گفتند این که تو میخواهی
اگر بدادمی نه جمال ما را نقصان بودی نه جلال ما را زیادتی
دانستی لیکن ببدل کوه در عالم انداخته تو محو گشتی اما ما را با تو

رهبان
یعنی بلا مذهب

طلب کننده

۱۷

هنوز تمام نشد

هنوز کارست — بیت

آسان آسان ترانه بکذارم من ، بار لوند لبستو کارها دارم من

ای برادر اکر آدم را بدانه لندم نکر فتندی نه در جلال او

نقصانی بودی واکر دیدار بموسی دادندی نه در جمال او

زیانی بودی لیکن کمال جمال این تقاضا میکند که هزار چشم

عاشق با فغان و نعره باشند . . و در سلسلهٔ قهر و دام فراق

اسیر مانند تا عزت حسن و کمال پدید اید

شبی که درد سر خمار دان دهد را نبرد و دیده

خدمت کن که درد سر که اودهد نه سر سری بود

اورده اند که بعزیز علیه السلام وحی فرستادند که با عزیز اگر

تقدیر صنع تو ارد و دهم بر انکه آن روز که ارزاق قسمت میکردم

تو بر یاد ما بودی — بیت

نام دلم ای نکار در دفتر تست ، شادست بلا بخ باری از لشکر تست

بسم الله الرحمن الرحیم ملتوب نوشتم در چهله

برادر اعنی شمس الدین بداند که مقصود این قوم از چهله چیزی

مخصوصی نیست که بیرون از چهله نیابند لیکن چون مخالفات

حکم اوقات ایشان را نزدیک میکرد در وقت خود را در بند کردن

بجهله دوست میدارند یا میدانند حکم جمله بر همه اوقات
ایشان کشیده میشود و ایشان اندر همه اوقات بهیئت و صفت
صورت و شکل
جاهله باشند زانجهت این جمله مخصوص است برای ذکر خدای
تعالی چنانک فتوی شرع است مَنْ اَخْلَصَ لِلّٰهِ اَرْبَعِیْنَ
صَبَاحًا ظَهَرَتْ یَنَابِیْعُ الْحِکْمَةِ مِنْ قَلْبِهٖ عَلٰی لِسَانِهٖ
یعنی هر که چهل بامداد برای خداوند باخلاص گزارد چشمهای حکمت
از دل او بر زبانش پدید آید و خداوند جمله را بذکر مخصوص
کرده است در قصه موسی علیه السلام و او را بتخصیص
چهل روز برای زیادت تبتل و انقطاع از همه کارهای دنیا و مال
وَاعَدْنَا مُوْسٰی ثَلَاثِیْنَ لَیْلَةً وَاَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ
فَتَمَّ مِیْقَاتُ رَبِّهٖ اَرْبَعِیْنَ لَیْلَةً ما وعده کردیم
موسی را سی شبانروز پس از آن آنرا بده دیگر تمام کردانیدیم تا
میقات پروردگار بچهله تمام شد و این یکماه ذی القعده
وده روز ذی الحج بود و قصه معروفست و بدانک روزه موسی
چنان نبوده است که بروز طعام رها کردی و بشب بخوردی و
افطار کردی بلکه چهل شبانروز بی تناول طعام گذرانیده بود
بدین دلیل خالی کردن معده از طعام اصلی بزرگ است و موسی

علیه السلام

محله اخلاص کلید سعادت است هر که اخلاص ورزد سعادت یابد و هر که اخلاص نورزد سعادت نیابد و اخلاص آنست که کار را از برای خدای تعالی کند و بس و طمع بتغیر باز کند و اخلاص اهل بهشت سه چیز است یکی آنکه بهشت را بخدای نبخشد و دوم آنکه بهشت را عوض طاعت نداند و سوم آنکه بهشت را سبب طاعت نداند و اخلاص اهل دوزخ سه چیز است یکی آنکه دوزخ را بخدای بخشد و دوم آنکه دوزخ را عوض طاعت داند و سوم آنکه دوزخ را سبب طاعت داند و اخلاص اهل بهشت و اهل دوزخ بهم نزدیک است

علیہ السلام استعداد مکالمت بدان کرد و هر که جهل روز
یعنی
به اخلاص برای خدای تعالی از کار دنیا منقطع کرد و نفس
خود را بسبکی معده تعهد کند حق سبحانه و تعالی علم من
لدنی بر و بگشاید اما حکمت اندر تعیین جهل روز اطلاع
بنا شده و دران مکر انبیا را که حق تعالی بکمال لطف خویش
ایشانرا تعریف میکند یا کسی که از اولیا باشد که خداوند
او را بر ساعت آن مخصوص گردانید اما آنچه در عوارف
مسطور است که حق تعالی آدم را اندر دهنا خود آورد
زده اجزاء کل او را برین قدر خمیر مایه ساخت چنانک صاحب
شرع خطاب کرده است که اِنَّ اللّٰهَ خَمَّرَ طِینَةَ آدَمَ اَرْبَعِیْنَ
صَبَاحًا یعنی کل آدم بدست قدرت یا کوئی بواسطه و تاویل
صحیح اینست که بی واسطه جهل بامداد خمیر ساخت
تا آدم علیه السلام صلاحیت بدان یافت برای عمارت هر دو
جهان را چنانک بروا باد انی بهشت خواست از و عمارت
دنیا هم خواست پس او را از خاک موجود گردانید و جهل
صباح کل او را مخمر گردانید تا بتخمیر ساختن بملة جهل
صباح اندر جهل حجاب دورتر شود از خضرت الهی و هر

قوله یعنی جهله بدارند تا بدان جهل موفق
وی امیخته چیزی چیکر بنا شد یعنی
این کج بیخ حرفه ن جهله جهله یعنی از
از حال جهله اعتقاد امیخته بجهل خ
متوجه بی اگر ده جهله بدارند
اما اگر شرط اخلاص بدارند هم جهل
گردد موفق گردند راجع بحق سبحانه و تعالی علم
یکان بوده حق سبحانه و تعالی علم روز هم جهل
عمر بکرده و جهان مکشوف شود
دیدار کردی و بهشت و دوزخ نمود و ضو و نماز
عوذ بحق من طریق کوینکار ایجی بی ضایعی است
بگوید که از بنکو نکرم ابی کار را یعنی
وجهی استغفار و هو اطلب المستغفر خداوند
بگوید که از بنکو نکرم ابی کار را یعنی بی ضایعی است
کفایه ابا بکر بن ابی رباع محدوم جهان فرمودند
بگوید که از بنکو نکرم ابی کار را یعنی بی ضایعی است
کفایه ابا بکر بن ابی رباع محدوم جهان فرمودند
بگوید که از بنکو نکرم ابی کار را یعنی بی ضایعی است
کفایه ابا بکر بن ابی رباع محدوم جهان فرمودند

حجابی معنی است که اندرو نهاده شده است که بدانه آن
عمارت دنیا سازوار آید و بدان از حضرت الهی و مواطن
قرب دور نگ کنند که اگر دور نگ نکردی بواسطه آن حجابها دنیا
آبادانی نبدین فتی بس بدین دوری بنده از مقام قرب
برای عمارت عالم حکمت و خلافت و نیابت خداوند
اندر زمین قرار گرفت بس باستطاعت طاعت الله تعالی
و اقبال کردن بعبادت وی او روی گردانیدن از کارها
معاش از هر حجابی که دیده است اندروی بروز
بیرون آمد بدان مقدار یک حجاب روز زایل میشود و در فنی
می یابد و منزلی میگیرد اندر قرب حق تعالی کز آن جمع
وجایگاه علومست بس چون جهل و رنیام می شود حجابها
زایل گردد و علوم معرفت بر و ریخته شود و علامت صحت
و تاثیر او بحکم وفاء شرایط اخلاص اندر جمله آن باشد
که اندر دنیا برهیز کند و از سرای غرور دوری گزیند و بر
سرای سرور روی آرد زیرا که زهد اندر دنیا از ضرورت ظهور
حکمت است و هر که اندر دنیا پرهیز نکند او را حکمت روی
ننماید و هر کرا بعد از جهله حکمت روی ننماید معلوم شد

که اندر

که اندرین شرایط جهله او خلل افتاده است اکنون بلا نک نزدیک
لکروهی اندر ظهور خلوت و جهله غلط کرده اند و این ازان
ناشد که ایشان بی اصلی مسیقیم اندر خلوت آیند و در دست
دیو افتند که شنیده مسئله اند مشایخ اهل تصوف را خلوت بوده
است که اندران ایشان را کارها کشاده است و فایح روی داده
و چیزها از غرائب و عجایب کشف شده تا مر ای ان اندر خلوت
آیند و این معنی اعتیاد ایشان محض ضلالت افتد و بلا این
قوم که خلوت نشها که اختیار میکنند برای ایک تا دین ادین
بسلامت ماند و احوال شان نفس خود را بدان پاک جویند عمل
با خلاص برای خدای تعالی آرند و این غلط از ینجا خیزد
که خواهند بی مقدمه ئی کامل و بی سایهٔ دولت بیرچنته
بعقل رکیک خود درین راه رو ند رحمت برجان خواجه عطار
باد که بدین معنی اشارت کرده اند مثنوی یا ت

کر تو ای دل طالبی در راه او ؛ می نکر از بیش و بس آگاه رو ؛
سالکان را بین بدرگاه آمده ؛ جمله بشتابست همراه آمده ؛
توجه دانی تا کدامی ره روی ؛ در کدامی ره بدان در که سوی ؛
هشت باهر ذره درگاهی دگر ؛ بس بهر ذره بدو راهی ذکر ؛

نفسه بزرگانست که حق تعالی از تو استقامت میخواهد و تو
کرامت میطلبی و بدانچ بر صدیقان از کثرت عبادت و صدق
فراست چیزی پدید می شود و از کارها مستقبل که پیش خواهد آمد
ایشانرا روشن میگردد باشد که بر بعضی آن معانی نگشاید این
جا قدحی لازم نیاید در حال ایشان که قدح در حال کشتن بود از
عیبی
استقامت و هر چه بر صدیقان گشاید آن سبب حزم و یقین
ایشان باشد و دائم بود بر صدق مجاهده و خوی کرفتن
با اخلاق جمیله باشد و اگر بر کسی گشاید که اندر زیر شرع
نباشد ان سبب مزید بعد و غرور و خسافت او شود و بدان
معانی مر دانرا زیر دست حقیر دارد و همچنین باشد تا
ریشه اسلام از گردنش بیرون افتد از حدود و احکام حلال
و حرام منکر گردد و پندارد مقصود از عبادت جز ذکر خدای
تعالی نیست ترک متابعت سنت پیش گیرد تا در الحاد و زندقه
افتد نعوذ بالله منها و کروهی ازین قوم مدتی بر ریاضت و
خلوت مشغول شده باشند و در غرور آن مانده که آوازی شنیده
باشند و یا خیالی دیده بماند خوابی بدین مقدار بر ایشان کرانتر
باشد کمان برند که هر که را چنین حال روی نمود بنهایت رسید

الحاد
از دین
و باطل

و طاراه

وکار او بکمال رسد واین را وصال نام کنند یعنی ما بمقصود رسیدیم
وعبادت وبی معصیت برای آن می بایست تا بدین رسیم
اکنون ما را معصیت ونماز ناکردن زیان ندارد واین نبیت

بخواند دعای

در کوی خرابات چه درویش چه شاه در راه یکانگی چه طاعت چه گناه
بر لنگره عرش بنه عورت چه ماه مرخسار نگار چه بر و بشن چه سیاه

ا این نادانان چندان مختصر وبی مایه نشنده که کسی در یک سخن
بزرگی ایشان نگاه ندارد یا در غیبت به نقصان ایشان سخنی گوید
همه عمر در عداوت او باشند باد عمو کمال وپاک نشدن از نهفت
عضب وکبر پس این نادانان اگر مرد تمام شده بودندی از
ا مثال این پاک نداشتندی پس چون اسیر چنین صفات اند ایشان را چه عولها
کمال مسلم کی بود با انک اگر کسی بمثل جان شده باشد که از علاوت
وخشم وشهوت در وی نمانده باشد وچنین گوید مغروریست
چه بهیچ حالی چه وی از درجهٔ انبیا علیهم السلام کمتر نیست مجال
ندارد وبیخامبران را این هرچ وصفت موجود بود وایشان بسبب
خطا وزلت بر خود نوحه میکردند وصدیقان از صغایر حذر میکردند
واز بیم شبهه ترک حلال میکردند وهمه راه تقوی میرفتند وجمله

از خطر کار هر زمان نیستی خود میخواستند این نادانان جنین
میدانند که ایشان در جوار شیطان نیستند و درجهٔ ایشان از درجهٔ
انبیا زیادت است که آنچ ایشان را زیان میدانست ایشانرا زیان
نمی دارد، اگر گویند بیخامبران جنین بودند ولیکن آنچ میکردند
از برای نصیحت خلق می کردند و این نمی دانند که اگر چنین بودی
چرا یک خرمای صدقه از دهان بیندا ختی، که اگر بخوردندی خلق
را از آن چه صورت خواست بست، چه هم خلق را صدقه حلال است،
اما بزرگان دین از ابتدای بشناسند که هر کرا هوا اسیر و زیردست
نیست او هیچ کس نیست، ای برادر نفس آدمی مکار و فریبنده است،
همه دعوی دروغ کند و لاف زند که هوا زیردست منست، ازوی
برهان باید طلبید، و هیچ برهانی نیست، مگر آنکه بحکم خود قدمی نه
بزند بحکم شرع رود که اگر همیشه بطوع تن در تواند داد در ایت میکوید
و اگر در احکام شرع رخصت و تاویل میطلبد موافق هوا و شهوت

ع زمان بی نم

آن مدبر هنوز اسیر هواست اگر اسیر خشم است سبعی است در صورت
آدمی و اگر اسیر شکمست بهیمی است و اگر اسیر شهوتهای زشت
خوکست اگر اسیر جاه و تجمل است زنی است در صورت مرد.
مگر کسی که خود را باحکام و اوامر شرع بیارآید و بیازماید

وشان:

وعنان خود بدست شریعت دهد تا جنان کرا وحی کرد می تواند
کشتن آنکه صفات او اسیر او شده باشد پس کسانیکه ارباب خداوندان
بصیرت بوده اند و کارها چنانکه بود بدیده اند تا نفس بازپسین
لگام تقوی از سر نفس خود فرود نیاورده اند تا یکی از بزرگان ابلیس
را بدید بوقت حرک گفت برو از دست من جستی گفت نه هنوز یک
نفس مانده است خداوندان دین و ارباب بصیرت علم و
یقین عاقبت (خود) چنین دیده اند و خطرها چنین داشته
اند ای بیچاره این کار [نه] درخور بازوی تست، اگر توانی تا
کفی باقی است در سایهٔ دولت کفشی شعر، و اگرنه دست بشوی چنانکه
گفت قطعه هرکه شد در کار صاحب دولتی نبودش در
راه هرگز خجلتی :: تا نیفتند بر تو مردی را نظر، از وجود خویش
کی یابی چندای برادر زهرهٔ صد تیغ ازین راه آب گشته است و اهل غرور
در هبندِ غفلت بعشوهٔ روزگار ببرمی برند باخبار املاه است
که جبرئیل گفت علیه السلام مصطفی را صلی الله علیه وسلم یا رسول
الله من جهد دانم اگر حق تعالی در سابق با من همان دانسته است
که از ابلیس دانست و اینچنین صورت همه را بوده است چنانک
عیسی بیخامبر گفت علیه السلام تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ

مافی نفسک تا کفته اند کہ خوف انبیا و صدیقان ازین باشد کہ
ہرچند ایمن باشند از خوف خاتمت ایمن نباشند از عتاب و ملامت
بترسند کہ نباید کہ از ما چیزی آید کہ مستحق عتاب و ملامت کردیم
کہ عتاب و ملامت اندر مقام قرب دشوارتر از عقوبت و عذاب
اندر مقام بعدست سر آنست کہ کفت ست

منم اندرین تفکر بتامل و تدبر شب و روز در تحیر کہ شود چکونہ عالم
از ینجاست کہ کویند کہ اول درجۂ عارفان حیرتست و آخرش ہم حیرت
و حیرت اول اندر نعمت منعت باشد چنانکہ چون کسی مرکبی را نوازد از شکر
سر کردان کردد و حیرت دیکر آن بود کہ داند ہرچند من نیاز پیش بردم
نیاز من علت نہ کردد مر وصال او را بس اول حیرت باشد و آخر ہم حیرت
چنانکہ سر کردانی می کوید، بثواب اہل جنت بعقاب اہل دوزخ من ازین
میان ندانم زکیانم و کدامان ۔ والسلام

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مکتوب نود ہفتم در ذکر مرک برادر شمس الدین بداند
کہ مرد مان سہ صنف اند یکی حریص مولع و دوم تایب مبتلای
سیوم عارف منتہی حریص مولع مرک را یاد نکند و اکر کند
برای آن باشد کہ بر دنیا خود تاسف نماید و نکوهش آن مشغول

شود

شنود ذکر مرگ اینچنین کسی را از خلای دور تر کرداند و امّا تایب
مرگ را بسیار یاد کند تا بسبب آن از دل او خوف و خشیت
زاید و بتمامی توبه وفا کند و بسا بود که مرگ را کراهیت دارد از
بهر آنک بیش از تمام توبه و بیش از صلاح توشه وی را در باید
او در کراهیت مرگ معذور بود و در تحت این وعید در نیاید
که مَنْ کَرِهَ لِقَاءَ اللّٰهِ کَرِهَ اللّٰهُ لِقَاءَهُ چه او مرگ را الی
خدای را کراهیت ندارد و لیکن از فوت لقاء وی ترسد
بسبب تقصیر خود مثال او چون کسی شهد کرد ندارد و دست
توقف نماید بل ابرج هنوز از دیدار او مشغول بود
تا بر وجهی که او پسندد او را کاره دیدار نشمرند و علامت
درستی این انست که دایم در ساختگی آن باشد و بر آن مشغول
نشود و امّا عارف منتهی دایم مرگ را یاد کند چه وعده گاه
لقاء دوست است و محب هرگز وعده گاه دیدار دوست را فراموش
نکند و این در غالب احوال مرگ را دوست دارد تا از سرای عاصیان
برهد و بجوار دوست نزول کند چنانک از حذیفه رضی الله عنه
نقل است که گفت بار خدایا اگر میدانی درویشی نزدیک من دوست
از تو انگری است و بیماری دوست از تندرستی است و هزل

والمراد منه ان
الله ولد الزنا
لانه قیل
ان الموت و
ذلک کسق ۱۲

جوار
همسایگی

دوستر از زندگانی است حرک را بر من آسان کردان تا بلقاء
تو رسم بس الکون تا بیت دیگر اهیت حرک و آرزو نابردن آن
معلوم رست و منتهی ردد و یتی حرک و آرزو بردن آن معلوم رست
اما گفته اند عالی حرنبه تر از ایشان آنست که هیچ تصرف
نکند کار بخدای گذارد برای نفس خود نه حرک اختیار کند
نه زندگانی این مقام تمام تسلیم و رضا بود و این غایت
منتهیانست حاصل آنست که ذکر حرک نعمت را منغص کند
ولذت آن را مکدر کند و هرچه لذتها و شهوت را دی
منغص کردانند از اسباب نجات بود اسیاریت بن سنة
کفهوت اکثروا ذکر هادم اللذات کفت کن
حرک لذتها را منغص کنید تا میل شما از ان منقطع ردد و روی
بحق تعالی آرید و در خبرست که فرمود لَوْ اَنَّ الْبَهَائِمَ
تَعْلَمُ مِنَ الْمَوْتِ مَا تَعْلَمُوْنَ مَا اَكَلْتُمْ مِنْهَا
سَمِيْنًا گفت اگر آنچ شما میدانید از حرک جهار پایان بدانند
هرگز از ان فربه نخورید و عایشه رضی الله عنها پرسید که یا رسول
الله کسی را با شهیدان فردا حشر کنند گفت نَعَمْ مَنْ
يَذْكُرُ الْمَوْتَ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ عِشْرِيْنَ مَرَّةً گفت اری

کسی را

کسي را که مرگ را در روز و شب بیست بار یاد کند نقلست
که فرمود تحفة المؤمن الموت نوباوه مومن مرگ
است زیرا که دینار زندان مومنست که دران همیشه در رنج است
و مرگ اطلاق اوست و اطلاق از زندان تحفه بود و دیگر فرمود
ست الموت کفارة لکل مسلم مرگ کفارتست هر
مسلمانی را و بریں کسي را خواسته است که بحقیقت مسلمان
نه مرا و ترا، و مومن بحقیقت آنست که مسلمانان از دست و زبان
او سلامت یافته باشند و اخلاق مومنان در وی محقق شده
باشد، و بمعصیتها آلوده نه گردد، مگر بصغائر، پس مرگ او را پاک
کند خواجه حسن بصري رحمة الله علیه فرموده است که مرگ دنیا را رسوا کرد
که مرگ دنیا را رسوا کرد و هیچ خردمندي را شادي نگذاشت
حکیمي بموي مردي از برادران خود نبشت که بترس از مرگ
درین سراي بیش از انک سرایي دیگري روي که انجام مرگ را آرزو
کني و نیابي چون بیش ابن سیرین رضي الله عنه مرگ را یاد کردندي
همه عضوها او از کار بماندي و عمر عبد العزیز هر شبي
فقها را جمع کردي بس مرگ و قیامت و آخرت را یاد کردندي
و بگریستندي تا جنانستي که بیش ایشان جنازه نهاده اند

وخواجه ربیع تمیمی رحمة الله گفتی لا تتهادنیا ارزمن
دو چیز منقطع گردانید یکی ذکر مرگ و دیگری آسودن
در حضرت خدای و گفت اخبار گفت رضی الله عنه هر که مرگ
را بشناخت معصیتها و غمها دنیا بروی آسان گشت و از
مطرف رضی الله عنه نقلست که گفت در خواب دیدم جنانی
که گوینده میان مسجد بصره مرا می گوید
که ذکر مرگ دلهای خانقاه را پاره پاره می کند و آورده
اند چون پیش عیسی علیه السلام مرگ را یاد کردندی خون از
اندامش بچکیدی، پس ای برادر بر تو باد که شبا روزی کمتر ازان مباش
مرگ را بیست بار یاد کنی و باستعداد آن بقدر امکان
مشغول باشی و منتظر آن باشی که کی رسد قعقاع حکیم گفته
است که کسی سالست برای حرگ ساخته شده ام اگر بمن
رسد تا خیر جیزی از جیزی دوست ندارم و از امام نوری
رضی الله عنه نقل است که گفت بیری را دیدم در مسجد کوفه
چیز گفت که کسی سالست که من درین مسجد منتظر حرگ مانده
ام تا کی بمن رسد اگر بیاید تا خیر جیزی نفرمایم و از جیزی
باز ندارم و مرا بر کسی و کسی را بر من جیزی نیست عزیزی

بر یکی نامه بنشت که دنیا خوابست و آخرت بیداری حیوتوسط
میان هر دو مرگ است و ما در خوابها شوریده ایم والسلام ای
برادر اگر بیش نبده غمی و اندوهی و بیمی و عذابی نباشد
مرگ مجرد و سکرات مرگ بسنده است که بدو همه زندگانی منغص
گردد و شادی بدو مکدر شود همه سهو و غفلت بر بیداری
یاد آرند تا خلقت نرسیده اند حرقت سخت تر ازدن
به شمشیر بریدن نه آرد درد استن کوشت بناخن است
و از نبی صلی الله علیه وسلم نقل هست که خضر علیه السلام
گفت سکرات الموت نار خدایا بر محمد سکرات موت
آسان کردان و همین بود که عیسی علیه السلام
از حواریان درخواست لفتای گروه حواریان از خدای
عزوجل بخواهید تا مرگ را بمن آسان کند که من از مرگ جنان
می ترسم که آن ترس مرا در مرگ می اندازد در نقل آمده است
که گروهی از بنی اسرائیل بگورستانی گذشتند و از حق تعالی
درخواستند تا یکی را از اهل گورستان زنده کرده اند تا از وی
پرسند پس مردی از گوری بیرون آمد و میان دو چشم او اثر
سجده بود گفت ای مردمان از من چه خواستید پنجاه سال است

که مرگ چشیده ام هنوز تلخی مرگ از دل من نرفته است امام
اوزاعی رحمة الله علیه روایت کرده است که بما جنان
خبر رسید که مرده بمرگ دیگر خندان باشد تا آنگاه که ازگور برانگیخته
شود یکی از ایشان بیماران را در حال مرگ بسیار پرسیدی که
مرگ را چگونه می یابی چون او بخود شد و در نزع افتاد
او را پرسیدند که تو مرگ را چگونه می یابی گفت چنانستی که
آسمان بر زمین مطبق است و چنانستی که نفس من از
سوراخ سوزنی بیرون می آید روایت کرده اند از
حضرت رسالت که فرمود لَوْاَنَّ شَعْرَةً مِنْ شَعْرِ
اَلْمَیِّتِ وُضِعَتْ عَلَی اَهْلِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
لَمَاتُوْا بِاِذْنِ اللّٰهِ اِلَّا فِی کُلِّ شَعْرَةٍ اَلَمُ الْمَوْتِ
وَلَا یَقْبَحُ اَلَمُ الْمَوْتِ عَلٰی شَیْءٍ اِلَّا مَاتَ گفت
اگر یک موئی از موی مرده بر اهل آسمان ها و زمین نهاده
شود هر آینه بفرمان خدای همه بمیرند زیرا که هر موئی
اثر مرگ است و اثر مرگ بر چیزی نیفتد که نمیرد و امثال
است که لَوْاَنَّ قَطْرَةً مِنْ اَلَمِ الْمَوْتِ وُضِعَتْ
عَلٰی جِبَالِ الْاَرْضِ کُلِّهَا لَذَابَتْ گفت قطره از درد

مرگ بن کوهها، زمین نهاده شود هر اینه بکذار زند و در

نقل آمده است که چون روح موسی بپیغامبر بحضرت خداوند رسید

گفت یا موسی مرگ چگونه یافتی و او بدان دانا تر گفت نفس

خود را چون گنجشک یافتم زیرا ان حال که بر تابه بریان کرده شود

نه میرد که فارغ آید نه بر هد که بپرد اکنون بدانک مستحب

است وقت حرون از صورت میرنده آنست که ساکن او را آسان

باشد و از نشان آنکه بشهادت گویان بود و از دلا

آنکه تحلل بنکی گمان بود و اما آنکه در صورت آینه سیب

که نوامر عرم گفت چشم دارید مرده را سه چیز چون

بجوی کند و اشک از چشمش روان شود و بلبهاش

خسک شود ان از نوتر رحمت خدای باشد که بروی نزول

کرده بود و چون بانک کند بانک کردن خفه گرفته و رنگش سرخ

شود و لبهاش خاکستری گون کردد ان از عذاب خدای بود که بر و

نزول کرده باشد اما روانی زبان او بکلمهٔ شهادت علامت

نیکویی است که روایت است که گفت مَنْ کَانَ آخِرُ کَلَامِهِ

اَنَّ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ هر که بمیرد و میداند

که جز خدای خدایی نیست در بهشت زود در رود نقلست که حضرت

یعنی بیشتر آنکه
مسلمان می شود
رود و انجا
اعتقاد کرده
کلمه شهادت تلفظ
نشود تا ازان اعتقاد فاسد رجوع بکند
وچون هنگام نزع شود روشنی آخرت
بی آید
بکار رود و نشان را کشته
رود یکی انکه غط عیط
یعنی او ان کند بوقت حرون
خفه شده و دوم انک
یعنی کوده لبک او بیاد
انک خمد لونی یعنی رنگ
نماند خاکستری شود و بیم
نده مسلمان با ایمان رود
عرق جبینه در بینائی او
بیدا شود چوم
وقت حرون
بیدا بینی او فراخ
الله تعالی

که بوقت حرک ایمان
داروش نشود که بی ایمان
باشد که بر خلاف دین
حرجب کفر بود اکر چه
مسلمان عادت کویند
از ان اعتقاد فاسد رجوع بکند
بی ایمان
بکار رود و نشان را کشته
رود یکی انکه غط عیط
یعنی او ان کند بوقت حرون
خفه شده و دوم انک
یعنی کوده لبک او بیاد
انک خمد لونی یعنی رنگ
نماند خاکستری شود و بیم
نده مسلمان با ایمان رود
عرق جبینه در بینائی او
بیدا شود چوم
وقت حرون
بیدا بینی او فراخ
الله تعالی

رسالت صلی اللہ علیہ وسلم بر جوانی رفت کہ می مرد گفت گمان تو
چگونہ است گفت از خدای امید میدارم و از گناہان خود می ترسم
گفت لَا یَجْتَمِعَانِ فِی قَلْبِ عَبْدٍ فِی مِثْلِ هٰذَا الْمَوْطِنِ
اِلَّا اَعْطَاهُ اللّٰهُ الَّذِی یَرْجُوهُ وَاٰمَنَهُ مِنَ الَّذِی یَخَافُ
فرا هم نیاید در دل بنده این هر دو در مثل این وقت کہ نه خدای
عز و جل بر هد او را آنچه امید می دارد و ایمن گرداند از آنچه بترسد
ای برادر سر انجام همه بدین یک راه است، اگر فقیر و گر
شاه است همه مملکت شاهان و فقر و فاقه گدایان این

جا یک رنگ است، چنانک گفت مثنویات

اگر ملکت ز ماهی تا بماه است ÷ سر انجامت بریں دروازه راهست
جو بر بندند نا گاهت ز تخت ان، همه ملک جهان اینجا ز نخ دان
اگر فریدون از فر اسیابی نجیست ، درین دریا تو هم یک قطره آبی
جهانی خلق در غرق آب خون اند .. کہ میدانند کہ زیر خاک جون اند
اگر کوینی در هیچ حالی ازین دو یعنی خوف و رجا یکی راجح
بود بدانک جون بنده قوی یا صحیح باشد خوف اولیتر و جون
رنجور و ضعیف شود خاصه وقت سکرات موت رجا اولیتر
علما چنین گفته اند کہ این از انست کہ حق تعالی گفته است کہ من

نزد یک شکسته دلانم از ترس من بس در وقت حرکت و سکرات رجا

اولیس از آنند دل او دران وقت شکسته است از ترس گناهان که در حال

صحت کرده است و اگر گوئی نه آنست که در گمان بردن نیک بخدای عزوجل

احادیث وارد است بدانک یکی از گمان نیک حذر کردن از معصیت خدای عزوجل

است و ترسیدن از عذاب او و جهد کردن در خدمت او

اکنون بدانک باز گشت همه کار بدین یک صفت است و آن نکته ایست

که پشتها را می شکند و روی یار از زرد می کند و دلها را

پاره پاره می کند و چشمها را خون می گریاند و آن خوف

سلب معرفت است اینست که غایت و نهایت خوف خائفان

است و یکی از بزرگان گفته است که غمها

سه است غم طاعت که قبول کنند یا نکنند و غم معصیت که آمرزند

یا نیامرزند و غم معرفت که سلب کنند یا بگذارند و مخلصان

گفته اند که غم یکی بیش نیست و آن غم سلب معرفت است

و هر غمی که جز این غم است سهل است از آنک منقطع شدنیست

و از نجاست که دعاء همه بزرگان اینست که خداوندا قطیعت

و کن دیگر هر چه خواهی بکن سر اینست که گفت قطعم

از شوق لقاء رویت تو ،، جانها همه بی قرار کشته

وز خوف فراق قالب ما ،، در ناز و نعیم زار کشته

۲ سلب بدله کنند خون می گریانند

کلهاء مراد بی جمالت، درجشم امید خار کثرة
والسلام ه بسم الله الرحمن الرحیم
کلمة. بود هشتم در وعد و وعید برادر اعز شمتی
الاین بداند مر اهل سنت را اجماع است که وعید مطلق مر
کافر انراست و وعده، مطلق مر نیکوکار انراست باز مومن
که وی عاصی باشد کافر نبود تا در تحت وعید مطلق زمان آید
و نیز محسن مطلق نبود تا وعده مطلق ویرا دریابد اما له
وی اختلافست قول مغتزلیست که وی از اجماء عمل مطلق
هست اگر جا کناه اربن جهان برون رود کجا وعدان مدرج
بیمانک ار مذنب اهل سنت انست که وی را موقوف دارند
وعده مطلق نهند و وعید مطلق حکم وی بمشیت
متعلق دارند اگر خواهد ویرا ببیامرزد و ان از وی قصد بود
و اگر خواهد عذاب کند و ان از وی عدل بود و بهیچ حال
مومن را در دوزخ خلود نکویند هر چند عاصی باشد از
عبد الله عباس منقولست رضی الله عنه که گفت هر مومن
که با کناه رود خداوند تعالی از سه کار یکی باوی کند یا برحمت
خویش بیامرزد یا بشفاعت بیخامبران بخشد یا بمقدار کناه

وعید
وعدهٔ عذاب م

عزا رکند

عذاب کند و آخر آزاد کند — صفحه ۱ است

گر گنه داری در توبه است باز، توبه کن چون در رحمی اهل سند و راز
گر بدین در گه بصدق آئی دمی، صد فتوحت بیش باز آید همی

و اهل سنت را بدین نیز اجماع است اگر خدای عزوجل خواهد بنده را بصغیره و کبیره عذاب کند و اگر خواهد هر دو بیامرزد اگر خواهد صغیره ببخشد و بکبیره بگیرد و اگر خواهد کبیره ببخشد و بصغیره بگیرد و روا بود که یک بنده را [به] کبیره ببخشد و دیگری را بصغیره عذاب کند و در جمله باید دانست که هرچند گناه بزرگ بود از رحمت بزرگتر نه باشد و هر چند صغیره باشد چون عدل آمد خورد نه بود، تا بزرگان گفته اند چون فضل کند هیچ کبیره نه ماند چون عدل کند هیچ صغیره نه ماند، بعدل صغیره کبیره شود و بفضل کبیره صغیره گردد

سر اینست که گفت — بیت

گر فضل کنی یقین برسیم همه ور عدل کنی وای بر سر سودائیم ما

و گروهی گفته اند هر گناهی که بنده آنرا صغیره داند هرچند صغیره بود کبیره گردد و گناهی که بنده آنرا کبیره داند هرچند کبیره بود صغیره گردد از اینجاست که بزرگان هیچ گناهی را صغیره

نویسند وحاصل الامر نزدیک اهل سنّت وجماعت همه معاصی
شاید که مغفور باشد باجتناب از کفر قال الله تعالی
إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ
ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ حق تعالی شرک نیامرزد وآنچ دون شرک
است بیامرزد مر آنرا که خواهد سرّ اینست که گفت بیت

باز آی آخر که در بکشاده ایم ٭ تو غرامت کرده ما استاده ایم
عشق بازی بین چه حکمت میکند ٭ می کند این کار و رحمت میکند
گر همه کس جز نمازی نیستی ٭ حکمتش را عشق بازی نیستی
کار حکمت جز چنین نبود تمام ٭ لاجرم جودش چنین آمد مدام

خداوند عزوجل مغفرت را از شرک نفی کرد بی شرط، و هرچه دون شرک است مغفرت وی بمشیت معلق کرد، و کبایر دون شرک است چون صغایر، باید که مشیت مغفرت بر همه افتد تا تعلیق را فایده بحاصل آید اسپ وار باش هر چند مفلسی وهیچ نداری عزیزی گفت مثنوی بیت

گر بدین درگه نداری هیچ تو، هیچ نیست افکنده کمتر هیچ تو،
نی همه زهد مسلّم میخرند ٭ هیچ بر درگاه او هم میخرند،

ونزول این آیت در حق وحشی بود قاتل حمزه عمّ رسول

علیه السلام

علیہ السلام و رضی اللہ عنہم کسی او را وعدہ کردہ بود بمالی بگشتن
حمزہ آن کس وعدہ وفا نکرد وحشی باخویشتن گفت کہ اگر
نتوانم کہ حمزہ را زندہ کنم باری خود را زندہ کنم بر بیغامبری وحشی
کس فرستاد کہ این ہمہ جفا کردم جای آشتی ہست فرمود اگر
آیتی ہست باز وحشی بیغام فرستاد کہ ضمان خواہم رسول
فرمود کہ ضمان منم باز وحشی بیغام فرستاد کہ تن افرمان جنبان
است لَیْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَیْءٌ ضمان کسی باید کہ بدست وی
جیزی باشد این آیت آمد اِنَّ اللّٰہَ لَا یَغْفِرُ اَنْ یُّشْرَكَ بِہٖ وَ
یَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ یَّشَآءُ جواب باز فرستاد کہ مغفرت بر
مشیت است ندانم کہ مرا خواہد یا نخواہد شرط ازین خواہم
تا آشتی کنم این آیت آمد وَالَّذِیْنَ لَا یَدْعُوْنَ
مَعَ اللّٰہِ اِلٰہًا آخَرَ وَلَا یَقْتُلُوْنَ النَّفْسَ
الَّتِیْ حَرَّمَ اللّٰہُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا یَزْنُوْنَ جواب باز فرستاد
کہ من این ہر سہ کردہ ام جون این نیامرزد جرامی ایم اگر بہ ازین
بیاری بیاییم واگر نہ برہمین می باشم جواب آمد اِلَّا مَنْ
تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا جواب فرستاد کہ شرط
دشوارست این قبول کنم کہ ایمان آرم و عمل صالح را ضمان نتوانم

کرد که داند تواند یا نتواند شرط به ازین خواهد فرمان آمد
قل یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسهم لا تقنطوا
من رحمة الله ان الله یغفر الذنوب جمیعا
انه هو الغفور الرحیم لعنت اکنون آشتی است بیامد
و مسلمان شد الحمد لله رب العالمین علی نعمایه

تا بداني که جرم همه عاصیان در دریای فضلش یک ذره
نیست، چنانک گفت مثنوی

هست چون دریای فضلش بی دریغ ÷ بر در او جرمها یک اشک میغ
هر کرا باشد چنان بخشایشی ÷ کی تغیر آردش آلایشی
اکنون بدانکه چون گفته است ان الله یغفر الذنوب
جمیعا، مغفرت بر کل ذنوب افکند تخصیص نه کرد صغیره
و کبیره را و بخبر آمده است که پیغامبر گفت ان الله یغفر
الذنوب جمیعا صغیرها و کبیرها و علانیتها و سرها
و این که گفت انه هو الغفور الرحیم و گفته اند این تعلیل
است گفت نه از بهر آن می آمرزم که تو سزای عفوی و لیکن
من غفور و رحیم یعنی بصفت خویش با تو کار کنم نه بسزای
تو و معنی آیه اول که گفت ان الله لا یغفر ان یشرک به و یغفر

مادون

مادون ذلك لمن يشاء چنين گفته اند چون شرك آري
برما بدل آري اندر دوستي شرط نيست باز چون شرك نياوردي
بدان نياوردي چون گناه كردي بي ادبي و گستاخي كردي ولي
ادبي و گستاخي اندر دوستي كلاشتن شرطست يعني برما بدل
مياركه آن در نكذاريم و ديگر گستاخيها اندر گذاريم و اين
را اندر نهفته اصل است و آن آنست كه چون دين وارث و دين
مورث يكي بود بهيچ سبب حرمان نيفتد، مگر بقتل از بر
آن كه قتل تخريب اصل است، اصل بر جاي بايد تا فرع بروي
بنا كند و شرك نيز تخريب اصل ايمان است، اصل ايمان بر
جاي بايد تا فرع مغفرت بروي بنا كند روزي شبلي رحمة الله
عليه جاي بر گذشت، كوينده بر خواند

كُلُّ ذَنْبٍ لَكَ مَغْفُورٌ، سِوَى الْإِعْرَاضِ عَنِّي

بانگي آمد وي جداشد و بيهوش گشت چون بهوش باز آمد
گفتند ترا چه افتاده گفت اين قائل چنين گفت كه همه گناهت
آمرزيده ام مگر آنك روي از ما بگرداني و اين بيت از قول
خداوند تعالي سماع كردم إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ
بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ خداي ميگويد عز و جل

که روی از ما مگردان و بر ما بدل میاور دیگر هرچه گنی بیامرزم

غالب این قوم را خوف باشد و بر خوف زیند و آنچ گویند
هم از خوف گویند بیننده را جنان و هم از فقد که ایشان
اهل وعیدند و نه جنانند ولیکن اندر سر ایشان گناه
گرنه خود هست بزرگ گرداند که خوار داشتن جفا بسبک داشتن
امرست و بزرگ داشتن جفا بزرگ داشتن امراست،
همیشه خصم خدایی باشند بر خویشتن، نه خصم خویشتن
بر خدایی، که عارفان را با نفس صحبت نیست، مطالبت حق نفس
چگونه باشد، خداوند عز و جل ایشان را دوست است و نفس
دشمن با دشمن جنگ دوست کند، و با دوست جنگ دشمن نکند
بس هرکه با نفس بجنگ است، دلیل است که با خداوند بصلح
است و هرکه با نفس بصلح است دلیل است که با خدای عز و جل
بجنگ است و گفته اند ایشان را با پاکی ایشان و طالبت کردن
حق حق از نفس خویش و آن راستیها که در ایشانست همه
امید ایشان بخدای عز و جل بر نصیب حرمان باشد و
خوف ایشان در نصیب خیبتی جنان نماید که گویی همه
وعید ایشان را املاست و همه وعده مر غیر ایشان را

تا برزکان چنین گفتند اند که ایمان بنده بحقیقت آنگاه
تمام گردد که اگر خلق را از آسمان بلایی آید از شومی
خویش داند اگر او را نیکویی بدید آید از طفیل کسی دیگر
داند یکی از ایشان گفتم است رباعی

ما کافر قدیم و نامسلمانیم ۔ نام او رکفر و ننگ ایمانیم
شیطان ز حسد ما رسد کلمه را بنهد ۔ کز وسوسه اوستاد شیطانیم

خواجه فضیل عیاض رحمة الله علیه شبانگاه عرفه
در عرفات گفتند که حال مردمان چگونه می بینی گفت
همه آمرزیده شدندی، اگر من در میان ایشان نبودمی،
یعنی بدترین خلق منم اگر ایشان را نیامرزم دانم شومی
من نیامرزد، و در خبر چنین آمده است که بموسی
علیه السلام وحی کردند که از بنی اسرائیل قوم خویش
کسی را بطلب که بهترین بنی اسرائیل وی باشد
یکتن را اختیار کردند که بر همه عبادت آراسته بود فرمان
آمد که او را بگویید تا بدترین بنی اسرائیل را طلب کند
روز مهلت خواست چهارم روز رسنی در گردن خویش
کرد و بر موسی علیه السلام آمد و گفت که بدترین بنی اسرائیل
را آوردم موسی گفت علیه السلام که زاهدترین بنی اسرائیل

تویی چرا چنین حیلتویی گفت از بهر آنک گناهان خویش بیقین
میدانم و ازان دیگری بشک و کسی که گناهان وی یقین باشد
بدتر باشد از کسی که گناهان وی بشک باشد فرمان آمد ای
موسی بهتر بنی اسرائیل وی است نه از بسیاری طاعت اما
بدانک خویشتن بدترین خلق بداند خواجه سری سقطی گفت
رحمة الله علیه من هر روزی چند بار آئینه را نگرم از
بیم آنکه نباید که روی من سیاه شده باشد اینست که گفت
مثنوی تو پیش آئی زموی در نظر ٭ خویشتن را از بتی بینی بتر
مدح و ذمت گر تفاوت میکند ٭ بتکری باشی که اوبت میکند
ای برادر گفته اند که اندر دنیا ضیا را خلاص و ظلمت نفاق
اندر روی بنده پدید باشد بدلیل آنکه خداوند فرمود
سیماهم فی وجوههم من اثر السجود ولیکن تا بیننده را اینی
بنباشد نبیند اگر دعاء بیغامبر ما نبودی صلی الله علیه وسلم که از خداوند
بخواست تا خسف و مسخ از امتان وی برگیرد بسیار بیشوائی که
اندر امت پدید آمدی تا بزرگان گفتند اندکی خسف و مسخ ببینیان
ظاهر بود و ازان این امت باطنی است وهم خواجه سری سقطی فرموده
است که خواهم که جایی میرم که مرا بشناسند از بیم آنک زمین مرا قبول

نکند

نکند رسوا کردم و این از بد گمانی خویش بود او را بر خویشتن
که خویشتن را بدترین خلق میداند و اگر مر خویشتن را بدترین
خلق ندانستی بخویشتن این گمان نبردی و این مر امتان پیشین را
بوده است فالمأخذ ای عز و جل مر این امت را ازجنین فضیحت
نگاه داشته است و اینست که گفت قطعه

زد زرد دین همه پیران ره را ۞ صحا سنها بخون دل خضابست
همه مردان دین را زین مصیبت ۞ جگرها تشنه و دلها کبابست
ای برادر عالم هستی وی نیست شو که هستی حق وی است
و نیستی حق تو، شنیده که الوجود بین العدمین علم، خط محو
بر جریدهٔ روزگار خود کش، بود که روی هستی بینی چنانک گفت
تو مباش اصلا کمال این است و بس ۞ تو نزاتو کم سود وصال این است و بس
اگر آن پروانه را یک ذرّه بنزد خود قدری بودی خود را جنان بر آتش
نزدی هم عشاق عالم در ار زوی آنند که ایشان را پروانه، یابد یوانه
بر نزند و کس خود حدیث ایشان نمی کند بیت
عاشقان چون حلقه بر در مانده اند ۞ زانک نزدیکت کسی را راه نیست
عقلها حیران آمده در جلال او خرده ۞ میر اسیمه گشته در جمال او قهها
دیوانه
عاجز شده از ادراک او جبروت او و اندیشها زیر و زبر شده در کار

او انیست که گفت رباعی

ای کبک هزار باز در بند از تو، ای آهو شیر گیر تا چند از تو،
بس کس که نیافت هیچ پیوند از تو، خود را بغم و بلا دهی تا کی از تو،

بسم الله الرحمن الرحیم ملتمس نمودند که در دوزخ برادر اعز شمس الدین بداند که ترا گفته اند که آتش

مورد همه است وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا، و در آخر این آیت گفته است ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا پس در رود به آتش به یقینی و در نجات از آن بشک، پس اکنون بنگر و تفکر کن در وادیهای دوزخ و درکه های آن، چه پیغامبر فرموده است علیه السلام اِنَّ فِي جَهَنَّمَ سَبْعِيْنَ اَلْفَ وَادٍ وَفِي كُلِّ وَادٍ سَبْعُوْنَ اَلْفَ شِعْبٍ وَفِي كُلِّ شِعْبٍ سَبْعُوْنَ اَلْفَ ثُعْبَانٍ وَسَبْعُوْنَ اَلْفَ عَقْرَبٍ لَا يَنْتَهِي الْكَافِرُ وَالْمُنَافِقُ حَتَّى يُوَاقِعَ ذٰلِكَ كُلَّهُ، گفت در دوزخ هفتاد هزار وادیست در هر وادیی هفتاد هزار درکهست و در هر درکهی هفتاد هزار مارست و هفتاد هزار کژدم است کافر را تا ابد همچنان بپایان نرسد تا آنگاه که بر ان همه کار نکند و نقلست که فرمود تعوذوا بالله منها مِنْ جُبِّ الْحُزْنِ او وَادِي الْحُزْنِ باز دارند خواهند بجزای ارجاء غم یا وادی غم گفتند یا رسول الله

وادی غم

وادي غم يا چاه چيست گفت واد في جهنم
يتعوذ منها جهنم كل يوم سبعين مرة اعد
الله للقراء المرائين گفت وادييست در دوزخ كه
كه هر روز دوزخ ازان هفتاد بار باز داشت خواهد
حق تعالى براي علماء مرائين ساخته است پس
اين صفت دوزخ و دركها و درها و واديها آنست و اين
برانداز عدد آرزوهاي دنيا و شهوت هاي آنست
وعدد درها آن بعد هفت اندامست كه بنده
بران معصيت كند بعضي از آن فوق بعضي
است اعلى ترجهنم است پس سقر پس لظي پس
حطيم پس سعير پس جحيم پس هاويه بنگر اكنون
در عمق هاويه كه عمق آن را نيست چنانكه عمق
شهوتها دنيا را حدي نيست پس چنانكه حاجتي از
دنيا نه نخامد مگر بحاجتي ديگر بزرگتر از آن افتد
همچنين هاويه از جهنم نه نخامد مگر بهاويه عميق تر
ازان اقتدا از ابو هريره رضي الله عنه نقل ست
كه گفت در خدمت رسول عليه السلام

وسلم بودیم پس آوازی شنیدیم گفت میدانید که این
چیست گفتیم خدا و رسول وی داناتر گفت،
هذا حجر رسل في جهنم منذ سبعين عاماً الآن ينتهي الى
قعرها این سنگی است که هفتاد سال است که
در دوزخ فرو فرستاده شده است اکنون به قعر
آن رسیده است پس انواع عذاب بر هر که در آتش
باشد مترادف نشود بلکه هریک را از ایشان
حدی معلوم است بر اندازهٔ معصیت و گناه
او بدانست که اگر کل دنیا بر کم عذاب ایشان عرض
کرده شود هر آئینه آنرا فدا کنند از سختی آنچه در آن
باشد و حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
خبر کرده است که ادنی اهل النار عذابا یتنعل
بنعلین من النار یغلی دماغه من حر نعلیه
گفت، عذاب بر اهل آتش را دو نعلین باشد
از آتش که دماغ او از گرمی آن بجوشد پس بنگر اکنون
در کسی که بر و تخفیف است پس قیاس کن
بر آن کسی که در و تشدید است و هرگاه که در سختی

عذاب آتش بشک افهی انکشت خود با آتش نزدیک بر و
آن را قیاس کن و آتش دنیا خود مناسب آتش
دوزخ نیست که گفته است ان نار الدنیا غسل
بسبعین ماء من میاه الرحمة حتی الطاقها
اهل الدنیا آتش دنیا هفتاد آب از آبهاء رحمت
شسته شده است تا اهل دنیا طاقت آرد اشتند
بلکه پیغامبر علیه السلام در صفت
آتش دوزخ صریح کرده است اوقدت علیها تلک النار
الف سنة حتی احمرت ثم اوقدت علیها الف
سنة حتی ابیضت ثم اوقدت علیها الف سنة
حتی اسودت فهی سوداء مظلمة گفت آن آتش
هزار سال افروخته شده تا سرخ گشته پس هزار سال
افروخته شده تا سفید گشت پس هزار سال افروخته
شده تا سیاه گشت پس آن سیاه تاریکست و نقل است که
گفت اشد اشدت اشتکت النار الی ربها فقالت یا رب اکل
بعضی بعضاً فاذن بها فی نفسین نفس فی الشتاء
و نفس فی الصیف فاشد ما تجدون من فی الصیف

مِن حَرّهَا وَاشَدُّ مَا تَجِدُونَ فِي الشِّتَاءِ مِن
زَمهَرِيرِهَا آتش بنالید بپروردگار خود گفت
اي پروردگار بعضی از من بعض مرا بخورد پس او
را در دو نفس دستوري داد نفس نفس در زمستان
ونفسي در تابستان پس سخت تر آنچه در تابستان می آید
از گرمي آنست وسخت تر آنچه در زمستان مي آید از
سردي آنست واز ابو هریره نقل است که
گفت اگر در مسجد صد هزار کس باشد یا بیش از ان پس
مردي از اهل آتش دم زند همه بمیرند ودر نقلست که در
آتش ماران باشند چون اشتران بختی بزرگ بگزند پس هرگز یک
زهر آن چهل سال احساس کند وکژدمان باشند چون اشتران
بگزند پس گزیده ایشاد چهل سال از هر آن بیابد خواجه حسن
بصري رحمة الله علیه گفتی که مردي بود که از آتش پس
از هفت هزار سال بیرون آورده شود گاشکي من آن مرد
باشم ووقتي او را دیدند که در نار اویه نشسته مي
گریست گفتند چرا مي گریستی گفت ترسم که مرا در آتش
اندازد وباک ندارد از اینجاست که گفت - رباعی

اندر خور ما چون هیچ باکی نبود ؛ در عالم ما حدیث خاکی نبود
روز رحمت خود ببرکه در حضرت ما ؛ از کشتن هیچ پاک باکی نبود

این حال خواجه حسن بصری است رضی الله عنه

مشتی عاصیان و خاکساران که باشند از خواجه
احمد حرب نقل است که گفت یکی از ما سایه
را و آفتاب بر گزیند و بهشت را بر آتش بر نمی گزیند و از
عیسی پیغامبر علیه السلام نقل ست که گفت بسیار تندرست
و روی خوب و زبان فصیح که فردا در اطباق آتش بنالند و
از داؤد پیغامبر نقل است که می گفت الهی بر کرمی آفتاب تو
مرا صبر نیست پس گر می آتش تو چگونه صبر کنم و آواز رحمت
ترا طاقت نمی دارم پس آواز عذاب ترا چگونه طاقت دارم بنکردن
هولها و بدانکه حق تعالی آتش را با هولها بیافرید برای
اهلی بیافرید نیفزایند و نه کم شوند و این کاریست که
قضا کرده شد و مرفوع عنه کشته پس عجب از من
و تو بدین غفلت و تلا نیم که قضا در حق ما بچه سابق شده
است و اگر کوبی کاشکی بلائی نمی که مورد من چیست و مزاج من
بکدام چیزی ست و قضا در حق من بچه سابق شده است

بدانکه تراءت لامیّ است که بدان انس گیری و بسبب
آن امید تو صادق شود و آن علامت آنست که احوال و
اعمال خود بنگری چه بر هر کسی آسان کرده اند آنچه برای
آن آفریده شده است پس اگر راه خیر بر تو آسان کرده شده
است شاد باش که از آتش دوری و اگر چنان است که قصد
خیری نکنی که نه عوائق بدان محیط شود و آن را دفع کند و قصد
شری نکنی که نه اسباب آن میسّر گردد بدانکه آن بر تو قضا
کرده اند چه دلالت این عاقبت چون دلالت باز آنست بر ثبات
و دلالت دود است بر آتش در قرآن مجید است که اِنَّ
الاَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ وَاِنَّ الفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ هر آینه نیکو
کاران در نعمت بهشت باشند و بدکاران در آتش افروخته
بس نفس خود را بدین دو آیه عرض کن تا قرارگاه خود از دو سرای
بدانی از خواجه یحیی معاذ رازی ———
نقل است که گفت نمی دانم کدام معصیت ازین هر دو
سخت تر است فوت شدن بهشت یا رفتن در دوزخ
اما بهمه حال فوت شدن نعمت آسان تر است
از تحمل کردن دوزخ ازان که در مصیبت بزرگ، و دشوار تر است

خلاد در دوزخ از آنکه اگر وقتی منقطع شدن
بودی کار آسان تر بودی ولیکن دشوار تر در انست
که ابدیست پس کدام دل تحمل تواند کرد آنرا کدام نفس
صبر تواند کرد بران و از نیست که عیسی پیغمبر علیه السلام
گفت یا دخلود در دوزخ دلهای خائفان پاره پاره می کند
این شمه بود از دوزخ و عذاب او شنیدی از ینجا
سر لیت و آن آنست چون حجاب دنیا بمرگ برخیزد نفس به
کدورتها دنیا ملوث بماند و به کلیت از ان جدا نشود
اگرچه متفاوت باشد چه بر جوهر بعضی پلیدی زنگ برهم
نشسته باشد و چون آینه گشته که از بسیاری زنگ
برهم نشستن تباه شده بود اصلاح و تصقیل نپذیرد و این
انگشتری باشند که از پروردگار خویش همیشه محجوب باشند
نعوذ بالله منها و جوهر بعضی بحدی دین و طبع نرسیده باشد
و از قبول ردودن و روشن کردن بیرون نیامده باشند پس او را
بر آتش عرض کنند تا ریم و زنگ از وی زائل شود و عرض
کردن بر آتش بر اندازهٔ حاجت تزکیه بود و یکتر ان
یک لحظه سبک است بیشتر آن در حق مومنان عاصی چنانکه

اخبار بران وارد است هفت هزار سال هیچ نفسی ازین
عالم رحلت نکند که نه غباری و ترکی باوی باشد
اگرچه اندک بود ازینجا بدان سرای این آیت وَاِنْ مِنْکُمْ
اِلَّا وَارِدُهَا کَانَ عَلٰی رَبِّکَ حَتْمًا مَقْضِیًّا وَالسَّلَامُ
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب صدم
در بهشت برادر شمس الدین بداند چون غموم و
شرور این سرای بد انسیتی در مقابل این سرای سرای
دیگر است پس نعیم و سرور آن تامل کن چه هرکه
یکی ازان دوست شد جای اولا محالہ در دیگری باشد پس
خوف و رجا از دل خود برانگیز خوف به بسیاری فکرت
در هولهای جحیم و رجا به بسیاری فکرت در نعیم مقیم
چه ملک عظیم بدان یابی و از عذاب الیم بدان رهی هر
گاه خواهی که صفت بهشت بدانی قرآن بخوان از
قول خداوند و لمن خاف مقام ربه جنتان
تا آخر سورة الرحمٰن و سورة الواقعه و غیر آن پس از
آنکه صفتهای بهشت بدانی و بر جملهٔ آن مطلع شوی
در عدد بهشتهای آن تامل کن پیغامبر صلی الله علیه

وآلِهِ وَسَلَّم گفته است وَطِينُ خَاكَ مَقَامِ رَبَّه
جَنَّتَانِ اَيِّ جَنَّتَانِ مِنْ فِضَّةٍ آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَ
جَنَّتَانِ مِنْ ذَهَبٍ آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ
وَبَيْنَ اَنْ يَنْظُرُوا اِلَىٰ رَبِّهِمْ اِلَّا رِدَاءُ الْكِبْرِيَاءِ عَلَىٰ
وَجْهِهِ فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ اى برادر دو بهشت است كه از
نقره است وآوندهاء آن وآنچه در و است ودو
بهشت است كه از زر است وآوندهاء آن وآنچه
در و است ومیان قوم آنكه بنگرند پروردگار خود
نیست مگر ردای كبریاء بر وجه او در بهشت عدن
پس درهاء بهشت نكرچه بسیار است برانداز هٔ اصول
طاعتها ابوهریره رضی الله عنه روایت كرده كه پیغامبر
علیه السلام فرمود مَنْ اَنْفَقَ زَوْجَيْنِ
مِنْ مَالِهِ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ دُعِيَ مِنْ اَبْوَابِ الْجَنَّةِ وَلِلْجَنَّةِ اَبْوَابٌ
فَمَنْ كَانَ مِنْ اَهْلِ الصَّلٰوةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّلٰوةِ
وَمَنْ كَانَ مِنْ اَهْلِ الصِّيَامِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصِّيَامِ وَ
هُوَ بَابُ الرَّيَّانِ وَمَنْ كَانَ مِنْ اَهْلِ الصَّدَقَةِ دُعِيَ
مِنْ بَابِ الصَّدَقَةِ وَمَنْ كَانَ مِنْ اَهْلِ الْجِهَادِ

دعي من باب الجهاد اي هركه دو كونه از مال
خود در راه خداى نفقه كند از درهاء بهشت
خوانده شود و بهشت را درهاست پس هركه از اهل نماز
باشد از در نماز خوانده شود و هركه از اهل روزه باشد
از در روزه خوانده شود و آن در ريّاست و هركه از اهل
صدقه باشد از در صدقه خوانده شود و كسي
كه از اهل جهاد باشد از در جهاد خوانده شود نقل
است از امير المومنين صديق اكبر كه
گفت وسيق الذين اتقوا ربهم الي الجنة زمرا ايه
راند شدند كسانيكه از پروردگار خود ترسيدند سوي
بهشت گروه گروه تا چون بدري رسيدند از درها ء
بهشت نزديك آن درختي يافتند كه از زير ساق آن دو
چشمه ظاهر مي شد و مي رفت پس قصد يكي از آن كردند چنانستي
كه بدان فرموده شدند و از آن آب خوردند پس آنچه
در باطن ايشان از بيم و رنج بود آنرا ببرد پس قصد ديگر آن
كردند و از آن غسل كردند پس تازگي نعمت بر روي ايشان
روان گشت و موي ايشان هرگز گرد آلوده نشد و سر ايشان

هرگز کالیده نگشت چنانستی که در روغن مالیده اند

پس بهشت رسیدند و ایشان را گفتند سلام علیکم طبتم

فادخلوها خالدین ای سلام بر شما باد که پاک بودید

در دنیا پس در آیند در آن جاوید باشند کان پسر

ولدان ایشان را ببینند گرد ایشان در آیند چنان که

خدمتگاران اهل دنیا گرد خداوندی در آیند که از

سفری بدیشان باز آید گویند او را شاد باش خدای

عزوجل برای تو کرامت چنین و چنین ساخته پس

غلامی از ان ولدان برود سوی بعضی از جفتان او از

حور عین پس گوید من دیدم فلان بیاید بنا گه او را در دنیا گفتندی

او گوید تو دیدی گوید من دیدم و بر اثر من مجی آید پس

شادی یکی را از ایشان سبک گرداند تا بر آستانه در آن بایستد

چون بمنزل خود رسد در اساس بناء آن بنگرد صخره

بیند از مروارید زر آن کوشکی سبز و سرخ و زرد هر رنگی

پس سر بر آورد و در سقف آن نگرد چون برق رخشان

بیند و گرنه آنستی که خدای عزوجل او را قدرت دهد

نزدیک باشد که چشم او بشود پس سر بجنباند

ازواج خود را بینند و کوزها نهاده و بالشتها
یکدیگر مرتب کرده و بساطها در هر مجلسی گسترده پس تا
کند و بگوید الحمد لله الذی هدانا لهذا و ما
کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله پس منادی آواز
دهد که زندگان باشید هرگز نمیرید و مقیم باشید هرگز
رحلت نکنید و تندرست باشید هرگز بیمار نشوید و تامل
کن اکنون در غرفهای بهشت و اختلاف درجات بلندی دران
وچنانکه درمیان مردمان در طاعت و اخلاق ستوده تفاوت
ظاهر است پس همچنان در آنچه پاداش داده شوند تفاوت
ظاهر شود پس اگر عالی تر درجات می طلبی باید که در طاعت
خداوند کسی بر تو سبقت نکند چنانکه اگر یاران و همسایگان
برتو بدری یا به بلندی بنائی تقدم نمایند بر تو گران نماید و
زندگانیت منغص شود و بهتر احوال تو آنست که در بهشت
قرار گیری و دران مسلم نباشی که جماعتی بر تو سابق باشند ۔
لطیفها که کل دنیا برابر آن نباشد ابوسعید خدری رضی
الله عنه روایت کرد که پیغامبر علیه السلام فرمود
ان اهل الجنة لیتراؤن اهل الغرف فوقهم

كما ترون الكواكب الغابر في الافق من المشرق
والمغرب لتفاضل ما بينهم گفت هر آينه اهل بهشت
اهل غرفها را فوق خود همچنان بينند كه شما ستاره در رفيعه
را در افق بينند از مشرق ومغرب براي تفاضل آنچه
ميان ايشانست گفتند يا رسول الله ﷺ ازل پيغامبرانست
جز ايشان بدان نرسد گفت بلي والذي نفسي بيده
رجال آمنوا بالله وصدقوا المرسلين بدان خداي
كه نفس من در قبضهٔ قدرت اوست مردانی كه بخداي
گرويده اند وپيغامبران را تصديق نموده اند ونيز گفت
ان اهل درجات العلي ليراهم من تحتهم كما ترون
النجم الطالع في افق من آفاق السماء وان ابا بكر
وعمر منهم وانعما اي هر آينه اهل بهشت درجهاء بلند كسي كه در
تحت ايشانست ايشانرا همچنان بينند كه شما ستاره برآينده را
بينند در افقي از آفاق آسمان وابو بكر وعمر از ايشانند وزياد بن زياد
از ابن وجابر ——— روايت كرد كه پيغامبر گفت
عليه السلام الا احدثكم بغرف الجنة در حديث
بلكنم شمارا در غرفهاى بهشت گفت بلى يا رسول الله صلى الله عليه وسلم

مادر و پدرم فدای تو باد گفت اِنَّ في الجنّة غرفا مِن
اصناف الجَوهر کُلّه یری ظاهرها و باطنها ـــــ
وفیها من النعم وَاللذات وَالسرور مالاَ
عینَ رأت وَلَا اذن سَمعَت وَلا خطر عَلیٰ قلب بشر۔
ای هر آینه در بهشت غرفهاست از اصناف همه گوهرها ظاهر
آن از باطن آن دیده شود و باطن آن از ظاهر آن دیده شود
و دران از نعمتها و لذتها و شادیها آنست که چشمی ندیده
است گوشی نشنیده است و بر دل آدمی نگذشته است
گفتم یا رسول الله این غرفها کراست گفت لِمَن افشی السّلام
وَاَطعَمَ الطعامَ وَادام الصّیام وصَلّی باللیل وَالنّاس
نیام ای برای آنکس را که سلام آشکارا کرد و طعام داد و
پیوسته روزه داشت و شب نماز گزارد و مردمان
خفته گفتم یا رسول الله طاقت آن که دارد گفت
اُمتی نطیق ذلك ساخبرکم عن ذلك من لقي اخاه فسلم علیه
اورد علیه فقد اَفشي السّلام وَمن اَطعَمَ اَهله وعیالهٗ
من الطعام حتی یشبعهم فقد اطعم الطعام ومن صام من شهر
رمضان وَمن کل شهر ثلثة اَیام فقد اَدام الصّیام

وَمَن صَلّى العِشاء الاخيرة وصَلّي الغلاة في
جَماعَة، فقد صَلّي اللّيل وَالنّاس نيام اليَهود وَ
وَالنصَاري والمجوس كفت امت من طاقت آردارند
وزود باشد كه شمارا ازاں آگاه كنم هركه برادر خود
را ديد وبرو سَلام كفت ياجواب سَلام او باز داد سَلام
آشكارا كرد وهركه اهل وعيال خودرا طعام داد تا ايشان
راسير كرد طعام داد درهر كه ماه رمضان وسه روز از
هرماهي روزه داشت پيوسته وهركه نماز خفتن
ونماز بامداد بجماعت كزارد شب نماز كزارد ومردمان خفته جهودان
وترسايان ومغان خفته پيغامبر را عليه السّلام
ازقول خداي عزوجل وَمَساكن طَيّبَة في جنّاتِ
عَدن پرسيدند كفت قَصر من لُولُوءة في ذالك القَصر
سَبعونَ دَارا من يَاقُوت حمراء في كل دارٍ سَبعون بَيتا
من زَمرد خَضراء في كُل بيتٍ سرير على كل سَرير سَبعون فِراشا من
كلّ لون وَعلى كلّ فراش زَوجة من الحور العَين في
كل بيت سبعون وصفة في كل بيت سبعون مائدة على مائدة سبعون لونا
من الطعام وَيُعطي المومن في كلّ غداةٍ من القوة مَا يَاتي

علی ذالك اجمع گفت کوشکی است از یك دانهٔ
مروارید دران کوشک هفتاد سرای ست از یاقوت
سرخ در هر سرای هفتاد بستر از هر لونی
بر هر فراشی زنی از حور عین در هر خانه هفتاد خوان
آراسته بر هر مائدهٔ هفتاد لون از طعام در هر خانه هفتاد کنیزك
و مومن را هر بامدادی از قوت آن داده شود بر گرد آن بیاید ابو هریره
رضی الله عنه روایت کرد پیغامبر علیه السلام
فرمود آن حائط الجنة لبنة من ذهب و
لبنة من فضة ترابها زعفران و طینها مسك
دیوار بهشت خشتی از زر است و خشتی از نقره خاك
آن از زعفران و گل آن مشك ابو سعید خدری
روایت کرد پیغامبر گفت علیه السلام
در قول خدای عز و جل گفت فرش مرفوعة ما
بین الفراشین کما بین السماء و الارض میان
دو بستر چندانی که میان آسمان و زمین زید
ارقم ——— گفت که مردی از جهودان بر

پیغامبر برآمد گفت ای ابوالقاسم تو می گوئی که اهل بهشت در بهشت بخورند و بیاشامند و اصحاب خود را گفته بود اگر محمد بر من اقرار کند او را غلبه کنم پیغامبر بلی وَالَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ اِن اَحَدَهُم لَیُعطَی قُوَّةَ مِائَةِ رَجُلٍ فِی المَطعَمِ وَالمَشرَبِ وَالجِمَاعِ ای بلی بدان خدای که نفس من در قبضهٔ قدرت اوست که یکی را از ایشان قوت صد مرد داده شود در طعام و شراب و مباشرت جهود گفت کسیکه بخورد و بیاشامد او را حاجت انسانی باشد پیغامبر گفت علیه السَّلام حَاجَتُهُم عَرَقٌ یَفِیضُ مِن جُلُودِهِم مِثلَ المِسکِ فَاِذَا البَطنُ قَد ضَمُرَ ای حاجت ایشان عرقی باشد که از پوستهای ایشان روان شود مشک پس شکم باریک شود نقل است که وقتی جهودی مذکری را گفت مرا در دین شما سه مسئله مشکل است اگر آن را مثال غای من دین شما قبول کنم گفت آن

سه مسئله کدام است یکی گفت آنکه شما می گوئید
در بهشت بخورند و بیاشامند و حاجت نبود و دیگر شما
می گوئید که در بهشت درختی که هیچ جا نبود که یک
شاخ او آنجا نباشد و دیگر شما می گوئید که نعمت بهشت
هرچند خورند و بیاشامند هیچ کم نشود مذکر گفت مثال آنکه
خورند و بیاشامند و حاجت نبود در دنیا کودک امت
در شکم مادر که می خورد و حاجت نه و مثال درخت در
دنیا آفتابست که هرچند یکی ست هیچ جا نبود که شعاع او آنجا
نرسد و مثال آنکه خورند و بیاشامند و هیچ کم نشود
در دنیا نعمت قرآنست هرچند ازوی گویند و شنوند
و کار بندند هیچ کم نشود جهود در حال اسلام قبول کرد و
مسلمان شد و در تفسیرست که اگر جوی آب دهن خویش
در دریاها اندازد در هیچ دریا آب شور نماند و اگر در
شب تاریک انگشتی از بهشت بیرون آرد روز روشن
کردد و ابو سعید خدری رضی الله عنه روایت کرده
است پیغامبر علیه السلام در قول
حق عزوجل کَاَنَّهُنَّ الیاقوت والمرجان رسول گفت

علیه السلام ینظر وجهها فی خدرها اصفی من المرآة
فان ادنی لؤلؤة علیها لتضی ما بین المشرق
والمغرب وانه یکون علیها سبعون ثوبا ینفذها
بصره حتی یری مخ ساقیها من وراء ذالك ای
روی او در پرده دیده شود صافی تر از آئینه وکمترین
مروارید او میان مشرق ومغرب را روشن کند وبر وهفتاد
جامه باشد که بصر ازان بگذرد تا مغز ساق او بیرون آن
دیده شود وانس رضی الله عنه روایت کرده پیغامبر
علیه السلام گفت لما اسری فی الجنة دخلت
الجنة موضعا یسمی البیدخ علیه خیام
اللؤلؤ والزبرجد الاخضر والیاقوت الاحمر
یقلن السلام علیك یا رسول الله فقلت یا جبرئیل
ما هذا النداء فقال هولاء المقصورات فی الخیام
استاذن ربهن فی السلام فاذن لهن فیقفن
یقلن نحن الراضیات فلا نسخط ونحن الخالدات
فلا نتحل وقرا رسول الله
قول الله تعالی حور مقصورات فی الخیام

ای آنکاه که مرا بشب بردند در بهشت رفتم موضعی
را دیدم که آنرا بید خ خواندند بر ان خیمهای مروارید
و زبرجد سبز و یاقوت سرخ بود پس گفتند السلام علیک
یا رسول الله گفتم یا جبریل این چه آوازست گفت مقصورات
خیام اند از پروردگار خود دستوری خواسته اند تا ترا
سلام کنند و دستوری داده پس ایشان گفتند
ما خشنودانیم هرگز در خشم نشویم و جاوید باشند کانیم
هرگز رحلت نه کنیم و مجاهد در قول حق تعالی می گوید
و ازواج مطهره پاک کرده است از حیض و غایط و بول
و خوی بلغم و منی و فرزند و امام او زاعی میگوید درین
قول فی شغل فاکهون شغل ایشان اقتضاض دوشیزگان
باشند و عبد الله بن عمر گفت رضی الله عنهما کم منزل ترین
اهل بهشت کسی باشد که با او هزار خدمتکار بود هر
خدمتکاری را کاری بود که یاران را نبود و روایت است از
حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم که گفت ان
الرجل من اهل الجنة لیزوج خمسمایة حوراء
و اربعة الاف بکر و ثمانیة الاف ثیب یعانقن

کل واحد منهن مقدار عمره في الدنيا. اي
هر مردی را از اهل بهشت بزنی داده شود پانصد حورا
و چهار هزار بکر و هشت هزار ثیب هریکی را از ایشان
مقدار عمر خود در دنیا کنار گیرد و دیگر نقل است که گفت در
بهشت بازاریست که در آن فروختنی و خریدنی
نیست مگر صورت مردان و زنان بس چون مرآن را برد
در آن جا رود و در پنجا فراهم آمدن حور عین است برداشته
آوازهای که خلق مثل آن نشنیده است گویند ما جاویدیم
باشند کانیم نمیریم و خوش عیشانیم درویش نگردیم و
خشنودانیم درخشم نه شویم پس خنک آنکس را که او
برای ماست و ما برای اوئیم و روایت است که پیغامبر
فرمود صلی الله علیه وسلم هیچ بنده در بهشت نرود مگر که
دو تن از حور عین نزدیک سر و پای او بنشینند برای او سرود
گویند به نیکوتر آوازی که آدمیان و پریان نشنیده اند
و بمزمار شیطان نباشد ولیکن بتحمید و تقدیس خدای
بود و مردی بخدمت پیغامبر علیه السلام آمد
و گفت در بهشت اسپ خواهد بود چه من آنرا دوست

میدارم بگفت ان احببت ذلک اُوتیت بفرس
یاقوت حمراء لیطیر بک فی الجنّة حیث
شئت گفت اگر آن دوست می داری اسپی از یاقوت سرخ
بر تو آرند در بهشت آنجا که خواهی ترا ببرد بر مردی
دیگر گفت من اشتر را دوست دارم در بهشت
هست گفت یا عبد الله اِنْ ادخلت الجنّة فلک
فیها ما اشتهت نفسک و لذت عینک
اگر بهشت برده شوی آنچه آرزو برد نفس تو
و چشمها تو را لذت دهد ترا دران میسّر شود و
ابو سعید خدری روایت کرده است از حضرت
رسالت صلی الله علیه وسلم که گفت مرد را از
اهل بهشت فرزند آید چنانکه آرزو برد حمل او زادن
او جوان شدن او در یک ساعت باشد و گفت چون
اهل بهشت قرار گیرند برادران آرزو مند
برادران شوند. پس تخت یکی سوی دیگری روان شود فراهم
آیند و آنچه در سرای دنیا میان ایشان بود بگویند پس بگوید
ای برادر فلان روزی پس فلان یاد میداری که حق

تعالیٰ را بخواندیم تا مارا بیامرزید وگفت اهل الجنة
جرد مرد بیض حقاد مکحول ابناء ثلث
وثلثین علیٰ خلق آدم طولهم ستون ذراعا
فی عرض سبعة اذرع اهل بهشت بی موی
روی باشند سپید پوستان شکسته موی
سرمه کرده فرزندان سی وسه برآفرینش آدم
علیه السلام طول ایشان شصت گز وعرض هفت
گز ودر تفسیر آمده است که بجمال یوسفی باشند وبخلق
محمدی باشند وبآواز داؤدی باشند وگفت حق
تعالیٰ آدم را بید قدرت آفرید وتوریت، بید قدرت
نبشت ز بهشت را بید قدرت نهال کرد پس او را گفت
سخن گوئی وگفت قد افلح المومنون ای بدرستی نیک
بخت شدند مومنان واخر کسیکه در بهشت رود وکم
منزلت بود آنست که ملک او پانصد ساله راه باشد در
گوشها از زر دنقره وخیمهاء مروارید وگهر او را آن
دهند که غایت آنرا همچنان بیند که نزدیک آنرا
وهر بامداد وهر شبانگاه هفتاد هزار کاسهٔ زر

پیش ایشان آرند در هر کاسه لونی بود که در کاسه
دیگر نباشد و مزه آخر آن همچنان باشد که مزه اول آورد در
بهشت یاقوتی است که دران هفتاد هزار سرا ایست در هر
سرای هفتاد هزار خانه که دران سوراخی در خنه نباشد
ابو هریره رضی الله عنه گفت که در بهشت حوری
تست او را عینا گویند چون برود بر دست راست و بر
دست چپ او هفتاده هزار کنیزک باشند و او می گوید
کجا اند کسانیکه امر معروف و نهی منکر کرده اند ای برادر
این حدیث من و تو بود که شنیدی و این قوت حوصله
من و تو بود که تقریر افتاد و ان کجا انشاء الله تعالی
که باشد از بیخ که نا امیدی روی نیست اکنون آنچه
مطلوب صدیقان و مقصود جمانهاء انبیاء و اولیا
ست صلوات الله علیهم بشنو قال الله
تعالی لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ و این
زیادت نظر است در وجه کریم خداوند عز و جل و
آن لذت کبری ست که نعمت بهشت دران فراموش
کرده شود جریر عبد الله بجلی رضی الله عنه گفت

بر حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم نشسته
بودیم در شب چهاردهم بر ماه را دید و گفت انکم
سترون ربکم کما ترون هذا القمر لا
تضامون في رؤیته بدرستی که بینید یعنی پروردگار
خود را چنانکه این ماه را می بینید یعنی بی حجاب نقل است چون
اهل بهشت در بهشت درروند و اهل دوزخ در آتش
منادی آواز دهد ای اهل بهشت شما را به نزدیک خدای
وعده ایست گویند یارب نه رویهای ما سپید برای انگیختی گوید
انیز مانده است گویند یارب نه نامها ما بدست راست دادی
گوید نیز مانده است گویند نه ما را از دوزخ برهانیدی و به بهشت
کرامت کردی گوید نیز مانده است و آن دیدار من
است حجاب برداشته شود تا خدای وند خود را به بیند اما
باید که بلایی که نزدیک اهل سنّت و جماعت دیدار
خداوند از مکافات عمل نیست لکن محض فضل است
چنانکه اندر دنیا توفیق ایمان و معرفت داد ند مکافات
عمل نیست محض فضل است در خبر است خداوند تعالی
مر پیغمبر را علیه السّلام را قبه در بهشت

داده است از یک دانه مروارید مر او را چهار هزار
سنت فراخاء از هر دری پانصد ساله راه است و از دری
تا دری پانصد ساله راه اندر میان آن قبه خوانی
نهاده و هم اهل بهشت را مهمانی کنند بر یک
خوان بنشینند جبرئیل و میکائیل و فرشتگان آسمان
را فرمان آید تا بر سر خوان بایستند خدمت کنند و
مومنان بر آن خوان طعام خورند سی صد هزار سال
به سال آن جهان چون از طعام فارغ شوند قدحها
شراب بیاید مهر کرده به مشک چنانکه فرمود و ختامه
مسک بر آن مهر نبشته که هذا شراب طاهر من رب طاهر
لعبد طاهر این شرابی است پاک از پروردگار پاک
مر بنده پاک را هر کسی قدحهاء خویش بگیرند و شراب
خورند چون از شراب فارغ آیند و در بعضی
خبر است چون بهشتیان اندر بهشت قرار گیرند باد دری
از زیر عرش بزید کند که آن را باد لطافت گویند
برگهاء درختان بهشت را بجنباند برگ بر برگ

بساید سماع خوش پدید آید و کنکرهاء بهشت
ببانگ آیند و حلقهاء بهشت بجنبد مومنان اندر
آن سماع برطرب آیند خداوند عزوجل حجابها را بردارد
از چشمهاء ایشان و گوید هاَ اِنا ذا ربّکم فانظروا
اِلی سلامٌ علیکم طِبتم فادخلوها خالدین
و دریں آیت چنین گفته اند که وَسقیهم ربّهم
شرابًا طهورًا گفت خود دهم بدست کسی نفرستم
اگر بدست کسی فرستم وی را بینی خود دهم تا مرا بینی
و چنین گفته اند که نیک مردان بوستان بتنزه و درختان
با حور و ولدان در تنعم باشند و مقربان ملازم و معتلف
حضرت شوند و نعمت بهشت را باضافت ذره از آن
حقیر دارند پس ابرار بر قضاء شهوت شکم و فرج
مشغول کردند اما ازبرای مجالست کروهی دیگر اند واز
خواجه حسن بصری ـــــــ نقلست که گفت
بین اهل الجنّة في الجنّة اذا اطلع عليهم
الرّب جلّ جلاله فيتيهون بين جلاله
وجماله ثمان مائة الف عام اذا نظروا الي

الجمال طابوا واذا نظروا الي الجلال
ذابوا گفت درين ميان اهل بهشت باشند
كه خداوند تعالي برايشان تجلّي كند پس
سركردان بمانند ميان جلال وجمال خداوند هيصد
هزار سال چون نظر بر جمال وي كنند بگدازند ومعنى
گداختن آنست كه از خود بيخود گردند از آنچه
اندر ايشان بود از لذت طعام وشراب وشهوت وقصور
حور واشجار وانهار هيچ نماند ودر بعضي خبر
آمده است كه چون مومنان اندر بهشت
قرار گيرند فرمان آيد كه تمنوا على الماجد الواجدنا
آيد كه آرزو كنيد وندانند كه چه آرزو بعلماء باز گردند
وما يشانرا پرسند كه چون ما را اندر دنيا چيزي مشكل
شدي شما باز مي گشتيم اكنون ما را فرمان آمد كه آرزو
كنيد چه آرزو كنيم علماء گويند كه ديدار خداوند
عزوجل در خبر است كه پيغامبر عليه السلام
ما را پرسيدند از ديدار بندگان مر خداوند عزوجل

راکفت و منهم من ینظر الی ربّه فی الشهر
مرّة و منهم من ینظر الی ربّه فی الجمعة
مرّة و منهم من ینظر الی ربّه بکرة
و عشیا گفت کسی باشد از ایشان که بیند پروردگار
خود را در ماهی یک بار و کسی باشد که از ایشان که بیند
پروردگار خود را شبا و روز را در جمعه یکبار کسی باشد از ایشان
که بیند پروردگار خود را شبا و روز ــــــ
رزقنا الله بفضله و کرمه و لجمیع
المومنین و المومنات بحرمة انبیائه و اولیائه
و صلی الله علی محمد و آله اجمعین و علی جمیع الانبیاء و
المرسلین و لا حول و لا قوّة الّا بالله العلی
العظیم ــــ ابیات

خالقا بیچارهٔ راهم ترا ❊ هم چو موری لنگ در راهم ترا
بی تنی بی دولتی بی حاصلی ❊ بی نوایی بی قراری بی دلی
دین ز دستم رفت دنیا کشته ❊ صورتم نا مانده معنی گشته
من نه کافر نی مسلمان مانده ام ❊ در میان هر دو حیران مانده ام
نی مسلمانم نه کافر چون کنم ❊ مانده سرگردان و مضطر چون کنم

یارب اشک و آه بسیاریم هست ؛ کرندارم هیچ این باریم هست

هم تن زندانیم آلوده شد ؛ هم دل محنت کشم فرسوده شد

مانده ام در چاه زندان پای بست ؛ در چنین چاهم که کیرد جز تو دست

پاک کن از راه صحن جانِ من ؛ پس بشو از اشک من دیوان من

گرچه بس آلوده در راه آمدم ؛ عفو کن گر پس و ز چاه آمدم

حواشی و اختلاف نسخ

از

سید شاہ محمد اسمٰعیل روحی

ضمیمه

- عبارات حاشیه ۶۹۷
- اشعار بر حاشیه ۷۶۶
- اختلاف نسخ ۷۷۱
- مسامحات ۸۰۵

عباراتِ حاشیہ

مکتوبات صدی

ق ۴ ب **مکتوب پنجاہ ودوم :۔** تحریص در مطالعہ این مکتوب بنا بر کثرت فوائد۔

ق ۶، الف **مکتوب اول :۔** دو جگہ عربی جملے کے فارسی ترجمے، ـــــــ ایک جگہ " علیکم بدین العجائز " کا اردو ترجمہ کسی دوسرے کاتب کے قلم سے : " اوپر تمہارے ساتھ دین بڑھیونکے "۔

ق ۷، الف **علماء امتی ... :۔** علماء امت من مثل انبیائے بنی اسرائیل۔

ایضاً **لادین لمن لاشیخ لہ :۔** نیست دین برائے آنکس کہ نیست شیخ برائے آنکس۔

ایضاً اقتدأوا بالذین من بعدی ابوبکر وعمر:۔ اقتدا کنید شمایان بدین، بعد ازمی بابی بکر وعمر۔

ایضاً اصحابی کالنجوم:۔ اصحاب من مانند ستار (گان) بہریکی از ایشان کہ (اقتدا) کنید، ہدایت یابید۔

ایضاً کم شدن کم کن کہ تفرید ایں بود:۔ اگر کسی گوید بعد آن چہ شود، ... حالتی پدید آید ماوراء علم... علم آن را در تواند یافت آں را فنامی گویند اگرچہ شخص ... اما چوں از علم محسوسات خود نیز بے شعور می گردد ... آں حالت را در ... ایشاں، ایشاں فنامی ... جمع توحید ست اینست اینجاست نہایت طریقہ ... خلاصۂ حقیقت ہمہ۔

ایضاً ... توحید ایں بود:۔ امام شبلی را پرسیدند ما التوحید فقال من اجاب عن التوحید فہو ملحد ومن یعرف التوحید فہو مشرک ومن لم یعرف ذاک فہو کافر...

ایضاً از اینجا گویند قطرہ ... در دریا گم شد دریں ... زیادت ازیں عبارت ... توان کرد۔

ق ۷، ب الفناء عن الفناء:۔ فناء فناء، عبارت از عدم شعور فناء خود ست یعنی کسے کہ فانی ... است، اگر فناخود... ایں را فناء فنا گویند، معدن المعانی۔

ق ۸، الف انا الحق وسبحانی:۔ ازیں جا گویند چوں سالک را استغراق بکمال رسد ہرچہ زبان او رود حق بود، اگرچہ سبحانی وانا الحق بود، .....

ایضاً تفرید ایں بود:۔ اگر کسی گوید بعد آن چہ شود، ... حالتی پدید آید، ماوراء ... علم آن را در عبارت تواند... عقل آن را در تواند یافت ... فنامی گویند، اگرچہ ... اما چون از عالم محسوسات ... خود نیز بے شعور ... جہت آن حالت را در ... ایشان ... جمع توحید ست ... اینجاست نہایت ... خلاصۂ حقیقت ...

ق ۸، الف امام شبلی را پرسیدند ما التوحید فقال من اجاب عن التوحید فہو ملحد، ومن یعرف التوحید فہو مشرک، ومن لم یعرف ذلک فہو کافر... ومن سأل عنہ فہو جاہل...

ایضاً ازینجا گویند قطرۂ ... در دریا گم شد دریں ... زیادت ازیں عبارت ... توان کرد۔

ق ۹ مکتوب دوم در توبہ:۔ قال اہل التصوف التوبۃ للمقام، والحال کالارض للبناء، فمن لا ارض لہ لا بناء لہ، فکذا من لا توبۃ لہ لا مقام لہ ولا حال۔

مخدوم فرمود کسانے... بعد از معصیت کردند حق... جملہ سیئات بحسنات... بعدہ چون مجرماں تائب ... و بجائے سیئات عملیات... بنیند و بگویند ما گر... گناہ می کردیم بعدہ... می گردیم فائدہ مارا..

ایضاً العبد لا یخلوا عن... والتقصیر فی اوامرہ ونواہیہ وان اجتہد فکذا... المؤمنین جمیعا التوبۃ... وبتامیل الفلاح اذا... مدارک

ق ۹ ب سبق المفردون :۔ افرد تفرد بمعنی ای الذین ہم المفردون بذکر اللہ المتخلون بہ من الناس وقیل لہم... الذین ہلکت لذاتہم وبقوا یذکرون اللہ۔

ایضاً واین آن بود کہ ہر ساعتے قصد کردے کہ حق خداوند خویش را بگزارد بمقدار طاقت خویش بجا آوردی و باز چون اندر معاملت خویش نگاہ کردے سزاے خداوند خویش ندیدے از عجز و تقصیر خویش عذر خواستے باز قصد کردے تا نیکوتر ازان آرد کہ باز بشیخے آورد، چون بیاورد....

ایضاً السیر الی اللہ... لاولی العبور عن الزمان والثانیۃ العبور عن المکان، والسبق عبارۃ عن الطیران المفردین فی فضاء الامکان — واللازمان باجنحۃ العندیۃ والمعیۃ ۵م

ایضاً قیل ما المفردون یا رسول اللہ قال الذاکرین اللہ کثیرا والذاکرات گفت بیش رفت ز یکان یکان، گفتند یکان یکان کدامند؟ گفت آن کسانے کہ خداے تعالیٰ را بسیار یاد کنند از مردان وزنان، شیخ گفت المفرد مفرد الذی لیس معہ غیرہ یگانہ آن باشد کہ باوی جزوی کسے نہ باشد یعنی بوقت ذکر فرد مراورا دانی و ہمہ را بینی تا از سابقان باشی ۵م

ایضاً وقیل ما المفردون یا رسول اللہ گفت المستہزؤن بذکر اللہ...

ایضاً انی لاستغفر فی کل یوم سبعین مرۃ :۔ حق تعالیٰ را رواست کہ بر بندہ... کار بطاقت و بے طاقت ... با این ہمہ کار بظاہر بطاقت بنہاد، و بر باطن کار... نہاد، از ظاہر خدمت چندان خواست کہ طاقت داشتند و چندانی کہ سزاے ویست سزاے خواستے ہمہ خلق... کشتندے و استغفار باین معنی بود کہ انبیا ہم... خویشتن را ہم... مقصر را جز عذر... ہم چنین بر /... طاقت دارد... سزاے حقیقت حق اگر بکمال... بر خلق تجلی کند... کرسی نہ لوح و قلم و نہ زمین و نہ خلق د ... ہم برین معنی است... شرح تعرف۔

ق ۱۰ الف مارا مہلت دادیم :۔ یعنی دو فرشتہ کہ چپاور راستا کہ حسنہ و سیئہ می نویسند نویسندہ حسنہ رافی الحال

می نویسد و نویسنده شیبه بامر نویسد (حسنه می نویسد x) و چهار ساعت نویسنده سیئه درنگ
می کند چون آن بنده توبه نمی کند ازان گناه که کرده است آن گاه ادمی نویسد، اگر توبه درون
چهار ساعت می کند آن گاه نمی نویسد یعنی مهلت دادن این باشد ۴۴
طلب کردنست، و بر خلق خدائے افزونی جستن است۔ تعرف

ق۱۰ الف یعنی صفات عقبیٰ و شهوانی۔

ایضاً خشم و شهوت به زیر پائے در آر تا مگر آدمی شوی یکبار

ق۱۰ اب **التوبة لا تنسی ذنبک** :- از سری سقطی قدس اللہ روحہ پرسیدند ما التوبة، قال ان لا تنسی ذنبک تا همیشه
از قلق ... مخالفت ... واز تشویر کرده می جوشی، چون از خواجه جنید قدس اللہ روحہ پرسیدند،
فرمود التوبة ان تنسی ذنبک یعنی توبه وفاست و گناه جفاست و در آوان وفا ذکر جفا جفاست

ایضاً **اذا قلت ما اذنبت** :- هر گاه گفتم که چه قدر گناه کردم من، گفت جواب دهنده زندگی
تو گناه است، قیاس نکرده شود۔ (نفحی کتابت : وجودک۔ بها)

ایضاً **معجب نه کردی**:- معجب کسی را گویند که کار و حال خود را بنظر خوشی و بندگی / پسندگی

ایضاً **ان تنسی ذنبک** :- سئل ابو عبد اللہ الهیکل القرشی عن التوبة قال لا یذکر ذنبه مما غلب علی قلبه من عظمة اللہ و دوام
(؟) ذکره یعنی از گناه جنان رجوع کند که ذکر گناه بر دل وے نگردد و چون ذکر آن بر دل نه گردد محال
باشد که بگناه باز گردد هج شرح تعریف

ایضاً واختلف فی نسیان الذنب بعد التوبة وهو الاولیٰ للمبتدی تحامیاً عن تحریک المیل وما روی من کثرة نوح
المنتهیین وبکارهم فلا یقاس الملایکة بالحدادین م عن ...۔

ایضاً الهی چون جرم من منم (؟) توبه من جیست واکر من بدین توبه رهم، در دو عالم جز من کیست "انصاری

ق۱۱ "ذ **واز چوب حنانه بے قیمت ترنه** :- اے عاشق محبت از چوب باید آموخت اکراره بر سر رانند چون
ذکریا (زکریا) سر نکمارد، واکر در آتش اندازند چون ابراهیم، دم نزند، چنین گویند بیش از انک در مسجد
رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم و علیٰ آله منبر بر آرند، حضرت رسالت چون خطبه کردے متصل ستونے
شدے آن روز که منبر بر آوردند و پیغامبر بالائے منبر رفت ... پیغامبر صلی اللہ علیه وسلم آن ستون
جنان در نالہ شده که همه حاضران از نالۂ او در نالہ شدند انس می گوید من دران مجمع حاضر بودم تا انک

پیغامبر خطبہ می کرد آن ستون را کنار گرفت آن گاہ از نالیدن بایستاد ہم

ق ۱۲ الف **وخصمان را خشنود نہ کردہ عتاب باقی** :- زیرا کہ عتاب بر دوستان رود و تائب بحکم این خبر کہ التائب حبیب اللہ، از دوستاہ کشتہ است، بس در حق دوست ہمیں عتاب آید از جہت تقصیرم

ق ۱۳ الف **تصحیح : باز گناہ کنی** :- چہ زندہ خواہی ماند، شاید بیش از انکہ . . . گناہ کنی

ق ۱۳ (ب) **تصحیح : در جنان دریا کجا آید پدید** :- ؎

نہ کرد تیرہ آن دریا زمانی ولی روشن شود کار جہانی

ق ۱۵ (ب) **الفرار مما لایطاق . . .** :- گریختن از انچہ طاقت داشتہ نشود از سنت رسولانست (یہاں انچہ کی کتابت، متن سے مختلف ہے۔)

ایضاً **فعّال لما یرید** :- کنندہ تراست آن چیز کہ ارادہ می کند۔

ق ۱۶ (ب) **وتری الجبال تحسبہا جامدۃ . . .** :- می بینی کوہ را می بینی او را جامد، او می رود رفتار سحاب . . .

ایضاً **آن آسیار خرّاس کہ می گردد** :- خراسہ آسیا بزرگ کہ جز سثور و خران نتواند گرداند۔

ق ۱۷ الف **تصحیح . . . الی صراط مستقیم** :- وجاے دیگر فرمود وممن خلقنا امۃ یہدون بالحق

ایضاً **وممن خلقنا** :- ازان کسانیکہ پیدا کردہ ایم گروہے اند کہ ہدایت می کنند (بر حق)

ایضاً **وانک لتہدی . . .** بدرستیکہ تو ہدایت می کنی براہ استوار۔

ق ۲۰ (ب) **چہارم شرف تعلیم علوم** :- اگر کسے سوال کند کہ مرتبہ چہارم و (مرتبۂ) پنجم یکی است جواب آنست اگرچہ (تعلیم) علوم از حضرت بے واسطہ تواند . . . باشد کہ آن علوم لدنی نباشد (جنانک) در حق داؤد علیہ السلام فرمود کہ وعلمناہ صنعۃ لبوس لکم وعلم صنعت زرہ از علم لدنّی نیاشد، اگرچہ از حق بود وعلم لدنی بمعرفت ذات وصفات حضرت جلت تعلق دارد بے واسطہ۔

ق ۲۰ (ب) **فوجد اعبدا من عبادنا . . .** :- بس یافتند آن دو کس بندۂ را از بندہ ہائے ما بخشش کردیم ما، آن بندہ را از نزد خود، وتعلیم کردیم ما او را از نزد خود علم را۔

ایضا وتعریف حق حاصل آید چنانچ فرمود عرفت ابی بربی۔

ق ۲۱ الف **تا از صفات بشریت بکلی بیرون نیاید** :- صفات بشریت وبیشی وبیشی جستن است عزد ریاست

ق ۲۱ الف تا لوح دل از نقوش علوم عقلی وسعی :- بحقیقت هرچه بخاطر در آید نقشی ازان بر صحیفهٔ دل . . . آید،
باینک فرماید واین جمله مشاغل دل بود از قبول نقوش تا آئینه دل از جمله نقوش سعادت . . .
نگردد بر یرار (؟) نقوش . . . علوم نی نشود . . . انوار مکاشفات . . . و تجلی . . .

ایضاً نشاید که مریدان چیزے آموز (؟) در نماز محتاج باشند و فاتحه، وقل هو الله احد تمام است وهر
مریدے که زن کند، علم نویسد از هیچ باید -

ایضاً در معرفت هستی ویکانگی خداوند است که ممکن است در حق بشر - "معدن المعانی"

ایضاً **من یلج ملکوت السموٰت والارض من لم یولد سرتین :-** فرود نیامد ملکوت آسمانها
وزمین را کسیکه زاینده نشد دوبار -

ق ۲۱ (ب) **اولیائی تحت قبائی . . . :-** قباب جمع قبه است، القبة دامن یعنی اولیا من در زیر دامن من اند یعنی دامن
غیرت اے بعضے اولیا، درعرف مردمان است که چیزے که محبوب را در دامن پوشند (معدن المعانی ص ۱۷۳ ب ۴)

ایضاً **قبهٔ عنایت وغیرت حق :-** تفسیر غیرت حق این باشد که . . . بنده را دوست دارد نگاه دارد . . . چیزے
نه کند که آلوده گردد و با کسی صحبت نه کند که معیوب گردد بس هر کرا دوست تر دارد غیرت باوے بیش
کار بند یعنی او را رعایت وحمایت بیش کند . "تعرف"

ایضاً غیرت من الله ارادت اصلاح محبوب است چنانک اگر محبوب را مصیبتے بیش می آید . . . دوست
می دارد، از وفوت می شود . . . می گویند غیرت الهی است -

ایضاً مولانا حمید الدین ناگوری علیه الرحمة می گوید آنک بجان زنده بود بمیرد باز آنک بجانان زنده بود -
هرگز نمیرد واین از جمله ذوقیاتست من لم یذق لم یدر در جمله که ذوقیاتست جواب همین است -

ایضاً عنایت وغیرت حق بر دو نوعست، غیرت از بنده . . . یکے محبوبے را دوست می دارد و
دوم دیگر مداخلت . . . بس اول رنجید وناخوشی او حاصل شد وغیرت من الله . . . این
مراد نباشد بلکه . . . مراد باشد یعنی اگر کسی . . . صفات حمیده تا که در آید در صفتے مذمومه
حق سبحانه وتعالی آن صفت مذمومه برد . . . گرداند تا آن زمانک بصفت . . .

ق ۲۲ (ب) **در متابعت رسول :-** همدرین محل فرمودند متعلم ودانشمند را در راه طریقت این اعتبار نتواں تعجیل
آوردن زیرا که او با . . . بیش می آید می گوید که در فلاں کتاب چنیں ذکر کرده است پس سخن پیر شنوم

ہم چناں . . . اگر بہ کتاب . . . ہم ہمچناں واما اگر اعتراض . . . تعجیل تر در آید، وامی را نیز . . . یکی از سبب آنکہ بے طایفہ شریعت داند پس او را تنبیہ و ترغیب باید کرد بس دیر نبود و سبب آنکہ اعتراض در سخن پیر نہ کند، تعجیل در آید . . . طریقت باید زیرا کہ . . . سخن . . . می گیرد پس با ایشاں تعجیل کار را . . . می آید بیم دریں محل فرمودند مولانا شمس الدین یحیٰی باجازت . . . بود، گفت من با استادان خود . . . تعلم دہ فائدہ روزی می گرفتم چوں مرید شیخ نظام الدین شدم یک فائدہ ہم روزی حاصل نمی شود، عزیزی میان رسیدگان راہ طریقت بود گفت چہ وقتست اکنوں بخواہی رسید مولانا شمس الدین یحیٰی گفت چرا گفت از سبب آنکہ تو با سخن پیر اعتراض میکنی و بدل و جان سخن را نمی دانی بس ہمہ حال سخن پیر باید شنیدن فائدہ اگر گوید بر فعل ظاہر شرع ترک بیار، سخن پیر ظاہر شرع را ترک باید آورد چنانچہ در حق مہتر موسیٰ عم با مہتر خضر علیہ السلام با رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفتند اگر مہتر موسیٰ اعتراض نہ کردے جہانش دیدے ۵

ق ۲۳ الف **فاذا اجبتہ . . . :-** معنی ایں حدیث این است ہر جزوے از وجود بندہ بامر او یا برضاء او مملو و مزوج گردد تا بامر او حرکت کند یا برضاء او، بس آں حرکت از آن او نبود اختیار خود بکلی بگذارد و آنچہ آن اوست بردارد، چوں بندہ ہمچنیں گردد، بعد ارادت اختیار حق ہمہ ارادت و اختیار او گردد "طوارق"

ایضاً اہل بصیرت گفتہ اند کہ ہر کہ بدین مقام رسید کہ ارادت و اختیار (در) وے از وے بکلی منفی شد و ارادت حق در وے رخت نہاد (و) این بندہ از عالم تصرف بردن (آمدہ) زیرا کہ تصرف بندہ بنا بر ارادت و اختیار وہوا (و) طبعیت او بود، چوں آن نماند، ہمہ ارادت حق بود و بندہ را ہیچ تصرف نبود و تاویل این کہ شنیدہ بے سمع و بے بصر الی آخرہ اینست . (معدن المعانی ص ۲۶۳)

ایضاً از جہت آنک ارادت ایشان با ارادت خداوند متحد گشتہ است کہ ایشاں نفسہا، خود را کلی مر خداوند را کردا یندہ اند من کان للہ کان اللہ لہ در حق . . . .

ق ۲۳ (ب) **ارادت خواست دل است :-** ارادت کار مردانست و . . . راہ مخنثانست، آنجا کہ امانی باشد معانی نباشد . و آنجا کہ معانی باشد امانی نباشد ہم

ایضاً زیرا چہ ارادت در قدم گاہ ارادت حق . . . ہیچ جہیز مراحم روا نباشد . . . اشرکہ ہیچ . . . شرکت نپذیرد -

ق۲۴ الف مشوب :- مشوب آمیختہ شدہ۔

ایضاً وحجر بینهم ... :- درآوردہ شود حجاب و مانع درمیان ایشان و درمیان چیزی کہ آرزوی می دارند او شان۔

ق۲۴(ب) زیرا کہ مقصودن در بودن (کوئی تصرف) اوست (و) در وو تمتع کرفتن است (بد و) چوں آں از وے منقطع شد گویی در کون نیست، و بودن او در کون ... ظاہر (ا) بیش نیست ھم (معدن صـ۲۴۷)

ایضاً منکم من یرید الدنیا :- بعض از شمایان آن شخص اند کہ ارادہ می کنند دنیارا۔

ق۲۵ قال ابو علی مکی الرودباری رحمہ ... کان استاذی فی الفقہ ابو العباس بن شریح، وکان استاذی فی النحو و فی اللغۃ ثعلب وکان استاذی فی حدیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابراہیم الخوفی، لابد من ذلک ... استکمال النفس ھم۔

ق۲۵(ب) پیرا ہمیں مقدار بیش نیست کہ ہم بامر حق مرید را راہ بنماید و ریاضت فرماید و ہر چیزے کہ از آفات راہ است آنرا بدو نماید و بگوید چنیں مکن، امار سانیدن بحق حق راست۔ (معدن المعانی)

ایضاً در متابعت دعوت پیغمبر ظاہر شود :- ہم دریں محل فرمود سلمہ اللہ با مطلوبست بحکم طلب یعنی کسی کہ دنیا مشغول باشد اگرچہ یک دانگ ... قیامت جزا، طالبان ... یعنی ... و ہر کہ طالب عقبا وی باشد بمجاہدہ نفس اگرچہ امور عقبا وی نیافتہ ... یافتہ باشد زیرا کہ او مجرد طلب کرد، طالب اللہ باشد بمجرد طلب ... طلب کرد و یافت، مخدوم فرمودند ... ارادت در وقت مرگ ظاہر شود کسی ... طلب دنیا باشد بوقت مرگ دینارا بصورت زشت بیارند او را نمایند تعجیل جان ... او نرود عذاب بیند و ہر کہ طالب عقبا است، وقت مرگ بہشت را با درجہ و ... و راحت جان خود او را ہیچ ... و ہر کہ طالب حق است در دنیا بوقت مرگ ... دل خود حق جل وعلا را مشاہدہ کند نمیرد و ایں حکم ارادت از حدیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم آمد و خانہ او دور بود از خانہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بعدہ گفت یا رسول اللہ من ترا النہایت دوست می دارم فاما خانہ دور افتادہ است از خانہ شما، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود المرء مع من احب مرد با چیزی باشد کہ در طلب کند آں چیز را بس بمجرد طلب حق ثواب آنچناں باشد کہ ... حق را یافت۔

ق۲۸(ب) ایں روایت تعرف است اما در ملفوظ شیخ الاسلام برین طریق فرمود کہ در حق ... بوحی معلوم شد

در حق ولی بچه گویم ... کرده که اگر وحی منقطع شد الهام ... درین ... آید زیراک ... که
الهام ایشان چگونه معلوم ... یا شیطانی است یا زید بن زیراک بعد ولایت و معرفت ...
و مکر بیرون نمی برد تا قطع کند ... که خواهد دانست ... خواهد دانست و ازان برسبیل قطع نشود ۵ م

ق ۲۹ الف گفته اند الله تعالیٰ با همه عالم فضل کند مگر با طالب خود ... با او عدل کند رحمان و رحیم ... دیگر اما بر
عاشق خود ... و کامران ... از برائے آن تا داد عشق داده باشد ۵ م

ق ۳۰ الف و این در طاعات و محرمات نیاید زیراک آنجا ارادهٔ ناحق معلوم شده است که اتیان بطاعت
و اجتناب، از محرمات مراد حق است این در مباحات آید فحب که در و ترک و اتیان برابر است
اینجا ارادت خود ترک دید و با ارادت حق قایم ماند مثلاً چنانک صحت و مرض و فقر و غنا هر چه
دو کان دو کان است از جنس مباحات انچه یکے ازان بیش ... شد و ازالت آن از خود
نخواهد اگر مراد ... ازین جمله ۔

ق ۳۱ (ب) قصه سلیمان یعنی سلیمان پیغامبر را حق تعالیٰ برسبیل ابتلا چهل روز دور کرده بود و آن انگشتری به دیو
رسیده بود و آن دیو چند روز بادشاهی سبب آن انگشتری را رانده ۔ بعده هر کسے شناخت
این طریق سلیمان پیغامبر نیست و آن دیو هم دانست که مرا خلق بشناخت بعده آن دیو گریخت
و انگشتری را میان دریا انداخت سلیمان پیغامبر علیه السلام مزدوری می کرد و قوت حاصل می کرد ۔
بعده ماهی گیرے در دریا رفته و در صید او آن ماهی که انگشتری را فرو برده بود افتاده، سلیمان
پیغامبر ... قضارا آن ماهی گیر اجرت همان ماهی ... انگشتری یافت انگشتری ... باز
در ملک خود نشست زیراک ... ۔

ق ۳۲ (ب) **کسی کو علم لوت و لات داند:** ۔ بندگی مخدوم را پرسیده شد، ابیات جمله در مکتوبات از آن مشائخ
است یا بعضی هم از شاعران، فرمودند بعضی از آن مشائخ و بعضی از آن شاعران، فرمودند شاعران
شعر می گویند، معنی آن شعر معین نیست، هر کسی برحسب مرتبه ... آن معنی فهم می برد بعضی
بمجاز و بعضی بحقیقت و بعضی ... فائده می کند و بعضی در حسن صورت در حالت سماع، چنانچه
آئینه یک رو نموده نشود بلکه هر دو روی ... روی او بر ابیات ... آئینه است ۔

ایضاً طامات این را گویند که عمل ... مع انکار مفهوم اللفظ ... کلمات صوفیه را الهامات ... می گویند

زیراک ایشاں از روی . . . بباطن لفظ عمل می کنند . . . اللفظ ظاہر اجنانک . . . ای فرعون . . . بر نفس می برند زیراک . . . فرعون بے فرمانی فرعون است، فرمانست بر نفس . . . اما منکران بر وجہ افترا مفہوم را ترک آوردند گفتند کہ صوفیاں می گویند کہ ازیں فرعون نفس مراد است کہ فرمانست طامات این است

ق ۳۲(ب) یعنی حدیث بزرگ است از بندگی مخدوم شنیدہ شدہ اگر کسی موہای او پریشان باشد و زندہ پوش باشد چون بر درِ دیگران رود خوار پندارند و عیب کنند و اگر او دوست خداوند عزوجل باشد اگر او سہو کند بر کار کسی خورد۔ باللہ آن کار خواہد شد، حق سبحانہ تعالیٰ آن کار را برآرد در یمین باشد۔

ق ۴۴(ب) سنریہم آیاتنا فی الآفاق :۔ مخدوم فرمودند نیکو کسی باید کہ آن زماں خود را ہوش دارد۔ ایں زماں کہ نورِ جلال در دل می تابد، آن زماں کہ نور می باشند در حوض خود را می اندازند از سوختگی و ہر چند کہ آب می خورند آں سوختگی زیادت می شود، زیرا کہ آں آتش بہ آب کشتہ (نمی شود) و فرمودند چوں ایں چنیں کسی . . . آں حوض تمامی گرم شود . . . .

ایضاً وفی انفسہم :۔ و قول انفسہم مخدوم را پرسیدہ شد، مفسران ازیں فی انفسہم چہ تفسیر کردہ اند، فرمودند کہ ایشان بدل برانند کہ جملہ موحدان را غیر ہست اکنوں نظر ایشاں بحسن دارد و نظر اہل مشائخ بر باطن، ظرف و مظروفِ لازم می آید . . .

ق ۴۵، بروایتی ہژدہ ہزار عالم گویند :۔ فرمودند ہم ازیں جاست کہ گفتہ اند انچ در ہژدہ ہزار عالم موجود است آں اوصاف در یک آدمی موجود است، ہر دو چشم را بآفتاب و ماہتاب نسبت کردہ اند و وجود نسبت کردہ اند یعنی انچہ زمین بعضی در و نبات می روید و در بعضی نمی روید ہم چنین اندام آدمی و استخوان دیگر را نسبت کردہ اند بکوہ یعنی . . . کوہ لنگر زمین است و زمین، قائم می ماند استخوان . . . ہم لنگر وجود و گوشت . . . ماند و ہم چنیں دیگر

ق ۴۷(ب) بصفت قیومی مکشوف شود بقاء حقیقی پدید آید :۔ مخدوم را پرسیدہ شد ازیں فنا سالک در توحید چہ باشد فرمودند . . . فنا یت از و ماسوی اللہ تعالیٰ از صفات . . . یعنی او را داند، و ازاں او داند ہر چہ در نظر او آید فا ماذات او قایم ماند چیخ اگر بلای رسد گفت از خداوند است و اگر دہ درم بہ رسد داند از خداوند عزوجل و ہم چنین۔

ق ۵۲ الف **ہر دم صوفی فانی را وجود نو می زاید :-** ایں در حق متوسط است زیرا کہ او ... حالست
از مقامات ظاہر گذشتہ ... و در ترقی احوال افتادہ ... از حال بحالے شدہ کار او
... نہ در حق مبتدی و نہتی "شرح آداب"

ایضاً **از جند خودی خلاص یافتہ اند :-** خودی عبارت است از جملہ حرکات و سکنات و اقوال و افعال
کہ از آدمی در وجود آید بر حسب عادت و ہوائے بشریت از خوردن و خفتن و شنیدن و
دیدن و اختلاط کردن و مانند آں مگر آنچ ازیں جملہ بوقت ضرورت بود و ضرورت آنست
کہ اگر آں نکند از حق دور افتد، گوید کہ تا سر موے از وجودے باقی است۔

ق ۵۲ ب **در راہ طلب می آید :-** ازیں جا گویند اذل الاشیاء المحبۃ عند محبوبہ۔

ایضاً **مکتوب شانزدہم :-** گفتہ اند کہ صلحاء بر چہار اقسام ... و مجذوب است و سالک متدارک ...
و مجذوب متدارک سلوک ... آخر شیخی را نشایند۔

ایضاً **مجذوب ... :-** مجذوب آنست کہ سلوک نہ دارد امّا حق تعالیٰ حجاب از دل وے برگرفتہ
باشد و حقائق یقین بروے ظاہر کردہ امّا در طریق معاملہ مقصد باشد و نداند کہ معاملہ را اثر ما
است و بجائے خط خود کہ بر خورد ... بہ ایستد و در طریق اعمال ... مشغول نہ شود۔

ق ۵۳ ب) مارسیہ درباں در کرد دست آں شیریں بر عاشقاں در شور و شر چوں بگذرند ایں باب را
معشوق مرا گفت نشیں بر در من ..... نہ دارد من

ق ۵۴ الف **دریں محل مخدوم فرمودند** شیطان حریفی است باہر پیغامبری یک دو ... است خالی نیست
چنانکہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم در مکہ وحی ... می کردند ... بودند و کفار نیز نشستہ بود ... مجلس آمد
... ہیچ کسی ... کہ رسول فرمودند والنجم اذا ھوی ما ضل صاحبکم و ما غوی و ما ینطق عن الھوی، ان
ہو الا وحی یوحیٰ ... آیتہا ہمیں کہ یک آیت دم ... تا آیت دیگر برسد، آں بدبخت ... رسول
صلی اللہ علیہ وسلم گفت ... العلیٰ شفاعتہن قد یرجیٰ ... دانستند رسول گفت ... شور کردند کہ شما می
گفتید بتاں ... بخواہند کرد اکنوں معلوم شد کہ شفعا باشند بعدہ ... منغص شدند جواب ...
اللہ تو منغص مشو بلکہ آں ملعون را ... بریں طریق چند حرکت دادہ، ... رسول چپ و راست
مجلس نظر ... ملعون گذشت رسول مر صحابہ ... شما شنیدند، کہ من گفتند، ہم دریں محل

فرمودند شیطان را . . . تو زمان واحد و مکان واحد . . . وسواس توانی کرد، گفت آری مرا آفریدند که بیکی زمان بمکان واحد شد . . . خلایق که در زمین اند وسواس . . . چنانکه مهتر عزرائیل صلوات اللہ علیہ بزمان واحد و بمکان واحد شده . . . بیکبار تواند کرد بتقدیر اللہ تعالیٰ .

ق ۵۶(ب) **ایں مرداں راد و دیده داده اند :-** در ملفوظ خدمت شیخ قدس اللہ سرّہ . . . سالک راد و نظر است، نظر بر ربوبیت . . . بریں همه کمال بنید و همه . . . و نظر بر عبودیت است . . . بیند و کارها رخویش .... نجات خود بنشوید و . . . مضطر شود دریں بیفتد اما باید که دل . . . بر فضل خداوند تعالیٰ . . . اورا وسوسه خواهد داد، دیدهی ایں کار از تو نخواهد آمد. باز کرد پس چون اورا باعتماد فضل خداوند جل و علا دل قوی بود بدیں التفات نکند این نظر یعنی نقصان خود دیدن بغایت نیکوست، در پناه ایں نظر همه عباد تها او از آفات عجب و کبر چنان سالم می ماند .

ق ۵۸(ب) **من بشرم و در خشم شوم :-** قوله، و آں آنست که آں زمان که رسول . . . در خشم می شدند، روئے سرخ می شد، آں خشم . . . دین را می کردند نه برائے کار خود را- فاما عوام . . . آنک خشم می کنند باید که از حد شرع نه گذرند یا در . . . خشم کسے را دشنام نه دهند و . . . نه کنند بلکه زخم برائے ادب را اگر . . . بزنند چنانچ چیزے از وے نه خراشد و نه شکند هم دریں کل فرمودند که خود کار را باید که بنده . . . هفتاد گناه هر روز اگر بنده کند خود کار به بخشند، زیراک خداوند تعالیٰ اگرچه کسے گناه می کند روزے هفتاد بار می بخشد .

ق ۶۰(ب) . . . **چوں خروگاوی بعلف خوردگی :-** مخدوم فرمودند خوردن سه نوعست . . . ضروری و یکی حاجت و یکی فضول، اگر خوردن ضروری باشد بمثل بهت خشکه در و، هیچ . . . نبود، بس دراں قیام نفس می شود بس آں خوردن ضرور است، تا نماز بر پا تواند داشت، و دوم خوردن حاجت انکه بالاء بهت ناخورش حاجت غیر پیغامبراں، و ایں هر دو خورش جایز و محمودست . . . خورش فضول که چنیں خورم و چنیں . . . و چنیں خانه .

ق ۶۱(الف) **یکی علوی و دیگر سفلی :-** پرسیده شد رنج علوی یعنی روح امراض و علل او معقول آں باشد که مشائخ آں را بشرع معلوم کند که چوں ایں خلاف شرع کرد امراضی و عللی محسوس ایں باشد مشائخ آں را ببصیرت

دل خود علل و امراض مرید معاینہ کند، بس بداند کہ این چنیں عللی دریں ہست کہ . . . بمقصود می رسد و شفا می یابد۔

ق ۶۳ الف **وانبیا افضل ترانند :۔** مخدوم فرمود سلمہ اللہ تعالیٰ آں کس کہ می گوید مقام ولایت ولی عالی ترست از مقام نبوت نبی، او خطا می گوید، این ہرگز روا نباشد، زیرا کہ انبیا را افضل مطلق، و اولیا را افضل مقید، بلکہ مسلّم بتحقیق میان این طائفہ آنست کہ مقام ولایت نبی برتر از مقام نبوت نبی است زیرا کہ نبی را ہم مقام ولایت است و ہم مقام نبوت، بس مقام ولایت نبی اعلیٰ باشد از مقام نبوت نبی، زیرا کہ در . . . بمجاہدہ حق مشغول باید و در . . .

ق ۶۴ (ب) **ملائک را افضل تر دارند :۔** اگر تفاضل بہ سبب مرتبہ و مقام بودے، زحل از آفتاب بایستے کہ انوار تر بودے و آنچناں نیست. ازیں معلوم شد کہ تفاضل از ادائے حق است کہ در ذات آشیا، در . . . نحن قسّمنا در حق ہر یکے قسمت کردہ است۔

ق ۶۶ (ب) **واصطفیتک :۔** دراں محل کہ بہتر موسیٰ علیہ السلام دختر مہتر شعیب را کہ حرم ایشاں تنہا گذا وخود برائے طلب آتش رفت قرآں دختر را در دزہ گرفتہ بود و برائے مجامارید و برق می درخشید و گرگ بانگ می کرد و گوسپنداں رمیدہ بودند حق تعالیٰ او را نگاہ نوشت۔

ایضاً قصہ بلعم باعور۔ روزے مہتر موسیٰ علیہ السلام دراں شہر آمد بلعم باعور از برائے دعوت خلق سلطان آں شہر نزدیک بلعم رفت و گفت یا بلعم از خدائے درخواست کن تا مہتر موسیٰ برما ظفر نیابد و ازیں شہر محروم رود۔ بلعم دعا کرد۔ حق تعالیٰ دعائے او را مستجاب کرد و مہتر موسیٰ ازاں شہر محروم باز گشت عاقبۃ الامر بلعم قصہ دختر پادشاہ کرد و دختر پادشاہ را بکشت و دفن کرد۔ چون افعال بد بادشاہ دریافت بلعم را فرمود، بر دار زنند۔ دراں حال شیکاں بہ آمد و گفت یا بلعم ایمان بمن دہ تا ترا اخلاص دہم بلعم ایمان بغارت شیطان داد و از دنیا کافر رفت۔ نعوذ باللہ عنہا۔

ایضاً اینست کہ گفت :۔

حق بہ شباں تاج نبوت دہد ورنہ نبوت چہ شناسد بتاں را

ق ۶۹ الف، **قصہ برادران یوسف :۔** مخدوم فرمودند دراں روز برادران یوسف پیغامبر بودہ اند، زیرا کہ ایں پیغامبر ست

درشکم مادر خود پیغامبر ست ، وقتی او را ظاهر می شود که من پیغامبرم وقتی که وحی بروی می شود . . .
می کند .

ق ۶۹ الف قصه برادران یوسف :- والصحیح انه ، کان ذلك قبل المبعث ویجوز ان کان
. . . المبعث علی طریق نظرة . . . لارتکاب وهٰهنا وان کانت . . . علی
الوحدة والسیتین ولکن . . . واحد من جنس واحد فصار . . . محنا . . . من
الزاهدی

ایضاً قوله ، فرق میان زلت . . . مقصد در وجود بنده آید . . . بنده حاصل شود فاما . . . بر طریق
مجاز چنانچه در حق . . . وعصیٰ ادم ربه ."

ایضاً الزلة ترک الا فضل عند الشیخ ابو منصور ماتریدی رحمه الله .

ایضاً وانیکه غلطان را خطر باشد . . . دنیا چنانک این بیت گفت :ـه

چو کار مخلصان آمد خطرناک گنهگاران برند ایں گوئے چالاک

پس کارهای ایشان که دشوار بانفسهم الی الدنیا دامّا بالباطن الی الآخرة والرهم والدار
الف فی الف .

ق ۶۹ ب) در ذخیره مستحب است وقت زیارت . . . هفت بار سوره اخلاص خواندن آمده است
. . . مغفور نباشد . حق تعالیٰ مغفور گرداند . . . را بیامرزد و گناهان و بداں مرده
بخشد . . . بخواند . . . امیر المومنین علی کرم الله وجهه از رسول روایت می کند : هرکه
برگورستان . . . بار سوره اخلاص بخواند واجر . . . را دهد حق تعالیٰ به عدد مردگان . . .
وهرکه مزید طلبد سوره یٰسین . . . هرکه درگورستان سوره یٰسین بخواند . . . مردگان
تخفیف عذاب کند و در مفاتیح السائل است که . . . هرکه گور مومنے را زیارت کند
بعده بگوید . . . انی اسئلك بحق محمدٍ و آل محمد لاتعذب هذا المیت حق تعالیٰ تا وقت
نفخ صور . . . از ایشاں بر دارد و در کفایهٔ شعبی است که . . . بخدمت رسول آمد
گفت من سوگند خورده . . . که ستانه در بهشت و رخساره حورایں . . . پیغمبر فرمود
پائے مادر و پیشانی پدر ببوس . گفت اگر کسے را مادر و پدر زنده نباشند ، فرمود گور

ایشاں ببوس گفت اگر گور نداند . . . یکے را گور مادر نیت کند و دوم را گور پدر قطہارا ببوس۔ سوگند ہانت نہ شود ہر کہ ہر جمعہ گور مادر و پدر زیارت کند . . . یکے از ایشاں حق تعالیٰ او را بر نیکی دارد . . . او را بیامرزد و در خبر است ہر کہ در گور مادر یک بار فاتحہ خواند و ہفت بار از اخلاص حق تعالیٰ گور ایشاں را ہفتاد نور کرامت کند تا روز قیامت و در زیارت قبور است باید کہ فرزند بر جمعہ گور مادر و پدر خود یا گور یکے از ایشاں را زیارت کند و سورہ یٰسین بخواند حق تعالیٰ بہر آیتے و بہر حرفے ثواب دہد و این تحمید بخواند و مرویست از انس مالک از رسول علیہ السلام ، وللہ الحمد رب السمٰوٰت ورب الارض ورب العالمین ولہ الکبریاء فی السمٰوٰت والارض وھو العزیز الحکیم

ورب العالمین فی السمٰوٰت والارض وھو العزیز الحکیم۔ للہ الملک رب السمٰوٰت ورب الارض ورب العالمین ولہ، النور فی السمٰوٰت والارض وھو العزیز الحکیم۔ یک بار بخواند بگوید اللہم اجعل ثوابھا لوالدی ہیچ . . . مادر دیدہ او را بدو نماند و تمام حقوق ایشاں ادا کردہ باشد و اگر سہ بار بگوید و ثواب آں جملہ اہل اسلام را بخشد و گورہا ایشاں روشن و فراخ گرداند۔ ہر کہ زیادت گوید بر اندازہ آں ثواب یابد و بوسیدن گور مادر و پدر لابعث است و در کفایہ شعبی است گل ریاحین تر گورہا نہادن نیکوست تا مادام کہ تر است تسبیح می گوید۔ و مردہ را شیخ او آئے است و لہٰذا حضرت رسالت شاخے را بر گورے بدین طریق نہاد و فرمود کہ عذاب ازیں مردہ بر داشتند مادام کہ آں شاخ تر است مخسب۔

ق ۱۰، (ب) قولہ، و این کہ زیارت . . . زیرا کہ ہرگاہ . . . خود می رفتند . . . خود . . . تفاخر یکے مر غیرے را غضب . . . فرمودند اگر یکے می گفت . . . بود از پدر . . . در حال میان ایشاں . . . بودے سبب تفاخر بس آں زمان رسول . . . کردندے تا تقابل و تفاخر نہ شود بعدہ چوں آں تفاخر در زمانہ ما نماند۔ رسول علیہ السلام امر کردند۔ دانا و آگاہ باشید زیارت بکنید۔

ق ۱۱، الف بداند کہ قاعدہ تصوف دیرینہ است :۔ پرسیدہ شد تصوف تفعل است و . . . برائے تکلف را باشد . . . در حق صوفی تکلف چونہ آید، فرمود ہم چنان است اما۔ میان صوفیان . . . کہ گوید صوفی

از اہل تصوف است . . . اطلاق لفظ تصوف بر سہ قسم جایز . . . و ہم چنیں متشبہ و متصوف نیست . . . ہمہ اطلاق لفظ تصوف بر و روا . . . مخدوم فرمودند دریں زمانہ صوفی؟ ماندہ و اگر ماندہ متصوف، بلکہ متصوف نماندہ اند بلکہ متشبہ ماندہ اند۔

ق ۱۷ (ب) **از قبضہ طبائع :۔** تا کسے از چہار طبع فارغ نہ گردد، صحبت حق را شاید شوخی یکسو نہد، دل پیش بود، بخل یکسو نہد، جوانمردی پیش برو، کاہلی، یکسو نہد، جان بر میان بند و کندی یکسو نہد جلدی پیش برد۔

ایضاً **حقائق پیوستہ :۔** مغنی حقائق آنست کہ چوں بندہ . . . خواہد کرد باید کہ بریدہ گردد و بر . . . از ہمہ ہر چہ جز خدائے است تا یکتا . . . گشت۔ مر خدائے تعالیٰ از بہر آں کہ چوں . . . نماز بستی تن خویش را از ہمہ افعال مریدی و حق را النظر . . . و آنک نظر گاہ حق است، دل است آن را از خلق نہ بریدی و لامن با خلق . . . انچہ ازاں خلق است سوے حق آوردی و آنچ ازاں حق است سوے خلق . . . ایں نماز نہ باشد۔ دلت باغ بود و تن اندر نماز نہ۔ بہ ازاں بود کہ دل و تن تو اندر نماز۔ ہم

ایضاً معنی بقا بحق آں باشد . . . بندہ . . . فانی ہمہ آں گوید و آں کند کہ رضائے حق . . . جویان رضائے حق باشد بحق باقی باشد . . . باشد کہ از روے تکلف برخیزد . . . تسیم کند تا ہر چہ اندر روے پدید آید . . . وے نباشد ولکن، و متصوف۔

ایضاً در عوارف آوردہ است . . . مانند صوفی کردہ است آں . . . کہ محبت . . . اگر چہ تقصیرے خداوند چوں . . . قوم دارند ہم . . .

ایضاً در آداب المریدین آوردہ است کہ مراد ازیں تشبہ است بصیرت ایشاں نہ مجرد لباس ایشاں زیرا کہ پیغمبر فرمودہ است ہر کہ راست کند بر نفس خویش را، کہ مردماں را بقول مردماں و لباس مردماں و خلاف می کند آں قول را و لباس را اعمال و لبس بروست لعنت خدائی و لعنت مردماں جملہ

ق ۳ (ب) **وے را با طریقت کجا ملاقات :۔** خیال است انیک بے شرع و طریقت . . . کشانیدت ہمیں راہ حقیقت . . . بے شریعت نیست واصل . . . حقیقت بے طریقت نیست . . .

بیک دیگر تعلق ہر سہ . . . تفرقہ کردن نیارد

ق۴، (ب) ازیں جاست کہ امام شبلی گفتہ است رحمۃ اللہ المحبت لا یزید با لعطاء ولا ینقص بالبلاء۔

ایضاً ازیں جامی گوید عاشقے کہ بامیدے نوید للذین احسنوا الحسنیٰ و زیادۃ . . . خوش باشد دیگر است و عاشقے کہ . . . بہ تحدید ان الذین انکالا وجحیما و طعاماً ذا غصۃٍ و عذاباً الیما سپر نیفگند دیگر۔

تصحیح :- ق۵، الف آں سالک . . . گشت = ایں را سالک گویند مشقت (سطر ۸)

ق۷، (ب) وایں گفتن کہ بما بیند و بما شنود . . . کہ حق سمع و بصر گردد ولکن ظاہر . . . چوں باطن مغلوب حق گردد، . . . مغلوب باطن گردد، بہ باطن . . . ظاہر ہمہ حق بیند باطن ہمہ از حق شنوند، آنکہ ایں . . . بظاہر میان خلق حاضر۔ بمعنی از خلق غائب . . . وایں چنانست کہ بقصۂ موسیٰ علیہ السلام آوردہ اند کہ چوں او را شیطان گفت تو چہ دانی کہ با تو خدائے سخن گفت، گفت ہفت اندام سمع گشت و ندا از کل وجود آمد مخلوق نزدیک جہت مستولی باشد، نہ برجہات سمع کلام مخلوق باذن باشد نہ کل اعضا ہم

ق۸، (ب) یعنی اپخ او بگوید درونہ باشد . . . بگوید نفسی سخن بیگانہ آن . . . چنانچ مردے گوید من عالم ہستم . . . واقع عالم باشد و ہم چنین من زاہد . . . عالم نیست او خود را عالم خواند ایں سخن از و بیگانہ باشد پس ہم چنیں کسی کہ . . . غیر حق بیند سخن از و بیگانہ باشد زیرا ک خلق در کارہا تصرف نیست۔

ق۹، الف اہل نظر خوشین پرست گویند :-

یا بر و ہم چوں زناں رنگے و بوے پیش گیر یا نہ چوں مرداں در آ و گوئے در میدان فگن

ایضاً یعنی ہمہ اعضا رے واغظ گردد، مر خلق را، چنانک زباں. بیت :-

ہزار بار بہ شویم زباں ز مشک (و گلاب) ہنوز نام تو گفتن کمال (بے ادبیست)

ایضاً پس ہر چہ زبان گوید از دل گوید

ق۹، (ب) . . . کہ ضلالی شدہ است :- مخدوم را معنی ایں بیت پرسیدہ شد، ازیں ضلال چہ می خواہد فرمودند، عظمہ اللہ تعالی . . . ضلال بسیار معنی دارد، یکی معنی گمراہی . . . معنی گم شدن توحید یعنی خداوند توحید

... عشق بالتو شود اوکم شود در ... چنانکہ رسول علیہ السلام ... شدند اورا بعجز ثنا کردند
کہ لا احصی ثناء علیک ۔

ق ۹، (ب) من احب شیئاً اکثر ذکرہ :- جواب سوال مقدور بریں طریقت است کہ رسول علیہ السلام فرمودند
ہر کہ دوستی بسیار دارد، ہر کسی را ذکر او بسیار گوید، پس این معنی چہ گونہ آید، چوں بندہ را کار
بحق افتد، زباں نامحرم گردد فقال من احب شیئاً اکثر ذکرہ ثابت است، اما این معنی
در آغاز عشق باشد، مر سالک را اگر در آغاز عشق باشد ... مقرب شود، اما چوں سالک
بعالم رفت ودر ... مقام کسے بیارد گر بگوید از من اللہ باشد زیرا ... ذکر حاصل
شود لقولہ علیہ السلام ابعدہم عن ... اکثرہم ذکر اللہ ۔

ق ۸۱، الف اما الطریقة فهی لباب الشریعة ولاهی غیر الشریعة وبدایة الطریقة
الاخذ بالاحسن ... لاحتیاط فی احکام الشرع والاجتناب عن الرخص
والتسهیلات ۔

ق ۸۳ الحق والحقیقة فی اصطلاح مشائخ التصوف فالحق هو الذات والحقیقه
هی الصفات ثم انهم اذا اطلقوا ذلک فانما ارادوا به ذات اللہ تعالیٰ وصفاته
خاصةً وذلک لان المرید اذا ترک الدنیا وتجاوز عن حدود النفس والهوا
ودخل فی عالم الاحسان یقولون دخل فی عالم الحقیقة وصل الیٰ مقام العقا
وان کان بعد فی عالم الصفات والاسماء وهما وصل الیٰ نور الذات یقولون
وصل الیٰ الحق وقل مایستعملون ذلک فی ذوات آخر وفی صفاته لان مقصودهم
الکلی هو التوحید وعن الی الدرداء رضی اللہ عنه عن النبی صلی اللہ علیه وسلم
انه قال لکل شیء حقیقة معناه لکل ذات صفة خاصة هی صفة الذات ۔

ایضاً وگفته اند کہ حق عبودیت است و حقیقت، ربوبیت و این چنانیست کہ کسے ملک خویش را بیاراید
باز ویران کند آں آراستند ... حق است وآں ویراں کردن ربوبیت است و
ربوبیت حقیقت است ۔ چناں چوں خدمت ابلیس طاعت بود وطاعت حق است ولکن
شقاوت اصلی بر و غالب گشت وہماں ویران گشت ۔ و دیگر حق آں باشد کہ او را نشاسد

بدان معنی کہ توحید درست آید و حقیقت آں باشد کہ بداند کہ ما عاجزیم از گذاردن حق معرفت وے آں اقرار حق باشد و ایں عجز حقیقت باشد۔

ق ۸۳ حقیقت آنست کہ بدانی کہ تمامت حرکات و سکنات مخلوقات با خدائے بے خدائے نیست کما حکی عن النبی علیہ السلام عن اللہ تعالی بی ما کان و بی ما یکون یعنی با من بود ہر چہ بود و با من بود ہر چہ بود۔

ایضاً والحقیقۃ ھو لمع الاسرار باب و قطع الاسباب و طمانیت القلب الی المسبب الاسباب

ق ۸۳ ب گفتہ اند کہ شریعت بہ معرفت مرتفع (گردد) و حقیقت بہ موت مرتفع نہ گردد۔ حکم ... متعلق بحیات است بحکم حقیقت ... حیات و ممات باقی است۔

ایضاً شریعت الزام عبودیت است و حقیقت مشاہدہ ربوبیت الخ بظاہر است شریعت است، باطن است، طریقت است و خون ظاہر و باطن مصفا و مثقول گردد، و نقوش عالم سفلی و علوی در وے پدید آید ایں مرتبہ را حقیقت گویند۔

ق ۸۴ الشریعۃ وضع الٰھی ثابت بالوحی اما تحقیقا کالکتاب والسنۃ واما تقدیراً کالاجماع والقیاس۔

ق ۸۶ (ب) سراسر ہمہ علیم ... :۔ این است معنی این بیت، ان اللہ اشتری من المومنین انفسھم بان لھم الجنۃ۔

ایضاً و متقاضی آں محبت باشد :۔ مخدوم فرمودند محبت خدا بینی است، بر حسب متابعت رسول علیہ السلام ... باشد، بر مقدار آں محبت خداوند پیدا می شود، پس کسی کہ نفس ایمان ... او بمقدار ایمان آوردن، متابعت ... علم کرد پس او را نچہ ایمان ... حاصل شود، و درجہ باید یافت، و کسی کہ متابعت اوامر و نواہی رسول عم کند او را آں مقدار محبت بخداوند، و کسی کہ خالصاً مخلصاً للہ تعالیٰ در عبادت متابعت کند او را آں مقدار محبت حاصل شود۔

ق ۸۷ و آنک از دوستی خود اخبار می کند بجہم و دوستی تو بر خود اظہار می کند یحبونہ، اندک کارے است و بے مناسبتے است آہ ہزار آہ اگرچہ وصف یکے قدیم است و ازاں دیگرے محدث اما بازی ہست و ذلک سر لا یمکن کشفۃ بلسان المقال یجہم اخبارا ست

از محبت خود دیجبونہ، شہادت است بر محبت بندگان۔

ق ۸۷ بمشام ساکنان قدس رسید۔ ے:۔ این در حال غلبہ ذکر بود و قائم شدن او بمذکور وانچ خواجہ عالم فرمودہ است انی لاجد نفس الرحمٰن من جانب الیمن ہمہ سر بود کہ در روئے جگر سوختہ (ابی بکر) بود۔ روا بود کہ از غلبۂ عشق بر دل رنگ معشوق گیرد تا چوں عاشق نفس بر آرد بوئے معشوق بمشام وقتش آید ہماناں این وقتے بود کہ در ذکر مغلوب شود بہ قائم بہ مذکور گردد۔

ق ۸۷(ب) لا معک القرار ولا منک الفرار :۔ ای البقا بالفنا عند ظہور الحق بنور الخلق۔

ق ۸۸ سحر جای بر نیفتد :۔ یعنی اینک سحر کسے کند بہ کسے تا آں ساحر جنب نہ باشد۔ سحر محبت را۔ بہ دیگرے اثر نہ کند۔

ایضاً امارنگ روے :۔ یعنی بر روے کسے آزادی گر دبیاید بنشیند چوں بہ آب بشوید دور شود فامارنگ روے مردم اگرچہ بہ آب بشوید دور نہ شود۔ زیراک صفت لازم است و روے و رنگ از خاک است۔ زیراک آفریدہ شدہ است از خاک پس اگرچہ بشوید صفت خاک و روے خاک بر نہ خیزد پس فرمودند آدمی را ہم چوں خاک باید بود و اگر در خود مسلّمے بنید یا معرفت بنید آں بداند بفضل حق است این را دستے نیست و در از جانب او نیست۔

ق ۸۸(ب) دایم الوضو باشد :۔ قول بحضور شیخ جلیل الدین سلمہ اللہ برادر مخدوم جہاں از قاضی نور الدین برادر قاضی شمس الدین چوں شنیدہ شدہ، مخدوم جہاں فرمودند مراد دیگراں را، چوں وضو بکنید دو رکعت تحیت الوضو بگزارید اگرچہ عند طلوع الشمس و عند الظہیر و عند الغروب باشد، بعدہ داعی در مجلس آغاز کرد کہ در وقت مکروہ گزاردہ شود، الشمس تطلع بین قرنی الشیطان، قاضی نور الدین آغاز کرد کہ مخدوم جہاں فرمودند نفل سبب است و غیر سبب است، نفلی کہ بہ سبب باشد، چنانچہ تحیۃ الوضو، پس تحیۃ الوضو سبب صلوۃ شد، اگر ایں وضو نکردی نماز . . . نشدی، بس ایں چنیں بعضی فقہا گفتہ اند، بگذارد، بس روایت ایں بعضی فقہا موافق قول مشایخ است رضوان اللہ علیہم اجمعین ہم درین محل قاضی نور الدین آغاز کرد کہ از مخدوم جہاں شنیدہ ام کہ رسول گفت عم کہ آواز نعلین بلال پیش در بہشت شنیدم، دریافتم کہ آواز نعلین بلال مؤذن است . . . یا بلال از کجا

دراین چنین مرتبه رسیدی، بلال آغاز کرد هر وقتی که وضو می کردم ... دوگانه ... گذاردم ... برکت آن خداوند مرا ... چنین مرتبه رسانید، پس معلوم شد که در اوقات مکروهه اگر ... وضو بگذارد ....

ق ۸۸ (ب) وتحقیق ایمان آن گاه باشد که از ترک خفی بیرون آید زیرا که چون گفتیم لا اله الا الله دعوی کردیم که جز تو دیگرے نیست برهان بر دوستی این دعوی آن بود که نه ترسیم مگر از او وامید نه داریم مگر بدو وچون از دیگرے ترسیدم از دیگر امید داشتیم بزبان بر دعوی نماند و دعوی بے برهان دروغ بود۔ و ایمان لسانی فردا هیچ کار نیاید چون حارث رضی الله عنه دعوی کرد که اصبحت مومنا حقا دحضرت رسالت صلی الله علیه وسلم فرمود فما حقیقته ایمانک حارث این برهان آورد عرفت ... واسحرت لیلی ...

ق ۹۱ والتمکین ان اصل الصادق الی المقصد فتمکن واستقر فی حال لانه، لا حال بعد تلك الحال وتلك الحال هی زوال البشریة بالکلیه وبقاء الحقیقة۔

ق ۹۱ (ب)

از لب شیر دہاناں شیر اندام — تفاوتے نکند، گر دعاست یا دشنام

رہبر تو اگرچہ باد بود — رسد این جا کہ یاد باد بود

چوں وصال را پدید آمد حالا — سرد شد گفتگوے دلالہ

ازیں جاست کہ عاشق را محنت و دولت از معشوق بود یکرنگ بود رحمت ولعنت ... کفی کفی مراد او ہم سنگ، وہذا کمال فی العشق زیرا که از سخن محبوب لذت است ... انه کلام المحبوب زیرا که نظر او در قہر ... لطف نیست ملک نظر او بر سخن محبوب ... بہر نوع که ہست باش گو باید که سخن ... باشد گوید۔ چنانچ خواجه سعدی (؟)

ق ۹۲ ہر که اوصاف ذمیمه و اخلاق ناپسندیده از خود دفع کرد و به اوصاف و اخلاق پسندیده آراسته شد پس تو طہارت ساخت و دائم باطہارت است و ہر که حیض را چنانچ چیز ماست، دانست و دید، از حد تقلید به تحقیق رسید او نماز گذارد و در نماز دائم است

ق ۹۴ **یک ذرہ کرامات:۔** زیرا که عمل عارف از عوض دو جہانے گشته بود پس مطالع عوض در آخرت از وے ... واخلاص مرید غایت این بود کم از عوض دنیا گذشته بود پس بدین نسبت ر

عارف بہتر از اخلاص مرید آید۔

ق ۹۴ قال ابوسعید الخراز ریاء العارفین افضل من اخلاص المریدین معنی قوله لان الاخلاص معلوم برویة الاخلاص و العارف منزه عن الریاء الذی یبطل منه العمل ولکن لعله یظهر شیئاً من حاله و عمله بعلم کاملٍ عنده فیه یجذب مرید فیری ذلک . . . العلم صورة ریاء ولیس بریاء انما هو صریح العلم لله تعالیٰ - الله من غیر حضور النفس ووجود آفةٍ فیه - "عوارف"

ایضاً احمد خراز گوید ریائے عارفاں فاضل از اخلاص مریداں کہ ریاء از رویت . . . وعارفاں ازیں مقام درگذشتہ اند . . . دراین معنی علمے باریک است کہ آں را کسے نداند و ناقص علما و آں را جویند در نیابند ریا گویند و آں در نظر ایشاں صریح اخلاص است. لله و مالله . . . الیٰ حضور نفس و وجود و آفت در او از ایشاں ظاہر شود۔

ق ۹۴ ب، العبد یصل بالطاعة الی الجنة وبالاداب فی الطاعة الی الله۔

ایضاً واز خواجہ ابویزید قدس الله سره العزیز می آرند :۔ مخدوم را پرسیده شد خواجہ بایزید بسطامی قدس الله روحه را جرا سلطان العارفین خطاب شد و کہ کرد فرمودند در ، بس خانہ برای حج گذاردن رفتہ سلام بر قبر رسول کرد فرمان آمد علیکم السلام ای سلطان العارفین۔

ق ۹۵ ب خواجہ فضیل رحمة الله علیه بعده چناں در چہ ایشاں را در دنیا شد کہ نہایت نیست و در عقبیٰ صد ہزاراں یعنی ہمیں کہ گوسپندے از رمہ گرگ می برد شباں حسرت می کند و می گوید ایں گوسپند سیاہ چرا نبرد و سپید چرا مرد ایں گوسپند خرد را می مردے بہتر. زیرا کہ کلاں چرامرد ، پس شباں نادیمانی بیش می کند اچ گرگ را خوش آمد ، برد پس ہم چنیں کار خداوندے تعالیٰ را باید دانست ہر کہ مرا خواہد درجہ دہد از فاسق و بت پرست و زاہد ، ہر کہ مرا نخواہد براند۔

ق ۹۶ ب **نیت ہر کسے در خورے علم و معرفت او بود :۔** مقلد بر اندازہ ایمان تقلیدی مستدل را بر اندازہ ایمان استدلالی و عارف را بر اندازہ ایمان مشاہداتی۔

ق ۹۸ اے بس کار عشق بازی نیست زانکہ ایں . . . مجازی نیست

ق ۹۹ عین القضاۃ رحمۃ اللہ علیہ می گوید جوان مرداں ہمہ خلل از ایمانیست کہ نیست ولو مغرور
برین کہ من مومنم اگر خواہی، کہ جمال ایماں بینی مومن، اطلب کن تا ز نار کفر، از گردن تو ببرد
آں گاہ جمال ایماں توانی دید۔

ق ۱۰۲ اعمل ابن آدم یضاعف الیٰ سبعین الا الصوم :۔ "الا الصوم" مخدوم جہاں فرمودند
سلمہ اللہ تعالیٰ معنی حدیث یعنی عمل بنی آدم دوچند کردہ شود و اقل او دہ است بر حکم آیت :
"من جاء بالحسنۃ فلہ عشر امثالہا و..." او ہفتاد، بس این زمان کسی کہ قرض مسلمان
دادنی دارد در بہشت سیم و درم نیست، ضرورت یک عمل او قسمت کردہ شود، ہفتاد
جاد ہر کسی از خصمان عمل برند، مگر صوم کہ تضاعف کردہ نشود و بلکہ قرض دادہ نشود، بلکہ جز اخداوند
ہم مرصایم را بدہند و... علی الخصوص و فرمودند علماء ظاہر یعنی انا اجزی بہ می گویند کہ زیں
انا اجزی لقاء حق مراد است یعنی جزاء او این باشد کہ مرا بینند۔

ق ۱۰۴ بشر خلاصۂ مخلوقات است :۔ مخدوم فرمودند کہ ہر چہ حق سبحانہ و تعالیٰ آفرید برای بنی آدم را آفرید
آسماں و زمین و بہشت، نہ بینی ہمیں کہ آدمیان از زمین بروند نہ آسمان ماند نہ زمین، زمین را بساط
گردانیدند و آسمان را سقف آدمی گردانیدند و ہم چنیں بہشت و دوزخ و لوح و قلم و انچہ مخلوقات در عالم
است، برائے منفعت آدمی را بیافریدند، این بے چارہ عرضہ داشت کرد کہ آفریدن شیر و خوک منفعت
آدمی ہست فرمودند آفریدن شیر منفعت آدمی است زیرا کہ دندان شیر دارو ی آدمی می کند و ہم
چنیں خوک... موی خوک کفش دوز کفش۔

ایضاً آسمان و زمین... طفیل وجود اویند :۔ گویند خداوند خواست کہ صنع خود ظاہر کند عالم آفرید و خواست
کہ خود را ظاہر کند آدم بیافرید ازیں جاست کہ گفتہ است فرستادیم آدم... و برصہا نہادیم۔

ق ۱۰۵ شبلی گفت ما ایں مذہب از خازن رب العالمین گرفتیم یعنی ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہ :۔ مخدوم را عرض
کردہ شد ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ چرا خازن رب العالمین گویند، فرمودند سبب ایں کہ جملہ مال خود پیش
رسول آورد۔ بعدہ رسول فرمود علیہ السلام ما خلفت لعیالک یعنی چہ مال خلف گذاشتی برای عیال و
اطفال خود را، ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ جواب داد اللہ و رسولہ بعدہ ذخیرہ، محبوبہ خود پیش رسول عم
آورد بعدہ فرمودند ایں کہ ابو بکر صدیق مال خود پیش آورد پیش از ہجرت مکہ سوی مدینہ بود و در آں روز

مال عزیز بود، ہر کسی را، زیرا کہ دریں وقت مال الفاخیر تواں کرد زیرا کہ محاربہ نیست امن است آں روز کفار می آمدند تیغہا می کردند الفاختن[1] مال دشوار بودی، بصادق وطالب خداوند را چنیں ہمت باید. خوان پر نعمت ص ۳۰ :

"... بیچارہ عرضداشت درانچہ امیر المومنین ابوبکر صدیق رض اموال اسباب خود بر پیش رسول علیہ السلام بردند ایثار کردند برائے عیال داشتند یا نہ؟ بندگی مخدوم عظم اللہ فرمود کہ آری تا رسول علیہ السلام پرسیدند ماخلفت لعیالک گفت اللہ ورسولہ بیت : ؎

رہ بخرابات برد عارف پرہیزگار سفرۂ یکروزہ کرد نقد ہمہ روزگار

آں روز کہ صدیق اکبر رضی اللہ عنہ تجرید کردد ... ہزار دینار در راہ خدائے صرف کرد، بحضرت رسالت آمد گلیمے پوشیدہ ومیخی در دزدہ ہمدراں حال جبرئیل علیہ اسلام نازل شد ہمدراں لباس، پرسید ایں چہ لباس است گفت یا رسول اللہ امروز ہمہ ملائکہ را فرمانست تا بموافقت ابوبکر گلیمے بپوشند ومیخی بر دزدند:

۱ نخشبی در سخا دہ شود ہمہ چیزی ۳ کیست کو این سخن بیان نکند
۲ تا توانی بدہ بکس چیزے ۴ ہیچ کس در سخا زیان نکند

[1] الفاختن، الفختن = اندوختن جمع کردن۔

ق ۱۰۶ تجرید وتفرید :- تجرید از علایق بود وتفرید از خود، در دل غبارے نہ بریشت بارے ...

ایضاً ازوے دو دینار ماند :- بشریعت چیزے نہادن وذخیرہ کردن حرام نیست ولکن حال این طایفہ اختیار فقر است وبریدن اعتماد از غیر حق بس باعتبار حال ... حرام گردد نہ بشریعت این را غرض ... شرح تعرف۔

صحابہ بخدمت رسول علیہ السلام عرض داشتند کہ بعضے یاراں را چندیں مالست رسول ص فرمود کہ این دو کس را دعوی بود کہ ما صوفی ایم وصوفی ... بود بس، این را دعوی ترک بود چون با دعوی ترک محبت دینار بود کاذب آمدند۔

ق ۱۱۱(ب) دلم را محرم اسرار گردان ثوراں ہنگامہ چوں نظارگاہیم :- مناسبت معنی نظارگاہیم بندگی مخدوم جہاں سلمہ اللہ تعالیٰ عرضداشت کرد کہ دعا مناسب معنی عجز بود بس گفت چگونہ عزز ثابت شود فرمودند

... وجمعیت ہر کہ نظارہ کند گذری ... اورا دراں مجلس نصیبی وخطی ... گوئی کہ با فعال ذمیمہ خویش ... در روز قیامت خواہیم بود۔

ق ۱۱۶(ب) **آں خلعت در مقام قاب قوسین:۔** مخدوم فرمودند ایں مدح ... رسول علیہ السلام در آنچہ ... بردند و در مقام قاب قوسین ... تعالی شد کلید جملہ خزائن آسمان ... بدست رسول علیہ السلام ... فرمود شما تصرف در ہر دو سرای بکنید ... ہیچ حسابی و عقوبتی نخواہم کرد ... بگوشہ چشم حور و قصور و مملکت ملک فقر را اختیار کردند و از خواجہ ... دریں محل شنیدہ شد کہ با مہتر جبرئیل برادر خواندہ بود، مہتر جبرئیل ... را آموخت کہ تو ملک اختیار مکنی ہمیں فقر ... حریت آں بود کہ بندہ در زیر ... مخلوقات نماند و علامت صحت آں ... تمیز ست از دل وی میاں آسیا ... پس برابر نزدیک وی خطیر و حقیر چنانکہ ... را بود کہ گفت استوی عندی ذہب و فضہا و حجرہا و مدر باز رو نقرہ دنیا با سنگ و کلوخ دنیا او را برکشتہ بود (معدن المعانی)

ق ۱۲۲(ب) **از نفی و اثبات بروں صحرائی ست:۔** پیر ذکرہ اللہ بالخیر می فرمود مرا از منہ (بلا) بدا بوی فراق می آید و از الیہ یعود بوی وصال می آید زیرا کہ از وا نچہ پیدا شود او باشد ای برادر انچہ از و پیدا شود در و ناپیدا شود اورا با او دوئی نبود و ذلک سر لا یمکن کشفہ بلسان المقال غلام آں سالکم کہ سر منہ بدا و الیہ یعود در آیت ارجعی الیٰ ربک باز طلبد و بیابد ای بازگشتن از میانہ راہ از بدایت اخبار کند و سر نہایت اظہار کند: ؎

اوّل چو از و بود دل گشتۂ من آخر نہ بدو رشد سر رشتۂ من

ق ۱۲۹(ب) **قصہ سلیمان پیغامبر و ایوب پیغامبر:۔** قصہ مہتر ایوب صلوات اللہ علیہ، مخدوم فرمودند مہتر ایوب وجود مبارک ایشاں گندہ شدہ بود و کرمان افتادہ بودند با ایں ہمہ حال صبر بخداوند می کرد، مخدوم فرمودند دہ سال ہم چنیں بودند چنانچہ خلق ایشاں را از شہر بیرون کردند، پس نعمت و بلا نزدیک ایں طائفہ علی السّواب باشد، مہتر ایوب صلی اللہ علیہ السلام او صبر کردی بخداوند و ... را دیدی۔

ق ۱۳۲ **بینی کہ اصحاب کہف را ..** مخدوم فرمودند اصحاب کہف در یک زمان ہمہ عارف شدند و صاحب کرامت گشتند و ایشاں الیٰ یومنا زندہ ہستند و آں سگ پیش وراں ہم زندہ ہست و در کرامت ایشاں پیچیدہ بود کہ آفتاب را فرمان نیست کہ شعاع خود بر ایشان رساند و اگر آفتاب نزدیک

ایشان شود شعاع او در راست و یا چپ ایشان نگذرد و با ایشان نرسد، اگرچه شعاع او عام است و واقع است بر هر یکی از مخلوق، و فرمود عظمت ایشان بدین حد ست که رسول علیه السلام را اشتیاق شد برای دیدن ایشان را مخدوم فرمودند ایشان . . . . .

ق ۱۳۳ **آواز دوزخ بشنود:-** مخدوم فرمودند دوزخ را چون فردا قیامت چنانچه هست، بنماید، جمله انبیا در منبر نور سوار هول دوزخ فرود آیند . . .

ق ۱۳۴ **در قصه هاروت و ماروت:-** مخدوم فرمودند هاروت و ماروت دو فرشته را فرمان شد شما بروید در دنیا حکم کنید میان آدمیان حق سبحانه و تعالی ایشان را بر جمله صفات ملکی فرستاده مگر یک وصف بشر در ایشان آفرید، و هی الشهوة بعده روزی مردی با زن خود پیش رسول دعوی آمدند هر دو فرشته را نظر بر آن عورت افتاد و مبتلا شدند فرمان آمد شما میان عاصیان شدید اکنون شما عذاب دنیا یا عذاب آخرة قبول خواهد کرد، هاروت و ماروت با فرشتگان مقرب مشورت کردند که شما چه می گویید ما عذاب دنیا قبول کنیم یا عذاب آخرة، فرشتگان گفتند عذاب دنیا فانی خواهد خواهد شد و عذاب آخرة.

ق ۱۳۵ **حقیقت ایمان:-** مخدوم جهان را عرض داشت کرده شد "الایمان لایزید ولاینقص" پس مراد کمال ایمان چیست، فرمودند حقایق و فوائد ایمان داخل "لایزید ولاینقص" نظر بر ذات و نفس ایمان است، اما روا باشد باعتبار اوصاف و حقایق کمال ایمان شود و حقائق و فواید بسیار باشد.

ق ۱۳۶ **و آنکه گویند هر روز چندین بار:-** مخدوم جهان فرمودند این قول که گفتند بر زبان حال گفتند نه به زبان ایشان را زبان نیست بس نطق و آن زبان را مشایخ فهم کنند.... بعده فرمودند روزی مشائخی در راهی می گذشت پیش او نجاست . . . کریهه از آن نجاست می آید مرید . . . از آن مقام گذشته شیخ هما نجا بعده چون مریدان پرسیدند شما چه . . . توقف کردید شیخ فرمود این نجاست . . . ای شیخ انصاف من بده برودی . . . یعنی آدمی و سیم می افتاد و مرا . . . عزیز بودم، چون یک شب یک روز باغزی . . . کردم حال من این چنین شد از . . . غیر . . . مرا از و احتراز باید کرد یا او را از من، مخدوم (فرمودند) جای

که نجاست، همچنین گفت گوی آن نجاست . . . می گوید، فرمودند این زبان وقتی معلوم می شود صفائی دل رسیده بود و در آئینهٔ تصورات دل متعلق شود و دریابد گوی آن جمادات هم چنین می گوید .

ق ۱۴۳ (ب) **هم عاشق و هم عشقم** :- قوله مخدوم را عرضداشت کرده ازین هم عاشق و هم معشوق و عشق و هم آئینه الی آخره معنی مجاز مراد ست، فرمودند آری و آن مجاز از وحدهٔ باری عزاسمه که خداوند یکیست و هر چه هست خداوندست غیری معدوم .

ق ۱۴۴ (ب) **جبریل علیه السلام** :- مخدوم را عرضداشت مهتر جبریل هم بود ( ) مهتر جبرئیل هم بود چشم پر آب کرد .

ایضاً مخدوم جهان فرمودند عاشقان مسلّه ؟ شیطان تفکر می کند و متحیر می شوند بابران هم نمی رسم که ملعون همت کرد زیرا که از موت می نرسم و از پس رفتن . . . می ترسم هم درین محل فرمودند گفت عاشقان . . . حق محبت کما هو هست می بینند که حقوق محبت بجا تمام شود . دیوانه می شوند کتاب خانه را می بخشند و جملهٔ خیر را ترک می آرند، در عبادت معبود مشغول می شوند .

ق ۱۴۵ **گفته اند که مرید ابلیس صفت باید** :- قوله مخدوم جهان را سوال بر سبیل عرضداشت کرده شد در باب ذکر محبت حکایت آن ملعون چه مناسبت دارد، فرمودند شیطان دعوی کرد که من محب خداوندم، چون من . . . دیگری را سجده نه کنم پس آدم . . . صلوات الله علیه را سجده نه کرد عاشقان . . . در نفس محبت عجب می پندارند . . . خداوند عز و جل شیطان را وعده . . . از برای محبت خداوند و عدم سجده . . . بغیر آتش دوزخ قبول کرد، سجده نه کرد پس ما که دعوی محبت بکنیم و مصرت و منفعت دانم و جان . . . حق محبوب نثار نکنیم .

ایضاً قوله ابلیس صفت باید بود تا از وی کاری آید مخدوم جهان را پرسیده شد معنی صفت ابلیس چه باشد، جواب فرمودند، چنانچه ابلیس از محبت خداوند برنگشت و با آتش دوزخ نه ترسید قبول کرد و آدم را صلوات الله علیه که مخلوقست سجده نه کرد، هم چنان مرید باید که جز محبت و فرمانبرداری حق دیگر . . . نهاد و نه به دیگری از مخلوقات التفات نه کند آن گاه از وی کاری آید در دین بس بدین معنی ابلیس صفت باید نه آنکه بر این معنی که او عاصی باشد از خداوند بهواء نفس

کاری کند پس تشبه و اعتبار باشد در نفس نه در فرمانبرداری زیرا که ابلیس عاصی بود۔

ق ۱۴۵ اب) الرحمٰن علی العرش استوی :۔ مخدوم جہاں را عرضداشت کردہ شد مفسران خداوند ظاہر شرع تفسیر کردہ اند ای قدر علی العرش، پس تا وقتی خواجہ بایزید بسطامی قدس اللہ روحہ بکدام وجہ باشد بعرش فرمودند معنی بنزدیک صوفیاں دیگر ست ایں معنی ایشاں دانند نتواں گفتن بعدہ بے چارہ عرضداشت کرد بدیں آیت خواجہ را نشانی محبوب حاصل شد، فرمودند آری چوں او بدین آیت نشان محبوب یافت بعرش تا وقتی گرفت، بعدہ مخدوم ہم درین .....

ق ۱۵۰ **احوال فرشتگان مشاہدہ کند** :۔ مخدوم جہاں فرمودند فرشتگان ... لیکاں چیز ست بعضی را قیام و بعضی را قعود و بعضی در تہلیل و بعضی در تسبیح و بعضی در رکوع و بعضی در سجود، ایں زماں کہ محمد رسول اللہ را در شب معراج بردند رسول علیہ السلام معائنہ کردند و خوش شدند ... خود گذرا نیدند کہ اگر ایں جملہ ... در امت من شود بہتر فرمان ... وجل شد دو رکعت نماز بگذار ... دراں دو رکعت جملہ وصف مذکور ہست از قیام و قعود و رکوع و سجود۔

ق ۱۵۵ اب) **از قصہ یوسف حل شود** :۔ مخدوم جہاں دریں محل فرمودند کہ خواجہ حمید الدین سوداگر در دہلی رفتہ بود پیش دروازہ قصہ خوانی مہتر یوسف صلوات اللہ علیہ شش ... گفتی ہم آں قصہ تمام نشد و خلق ہر روز برای شنیدن آں قصہ جمع شدی کسی شش شگانی و کسی دہ گانی می داند و آں قصہ ...

ت ۱۶۲ اب) **حق تعالیٰ بر پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم سلام کرد گفت السلام علیک ایہا النبی** :۔ مخدوم جہاں می فرمودند عبادت ... دیدہ ام بعد شنیدن اسم مبارک مصطفیٰ ... علیہ وسلم نمی گوید و دراں در کتابہا بسیار ... دیدہ ام بندہ ضعیف عرضداشت ... چہ گوید فرمودند جل جلالہ گوید بعدہ فرمودند در نظر چناں نیامدہ است فاما اگر کسی نام رسول صلی اللہ علیہ وسلم بشنود صلی اللہ علیہ وسلم نگوید بسیار وعیدہا نبشتہ دیدہ ام ۔

ق ۱۶۳ **ولایت زبان بر حروف است و حروف متناہی است** :۔ مخدوم جہاں فرمودند حروف متناہی باعتبار این است کہ جملہ بسیست و نہ حرف است پس علمی کہ بر بستہ بسیست و نہ حرف خواہد کہ کمال دارد فاما علم اہل حقیقت از غیر جنس حروف است اما بحروف عبارت می کنند و می آگاہند خلق را باعتبار آنکہ ایشاں علم را بغیر واسطہ حرف نمی دانند اما علم بر بستۂ حروف ... زیرا کہ با فہام معلوم می

کنند، عرضداشت کرده شد الہام اولیا احتمال خطا باشد، فرمودند زیرا کہ صفائے خاطر و دل ایشاں بحدّی رسیدہ است کہ احتمال خطا در الہام ایشاں نماند۔

ق ۱۶۳(ب) **ہر کجا کہ مسلمانی پیش تو آید:۔** مخدوم جہاں سلمہ اللہ الی یوم المیعاد فرمودند ... مسلمانی دشوار کاریست پس تر اگفتہ شد ... دار و مواظبت و قصد نمای یکی آنکہ ... ہر روز و ہر شب باید کہ مسلمان شدست رجوع ... کفر کہ ہر کسی را درین وقت کفر ضرور حاصل ... ازاں مسلمانی و ایں قدر نمی داند کہ باری ... اورا ایمان سلامت ماندہ است پس ... باید شد و استغفار بتجدید باید کرد ہر بار کہ از مکتوبات ... فارغ می شدند ... آں استغفار می گفتند متصلا بعدہ بندہ ... عرضداشت کرد کہ اگر کسی کلمہ کفر ... در وقت مرگ اگر کلمہ شہادت می گوید ... فرمودند اگر او بہ نیت رجوع ... کہ گفتہ است وقت مرگ کلمہ بگوید ... بر حسب عادت کہ بود مر اورا کلمہ ... متحیر و سرگرداں شد بعد ... درین وقت مسلمانی عجب می نماید ... عوام سالم ماند زیرا کہ در باب کلمہ ... جلدہا نبشتہ اند و ہر کسی ... و خبر ندارند آخر چوں مرگ می رسد ... روند حالش دشوار می گردد و اگر کسی ... آنچہ ملک می گوید از غیر مشروع کہ جز ایں نیکو می کنم ایشاں گواہی می دہند و اقرار می کنند برای رضاء ملک را ملک نیکو می کند و ہر کہ در شرع حلال را حرام گوید حرام را حلال گوید کافر گردد پس حال لشکریاں اینست و اہل دیواں، بعدہ بزبان مبارک فرمودند حکایت ثعلبہ۔"

ق ۱۶۴ب **النبی الاُمّی:۔** مخدوم جہاں فرمودند اگر کتابی ... می آوردند خواندن نمی ... و نبشتن ... بعدہ داعی عرضداشت ... یکی از معجزات رسول علیہ السلام ایں بود کہ کتاب خواندن و نبشتن نمی دانستند پس خلق گمان ... انچہ می خواندہ است و نبشتہ ... علیہ وسلم پیش خلق ... تا معلوم کنند ... بغیر خواندن و نبشتن چنیں ... و ایمان آرند و ناخواند ...

ق ۱۶۶(ب) **"ایں طایفہ بلند ہمت اند":۔** اگر دست ہمت عارف بحور العین باز آید طہارت معرفت وے شکستہ شود و اگر درویش بجز خدائے چیزے خواہد در اجابت بر و بستہ شود۔" شیخ عبداللہ انصاری"

ق ۱۶۸ **"چنانک انبیا بخلعت نبوت فخر کنند آں سر اشقیا بر آں طوق لعنت فخر کند":۔** ... ایں از اں اصل می گویند کہ لعنت و رحمت ... از محبوب رسد بداں فخر محب است، ... از خامی بود ازیں

روے کہ ... از محبوب است ... اگر لعنت ہماں واگر رحمت ہماں، واگر دشنام گوید ہماں واگر مدح کند ہماں، می باید کہ چیزے از محبوب باشد اگر (کفش ؟) دہد ہماں اگر تاج بخشد ہماں ... محبوب چہ گلیم سیاہ چہ ... از امام شبلی در غیرت منقولست کہ گفتہ اند، مرا غیرت است کہ لعنت او برد، ملفوظ۔

ق ۱۶۸ "ایں ہمہ ولایت لعنتی است کہ بے واسطہ در گردن عزرائیل نہادہ بودند"۔ واین لعنت از بہر محبت خداوند او می گوید کہ من قبول کردم زیرا کہ آن مرا بر سبیل غیرت اعتبار کردن جز خداوند افتادہ است، زیرا کہ غیرے را سجدہ نہ کردم یعنی آدم صلوات اللہ علیہ را بس برائے این معنی را خواہی مرا دوزخ برید خواہی ہر چہ دانند بکنند، مخدوم جہاں فرمودند عاشقان در مذہب خود عاشق صادق اورا می گویند کہ از رد و قبول او را ہیچ ہمے پیش نیاید، چنان نزدیک او رد باشد و چنان قبول، واکر ... قبول خداوند را پرستد ہزار بلا زیر دامن او پیدا شود زیرا کہ آن مقضی می شود بمنافقہ، جمیع منافق در عہد رسول صلی اللہ علیہ وسلم بعد از ایمان ... چون نعمت و اسباب دنیاوی بودے ایمان ثابت می داشتند و آن زمانک اسباب دنیاوی از ایشان منقطع شدے مرتد دین می شدند عیاذا باللہ منہا ہم

ق ۱۶۸ (ب) "گفت انی فی قلب عبدی المؤمن"۔ معنی قولہ تعالیٰ انی فی قلب عبدی ای سکون الذکر فی القلب فالہ سبحانہ وتعالیٰ منزہ عن کل ... وحلول وانما ہو اثبات ذکر ...

ق ۱۶۹ "اہتز العرش"۔ وہذا الاہتزاز ما اہتز از طرب وارتیاح لقدومہ علی الملأ الاعلیٰ وحصل لہم بذلک ابتہاج حیث الخرطت فی زمرتہم نفس طیبہ تشہت بہا فی الکملات الحقیقۃ واما اہتزاز استفظام بمصیبۃ لانہ کان من اعقال لینی ولیجۃ لہ وہذا الاہتزاز کما یقول اہتز سریر الملک بموت الوزیر الناصح للسلطان ای اضطرب۔

(بضمن حاشیہ) ما قلت الرجال قرابتہ ولیجۃ الرجل خاصتہ وبطانتہ

الارتیاح والاستبشار ــــ شاد شدن، قیل ارتیاح بروحہ ــــ حین صعد بہ ... علیٰ ربہ واکثر اہل العلم ... سریرہ الذی حمل ... وقیل اہل العرش ... بموتہ، ان العرش تحریک بموتہ ... قابل للحرکۃ ... وقیل المراد بہ حملۃ العرش

ق ۱۶۹ **"بلال از حبش، صهیب از روم..."**:۔ بشنو بشنو خاک حبشه را فرو ریختند ذرهٔ از درد برآمد خاک روم را فرو ریختند ذرهٔ عشق برآمد، خاک فارس را فرو ریختند ذره شور... از آن ذرهٔ درد بلال را آفریدند و ازان ذرهٔ عشق صهیب را، و ازان شور سلمان را، و این ندا در چهار حد عالم دادند، بلال سید حبشه و صهیب سید الروم و سلیمان سید الفارس، نمی دانم سحرهٔ فرعون از کدام در در آمدند، تا ما همه ازان در آئیم و بلال و بلال چه کردند تا ما هم چنان کنیم، اما انچ ایشان کردند مکر هم ایشان بدانند کرد سلک...

ق ۱۶۹(ب) **"برو... بقاء ایمانی"**:۔ برو... رخت ها، دو جهانی، از ره کفر در مسلمانی، معنی این بیت آنست بر هر که نظر خداوندان این... خداوند و طالبان خداوند... اگر آن چیز مشروع باشد... نظر برین رفته است. هر چند که بمسجدی می رفتم مکه بین مسجد... در الامی زنم و بین هیچم... و قصد او قصد خداوند... کفر بردن مسلمانی این باشد... درین محل یک حکایت را خواجه ابوسعید۔

ق ۱۷۲ **"وارهٔ قهر بر ایشان راند"**:۔ این جواز قدرت... ترجمهٔ مشارق الانوار در ذیل این حدیث که راوی آن جابر... لایدخل احد امنکم عمله الجنة ولا یجیره من النار و لا انا الا برحمة الله، آورده است اگر خدای خواهد که جمله پیغمبران و مومنان و صالحان و اولیا و صدیقان و شهیدان را عذاب کند، تواند، و آن همه از وی عدل باشد و اگر خواهد جمله کفار و فساق را در بهشت برد، تواند و آن همه از وی فضل باشد، و در شرح علمی آورده است ظاهر هذا الحدیث یشیر الی مذهب اهل الحق انه لا یستحق احد ابطاعته الثواب و للباری عز شانه ان یعذب المتقین و نیعم علی الکافرین ----

ق ۱۷۳ **"و پند از حقیقت و معرفت"**:۔ ... مثل التصوف مثل علة البهرسام... تمکنت آخرست یعنی تحیر... بعلم حاله فاذا کوشف تحیر...

ق ۱۷۳(ب) **"و شب و روز در تحصیل علم لازمت نماید"**:۔ بدانکه علم بر دو نوع است یکے آنست که ترا بخدائے رساند چنانچه همه طاعتها و دیگر آنست که ترا از خدائے عز و جل دور کند، چنانک همه معاصی، علم این هر دو نوع بر جمله آدمیان فرض عین است و اهم... است و این علم اعضاست، اما انچه در

... بود از اوصاف آں ہم آں ہم بر دو نوع است۔ یک دو صفات مقرب است الی اللہ چنانک توبہ و (زہد) و توکل و رضا و تسلیم و مانند این و نوع (دیگر)، صفات معبد (مبعّد) است، چنانک حب الدنیا و حب مال و حب جاہ و حقد و حسد ... و بخل و مانند این، علم این ہر دو نوع نیز (فرض)، عین است کہ بے علم ہرگز عامل نتواند شد، و بے علم وصول بمقصود نہ۔

ہر کہ درین راہ در آید او را علم طریق باید آموخت، تا درین را بتواند رفت یا خود در حمایت کسی بہ رود کہ این را می داند و این راہ رفتہ بود تا ہر چہ از و بیند و بشنود بر آن رود۔ علم آن کس علم او کردد، اما علم عبادات بر علم طریق مقدم باید داشت کہ بے آن راست نیاید، اما علم معاملات کہ ما یحتاج او نیست، چنانک علم نکاح، ہر کسی را کہ زن بخواہد کرد و علم حج ہر کسی را کہ بر و حج فرض نیست، و مانند این، او را سود نہ کند بعضے علما درین حدیث طلب العلم فریضۃ علی کل مسلم و مسلمۃ، علم ... خیر مراد داشتہ اند شہادۃ و صلواۃ و زکواۃ و صوم و حج و بعضے گفتہ اند کہ مراد ازیں علم ہماں قدر باید کہ ما یحتاج اوست، و بعضے این تاویل کردہ اند کہ العلم فریضۃ فی وقتہ، برائے ہر وقت را علم فریضہ است، بحسب آں وقت، چوں وقتے در آید، علم آن وقت طلب کند، کہ درین وقت مرا چہ باید کرد۔ "معدن المعانی"

ق ۴، ۱ (ب) **"علماء آخرت نہ علماء دنیا"**:۔ "علماء سوء (کے) کسانے را گویند کہ روئے ایشان بجانب دنیا باشد و پشت ایشان بجانب عقبیٰ، کہ از تحصیل علم ایشان محض دنیا بود نہ آخرت۔"

علم کو بہر کاخ و باغ بود و آں ہمچو ...

ایضاً **"علم آخرت نہ علم دنیا"**:۔ علم دنیا آنست کہ ترا بر در سلاطین و امراء و ملوک بردیا ترا قاضی و مفتی کنند درویشے شیطان را دید نشستہ بیکار، گفت اے ملعون چرا بے کار نشستہ، گفت علماء دنیا پدید آمدہ اند مرا کارے نماند ؎

ایضاً **"ربنا ظلمنا انفسنا"**:۔ مخدوم جہاں را عرضداشت کردہ شد آدم علیہ السلام تنہا بود پس بلفظ جمع "ربنا ظلمنا انفسنا" چون آید، فرمودند سلمہ اللہ کہ حوا در ذات یار بود، یعنی خوردن دانہ گندم بعدہ عرضداشت کردہ شد۔ اہل بیت کسے کہ معصیت کند مرد را شاہد کہ در مناجات زن را بخود در آرد (فرمودند آری) ... مخدوم نبشتہ شد بیت:

...اگر اسلام آسان بدے ہر کسی چون شبلی و سلمان بدے

تا نگردی تو مسلمان از دروں (کے تو خواہی) شد مسلمان از بروں

ق ۱۷۵ **اول مرتبہ از مراتب مرید راہ شریعت است :-** راہ شریعت رفتنی است بتنقیہ ظاہر ... حاصل آید و مؤدب شود و مہذب کردد و شایستہ ابساط قربت گردد ، و راہ طریقت رفتنی است تصفیہ باطن را ... شود و قبول عیب را مہیا شود از خود دور کند و بحق تولا کند ، در ہیچ حال بخود ... نکند و از خود عبارت نکند و این ... روئے ندہد ، و راہ حقیقت رفتنی است ... اضافات را تا وحدانیۃ الذات ... تا ترا بچیزے ... اضافت می کنند یا چیزے ... اضافت می کنند راہ حقیقت ہیچ رفتہ ...

ایضاً "چون بر شرایط شریعت ، مواظبت نمود" :- المراد بالشریعۃ مع امر اللہ تعالیٰ و رسولہ ، بہ من الوضوء و الصلوٰۃ و الصوم و ادا ء الزکوٰۃ و الحج و طلب الحلال و ترک الحرام و غیر ذلک من الاوامر و النواہی و الطریقۃ (۱) الاخذ بالتقوا و ما یقرب الی المولا ، من قطع المنازل و المقامات و کل مقام طریقۃ و الحقیقۃ فہی الوصول الی المقصد و مشاہدۃ النور ہ ہ

شیخ عبد اللہ انصاری قدس اللہ روحہ العزیز فرمودہ است ، شریعت خدمت است و ازاں را ستگاری است ، طریقت حرمت است و ازاں برخورداری است ، حقیقت حق است از دون او بیزاری است ہ ہ

ق ۱۷۶ (ب) **و در ارادت معشوق باختن :-** زیرا کہ محب را خلاف ارادت محبوب کردن جائز نیست ، از حکم محبت این است کہ محب کار بر ارادت محبوب کند و خلاف امر کند ، اگر ترک ارادت کند ، کار بامر کند خام بودے و این جائیست کہ محب را ارادت معلوم گردد ، و اگر اینجا وارد کنند کہ ادنیٰ درجات محبت موافقت است ، بس این کہ خلاف امر کند مخالفت لازم آید نہ موافقت ، جواب اینست کہ مخالفت صوری است ، از روی معنی موافقت است ، زیرا کہ کار بر ارادت محبوب کردن مخالفت نگویند ہ ہ ہ ملفوظ خدمت شیخ .

اس جگہ پر "معدن" کی یہ عبارت بھی نقل کی گئی ہے :

" و این جائیست کہ ارادت محبوب معلوم گردد ، و اگر کسی گوید کہ اطلاع بر

ارادت محبوب . . . شود، جواب آن است که این چنین مردانرا از حق . . . در دل ایشان تعریفات است که در خاطر خود . . . و می شنوند که این مکن و این بکن ایشان هم بران روند، اگر مالی بیش آید اگر بدان تعریف که از حق . . . در دل ایشان . . . و اگر بشنوند مگیر . . .

"معدن"

ق ۱۷۶ (ب) "مرید ابلیس صفت باید" :- در باختن کل یعنی چنانچه او مخالفت . . . خود را در باخت، هم چنین باید که صادق صفت باشد، آنگاه از وی کاری آید . . . دید بس چه خواهد کرد.

ق ۱۷۸ ب "ابوالقاسم گرگانی رحمة الله فرمودے" "ہمیں بزرگ یا ابو علی فارسی گفت" :- دیگر دعاگوی ضعیف گل برده بود سر مبارک . . . و با این بے چاره در سخن شدند مولانا خواجه . . . نشسته بود گفت مولانا تو بهاری باشی . . . آوردن هر بار چیست راست بگو از کم . . . چون بنده ضعیف این سخن از زبان مبارک شنید متحیر شد و ظن برد نباید که نا . . . داده باشد گفتند رسم بهاریان این . . . کردند این ضعیف دریافت بنوع این بے چاره آغاز کرد گفت آنچه صدقه برسدی خورم و گل برائے مخدوم رامی آر . . . مولانا خواجه را گفتند که . . . است هیچ وقتی بغیر گل نیامده است . . . در ملفوظ شیخ فرید الدین افتاده که مرد بدست خالی بر شیخ آمده فرمود وسبزه نیافتی در راه که بر دست می کردی و می آمدی

که طایفه، صوفیان همه وقت در طلب عزوجل آیند پس تفاول را این چنین فرمایند . . . حاصل آید نه از برای طمع و غرض . . . نعوذ بالله منها هم ازین جاست که اهل تصوف میگویند اگر کسی بر کسی قدحے بفرستد باید که در آن قدح شکر یا شربت باشد برای تفاول گرفتن اهل تصوف . . . هم چنین اگر خوان کسی بر کسی بفرستد باید که نانی باشد . قطره بود بعده فرمودند محمد شاه روزے یارے را گفت وقت ببین چه مقدار . . . شده است یار گفت وقت زوال شده است محمد شاه فرمود لازوال بامراز وال است گفت الک مال کردند و هم چنین یکی پیش رفته بود برای امامت کردن را اول رکعت اذا جاء خواند بعد از اذا جاء تبت باید خواندن امام دانا بود همان اذا جاء مکرر خواند برای تفاول را هم هم

ق ۱۷۹ (ب) مثنویات :-

پروانه چو نور ذات یابد — اثبات . . . . . .

. . . فرشے ملکوت در نوردد — بس . . . . . گردد

چون نیستی تو شد محقق — خیزد همه نعرهٔ انا الحق

نوراللہ بدریائے نور رسد و دریائے نور را بہ بیند ۔ اے درویش ہمہ نور او باشد کہ او را
بتواند دید و بتواند شناخت ہم ہم

ق ۱۷۹(ب) **"نفس از راہ شریعت"**:۔ مثنویات ؎

از تن بحر ہم نفس بشتاب . . . . . .

از نفس بدل زدل . . . . منزل چہ طلب کنی . . . .

زین جان بجہان آشنائی و آنگہ بحریم کبریائی

ق ۱۸۰ **"واین معنی را توحید مطلق خوانند"**:۔ اے درویش اگر . . . . . وبدریاء وحدت
رسی و در دریاء کنی عاشق و معشوق و عشق را یکے . . . . . عالم و معلوم
. . . . این اسامی جملہ در مرتبہ وجہ اند، چوں در گذری و بذات رسی،
ہیچ این اسامی نباشد مجرد باشد ہم ہم

ایضاً اگر یک کس از دوستان او ترا قبول نکرد زشتی، و اگر یک از دوستان او قبول کرد بحق پیوستی
(انصاری)

ق ۱۸۵ **"من اتی مسجدا..."** ترجمہ کسے کہ آید مسجد را پس او زیارت کنندہ است خدائے را و واجب
و سزاوار است بر زیارت کردہ شدہ کہ تعظیم و نوازش کند زیارت کنندہ خود را ہم

ق ۱۸۵(ب) **حقیقت ماہو الانسانیۃ کما ہو"**:۔ کے در . . . وہر کہ درین باب چیزے نبشت، و گفت از اوصاف
اخلاق آں نبشت از عین آں یعنی نہ از حقیقت . . . می رود و در ہر صفتے صد ہزار عجائب
و غرایب می آید و اگر خود دراں نظر می کند این آب و خاک . . . اگر خود از جائے دیگر
ست پس این جا چہ کند . . . و این را با این چہ نسبت پیش حیرانی . . . اگر گوید ہم از
دست ترین کافر شود . . . اگر ہم از خاک و آب و دانہ این ہم کفر کہ . . . آید ہم سرگردانی
است و اگر کسی را . . . بس او در میان نہ او چہ داند . . . حیرتے پیش نیست بیت
انچ می دیدم نیارم . . . ہیچ راز . . . چنانک پروانہ گرد . . . شمع می گردد ازو . . .
خود را بر شمع زد پروانہ کجا ماند ازو . . . در ملفوظات عین القضاۃ چندیں جا نبشتہ . . .
چنین چنین شد تا عارف شد، چون عارف شد . . . شد کہ داند کہ چہ شد و ہم در مکتوب

نبشتہ است عارف چوں بدیشاں رسید بے نشان شد اگر از و نشان بریدہ شد
گویند ہنگے فرود برد و اگر کسے از د نشان گوید . . . الصال و اگر کسے از و عبادت کند
گویند . . . مرد حیران چوں رسد آن جائے گاہ . . . و گم کردہ راہ ہر چہ زد توحید بر جانش
رقم جملہ گردد از واد نیز ہم . . . ھ

ق ۱۸۵ (ب) "اے برادر ترا آنکہ مسجود ملکہ کردہ است :۔ اے برادر معلوم است کہ یک عالم فرشتہ مقدس
و مطہر خاک را سجدہ چوں کند و خاک خلیفہ چون بود۔ ھ

ایضاً انچہ بعضے از مدعیان متصوفہ در باب روح گفتہ اند بیان بزرگی روح کردہ اند، نہ بیان
حقیقت وے، چنانک امام غزالی علیہ الرحمۃ گفتہ است لطیفہ، ربانیۃ عالمۃ مدرکۃ، بزرگے
دیگر گفتہ است شعلۃ الصوتیۃ این ہمہ بیان بزرگی شان اوست نہ بیان ماہیت او ھ م

ق ۱۸۶ پیر ذکرہ اللہ بالخیر :۔ . . . وازالیہ یعود "بوے وصال می آید، بے چارہ . . . و بدا بوے وصال
می آید . . . پیدا شود او باشد، اے برادر اینچ از و پیدا شود در رو تا پیدا شود . . .
او دیتی بود و ذلک سر لا یمکن کشفہ بلسان المقال، غلام آن سالکم کہ سر منہ البدا، والیہ یعود
در آیت ارجعی الی ربک باز طلبد و بیابد، آرے باز گشتن از میان نہ راہ از بدایت . . .
اظہار کند بیت :

اول چون . . . . . من آخر نہ بدور سد سر رشتۂ من . . .

آں مراد را قانونی بود بس چوں خواہد کہ ازاں نقل کند سوئے معرفت ربوبیت واجب است کہ حاصل کند برائے
خود را فطرتے دیگر و طریقے دیگر و عقلے دیگر۔ بخلاف آن عقل کہ بداں معرفت، جسمانیت کردہ
است بس این جا معلوم شد کہ برائے معرفت روح را عقلے دیگر باید و آن در عالم مکاشفہ تواند بود۔

ایضاً ارسطاطالیس گفتہ است کہ ہر کہ خواہد در معرفت الوہیت شروع کند، بس گو مر خود را فطرتے
دیگر حاصل کند امام فخر الدین رازی رحمۃ گفتہ است کہ این سخن او موافق وحی و نبوت است
کہ حق تعالیٰ مراتب تن را ذکر کردہ است ولقد خلقنا الانسان من سلالۃ من طین الیٰ
قولہ فکسونا العظام لحما وچون کار تعلق روح بتن رسید گفت ثم انشأناہ خلقا آخر و این
تنبیہ بران کہ کیفیت تعلق روح بتن بر قانون گشتن نطفہ از حالے بحالے نیست بلکہ این نوع

دیگراست. بخلاف قانون دیگر که پیش رفته است، بس هم چنین مردم... کند ....

ق ۱۸۶ هر چه در طور علم و عقل است در تحریر گنجد عبارت آید اما این کار که عقل و علم ازان ... درونیش است آن را که تواند نبشت با این همه... بشنو: مثنویات عشق برتر ز عقل و ... لی مع اللہ وقت مردانست... کفر و دین عقل تا... بود ... عشق با کفر و دین کدام بود عشق را امروز و فردا کے بود... کفر و دیں این جا و آن جا کے بود.

این جا ہر آئینہ در خاطر چیزے بگذرد اے برادر می دانی کہ تکلیفات دایر بر عقل است و وجود او عدماً و طور عشق برتر از طور عقل است و آنک گویند ماورائے علم و عقل کارے ہست، چون آں جا رسد بداند و ببیند ہمیں است ؏

ق ۱۸۸ "ولاتتفکروا فی ذات اللہ":- و تفکر کردن نہ آنست کہ سر در گریبان کند و اندوہ خوردن ... گیرد و یا در خواب رود، باید کہ از دنیا و خلق و از جملہ مشغولیہا فارغ گشتہ بود، پس تفکر کند... آداب.

تفکر در پنج چیز باید کرد، یکے در... و نشانہا بر ہستی خداوند عزوجل .... در آلاء و نعماء او عزوجل، سیوم در... آخرت و ثواب و عقاب او، چہارم... وے بدان سرائے، پنجم اندر احسان خداوند عزوجل در حق خویش و جفاء خویش در حق... ثمرۂ کہ تفکر اندر دلیلہا و نشانہا... کہ یقین او زیادت شود و ثمرۂ تفکر... و نعمہا آنست کہ محبتش ... و ثمرۂ تفکر در ثواب و عقاب آبجہان آنست... طلب زیادت شود و در جہد کردن اندر طلب آں قوت یابد، و سبب بہ آں ایستادن شود... معصیت... زیادت شود، و ثمرۂ تفکر در بار گشت وے بدان جہان از سکرات موت و تنہائی گور و احوال قیامت آنست تا زہد... بفزاید، و قوت گیرد و آمادگی کردن مرگ... آید اما ثمرۂ تفکر در احسان خداوند و جفاء خویش آنست کہ خوف و شرم زیادت شود.

ق ۱۹۰ "تفکر محصور و محدود باید":- ... محصور و محدود نیست... راہ بد و کجا بود... در تعطیل افتد یا در تشبیہ:

ابخ نزد تو بیش ازاں رہ نیست غایت وہم تست ا.. نیست

ق ۱۹۰ (ب) "تفکر":- ... است یکے تفکر در عیبہا نفس خود ست، این چنین تفکر بمنزلہ عبادت یک سالہ...

رسول خدائے صلی اللہ علیہ وسلم تفکر ساعتہٍ . . . دیگر تفکر در نعمتہا ر خداوند . . . بر شکر و طاعت
ایں چنین . . . دیگر تفکر در آسمان و زمین . . . تا حاصل بود مراورا . . . بمنزلۂ عبادت ہمہ
عمر است و زیادت . . . گذشت نیز احادیث وارد ست آوردن بفر . . .

ق ۱۹۰ (ب) "چنین تفکر باشست سالہ عمل برابر باشد" :- زیرا کہ عمل حرکت تن است و تفکر حرکت دل است و دل سریع الحرکت است بحکم آنک لطیف و خفیف است، ہر چہ تن بشست سالہ عمل مسافت قطع کند دل بحکم سرعت و لطافت بیک ساعت قطع کند، سالک را در تفکر وقتہ . . . کہ قوت بحرکت می رود، بہ تکلف خود را در نماز می آرد . . . در قرآن نظیر ہست کہ یوم تبلی السرائر فما لہ من قوۃ و . . .

ق ۱۹۱ (ب) "تا تفکر دران کنم" :- بیت : ؎

بسیار خواستم کہ نہم سر بر آستانت — من خواستم ولے چہ کنم چون خدا نخواست
تدبیر کند بندہ و تقدیر نداند — تدبیر بتقدیر خداوند چہ ماند

ق ۱۹۲ مکتوب شست یکم در تجرید و تفرید :- تجرید بر دو نوع است، تجرید ظاہر و آن آنست کہ برہنہ باشد، ظاہر او را از املاک و تجرید باطن و آن آنست کہ برہنہ باشد باطن او از اعواض بر تجرید ظاہر بے ملکی نہاد و تجرید باطن و آں بر ترک ایخ از وے مجرد گشت، عوض طلب نہ کند، نہ در دنیا و نہ در عقبیٰ برائے آنک عوض دادہ را باشد، مجرد را ہیچ چیز نباشد کہ بدہد تا عوض طلبد و تفرید آنست کہ فرد باشد از اشکال، یعنی انس نہ کنی با ایشان بلک وحشت گیرد و از ایشان و فرد باشد در احوال از احوال، یعنی نہ بیند مر نفس خود را حالے بلک غائب شود بر ویت محوّل حال از حال فرد باشد در افعال و آن آنست کہ باشد افعال او و خدائے را بغیر عجب نفس و زبان.

ایضاً تجرید آن بود کہ ہمہ بدہی و نظر از کل کون برداری تا مکافات دادہ باتو دہند اے برادر ایں ہمہ تا بستانی تجارت بود باقی تو دانی . . . طوالع

ق ۱۹۳ . . . از پے شہرت زمانہ غسلے زدہ بہر . . . . . .
. . . . . قطرہ آب دیدہ . . . . . .
. . . . . پدید گردد آن . . . . . .
این اشارت :- . . . مجرد از صفت شو در محیط . . . . . .

از غیر خدا چو غسل کردی خود بارد گر.....

ق ۱۹۵ "کلا انہم عن ربہم یومئذ لمحجوبون":۔ بمعنی حقا کہ بدرستی کہ ایشان کافران از پروردگار خویش در روز قیامت حجاب شدگانند۔

ایضاً شیخ الاسلام عبداللہ انصاری فرمودہ است الٰہی کدام دوزخ است صعب تر از بے تو داشتن یا کدام بہشت است بہتر از با تو زندگی گذاشتن است۔

ق ۱۹۶ وگاہ مشقت ہم چوں روز احد ہفتاد صحابی در یک روز شہید شدند و ہفتاد زن بیوہ شدند۔

ق ۱۹۷ "گاہ بروز بدر":۔ کسی ہم چون روز بدر اول حرب کہ بود مصطفیٰ را ص ل ع م در روز بدر بود۔

... علیہ السلام نماز... بو جہل بد بخت ... در گردن مبارک رسول علیہ السلام انداختہ پس این چنیں بلا ہا رسول علیہ السلام کشیدند ہم ہم

ایضاً "...راہ دین از فضیحت ہائے خویش پاک باید داشت":۔ یعنی صفات غضبی و شہواتے: بیت ؎

خشم و شہوت بزیر پا در آر ۔ تا مگر آدمی شوی یک بار طوالع

ایضاً **آفتہای بشریت**:۔ صفات بشری بیشی و بیشی جستن است و عزو ریاست طلب کردن است بر خلق خدائے افزونی جستن است۔ شرح تعرف

ق ۱۹۷(ب) **وعصیٰ آدم ربّہ**:۔ یعنی بے فرمانی کرد آدم پروردگار خود را۔

ق ۱۹۸ **خلقت بیدی**:۔ ترجمہ آفریدم آدم را بدو دست قدرت خود۔

ایضاً **الاعجوبہ**:۔ کار عجب۔

ایضاً حور جمع حورا، عین جمع عینا مدارک،

ق ۱۹۸(ب) دست دوستی ہمیشہ در خون است حجرہ عافیت ازین خوی بیرونست

ق ۱۹۹ شیخ عبداللہ انصاری قدس اللہ... فرمودہ است چون جرم من منم توبہ من چیست و من اگر بدین توبہ رسم در دو عالم چون من کیست۔

و معنی الحدیث ان غفلت عن ذکر اللہ ساعۃ بعارض یعرضنی تتدارکتہ بالاستغفار مایۃ مرۃ تکفیراً لغفلۃ وتعلیماً للامۃ ہم ہم

صدیقان از گناہ پشیمانند از طاعت خجل عذر بزبان و تشویر در دل انصاری

ایضاً قاضی حمید الدین ناگوری علیہ الرحمۃ در لوائح آوردہ است الخ خواجہ عالم فرمودانی لاستغفر اللہ

کل یوم مایۃ مرۃ استغفار از گفتن نود و نہ نام بود یعنی از کمال شوق در غلبات عشق او را در روزے
بنود و نہ نام بخوانم چوں بعظمت و جلال کبریاء از مکاشفہ شوم از گفتہ استغفار کم نود و نہ بار برائے
نود و نہ نام و یک بار برائے استغفار ہم

ق ۱۹۹ (ب) چہ شناسد کمال دہقان را دانہ در چاہ و تخم در گندم

ق ۲۰۰ چو پاکان را استغفار باید کرد ناپاکان را چہ باید کرد ۔ انصاری

ق ۲۰۰ (ب) "التائب من الذنب الخ" :- یعنی توبہ کنندہ از گناہ ہم چو کسی است کہ نیست گناہ مر ....

ق ۲۰۱ "وقتلت نفسا یاموسیٰ" :- ... گوید چون انبیاء را در ... قصد و نیت بخلاف
کردن معنی عتاب چیست جواب آنست کہ اگرچہ قصد نیست با این ہمہ معاتب باشند از بہر بزرگی
مرتبت ایشان و بلندی منزلت ایشان، یعنی بزرگان را ... بگیرند و خوردگان را ... نگیرند
کہ المخلصون علی اخطر عظیم ... آنست کہ تا زجر بود مر دیگران را کہ از ایشان با این بزرگی محل
ایشاں این مقدار نگذاریم از دیگراں ... این تنبیہ کردنست ۔

ایضاً قال اللہ تعالیٰ ... قال ھذا من عمل الشیطان ... اشارۃ الی القتل ... جعل
قتل الکافر من عمل (الشیطان ... ظلما لنفسہ واستغفر منہ ... مستامنا فیہم فلا یحل لہ ...
الحربی او لا لہ قتلہ قبل ... فی القتل وعن ابی جریج ... یقتل ... لوم "مدارک"

ق ۲۰۱ (ب) در تذکرہ لاولیاء آوردہ است تقوی آن بود کہ ظاہر آلودہ نکند بمعاصیہا و باطن بفضول ۔

ایضاً اصل التقوی اتقیاء الشرک ثم اتقیاء المعاصی ثم بعدہ اتقیاء ... ثم یدع
بعدہ الفضلات قال ابو ... الرّوذباری التقوی ما یبعد ...

ایضاً در منہاج العابدین است حد تقوی بالغ و جامع آنست کہ پرہیز کنی از ہر چیزی کہ در کار
دین زیان دارد و آں معصیت است و فضول ...

ایضاً ترجمہ پستر برھانیم آنکسانی را کہ پرہیز کاری کردند ۔

ق ۲۰۲ خدای تعالی دوست دارد پرہیز کارا یرا ۔

ایضاً روزے کہ برانگیزیم پرہیز کارانرا بسوی رحمٰن گروہ گروہ ساختہ ام مر بندگان خود را کہ
صالح اند چیزی را کہ ہیچ چشمی ندیدہ و نہ ہیچ گوشی شنیدہ است و نہ گذشتہ است بر دل
ہیچ آدمی ۔

ق ۲۰۳ بے نیاز انیم ۔

ایضاً شریکان ۔

ایضاً جان ہمہ جانہاء آشیا خداست

ق ۲۰۳(ب) اگر کسی گوید چون قصد بنو د مظالم در خفت آسماں از کجا شد جواب آنست کہ تقصیری بودہ باشد و تقصیر جائز المواخذہ است چنانک انبیار اصلوات اللہ علیہم اگرچہ در آلات قصد نیست با ایں ہم معائب اند ... مرتبہم ۔

ق ۲۰۴ پیش تو این سنگ ریزہ ساکت است ... پیش ما حقاً فصیح و ناطق است ۔ خلاف نیست کسی را اہل ملت در تسبیح حیوانان اما اختلاف در تسبیح جمادات است معتزلیان روا ندارند و اہل سنت و جماعت روا دارند چنانک خدای گفت "وان من شیٔ الا یسبح بحمدہ" عموم ذکر کرد ہمہ اشیار را و نام شیٔ بر جماد و بر حیوانات افتد در قصۂ داؤد یاد کرد علیہ السلام "باجبال اوبی معہ والطیر" ای سبحی معہ والطیر و نیز در خبر آمدہ ۔ است روزی پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم پارۂ سنگ ریزہ از زمین بر داشت اندر کف وی تسبیح میکرد چنانچ ہمہ یاران بشنیدند باز ابوبکر را داد و اندر کف وی نیز تسبیح کرد و باز فرمود تا عمر را دادند اندر کف وے نیز تسبیح کرد و باز عثمان و علی را رضی اللہ عنہم، ہمچنین آنکہ بر زمین افکند تا بعضی علماء این خبر را حجت آوردہ اند بر ترتیب خلافت کردند بر افکندن انقطاع خلافت را ... شرح تعرف ندانند لشکر خدائی مگر خدایی ۔

ق ۲۰۵ قال بعض اہل الریاضۃ الشوق فی قلب المحب کالفتیلۃ فی المصباح والعشق کالدّھن فی اللوّر، و در مکتوب محبت و عشق است تا در دوستی قدم می نہند مشتاق گویند و چوں چنان شود کہ فنا و بقا خویش یکبارہ در وجود دوست تلف کنند و عاشق گویند ۔

ق ۲۰۶ از آنجا کہ

ق ۲۰۷ ترجمہ :- خدائے تعالیٰ بردارد ... ،

ق ۲۰۸(ب) چوں میان بدو مقام و نہایت مقام تفاوت بسیار است، ہر چہ بہ بدو مثبت باشد بہ نہایت منفی باشد چنانچہ روایت کردہ اند از پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم کہ فرمودہ است لا ایمان لمن لا امانۃ لہ ولا دین لمن لا عہد لہ نفی ایمان الامانۃ لا ایمان العقد زیرا ک ایمان

امانت خلق را ایمن کردنیست و ایمان اعتقاد تصدیق است بس اینجا نفی ایمان امانت است نه نفی ایمان تصدیق، چنین اینجا نفی حقایق ایمان ست نه اصل ایمان۔

ق۲۰۸ب اعلم ان لا مانتہ و وفاء العہد من مواجب الایمان والدین فنفیہما عبارۃ عن نفی مواجبہا مجازاً یقال فلان لیس برجل اذا لم یقم بمواجب" الرجال و نظایرہ کثیرۃ واستعارۃ نفی الایمان نفی المواجب مبالغۃ فی نفی المواجب ہذا ظاہر۔۔۔ ان الایمان بدون مواجبہ کلاہما ہم

ایضاً جوانمرد اہمہ خلل از ایمان۔۔۔ مغرور کہ مومن چرا۔۔۔ ومن الناس من یقول آمنّا باللہِ وبالیوم الآخر وما ہم بمؤمنین۔۔۔ بقرآن در قرآن میکو۔۔۔ (من یرد) لآخرۃ نزد لہ، (ومن یرد) حرث الدّنیا نوتی (ممہا) نصیب معنیش بس ۔۔۔ بطلب دنیا خرجہا ... واورا ... آخر ایں مایہ دانی چون نفس۔۔۔ کند بدروغ برین محکش زن۔۔۔ حقیقی طلب کن عین القضاء

ق۲۰۹ فی التعریف یایہا الذین آمنوا رسما آمنوا تحقیقا۔

ایضاً (الفخار سفال)

ایضاً (المہین خوّار)

ق۲۰۹(ب) باز چوں نوبت بتو رسید انتظار برداشتند

ایضاً النسب خویشی۔

ایضا قال علیہ السلام لو کانت الدنیا برکۃ دم۔ لایشرب المومن الا الحلال۔

ق۲۱۰ (دھن)

ایضاً (پاک)

ق۲۱۰(ب) یعنی اوصاف ذمیمہ را باوصاف حمیدہ بدل کن۔

ق۲۱۱ ... آب خور۔

ایضاً واگر اطاعت کنی تو بسیار کسی را کہ درین زمین اند گمراہ کنند ترا از راہ خدای تعالیٰ۔

ایضاً ترجمہ :۔ خدا تعالیٰ پاک است قبول نکند مگر پاک را۔

ق۲۱۱(ب) اگر اطاعت کنید راہ راست بیابید۔

ایضاً جون

ق ۲۱۱(ب) برآمده است واقف است و بداند.

ایضاً لَقَف تلقّف سبک گرفتن چیزی۔

ایضاً تالف باہم پیوستن۔

ق ۲۱۲(ب) . . . تو عتق است چو آنجا برسی و خود بزبان حال گوید چون کن۔

ق ۲۱۲ . . . آن محبوب . . . من بداں . . . نبودی محبت آن

ایضا می یابم من ملامت را در دوستی تو . . . از جہت دوست داشتن فریاد تو . . . ملامت کنند مرا ملامت کنندگان . . .

ایضاً در فصول شیخ احمد غزالی آوردہ است یکی در پیش ابوالعباس قصاب رفت شمیری حائل کردہ گفت کجا می شوی گفت بغزا گفت تا جہ کنی گفت تا کافری گشتم ابوالعباس گفت و محاسن خود بگرفت این موی سبید خاک مائی آن کافر وی کہ تو او را بریں تیغ نخواہی کشتن . . . کافر نفس کن قاتلوا الذین یلونکم من انفسہم . . .

ق ۲۱۳(ب) اگر بودم گیرندہ دوستی را ہر آینہ میگرفتم دوست ابابکر را ولیکن مارسما دوست ان خدائے است۔

ایضاً اراد بہ . . .

ق ۲۱۴ این مرتبہ برز کرا . . .

ایضاً ترجمہ :۔ در آن حال حکایت کنندہ است از خدای تعالیٰ من نزدیک گمان بندہ خود کہ بمن دارد بس کو کہ گمان کند آن بندہ آنچ بخواہد ای مزداننده ام بگمان ازاں بندہ خود کہ بمن دارد . . . موافقت دانستگی وی۔

ق ۲۱۴ اعلم ان عند معناہ لغۃ حضور الشی وھو لا یلیق بصفات اللہ لتنزّھہ عن الغیب والحضور لا ان العلم من لوازمہ فیکون المعنی انا عالم بظن عبدی۔

ق ۲۱۶(ب) پاک نکنم ذات خود را از بدی بدرستی کہ نفس بسیار فرمائش کنندہ است بہ بدی۔

ق ۲۱۶ این جنا اشتغال بود بغیر حق نہ معصیت کردن

ق ۲۱۶(ب) . . . . . .

ق۲۱۶(ب) ایں چنیں . . . هرچه بیش . . . ازایشاں هلال بود . . . کسی اندر جان کندن باشد . . . رسول را پرسیدند که هلال را داست ولیکن باایں . . . پیغامبر ایمان آورده . . . جبرئیل را یغرسنا . . . وعمر وعلی را بشارت داد که . . .

ایضاً خلق رمیده اند و باکس نیامیخته و نیز مراد نفس خود طلب نکرده اند برهنگی وکرسنگی بکشیدند تا خلق ایشانرا دیوانه نام کردند چنانکه یکی . . . همواره می رفتی واله دو چشم سوی آسمان مانده جنان جون . . . نظاره کند اگر کسی بیش او آمدی نشناختی وباکس نیامیختی . . . وچشم سوی آسمان مانده گفت از بهرانک دل وی بعرش متعلق . . . هیچ تقصیر نیفتادی واویس القرنی بود بروزکاری . . . مادر مشغول وسوی پیغامبر نیامد خدائے عزوجل . . . . .

ایضاً در تذکره آورده است چون مردمان از بس او بیرون آمدند بایزید نگاه کرد گفت اینها کیانند گفتند باتو محبت خواهند داشت گفت خدایا من از تو میخواهم که خلق را بمن از خود محجوب مگردان بس خواست که محبت خود را از دل ایشان دور گرداند ورحمت خود از راه ایشان بردارد نماز بامداد بگزارد ودر ایشان نگریست وگفت " انّنی اَنَا اللّٰه لَا اِلٰه اِلّا اَنَا فَاعْبُدْنِی " گفتند این مرد دیوانه است اورا . . .

ایضاً جنی من خدایم نیست هیچ خدای مگر من بس پرستش بکنید مرا

ق۲۱۷ منفرد. تنها، انفراد. تنها شدن.

ق۲۱۸ جها دیدم.

ق۲۱۸(ب) لکم قوله تعالیٰ: وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا مِّنْهُ

ق۲۱۹ این در سورهٔ یونس است.

ایضاً یعنی بستر گردانیدیم ما شمارا خلیفه ما در زمین وگردانیدیم شمارا بادشاهان.

ایضاً . . . میگویند.

ایضاً دوست میدارد آن خدای ایشانرا ودوست میدارند ایشان آن خدائے تعالیٰ.

ق۲۱۹(ب) یعنی بدرستی وجودی در مقعد که توانا است.

ق ۲۱۹(ب) یعنی هرکه همت که بخواهد زراعت دینار ابد هیم آنرا ازان دنیا و بناشد مراو . . . از جنس هیچ نصیبی . . .

ق ۲۲۰(ب) دیدند۔

ایضاً کنند۔

ایضاً هذا مذهب الفلاسفه

ایضاً برادر

ق ۲۲۲(ب) کسب نیکو تر و اگر ترک بخدار ساند و کسب . . . . .

ایضاً یعنی اگر بودی دوستی تو راست هر آئینه فرمان برداری میکردی لو او را بدرستی کرده دارنده مرکسی راکه دوست میدارده او را فرمان داده است

ایضاً تعصی الاله وانت تظهر حبّه ؛ هذا العمرک فی الفعال بدیع

ق ۲۲۳ . . . میکردند۔

ق ۲۲۳(ب) . . . . . وآن شرط آن باشد . . . دهنده حق را بیند و مانع حق . . . اگر بیاید ازان کس شاد نگردد و اگر . . . باوے . . . نشود و اگر بیاید . . . کار بندد جز بضرورت۔

ق ۲۲۷(ب) . . . اند الصوفی مالهٖ مباح و دمهٖ هدر چوں مال او و دم او بدر . . . از کجا آید و دیگر آنک ایشاں هرچه به کسے دهند باز نستانند که . . . مروت نبود و ایشاں هرگز ترک مروّت بر خود روا ندارند که آن از صفات نقصان است

ق ۲۲۸ اخوت آن را گویند که تصوف . . . و ملک دیگرے ، چوں تصرف صاحب بود . . . حاجت اذن . . . بود . . . که نزدیک . . . گفت می خواهم که با تو . . . مواخات بندم برائے خدائے را گفته دانی که حق برداری و مواخات . . . گفت بیان کن تا بدانم گفت آں . . . احق بدینارک و درهمک یعنی آں کس گفت بدیں مرتبه نرسیده ام۔ ابو هریره گفت پس تو برادری و اخوت را . . . شرح آداب۔

ق ۲۲۹(ب) یعنی کسی رهنمونی کند بر کار نیک بس مراورا مقدار ثواب عمل کننده باشد ؏

ق ۲۳۱ ... قوم ... نوشیدن است۔

ایضاً یعنی بہترین قوم خدمت کنندہ درمیان ایشاں ست۔

ایضاً من خدم خدم

ایضاً زیراک بنائے خدائے بر مشیت است نہ بر قیاس

ق ۲۳۱ (ب) غلمان بچۂ کافراں

ایضاً یعنی شقفت پلیش از آب و خاک است

ق ۲۳۲ لفظ قیامت مشترکۃ الدلالۃ است ... البصائر ... برآں روز معین اطلاق کنند و آن را ... می گویند و بروز مرگ طبعی اطلاق می گویند و قیامت صغریٰ می گویند من مات فقد قامت قیامتہ اشارت برین معنی است و بر حالت اصول عارف اطلاق می کنند آن زمان کہ کونین در نظر او بنور وحدانیت ... ولبت حوض کوثر است۔

ایضاً روح یکی است اما نشاءت و مظاہر ... اول نشاءت حسی است کہ آنرا ... التی نحن فیہا الآن و حکم این ... ولادت بود۔ تا وقت مرگ دوم ... مرگ است۔ تا وقت حشر و در آں ... عجائب بسیار است۔ آدمی ہمہ ... اخلاف خود را آنجا مشخص ... "یوم تجد کل نفس ما عملت ..." و ما عملت من سوءٍ تود لو انھا ابداً بعیداً "مثنویات باش تا با تو در حدیث آید ... تا کیاں رانشاندہ بر درِ ... ظاہر و باطن شود۔ و باطن ظاہر و ہر صفت کہ در دنیا بر آدمی غالب بودہ باشد او دراں عالم بصورت مناسب آں پیدا شود۔ غالب اگر محبت جاہ بود مثلاً بصورت پلنگی ظاہر گردد۔ "یحشر الناس یوم القیامۃ علی نیاتھم۔

"ایں بود۔ مال و جاہ آنجا وقعی ندارد۔ صورت علم و عمل بسلامت و طہارت دل سودی نکند۔ "یوم لا ینفع مال ولا بنون الا من أتی اللہ بقلب سلیم" چون بہ مرگ علاقت تمام منقطع می شود جملہ اعمال و احوال و اخلاق مشخص می گردد۔ و ہر چہ نقد باطن او بود ظاہر می شود۔ و ہر چہ در دنیا از وی صادر شدہ بود باز می بیند۔ سیوم نشاءت حشر است و ایں نشاءت عنصری مضاہیہ النشاءت الکاینۃ فی الدنیا

حذوالقدم والنعل وبالنعل۔

ق ۲۳۲(ب) اینجامی آید کہ کسے گوید کوہ احد جمادات واز جمادات محبت وعداوت درست نیاید۔ کہ دانستن محبت وعداوت لازمۂ حیات است۔ جواب آں است کہ احد، جبل یحبنا ونحبہ، ایں اخبار است از صاحب دل یعنی حضرت رسالت علیہ السلام اصحاب قلوب از جماعت چیزی داند وچیزی شنود کہ دیگری را از آن خبر نہ باشد، مصراع محجوب را ازہیچ چراغ نصیب نیست۔ تا آوردہ اند کہ اہل کشف از تسبیح جملہ اشیاء اگرچہ جماداست آگاہ اند۔ ودر "یسبح لہ مافی السموٰات والارض" سماعہا۔ دارند ایں است کہ گفت مثنوی :۔

پیش تو ایں سنگ ریزہ راکت است　　پیش ما حقا فصیح وناطق است

اندر عالم ہیچ گلی وسنگی نیست　　کز بوی وصال تو رنگی نیست

درعصمت الاولیاء، درذکر مہتر سلیمان پیغامبر صلوات اللہ علیہ آوردہ است کہ کل عالم باجزائے خود بر خالق خود عاشق اند= وطالبند ازیں معنی گفتہ اند۔ مثنویات :۔

صد ہزاراں رازدر موری نہند　　در دااسرار عشق خود شوری نہند

ذرہ ذرہ عاشقانند در ہوا　　پر شدہ از پرتوی عشق خدا

جملۂ ذرات پیدا ونہاں　　نقطۂ عشق است در ہر دو جہاں

ایضاً خلاف نیست ... حیوانات اما اختلاف در ... معتزلیان روا ندارند۔ اہل ... چنانک در قصۂ مہتر داؤد علیہ السلام یا جبال اوبی معہ ... معہ والطیر ودر خبر است کہ ... کہ حضرت رسالت وخلفاء کہ ... است ... شرح تعارف

ایضاً یعنی غمناک مگرداں مرا روز ... کہ برانگیختہ۔

ق ۲۳۳(ب) بہشت وحور وقصور ... اصحاب الیمین را بود۔ وبہشت تجلی ومعرفت ولقا مقربان را بود۔ اکثر اہل الجنتہ ... وعلیون از وی لالباب

در بہشت فلک ہمہ خامان　　... تو دوزخ آشامان

وایں بہشت خاص آن گاہ حاصل توانی کرد کہ شجرۂ خبیثا کہ آب از محبت دنیا می خورد

و بے آبی ضعیف گردانی و یقین دانید کہ حب الدنیا راس کل خطیئۃ بمقراض تقویٰ اغلو ض
ظلمات تعلقات بشری یک یک قطع کنی۔ و شہباز لطیفۂ ربانی را بازیچہ علوم یقینی پرواز
دہی و احکام و وہم و ضال را منقاد نگردی و لذات بہیمی و صبعی را پشت پائے زنی بہ خانۂ
دل را کہ محبت انوار قدس الوہیت است۔ از قاذورات طبیعت خاصہ بہ خاشاک
حدثات بہ جاروب تجلید (پاک) کنی۔ تا سلطان ازل و ابد در دل کہ خانۂ خداست . . . بردار
کبریا نزول کنند" لم یسعنی سمائی و لا ارضی وسعنی قلب عبد المؤمن" وایں تجلی
بہشت خاص است۔ "فیہا ما لا عین رأت ولا اذن (سمعت ولا خطرت) علی
قلب بشر" بیت :- ؎

عاشقاں را بجنت ملکوت نبود جز جمال یزداں قوت

. . . لیس فیہا حور ولا قصور ولا لبن ولا عسل تجلی فیہا ربنا ز اہقا۔

در دو زخم از زلف در . . . از حال بہشتیاں . . . . .

در بی تو بصحرا بہشتم خوانند صحرا بہشت بر دلم تنگ آید

ق ۲۳۴ ہر کہ خداوند را بطمع بہشت پرستد بندۂ طمع خود است و ہر کہ از بیم دوزخ پرستد بندۂ دوزخ است۔ و ہر کہ
از چیزی پرستد بندۂ آں چیز بود و ہر کہ بہ چیزی امیدوار د بندۂ آں چیز بود۔ پس ہر چہ دنیا است مردار است
و ہر چہ آخرت است زندہ است۔ و حدیث ایں طائفہ ماوراء ایں ہر دو . . .

ما را بجز ایں جہاں جہان دگر است جز دوزخ . . . مکانِ دگر است

ق ۲۳۴(ب) گر سلسلۂ زلفش بر دوزخیاں بندند در پنج نماز خود دوزخ بہ دعا خواہم

خانۂ نفس است خلد پر ہوس خانۂ دل مقعد صدق است و بس

ہر کہ جز جاناں بہ چیزی زندہ شد گر ہمہ آدم بود افگندہ شد

ق ۲۳۵ و آنک حضرت رسالت گفتہ است "اللھم انی اسئلک الجنۃ و اعوذبک من
النار" برائے (. . . غوغا را گفتہ است۔ اگر بہ عالم تحقیق نہ رسد باری بدیں دعا . . .
از دوزخ برہد و بہ بہشت رسد . . . مکتوبات

ایضاً مقصود اہل معرفت بہشت نیست بلک مقصود وصال است کہ آں در بہشت

خواہد بود۔ بس بہشت ضمناً مقصود بیش ... تا دریں آیت کہ ویدعون ربہم خوفاً وطمعاً ... اہل ظاہر ایں تاویل کرد ... خوفاً من ــ النار (وطمعاً من) الجنۃ امّا مشائخ ایں تاویل ... من القطیعۃ وطمعاً الی (الجنۃ) ہر دو تاویل راست باشد۔ یکی در ... ویکی درجۃ خواص۔ "معدن"

ایضاً طمع ضد تفویض است و طمع بر دو نوع است۔ یکی در معنیٔ رجا است وامن ... است کہ دراں خطر نیست وخواستن ... باستثناء نیز طمع ستودہ است ... صلوٰۃ اللہ علیہ گفت والذی ... خطیتی یوم الدین ... دوم مذموم است ... چیز است۔ یکی ساکن شدن دل۔ شکست و دوم خواستن چیزی کہ دراں ... بر سبیل قتل وحکم اگر گوئی خطر ... خطر در جملہ دو خطر است۔ یکی خطر شک ... نہ باشد۔ وبداں رسی یا نرسی وایں چنیں ... است باستثناء ودوم خطر فساد از آنک ... دانی کہ دراں صلاح نفس تست یا فساد ... است در بیان خطر بعضی گفتہ اند کہ خطر در ... آنست کہ فعلی باشد کہ بآں نجات ممکن راست کہ جمع شود بآں گناہے ودر ایمان وسنت واستقامت خطری نیست از آنک ممکن نیست بی ایمان نجات وجمع نشود باستقامت گناہی پس روا باشد خواستن ایماں واستقامت بر سبیل قطع وحکم بزرگی گفتہ است کہ خطر در فعل آنست کہ ممکن باشد کہ دراں چیزی پیش آید کہ مشغول شدن پیش آئندہ اولیٰ تر باشد از اقدام کردن برائے فعل وایں در مباحات وسنن وفرایض افتد نہ بینی کہ کسی کہ بر وقت نماز تنگ شود و قصد ادائے آں کند پس بیند یکی را در آتش می افتد یا در آب غرق می شود وخلاص دادن ایشاں اورا ممکن است۔ پس مشغول شاں وخلاص دادن ایشاں اولیٰ تر باشد از نماز کردن۔ پس روا نیست خواستن مباحات ونوافل وپیشتر از فرائض بحکم وقطع

(منہاج العابدین)

ق۲۳۵(ب) خواجہ حداد رحمہ اللہ ... چہار چیز ... تا ... باں ... اند ... عجب است ودیگر چاپلوسی ... عجب مدار نہ آں از پارسائی ... بلک

آموخته اند اگر با آن عدل و انصاف بینی عجب است وسیوم بانکی و بجوهی از بازاریان بینی عجب مدار که نه آن آموخته اند بلک بیشتر ایشانست اگر با آن ورع و ورع بینی عجب است وچهارم از دانشمندان علم و زهد شنوی عجب مدار که آن دانند اگر با آن گفتار و کردار بینی عجب است.

ق ۲۳۶ امر کرده نشد مگر از بهر آنک بپرستند خدائے . . . خالص کنندگان مر آن خدائے را دین . . . ﷺ

ق ۲۳۶(ب) . . . بیت است: خراباتی شدم مستانه جامے نمی دانم حلالے از حرامے

تاویل این ابیات هر دو وجه آید والله اعلم - یکے نظر بر عیوب نفس و اعمال کردنست . . . بے دین هزار جام لذات و شهوات نفس بحدے رسیده است که مر اخوردن و پوشیدن و درماندن آن فرقے نمانده است میان حلال و حرام و میان تسبیح و زنار . . . اوصاف انسانیت و بشریت بمستی جام عشق در مشرب که سلطان عشق نزول فرمود قلم تکالیف از بنجارخت بربست . . . متقیان کار نه کند که قلم تکلیف از عاشق برخاست فرمان آنجا که بود زیرا که عقل آدمی است که منزل اوامر خدائے است، چون آفتاب عشق . . . آنجا کن و مکن چکند.

کن مکن بادشاه در ده پیران نه رفت آخر معروف است از دیه پیران که ستاند خراج

. . . علی الخراب . . .

نیست را کعبه و کنشت یکے است سایه را دوزخ و بهشت یکے است

ظلم و عدل و خوب و زشت کفر و دین . . . "معدن المعانی"

ق ۲۳۸ خواجه حداد گفت رحمة الله علیه که عاقلان این جهان را بهشت نام کرده اند، یکے حسرت آباد دوم محنت آباد سیوم شهوت آباد، چهارم طاعت آباد، پنجم غفلت آباد، ششم لعنت آباد، هفتم فتنه آباد، هشتم راحت آباد، حسرت آباد کاهلان است و محنت آباد مومنانست، شهوت آباد فاسقانست و طاعت آباد عابدانست، و غفلت آباد جاهلانست و لعنت آباد کافرانست و فتنه آباد منافقانست و راحت آباد زاهدانست

که زاہداں امیران بے چشم دتوانگران بے درم وآسودگان بے خدم واز خلق گریزاں ورضائے خالق جویاں . . .

دنیا عبارت پنج چیز است، نقود، عروض، ممالیک، مراکب، مواشی ایں ہر پنج چیز حجاب است ہم دنیا . . . دو چیز است حب الشرف والمال بجل فرع دوستی مال . . . وحسد وعداوت واعمال ایں، فرع بخل است وشرک فرع . . . است باز ریا فرع دوستی جاہ است وپندار فرع ریا وکفر فرع پندار، واصل دوستی مال از انسانیت است ودوستی جاہ از بشریت واصل انسانیت خاک است واصل بشریت از آب۔ "شیخ احمد غزالی"

در قوت القلوب آوردہ است ضرورت در خوردن ہماں . . . کہ پشت بعبادت حق تواند ایستاد ودر پوشیدن مقدار جسم ودر خانہ ہماں مقدار کہ برائے نماز . . . کافی . . . ودر خفتن چوں غلبۂ نوم شود۔

ایضاً قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ جل جلالہ (وہب)، آدم مالا بد منہ، ثوبٌ یواری عورتہ وخبز . . . وبیت کعش الطیر فقیل یارسول اللہ کیف . . . فقال اللہ مما یحاسب بہ "زاہدی"

ایضاً الضرورۃ عبارۃ . . . رفعہ کذا ذکر الامام . . . فی حاشیۃ الھدایۃ۔

ایضاً ازیں جہت کہ متصل است الی الطرفین چنانکہ اتصال بضرورت دارد بفضول ہم دارد

ق ۲۳۹ (ب) عقبۂ دنیا دشوار ترین عقبہاست؛ از دست نفس خلاص نیابد واگر یافت . . . خلاص نیابد ہیچ گونہ از مکر دنیا . . . مگر بیک حیلہ وآں حیلہ آنست کہ از . . . زاری بخواہد تا از دست دنیا خلاص . . . مکر ہائے او آنست کہ حوضے بود وجامے . . . تو یادگارے ماند مقصود ومطلوب کہ ترا از کار . . . طریقتے . . . ہر کہ ترک . . . ہمہ چیز ہا کہ . . . چیز ہا بجا آور . . . نہ کرد کہ حب الدنیا راس کل خطیۃ واہل سلوک اتفاق کردہ اند کہ از ہمہ عقبہ ہا بتواں گذشت مگر از عقبہ دنیا گذشتن ہر کسے را مسلم نیست، نہ بینی کہ آدم صفی را علیہ السلام کہ ہیچ چیز بر وپوشیدہ نبود ہمہ چیز ہا بدانستے کہ وعلم آدم الاسماء کلھا در نفسے از حضرت دور شش انداختند وسلیمان پیغامبر را کہ از دنیا . . . زنبیل بندہ کردہ بود، از عبادت حق بخود مشغول گردانید۔ قصہ عرض اسپاں وفوت

شدن عمر معروف است ۴۴

ق۲۴۰(ب) روش این طائفہ اینست . . . آرند گویند هذه عقوبت ذنب مجلت این . . .
رانده اند چون فقرے وفاقہ برایشان . . . الصالحین، بس این روشنی است . . .
علیہ وسلم۔

ق۲۴۱(ب) قولہ تعالیٰ لن تنالوا البر حتی تنفقوا مما تحبون، لم یقل ما تحبون، ولو قال ما تحبون یحب عطاء الکل حتی ینال البر . . . الی الجنۃ فادخل حرف من التی ہی . . . تبعیض لطف العبادہ و مرحمۃ علیہم . . . و دلیل علیٰ ان محبۃ الدنیا مباحۃ اذا . . . لا یوثرہا علی امر اللہ ولا یبغیہ . . و لام تکیا للنہی بسبب محبۃ الدنیا . . . المحبۃ بھذا القدر لا تکون . . . ہذا القدر فہو سہم قاتل وقال . . . من قولہ صلی اللہ علیہ وسلم حب الدنیا راس کل خطیۃ وانما مثل . . . فاذا کان فی وحدۃ فہو شفار . . . صار سہما قاتلا . . . .

ایضاً در حب الدنیا اختلاف است بعضے می گویند کہ حب طلب را گویند و بعضی می گویند جمع (جمع) را گویند و بعضے می گویند کہ حبس را گویند، امانزدیک محب عارف منتہی کہ حب حبس وکثرت را گویند زیرا کہ اگر طلب برائے سدّ جوع وستر عورت می کنند کہ محتاج است و زیادہ بر آں تصرف نمی کنند آن را حب نخوانند۔

ق۲۴۲ نیت نماز کفارت اینست نویت ان اُصلّی للّٰہ تعالیٰ اربع رکعات صلواۃ النفل تکفیر اللقضاء الصلواۃ (ت)، التی فاتت منی فی جمیع عمری متوجہا الی جہۃ الکعبۃ اللہ اکبر۔

ق۲۴۳ ب اینجا اگر کسے گوید چوں سلیمان پیغامبر . . . زاہد بود پس خواستن ملک و بادشاہی دنیا . . . ہب لی ملکا لا ینبغی احدا من بعدی چہ . . . این دو جواب است یکے آنست کہ اہل تفسیر . . . تخصیص خود را خواست، کہ سلیمان ہر پیغامبرے، مخصوص دید، آدم را بسجود ملائکہ، موسیٰ را . . . واسطہ، ابراہیم را بخلت داود را بخلافت . . . خصوصیت خواست بدیں تا چنانک انبیا . . . بچیزے مخصوص بودہ اند او نیز بدیں . . . باشد و قیل انما سأل بھذہ . . . ہ لا حسداً و جواب دوم آنست کہ اہل . . . مراد او آں بود کہ تا نفس را امتحان کند کہ بدون . . . او را ہیچ میلے ماند . . . در دنیا مد . . . و بادشاہی است بس

خواست که . . . که آرام او ا بحضرت الوہیت دوام شدہ است و تبع . . گشتہ است
واگرنہ در زیادت مجاہدہ او را بستہ کند لاجرم . . . چون او را دریں امتحان راست
یافت برو ببخشود تا بر تخت بادشاہی کسب می کرد و در میان درویشان می نشست
و می گفت مسکیں جالس مسکینا۔

از امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ منقولست کہ ان رجلا اخذ جمیع ما فی الارض و اراد بہ وجہ اللہ
ولو انہ ترک الجمیع ولم ترد بہ وجہ اللہ فلیس بزاہد، اینجا شبہتی زحمت می دہد و آن آنست
کہ انبیا و اولیا ایں قوت بود و گرفتن مال ایشان را زیاں نداشتی و مع ہذا از مال گریختہ
اند و نگرفتہ، جواب آنست کہ خلق بمنزلہ جنیان اند و مال بمنزلہ مارست و انبیا و اولیاء
معزمانند کہ فسون آں مار دانند و زہر ایشاں را کار نکند ولیکن آنست کہ مرصبی را زیاں دارد کہ
چیزے مر معزم را زیاں ندارد و معزم را چوں فرزندے بود و مارے یا بد و می داند کہ
اگر بگیرد او را زیاں ندارد اما آں کودک بد و اقتدا کند در گرفتن مار پس ہلاک شود، پس اینجا
معزم چہ کند ضرورۃ از مار بگریزد و بکودک گریختن خویش بنماید و در نظر او صورت مار
را زشت گرداند و وے را تعریف دہد کہ در و زہرست ہم
و حرام نزدیک ایشاں بمنزلہ آتش است کہ حق آں ہیچ حال در خاطر ایشاں نگذرد و
اینست سرد شدن دنیا ہر دل و اگر کسی گوید کہ . . . کہ دنیا با چندیں لذتہا کہ دارد
. . . شہوتہائے کہ دارد حرام ہم چو آتش . . . ہم چو مردار، جواب بدانک ایں بہ کسے
ماند کہ . . . یا حلگی شرائط از بادام و شکر و بستہ . . . و خوشبوے و غیر آں بسازد پس
پارہ زہر تعبیہ کند و مردے آں را بہ بنید و یکے دیگر . . . پس صاحب حلوا حلوا و اپیش
آں ہر دو کس نہد . . . کہ بر تعبیہ کردن زہر مطلع است قطعا در ین . . . زہد کند تا
اصلا در خاطر او نگذرد و ہیچ . . . از آں نخورد و ایں حلوا بنزدیک او بمنزلہ آتش
. . . بلکہ صعب تر از اں، بسبب آفتے کہ بر اں مطلع . . . مسکین جاہل کہ پر زیر مطلع
نیست . . . شود و بر عنبت می خورد باشد کہ آں . . . را طعن کند کہ ایں چنیں
حلوائے چرا احتراز می کنی اینست مثل حرام دنیا با اہل بصیرت و جاہلاں را سخت۔

"منہاج العابدین"

ق۲۴۵ (ترجمہ) یعنی گواہی داد خدائے تعالیٰ بدرستی کہ شادن، اینست کہ نیست ہیچ معبودی باطل موجود مگر آں خدائیکہ برحق است و گواہی دادن فرشتگان و خداوندان علم۔

ق۲۴۶ مسئلہ قضاو قدر ہمہ حیرت است۔ نظر کردن دراں ہمانست حیرت، بدین آمدن اگر دانش جملہ جہاں دریک نفس جمع شدہ است ناگاہ تامل در سر قضاو قدر کرد۔ تامل دراں کردن ہماں است و آں جملہ دانش برباد۔ و دادن ہماو فرمود کہ یکے بطاعت مخصوص شد۔ جملہ علمہا درین مسئلہ بجہل بدل می شود۔ و آں آنست کہ یکے کہ[1] بطاعت مخصوص شد۔ بچہ شد۔ و یکے کہ بمعصیت مخصوص شد بچہ شد۔ یکے مومن شد بچہ شد[2] و یکے کہ کافر شد بچہ شد[3]۔ یکے را خوانند اگر می آید برسر می زنند کہ برائے چہ می آئی۔ و اگر نمی آید می زنند کہ برائے چہ ماندی۔ اگر چیزی بخواہد گویند خواست خواست، ما است۔ اگر گناہی کند گوید[5] کہ خداوندا تو خواستی کہ خواست خواستِ تو ست۔ و آں[6] نشنوند (کسے کہ) معصیت کرد بخواست[7] او کرد۔ پس عذاب چرا است و اگر کسی طاعت آورد خواست[8] او (آورد) منت بردی چہ نظر درین ہمہ اگر می کنند ہمہ سرگردانی و حیرانی پیش (می آید و ہمہ علمہا) اینجا برباد می شود زیرا کار علم ہمین چون و چرا است کہ آں چونست (و این چرا است و دریں مسئلہ چون) و چرا ہر دو نہ، پس علم دریں۔ (معدن المعانی ص ۳۰۹-۳۱۰)

ایضاً مراد ازیں ہر دو فضل و عدل، لطف و قہر ہم می گویند، قضاو قدر ہم می گویند۔

ق۲۴۶(ب) (ترجمہ) این نیست دانائی مرا

ق۲۴۷(ب) (ترجمہ) بگردانی تو در آں زمین کسی را کہ فساد کند دراں زمین

ق۲۴۸ قضاو قدر ہر دو حکم باری تعالیٰ است۔ اما قضائے حکمی مجمل است و قدر حکمی مفصل است۔ یعنی قدر عبارت است از ترتیب بعضی اسباب بر بعضی۔ (معدن المعانی ص ۳۰۶)

ق۲۴۸(ب) (ترجمہ) ای نشناختند ایشاں خدائے را کہ سزاوار شناختن آں خدای

---

[1] "کہ" اصل میں نہیں۔ [2] ایں کہ مومن شد بچہ شد [3] دیگری [4] ایں کہ کافر شد بچہ شد، [5] وگوید [6] ایں [7] وبخواست [8] بخواست

ق۲۴۸(ب) (ترجمہ) ای فرمودہ نشندہ اند مگر آنکہ پرستش کنند دران حال اخلاص کنندگان۔

ایضاً (ترجمہ) بدرستی کہ پروردگار شما ہر آینہ سخت ترین عذاب کنندہ است

ایضاً (ترجمہ) ای سخن نہ گویند مگر کسی کہ اجازت دہد مراورا خدائے تعالیٰ وحال اینست راست گو باشد۔

ایضاً (ترجمہ) ہر آینہ شرک کنی اگر شرک ورزی دور شود عمل تو۔

ایضاً (ترجمہ) آنانکہ کوشش کردہ اند در شناخت ماہر آینہ راہ راست نمایی ما این شاہراہ راہ خویشتن۔

ق۲۴۹ ارباب قلوب ومکاشفہ را اطلاع بر سرّ قضا وقدر می افتد۔ ایشاں می دانند اما بر عوام خلق پوشیدہ اند زیرا چہ شرائط بسیار برای احتمال آں راو فہم وادراک آں را کہ ہر عقل ادراک آں نتواند کرد۔ مگر ارباب قلوب ومکاشفہ کہ ایشاں را اطلاع می دہند اما دیگراں کہ عقل ہر کسی فہم نکند وفتنہ خیزد[1]۔ در قیامت ہمہ را اطلاع افتد۔ زیرا چہ اینجا اطلاع برمی خیزد۔ چنانکہ اینجا خواص را اطلاع می دہند۔ اینجا (آنجا) عوام را اطلاع دہند۔

(معدن المعانی صفحہ ۳۱۱)

ایضاً وحکمت در پوشیدن این شرک ... اگر حق تعالیٰ حکمت وسرّی کہ (درین است پیدا کردی پس) ہمہ یکی می شدند۔ وخواست حق تعالیٰ (چندیں) انواع باشند حکایت کہ جمیلہ وبغداد کہ بخلق نمودی بہ پنہاں شدی۔ ... چوں نخواہی داد نمودن چیست ... کہ شور وغوغائے خلق را دوست می دارند ایں معنی است (اختصار معدن المعانی ۲۱۱)

ایضاً (ترجمہ) ای پیش آمدیم ما بسوی چیزی عمل کردند ایشاں۔

ایضاً (ترجمہ) ظاہر شود ایشاں را از خدائے تعالیٰ چیزی کہ نبودند پندارندہ۔

ایضاً (ترجمہ) ای در روئے او شفاعت (کنندہ است) کہ دور کند گناہان اورا ...

آں حبیب بعد ...

ق۲۵۰(ب) (ترجمہ) یعنی سگ ایشاں گسترانندہ است دو بازوی خود را بغار۔

ایضاً تا سگے را بار است وسنگے را دیدار است مرا بانا امیدی چہ کار است۔ الٰہی این کار ہمہ

---

[1] اس کے بعد دو سطریں ہیں جس میں مولانا کریم الدین کا ایک سوال ہے۔ جس کا جواب حاشیہ کی عبارت میں نقل کیا گیا ہے۔

بغایت است۔ ورنہ از سگے و سنگے چہ جاے حکایت است۔

ق ۲۵۱ (ترجمہ) ای بسیار کنندہ است مر چیزی را آنچہ کہ بخواہد۔

ق ۲۵۱ (ب) متع اللہ المسلمین بطول بقائہ و ادام علی المومنین نعمۃ لقائہ۔

ق ۲۵۲ ازیں جابداں روشناس کہ صحبت ایں طائفہ و خدمت آں گروہ چیست

ق ۲۵۲ (ب) حاصل اقوال جملہ بریں سہ نوع باز می گردد۔ قول اول آنک روح معنی است بمنزلہ ... کہ تن مردم بواسطۂ او زندہ می گردد و قا ... ادراکات و فعل بارادت ایں شود ... عرض باشد۔ قول دوم و آں قول بیشتر ... و متکلمان اسلام است۔ کہ روح جسم لطیف ... در جسم کثیف کہ تن مردم است ... روغن در شیر دلیل بدیں آیات قرآن ... است صلی اللہ علیہ وسلم قول سوم و آں ... و بعضی متکلمان است کہ روح ... مجرد است۔ از عوارض تن و او نہ در ... بروں و نہ پیوستہ بتن وجدا ... او بتن تعلق تدبیر است۔

ق ۲۵۳ ترجمہ :۔ روح چیزی است کہ برگزیدہ است او را خدائے تعالیٰ بعلم خود و دیدہ ورنگ[1] دانندہ است بران ہیچ یکی را از مخلوقات خود روا نیست کہ بیان کردن ازاں رو بزیادہ از موجود۔ از بہر قول خدائے تعالیٰ می پرسند ترا ای محمدؐ از ماہیت روح۔ بگو بیان روح از کار پروردگار من است۔ بدین ؟

ق ۲۵۷ اصل در دوستی دل است دیگر ہمہ زحمت آب و گل است۔

ایضاً روزی مصطفیٰ علیہ السلام بمردی بگذشت بروی سلام نکرد۔ آں مرد بیامد گفت یا رسول اللہ بمن برمی گذشتی سلام ... در وجود آمد کہ از سعادت سلام ... گفت توقبہ ساختہ ای ... زیادت کند برو سلام کنند۔ چوں ای جوانمرد آنک در دار دنیا قبہ زیارت کند مستحق سلام مصطفیٰ نباشد۔ آنکس کہ در قسطنطنیہ نہاد خود ... ہر لحظۂ و لمحۂ ہزار بتخانہ برآرد و ہزار صلیب از تماثیل حرص در و بنگارد۔ چہ گونہ مستوجب اکرام خدائے باشد۔ " فصول شیخ احمد غزالی"

ق ۲۵۷ (ب) و وقت آنست کہ بندہ را از (ماضی و مستقبل) بیروں برد یعنی بحکم وقت (قائم

---

[1] کذا فی الاصل۔

گردد واگر وقتش) سکون واجب کند ساکن شود۔ (واگر وقتش شکایت) واجب کند شکایت کند واگر (وقتش صبر واجب کند) صبر کند واگر وقتش جزاع واجب کند جزع کند) دیگر حال این تقریر آنست که (بنده از جمله تصرفات) واوصاف خویش فانی گردد (و مجری گردد مرتصاریف غیب) راوازوی دروی چیزی نماند۔ امّا تاویل (آنکه گفته اند الوقت سیف) قاطع آنست یعنی چنانک تیغ برنده است وقت نیز بدان چه حق بروی می راند غالب است هیچ ماضی ومستقبل می برد۔ واز ینجا است که بزرگے گفته است آنجا که منم نه خوف است ونه رجا۔ زیراک خوف ورجا تعلق به مستقبل دارد۔ آنک از مستقبل بیرون رفت اورا این از کجا بود۔ "معدن المعانی"

ق ۲۵۷(ب) ؎ تادر نظرت امید وبیم است — راحت نه صراط مستقیم است

تا هرچه بماندای معلق — مزدور خودی نه بندهٔ حق

ق ۲۵۸(ب) ؎ چوندارے شادیٔ از فضل یار — خیز باری ماتم هجران بدار

ق ۲۵۹ ریاضت برائے تزکیهٔ نفس است از اخلاق ضمیمه وآن تکلیل طعام وکلام ومنام است وتزکیه عبارت است از پاک کردن نفس از اخلاق ضمیمه ومعنی ریاضت آنست که صفت مفرط غالب را بحدّ اعتدال آرد۔ وآن چهار صفت است که آن را امهات الاصول والاخلاق گویند۔ قوت عقل، قوت غضب، قوت شهوات، قوت اعلل، میان قوی ثلاثه۔

ایضا وقال بعض الحکماء الریاضة الاعراض عن الاعراض الشهوانیة وقال اهل اللغة الریاضة استیدل الحالة المذمومة بالحالة المحمودة سد باب النوم والتعبّد[1] عن صحیة القوم۔

ق ۲۵۹(ب) اطوار الانسان کلّها مذکور فی کتاب الله تعالیٰ فقال الله تعالی ولقد خلقنا الانسان ... والبدن هو هذ الجسم الکبیر ... یایتها النفس المطمئنة والنفس جسمٌ لطیفٌ ... الهواء فی اجزاء البدن کالزبد فی اللبن ... واللوز و امّا القلب فقال کتب فی قلوبهم ... داخل النفس والهواء ... یعلم السرّ واخفیٰ والسرّ نور ... النفس تعجز عن العمل ... الذی همة

---

[1] معدن المعانی ص ۲۸۰ - ۲۸۱ [2] [التبعد]

مع النفس . . . الروح والروح نور . . . فی البدن انما . . . وجود الروح فی النفس . . . الله تعالیٰ . . . بذالک۔ واما الروح الخفی فانهم یسمون خفی . . . اخفیٰ بموافقة القران وانما سمی خفی لانه ابلغ من الروح والسرّ و القلب فی الاستتار والاختفاء عن الخواطر والفهوم وهو نور لطف من السرّ والروح هو اقرب الی عالم الحقیقة وهو کالحاجب، النفس فی الحضرة السمویة . . . اذا زهد النفس والقلب والسرّ من الحضرة یلتفت الیهم لاخفی بلمحة لطیفة فینبهّ الکل لله تعالی عقیب ذلک تنبه من الله بواسطة الاخفیٰ۔

ق ۲۵۹(ب) فَاِنْ قِیْلَ مَا مَعْنیٰ قولِهٖ مَنْ عَرَفَ نَفْسَهٗ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهٗ یقال ان الاشیاء تعرف بالامثلة المناسبة . . . المضاهاة المذکورة لم یقدر الانسان علی الترقی من معرفة نفسه الی معرفة الخالق فاولیٰ اِنّ الله تعالیٰ جمع فی الآدمی ماهو مثال جملة العالم حتیّ کانه نسخة مختصرة من العالم وکانه ربّ فی عالمه متصرف لما عُرف العالم والتصرف والربوبیة والفعل والقدرة وسائر الصفات الالهیة صارت النفس بمضاهاتها و . . . مرقاة الی معرفة خالق النفس . . .

ق ۲۶۰ یعنی تحقیق گذشت بر آدم علیه السلام هنگامے یعنی چهل سال از زمانه

ق ۲۶۰(ب) **ومردم جنگل عالم است :**۔ قطره نطفهٔ انسانی نمودار جوهر اول است عناصر اربعه نمودار طبائع اربعه اند و هفت اعضاء اندرونی چو شش و دماغ و گرده و جگر و سپرز و مراره و دل . . . هفت . . . نمودار هفت اقلیم است اقوائے . . . ملایکه . . . انسانی نمودار فلک ثابتات است که آن کرسی . . . فلک الافلاک است و آن عرش عالم کبیر است اعضا . . . ندارند نمودار معادند چون ظاهر شد خوانند۔

. . . ذات الروح انه قائم فلیس بعرض ولا جسم ولا جوهر متحیز ولا یحل المکان والجهة ولا هو متصل بالبدن والعالم والمنفصل ولا هو داخل بالاجسام فی العالم والبدن ولا هو خارج وهذا کله صفات ذات الله واما الصفات فقد خلق حیا عالما قادرا سمیعا بصیرا متکلما والله تعالی کذلک

واما الافعال فهذا فعل الآدمی ارادة یظهر اثره اولا فی القلب فیسری منه اثر بواسطة الروح الحیوان الذی هو بخار لطیف فی . . . القلب الی الدماغ ثم یسری منه اثر الی الاعصاب الخارجة من الدماغ ومن الاعصاب الی الاوتار والعضلات المتعلقة بالفعل . . . به الاوتار فیتحرک به الاصابع فیحرک الاصابع القلم وبالقلم المداد . . . وتحدث منه صورة ما یرید کیفیة علی وجود القرطاس علی . . . التخیل فانه عالم یتصور فی خیاله صورة المکتوب اولا لا یمکن احداثه علی البیاض ثانیا ومن استقرا . . . الی الارض بواسطة تحریک السموات والکواکب وذلک . . . فی تحریک السموات، اعلم . . . فی الادمی . . . وانکشف . . . التصرف . . . والاعصاب والاعضاء کالسموات والقدرة فی الاصبع کالطبیعیة المسخرة المذکورة فی الاجسام والمداد . . . التی هی امهات المرکبات فی قبول الجمع والترکیب والتفرقه وخزانة التخیل کاللوح المحفوظ فهما اطلع بالحقیقة علی هذه الموازنة ، عرف معنی قوله ان الله خلق آدم علی صورته ای الصورة المعنویة کما ذکرنا لا الصورة المحسوسة . . . بیت : -

هرچه در توحید مطلق آمده است　　آن همه در تو محقق آمده است

ق ۲۶۳(ب) **افرأیت من اتخذ الهه هواه** :- این آیت را دو تاویل است یک تاویل من اتخذ (الهه) هواه والثانی الهه هواه اما تاویل اول (کافر) معبود خود هوای خود گیرد یعنی بت را می پرستد مدتی بتی دیگر بیند از وی (نیکوتر) این را بگذارد و آن نیکوتر پرستیدن گیرد (کذلک) الثالث والرابع ، و تاویل دوم چه بینی یا محمد آن کافر را که بگرفت هوای خود را بخدای (و کس) هوا نپرستیده است ، لیکن معنی آنست که هرچه هوا فرمایدش همان کند و این چنانست که خدائے گفت عزوجل اتخذوا احبارهم ورهبانهم اربابا من دون الله. "زاهدی"

ایضاً　(ترجمه) اے دیدی تو کس را که گرفته است معبود خود هوائے خود .

ایضاً　(ترجمه) اے چیست پیوندگی ، گفت ترک کردن سواری بر هوا .

ق ۲۶۴(ب) اصل الشر متابعة الهوی / والخیر کله فی مخالفة (الهوا) / اذا طلبتک النفس یوما بشهوة وکان الیها . . . / فدعیا وخالف ما هویت خانما / هواک عدوّ . . . "مدارک"

ق ۲۶۶(ب) خواجه حداد گفت رحمه الله که را یضان بر دو گرنه اند . یکے کسب آموزد ، دوم نفس

وریاضت کسب را گفته اند صد مسئله باید وریاضت نفس را هزار مسئله باید با این همه بپانچ ده مسئله باز آورده ام وآن آنست که بهم گرسنگی نان نخورد۔ وبه همه آزاری خشم نه گیرد وبهم خشمی جنگ بنیاد نکند وبهر بیمی وامیدی به کسب باشد بحق گفتن باز ندارد وبه هر عجبی نه خندد وبه هر دردی نه نالد۔ وبه هر محنتی ومصیبتی جزع نکند وبه هر نعمتی نه نازد۔ وانبار دگی بکند۔ وبقول هر کسی غره نشود۔ وطعام هر کسی نه خورد . . . سخن نگوید . . . فراخ نکند، وهر چه ستوده وپسندیدهٔ خدائے وخلق باشد تن . . . کند واز ناستوده وناپسندیده دور دارد هر که این خصلتها بجائے آرد آن کس . . . نفس باشد هم هم

ق ۲۶۶ بیت :۔

برهمن رابت اندر خانه باشد — من بتر زدیم که . . . دل بدکیش می باشد

اے برادر از تر نفس که سر همه بتانست — چه . . . خواست، نفس کافر آنست

که مر خداوندرا . . . دعویٰ خود وندّ بود در مطلوب خود نه بینی . . . از خلق طلب کرده است که همه ثنا بر وے گویند . . . اورا کنند وهمه فرمان او کنند واز . . . اورا صفت کنند بعطاء وکرم وهمه را رغبت وهمه را خوف از وبود نفس کافر این جمله از . . . تا اورا کنند این جمله صفات خداوند است که نفس . . . دعویٰ می کند واز همه خلق آن می طلبد پس این . . . بود خداوند وندیّت هم هم هم

ایضاً ودشمن ترین کافر این نفس تست وبیشتر بتان تعبیت نهاد این شخص تواند عبادت لات وعزیٰ بنسبت با خدمت نفس تو عین توحید است جائے که نفس لعین آفت خود برکشاید لات وعزیٰ اینجا کجا پدید آید در طینت تو بت خانه برافراشته است وصد هزار تصاویر حرص وتماثیل هوا وحقد واصنام جاه وکبر درو نگاشته است تا نخست این بتکده ویران نکنی نگر تا آهنگ دیگران نکنی کوه کوه . . . کناره انداختی وذرّه ذرّه بر دیگران انکار می کنی . . . انکار تو در حق او تا زیانهٔ عبرت تست در حق تو شمشیر قطعیت . . . فصول شیخ احمد غزالی"۔

ق ۲۶۷ آنچه خدمت شیخ احمد غزالی قدس اللہ سرہٗ العزیز . . . طلبسیات . . . از ایشان

طلبسیات نیاید و آفات بکسی نہ رسد بس از روئے حال بحکم اعتبار نہ بحکم اعتقاد نعوذ باللہ منہا ہمچنین آید کہ آں بزرگ فرمودہ است این نکتہ نگاہ دارند تا غلط نخورند۔ کہ متعلمان خشک را اینجا غوغا است کہ این لقمہ نا اندازۂ حوصلۂ ایشان است۔

ق ۲۶۷ اگرچہ حجابہا چہار است خلق و دنیا و شیطان و نفس اما از روئے تحقیق اصل دریں باب نفس است زیرا کہ اختلاط بر با خلق ہم برائے نفس است۔ و مشغول شدند بکار دنیا ہم برائے نفس است۔ پس معلوم شد کہ اصل دریں باب نفس است و از اینجا است کہ النفس وہی الصنم الاکبر پس ہر کہ بیزاری از نفس کرد از ہمہ رست (اختصار از معدن المعانی ۲۰۵)

ایضاً نفس بنزدیک محققاں عینی است قالب یا صفتی است مر قالب را ... شیخ الاسلام والمسلمین قدس اللہ سرہٗ فرمود کہ این مرکب است و آلۂ مر طالب ... قالب است ذکر او دریں محل اللہ اعلم ... تواند بود۔ کہ بریاضت قالب نفس ... و بقوت او قوی می گردد۔ و بہ ضعف او ضعیف پس گوئی ریاضت ریاضت نفس است و دیگر ... حال است و قلب محل پس ذکر محل و ارادت ... باشد اللہ اعلم نحو قولہ تعالیٰ فالیدع ناديه ... اهل ناديه فان ان النادية ... باسم آلۂ نحو وجعل لی لسان صدق فی الاخرین ای ذکراً احسناً سمیة الزکر بآلته وهو اللسان۔

ق ۲۶۹(ب) جواں مرد ... باحتمال آفت زہر خوار ... باجتہاد بحق کے رسد کار تو در راہ ... است یکی صوری و یکی حقیقی کار ظاہر ... شریعت را بقدم موافقت ... کار باطن آں است کہ میدان آں وعمیت ... فراغت بسیری تا بخدائے رسی۔ آں روضہ را کہ در و تخم محبت کشتند ... باب محنت بشرشتن تا ہر مخنث ... و ہر دون ہمتی در کوئے عشق ... بر ہر درخت کہ گلی بشگافد ہزار خار ... بہ پیراہن او بر و یاند تا کہ ہر دست ... برد نخست شربت آفت خار بخورد۔ "فصول"

ق ۲۷۰ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم ایں دعا کردے۔ اَللّٰھُمَّ انی اعوذبک من جھد البلاء ومن درک الشقاء ومن سماتة الاعداء جھد بلا خویشتن دیدن است بر افعال خویش اعتماد کردن از بہر آنک چوں خویشتن نہ بیند و بر افعال خویش اعتماد نہ کند افعال

لہ معدن میں نہیں۔

او باخلاص گردد و عجب از افعال وی برخیزد آن افعال مقبول گردد آن جهد نعمت گردد باز چون خویشتن بیند و بر افعال اعتماد و عجب آرد افعال مردود گردد آن جهد بلا و محنت گردد۔ چنانک ابلیس را گشت در که شقا آن بود که او را با فعال وی بجائے ماند فضل باوی کار نه بندند هلاک شود و بدبخت گردد نه بینی که هیچ فعل از فعل پیغامبر خالص تر نبود و باآن گفت لن یخلوا عهد بفعله قیل ولا انت قال ولا انا درست شد که نجات نه از فضل است نه از فعل چون او را بفعل او گذاشتن بدبخت گشت و باز شادی دشمنان است چون او را بفعل او گذاشتن بدبخت گشت دشمن شاد گشت۔

ق ۲۷۰(ب) شیخ احمد قدس الله روحه در فصول آورده است تا ترا از تو در نه ربایند برق جمال این حدیث راوات نه نمایند معیار این سخن از گل بردار۔ در وقت بهار دو گل پدید آید گل سرخ و گل زرد۔ اول گل زرد باشد چون او به رسد گل سرخ از پسِ او در آید۔ گل زرد مر گل سرخ را بزبان حال خطاب کند که ز او بشتاب تا بمار سید، تو از رنگ رخسارهٔ معشوق روایت می کنی و من از رنگ رخسارهٔ عاشق حکایت کنم۔ گل سرخ یا او گوید که از تعجیل ما تقصیری نیست ولیکن سنت ما چنان رانده اند که تا تو از ولات بیرون نه شوی ما در نیائیم۔ هم چنین جلال و جمال مقصود تا تو می گوید یا تو انم که ترا در . . . شهود لقای خود ندانیم ولیکن مشیت تقدیر چنان رفته است که تا دوری ولایت نفس بسر نیاید۔ عهد عنایت حق در نیاید۔

ق ۲۷۲(ب) مثنویات :۔ ای غره . . . . . .

گفتند به زبان . . . . . .

توحید نه کار . . . . . .

قلندری و خرابائی ؎

حسین از در همت . . . . . .

ق ۲۷۴ خواجه ابو یزید قرمود سه گروه را بسه سبب حجاب سخت تر است۔ یکی زاهد را جهد، دوم عالم را علم، سیوم عابد را عبادت که این هر سه قوم در فعل خود خود بین باشند و گروهی در پیشانی

بندند که خلق دیگر چه حالت است که کار ما داریم . . . یعنی بالنظری الیه زیرا که نظر بر صفات محمودات نیز حجاب است مرید را چنانکه از صفات مذمومات پاک باید از صفات محمودات نیز پاک باید شد۔ "معدن المعانی"

ق ۲۷۴ این زہد تو بار نامۂ تست زنّار تن تو جامۂ تست

ایضاً خواجہ بایزید گفت رضی اللہ عنہ سخن من نا . . . مگوئید، یکے عالم، دوم زاہد، سوم عابد، عام . . . اگر ایں سخن راست بودے تا در کتاب خود بیافتمے، عابد ایں خود محال است کہ عابد مائیم . . . و ہیچ نیافتیم، زاہد گوید اگر بودے ما را بودے و ایں ہر سہ قوم در ہستی خود بماندہ اند و ایں دولت نیافتند کہ فرمان اینست کہ دع نفسک . . . طلب حق تعالیٰ کارے عظیم است و آں بترک دنیا و آخرت و آنس خود میسر شود۔

ق ۲۷۶ شیخ احمد غزالی فرمودہ است۔ معرفت ثمرۂ علم است و آشنائی ثمرۂ صحبت۔

ایضاً فان قیل ای معرفۃ اقویٰ . . . المعرفۃ الشہودیۃ قال . . . الانطاکی اشتہی ان لا . . . اعرفہ معرفۃ العارفین . . . لا معرفۃ التصدیق . . . "رسالہ مکیہ"

ق ۲۷۷ حسن بصری روزی بگورستان گزر کرد۔ زنی را دید جامۂ دیباج پوشیدہ خود را بیاراستہ و بر سر گور زار زاری می گریست۔ گفتم ای زن در گورستان جامۂ دیباج نہ صواب است۔ اینجا . . . گاہ است نہ جائے ساز گاہ۔ زن گفت ای شیخ ایں مردہ شوہر من است۔ مرا بدیں جامۂ دیباج دوست داشتی۔ بزیارت او آمدم تا مگر روان او شاد شود۔ حسن بصری آہی بزد و از پای بیفتاد با خود گفت کہ ای ناکس از زنی کم آمدی ہرگز بیش آمدہ بالباسی کہ آں لباس را دوست داشت (فصول)

ق ۲۷۹ ترجمہ :۔ ہر آئینہ گمان نہ کنید شما آں کساں را کہ کشتہ شدہ اند در راہ خدائے تعالیٰ مردگان بلکہ زندگانند نزدیک پروردگار خویش۔ ہم

ایضاً بہ مراد اینجا ہار تکبیر آں است کہ خود را مردہ انگاری کہ چہار تکبیر بر مردہ گویند چنانک از بزرگی منقول است کہ گفتہ است اگر کسی را بینی کہ علم را و اہل علم را دوست می دارد او را نیکو دار و اگر نہ چہار تکبیر بر وکن و او را مردہ انگار۔

ق۲۷۹ ترجمہ :- اگر می دیدی تو برایشان روی می گردانیدی تو از ایشاں از روی گریختن وہراسنہ پر کردہ می شدی تو از روی ترس . . .

ق۲۸۱ زیراک جمیع ایشاں طالب خوداند جز آدمی کہ او طالب نیستی خود است۔

ایضاً ترجمہ :- بہ بینی تو ایشاں را کہ بہ بیند بسوی تو وحال اینست کہ ایشاں نمی بینند ھ

ق۲۸۱(ب) وبعضی از جنس کسی اند کہ آفریدیم ما ایشاں را۔ گروہی کہ راہ راست نمایند

ایضاً ترجمہ :- یاران من ہم چو ستارہ گان اند بہر کدام ایشاں کہ پیروی کنید شما راہ راست بیابید شما۔ ھ

ق۲۸۲(ب) مثنویات :- بہ بیں تا ایں چہ کاری مشکل افتاد — کہ خواہد آفتاب از ذرہ فریاد

یقین می داں کہ شیران شکاری — دریں رہ خواستند از مور یاری

ق۲۸۷ گناہ من بزرگ است و نہ بخشد گناہ را کہ بزرگ است مگر خدائے بزرگ است یا بار خدائے بگردان مارا از آزادگان خویش و فروگذاشتگان خویش و آزادگان خویش از آتش۔

ق۲۸۹ قسم ای بحق ثم حق حذف عنہ الباء فانتصب کما قولہ تعالیٰ قال فالحق ای بالحق اونصب علی المصدر ای حقیقت حقاً والتکرار للتحقید۔

ق۲۹۳ نماز و دعاء در روز آدینہ برائے دفع درویشی وحصول . . . و یافتن خلعتہا دینی ودنیاوی باسناد نماز بریں صفت نماز چاشت چہار رکعت بیک سلام برائے نیت سعادت دارین بگذارد۔ برین طریق در ہر رکعت فاتحہ یک بار و آیۃ الکرسی دہ بار و قل یا ایھا الکافرون دہ بار و قل ہو اللہ احد دہ بار و قل اعوبرب الفلق دہ بار و قول اعو برب الناس دہ بار چوں از نماز فارغ شود ہفتاد بار استغفار گوید و سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العظیم ہر کہ ایں نماز بگذارد ہرگز بد بخت نہ شود و درویش نہ گردد۔

ق۳۰۳ ملامتی بدیں معنی باشد کہ نام و ننگ . . . ورد و قبول خلق نزدیک او یکساں باشد بدوستی و دشمنی خلق فربہ ولاغر نہ شود و ایں اضداد یکرنگ شمرد با ہمہ خلق خدائے وصلح

باشد و با نفس خود بجنگ چنانکہ بے شرع کند و پندارد کہ ملامت است۔ حاشا و کلا آں راہ شیطان است و دلالت ضلالت اوست و اہل عبادت را۔

ق ۳۰۴ ایں معنی در دل باشد کہ آں دل سادہ بود از محبت چیزہائے دیگر و اگر نہ بود بہر چہ دل دہی بداں مائل بستہ است ہم بداں جانب مائل کند و شوق آں چیز است پیدا آید۔

ق ۳۰۴(ب) التسابیح والتحامید ذکر فی حکم ظاہر الشریعۃ وسماع الصوفیۃ من حیث المعنی و المفہوم ذکر فی حکم باطن الشریعۃ لانہ یقضی الی تذکار جلال اللہ وجمالہ سبحانہ وتعالیٰ وما ذکرہ الشیخ المکی رحمۃ اللہ علیہ ان السماع ذکر من الاذکار۔۔۔

ق ۳۰۵ ارتداد: باز گشتن از دین اسلام یعنی مرتد شدن۔

ق ۳۰۵(ب) ترجمہ:۔ امی زیارت نکرد مارا در خواب مگر خیال شما۔

ق ۳۰۶ ترجمہ:۔ بیا کی یاد می کنیم پروردگار آسمان را بدرستی عاشقان ہر آینہ در۔۔۔

ق ۳۰۸(ب) روایت کردہ شدہ است کہ داود پیغامبر علیہ السلام۔۔۔ استقبال سکینہ کرد۔۔۔ در رقص۔۔۔ سکینہ۔۔۔ عصاء موسیٰ و جامۂ او و چیزے۔۔۔ نعلین مہتر موسیٰ و دستار مہتر ہارون۔۔۔ و دیگے از حرم ایشان، پس گفت اِئتو رقص۔۔۔ تو پیغامبری، پس گفت داؤد علیہ السلام۔۔۔ مر آن زن اُئتو حکم می کنی بر دل من۔۔۔ فعل پیغامبر علیہ السلام بنفسہ حجتے است، منکران را مجبور گرداند، بریں کہ او۔۔۔ دہد محبت بر محبت گردد، پس۔۔۔ انکار از رقص دست نیاید و دیگر روا۔۔۔ علی ابی طالب رضی اللہ عنہ کہ او۔۔۔ امیدیم ما بر پیغامبر علیہ السلام من۔۔۔ زید پس گفت پیغامبر علیہ السلام مر۔۔۔ مانند کشتہ دلتو خلق مراد خلق مرا یعنی تو۔۔۔ ہم بہ صورت و ہم بصفت پس رقص۔۔۔ او بدیں شادی و گفت مر زید را تو برادر من و یاری دہ منی پس رقص کرد او، پس گفت را۔۔۔ از منی و من از تو ام یعنی من تو یکیم۔۔۔ قرب قرابتی پس رقص۔۔۔ من خدمت شیخ۔۔۔ شیخ ضیاء الحق والدین۔۔۔ (ابو) نجیب سہروردی در کتاب آداب المریدین۔ ہم فعل پیغامبرے از پیغامبران و ہم فعل صحابہ رضی اللہ عنہم آورد تا منکران بدانند کہ۔۔۔ انکار است از فعل پیغامبر و از فعل صحابہ و نسبت کردن ایشاں خلاف شرع "شرح آداب"

ق۲۰۹(ب) ترجمہ :- تحقیق گزیدہ است مار محبت جگر مرا پس منیت طبیب مرا ورا و نہ افسوں ،
... مگر دوستے آنکہ شیفتہ شدم من با دلپس نزدیک او افسون منست و ... زہر
من است۔

ایضاً ... زسماع خفتہ بیدار شود وز مست بود فتادہ ہشیار شود
... حدیث مردۂ دیرینہ زندہ شود ... ودر کار شود

ق۲۱۱ بارے نزدیک ہمہ عقلا حرام است. مگر وجدے پدید آید وآں برسہ گونہ است، یکے جائے صدق است، یکے جائے کذب است، دیگے مختلط است، آنجا کہ صدق است یک لحظہ باشد، وآنجا کہ کذب است روزگارے دراز باشد واز انجا حدیث ہیچ نیاید وآنجا کہ مختلط است، اول صدق باشد باقی رعونت نفس، از کلمات شیخ ابوالقاسم القریشی

ق۲۱۱(ب) در نسخہ بزرگے آوردہ است اگر کسی در حال سماع آب خورد اورا ... کنند تا بار دیگر نخورند، زیراک آب شرب نفس است وسماع شرب روح، در حال شرب روح محال است کہ شرب نفس ....

ق۲۱۷ آنک بزرگے فرمودہ است " السلامة فی الوحدة " سلامت در تنہائی است، زیں تنہائی آں خواستہ است کہ ... بود در وحدت و وحدت آں بود کہ خیال غیر در و نگنجد، تا بسلامت نبرد، اگر تنہا ... بصورت گیری درست بنود، الشیطان مع الواحد وہو عن الاثنین ابعد، حدیث است " علیک بقلبک " بر تو باد بدل تو، یعنی بر تو ... تا غیرے در وراہ نیابد، اشارت بدیں تنہائی است ،

ق۲۱۸(ب) مخدوم پرسیدہ شد اخلاص جہلہ چگونہ بود فرمودند سلمہ اللہ تعالیٰ، اخلاص وقتے شود کہ جملہ چیز جز باری تعالیٰ ترک آرد از زن و فرزند وطمع بغیر باید کہ دل او فارغ بحق باشد انکار جہلہ بر سبیل اخلاص کلی آید واو مستحق علم من لانی شود، دعاگوے عرض داشت کرد اگر کسے اہل بیت و فرزندان دارد وایشاں را آں مقدار خرج است کہ پیوستہ محتاج شوہر نہ گردند آں زماں اخلاص بیاید، مخدوم فرمودند اخلاص کلی نہ باید، زیراک متعلق ہست خاطر او ازیں جنسیت این کہ او زن دارد ... دارد، اما تحقیق شود اورا بدیں جہلہ یعنی ...

کران را در کار حق . . . باشد، اورا . . . در حق امید رحمت از خداوند تعالیٰ بعد . . .
عرضه داشت کرد چوں بوجود زن و فرزند اورا اخلاص بنا شد مستحق اسرار باری تعالیٰ نشود،
پس آدم پیغامبر با وجود زن مستحق اسرار شدند، فرمودند قیاس غیر انبیا بر انبیا نتوان کردن،
زیراک ایشاں را قوت غالب آید، ایشاں را بتمام دنیا حجاب نتواند بود زن تنہا چگونہ
حجاب شود، فرمودند کہ پیغامبران را در زمان واحد ایں چنیں قوت باشد کہ دل بخدائے
باشند و با آدمیاں نیز، ہم دراں زمانہ واحد مشغول باشند. پس ہر دو طرف ہشیار باشند
ہم جانب خداوند، ہم جانب خلق، بخلاف آدمیان دیگر کہ ایشاں در زمان واحد ہم بخلق
و ہم بحق، ایں محال است۔ ہم ہم

ق ۳۱۹ یعنی چوں عطسہ آمد آدم علیہ السلام را گفت الحمد للہ، مخدوم فرمودند ایں کہ آدم پیغامبر
علیہ السلام بعد عطسہ الحمد گفت زیراک بعد تخمیر گل آدم عم چوں جان در آوردند، جان ظلمت
در نفس آدم علیہ السلام دید بتر سید، بروں می خواست کہ بیاید، چوں بعد عطسہ جان
باقی ماند آدم علیہ السلام ثنا گفت . . . دیگراں کہ عطسہ می کنند ایشان الحمد می گویند
باعتبار آنک در حالت مرض عطسہ نیاید بلک در حالت صحت آید بہ اعتبار صحت
الحمد می گویند۔

ایضاً قولہ یعنی بدارد باینکہ دراں . . . وے آمیختہ بچیزے دیگر نباشد . . . ایں کہ می بینی
مرد ماں چہلہ . . . اخلاص در حالت چہلہ اعتقاد آمیختہ بچیزے دیگر . . . شود بس اگر
دہ چہلہ بدارند ہم چیزے . . . اما اگر بشرط اخلاص بدارند، پس مستحق . . . شوند، فرمودند
در آیخ حق سبحانہ . . . را میان طایف و مکہ بیافرید و ایشاں . . . افتادہ بودند، میاں طائف
و مکہ حق سبحانہ . . . یگاں روز حجاب در قالب آدم در آورد، . . . حجاب در تن او کرد
تا روح مقید تن شود پس اگر مریدے چہلہ اخلاص بدارد ہر . . . یگاں بردہ حق سبحانہ
تعالیٰ از و بردارد، چہلم روز ہر دو جہاں مکشوف او شود، عرش و کرسی و بہشت
و دوزخ . . . زیراک وعدہ نبی دروغ نشود و ہو قولہ من اخلص للہ الی آخرہ، فرمودند
استغفار بخداوند عزوجل بریں طریق گویند استغفر اللہ فاما استغفار نیز بگوید کہ من لیکونہ کردم

ایں کار را یعنی بے رضایی است و معنی الاستغفار و هو الطلب . . . خداوندا گناه مرا بپوش

این رباعی مخدوم جهاں فرمودند۔ بنویس خارج مکتوب است۔ رباعی :۔

چوں سر ازل طینت ابدال شود　　از جملۂ قیل و قال پامال شود

ہم خواجہ عقل را جگر خوں گردد　　ہم مفتیٔ شرع را زباں لال شود

ق ۳۲۳(ب) طبع . . . بشر آنست کہ مرگ را کراہیت دارد، اما در تصفیہ درجات ایشاں متفاوت است، بعضے را روح چناں صفی . . . باشد بحکم استعداد قبول جبلی کہ ہیچ بقیہ از طبع اصلی ایشاں باقی نماند و ایشاں آں طائفہ اند کہ مرگ را آرزو برند و ہم چشم داشت آں کردند، چنانک از مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم منقول است کہ می گفت وھن عظمی ورق جلدی واشد شوقی الی لقاء ربی و ہم چنیں یوسف صدیق علیہ السلام کہ گفتہ توفنی مسلما و الحقنی بالصالحین و از صحابہ عبداللہ بن رواحہ و جماعتے کہ بشہادتؔ تمام . . . رفتند ہم از ایشاں بودند . . . اگرچہ روح مصفی گشتہ است اما . . . باقی ماند، آں جماعت کہ . . . . . .

ایضاً ایشاں بنود و تکلیف ہر یک . . . وسع اوست ثابت ترے . . . وسع اوست تا بیشترے . . . کمال الدین ایں تصفیہ مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم گفتہ اند . . . . . ہم

ق ۳۲۴ (۱) لتحفۃ بسکون الحاء و فتحہا (۱) ما التحفۃ بر الرجل من البر و الطوع

ق ۳۲۶ . . . مسلمانان ابو حنیفہ کوفی . . . اکثر ما یسلب الایمان عند النزع، یعنی بیشتر . . . کہ بوقت مرگ ایمان سلب می شود، . . . را روشن شود، کہ بے ایمان رود، . . . باشد کہ بر خلاف دین اعتقاد کردہ باشد کہ موجب کفر بود اگرچہ کلمہ شہادت بحکم جریان عادت گوید مسلمان نشود، تا از ال اعتقاد فاسد رجوع کند، وچوں ہنگام نزع شود روشنش گردد، کہ بے ایمان می رود و دین را در کتب . . . علامت گفتہ است کہ . . . رود یکے آنک غطّ . . . یعنی آواز کند بوقت مردن . . . خفہ شدہ، و دوم آنک . . . یعنی کف در . . . او . . . انک خمد لونہ یعنی رنگ . . . نماند خاکستر شود و سہ . . . شدہ مسلمان با ایمان رود . . . عرق جبینہ در پیشانی او . . . پیدا شود دوم . . . وقت مردن، سوم . . . سوراخ بینی او فراخ . . . اللہ تعالیٰ۔

ق ۳۲۶(ب) ایں زیادت خوف در حالت . . . رنجوری وضعف . . . عقیدتے کہ آں لنکاہد . . .

ق ۳۲۹ خود را زندہ کنم یعنی ایمان آرم لان الایمان حیوٰۃ ۔ ھم

ایں نیست مرترا از جنس کار چیرای

بدرستی خدائے تعالیٰ نیامرزد شرک وبیامرزد چیزے کہ ورائے آں شرک

است ہر کے بخواہد ۔

آنانک نمی خواند باحد و نمی کشند ذات . . . خدائے تعالیٰ . . .

مگر کسے کہ توبہ کند وایمان آرد وعمل صالح کند ۔

ق ۳۲۹(ب) بگوائے بندگان من بندگانے آنک اسراف کردہ اند بر ذات خود وقا امید نشوند از رحمت خدائے ، بدرستی کہ خدائے تعالیٰ بیامرزد گناہاں را ھمہ بدرستی کہ آں خدائے آمرزندہ است . . . . . ھم

ق ۳۳۰ حکایت ، اصمعی می گوید در راہ کنیسے یکے . . . چوں بمقصد رسیدیم اورا دیدیم . . . گرفتہ می گفت خداوندا اصمعی را . . . گفتم مرترا برنجا یندہ ام تو مرا چگونہ . . . گفت اے خواجہ کار مناسب حال خویش . . .

ایضاً ہر گناہی . . .

اشعار بر حاشیه

مکتوبات صدی

ص ۲۱ خشم و شهوت بزیر پائے در آر ــــــ تا مگر آدمی شوی یک بار

ص ۳۸ **مثنویات:-** در شیب و فراز آں مقامات صد گم شده یابی از کرامات

آنکس که بر وے آب می رفت دانست که ناصواب می رفت

آنکو که هوا پرید بنشست جز باد هوا نه یافت در دست

در آتش اگر یکے وطن ساخت او هم به مراد خویشتن ساخت

هریک به حجاب وا یه مانده در ظلمت خود چو سایه مانده

درمانده بکارسازی خویش مغرور خیال بازی خویش

هریک پس پرده در شماری مشغول شده به هیچ کاری

ص ۳۸ ب عشق از بخت تیره درکار است ــــــ جلوهٔ شمع در شب تار است

ص ۴۸ ..... ــــــ ..... صد دلیل آں راهے

چوں من و هزار عاشق اندر ماهے می کشته شود که بر نه آید آهے

ص ۵۱ ب چوں نیستیٔ تو شد محقق ــــــ خیزد همه نعرهٔ انا الحق

ص ۵۲ کار دیں صنعت و عبارت نیست ــــــ جز خرابی در و عمارت نیست

ص ۵۳ ب مار سیه در بال در گردست آں شیریں بسر ــــــ عاشقاں در شور و شر چوں بگذرد ایں باب را

ایضاً معشوق مرا گفت نشیں بر در من ــــــ مگذار دروں سر که ندارد سر من

ق ۶۶ ب حق به شباں تاج نبوت دهد ــــــ ورنه نبوت چه شناسد شباں

ق ۷۹ یا برو، همچوں زناں رنگی و بوی پیش گیر یا نه چوں مرداں در آ و گوی در میداں فگن

هزار بار به شویم زبان ز مشک و گلاب ــــــ هنوز نام تو گفتن کمال بے ادبی (ست)

ق ۹۱(ب) از لب شیریں دهنان (دهزار) شیر اندام — تفاوتی نکند گر دعاست یا دشنام

ایضاً ره برتو اگرچه باد بود — رسد اینجا که باد باد بود

ایضاً چون وصال را بدید آمد حالکه (کذا) — سرد شد گفت گوی دلاله

ق ۹۸ ای سپر کار عشق بازی نیست — زانکه این ره ره مجازی نیست

ق ۱۰۰(ب) تا تو باشی نیک و بد اینجا بود — چون تو گم گشتی همه سودا بود

ق ۱۰۴ فرستادیم آد ..... برصحرا نهادیم

ق ۱۰۵ نخشبی در سخاوة (کذا) شود همه چیز — کیست کو این سخن بیان نکند

تا توانی بده بکس چیزی — هیچ کس در سخا زیان نکند

ق ۱۰۷ رباعی:- در بتکدهٔ اگر خیال معشوقهٔ ماست — رفتن بطواف کعبه از عقل خطاست

گر کعبه از و بوی ندارد کنش است — با بوی وصال او (کنش کعبه) ماست

ق ۱۰۹(ب) من چه شائسته آنم که ترا خوانم و دانم — مگرم هم تو ببخشی که سزاوار تو باشم

ق ۱۱۸(ب) فردا که صادقانرا از صدق... — پیر و مرید بینی اندر...

ق ۱۲۵ در دو بئ داں عقل را بیچا بیچ — چشم ایمان دوئی نه بیند هیچ

ق ۱۴۹ از آں من بنده گستاخی نمودم — که لطف تو مرا گستاخ کرد است

ق ۱۶۹ (ب) برده رختهاء دو جهانی (کذا) — از ره کفر در مسلمانی

(متن میں "برده رخت بقائے ایمانی")

ق ۱۵۶ ما زتو محروم ترا جرم نیست — این همه از بخت پریشان ماست

ق ۱۶۰ صد جهان علم با معنی بهم — دوزخ آرد یار با دنیا بهم

ق ۱۷۴ **مثنویات:-** علم نر آمده و عمل ماده — دین و دولت بدو شد آماده

ق ۱۷۴(ب) کار بے علم بار و بر ندهد — تخم بے مغز هم ثمر ندهد

ق ۱۷۹(ب) **مثنویات:-** از تن به حریم نفس مشتاب ..... به خویش ...

از نفس به دل و از دل به جاں رو — منزل چه طلب کنی دو ...

زیں جان به جهان آشنائی — و آنگه به حریم کبریائی

ق۹، ۱(ب) مثنویات:- پروانه چون نور ذات یابد اثبات دو . . . . . .

فرش ملکوت در نوردد پس در جبروت . . . گردد

چون نیستی تو شود محقق خیزد همه نعرهٔ انا الحق

. . . . . نهایت طریقت این است خلاصهٔ حقیقت

ق ۱۹۰ آنچ نزد تو بیش از آن ره نیست غایت و هم توست . . . نیست

ق ۱۹۱ (ب) بسیار خواستم که نهم سر بر آستانت من خواستم ولے چه کنم چون خدا نخواست

تدبیر کند بنده و تقدیر نداند تدبیر به تقدیر خداوند چه ماند

ق ۱۹۲ مثنویات:- . . . . . از پے شهرت زمانه غسل زده بهر . . . . . .

. . . . . قطره آب دیده چون . . . . . .

. . . . . .

. . . . . مجرد از صفت شو در بحر محیط معرفت شو) . . .

از غیر خدا چون غسل کردی خود بار دگر نجس . . . .

ق ۲۰۴ پیش تو این سنگ ریزه ساکت پیش ما حقا فصیح و ناطق

ق ۲۲۲ (ب) تعصی الاله و انت تظهر حبه هذا لعمرک فی الفعال بدیع / الغصال

ق ۲۳۳ (ب) عاشقاں را بجنب ملکوت نبود جز جمال یزداں قوت

ایضاً درد و زخم از زلف در . . . آید از خال بهشتیاں . . . . . .

در بے تو به صحرا بهشتم خوانند صحرائے بهشت بر دلم تنگ آید

ق ۲۲۴ (ب) گر سلسلهٔ زلفش بر دوزخیاں بندند در بیخ نماز خود دوزخ به دعا خواهم

ایضاً خانهٔ نفس است خلد پر هوس خانهٔ دل مقعد صدق است و بس

ایضاً هر که جز جاناں به چیزی زنده شد گر همه آدم بود افگنده شود

ق ۲۳۶ (ب) خرابانی شدند مستانه جام نمی دانم حلال از حرام

ایضاً نیست را کعبه و کنشت یکے ست سایه را دوزخ و بهشت یکے ست

ایضاً ظلم و عدل و خوب و زیست کز و دین . . . . . .

ق ۲۵۷(ب) تا در نظرت امید و بیم است — رایت نہ صراط مستقیم است
تا ہر چہ بماندۂ معلّق — مزدور خودی نہ بندہ حق

ق ۲۵۸(ب) چون نداری ز شادیٔ از فضل یار — خیز بارے ماتم ہجراں بدار

ق ۲۶۰(ب) ہر چہ در توحید مطلق آمدہ است — آں ہمہ در تو محقق آمدہ است

ق ۲۶۶(ب) برہمن را بت اندر خانہ باشد — .....

ق ۲۷۲ ایں زہد تو بار نامۂ تست — ز نارِ تن تو جامۂ تست

ق ۲۷۳(ب) ای غرہ بگفت ایں چہ سوداست — کارے بسر زباں نہ شد راست
گفتن بہ زبان دروغ وزشت است — گوینده بداں سوئے بہشت است
توحید نہ کار آب و خاک است — ایں در دل صاف و جانِ پاک است

ایضاً قلندری و خرابا تی از پئے تو شدم — حدیث عشق تو دیدم کہ زنار سائی نیست
حسین از در ہمت گدائے کوئے تو شد — کہ ہیچ سلطنتے خوشتر از گدائی نیست

ق ۳۰۹(ب) ... ز سماع خفتہ بیدار شود — وز مست فتادہ ہشیار شود
... حدیث مردۂ دیرینہ — زندہ شود از سماع در کار شود

ایضاً ..... اے طریق ہشیار — ... نہ شود از سماع بیدار

ایضاً .... ولے بدانک بے شک — .... شود از سماع در کار

ایضاً ..... روندگان ایں را — ... در وقت سماع رہ بدلدار

ایضاً در فکر سماع کشف گردد — بر عاشق دل شکستہ اسرار

ایضاً در حال سماع گردد اے دوست — عقل ملکی ز علم بیزار

ایضاً امروز یقیں بدانک فردا — در مقعد صدق و در گہ بار

ایضاً .... سماع روح و ریحاں — باشد ز سماع قرب دیدار

ایضاً ..... بہ پیامبری .... — بستند سماع ..... مختار

ایضاً تو نیز شنوز راہ تحقیق — تقلید ز پیش خویش بردار

ق ۳۱۹ حاشیے کے آخر میں یہ تحریر ہے :-

"ایں رباعی مخدوم جہاں فرمودند۔ بنویس خارج مکتوب است۔"

رباعی یہ ہے : ؎

چوں سرِّ اجل طینت ابدال شود — ایں جملہ قیل و قال پامال شود
ہم خواجۂ عقل را جگر خون گردد — ہم مفتیِ شرع را زباں لال شود

ق ۳۳۰ بخشی ہم بنام غزہ مشو ....
مرد کار کسے بود ..... کا ....

(مندرس الفاظ کو پُر کرنے کی ممکنہ کوشش کی گئی ہے۔ سعدی، بخشی، مولانا روم وغیرہ کے اشعار زیادہ ہیں۔)

اختلافِ نسخ

خ = مخطوطہ مکتوبات صدی HL۱۳۹۲ ط = مطبوعہ مکتوبات صدی HL 4997

• ورق ۶/سطر ۱۰ ط: فردائے قیامت • ۶/۱۳ خ: بیت ندارد • ۶۰/۱۷ خ، ط:
دل بندہ • ۷/۶ خ، ط: در آئینہ نگری • ۷/۱۶ ط: قدم خویش را • ۷ب/۹ خ:
ایں ہمہ • ۸/۲ خ: نشان ندہند • ۹/ ط: مطلقاً... افتد، ندارد • ۱۴/ خ، ط:
ازایں جا • ۸ب/۱ خ: در او مبیں • ۸ب/۱ ط: در آں مبیں • ۱۱/۹ ط: مقبولا تند
• ۱۱/۱۰ خ راچہ کند • ۱۱/۱۰ ط: راچہ زیاں کند • ۱۱/۱۶ ط: توبہ ایں آں باشد کہ
قضا کن • ۱۱ب/۱ ط: ورباخوردن وزنا کردن • ۱۱ب/۱۰، ۱۲ ط: در روز قیامت
• ۱۲/۱۴ خ: نا آمرزیدہ • ۱۲ب/۱ خ، ط: می خواستم • ۱۲ب/۲ خ، ط: گفتم • ۱۲ب/۱۵
ط: توبہ بکن • ۱۲ب/۱۵ خ، ط: و در توبہ کردن عاجز تر از گناہ کردن مباش و بمنع
شیطان از توبہ کردن باز بایست • ۱۳/۱۰ خ: بسیار کند • ۱۳/۱۰ ط: بسیار کند توبہ
نیز • ۱۳/۱۲ ط: گناہاں و بکل دل نہادی • ۱۶/ ط: بر زمین • ۱۷/ خ، ط: کسے
• ۱۳ب/۱ خ: نجاک • ۱۳ب/۲ خ، ط: بر اندوخت • ۱۳ب/۳ ط: وقت آں آمد
• ۱۳ب/۷ خ، ط: "باز" ندارد ——— • ۱۴/۱ خ، ط: "لاتشتبہ
الاصوات" ندارد • ۱۴/۲ ط: لایغلطہ المسائل، ۱۴/۲ خ: لاتغلطہ

المسائل • ۱۴/۸ خ ،ط؛ نتواندکرد • ۱۴/۱۰ ط؛ ازگندم • ۱۴/۱۱ خ : نیاورد خو
بیروں خواست آورد • ۱۴/۱۱ ط؛ بلکه خود بیروں خواست آورد _____

• ۱۵/۲ ط؛ است ،مرمقامات واحوال راچوں زمین است مربنارا، وبزمین بنا
محال است ہم چنیں بتوبہ مقام عالی محال بود، زیراک • ۱۵/۶، ۷ خ، ط؛ پدید آمدہ ایمان
• ۱۵/۹ خ؛ می آید وحقیقت توبہ • ۱۵/۱۲ ط؛ دیگری بود ودیگر گشت • ۱۵/۱۴ ط؛
بگشت ،حقیقت اوآں صفات بود چوں آں صفات نہ ماند او نیز نماند • ۱۵/۱۵ ط؛ خواتند
چوں حقیقت ایمان پدید آمد کثرت برخواست وحدت پیدا گشت اما چنیں • ۱۶/۱۳ خ ،ط؛
جز ایمان تقلیدی • ۱۵/۱۷ ط؛ کہ ایں عادت ورث بود نہ حقیقت ایماں، ازیں جا است
کہ گفت • ۱۵ب/۵ خ ،ط؛ بربزنہی • ۱۵ب/۱۵ خ ،ط؛ نشان نیابم • /۱۷ ط؛
کرد وہرچہ خواہد کند • ۱۶/۱، ۳ خ؛ "کہ ایں جا کار ... فرود بریم" ندارد • /۱۱ خ ؛صحرا
پاک بے خس وخاشاک ،ط؛ صحرا باوسعت بے خس وخاشاک • /۱۲ خ ،ط؛ وہیچ صحرا
باوسعت تراز صحراء وحدانیت نیست • ۱۶/۱۳ خ؛ ہمت کرد کعبہ • /۱۵ خ؛ "کشیدہ
... مکان" ندارد • /۱۶ ط؛ بیت حقاکہ بزہ نیاوردی کرد ؛ چرخ فلک اے
پسر کمانم • ۱۶ب/۱۵ ط؛ امراض باطن • ۱۷/۷ ط؛ است چارہ نیست • ۱۷ب/۳
خ؛ بست وچہارہ • /۹ ط؛ ومعتزلہ • ۱۸/۱ خ؛ بود کہ ،ط؛ بود مرید • /۴ خ ،ط؛
عجب برہم • /۹ خ؛ خلوۃ وقت • /۱۱ خ ؛خیال لطف • /۱۳ خ ،ط؛ غیب • /۱۴
خ، ط؛ ورجائی • ۱۹/۸، ۹ ط؛ الٰہ • ۲۰/۵ خ ،ط؛ کنیم • /۱۵ ط؛ سخی سائل راکے

محروم کند والسلام • ۲۰ب/۱۴ خ، ط؛ و مقتدا باید • ۲۱ب/۶ ط؛ و عزت حق است • ۷/
ط؛ "غزی". بعدہٗ اضافہ؛ مولانا حمید الدین ناگوری رحمۃ اللہ گوید آنکہ بجان زندہ بود بمیرد
و آنکہ بجاناں زندہ بود نمیرد (یہ اضافہ مخطوطہ کے حاشیہ پر ہے، مزید عبارت کے ساتھ) •
۲۱ب/۹ ط؛ در جہانے • ۲۱ب/۹ ط؛ می کند • ۲۱ب/۱۶ خ، ط؛ کنند • ۲۲/۴ خ؛ از
ازل • ۲۲/۷ ط؛ جواب ایں چنیں گفتہ اند • ۲۲/۷ ط؛ ایں را • ۲۲ب/۴ خ؛ سعادتہا
۲۲ب/۹ خ؛ خون خوری مگو • ۲۲/۱۴ خ، ط؛ او را شیخ کامل یا عارفی • ۲۲ب/۱۵
خ، ط؛ واد قبول • ۲۲ب/۱۵ خ، ط؛ وآں را تندۂ • ۲۳/۴ خ، ط؛ بر مطیع • ۲۳/۴
خ، ط؛ در تحت • ۲۳/۷ خ؛ در عصرے، ط؛ در عصر یکے • ۲۳/۷ خ؛ تردہ فروشاں
• ۲۳/۸ ط؛ امتان جملہ ولیان سہ صد و پنجاہ و شش کس باشند • ۲۳/۱۰ خ، ط؛ پرسیدند
کہ • ۲۳/۱۵ خ، ط؛ کہ پنداری کہ آں • ۲۳/۱۶ ط؛ بست و چہار • ۲۳/۱۶ خ؛ و
بست و چہار ہزار نقطۂ • ۲۳ب/۵ ط؛ بکسے

مکتوب ہفتم

• ۲۳ب/۱۶ ط؛ الوہیت • ۲۴/۵، ۶ خ، ط؛ کشتہ باشند تا اگر کل عالم تبرا کردہ بود مگر یک چیز
کردکان آں یک چیز ماندہ بود، اینجا گویند المکاتب عبد وان بقی علیہ درہم وارادت
• ۲۴ب/۲ خ، ط؛ در آں دل • ۲۴ب/۷ خ، ط؛ شریف تر • ۲۴ب/۱۱ خ، ط؛ ہر چہ
در زیر • ۲۴ب/۱۳ ط؛ بر سیمار • ۲۵/۱۲ ط؛ بطبیب حاذق • ۲۵/۱۷ ط؛ راہ سلوک
است • ۲۵ب/۹ خ؛ وجاہی نرسد • ۲۵ب/۱۳ خ؛ ظاہر دعوت • ۲۵ب/۱۷ ط؛ جز
زنہار داری • ۲۶/۶ خ، ط؛ بساکسان • ۲۶/۷ ط؛ می روند

مکتوب ہشتم

• ۲۶ب/۵-۶ ط؛ انما التوبة علی اللہ للذین یعملون السوء بجهالة ثم یتوبون من قریب • ۲۶ب/۷ ط؛ که گفته اند • ۲۶ب/۱۱ خ ط؛ مُراعمال خویش را؛ .. ندارد • ۲۷/۵ ط؛ که ولی را شهره • ۲۷/۷ ط؛ 'اندر' ندارد • ۲۷/۱۲ ط؛ مر نفس خود • ۲۷ب/۲ خ؛ واولیائے ملک • ۲۷ب/۲ ط؛ که به بندگی برگزیده است • ۲/۲۸ خ، ط؛ همی بوسند • ۳/۲۸ خ، ط؛ ترتیب اش ۱۔مخ کا اول ۲۔چہارم ۳۔دوم ۴۔سوم • ۳/۲۸ ط؛ رقصان شعرائے قراضہ ؛ که از اصل اصل کانی، چو پائے هرچه هستی ؛ می دان که عین آنی • ۴/۲۸ ط؛ جمله چهارده • ۹/۲۸ ط؛ خوانند و هفده دیگر اند که مرایشاں را ابرار خوانند و پنج دیگر که مر ایشاں را نجبا خوانند و چهار دیگر • ۱۷/۲۸ ط؛ بهمه • ۲۸ب/۴ ط؛ از مخالفت عزوجل • ۲۸ب/۱۴ خ، ط؛ بدانند که کرامت است و عطا است • ۶/۲۹ ط؛ عارفان راه • ۱۲/۲۹ خ، ط؛ چیزے از کرامات • ۵/۳۰ خ، ط؛ نا امیدواری برمی کند • ۵/۳۰ ط؛ پدید آید مکتوب ششم • ۱۲/۳۰ ط؛ فریق دوم عام • ۱۰/۳۱ ط؛ مکه یعنی مقاتله در مکه حرام کردانیده خدائے عزوجل بود فما رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم را در مکه مقاتله حلال کرد اند تا چند نفر را کشتند از اتحادے که میان خدا و رسول بود و نیز • ۳۱ب/۹ ط؛ مقام عمومیت • ۳۱ب/۱۰ ط؛ مقام خصوصیت • ۳۱ب/۱۲ خ، ط؛ همه بحکم • ۳۱ب/۱۲ خ، ط؛ همه مواجب • ۳۱ب/۱۵ خ؛ شراب داری، سرهنگی، وزارت، منادمت، هر ایک کے قبل لفظ 'مقام' • ۱۶/۳۲ ط؛ ایشاں دخل نمانده • ۱۶/۳۲ خ، ط؛ بریں معنی اشارت ۳۲ب/۱۵ خ؛ نامرادلیست • ۳۳ب/۳ ط؛ مر کسے را که عابد • ۳۳ب/۸ ط عن الآفات

• ۳۴ب/۴ ط؛ الواث مرا مکتوب دهم • ۸/۳۵ ط؛ سیاه کری • ۱۳/۳۵ خ؛
که پیغامبرے از پیغامبرے بے معجزہ شناختہ نشود • ۱۳/۳۵ ط؛ که پیغامبر از پیغامبر شناختہ
شود • ۱۴/۳۵ خ؛ ہم ہماں چیزہ • ۱۲/۳۷ خ؛ بآسانی بمراد • ۳۷ب/۱۴ ط؛ دست
را آویزد • ۳۷ب/۱۷ ط؛ اورا بود و مادر نیز • ۲/۳۸ ط؛ وذبح او • ۲/۳۸ خ، ط؛
تا گلو نخواہند • ۵/۳۸ ط؛ از بتاں ایں طائفہ • ۳۸ب/۱۷ ط؛ چوں مئے دیدن • ۲/۳۹
خ؛ آتش در زند زیرا که در قسمت ہمہ مرادہا نصیب محبوب آمدہ است و ہمہ نامرادیہا
نصیب محب، از ینجا است گویند بر بندگان رحیم و رحمٰن و بر محبان کامکار و سلطان اینک
آں سالک • ۴/۳۹ ط؛ را یترانہ • ۸/۳۹ خ، ط؛ ہل من یزید کردہ۔ مکتوب
یازدهم • ۳۹ب/۶ خ؛ شخصے را • ۳۹ب/۹ ط؛ خواہم که ایشاں را بدنیا • ۲/۴۰
ط؛ از انند که سر ایشاں بجبریل • ۴۰ب/۴ خ، ط؛ ورنہ دانی • ۳/۴۱ خ، ط؛ از
اہل درد ایں • ۴/۴۱ خ؛ جان من خرز جاناں • ۴/۴۱ ط؛ وجان من فدائے •
۸/۴۱ ط؛ راحة القلب • ۱۱/۴۱ ط؛ بمرگ تو خواہد • ۴۱ب/۸ ط؛ باو بگردند
• ۴۱ب/۱۳ ط؛ ہرمز بن جہاں • ۱۷/۴۲ ط؛ حشمت دنیا • ۴۲ب/۲ خ؛ ھذا
محال، ندارد • ۴۲ب/۹ ط؛ مشوکہ عمرت • ۲/۴۳ ط؛ ہر وقتے۔ مکتوب
دوازدهم • ۱۶/۴۳ خ، ط؛ برق ولوامع • ۴۳ب/۹ خ؛ وآں حضرت پاک •
۱۴/۴۴ ط؛ صفحات حق است • ۱۶/۴۴ خ، ط؛ حضرت از خداوند تعالیٰ است
• ۴۴ب/۲ خ، ط؛ بگدازد • ۴/۴۵ ط؛ دیدۂ نمناک • ۱۳/۴۵ بنگاشت در مقابلہ

۴۵۵ ب/۷ ط؛ از کمال جمال • ۴۶/۱۳ ط؛ شده خانه بدوش، نه زده خانه فروشی •
۴۶ ب/۳ خ، ط؛ تاکسی • ۴۶ ب/۵ ط؛ آں را در حال ادراک • ۴۶ ب/۶ خ، ط؛
والی اهل النار یعادروں، ۱ یتعادون • ۴۶ ب/۱۴ ط؛ اہل دین را و غیرہ •
۴۷/۳ خ، ط؛ بحقیقت کرامت تواں گفت • ۴۷/۱۶-۱۷ ط؛ اگر بصفت علیمے • ۴۷/۱۷
خ؛ بصفت عالم • ۴۷ ب/۱ خ؛ بصفت سمعی • ۴۷ ب/۲ خ؛ بصفت بصری • ۴۷ ب/۳
خ؛ ذوق شہود جمال ۶ ط؛ ذوق شہود و جمال • ۴۷ ب/۷ خ؛ کسے بدیں معنی • ۴۷ ب/۱۰
ط؛ در وزیدن • ۴۸/۳ ط؛ ایستادہ با خداوند • ۴۸/۸ ط؛ عبارت از ظہور • ۴۸/۱۱
ط؛ خلاصی • ۴۸/۱۳ خ، ط؛ بمقصد و مقصود • ۴۸/۱۴ خ، ط؛ اخبار می کند • ۴۸ ب/۴
ط؛ وصفات او • ۴۸ ب/۹ ط؛ از صفات خویش • ۴۸ ب/۱۰ خ؛ ایں محو آثار ۶
ط؛ ایں خود آثار • ۴۸ ب/۱۵ ط؛ لہ کل شیٔ • ۴۹/۵ خ؛ تلد کدک • ۴۹/۵
خ، ط؛ نفس است • ۴۹/۶ ط؛ ظلمانیت در دل ۶ خ، ط؛ بدید آید • ۴۹/۹ ط؛
نقصان بدید آید • ۴۹/۱۴ خ؛ اگر بصفت حیات • ۴۹/۱۶-۱۷ خ؛ متجلی شود •
۴۹ ب/۱۲ خ، ط؛ تلون • ۴۹ ب/۱۷ خ، ط؛ از حق بیند و ازاں • ۵۰/۳ خ؛ از
نایافت • ۵۰/۴ ط؛ وایں دانی • ۵۰/۵ خ، ط؛ ذیست • ۵۰/۱۱ خ؛ خلعت
خاک و کل ما ط؛ خلعت آب و کل • ۵۰/۱۴ خ؛ اشخاص جواہر ما ط؛ اشخاص و جواہر •
۵۰ ب/۱۳ خ، ط؛ از ہر دو • ۵۰ ب/۱۷ خ؛ "بعقبیٰ ـ اتصال" ندارد • ۵۱/۲ خ؛
نترای ما نتراء • ۵۱/۵ ط؛ فراموش نہ از خانہ • ۵۱/۱۱ خ، ط؛ چنانک جوں فقہا •

۵۱/۱۵ خ، ط؛ ذروهٔ • ۵۱ب/۳ ط؛ نتواند ماند • ۵۱ب/۵ خ؛ می نیوشند •

۵۱ب/۸ خ، ط؛ بر قضیه • ۵۱ب/۱۵ خ؛ "اینجا ست که گفت، بیت - چوں نیستی تو ...

انا الحق الفقیر من لاشی فی الدنیا والاخرة سر این است که گفت" ط؛ ندارد • ۵۲/۶

خ، ط؛ و بر آں تجرید • ۵۲ب/۵ خ؛ نمی یافت از ینجا گویند اذل الاشیاء المحب عند

المحبوب ...عند محبوبه (بر حاشیه) • ۵۳/۲ خ، ط؛ بی راہی • ۵۳/۶ ط؛ وانه

کرانی • ۵۳/۹ خ؛ که صفات ہوا، ط؛ که در صفت ہوا ——— • ۵۳ب/۱۴

ط؛ در با غیتیم • ۵۳ب/۱۶ ط؛ در رو • ۵۳ب/۱۶ خ، ط؛ سازنه تو • ۵۳ب/۱۷ خ، ط؛

بعین بر • ۵۳ب/۱۷ خ، ط؛ نجنبد مکتوب هفدهم ۱۳ اپریل ۸۸ء •

۵۴/۴ ط؛ صوفیاں و صدیقاں • ۵۴/۶ خ؛ بکلمة الله آورده • ۵۴/۷ ط؛ چیزے دیگر

• ۵۴/۱۱ ط؛ ازینجا • ۵۴/۱۵ ط؛ تا مراد را • ۵۴/۱۶ ط؛ باز دارد • ۵۴ب/۱ ط؛ بر زیدن

• ۵۵/۹ خ، ط؛ خشک شود • ۵۵ب/۱۱ ط؛ "آں" ندارد • ۵۶/۱۶ ط؛ و نماز خفتن چہار

رکعت و رکوع • ۵۶ب/۸ ط؛ دور و تاریک • ۵۶ب/۱۰ ط؛ از حلم • ۵۷/۴ ط؛

در پیش او • ۵۷/۷ خ، ط؛ "کردی" ندارد • ۵۸/۸ ط؛ در ریاضت • ۵۸/۱۲

خ، ط؛ چنیں فرموده • ۵۸/۱۳ خ، ط؛ که آفریده اند • ۵۸/۱۵ ط؛ نشویم، بیت

وکر بسعی کانش سفید نتواں کرد ۔ گلیم بخت سیه را کہ بافتند سیاه • ۵۸ب/۱۰ ط؛ جناں

بوده باشد که در فرمان • ۵۹/۶ ط؛ شمارا در ازل • ۵۹/۱۲ خ، ط؛ "وآنراکه ... بمشرق

... مغرب ... گردانند" ندارد • ۵۹/۱۷ خ، ط؛ از بیم آں، نظر فرمود تا باد او را بزمین

مغرب برد چوں • ۵۲ب/۱۳خ، ط؛ اسد "تغییر نخواہد بود" ندارد • ۵۹ب/۱۷ط؛
طلب کند • ۱۰/۶۰ط؛ بعقل رکیک خویش • ۱۴/۶۰خ؛ ولیکن از علاج کردن ۶ط؛ اما از
علاج کردن • ۱۶/۶۰ط؛ رسد، بلک درگذرد • ۶۰ب/۹خ، ط؛ پردازد • ۱۰/۶۱ط؛
بہلاک نزدیک تراست • ۱۷/۶۱ط؛ غروری و پنداری • ۶۱ب/۶خ، ط؛ بر علت
عقیدت • ۶۱ب/۹ط؛ معجونے سازد • ۶۱ب/۱۶ط؛ امر و نہی او • ۶۲ب/۱۴ط؛ بطاعت
خود • ۶۲ب/۱۶خ، ط؛ یاد لطف • ۶۲ب/۱۷ط؛ بر تخت • ۶۴/۱خ؛ و دعوت بحکم
• ۴/۶۵ط؛ اندر معرفت حق • ۷/۶۵ط؛ و شرب • ۱۴/۶۵ط؛ وسواس شیطانی •
۱۵/۶۵ط؛ تا روز قیامت • ۶۵ب/۱ط؛ و شہوت لذت • ۶۵ب/۱ط؛ و فرزندنہ •
۶۵ب/۱خ، ط؛ و مشغولی خویش • ۶۵ب/۸ط؛ و برآں کہ خواہد عطا کند • ۶۶/۱ط؛ اسرار حق
و جز بنوازش پیدا نہ کردد • ۳/۶۶ط؛ پدید نیامدے • ۴/۶۶ط؛ متمیز • ۵/۶۶ط؛
و بدر یا ربلا اندازد • ۶۶/۷خ، ط؛ تا مرادش • ۱۷/۶۶خ ظ؛ تاریکی بادیہ • ۶۶ب/۱خ، ط؛
واصطنعتك • ۶۶ب/۵خ؛ و ندادر داد • ۶۶ب/۱۳خ؛ 'نہ از برائے۔ ہلاک
شود'۔ ندارد • ۶۶ب/۱۶خ ظ؛ کہ ماکناہ • ۶۷/۱خ؛ بیامرزیدن ما بدیں • ۳/۶۸
خ، ط؛ و نہ من جز ترا • ۴/۶۸خ؛ بجز او ہر دو عالم ۶ ط؛ بجز او در دو عالم • ۶۸ب/۴
ط؛ او محب است ۶ ط؛ او عدو است • ۶۸ب/۵ط؛ او بوصف • ۶۸ب/۷خ، ط؛
ہر کہ حق تعالیٰ او را • ۶۸ب/۱۴ط؛ لاحق ہر کز لاحق • ۱۱/۶۹ط؛ لخشان • ۷۰/۵ط؛
در حق باری ——————— • ۷۰ب/۱۳خ؛ و بردار مراد را ہم

ہزار ہزار ، ط ؛ دو بردار مراد را ہزار ہزار ۔ ۷۰ ب/۱۷ خ ، ط ؛ را دو بردارد ۔ ۷۱ اب/۸
ط ؛ جملہ خلایق طوائف ۔ ۷۲۰/۲ ط ؛ اظہر اللہ ، خ ؛ اظہرہ اللہ ۔ ۷۲/۵ خ ، ط ؛ قصد بہشت
۔ ۷۲/۸ ط ؛ عتاب در رسید ۔ ۷۲ ب/۲ ط ؛ پوشانید ۔ ۷۲ ب/۴ ط ؛ کہ ہر وقت کہ
۔ ۷۲ ب/۱۰ خ ، ط ؛ پیرے باید ۔ ۷۲ ب/۱۶ خ ، ط ؛ سلطان اصفیا ۔ ۷۳/۵ خ ، ط ؛
معاذ و بلال ۔ ۷۳/۹ خ ؛ دیدے اعز اندو اکرم بسیار کردے ۔ ۷۳/۹ خ ، ط ؛ ردا
پا پیراہن ۔ ۷۳/۱۲ ط ؛ بماند باید کہ قوی ۔ ۷۳/۱۳ ط ؛ ہزار ہزار سال ۔ ۷۳ ب/۱
خ ؛ رب شما ، ط ؛ آں پروردکار شما ۔ ۷۳ ب/۳ ط ؛ ہر دم خلعتے و نواختے ۔ ۷۳ ب/۴
ط ؛ ہر دم حیرتے ۔ ۷۳ ب/۵ خ ، ط ؛ طراز اعز از برکسرت او ۔ ۷۳ ب/۶ خ ، ط ؛ و
دیگرے را ۔ ۷۳ ب/۱۴ خ ؛ چہ کذرد چہ کار کے بعد مثنوی کے مندرجہ ذیل تین اشعار
جو نسخہ پیش نظر کے حاشیہ پر مرقوم ہیں : قبالست ایں کہ بے شرع و طریقت ؛ کشایندت
ہمیں راہ حقیقت ، طریقت بے شریعت نیست حاصل ؛ حقیقت بے طریقت نیست
وصل ، بیکدیگر تعلق ہر سہ دارد ؛ کہ شان تفرقہ کردن نیارد (دوسرے شعر میں دونوں
قوافی ایک دوسرے سے متبادل ہیں) ——— ۷۴۰/۱۵ ط ؛ فراتست
ن پُر آبست ۔ ۷۵۰/۴ خ ؛ می خواہی از پدرم روضہ الرضوان بیک کندم بفروخت
ناخلف باشم اگر نفروشم من بہ یک جو پس روندہ را ۔ ۷۵۰/۸ خ ، ط ؛ آں سالک را کوبند
حق بیں کشت ۔ ۷۵ ب/۱۴ ط ؛ الف لامے ۔ ۷۵ ب/۱۶ خ ؛ کارش کیرد ۔ ۷۶/۹ خ ؛
کامل بریست خواست و مراد خویش ۔ ۷۶ ب/۱۵ خ ط ؛ ہر کہ قہر وحدت ۔ ۷۶ ب/۱۶

خ، ط؛ دور کرد آنجا کرد کہ • ۷۷/۹ خ، ط؛ اے برادر طاعت و معصیت • ۷۷ ب/۷
خ، ط؛ بداند کہ • ۷۷ ب/۱۴ خ، ط؛ لطف کند مہمات او را بکلی کفایت کند و او را •
۷۸/۲ ط؛ منت باران بفرست • ۷۸/۴ خ، ط؛ واثر اجابت • ۷۸/۴ خ، ط؛ بر اثر
وے • ۷۸ ب/۱ ط؛ از کل بردارد • ۷۸ ب/۷ ط؛ یا با کلاہے • ۷۹/۱ خ، ط؛ دزدے
• ۷۹/۴ خ، ط؛ بشناسند • ۷۹/۵ خ، ط (نکرنہ کے بعد)؛ یا بروہم جوزمان رنکی و
بوے پیش کیریا نہ بوئن مردان درآئی وکوی جو مردان فگن (حاشیہ پر) • ۸۰/۲ ط؛ راہ
سر گفت وگوئے • ۸۰/۱۲ خ، ط؛ پس ایں ہر دو بارہ • ۸۰/۱۳ ط؛ کہ درگاہ کرم اوست
• ۸۰/۱۳ خ، ط؛ ہم سراز تاج • ۸۰ ب/۳ ط؛ بردابر دترا • ۸۰ ب/۴ ط؛ طلب
کنیم • ۸۰ ب/۶ ط؛ واکر رنجی • ۸۲ ب/۲ خ ط؛ بالائے بام • ۸۲ ب/۴ ط؛ افتد و
بمنزل خود باز آید • ۸۲ ب/۱۶ خ، ط؛ لنکان ولوکان مکتوب بست وششم

• ۸۴/۳ محال بود چنانکہ گفت، خیالست اینک بے شرع وطریقت کشایندت ہمی
راہ حقیقت، طریقت بے شریعت نیست حاصل بہ حقیقت بے طریقت نیست واصل، بیک
دیگر تعلق ہر کہ دارد بہ کہ شان تفرقہ کردن نیارد • ۸۴/۱۴ من عِلمَ بما عِلم • ۸۴/۱۷
ط؛ واجب نباشد • ۸۵/۲ خ، ط؛ مراین • ۸۵ ب/۱۴ ط؛ در کوش جان •
۸۶/۳-۴ ط؛ وثیقۂ محکم • ۸۶ ب/۳ خ، ط؛ فانی باز ندارند از دوزخ بترسند •
۸۶ ب/۸ ط؛ حدیث طراوت بہشت • ۸۷/۸ ط؛ مُرّ۔ ندارد • ۸۷/۱۲ ط؛ ویحبونہ
ہرگز بندگی برابر دوستی نباشد کہ مقام بندگی مقام ذلت است و مقام دوستی مقام عزت

و بنده جز ذلیل نباشد دوست جز عزیز نباشد، و هرگز ذلیل برابر عزیز نباشد، بزرگے
گفته است اگر خداوند ابراهیم را گفت اتخذ الله ابراهیم خلیلا، و موسیٰ را گفت
و کلم الله موسیٰ تکلیما، ما را گفت یحبهم و یحبونه و در یحبهم محب قدیم
و محبوب محدث و در یحبونه محبت (محب) محدث و محبوب قدیم و اخبار ۰ ۸۷ ب/۱۰
ط؛ طالب در حال ۰ ۸۸/۱ ط؛ میدان سر انداز یست ولیکن صد مرده در آنست ۰ ۵/۸۸۰
خ، ط؛ نبود لیکن چون ۰ ۵/۸۸ ط؛ لطف بر جنب وزیر ۰ ۱۲/۸۸ ط؛ سر نرنی بوے
ازیں راه نیابی چون ۰ ۸۸ ب/۹ ط؛ شکر وضو ۰ ۸۹/۴ خ، ط؛ و عمر ۰ ۸۹/۱۰ خ، ط؛
واگر مثال ۰ ۸۹ ب/۹ خ، ط؛ تا نماز دیگر واگر ۰ ۹۰/۴ خ، ط؛ که میان مغرب ۰ ۹۰/۱۴
خ، ط؛ واگر در آخر شب ۰ ۹۰/۱۶ ط؛ موجود دست بهتر بود ۰ ۹۱/۱۶ خ، ط؛ و قولش ۰
۹۱ ب/۱ خ، ط؛ در دل ۰ ۹۱ ب/۱۱ ط؛ جاری پس ۰ ۹۱ ب/۱۴ الکے بعد ط؛ رہبر تو
اگرچہ یار بود ٭ رسد آں جا که با دیار بود، وصل را جوں بدید شد حالا ٭ سرد شد گفتگوے
دلالہ ۰ ۹۱ ب/۱۱ خ؛ در کشید و گفت، ثنویات، دم در کشید و گفت، رہبرت اول ار
چہ یار بود ٭ رسد آنجا که یار با دلود، جوں در آمد وصال را حالہ ٭ سرد شد گفتگوے دلالہ
خنک اشاں را که یاری بس (آخری دو شعر مخطوط کے حاشیہ پر مرقوم ہیں لیکن تیسرا
مصرع ناموزوں ہے اور وہ یہ ہے ع جوں وصال را بدید آمد حالہ ۰ ۹۲/۱ خ، ط؛
در جہاں در درگاہ ۰ ۹۲ ب/۵ خ، ط؛ بس جندیں خلق ۰ ۹۳ ب/۶ خ؛ آں حدیث
راہ طریقت، ط؛ ایں حدیث راہ باطن است ۰ ۹۳ ب/۱ ط؛ از بیرون اندرون

پیوندد ۰ ۹۳ب/۱۶ خ، ط؛ خفتن و شب جمعه نه نده دارد، بدین طریق بعد از نماز
خفتن تجدید ۰ ۳/۹۴ خ، ط؛ حجاب مکرم ۰ ۱۴/۹۴ خ، ط؛ بغیر از قربان ۰ ۹۵/۷ خ، ط؛
غفلت کبر کی رگبری ۰ ۹۵/۹ خ، ط؛ هر چند نام توحید ۰ ۹۵ب/۸ ط؛ کو بادیه پیمائے
۰ ۹۵ب/۱۶ ط؛ رفت در بهشت ۰ ۹۵ب/۱۷ خ، ط؛ بنشینی ۰ ۹۶/۳ ط؛ رسیده
اسب و آب در آبخانه ۰ ۹۶/۱۵ خ؛ نه نجات ـ بعدهٗ بیت، تا راه ... درویشی ۰
۹۶ب/۱۶ ط؛ ایاك نعبد و ایاك نستعین ۰ ۹۷ب/۶ ط؛ و اکر بد ننویسد ۰
۹۷ب/۱۵ خ، ط؛ عادت و بیچ پدر ۰ ۹۸/۹ ط؛ ازیں جا گفته ـ بیت ـ اے پسر کار عشق
بازی نیست ؛ رفتن راه دین مجازی نیست ـ یه شعر مخطوطه کے حاشیه پر مرقوم ہے ،
دوسرا مصرع اس طرح ہے ؛ "زانک ایں ره ره مجازی نیست ۰ ۹۸/۱۲ ط؛ دیبا دانیم...
۰ ۹۸ب/۶ ط؛ از نیت ۰ ۹۸ب/۱۷ ط؛ ندارد لیکن می تر سیم ۰ ۹۹/۱-۲ خ، ط؛
داشتند و چناں مکتوب سی و دوم ۰ ۹۹/۶ خ، ط؛ تزکیه دل بیش یا بدو
در حضور دل اثر بیشتر دارد ۰ ۹۹/۷ خ، ط؛ خواه ذکر خواه فکر ۰ ۹۹/۹ ط؛ که آں
نه کاره ۰ ۹۹/۱۴ ط؛ از شرف ۰ ۹۹ب/۵ ط؛ هست که آنجا ۰ ۹۹ب/۵ ط؛ تا همه
بیاسائند ۰ ۹۹ب/۱۷ ط؛ بست و چهار هزار واند ۰ ۱۰۰/۲ ط؛ هزار زهاد و عباد
در ۰ ۱۰۰/۳ خ؛ یک رکعتے که هست از دل و جان، ط؛ هفده رکعت نماز از دل و
جان ٹ؛ رکعتی یک که هست از دل و جان ۰ ۱۰۰/۵ خ، ط؛ بنور نماز ۰ ۱۰۰اب/۲
خ، ط؛ و بر مکنونات ۰ ۱۰۱/۶ خ، ط؛ مع من ۰ ۱۰۱/۸ خ، ط؛ نماز فانی الصفة را ۰

• ۱۰/۱۰ خ؛ بنود فانی شده زیراک • ۱۵/۱۰ خ، ط؛ که بشر است • ۱۰ اب/۱۰ ط؛
نتواند کرد و آں کمان ہمت است • ۱۰ اب/۱۱ خ؛ بیت ندارد • ۲۰ اب/۴ خ ط؛
کُشِفَ • ۲۰ اب/۱۱ خ، ط؛ سَکَرَ • ۲/۱۰۳ خ؛ رسید ہر کہ در خود برسید از محل، ط؛
رسید ہر کہ رسید در خود برسید از محل • ۱۰/۱۰۳ ط؛ زیاں دارد • ۱۶/۱۰۳ ط؛ موصوف
خواند • ۱۷/۱۰۳ ط؛ در دولت • ۲ اب/۲ خ؛ جز نرتو • ۱۰/۱۰۳ ط؛ باسرار •
۱۱/۱۰۳ ط؛ من حَکَمَ المریدَ • ۱۲/۱۰۳ ط؛ ضُرُورَۃٌ • ۶/۱۰۴ ط؛ مرید باید کہ
• ۹/۱۰۴ ط؛ محتقر است کے بعد گویند... آدم بیافرید (حاشیہ پر یہ عبارت ہے مگر شعر
اس نسخہ میں نہیں ہے) • ۱۴/۱۰۴ اخ، ط؛ نصیب خود • ۱۵/۱۰۴ اخ؛ سابق لم یزلی
ما زنید • ۱۷/۱۰۴ اخ؛ وایں ہم • ۶/۱۰۴ اب خ، ط؛ کسی را کہ مکتوب سی و چہارم
۱۱/۱۰۴ اب ط؛ عبادت بر دو نوع است۔ عبادت بدنی • ۱۴/۱۰۴ اب اخ؛ از ما سوی
اللّٰہ • ۱۶/۱۰۴ اب خ، ط؛ بریزند آں را • ۲/۱۰۵ اب خ، ط؛ بسندیدہ باشد • ۷/۱۰۵
خ، ط؛ کردند انتم احبائی وانتم اصدقائی • ۱۶/۱۰۵ اب خ، ط؛ ہمہ بنور
نبوت • ۳/۱۰۶ ط؛ اضعَفَ • ۴/۱۰۶ ط؛ الطَفَ • ۱۲/۱۰۶ خ، ط؛ و ادبران
۷-۹/۱۰۶ اب خ، ط؛ ما اتوا وقلوبہم وجلۃ یا رسول اللّٰہ، ط؛ نسخہ مطابق
مخطوط • ۳/۱۰۷ اب ط؛ نور رخت تو • ۴/۱۰۷ اب خ، ط؛ بے نشان نشانیست •
۱۴/۱۰۷ اب خ، ط؛ در برخواہد • ۷/۱۰۷ اب اخ، ط؛ سر بر قدم مسیح نہی • ۲/۱۰۸
خ، ط؛ دور بارہ • ۴/۱۰۸ خ، ط؛ از مہر ما ط؛ اگر خود خواہد • ۱۲/۱۰۸ اخ؛ اگر نظر

• ۱۰۸۰/۱۶ ط؛ ایضاً توآں گفت • ۱۰۹ اب/۲ خ؛ ہرکہ • ۱۰۹ اب/۳ خ ط؛ مخلداً
در • ۱۱۱/۳ خ، ط؛ رحمۃ اللہ علیہ • ۱۱۱/۴ ط؛ کریمی ورحیمی • ۱۱۱/۸ ط؛ مخالفت
برسول تو ہم سنگ نیند اختم • ۱۱۱/۹ ط؛ کہ نہ می فروشی • ۱۱۱/۱۰ خ؛ بسے است • ۱۱۱/۱۰
خ، ط؛ می جوشی • ۱۱۱/۱۶ ط؛ قوت بایشاں دہ • ۱۱۱/۱۷ خ، ط؛ اگر آں را • ۱۱۱ اب/۱۱
ط؛ ایمان دہ در آں دم • ۱۱۱ اب/۱۷ خ، ط؛ ولخشیدن • ۱۱۲/۴ خ، ط؛ ابن عینیہ
ثوری • ۱۱۲/۱۲ خ، ط؛ مردیتر • ۱۱۲/۱۶ ط؛ است تقدیر سبب • ۱۱۲ اب/۲ ط؛
سہ بار کنی وبعضے گفتہ اند تا پنج بار وبعضے گفتہ تا ہفت بار • ۱۱۲ اب/۱۰ خ، ط؛ شر
را ودفع بلا تبت ما ط؛ شر را تبت • ۱۱۲/۱۴ ط؛ یک بار بخواند • ۱۱۳/۱۵ خ؛ گناہ
من، گناہ خو • ۱۱۳ اب/۶ خ، ط؛ زحضرت • ۱۱۳ اب/۶ ط؛ نیم زحضرت تو، خ؛ نہ ام
زحضرت تو • ۱۱۳ اب/۱۳ خ؛ ودشمن وراہزن • ۱۱۴ اب/۴ ط؛ ابد ادنم • ۱۱۵ اب/۷
خ، ط؛ یک زلّت • ۱۱۵/۹ خ؛ قبلۂ خود، ط؛ قبلۂ روش خود • ۱۱۵/۱۳ خ؛ کہ رحمت
کہ آبجنان • ۱۱۵/۳ خ، ط؛ حاصلے • ۱۱۵/۶ خ نیست مریدرا • ۱۱۵/۱۱ خ؛ نیک
بختاں را محروم کرداند از علم بدبختاں را، ط؛ کنند بعلم نیک بختاں را ومحروم گذارند از
علم بدبختاں را • ۱۱۵/۱۷ خ، ط؛ می کدازد • ۱۱۶/۱ خ، ط؛ نازد، ط؛ وگرمی سازد
۱۱۶/۵ ط؛ ما اعظم • ۱۱۶/۶-۷ خ، ط؛ ہمہ ہجوہا درخود • ۱۱۶ اب/۵ ط؛ ما
الحریۃ قال العبودیۃ • ۱۱۶ اب/۶ خ، ط؛ آزادیست • ۱۱۶ اب/۹ خ، ط؛
والاکرام • ۱۱۶ اب/۱۶ خ؛ باسیصد، ط؛ باشش صد • ۱۱۶ اب/۱۲ خ، ط؛ مَلِکًا

• ۱۱۷/۱۳ ط؛ دَگّاد دگّا • ۱۱۷ب/۱ ط؛ یُفسِدُ • ۱۱۷ب/۱۸ خ، ط؛ محبت ما
• ۱۱۷ب/۱۷ خ، ط؛ رادیدہٗ • ۱۱۹/۱۱ خ، ط؛ و دل کباب کشتہ • ۱۱۹ب/۲ ط؛ ورنہ
کشی • ۱۱۹ب/۶ ط؛ در باقی نہ کردن • ۱۲۰ب/۱۳ خ، ط؛ کہ تو در مملکت • ۱۲۰ب
۱۴س۔ تا ۱۲س خ؛ اے برادر ... کفت ۔ ندارد • ۱۲۱/۴ خ، ط؛ الٰہی بمحبتم بپسند
و اگر بمحبتم نہ پسندی • ۱۲۱/۱۱ خ، ط؛ لباس او شد • ۱۲۱/۱۳ ط؛ بکرمہ جو آں نظر
و آں علم دستگیر آید در دیں پید آید • ۱۲۱/۱۵ ط؛ مخور تا بآخر • ۱۲۱ب/۶ ط؛ شما
اِبلا و محنت • ۱۲۱ب/۸ ط؛ عافیت ناخواستہ دہند • ۱۲۱ب/۱۰ ای [برادر] •
۱۲۱ب/۱۰ خ، ط؛ نعمت دنیا • ۱۲۱ب/۱۱ خ، ط؛ وایں محنت • ۱۲۱ب/۱۳ خ ط؛ کہ
نہادند کسی از وی پرسیدے کہ • ۱۲۲ب/۹ ط؛ ونہ تو راجائی ست • ۱۲۲/۱۲ ط؛ در
مقام • ۱۲۳ب/۲ خ؛ عیب برخاست، بیت ۔ ذرۂ درد خدا در دل ترا پہ بہتر
از ہر دو جہاں حاصل ترا • ۱۲۳/۱۷ ط؛ قوتی • ۱۲۴/۱۶ [غالب آمدہ بود] • ۱۲۴/۱۶
ط؛ غالب ایں بود اے برادر • ۱۲۴ب/۱۰ ط؛ چوں روزگار • ۱۲۵/۵ خ؛ بروے
آشکارا شود • ۱۲۵/۱۶ خ؛ ہر نظرے ۔ دوختند ۔ ندارد • ۱۲۵ب/۲ ط؛ بولہب
کرد • ۱۲۵ب/۱۷ خ؛ باز بلند پرد، باز بلند تر پرد • ۱۲۵ب/۱۷ خ، ط؛ صید کہ
کند • ۱۲۶/۱ خ، ط؛ باید کرد کہ • ۱۲۶/۲ خ؛ نیابد ہر کہ ۷ ط؛ نباید ہر کہ • ۱۲۶/۲ خ؛
غلام آسائش • ۱۲۶/۳ خ؛ آسائش غلام • ۱۲۶ب/۴ خ؛ مشغول بکند • ۱۲۶ب/۱۶
خ، ط؛ بعد زاں • ۱۲۷/۲ خ؛ مکدر باز نک شاید • ۱۲۷/۱۱ خ، ط؛ و او جملے •

۱۲۷/۱۷ خ، ط؛ ویرانہ را • ۱۲۸/۹ ط؛ شرم خلق از شرم خدائے تعالیٰ • ۱۲۸۰/۱۲ ط؛
و مارا ازمن • ۱۲۸۰/۱۶ خ، ط؛ بس این ترک • ۱۲۸ب/۹ خ، ط؛ مبینہ داند •
۱۲۸ب/۱۱ خ، ط؛ معصیت کردن • ۱۳۱ب/۱ خ؛ وقت بیم غرق شدن ہمہ عمر یک بار
شکر • ۱۳۲ب/۷ خ، ط؛ سر اینست کہ گفت • ۱۳۲ب/۱۵ خ، ط؛ باز کانان •
۱۲/۱۳۳ ط؛ درہ • ۱۳۳ب/۴-۵ خ؛ اختلاف ایشاں • ۱۳۳ب/۷ خ، ط؛
حاکم عدل • ۱۳۴/۵-۶ ط؛ می دانی - دو چیز است • ۱۳۴/۱۱ ط؛ این بندہ، ندارد
• ۱۳۴ب/۱۶ تازاں/نازاں • ۱۳۵/۳ رباعی کاتیسرا مصرعہ • ۱۳۵/۹ ط؛ رازیان
ندارد • ۱۳۵ب/۱ خ، ط؛ ریا و خفایاہ • ۱۳۶/۴ ط؛ صماسنک • ۱۳۶/۸ خ ط؛
دید شرک است • ۱۳۶/۱۳ خ، ط؛ از غیر کردنہ بینی • ۱۳۶/۱۷ ط؛ برابر داشت •
۱۳۷/۱۰ خ، ط؛ متحقق باشد • ۱۳۷/۱۲ ط؛ عبدالدنیا • ۱۳۷/۱۲ خ، ط؛ عبد بطنیہ •
۱۳۷ب/۳ خ، ط؛ کفت ہلاک • ۱۳۷ب/۵ خ، ط؛ سر برداشت • ۱۳۷ب/۵ ط؛
بماند در سر پنداشت، خ؛ بماند و در سر پنداشت • ۱۳۷ب/ خ، ط؛ بماند در سر
• ۱۳۷ب/۷ خ ط؛ بریں - • ۱۳۸/۱ خ، ط؛ ـ معنی • ۱۳۸ب/۹ خ، ط؛ زمن بد دیدی
• ۱۳۹/۲-۳ خ؛ اسیر بیند • ۱۳۹/۷ خ، ط؛ عزوجل اول • ۱۴۰/۲ خ؛ ہر ذرہ بنمود
یار، ط؛ بنمود باز • ۱۴۰/۳ خ، ط؛ یک است، اصل عدد • ۱۴۰/۹ خ؛ عرفۃ
ـــ ط؛ عَرَفتُ • ۱۴۰ب/۵ ط؛ جملہ عالم تا ابد • ۱۴۱/۷ خ؛ راست بخود •
۱۴۱/۷ ط؛ عن درک الادراک • ۱۴۱ب/۱ لایعرفہ غیر اللہ • ۱۴۱ب/۱۶

خ ؛ ہر ذرّہ زخاک، ہر ذرّہ زخاک • ۱۴۱ اب/۱۶ خ، ط ؛ جا بیست جہاں نما • ۱۴۲/۸
خ، ط ؛ عارف خوانند • ۱۴۲/۱۰ خ، ط ؛ بمعنی آں خبر و حقیقت آں عالم بود او را عارف
• ۱۴۲/۱۴ ط ؛ استحقاقے کند • ۱۴۲ اب/۲ خ، ط ؛ بصرف • ۱۴۲ اب/۹ ط ؛ (بیت مزید)
چہ حسن است ایں کہ گر مردم رخت را صد نظر بینم ؛ ہنوزم آرزو باشد کہ یک بارے
دگر بینم • ۱۴۳/۳ خ، ط ؛ شدۂ تو و نمی دانی • ۱۴۳ اب/۱ خ ؛ منم خود • ۱۴۳ اب/۳
خ، ط ؛ دہم معشوق، خ، ط ؛ ہم آئینہ ہم جمال و ہم بینائی، ط ؛ ہم آئینہ ہم جمال ہم بینائی
• ۱۴۳ اب/۴ خ ؛ خم خانہ تہی شدہ، ط ؛ خُم تہی شدہ • ۱۴۳ اب/۸ خ، ط ؛ عجب بیت
• ۱۴۴/۱۷ خ، ط ؛ ولایت فرمایند • ۱۴۴ اب/۴ خ، ط ؛ جان اندر دہ • ۱۴۴ اب/۹
خ، ط ؛ دلم بربودی • ۱۴۴ اب/۱۰ خ ؛ دربازی [؟]، ط ؛ دریامی کنند • ۱۴۴ اب/۱۵
خ، ط ؛ ایں کار • ۱۴۴ اب/۱۷ خ، ط ؛ این کار • ۱۴۵/۱ ط ؛ باید بود • ۱۴۵/۷
خ، ط ؛ مور ضعیف • ۱۴۵/۱۵ خ ؛ توام زتو، ط ؛ تواز توام • ۱۴۵/۱۵ خ، ط ؛
در آتشی • ۱۴۵/۱۶ ط ؛ وغوغا است • ۱۴۵/۱۷ ط ؛ زہی کار زہی یار •
۱۴۵/۱۶ ط ؛ پرنزند • ۱۴۵ اب/۱۰ خ، ط ؛ دہن آلودہ • ۱۴۵ اب/۱۷ ط ؛ شود
وزہی شر • ۱۴۶/۱۲ ط ؛ سوز او طلب • ۱۴۶/۱۷ ط ؛ نشان مرا کے بعد رباعی بطور
نسخہ حاشیہ پر دی ہے ؛ زنار پرست زلف عنبر بویت ؛ محراب نشیں گوشۂ ابرویت ما
یارب تو چہ قبلہ کہ دارد شب و روز ؛ روی دلِ کافر و مسلمان سویت • ۱۴۶ اب/۶
خ، ط ؛ جوں افروختہ است ـ ندارد • ۱۴۶ اب/۱۱ خ، ط ؛ الخ جا عل الخ ـ ندارد

۱۴۶۰ب/۱۲ خ،ط؛ خلیل را اتخذ اللہ الخ گفت ۰ ۱۴۷ب/۸ خ،ط؛ بعض
مراداست ۰ ۱۴۷۰ب/۹ ط؛ تحت قبائی ۰ ۱۴۸۰/۹ خ،ط؛ نفس او ۰ ۱۴۸۰/۱۱ خ ظ؛
بصره ۰ ۱۴۸۰/۱۴ خ، ط؛ ثمره دلیل ۰ ۱۴۸۰ب/۳ ط؛ زاهد اسلم ۰ ۱۴۸۰ب/۱۰ ط؛ زبون
ضعیف ۰ ۱۴۹۰/۳ ط؛ نه گزارد تا ۰ ۱۴۹۰/۱۲ ف نوای ۰ ۱۴۹۰/۱۴ خ،ط؛ جمله کرد
۱۴۹۰ب/۱۳ خ،ط؛ دگرم هیچ نباید ۰ ۱۵۰۰/۲ خ،ط؛ عظیم یابد ۰ ۱۵۰۰/۳ ط؛ عظیم
باید و مثال آن ۰ ۱۵۰۰/۶ ط؛ و بمعصیت ۰ ۱۵۰۰/۱۲ خ؛ خبر او ۰ ۱۵۰۰ب/۲-۳
خ،ط؛ علاج علت او ۰ ۱۵۰۰ب/۳ خ،ط؛ شنیدیم ۰ ۱۵۰۰ب/۷ ط؛ قابلهٔ ۰
۱۵۰ب/۱۴ خ ظ؛ خواجه سهیل ۰ ۱۵۰۰ب/۱۵ خ،ط؛ و برا کفتی ۰ ۱۵۱ب/۵ خ ظ؛
و وی دوستان ۰ ۱۵۱ب/۶ خ؛ لغت آرزو را کوبند ۰ ۱۵۱ب/۹ خ؛ بر آن می
آید ۶ ط؛ بر آن می بارد ۰ ۱۵۱ب/۱۱ خ،ط؛ برسد بروید ۶ خ؛ کل و بار آرد ۰ ۱۵۱ب/۱۶
خ،ط؛ اثبات کنیم ۰ ۱۵۲۰/۱ خ،ط؛ توقف کنیم ۰ ۱۵۲۰/۶ خ،ط؛ تفسیر کنند ۰ ۱۵۲ب/۱۳
خ ظ؛ مر بنده را ۰ ۱۵۳۰/۱ خ،ط؛ نظر می بود ۰ ۱۵۳۰/۵ ط؛ فراتر نبوده باشد ۰
۱۵۳/۷ خ،ط؛ در زیادتی دارد و ازان غایت و کمال خود ۰ ۱۵۴ب/۵ خ ظ؛
بوئیدن و دویدن ۰ ۱۵۴ب/۱۵ خ ظ؛ اما طلب باشد ۰ ۱۵۵۰/۲ خ؛ سیوم و
جل ۶ ط؛ سیوم وجد ۰ ۱۵۵۰/۳ خ؛ و وجل از دیدن ۰ ۱۵۵۰/۴ خ،ط؛ از
فوت وصلت ۰ ۱۵۵۰/۶ خ؛ و وجل مقام ۰ ۱۵۵ب/۷ خ،ط؛ عاشقان تو پیدا
۰ ۱۵۵ب/۱۱ خ،ط؛ قالت ۰ ۱۵۵ب/۱۶ خ،ط؛ اعتقاد منت ۰ ۱۵۶۰/۸

خ، ط، زہرہ آنک ۰ ۱۵۶/۱۰ خ: بیت ۔ ندارد ۰ ۱۵۶ اب/۵ خ، ط، رخت بے
نوائی ۰ ۱۵۷/۱۱ خ، یا مالک تو مقمع، ط، یا مالک تو چقمار ۰ ۱۵۷ اب/۵ ط، کوس
طلب ۰ ۱۵۷ اب/۸ خ، ط، طالبان ما بزخیزید کہ ایشاں ۰ ۱۵۷ اب/۹ خ: ہیچ
چیز ننماید، ط، ہیچ چیز نماند ۰ ۱۵۷ اب/۷ اخ، ط، کفتہ اندلن یصل ۰ ۱۵۸/۱۷ ط،
وندائے لاابالی ۰ ۱۵۹/۱۶ اخ، ط، بنود خود بیں حق بیں جون ۰ ۱۵۹/۱۷ اخ، ط،
افتادہ است جز خود را، خ، لاجرم نمی ترسیم، ط، لاجرم می ر ۰ ۱۵۹ اب/۱ اخ، ط،
وبت نفس ۰ ۱۵۹ اب/۱۶ اخ، ط، درخاک مذلت افتد ۰ ۱۵۹ اب/۱۷ اح، ط، ہمہ موجودات
۰ ۱۶۰/۹ خ، ط، کہ نفس فرعون ۰ ۱۶۰ اب/۱۱ ط، راست نیاید ۰ ۱۶۰ اب/۱۶ اخ، نسبت
نہ کنی ۰ ۱۶۱/۱۵ اخ، ط: واز خود صلاح ، خ، ط، کار بر مراد ۰ ۱۶۱ اب/۱ اخ، ط، قدرت
وفرمان ۰ ۱۶۱ اب/۱۶ اخ، ط، یا پیش زند، خ، پیر فرستادہ ۰ ۱۶۳/۱۲ ط، بتکلف
مرغے ۰ ۱۶۳ اب/۱ اخ، ط، بر درگاہ عوانان وظالمان برد ۰ ۱۶۵ اب/۴ خ، ط،
نبیاً ۰ ۱۶۵ اب/۷ خ، ط، ہذہ، اے کاشکے ۰ ۱۶۶/۱ ط، یہتم ۰ ۱۶۶/۲ خ،
او ہر چہ ۰ ۱۶۶/۸ خ، قیمۃ کل امرجیبہ، ط، قیمۃ کل شئ جیبہ
۰ ۱۶۶/۱۲ ط، ز مرداں را ۰ ۱۶۶/۱۳ خ، ط، ولالنا ۰ ۱۶۶ اب/۳ ط، بر سر جان
۰ ۱۶۶ اب/۴ خ، تیغ قہر کہ ۰ ۱۶۶ اب/۵ خ ط، کافر کہ کافر زخمی کہ ۰ ۱۶۶ اب/۵ خ،
ونجز قصد ۰ ۱۶۷/۱ اخ، غزل ۷ ط، رباعی ۰ ۱۶۷/۶ ط، از آدمی ۰ ۱۶۷/۸ ط،
مبکر در کروہ آدمیاں ۰ ۱۶۷/۹ خ، ط، کس را دولت ۰ ۱۶۷/۱۶ خ، ط، مرغ

حکمت دان زمانی ۶ خ چو ، خ ، ط ؛ به زین ۰ ۱۶۷ اب / ۱ خ ، ط ؛ نه بینی ۰ ۱۶۷ اب / ۲
خ ، ط ؛ که روز کاله ۰ ۱۶۷ اب / ۸ خ ؛ معشوقه مراه ۰ ۱۶۷ ب / ۱۰ خ ؛ هول دارد ۶
ط ؛ بدل دارد ۰ ۱۶۸ / ۱۰ خ ، ط ؛ در کردن عزازیل ۶ خ ؛ که گنجیم ۰ ۱۶۸ اب / ۲ خ ، ط ؛
که آن بیچاره ۰ ۱۶۸ ب / ۴ خ ، ط ؛ اے بے چاره ۰ ۱۶۸ اب / ۷ ط ؛ دستگیر آید سخن
ای عزیزان ۰ ۱۶۸ ب / ۱۱ ط ؛ هر بار که غلام ۰ ۱۶۸ اب / ۱۴ ط ؛ دعوی دین از ۰
۰ ۱۶۸ اب / ۱۵ ط ؛ عهد بازده ۰ ۱۶۹ / ۱ ط ؛ از بالش همت ۰ ۱۶۹ ب / ۱ خ ؛ فارغ
... تضاد همه ندارد ۰ ۱۶۹ ب / ۳ خ ، ط ؛ برده رخت ۰ ۱۶۹ اب / ۴ خ ؛ ذره هم تیر
۰ ۱۶۹ اب / ۵ ط ؛ باده ها خورده بر رخ ساقی ۰ ۱۶۹ اب / ۶ خ ، ط ؛ شنیده که دلیل
۰ ۱۶۹ اب / ۱۲ خ ؛ علم آموزی ، ط ؛ علم امروز / ن اموزی ۰ ۱۷۰ / ۱۰ ط ؛ رسید سجدهٔ
شکره ۰ ۱۷۰ اب / ۱۷ خ ، ط ؛ خوف هجر / فراق است ۰ ۱۷۱ / ۱ خ ، ط ؛ جو راست
در حضور ما خ ؛ بیت رباعی ، ط ؛ رباعی قبل بیت ؛ رباعی ۔ اے دل مشو از هجر مشوش
احوال ؛ در آرزوے وصال بسیار مثال ، در وصل بود بیم ز هجراں لیکن ؛ در هجر
بود همیشه امید وصال ۰ ۱۷۱ / ۵ خ ؛ مذهب عشاق ۰ ۱۷۱ اب / ۴ - ۵ ط ؛ هوا
نفس ۰ ۱۷۱ اب / ۱۲ خ ، ط ؛ بصیرت و اصحاب ۰ ۱۷۱ اب / ۱۳ خ ؛ ایمن نبوده اند ۔ ندارد
۰ ۱۷۲ / ۷ خ ؛ واره قهر برایشاں راند ۔ ندارد ۰ ۱۷۲ / ۱۶ خ ؛ هزار هزار ... بر دادند
و هزار ۰ ۱۷۲ / ۷ اخ ، ط ؛ لاابالی ۰ ۱۷۲ اب / ۱ ط ؛ احباب را در آتش غیرت کباب
۰ ۱۷۲ اب / ۷ ط ؛ بلا باشد ۰ ۱۷۲ اب / ۹ خ ؛ داغ بر نهد ط ؛ داغ نهنده ۰ ۱۷۳ / ۱۰

خ، ط؛ میان شاں از جیست ۰۳۰ ۷ اب/اخ؛ التفات بغیرے نکاہدارد ۰۳۰ ۷ اب/۱۴
ط؛ و مقرر داند کہ صحبت ۰۴۰ ۷ ۱/اط؛ معاملتی و ریاضتی ۰۴۰ ۷ ۱/۲-۱ خ؛ بے علم نبود
واگر کسی ۰۴۰ ۷ ۱/۷ ط؛ وایں نیز خ؛ وایں دو کونہ ۰۴۰ ۷ ۱/۱۴ اط؛ دیدن
ایں بود۔ قطعہ۔ بر لوح دلت نقش اگر ہیچ حروف است ٭ یک رمز ز اسرار معانی نہ
بدانی، چوں محو شد از لوح دلت حرف تمامت ٭ می دان کہ شدی محرم اسرار معانی
۰۴۰ ۷ اب/۳ ط؛ افتد۔ چنانچہ گفت۔ شعر۔ نیست از بہر آسمان ازل ٭ نردباں پایہ
بہ ز علم و عمل ۰۴۰ ۷ اب/۱۳ ط؛ نیفتد۔ ایں است کہ گفت۔ مثنوی۔ علم را چوں تو
خوانی از بازی ٭ آلت و ساز جاہ ازاں سازی، علم سوے در الٰہ برد ٭ نہ سوئے
نفس و مال و جاہ برد۔ لے ۰۴۰ ۷ اب/۱۵ ط؛ رساند۔ شعر۔ مور مسکین ہوسے
داشت کہ در کعبہ رسد ٭ دست بر پائے کبوتر زد و ناکاہ رسید ۰۵۰ ۷ ۱/۳ خ؛
صفت کبوتر می کردد ۰۵۰ ۷ ۱/۷ ط؛ صحبت را ایں جا ۰۵۰ ۷ ۱/۱۵ اخ؛ تاہم دعویٰ
بینی و براہ آدم جہ گفت فرو نگر تاہم نبازیابی ابلیس چہ گفت ۰۵۰ ۷ ۱/۳ خ؛
افلاسش۔ آنک، ندارد ۰۵۰ ۷ اب/۸ سخت بے ہمت ۰۵۰ ۷ ۱/۹ خ؛ کراکند،
کرامی کند ۰۵۰ ۷ اب/۱۰ اط؛ نہی۔ بیت۔ پدرم روضۂ رضوان بدو کندم بفروخت ٭
من کہ باشم کہ جہاں را بجوے نفروشم ۰۶۰ ۷ ۱/۱۳ خ؛ بے خبری و تنہائی، ط؛ ایں
صفت مردہ است نہ زندہ پس ایں بکشتن نفس حاصل شود ایں جملہ ۰۶۰ ۷ ۱/۱۷
خ؛ بی اسبابی و بے خبری ۰۷۰ ۷ ۱/۱۱ اخ، ط؛ حاشا و کلّا ۰۷۰ ۷ ۱/۱۲ اخ؛ دان تو

غذلها • ۷۷اب/۱۰خ ؛ برآید برورسیدن • ۷۷اب/۱۱خ، ط ؛ درمیان آید •
۷۷اب/۱۳ط ؛ چوں او بربست او راه خود رفت راه کبوتر کار مرید است دربست
راه خود رفت • ۱۷۸۰/۳ط ؛ طریقت موافق پیر • ۱۷۸۰/۹ط ؛ و در حاجت بکشاید
• ۱۷۸۰/۱۷خ، ط ؛ از خاک • ۱۷۹۰/۱۳ط ؛ آنجا رسد از خود رسید، خ ؛ آنجا
رسید از خود رسید، نسخهٔ دیگر ؛ آنجا رسد از خود بے نشان کشت • ۷۹اب/۱۰خ ؛
غلامی دادند، ط ؛ غذامی دادند • ۱۷۹ب/۱۱خ ؛ شعر دیگر ندارد (تاکه ـ آزادند)
• ۱۸۰۰/۳خ، ط ؛ بمعنی • ۱۸۰۰/۹-۱۰خ، ط ؛ چندیں دریاها • ۱۸۱اب/۳خ، ط ؛ و
عدل بے علت دیگرے را می گدازد • ۱۸۱اب/۱۲ط ؛ تا به آب مغفرت بشوید • ۱۸۱اب/۱۳
خ ؛ از علت پیدا، ط ؛ از دل پیدا • ۱۸۲اب/۳خ، ط ؛ خود باختیار • ۱۸۲اب/۴
خ ط ؛ چه محسوب بود • ۱۸۲اب/۶ط ؛ در درگاه خدائے عزوجل • ۱۸۲اب/۱۲خ، ط ؛
که از اوصاف • ۱۸۲اب/۱۳ط ؛ دولت گاه اسلامت • ۱۸۲اب/۱۶خ، ط ؛ باطن
ـ ندارد • ۱۸۳/۱۳ط ؛ که پیش خلق • ۱۸۳/۱۶خ ط ؛ بقیامت که راه • ۱۸۳اب/۶
خ ؛ خلیل تر • ۱۸۴/۴خ، ط ؛ توانید کرد • ۱۸۴/۱۶ط ؛ گوهر عشق • ۱۸۴اب/۱۵
ط ؛ توانی رسید • ۱۸۵/۱۷خ ؛ وایشاں نوحہ می کنم ـ ندارد • ۱۸۵اب/۱خ ؛ لے
بابی خبری ـ ندارد ، لے برادر یا بے خبری • ۱۸۵اب/۸ط ؛ از اجانب دنیا •
۱۸۵اب/۱۵خ ط ؛ اسرار ملکی • ۱۸۵اب/۱۶خ، ط ؛ آں معنی عاجز، ط ؛ ایں معنی
طلوع • ۱۸۶۰/۶ط ؛ از وے یافت رسیدہ • ۱۸۶۰/۱۷ط ؛ و مزاج بد نکند •

۱۳/۱۸۷. ۱۵ اخ، چندانکه تواند تانسبت او بشیطاں متصل نہ گردد آنگاہ مانند
۱۵/۱۸۷۰ اط، تانسبت او ۱۶/۱۸۷ اخ، ط، خبیث القول ۰ ۸۷ اب/ ۵
خ، ط، گوئیده ۰ ۸۷ اب/ ۶ ط، خ، که ده سال ۰ ۸۸ اب/ ۶ ط، سبک وزوده
۱۸۸/۹-۱۰ ط، وبودی که با لشتی که، خ، بودی ـ قلم زده ہے ۰ ۸۸ اب/ ۱۳ ط،
اینجا بیا و آنجا برو و ہم چنیں برو ۰ ۸۸ اب/ ۱۶ ط، معجزۂ دیگر نبودی ۰ ۸۸ اب/ ۱۷
ط، اخلاق حمیده و اوصاف پسندیده وی شاید پسندیده بودی ۰ ۱۸۹/۳ ط، خ،
ایمان آوردندے ۰ ۱۸۹/۳ ط، خ، قبول کردندے ۰ ۱۸۹/۷ اخ، ط، چنانک،
عارفی بریں اشارت ۰ ۸۹ اب/ ۱۱ ط، فارغ اند و حظی و نصیبی، خ، فارغ اند و
خبری و نصیبی ۰ ۸۹ اب/ ۱۴ خ، جہان بلندی، ط، پناہی ۰ ۱۹۰/۱۶ خ، ط، و مانند
ایں ۰ ۱۹۰ اب/ ۹ خ، ط، نخواہد بودن ۰ ۱۹۱/۸ خ، ط، آنجا نرسیدی ـ ۱۹۱/ ۹
خ، ط، اگر مریدی ۰ ۱۹۲/ ط، الطریق سوء کے بعد تدبیر کند بنده و تقدیر نداند؛
تدبیر بتقدیر خداوند چه ماند، اس کے بعد بیت، بسیار خواستم ...، خ، دونوں شعر
نہیں ہیں، خ، دونوں شعر ۱۹۱ اب کے حاشیے پر بھی مرقوم ہیں ۰ ۱۹۳ اب/ ۷ خ، آنست
که، خ، ط، آنست که ۰ ۱۹۴/۱ ط، روے بت ندیده، خ، روے دیت ندیده
۰ ۱۹۴ اب/ ۹ خ، بے چاره خاک بر سر می کند و می گوید ۰ ۱۹۴ ب/ ۱۰ ط، زہره نی که
۰ ۱۹۴ ب/ ۱۰ ط، مزید ایک شعر، زانکه رویش مثال آئینه است ؛ آه آئینه را بتاه
کند ۰ ۱۹۵/۸ ط، ازینجاست که گفته اند بیت: ہر کرا یک خرقه و نانے بود ؛ در رو

کونش ملک سلطانے بود، خواجہ سری مستقلی ۱۹۵۰/۱۴ خ ؛ نکتہ موید ۱۹۷۰/۱۳ ط ؛ برکند ۱۹۷۰ ب/ ۶ ن ؛ غمزۂ تومی فریبد ۱۹۸۰/۲ خ ، ط ؛ در دفتر خلقت ۱۹۸۰/۳ خ ، ط ؛ ایں چنیں خلقت را ۱۹۸۰/۱۷ خ ؛ صد و بست چہار اند ہزار (= صد ہزار بست و چہار) ۱۹۸۰ ب/۱۶ خ ، ط ؛ بس دیر ۱۹۹۰ ب/۱۷ مخ ؛ کے حاشیہ پر یہ شعر ہے ، جہ شناسد کمال دہقان را ؛ دانہ در چاہ و تخم در گندم ، ط ؛ میں یہ شعر داخل متن ہے اور توبہ کنند کے بعد ہے ، خ میں یہ شعر نہیں ہے ، مخ ؛ بر حاشیہ ۲۰۰۰/۸ خ ، ط ؛ لایعرفہ غیرہ ۲۰۰۰ ب/۳ ط ؛ رباعی کے بعد ایک بیت ہے ؛ اگر از تو برکنم دل یکجا برم نگارا ؛ زدر تو باز گردم کہ کند قبول مارا ۲۰۱۰ ب/۳ ط ؛ و ولے بریں نماز و روزہ ، خ ؛ بدیں نماز و روزہ و کار لایجوز باللہ العظیم ۲۰۱۰ ب/۴ ط ، خ ؛ اگر پیش سگی نہی ۲۰۱۰ ب/۸ ط ؛ دروازۂ سعادت ابدی و در دولت دو جہانی است ۲۰۲۰/۲ ط ؛ سلطانیان ہمت اند ۲۰۲۰/۱۴ ط ، خ ؛ اَعدَدتُ ۲۰۲۰ ب/۴ ط ؛ در نتواں یافت ۲۰۲۰ ب/۱۷ ط ؛ اَنَا اَغنیٰ ، خ ؛ انا احصی ۲۰۳۰/۳ ط ؛ گو منگر کہ در عشق شرکت نہ پذیرد ، خ ؛ گو در منگر کہ عشق شرکت نپذیرد ۲۰۳۰ ب/۱۱ ط ؛ ازاں روز کہ اورا ۲۰۳۰ ب/۱۳ ط ؛ تو قدم بروے ۲۰۴۰/۱۲ ط ، خ ؛ قطرہ زیں ۲۰۵۰/۵ ط ، خ ؛ در فردوس خواہ در دوزخ ۲۰۵۰/۱۲ ط ؛ در سرای اندوہ و محنت ۲۰۵۰ ب/۲ ط ، خ ؛ ہر کام ہر کسی نہ بخشد ۲۰۵۰ ب/۸ خ ؛ نہند الّا کہ ۲۰۶۰/۱۰ ط ، خ ؛ ہمت چنیں باید ۲۰۶۰ ب/۱۰ ط ، خ ؛ اہل اللہِ خاصّۃً

• ۲۰۶ب/۱۱ط، خ؛ اهل الجنة خاصّةً • ۲۰۶ب/۱۵خ؛ رسول ملک الموت مبارک
• ۲۰۷/۷ط، خ؛ طاقتم برسید • ۲۰۷ب/۱۶ط؛ قدمی می زن • ۲۰۸/۶ط، خ؛
علت برسام • ۲۰۸/۱۴ط؛ که زتن، خ؛ که بریں • ۲۰۸ب/۵ط، خ؛ اگر هر چیزے
که جز حق است • ۲۰۸ب/۷ط، خ؛ و اگر هر چیزے که جز حق است • ۲۰۹/۳ط، خ؛
پنج بار بار گیر وصل • ۲۰۹/۱۷ط، خ؛ موسیٰ علیه السلام را • ۲۱۰/۱۷ط، خ؛ وے پوشید
• ۲۱۰ب/۸ط؛ دریں مقام نرسیده • ۲۱۱/۶ط؛ از مدعیان هیچ نیاید و هیچ مدعیٰ
خ؛ از مدعیان، هیچ نیاید و مدعی • ۲۱۱ب/۹ط، خ؛ و دین را چوں طلب کنی • ۲۱۲/۴
ط، خ؛ زنار گبرگی عادت ببرید و دنیا • ۲۱۲/۶ط، خ؛ واز علت و عار • ۲۱۲/۱۱ط؛
دراں بطالبی بینی، خ: دراں میاں بطلب بینی • ۲۱۲ب/۶ط؛ عشق ترا او ستاد بس،
خ؛ عشق ترا بس خود او ستاد • ۲۱۲/۱۳ط، خ؛ همه جهاں را تواند بود • ۲۱۶/۳ط؛
میان آرزو بردن و میان رجا، و گمان نیکو که نشان تقدم محبت ست و رجا بر اصل
باشد، خ؛ میان آرزو بردن و میان رجا و گمان نیکو، گمان نیکو و رجا بر اصل
باشد • ۲۱۷/۲ط؛ و وی دعوی نه کرده بود • ۲۱۷/۱۴ط؛ لایسعنی فیه •
۲۱۷ب/۱ط، خ؛ خطر نه ماند • ۲۱۷ب/۳ط؛ روشن کنی • ۲۱۷ب/۵ط؛ کز وی
بر آید • ۲۱۷ب/۶ط، خ؛ همی/ همیں مشاهده • ۲۱۷ب/۱۱ط؛ رسول آیم • ۲۱۷ب/۱۲
ط؛ بر آید با تو • ۲۱۹ب/۵ط؛ شقی بعضے •
• ۲۲۰ب/۴ط، خ؛ و کتب تکرار کند • ۲۲۱/۱ط، خ؛ اگر عاصیاں را • ۲۲۱ب/۱ط؛

یوسف عشقت، خ مخ؛ ای تف عشقت ۲۲۲۰/۵ ط، خ؛ زره بافی کردے ۲۲۲۰/۷
ط، خ؛ راچنداں ۲۲۲۰ب/۸ ط، خ؛ نفل جستن بہتر از ترک وے ۲۲۲۰ب/۱۱ ط؛
جر منفعت نباید دیدن و نجات خویش اندر کردن نباید دانستن کہ ہر چیزی، خ؛ جر منفعت
نباید دانستن و نجات خویش اندر کردن نباید دانستن کہ ہر چیزے ۲۲۳۰ب/۱ ط، خ؛
وحدے کہ آں را ۲۲۳۰ب/۲ ط؛ چوں فقیر نفس را بعلم اندر ریاضت، خ؛ چوں فقیر
نفس خود را بعلم اندر ریاضت ۲۲۳۰/۸ ط؛ ما آں دو گروہ را، خ؛ ما آں دو کردہ
را ۲۲۴۰/۵ ط؛ امیر شام بودم، خ؛ امیر سامرہ بودم ۲۲۴۰/۶ ط، خ؛ تا بہ بازار
روی ۲۲۴۰ب/۱۷ ط، خ؛ بداں مقدار کہ در ۲۲۵۰/۱۰ ط، خ؛ اصلی و طبع خلقی
۲۲۵۰/۴ ط؛ اگرچہ بداست نیک است، خ؛ اگرچہ بداست نیکو بود ۲۲۵۰ب/۴
ط، خ؛ آں صحبت او دیراہ ۲۲۵۰/۵ ط، خ؛ صحبت با بداں دارد ۲۲۵۰ب/۵
ط، خ؛ اگرچہ نیک است بداست ۲۲۶۰/۲ ط، خ؛ کنی ترا از وی ۲۲۸۰/۹ ط؛
واگر چنیں نکردی و چنیں چرا نکردی، خ؛ و چرا چنیں کردی تو و چنیں چرا نکردی تو
۲۲۸۰ب/۶ ط، خ؛ بوستان غیب ۲۲۸۰ب/۹ ط، خ؛ و دار غنا در بند ۲۲۹۰/۹
ط، خ؛ و نخوت خواجگی را ۲۲۹۰ب/۱۰ ط، خ؛ ہم چو مجاہد است ۲۲۹۰ب/۱۳-۱۴ ط؛
ہر یکی را خدمت می کند تا ایشاں باو راد و اوقات ۲۳۰۰/۶ ط؛ اگرچہ ہم مزدوری
۲۳۲۰ب/۴ ط، خ؛ خلیل اللہ را کویند ۲۳۲۰ب، مخ، س ۱۵ سے متن میں تقریباً ایک

صفحہ کی عبارت چھوٹ گئی تھی، جو خفی خط میں حاشیہ پر مرقوم ہے ۲۳۲۰ب حاشیہ

مخ میں "پیش ما حقا فصیح و ناطق است" کے بعد درج ذیل عبارت ہے، جو خ، ط میں نہیں ہے: اندر عالم ہیچ گلے و سنگے نیست کہ بوے وصال تو رنگے نیست" ۲۳۲ب/۷ ط، خ؛ ایں چنیں کار (پیش۔ ندارد) ۲۳۲ب/۱۶ ط؛ وہولناک ۲۳۳/۱۱ ط، خ؛ ایں جا کاری بنود آنجا بنود ۲۳۳/۱۱ ط؛ ("آنجا بنود" کے بعد) بغفلت می گذاری روزگاری؛ مگر در گور خواہی کردگاری ۲۳۳/۱۲ ط، خ؛ اگر در بہشت ۲۳۳/۱۳ ط، خ؛ و ہمہ نعمہا بسر او فرو ریزند ۲۳۳ب/۴ ط، خ؛ پس کسے را کہ آں دولت ۲۳۳ب/۱۴ ط، خ؛ سزاوار معرفت او نیست ہیچ عقلے ۲۳۴ب/۴ ط مخ؛ خواہد داد رائگاں خواہد داد ۲۳۵/۲ ط؛ درین جز ایمان ۲۳۶/۱۵ ط؛ آں ذکر ذکر نیست ۲۳۶ب/۹-۱۰ ط؛ تا زنار عادت و رسم گبرگی از گردنت ببرد ۲۳۶ب/۱۴ ط؛ آب زلال ۲۳۸/۹ ط، خ؛ عید اضحی ۲۳۹/۲ ط؛ برائے الاف و تفاخر ۲۳۹ب/۸ ط؛ و خود اندر راہ نہ ۲۴۰ب/۲ ط، خ؛ شب معراج ۲۴۰ب/۱۳ ط، خ؛ ابو الہیثم ۲۴۱/۳ ط؛ اللہ یسنا آلکما ۲۴۱/۳ ط، خ؛ عما اکلتما و شربتما ۲۴۲/۲ ط؛ روز آدینہ ہر وقت، خ؛ روز آدینہ پیش از سنت چہار رکعت ۲۴۳/۳ مخ؛ بیک سلام بخواند، اس کے حاشیہ پر نیت مرقوم ہے، ط میں نیت اس طرح داخلِ متن ہے؛ بیک سلام نیت چنیں کند نویت ان اُصلی ۔ اللہ اکبر بخواند ۲۴۲ب/۱ خ، ط؛ و علی ال محمد ۲۴۳/۴ ط؛ دنیا پیش است ۲۴۳ب/۱۷ ط؛ و در حرام باشد و در حرام ۲۴۴/۱۰ ط؛

دنیا نہ گیری ۲۴۴۰/۱۲ ط، نہ ہد بنیاد ہمہ چیز ہاست ۲۴۴۰ ب/۱ ط، خ؛ نام زہد
۲۴۴۰ ب/۲ ط، خ؛ نام رغبت ۲۴۴۰ ب/۱۰ ط، خ؛ تا غلط نیفتد ۲۴۴۰/۱۲ ط؛
ہمہ چیز ہا ۲۴۵۰ ب/۱۷ ط، خ؛ از راہ طاعت ۲۴۶۰ ب/۱۴ ط؛ گرگ یوسف
زی تست خورد و بزرگ ؛ ورنہ زی او یکے است یوسف و گرگ، خ؛ گرگ و
یوسف زتست خورد و بزرگ ؛ وگرنہ زاد و یکے است یوسف و گرگ ۲۴۷۰ ب/۹
ط، خ؛ چہ خطر = مخ (جہ خط، صحیح معلوم ہوتا ہے) ۲۴۷۰ ب/۱۶ ط، خ؛ مارا مثل روا
او را نہ مارا مثل روا 'مارا' خط کشیدہ ہے، لیکن اسے بھی رہنا چاہیے ۲۴۸۰/۹ ط، خ؛
علیٰ خطرٍ عظیم ۲۴۸۰ ب/۱۱ ط؛ در درون با خود سودای کند ۲۴۹۰/۲
ط، خ؛ جز ایں قدر ننماید ۲۴۹۰/۵ ط؛ دخلنا الدنیا فیہا مُضطرین
۲۴۹۰ ب/۳ ط؛ کَنوَمَۃٍ ۲۴۹۰ ب/۳ ط؛ کنومۃ ۲۴۹۰ ب/۶ ط، خ؛
ویالتی بالمعاذیر ۲۵۳۰ ب/۱۶ ط، خ؛ کہ روح معنی نیست ۲۵۳۰ ب/۱۷
ط، خ؛ کہ روح معنی است ۲۵۵۰ ب/۱۵ ط، خ؛ زہرہ یک آہ نیست ۲۵۶۰ ب/۸
ط؛ جان و دلے صد ہزار عاشق سوختہ را جگر کباب کند ۲۵۷۰/۷ ط، خ؛ دل براندہ
وقف باید کرد، ط؛ دلے یکتا ۲۵۸۰/۶ ط؛ تیغ درون وی است تا خود
۲۵۸ ب/۴ خ، ط؛ مرا با ایں ۲۵۹۰ ب/۴ ط؛ پدید آید از اوصاف دنی با وصاف
سنی ظاہر پاک شود و انچہ بر ظاہر پدید آید بہ اوصاف ستودہ باطن پاک شود۔
۲۶۰/۱۰ ط، خ؛ سر الٰہی است ۲۶۱۰/۱۷ خ؛ بصورت موش ۲۶۱۰ ب/۳ ط، خ؛

معجب شونده ۰ ۲۶۱ب/۴ ط،خ ؛ واستقامت برطاعت ۰ ۲۶۱ب/۴ ط ؛ نازنینی
وسرفرازی ۰ ۲۶۳ب/۸ ط،خ ؛ لباس الوهیت پوشد ۰ ۲۶۳ب/۱۴ ط،خ ؛ چنانکه
زلیخا هوارا ارتکاب کرد، (مخ ؛ حاشیه پر تصحیح هست) ۰ ۲۶۵/۱ ط،خ ؛ مراهم توبرآر
۰ ۲۶۵ب/۵ ط،خ ؛ توشوخ خودمرادی ۰ ۲۶۸۰/۱۴-۱۶ ط،خ ؛ مرهمه مهمات را
ورساننده است بنده را بهمه درجات وکرامات ۰ ۲۶۸۰ب/۴ ط ؛ ودوم تقوی
ازبدعت است ۰ ۲۶۹ب/۸ ط،خ ؛ ودرمذهبها ۰ ۲۷۰ب/۱۳ ط ؛ ازبقاروی
پس بدانکه ۰ ۲۷۰/۱۷ ط،خ ؛ دردوگروه ۰ ۲۷۱/۵ ظ،خ ؛ هرتوبادا به
نگاه داشتن ۰ ۲۷۱/۸ ط،خ ؛ یحیی معاذ رازی ۰ ۲۷۱/۱۲ ط،خ ؛ آنکه خورندهٔ
حرام ۰ ۲۷۱ب/۲ ط،خ ؛ بحاجت دینی ودنیاوی ۰ ۲۷۴۰/۲ کے بعد اضافہ ؛ قلندری
وخراباتی ازپیئے توشدم ؛ حدیث عشق تودیدم که پارسائی نیست، چنیں که ازدر
همت گدائے کوئے توشد ؛ که هیچ سلطنتے خوشتر ازگدائی نیست ۰ ۲۷۴۰/۶ ط،خ ؛
وببدنٍ عارٍ ۰ ۲۷۴۰/۸ ط ؛ وکلید دل است ۰ ۲۷۵/۶ ط،خ ؛ ان
اکونَ کذلك ۰ ۲۷۵ب/۹ ط ؛ درجهان نی ـ درمیان نی ،خ ؛ نه ـ نه
۰ ۲۷۶۰/۴ ط،خ ؛ باما درمنهج صدق درکشیدند ۰ ۲۷۷ب/۷ ط،خ ؛ وسجلّ
ولاتیاسوا ۰ ۲۷۸۰/۲ ط ؛ لستُ ۰ ۲۷۸۰/۷ ط ؛ وبندهٔ ماست ۰ ۲۷۸ب/۴
ط ؛ درحجلهٔ عدم ۰ ۲۷۹ب/۴ ط،خ ؛ کمتروارگذردد ۰ ۲۷۹ب/۱۷ ط ؛ مملوّه
۰ ۲۸۲/۵ ط،خ ؛ می طلبی واز کجامی طلبی ۰ ۲۸۲/۹ ط ؛ ذهبت ۰ ۲۸۴ب/۴

مخ (بر حاشیه)؛ وَبشَرَفِ فاطِمَةَ ونسَبِهَا ۰ ۲۸۵/۱۰ ط، خ؛ اشراف
دارالسلام ۰ ۲۸۶۰/۵ ط، خ؛ اول شهوت را بروی ۰ ۲۸۶ب/۸ ط؛ متواصل
۰ ۲۸۸۰/۹ ط ، خ؛ ونواخت باقهر آغشته ۰ ۲۸۸۰/۱۶ ط، خ؛ هزاران معنے
بشگافتم من، ط؛ (بر حاشیه) 'معنی' کی جگه 'نکتها' ۰ ۲۸۹/۴ ط مخ؛ هیچ درد ۰
۲۸۹/۵ ط، خ؛ که درداو ۰ ۲۸۹ب/۱۴ ط؛ وآنکه قصهٔ اسلام را ۰ ۲۸۹/۱۲
ط، خ؛ هرچند عزیز بودهٔ ۰ ۲۸۹ب/۱۳ ط؛ کا راز سر کریم روزگار خلوتست ۰ ۲۹۱/۱۳
ط؛ زهے شادی... ۰ ۲۹۳ب/۱۱ ط؛ هرده روِ شرع ۰ ۲۹۴۰/۵ ط؛ حلقه را بر در
حرم زن ، خ؛ حلقهٔ را بر حرم زن ۰ ۲۹۴۰/۱۶ ط؛ خطاب آمد ۰ ۲۹۷۰/۲ ط؛ یک
جام تجلی جلال تو بنوشم مخ؛ بسم ، مخ ، ط؛ غریق دیدار ۰ ۲۹۸۰/۹ ط، خ؛ مصیبت
آنرا، مخ؛ معصیت آنرا ۰ ۲۹۹ب/۶ ط؛ بزمرهٔ مجاهده کوفته وخسته کرده، خ؛ بقهر
مجاهده... ۰ ۳۰۰ب/۲ ط، خ؛ برای آن دوزنده ۰ ۳۰۰ب/۶ ط مخ؛ مجرد و فرد
باشده ۰ ۳۰۱/۴ ط؛ اما آن پوشانندهٔ ۰ ۳۰۲۰/۲ ط؛ در دنیا هیچ کس ۰ ۳۰۳۰/۱۵ ط، خ؛
وراحة المشتاقین ۰ ۳۰۴۰/۳ ط؛ بگدائی تو ۰ ۳۰۵/۵ ط، خ؛ ظلمت را زشب
۰ ۳۰۶۰/۹ دوهر یکی بریں ۰ ۳۰۶/۹-۱۰ ط، خ؛ صدقتِ وی همه بلادرنج ومحنت عاشق،
وآنک گفت کذّبتِ روح وراحت دوصال دوست دید در عشق ۰ ۳۰۷۰/۱۳ ط، خ،
برلذت مملکت ۰ ۳۰۷۰/۱۳ ط، خ؛ اگر غالب بر دل کسے محبت وعشق ۰ ۳۰۷۰/۷
ط؛ لذت مباشرت ۰ ۳۰۷ب/۷ لاهل النفوس والحظوظ ۰ ۳۰۷ب/۱۲ ط؛

فحسنُهُ حَسَنٌ • ۳۰۷ ب/۱۶ ط، خ ؛ وآلاء خداوند (خ ؛ والالہٖ خداوند = وآلاء) • ۳۰۸/۱ (خ ؛ بنسر = بنشر) • ۳۱۱ ب/۵ خ ؛ منع نہ کند و اندر روزگار او • ۳۱۲/۵-۶ ط ؛ و ایں ہمہ اگرچہ بدعت است، خ ؛ روایت ہمہ اگرچہ بدعت است • ۳۱۲/۱۰ ط، خ ؛ مایحکم حسن خلق • ۳۱۳ ب/۲ ط ؛ و اندک باشند عاملان • ۳۱۳/۸ ط ؛ و چندین سلف صالح • ۳۱۳/۱۴ ط ؛ عزلت حلال شد • ۳۱۳/۱۷ ط، خ ؛ سوے عباد خواص • ۳۱۴/۳ ط، خ ؛ یاری دہان بودہ اند کہ ما را نیست و قوتی داشتند کہ ما را نیست • ۳۱۴/۷ ط ؛ و انچہ بدانی نباید گفت • ۳۱۴/۸ ط ؛ و انچہ ندانی ترک باید کرد • ۳۱۴ ب/۱۲ ط ؛ از خصمیت، ن مصیبت • ۳۱۴ ب/۱۵ ط ؛ یا لیت ربّ محمدٍ • ۳۱۵/۸ ط ؛ و مِن عَلامةِ المُنافِقِ • ۳۱۵/۱۰-۱۱ ط، خ ؛ بر آستی دشمن و اسلام • ۳۱۵/۱۵ ط، خ ؛ حاجت نیست، نہ بیان علمی و نہ بیان حکمی • ۳۱۵ ب/۱۳ ط، خ ؛ ترک جمعہ و جماعت گیرد • ۳۱۶ ب/۲ ط ؛ مر عباد جبل لبنان را • ۳۱۷ ب/۹ ط ؛ حق گوشہ اینست • ۳۱۹/۸ ط، خ ؛ آدم را اندر وجود آورد • ۳۱۹/۹ ط، خ ؛ از خاک پس گل او را • ۳۱۹/۱۵ ط، خ ؛ دنیا ہم خواست • ۳۱۹ ب/۶ ط، خ ؛ بس بانقطاع بطاعة اللہ • ۳۲۰/۱۱ ط، خ ؛ بے مقتدای کامل • ۳۲۰/۱۷ ط، خ ؛ راہے دگر • ۳۲۰ ب/۲ ط ؛ و برانچہ بر صدیقان از کشف و صدق فراست • ۳۲۳/۱۰ ط، خ ؛ تا بر وجہی بیند کہ او پسندد • ۳۲۴ ب/۴ ط، خ ؛ مصیبتہا و غمہائے دنیا • ۳۲۵/۴ ط ؛ ہمہ زندگانی منغص گردد

۳۲۵۰ب/۹ط،خ؛ لَوَانّ شعرةً من شعرِالمیت ۰ ۳۲۵ب/۱۴ط،خ؛ در
ہر موی ۰ ۳۲۵ب/۱۵ط،خ؛ ودرخبر آمدہ است ۰ ۳۲۶ب/۷ط،خ؛ اگر فقیر
واگر شاہ است ۰ ۳۲۶ب/۱۰ط،خ؛ اگر ملکت زماہی تا بماہ است ۰ ۳۲۶ب/۱۰
ط،خ؛ ہمہ ملک جہاں اینجا زیخ داں ۰ ۳۲۶ب/۱۱ط؛ گر افریدون وار افراسیابی
خ؛ اگر افریدون ار افراسیابی ۰ ۳۲۷/۴ط؛ گمان نیک بردن، حذر کردن ۰
۳۲۷/۵ط،خ؛ از عقاب او ۰ ۳۲۷/۱۶ط؛ (متن) خ؛ رویت تو، ط دن) روئے
خوبت ۰ ۳۲۷ب/۱ط؛ گلہائے مراد بے جمالش ۰ ۳۲۷ب/۵ط،خ؛ مرمومنان
راست ۰ ۳۲۷ب/۹ط،خ؛ بیروں رود جاودان ۰ ۳۲۷ب/۱۲ط؛ معلّق ۰
۳۲۸/۱۴ط،خ؛ گر فضل کنی ۰ ۳۲۸ب/۱۴ط؛ ہیچ نداری و بہ زبان حال ایں را
برخواں کہ عزیزے گفت ۰ ۳۲۹/۴ط؛ ایں ہمہ جفاہا کہ کردم ۰ ۳۲۹/۴ط؛ آری
اگر ۰ ۳۲۹/۵ط؛ باز وحشی کسے فرستاد، باز حبشی پیغام کرد ۰ ۳۲۹/۱۳ط؛ سرّہا
وجہرہا، خ؛ سرہا و علانیتہا، ط؛ است، از بہر آں نیامرزم کہ تو سزائے
عفوی ۰ ۳۳۰/۲ط؛ بدل آوردی و در دوستی شرک شرط نیست، خ؛ بدل اندر
دوستی شرط نیست ۰ ۳۳۰/۵ط؛ باقی گستاخی و بے ادبی درگذاریم ۰ ۳۳۰/۶خ؛
اصلے است ۰ ۳۳۰/۱۳ط؛ بہوش آمد ۰ ۳۳۰/۱۴-۱۵ط؛ ہماں گناہان آمرزیدہ
است ۰ ۳۳۰/۱۵ط؛ وایں آیت از قول ۰ ۳۳۰ب/۱خ؛ از مگرداں ۰ ۳۳۰ب/۳
ہمہ خوف گویند ۰ ۳۳۰ب/۱۴ط؛ واز آشتیہا (متن)، وآں راستیہا دن) ۰

• ۳۳۰ب/۱۷خ: وعیدها • ۳۳۱/۳ط،خ: اگر مراد را • ۳۳۱/۳ط: بطفیل
• ۳۳۱/۳ط: نامسلمان هستیم ــ ننگ ایمان هستیم (خ مخ: نامسلمانیم ــ ننگ
ایمانیم) • ۳۳۱/۴ط: شیطان هستیم (خ مخ: شیطانیم) • ۳۳۱/۱۲ط: خویش
بطلب کسی را که او بهترین بنی اسرائیل است • ۳۳۱ب/۱۴-۱۵ط: بسیار رسوائی
اندرین امت، خ: بسار رسوائی که اندرین امت (مخ: بسیار بی نوائی که اندر است)
• ۳۳۱ب/۱۷ط: که مرا کی بشناسد • ۳۳۱ب/۱۷ط: قبول کند یا • ۳۳۱/۱۷ط: آورده ام
• ۳۳۱ب/۱۳ط، خ: وحی آمد • ۳۳۱ب/۱۳ط: وسلم، در حق ما که از خداوند • ۳۳۱ب/۱۴-۱۵
ط: از امت وی برگرد، خ: از میان امتان وی برگیرد • ۳۳۱ب/۱۴-۱۵ط:
بسیار رسوائی اندر این امت، خ: بسار رسوائی که اندرین امت • ۳۳۱ب/۱۷
ط: که مرا کسی بشناسد، خ: که مرا نشناسد • ۳۳۱ب/۱۷خ: آنکه مرا زمین •
۳۳۲/۱ط: کند یا نکند • ۳۳۲/۱خ: او را بر خویشتن را بدترین خلق می دانست
• ۳۳۲/۶خ: دین پیران ره • ۳۳۲/۱۲خ، ط: اگر پروانه را • ۳۳۲/۱۳ط، خ:
همه عشاق • ۳۳۲/۱۳ط، خ: ایشان را به پروانه • ۳۳۲/۱۴ط، خ: وکس •
۳۳۲ب/۱خ: (در کار) اینست • ۳۳۲ب/۲خ: بار • ۳۳۲ب/۱۳ط:
و در هر وادیها هفتاد هزار در است و در هر دری هفتاد هزار در که است،
خ: و در هر وادی هفتاد هزار در است و در هر دری هفتاد هزار ما را است • ۳۳۲ب/۱۴

ط،خ، کافرومنافق ۰ ۳۳۲ب/۱۷ط،خ، خواہیم ۰

اصل میں آخر کے اوراق میں درمیان کی کم وبیش پانچ سطریں غائب ہیں

اس خلاء کو دوسرے مخطوط ( ) سے پُر کیا گیا ہے، ذیل میں دوسرے مخطوطہ

اور مطبوعہ نسخے کے مقابلے کے بعد اختلاف نسخ درج ہے۔

۳۲۸۰/ ط، کہ یک بندہ را بصغیرہ بخشد و بکبیرہ بگیرد و روا بود دیگرے را کبیرہ

ببخشد و بہ صغیرہ بگیرد و عذاب کند ۰ ۳۲۸ ط، گناہ بزرگتر بود چوں فضل آمد

بزرگ نباشد ۰ ۳۲۹/ ط، مرا بخشد یا نہ بخشد ۰ ۲۲۹ ط، شرط بہ ازیں خواہم

۳۳۰/ ط، تا فرع مغفرت ۰ ۳۳۰ب/ ط، بزرگ داشتن جفا بزرگ داشتن

امرست ۰ ۳۳۲ب/ ط، بینی بتر ۰ ۳۳۲ ط، تا بیندہ را۔

مسامحات کتابت

ق ب ۱۱ مُجیبٌ = مُجیبةً

بِهَا = بِهٖ

۱۵ ذنوبَنا = ذنوبُنا

۱۴ ۲ لایَغلطه = لاتغلطه

۱۴ ب ۱۳ بناں برآں = بنا برآں

۱۹ ۱۶ بجہاد = بجہار

۳۱ ۱۲ والطعمْ = والطعمِ

تجزیك = تُجزیك

۳۳ ۳ لَابَرَّهُ = لَابَرَّهُ

" لابِرَّهُ = لابَرَّهُ

۴۱ ب ۹ نفسَ = نَفَسَ

۴۲ ۷ نَفْسَ = نَفَسَ

۴۳ ۹ النصیرُ = النصیرُ

۴۴ ۱۰ تقربتَ = تقربتُ

۴۵ ۳ دیدهٔ خناک = دیدهٔ نمناک

۱۳ بناکاشت = بنکاشت

۴۶ ب ۱۷ العرشِ = العرشَ

۴۸ ۱۴ البیوتِ = البیوتَ

۴۸ ب ۱۴ اللّٰهَ = اللّٰهُ

۴۹ ب ۱۲ تکوُّن = تلوُّن

۵۳ ۱۳ بربریدن = بریدن (پریدن)

۵۶ ب ۱۶ لَم اَعْرَفْ = لَم اَعْرِفْ

۶۰ ب ۸ لاتأمَن = لاتأمِن

لاتستقرُ = لاتستقِر

۱۰ الیَسْرَ = الیُسْرَ

۶۷ ب ۱ اَنْ نعبدْ = اَنْ نَعْبُدَ

۷۰ ۸ جُمْعَة = جُمُعَة

۷۰ ب ۲ الدِّیارَ = الدِّیارِ

۴ اللّٰهُ = اللّٰهَ

۱۷ دیراد+د (؟) = دیر دارد (!)

۷۲ ۲-۳ اَظْهَرَهُ اللّٰهَ = اَظْهَرَ اللّٰهُ

۷۲ ب ۱۰ بیرراباید = بیری باید

۷۳ ۵ هلال (؟) = بلال (!)

۷۳ ب ۱ آنِ شما (؟)

۷۴ ۷ بدوازدهَ = بدوازده

۷۷ ۹ درطاعت = طاعت

۱۷ ثمَن = ثمُن

" الذنبِ = الذنبُ

۸۱ ۱۷ ثلثَ = ثلثٍ

۸۷ ۱۲ یحجهم و یحبونه کے بعد تقریباً ۶-۷ سطریں طابس زائد ہیں۔

۸۷ ب ۱۷ معرفتِك = معرفتِكَ

۸۸ ۹ شکرد = شکروضو

۸۸ ب ۱۰ کلّها = کلِّها

صغیرَها = صغیرِها

وکبیرَها = وکبیرِها

وسرَّها = وسرِّها

۱۵ قوّت القلوب = قوّت القلوب

۸۹ ۲ قوّت القلوب = قوّت القلوب

۹۶ ب ۱۷ محیایِ = محیایَ

۹۷ ۱۴ آخری الفاظ کی کتابت کا خاص
انداز ہے سوف تریٰ اذا تجلّی
الغبار و التحتک فرس امر
حمار و

۹۷ب ۸ یحشر الناس = یُحشَرُ الناسُ
۱۷ عادتً ... = عادت در مرض مزمن
۹۹ ۱۳ حِشمت =
" برّاق =
۹۹ ۱۴ مُسَحَّد

۱۰۰ ۳ هٰذه رکعتی = هٰذِهٖ رکعت
۱۰۰ ۱۳
۱۶
" ندکی در مقامش دنی = تنش در مقام ادنی

۱۰۰ب ۲ مکوّنات = مکنونات
۱۰۱ب ۴ ولیّ = وِلیُّ
۱۰۲ ۵ تخلّقو = تخلّقوا
۱۰۲ب ۴ کشف = کُشِفَ
۱۱ محبّتی = محبّتِی
۱۰۳ ۱۲ اُجزی = اَجزِیٰ
۱۰۳ب ۳ محبّتی = محبّتِی
۱۱ نومه = نومهُ
۱۰۴ب ۱۵ ودمّهُ = وَدَمهُ
۱۱۳ب ۶ ازحضرت تو = زحضرت تو

۱۱۴ب ۴ ابدانهم = ابدانهُم
۱۱۵ ۷ ذلّت = زلّت
۹ قبلهٔ روشن خود = قبلهٔ روشن خود
۱۱۶ ۵ ما اعظم = ما اعظمُ
۱۱۶ب ۵ ما الحدّیت = ما الحُرّیّةُ
العبودیّة = العُبُودیّةُ
۱۲ مُلکاً = مَلِکًا
۱۶ شصد = ششصد
۱۱۶ب ۹ والکرام = والاکرام
۱۱۷ب ۱ یفسَدُ = یُفسِدُ
۱۲۱ ۴ الهی بحبتم نه بسندی =
الهی بحبتم به بسند
واگر به محبتم نه بسندی
۱۲۱ب ۱۰ ای = ای برادر
نعمت و دنیا = نعمت دنیا
۱۱ وای محنت = واین محنت
۱۲۳ب ۱۵ کلمنی = کلّمنِی
۱۲۵ب ۲ وبولهب = وبولهب کرد
۱۲۶ب ۱۷ بعذر = بعد
۱۲۸ب ۱۱ وقت بمعصیت کردن = وقت معصیت کردن
۱۳۱ب ۱۳ الشّکورُ = الشّکورُ
۱۳۲ب ۵ لاضیّرلنا = لاضَیْرَ

۱۳۲ ۱۳ مسلة القضاء = مَسْئَلَةُ القضاء
۱۳۴ ۱۴ اَصْبَحِنْ = اَصْبَعَیْنِ
(الف ثلثیه بحرکات مستعمل است)
مِن اصابِعَ = مِنْ اَصَابِعِ
۱۳۵ب ۲ متین ــــ ؟ (خ ط ـ ندارد)
۱۳۶ب ۸ لاراحةُ = لاراحةَ
۱۳۷ب ۵ ز = زائد
۱۳۹ ۱۳ سُبُلْنا = سُبُلَنا
۱۶ مَعْرَفَتِهٖ = مَعْرِفَتِهٖ
۱۴۰ ۳ یکی است = یک است
اصل و عدد = اصل عدد
۹ اللّٰهِ = اللّٰهَ
عَرَفْهُ = عَرَفتُ
۱۱ قالَ العقلِ = قال العقلُ
۱۴۱ب ۱ عَنِ اللّٰهِ = غَیْرُ اللّٰهِ
۱۵ اِنَّهُ = اَنَّهُ
۱۶ هر ذرهٔ زخاک = هر ذرّه ز خاک
۱۷ اللّٰهِ = اللّٰهَ
۱۴۲ ۶ فرق نکند = فرق نکنند
۸ عارف خواند = عارف خوانند
۱۴۲ب ۱۴ تعالَو = تعالَوا

۱۴۳ب ۴ خم شده است = خم تهی شده است
۸ عجب که = عجب نیست که
۱۴ نفس = نفسَ
۱۴۴ ۷ یُبقیَ = یُبقِیْ
۱۴۵ ۱ بایدکه بود = باید بود
۱۴۶ ۸ مَرَبَّكَ = مَرَبِّكِ
۱۴۶ب ۱۲ راکفت = را
۱۴۷ ۱۶ حُبُّ البَالِغ = اَلْحُبَّ اَلْبَالِغَ
اقتِناه = اِقتَناه
۱۴۷ب ۸ بعرض = بعض
۱۴۸ ۱۱ یُبَصِّرِه = بَصَّرَهُ
۱۴۹ب ۱۳ وکرم = دکرم
۱۵۰ب ۳ شنیدم = شنیدیم
۱۵۱ ۸ العُجبُ = العَجَبُ
۱۵۱ب ۵ وقتی = دوی
۱۷ کنم = کنیم
۱۵۲ ۱ کنم = کنیم
۱۵۲ب ۳ مربنده = مربنده را
۱۵۳ ۱ نظیری = نظری
۷ زیادتی = زیادتی دارد
۱۵۵ ۴ از قوّت = از فوت
۱۵۵ب ۱۱ قالت = ×
۱۶ ثبّتُ = ثَبَّتِ

۱۵۵ب ۶ سنت وجماعت = اعتقاد سنت وجماعت
۱۵۶ ۸ زهرهَ = زهرهَ آنک
۱۵۶ب ۵ رخت نوائی = رخت بے نوائی
۱۵۷ ۱۱ ملک الموت = مالک
۱۵۸ ۱۱ سِرابسِرًّا = سِرّابِسِرٍّ
۱۶ آدَمَ = آدَمُ
۱۵۸ب ۱۵ یاالله = بالله
۱۵۹ ۱۶ خون باید و سد مذلت =
خود بین حق بین
۱۷ افتاد ــ خود =
افتاده است جز خود
۱۵۹ب ۱۶ درخاشتند یا چه فتد =
درخاک مذلت افتد
۱۷ مو ــ دات = موجودات
۱۶۰ب ۲ یُوَخِّذُ = یُوخَذُ
۱۱ روش نیاید = روش راست نیاید
۱۶۳ب ۱ غولنان وظالمنان =
غولان وظالمان برد (؟)
۱۶۸ ۱۰ عزرائیل = عزازیل
۱۷۱ب ۴-۵ هواونفس = هوائے نفس
۱۲ اصحاب = واصحاب
۱۸۴ب ۱۳ ورَبَّه بینه = ورَبُّهُ بَیِّنَهُ
۱۵ " "

۱۸۷ب ۶ هژده سال = ده سال
۱۹۵ب ۹ مهاعذ = مَهْمَا
۱۹۸ ۴ اُدمَ = اُدَمُ
۱۷ " = "
۱۹۹ب ۹ ابناءِ = ابنَاءَ
ربُّ = رَبَّ
۲۰۱ب ۳ ودوای = دوای
۴ سلکی = سکی
۱۷ اتَّقُوْا = اتَّقَوْا
۲۰۲ ۱۱ یَحشُرُ = نَحْشُرُ
۲۰۳ ۱ لاغنیاءَ = لاغْنِیَاءِ
۲۰۴ب ۸ اِتّبَاعُهُ = اِتَّبَاعَهُ
۹ اِجْتِنَابُهُ = اِجْتِنَابَهُ
۲۰۵ ۷ ماوَضَعَ = وُضِعَ
۲۰۸ ۱۵ والمومِنُ = والمُومِنُ
۲۱۲ب ۶ ترا خود بس استاد = ترا خود بس اوستاد
۲۱۳ ۱۲ اَحَبَّ = اُحِبُّ
۲۱۴ب ۸ بادشمن این = بادشمنان
۲۱۵ب ۱۱ اَهْلَ الشَّیءِ = اَهْلًا لِشَیءٍ
۲۱۶ ۱۷ مَتَی عَرَفتُهُ = مَتَی عَرَفْتَهُ
۲۱۶ب ۱۷ اِنّی انا = اِنّنِی اَنَا اللّٰهُ
فاعبدونی = فَاعْبُدْنِی

۲۱۷ ۱۴ مَعَ اللّٰہَ = مَعَ اللّٰہِ

لَیْسْعُ = یَسَعْنِیْ

۲۲۱ ۱ اکرعصیان را = اکر عاصیاں را

۲۲۲ ۷ جندان = راجندان

۲۲۳ب ۲ خوردن = خودرا

۲۲۴ ۶ نہ رفتی = نہ روی

۲۲۴ب ۵ محبت = صحبت

۲۲۶ ۲ وترا = ترا

۲۲۸ب ۹ ودارعنا عنادربند =

ودارعنا در بند

۲۳۰ب ۷ نَسَبَ الرَّجُلَ = نَسَبُ الرَّجُلِ

حَسَبَهُ = حَسَبُهُ

۲۳۱ ۵ القَومَ = القَومِ

آخرَهُمُ = آخِرَهُم

۷ سَیَّدَ = سَیِّدُ

۲۳۳ب ۴ کسی را ہمہ کہ = کسی راکہ

۲۳۴ب ۴ واورا نکاں خواہد داد =

رانکاں خواہد داد

۲۳۵ب ۳ النَّبِیِّ = النَّبِیَّةُ

۱۴ آب ذلال = آب زُلال

۲۳۷ ۱۷ یُطْلِبُونَ = یَطْلُبُوْنَ

۲۳۸ ۹ عیدالضحیٰ = عیدالاضحیٰ

۲۳۹ ۲ تفاخررا = تفاخر

۲۴۰ ۷ ابنِ = ابنَ

۲۴۰ب ۲ معراج = شب معراج

۱۲،۱۳ ابوالهشیم = ابوالهیثم

۲۴۱ ۳ اللّٰہِ = اللّٰہُ

سآیلکما = یَسألکُما

اکلتَها = اَکَلْتُمَا

شَرِبتَها = شَرِجْتُمَا

۲۴۲ب ۵ یاساترُ = یاساترَ

۶ والکرام = والاِکْرامِ

۱۳ واصل = اصل

۲۴۴ ۶ البَنَاءُ = البِنَاءُ

۲۴۶ ۵ العزیزُ = العزیزِ

۲۴۶ب ۱۰ لایَسْاَلُ = لایُسْاَلُ

۱۴ کرک یوسف = کرک ویوسف

کرک نہ زی او = ورنہ زی او

۲۴۷ ۱۷ اِنَا = اَنَا

۲۴۷ب ۹ جہ خطر؟ = جہ حظ!

۱۶ مثل روا = مارا مثل روا

۲۴۸ ۷ لِیَسْاَلْ = لِیَسْاَلَ

۹ عَلیٰ خَرَطٍ = عَلیٰ خَطَرٍ

۱۰ لِلْغَنِیِّ = لَغَنِیٌّ

۲۴۸ب ۹ بخوذ = بخود

۲۴۸ب ۹ نظیری = نظیری

۱۵ سُبْلَنَا = سُبُلَنَا

۲۴۹ ۵ مُضْطِرِّیْنَ = مُضْطَرِّیْنَ

یَقِیناً = بَقِیْنَا

۶ مُتَحَرِّیْنَ = مُتَحَیِّرِیْنَ

۲۴۹ب ۲ نُم = نَم (ہر دوجا)

۲ نومَةِ = کَنَومَةِ/نَومَةَ

۶ اِسَائَهُ = اِسَاءَتُهُ (ہر دوجا)

۶ المعادیر = بالمعاذیر

۲۵۰ ۱ یاربُّ = یاربِّ

۲۵۳ب ۹ والاَحْیَاءُ = والاِحْیَاءُ

۱۱ کالتَّخلیقَ = کالتَّخلِیقِ

۱۶ معینی = معنی

۱۷ معینی = معنی

۲۵۴ ۱۱ لیسَ الا الاَحیاء =

لَیْسَ اِلّا اْلاِحیاءُ

۱۲ کالتَّخلیقَ = کالتَّخلِیقِ

۲۵۵ب ۱۵ راہ = آہ

۲۵۴ ۱۱ مع = ما

۲۵۸ ۴ مردبایں = مرابایں

۲۶۰ ۱۰ سرّالخفی = سرّالہی

۲۶۱ب ۳ مُتعجب = مُعجب

۴ طہارت = طاعت

۲۶۵ب ۵ خودمرادہ = خودمرادہ

۲۶۸ب ۲

۲۶۹ب ۱۳ سُبْلَنَا = سُبُلَنَا

۲۷۴ ۵ وَجَدَّتُ = وَجَدْتُ

۶ المَعْرِفَتِ = المَعْرِفَتَ

عَارِيٍّ = عارٍ

۲۷۵ ۲ اَنْ لَا اُرِيدُ = اَنْ لَا اُرِيدَ

۶ يَكُونُ = اَكُونَ

۲۷۶ ۷ اَعْرَفُهُ = اَعْرِفَهُ

۱۷۶ب ۴ اُوْحِيَ = اَوْحَى

۱۴ حُزْنُهُ = حُزْنَهُ

۲۷۷ ۸ يَتَلَذَّذَ = يَتَلَذَّذُ

۹ يَتَجَدَّدَ = يَتَجَدَّدُ

۱۶ يَسْتَلَذَّ = يَسْتَلِذُّ

الْمَرْوَحَةِ = الْمِرْوَحَةِ

كَبْدٌ = كَبِدٌ

۲۷۷ب ۶ لَا تَقْنِطُوْا = لَا تَقْنَطُوْا

۷ رُوْحِ اللّٰهِ = رُوْحَ اللّٰهِ

۲۷۸ ۲ لوجه المليح = لِوَجْهِ مَلِيحٍ

۲۸۰ب ۱۰ معادنٌ = مَعَادِنُ

۲۸۱ب ۴ اُمَّةٌ = اُمَّةً

۵ بِاَيِّهِمْ = بِاَيِّهِمْ

۱۵ ورد = درد

۲۸۲ ۵ مُنْدَ = مُنْذَ

۱۶ مَاعَلِمْنَا = مَا عَلِمَا

۲۸۲ب ۳ مَاعَلِمْنَا = مَا عَلِمَا

۲۸۳ ۱۳ النَّاسَ = النَّاسِ

۱۷ سَيَّدَ = سَيِّدُ

وَلَدَ = وُلْدِ

۲۸۳ب ۸ مُغَيْرَه = مُغِيْرَه

۹ مَكَانَهُ = مَكَانُهُ

۲۸۴ ۴ يَرْزَقُوْنَ = يُرْزَقُوْنَ

۶ الْاَنْفُسَ = الْاَنْفُسِ

۶ اَفْضَلَهُمْ = اَفْضَلِهِمْ

۲۸۴ب ۳ شَجَاعَتِهِ = شَجَاعَتِهِ

۱۷ وَالْاَرْضَ = وَالْاَرْضِ

۲۸۵ ۱۰ داراسلام = دارالسلام

۲۸۶ب ۸ مُتواصلٌ = مُتواصِلَ

۲۸۷ ۷ ذَنْبَ الْعَظِيمِ = ذَنْبَ الْعَظِيمَ

۸ العظيمِ = العظيمُ

۸ اجْعَلَنِي = اجْعَلْنِي

طُلَقَائِكَ = طُلَقَائِكِ

۲۹۰ ۸ رَبَّكَ = رَبِّكِ

۲۹۳ب ۴ القُرْآنِ = القُرْآنَ

۲۹۵ ۱۶ اَعْظَمِ = اَعْظَمُ

۲۹۷ ۸ سبحان اللّٰهَ =

سبحان اللّٰهِ

۹ العلیُّ = العَلِيِّ

۲۹۷ب ۱ العلیُّ = العلیِّ

۲ وترٌ = وِترٌ

لَمْ يولَدْ = لَمْ يُولَدْ

۲۹۹ب ۶ بزبر مجاهده = بقهر مجاهده (؟)

بسوزن = ×

۳۰۰ب ۶ فردا = فرد

۳۰۳ ۱۵ راحتُ = وراحتُ

۳۰۶ ۹ بریں = وہریکی بریں

۹-۱۱ صدقتِ روح وراحت وصال

دوست عاشق دید در عشق وآنک

کفت کذّبتِ ووصال دوست

دید در عشق = صدقتِ وی

ہمہ بلا ورنج ومحنت عاشق دید

در عشق، وآنک کفت کذّبتِ روح

وراحت ووصال دوست دید در عشق۔

۳۰۷ ۷ لذت ومباشرت = لذت مباشرت

۱۳ ممالکت = مملکت

۱۳ اگر غالب محبت بر دل کسی عشق =

اگر غالب بر دل کسی محبت وعشق

۳۰۷ب ۱۲ الکلامٌ = الکلامُ

فَحُسْنٌ حُسْنٌ = فَحَسَنَهُ حَسَنٌ

۱۳ قبیحَهُ = قبیحُهُ

۳۰۷ب ۱۷ بنسر = بنشر

۳۰۸ ۱ " = "

۳۱۰ ۱۰ بِمُحَبَّتِي = بِمَحَبَّتِي

۳۱۱ب ۵ واندر = اندر

۳۱۲ ۵ جواب سوال = ×

۱۰ حلم = بحکم

۳۱۲ ۱۳ النَّاسِ = النّاسَ

بِاُخْلَاقِهِمْ = بِاَخْلَاقِهِمْ

۳۱۳ ۱۴ حلال = حلال شد

۱۷ عیاض = عباد

۳۱۴ ۳ بوده اند = بوده اند که ما را نسبت

۱۵ اَرَبِّ = رَبَّ

۳۱۵ ۲ لِمَ اَبْعَثُ = لَمْ اُبْعَثْ

۸ علامان = علامةُ المُنَافِقِ

يُحِبُّ الْمَدْحُ = يُحِبُّ الْمَدْحَ

وَيَكْرِهُ الذَّمُّ = وَيَكْرَهُ الذَّمَّ

۱۱ داریم = دارند

۱۵ به بیان علمی = نه به بیان علمی

به بیان حکمی = نه به بیان حکمی

۳۱۵ب ۱۳ ترک و جماعت جمع =

ترک جماعت و جمعه

۳۱۶ب ۲ عبادان = عباد/عابدان

۳۱۸ب ۵ ظَهَرْتَ = ظَهَرَتْ

۳۱۹ ۱۵ همه = هم

۳۱۹ب ۶ باستطاع = بانقطاع

۳۲۰ ۱۱ بی مقتضای = بی مقتدائی

۱۷ راهی ذکر = راهی دکر

۳۲۳ ۶ لِقَاءُهُ = لِقَآءَهُ

۳۲۳ب ۱۰ ذِكْرِ = ذِكْرَ

هَادِمُ = هَادِمِ

۱۲ البَهَايِمُ = البَهَايَمَ

۳۲۴ب ۴ معصیتها = مصیبتها

۳۲۵ ۴ منغّس = مُنغِص

۳۲۵ب ۹ شَعَرَتُمْ = شَعْرَةً

۱۲ اَلَمَ = اَلَمُ

۱۴ هرموئی = در هر موئی

۳۲۶ب ۷ فقر = فقیر

۱۰ مملکت = ملکت

اینجا زنخ = اینجا زیخ

۱۱ از = ار

۳۲۷ ۴ کمان نیک = کمان نیک بردن

origin, but we have its use in our manuscripts where it sounds as English 'S'. Another trebly dotted letter '*Sheen*' stands for undotted or *Ghair Manqut* '*Seen*', but in our manuscripts the three dots on the top are always indicated by simple strokes looking like the arithmatical 'L' or the interrogative sign (?). The letter '*Jim*', the fifth of the Arabic, sometimes called *Jim-i-Farsi or Ajami*, becomes 'J', '*Che*' in our ms. is always in the form of 'J'. The signs for letters of double dots as '*Qaf*' and '*Te*' have different signs from those of the triple dots. The case with '*Noon*' and '*Jim*' of one dot is different'He' or '*Hai Hutti*', as distinguished from '*He*' called *Mudawwar* and letter '*Ye*' are found as being used as *Izafat*, joining two nouns.

There are some very unusual way of spelling words in compounded or contracted forms '*Jun*' for '*Chun*', *Tak* for '*Ta-ki*, '*Junanj*' for '*Chunanchi*', also written as '*Junj*' '*Anj*' *Ank* stands for '*Anchi*', *Anki*, *Zirak* for '*Zirake*, *Azank* for *Azan-ki*, *Badanj* for '*Badan-chi*' '*Kachun* for *Ka-Chun*, '*Zank*' for '*Azan-ki*'. *Ank*, *Anj*, *Chunank*, *Badanj*, *Haij* and *zamank*, frequently occur.

Before we conclude with something about archaism the orthographical peculiarities of the Balkhi manuscript and also the distinctive style of writing and nature of spelling deserve some notice. The Balkhi manuscript has its own dia-critical vowel-points or (*Irab*), representing signs and symbols, substituting the dots mostly placed on the top of the letters and having in the case of *Jim* and *Num* elsewhere by other marks and symbols. The end of a piece is indicated by a flowered form resembling the arithmatical figure five, and below it, there are sometimes two or three *Mim* like strokes some unusual and archaic use of word-formation, and the way of pronouncing and reading the letters which make up the words appear to be peculiar to the manuscript. The letters and words have their specified signs or marks, often in place of dots. Some of the marks or strokes look like arithmaticals, while others are like a note of interrogation. As already remarked, the system of writing of both text and annotation is identical : the only difference being in size. The signs and symbols are of various types, curved, bent, beak-shaped, horn-like and as hook and loop. Generally speaking the manuscript is free from lapses and is accurately written by a master hand, but it is marred by omission, variation, lacuna and by worn out, torn, faded portions which have made things illegible. Specially on the edges of both sides attempts were made in late times to repair the damaged parts and supply the missing contents from the other manuscript. But this, and the fastening and paper pastings were not successful.

Traces of archaic diction and orthography, word-making are plentiful in the manuscript before us. We all know that some letters are not found in Arabic alphabets, while others do not occur in the Persian. Some as *Re-Te* (both uttered on the tips of the tongue) were unknown both to the Arabs and Persians. In very old manuscript in the period of the classic Persian, the letter '*Dal*' was converted into '*Zal*' by placing a dot on the top. In the Balkhi manuscript, there are only a few rare cases of '*Dal*', changing into 'Zal' e. g. *ustaz* for *Ustad*, '*Baz paimai* 'for ' *bad paimai*' on folio 25 & 95. The letters 'Pe' 'Che', 'ke' (*Kaf-i Farsi* sounded as 'Ghe' and confounded with '*Gaf*') do not exist either in Arabic or in Persian alphabet. The letter '*Pe*' often becomes '*be*' e. g. 'Badshah' for 'Padshah'. Strictly speaking, the trebly dotted letter '*Se* , the fourth of the Arabic alphabet does not occur in words of Persian and *Indian*

Khurish" (food that remains sticking to the bottom of the pot which is not worth eating) The first two categories are quite lawful but when people start picking and chosing, they enter the sphere of superfluity.

The Sufi Muslims have been generally a set of people very liberal, catholic and broad minded in their views. They did much to soften the antipathy and antagonism between the Hindus and the Muslims. Sufism is neither a separate religion nor a dogmatic authoritatively laid down or defined creed and a sectarian faith. It is only a way of life with a uniform and distinctive mode of thought. It is called Islamic mysticism. Mysticism is a religion of heart, and as such it is not confined to Islam but is found in all religions—Judaism, Christianity, Hinduism etc. An indication of the latitudinarian attitude of the Makhdum and the Mau'ana, and the process of some sort of synthesis between warring religions is available in the marginal notes on folio 101a. It says that burning with a vehement longing for love, as communion with God, the Sufi mystic sometimes discards and modifies the outward modes of observance of the *Namaz*, and is not very particular in performing the formal rites of bending and prostration (*Ruku* or *Sujud)*); and they do not attribute the darkness of misguidance in religion to any people or group. In their view, there is nothing other than the One beloved (God). They think that the Jew, the Christians and Fireworshippers, have their way of attaining salvation. The great Sufi, Maruf Karkhi was so tolerant of the views of others and free from all kinds of bigotry and intolerance that when he died men of different faiths and beliefs came forward to claim him to be as their own (this reminds us of our own Kabir).

There is an interesting explanatory note on the concept of *Kufr* (Un-blief or infidelity) and mentioning its different categories : (a) survival of base qualities (*Sifat-i Zamima*); (b) turning away from God and bestowing attention on other than God; (c) ascribing the determining agency of work and course of action and profit or advantages and harms as due to other than God; (e) performance of empty rituals and devotional worship in a manner which is merely formal, imitative, ostentatious. One should realise that one can cleanse oneself in privacy of retirement and is capable of introspection and self-examination. It is then that attention is diverted from the sacred thread and the hidden idol (*Zunnar-o-but.*).

Maulana Muzaffar, who in his Maktubat has quoted as many as six *Dohras* or Bhakha couplets to illustrate some mystic point. One of them is a beautiful and easily intelligible couplet "*Sankar quan, patal pani, Lakhan Bund Bikai—Bajar paro teh Mathura Nagari Kanha payasa Jaai*". Another is "*Bat Bhali par Sankari—Nagar Bhala par dur*". A very difficult *Doha* occurs in letter no. 121 which deals with a mystic element expressed in the words "*Harki zistan danad, Murdan ham mi danad—Harki zistan na danad Murdan kai danad*".. More important for us is what we find in an elucidatory anecdote. We are told that once a fiddler (*Kamachi*) passed by the place where the Makhdum was sitting, playing upon his "*Yaktara*" (one stringed instrument) and sang the following *dohra* : "*Ekat kandhi, Bedha Bahutar, Bhar ke gain—Chinta-heen ichcha maran, tatahi Naha in*". The verse stirred the emotions of the Makhdum so much so that his eyes welled tears; perhaps he understood the implications of the verse what is difficult, obsolete and obscure for us.

Now about the marginal notes of the manuscript. One gets on folio 121b of it, an observation of the Makhdum concerning the stages leading to the paradise. "*Bayan-i-Musafat-darhai bihisht*" *Makhdum Sallamahullah Ta'ala ba zaban-i-Hindyi farmudand Junanj* (*Chunanchah*) as *jokath* (*Chaukath*) ta *jokath bi-rawad —an raftan Jokath ba jokath Pansadagan Sala rah—Farq bashad ba dar-i digar* (About the distance between the doors of the paradise, the revered master, may God the Most High, preserve him;' said in Hindi language that if one had to proceed from one door-way to another the distance in reaching the other side on the onward movement, that is the progress from one to the next involved a period of 500 years).

Earlier, on folio 60, we get a reference to *Bhat Khushka* (boiled rice without butter) and also to what was called '*Bala-i Bhat*" extra or additional (i. e. something over and above the boiled rice perhaps an appetiser a sourish victual). The Master once said that there were three categories of food—essential, needed, and superfluous (*fuzul*). It is necessary to take food such as "*Bhat—Khushka*", and there is nothing to take exception for doing so because it conduces to the strength and stability of the *nafs* (self of the person). Next comes food that is needed to enable one to perform public prayers. The food taken out of voracious greed in eating is bad. Then there is what is '*na*

and declining). Being apparently chagrined and looking gloomy at what he considered to be a bad omen, the Shah exclaimed *"la-zawal—wa mara zawal ast'* (there is no waning or declining, it is my decline and deterioration), (in my power, importance, and prosperity). Then comes a little suggestive anecdote. A certain leader of the congregational prayer had to recite the Quranic verses *"Tabbat Yada Abi Lahabin"* (may the hand of Abi Lahab be broken) and *"Iza Ja'a Nasrullahi* (when victory is from God). But being a wise-man, the Imam recited the second part in both the genuflections (*raikat*) and omitted that about *Abi Lahab*. This must have been done to avert the wrath of the Sultan. This shows what the saintly contemporary thought of the rule.

Another long note on folio 318 tells us about the prevailing practice of *Chilla* spelt in the manuscript as Jihla. It was the Muslim Lent reminding us also of the *Kartik Ashnan*, a species of the Hindu Lent, implying a period of forty days retreat, isolation and seclusion in a cell of the mosque or the temple practising severe restraints, privacy and austerities, being cut off from family and children, and curbing all desires and passions. It was technically called *Itikaf*. The writer of the notes asked his religious guide more than once as to whether with so many worldly attachments, a man, however, assiduous he might be in prayer, could set himself sincerely and absolutely free from all except God. The reply was that only Prophets and saintly personages could fix up their heart on God alone and yet deal with the people. Generally speaking, it was difficult for all to be with *Haq* and *Khalq* (God and his creation) at one and the same time.

An interesting historical fact clearly shown and fully established, by internal evidence is the knowledge, acquaintance-ship, and use of the Hindi words and verses by both Maulana and Makhdum. It seems that the regional form of the Hindi language in Magadh which had become a sort of mixture of Magahi, Avadhi and Bhakha was coming into vogue in South Bihar. A large part of eastern U. P. was a land of Awadhi, a descendant of Ardh-Magadhi. The first known great Muslim poet of Awadhi Hindi and the author of the voluminous Prem katha called Chandayan, composed in 781 A. H. was Maulana Daud of Dalmau Nagar. He was a contemporary of Bihari

Joseph. The Khwaja used to receive daily from eager listeners, small silver coins, the six fold and ten fold *Shasgani* and *Dahgani.*

The inmates of *Khanqah*, in fact all the Sufis of the time, had long curling locks grown above and behind over the head and every one kept a comb to arrange dishevelled hairs of the head, but they had neither a soap (*Sabun*) for washing and cleaning, nor something oderous to perfume the same. They generally made use of (gill) a kind of clay which served as the washing and cleaning substance. There is a long note on folio 178a; with extension on the next page, and is important for more than one reason. The writer describing himself as "*Doagoi Zayif*" paid a visit to his *Pir*, Makhdum Sharafuddin for whom he had carried a quantity of clay which was meant to wash his hair with. After a dialogue with him the Makhdum, turning towards another person named Maulana Khwaja said, "O ! Maulana Khwaja you are also a Bihari ? What is this to which you people have become accustomed; tell me truthfully, from whom have you learned such a practice ? Why is the clay brought so often ?" The writer felt perturbed, and suspected some implication of a fault to himself. Fortunately he was soon quietened. There was gracious appearance of a smile (*Tibat*) on the Master's face. The "helpless one" (*bechara*) said that it was through the propitiousness of the Shaikh that he was able to get his food and was in a position to bring a quantity of clay. The Makhdum addressing Maulana Khwaja again said that he had seen it recorded in the discourses of Shaikh Fariduddin that when a person approached him empty-handed he was asked as to whether he could not find even a blade of green grass on the way. The Sufis were under the shade of God's protection. If they brought for them either a tray of bread or a cup of sugar or syrup that was for "*tafaul*" a pre-sage or foreloding of future event). There was no question of avarice or avidity or any mundain motive.

The worn out portions of a note has made it [illegible] ing unintelligible. What is clear, is a reference to S[illegible]hd. Tughlaq and gives an indication of his distinctive trai[illegible]mmad Shah asked one of the attendants as to what was the measure of time still left of the day. The reply was that it was the time of "*zawal*" (fading and dimini[illegible]) (the day was fading out

the animal was very much looked after, tended, fed, and fattened, and then was paraded throughout the town just before being slaughtered. Vanity and boasting *(Tafakhur)* was the motivating factor.

Similarly, *Ulima-i-Su* (evil-minded man of learned profession and *Mutasawwifin* (pseudo Sufis and other falsely seeming classes have also come in for strong condemnation. On folio 174b. we come across the marginal remark *"Ilm-i-Duniya an ast ki u ra bar dar Salatin Umara wa Muluk burad, ya tu ra Qazi-o-Mufti kunad"* (worldly learning is that which takes you to the doors of kings, nobles and rulers or which makes you a judge or an expounder of laws) *Darwishi Shaitan ra deed nyshashta bikar guft ai malaun chira bikar nishashtay-Uoo Guft Ulimai Duniya Amda-and-mara kar-i-na mund"* (A darwesh saw the satan sitting idle, and asked the accursed one as to why he was so sitting idle, purposeless and unemployed. He replied that the worldly-minded learned men had come forth and they had not left any work for him to do. *'Ulama-i Su Kasi Kasan-i ra goyond rui aishan janib-i-Duniya bashad wa pusht Janib-i Uqba* (Bad and false scholars or theologians are those whose face is towards this world and back is towards the world to come, that is future state of life). Something versified on the faded adge has become illegible and only this much was decipherable. Makhdum Sharafuddin is quoted on folio 17 "Now a Sufi in the full sense of the word is seldom found; those who would like to be called a Shaikh or a high priest make a show of their *mashikhat*, and are not really Sufi. Instead of Sufis, they are *mutasawwif* or *Mutashabbih*, one who sees himself and does not see God.

The age-old Katha Session of the devout Hindus for narrating the Epical or Pauranic stories of the deities had an echo among the Muslims on folio 153. We are told about one, Khawaja Hamiduddin Saudagar who also has been mentioned elsewhere in his Maktubat by Maulana Muzaffar and has been designated as *'Bazzaz'* or dealer in cloths. We are not told what led him to migrate from Bengal to Delhi. He set himself up in front of Delhi gate called *Qissa Khani Darwaza*, and for six months, every day constantly and regularly he carried on his business of telling them the Quranic Stories, particularly what has been called as *Ahsanul Qasas*, i. e. the stories of Prophet

illiyin nihad, wa batin-i khud ra az riyazat saf gardanad" (when the sincere traveller, being moved by enthusiasms of discipleship, sets his feet from beyond the lower or earthly, and rises to the sublime and heavenly, and cleanses his heart by performing austerity), he should not babble and prattle about his upward progress.

Like most of the sufic works both the textual and the annotative portion of the contents of this manuscript emphasizes upon moral virtues, principles, standard, habits with respect to right and wrong in conduct and behaviour. Stress is laid on *Tazkiye-i-Nafs* (Purification of self) and *tasfiya-e Akhlaq* (Purifying the mind, disposition, habits and manners); so as to bear ill-will against no one. As the Sufi had no demand for '*Qasas*' (Law of retaliation, as an eye for an eye, in contradistinction with *DIYAT* (blood money) such action was called *Hadar* (caution or impunity for murdered fol. 164); On folio 173, the base and blameable, qualities listed include love for wealth, longing for rank and position, malice, envy, pride and arrogance, the miserliness and things like that. Reference has also been made to *chetar chiz* (four things together) (namely *Ujb*, *Chaplusy*, *Parsa-i*, *'Adl-o-Insaf)* with the remarks that to equate the concept of self-admiration, flattering, or fawning with justice and equity was astonishing.

A close and careful study of the contents of the copious marginal annotations which run parallel, vertically, perpendicularly, horizontally, at right angles, straight up and down, and even in oblique, slanting position to the text, enables one to highlight matters essentially of spiritual nature and significance, doctrinal and ethical beliefs, experiences, and renunciatory practices of the Sufi mystics, ralating to, and based on contemplation, meditation, love of, and ccmmunion with, God. Here and there we get also tit bits of information, smaller objects but of great historical and cultural interest. A few may be taken note of here, for they give us an idea of the general tendency, habit and drift of affairs, current in a period of about six centuries ago in Bihar. On folio 31 there is a reference to practice prevalen in "*Mulk-i-Bala*" (up country), to be distinguished from *Farodust* (Lower region)—a name given to Bengal by the inhabitants of the North-western Iands. That before sacrificing a camel cn *Id-i-Azha or Id-i-Qurban* (10th *Zulhijia*),

about *Haqq* (One Absolute Reality) and *Khalq* (phenomenal world of creation) and questions of soul or spirit, a vital, essential, and immortal entity, (thought of as separate from the body of person, having an existence of its own) and all such questions as can be perceived intuitively and without any conscious use of reasoning are beyond the understanding and comprehension of the generality of the human mind; and, therefore, both laid stress on the adage *"Takallam-an-Nas 'Ala Qadri Uqulihim"* (have such talks with the people as they have the capacity to understand them.)

Then there was a question regarding the wonder-working *Kashf-o-Karamat* (manifestation of what is marvellous and miraculous). Both Makhdum and Maulana thought that pious and inspired people, though they might be possessed of, and have the capacity for, displaying some extraordinary, excellent, and exceptional deeds, they should scrupulously avoid their open disclosure. A marginal note on Folio 123a, has the following: *"Chun Kashf-o-karamat Khwish nagah bar khalq zahir kard ura dar duniya na bayad bud, mi bayad murd. Ziraki agar uoo manad, fitna qayam shawad"*. (When one suddenly makes one's secrets or miraculous affair manifest, one should cease to exist, for if he continued to remain alive in the world, disturbances and mischiefs could arise along with that. The remark ends with the words *"Lafzi Mubarak-i-Makhdum-i-Jahan"*, there is another, *"agar kasi az mashayikh Ura ba wisal-i Khudawand kashf-i-Karamat hasil shawad, bayad ki pishi kasi an ra na goyid wa kashf na kunad* (if somebody from amongst the saintly prelates thinks that because of his nearness to, or communion with, God, he has obtained the power of displaying miracles; he should not speak about anything about that before anyone, nor should he claim to practise such deeds.) On folio 62a, occurs *"An waham ki man budam andar maidan-i-abadiyat rasidam, na chuna nan bud mahaz waham bud"*. It was a false and fanciful idea to indulge in by some one saying that he was in a stage or fact of being near that of arrival at the plain of oneness. This was nothing but illusion or delusion.

On folio 49b, we get the meaning of *Mokashifa* or making known something hidden or secret as a *"Rafa-i-Hijab* (drawing back the veil); *"Ruhani wa Jismani"* (spiritual and physical); *"Chun Salik-i Sadiq ba Jazba-i Iradat as tabaiyat-i Sifli Qadam ba*

and sentences, some had been mentioned by me in my first study. *"Ta tu bashi nik-o bad inja bawad. Chun tu gum gashti hama sauda bawad f. 100b* (so long as you remain here you may be called good or bad, when you are lost to yourself, you may be dubbed as a mad man). There is another on folio 109b. *Man chi shayista, am ki tura khwanam-o-danam, bakaram ham tu bibaksni ki sazowar-i tu basham* (who am I to claim myself to be so worthy as to be deserving of you, if out of your grace, you pardon me I may become worthy and deserving of you); *Dar kui kharbat chi darwish chi shah, dar rah-yagangi chi Khurshaid chi mah rukhsar-i qalandar-i chi roushan chi siyah* (in the lanes or street of the tavern it matters little that it is a *darwish* or a king. In the path of unity and concord it is of no avail to one whether it is submission or the turrets of heavenly canopy (Empyrian) there is no difference if it is the sun or the moon in what manner does it avail to you if the cheek of the Qalandar (*itinerant* Shaven-headed monk) is black or bright).

Who could understand the significance and purpose of the Makhdum's observations in the text (Maktubat-i-Sadi) better than Maulana, the interprator and annotator. Most of them were the endorsement, elucidation, comments on the statement embodied in the text. There was mutual admiration, warm attachment, high esteem and appreciation cherished by one for the other. Much more important was the awareness of the worth and value of the ideas and idiologies, and the way of thinking on deep and abstruse sufic subjects, paths and doctrines, between the two. Out of the plentiful number of letters which the Makhdum appears to have written to the Maulana who was frequently on the move through the north-west and north-east of India, and also outside the country towards South Arabia and Hijaz, only a small collection of 28 letters called *Maktubat-e Bisto-hasht* have survived. They could not be buried along the last remains of the Maulana, as had been willed by him, and was probably wished for by his *peer*. There was complete harmony in ideas, feelings, and action. This is evident from many passages with parallel meanings, if not in words, at any rate in their essential import. Many of their views and thoughts proceeded in the same direction. We may draw the reader's attention to only a few cases. Both believed that esoteric abstruse mystic doctrines, principles, tenets and many spiritual truths such as

Some of the observations comprising versified lines, *Rubais*, *Masnavis* and also pithy prose passages which all appear to have emanated from Maulana Muzaffar Balkhi are very catchy and attractive, arousing special interest e.g. *Ya-bi-rawi ham chun zanan Rang wa bu-i peshgir. Yaki chun mardan dara'a-o-goe dar maidan figan* (you may either take to the coloured paint and the sweet-scented perfumes or you can show your grit by coming out, entering the arena as a manly person and, throw the ball) This refers to the game of *chaugan* which was played in those days by mounted horsemen, each armed with a long curved or crooked stick or club, trying to carry off the ball from the adverse party, or to force it over a certain boundary (on f.105) the learned contemporary *literati* and poet, Nakhshabi has been quoted. *(tawani bi dih bakash chize hich kas dar sakha zayan na kunad* (you can give something to somebody. Nobody suffers any loss by practising charity) "*Ta kasi az Chihar tab'a farigh na-gardad, suhbat-i-Haq ra na-shayad. Shukhi yaksu nihad dil pesh burad: bukhl, yaksu nihad, Jawamardi pish burad, Kahili yaksu nihad, jan bar miyan bandad, kundi yoksu nihad jaldi pish burad* (f. 71b.)—(So long as one does not free oneself from these four habits or dispositions, one can not be worthy of the company of, or communion with God. One should put aside petulance and cultivate the heart; set aside avarice and evince manly generosity; remove laziness and be ready to stake one's life; abondon all duliness and take recourse to speed and swiftness.

A very charming couplet expressing the *Asharite* view of fate and predestination which is in accord with the theory of the orthodox *Sunni* schools is also worth mentioning. This was the doctrine that the determining agency of fate or destiny and all that happens was the one absolute power, and that God fore-ordained everything that is to happen, and that everything is decided or decreed beforehand (the *Mus tazilin*, had another explanation, considered by others as plausible for the course of action and the determining agency). The couplet is as follows: "*Bisiyar khastam ki niham sar bar astan, man khastam wali chi kunam chun khuda na khast* (I earnestly wished to place my head on your threshold. It was I who had a great desire, but what could I do, for God did not wish (or allow that) (f. 191, b).

One can cite many more interesting and meaningful verses

definite indication of personal contact, close relationship, and dialoguic, and written interchange of views and thoughts and beliefs and practices, religious and mystical.

On two or three occasions we get references to instructions issued for including something left out in the original text. On folio 23a, after two notes, concerning a discussion on the difference between *Iradat-i-Insani* and *Iradat-i-Khudawandi* at the end there is an instruction, written in red, "*dar Kitab-i-in:a dakhil kunaid*" (Enter this in a book). Again we come across a long note on f. 319a, the second long note concerning *chilla*, spelled as *jehla* e.g. the 40 days of seclusion or *Itekaf*; it says that if the disciple observes *Jehla* sincerely for 40 days there was a possibility of the manifestation of things on the 40th day. But at the same time the disciple was enjoined upon to repeat *astaghfirullah* and say Oh God *Gunah-i-ma ra biposh*... the concluding words are these "*In ? ...-i "Makhdum-i-Jahan Farmudand, binawees Kharij-az-Maktub ast*" (Take down; this quatrain. It is not found in the letters). The *rubai* is as follows *Chun sirr-i-aza tinat-i-abdal shawad, in Jumla-i-qil-o-qal pamal shawad; ham Khwajah-i-aql ra jigar khun gardad. Ham mufti-i-Shah ra Zuban lal shawad*" (when a saint is seized by the mysteries of eternity. All this chattering and babling will turn to naught. The head of the lord of wisdom blushes and the expounder of the Law becomes tongue-tied).

The profuse and plantiful annotation on the margin of the original text encompasses a considerable variety of matters, historical, literary, cultural, religious, ethical and mystical, and contains references to kings and rulers like Mohd. Tughlaq and Mahmood of Ghazna and his favourite, Ayaz, and also saintly personages such as Syed Jalaluddin *Bukhari of Uchah, Baba Farid of Pak-Paten*. Junaid Baghdadi, Ain-al-Quzzat Ba Yazid Bustami etc. Some common and professional people also figure like Hamiduddin Saudagar, and *ecstatic fellows, Majzoob*, Malamatis and Qalandar. There are numerous elucidatory notes on principles and problems like *Chilla, Ilm* and its kinds, *Reyazat; Saum, Sama, Ruh, Ananiyat and Tajrid, Taqlid, Tafakkur; Muhabbat, Ukhuwat, Marifat Iradat, Mukashifa, Ilm Sifli wa Ulwi, Mushahida, Qaza-o-Qadar etc*; nor have the *sectarians, Mu, tatazila, Muattala, Mulahidas, Ibahatia*, ignored. In short, the marginal notes give much food for thoughts.

his nephew, Muiz Balkhi. Letter no. 114 is addressed to *"Farzand-i-Aziz"* *"Yar-o-ham Tariq"* *"Maulana Karimuddin Sallamahullah Ta'ala"*, and in letter no. 125 we get this descriptive manner of the addressee as *"Farzand-i-aziz* (most excellent or worthiest son) *"Qazi Zainuddin Sallamahullah Ta'ala.* Mualana Muzaffar's brother (son and his successor, Shaikh Husian Muiz Balkhi, was also a saintly Sufi, a scholar and a very good poet like his uncle. Besides a Diwan and his *Maktubat*, we have also his *Malfuzat*, named *Ganj-i-La Yakhfa*, not to be confused with *Ganj-i-La Yafna* of the renowned Makhdum Sharafuddin, compiled by an un-named person, perhaps his own son, Hasan Balkhi. There is scarcely any *Majlis* or Chapter into which the *Malfuz* is divided which is free from this invocative prayer calling upon God to preserve and grant safety and protection to *"Bandagi-i-Makhdum"* (Spiritual Master worthy of devotion and servitude). Here we get a greater saintly personality being referred to by a devotee. In some *Majlis* the compiler made use of this benedictory prayer as many as eight or nine times in respect of the saintly personage.

But there are numerous other points to give colour and fullness to the arguments concerning the antiquity of the manuscript and the contemporaniety of the writers of the text and of the annotative and explanatory notes on the margin. In the table of the contents over against, or opposite to, letter 29 on *"Taharat"* (ceremonial purification) and to, letter 52 on the subject called *"Guft-o-raft"* (speech and behaviour or sayings and actions), we get the following significant exhortation; *"Tahris dar mutali'a wa Ta'ammul in Maktub Karrat-o-Marrat"* (stimulate the interest in the study and reflections many times and oft & over this letter); *"tahris dar mutali'a in Maktub binabir-i-Kasrat-o-fawaid* (excite and spurn on the study of this letter because it has plenty of utilities). There are clear references to the spoken speeches of the venerable prelate and questions asked by his devoted disciple. *"Badahu bar Zaban-i-Mubarak-i-Makhdum-i-Jahan* (f. 125); *In Sukhan az Zaban-i-Mubarak Shunid* (f.131); spoken word; *Taqreer-i-khidmat-i-Shaikh* (f. 33b). *Badahu Banda-i-Za'eef arza dasht* (f. 186); *Sawal bar Sabeel-i-Arzadasht kardah shud; Makhdum ra maniyi-in bait pursida shud* (79b); *Badagi Makhdum Astaghfirullah guftand; har bar ki az Maktub-i-dayee farigh mi shudand bad-i-an istighfar migftand mustaqillan* (164, 67). These provide

further elucidation and at places even slight modification. One of the strongest point concerning and favouring the view about the intimate association and contemporaneity of two saintly personages was furnished by the *"dua'aiya"* or benedictory words (*Kalima*), invoking Divine blessings which are frequently found in the marginal annotations. This was the reverential term for the saintly author of the book *'Sallamahullah Ta'ala"* (May God the most high preserve him) It was argued that such an exclamatory utterance could be an exclusive right and privilege of somebody of equal social status and relationship; that neither the compiler of the several *Malfuzat* or collection of the discourses of Makhdum Sharafudin nor any body else, however, close and most devoted he might have been to the revered Shaikh, could arrogate to themselves such intimacy or familiarity as to go beyond the forms *"Khidmat-i-Shaikh"* *"Bandagi-i-Makhdum"* *"Makhdum-i-Jahan"* and the phrases like *"Azzamalu"* (may he be highest and greatest in dignity) and *"Azzamahullah"* Such a view needs reconsideration and even partial modification because of the occurence of such expressions, particulary *"Sallamahullah Ta'ala"* in respect of others and lesser personalities in contemporary 14th and near contemporary 15th century historical or hagiological works Now-a-days we have become accustomed to seeing a superior or an elder in age usually addressing a younger or smaller person in such a manner expressing his good will or wishing God's protection for him. Norms, mood, manner and customary usages, standard or patterns of behaviour are not all long-continued affairs, and very often they change in course of ages. It was quite natural for an equally learned and respected *'Murid'* like Maulana Muzaffar, to speak of his revered *'Pir'* in reverential terms but there could never be a question of superiority or inferiority or even of being so closely related as to be put in the form of equation A 15th century writer, once the poet laureate and friend of Sikandar Lodi and also the author of *Siyar-ul-Arifin*, a *Tazkira* of one myatic sufis made use of the invocatory expression *Sallama-hu-Ta ala* in respect of a sovereign of the Timurid House *"Hazrat Himayun Badashah i-Ghazi Sallamahullah"* Here a person of an inferior status refers with such terms about a person of exalted dignity We get other suggestive illustrations and significant examples Maulana Muzaffar was a prolific writer of letters and also a poet The collection of his letters or *Maktubat* were compiled by

truth' springs up); *"Kar-i-deen sin'at-o-ibarat nist juz ibarat dar-o-Imarat nist"* (32a) (The affairs of the faith do not mean skill in art and speech. There is style but no edifice); *"Tadbir Kunad banda wa taqdir na danad-Tadbir ba taqdir-i-Khudawand che manad* (191b) (The man devises and deliberates, being unaware of the Divine Decree. How can the plans of man stand against the Lord's decree); *"Har ki deed zat-i khud ra-bar sai-i-tahqiq shirk warzid* (he who looked about himself and took airs, surely he practises polytheism); *"Dar do jahan aql ra hicha hich, chashm-i bina dui na-binad hich"* (124, a) (In this world and the next wisdom or power of judgement is of no account. In seeing eyes there is no dualism; *"Bar dar bashi, bihtar anrank dar bar* (f.45) (It is preferable to be at the door (like a beggar) than to be clapped in arms); *"Dunya ibarat az panj cheez ast : naqud, aruz. mamalik, marakib, mawashi. In har panj cheez hijab ast""* (138) (The world signifies cash, furniture, estates, conveyances and cattle. All these are so many veils). There are also interesting comments e. g. *Dar bayaban-i-Hindustan ba tan' baralna wa ba shikam gurisna, dawanidan asar-i-Qahr-o-gharamat ast dar nehayet"* (·8, b.) (To force men with naked body and hunger stricken belly to run in the wilderness of Hindustan is to mark the beginning of disturbance for which a serious debt will have to be paid).

The habitual skeptics and insistent questioners would not easily accept the writer's contentions that the manuscript in question provides conclusive evidence that it takes us back to the distant past of six centuries for the marginal notes are destitute of both name and date. But even among the doubting Thomases, there may be some honest and reasonable enough to keep their minds open and give a close and careful attention to the arguments put forward; though they may feel that there is still some room for further thoughts. Even the present writer of the earlier paper now realises that there is need of something more to be brought into focus. It is incumbent on all investigators in the field of historical knowledge to make a careful, patient, and painstaking study of original sources of information, so far as is possible, to uncover facts and determine truths. His statement, based on an examination of internal evidence, must be percise, definite, certain and full as far as that might be possible. In the estimation of this writer something written in the previous paper concerning the Balkhi manuscript needs

scribe wrote the copy of the main text [for] his uncle, Maulana Muzaffar Balkhi, who subsequently dictated to him his comments and observations on some pieces and passages of the text which were incorporated in another smaller handwriting here and there in the copious marginal annotations, sometimes horizontally and vertically, sometimes parallel or at right angles to the text, sometimes obliquely, slanting or slopewise, inverted and upside down, at the top, in the middle, or at the bottom; that the annotation came contemporaneously but not simultaneously; that except two or three occasions when Maulana Muzaffar spoke about his venerable guide as dead, praying and invoking the usual blessings, expressed in "*Quddisallaho Sirrahul Aziz*" that is, may his tomb be sanctified. Everywhere else in his annotations he referred to him as if he was still in existence and living; that there was proof positive that the person referred to and making a reference or directing attention to something about him, had been living in the same period. This is, moreover, quite evident from an oftquoted expression "*Sallama-hullah Ta'ala*" (may God the most high preserve him). There are more than a dozen places where this invocating prayer for the Divine safety and protection of the venerable prelate occurs. Such folios are 88b, 63a, 163a, 55b, 121b, 175b, 174a, 318b, 111b, 103a, 25b, 187a. There are also very suggestive words in many more places e. g. *Makhdum-i-Jahan, Makhdum-i-Alam, Khidmat-i-Shaikh, Bandagi-i-Makhdum* with almost double in number of the supplications for divine blessings and protection, such useful descriptive titles, appelations and epithets were in common usage then as now. Lastly, the orthographic pecularities, unusual style of writing, language, spelling, grammar and vocabulary in the marginal notes, and the archaism found therein are very suggestive indication of the hoary, ancient age of the Balkhi manuscript.

There are many pithy verses and phrases, expressions which are pregnant with meanings and sometimes look like maxims e. g. "*Kar-i-bi Ilm bar-o-bar na dihad-tukhm-i-bi maghz ham samar na dihad*" (174a) (Work without knowledge bears neither leaf nor fruit, seed without pith produces no fruit); "*Khashmo-Shahwat ba zere-paye yi dar ar Ta magar admi shawi yak bar*" (Subdue your anger and lust so that per chance you may become all at one a man); "*Chun neesti-i-tu shud Muhaqqaq Khaizad hama naara-i-anal-Haq*" (51b) (When your nullity or non-existence is confirmed, it is then that the exciting cry 'I am the

the paper, however, lay in the conclusions reached, on the basis of internal evidence, establishing the fact of the Balkhi manuscript of the Maktubat being of very high antiquity, prior in time, order and precedences to all that are, and may be available anywhere else.

Looking up across the dust of ages, and considering the changing, very often severe and stormy, climatic and weather conditions of the region, the care bestowed by generations of Balkhi family for the preservation of their precious heritage, treasured possession, and valued heirloom, and keeping it safe from harm, damage, danger of destruction or even spoiling and rotting, reflects great credit and deserve commendation

One of the earliest and the most learned and respected figure among the Balkhis was of Maulana Muzaffar Shams, who was held in highest esteem by his spiritual guide, Makhdum Sharafuddin Ahmad Maneri who always addressed him as Maulana or Imam Muzaffar He outlived his venerable Pir, *'Bandagi-i-Makhdum'* or *'Khidmat-Shaikh, 'Makhdum-i-Jahan'* for 21 years, and died at Aden in 803-1402 while he was on his way to Mecca, and was buried there by his nephew, adopted son and successor, the learned Shaikh Husain Muiz Balkhi who died 41 years later in Bihar town, in 844-1441

The writer of the paper had reasons to believe that there are sufficient grounds to establish that the manuscript is a precious antique relic, a sort of souvenir; that it is, moreover, of great historic interest because of its association with three great saintly and contemporary personalities; that both the original textual and later annotative portions were in the hands of one and the same person, that the transcriber was Maulana Husain Muiz Balkhi, as is evident from a reference to his *Maktubat* on folio 124 and from a quatrain (Ruba'i) composed by him and found on 273b, to wit (that is to say) *"Qalandari wa. Kharabati az Paye tu shudam. Hadith-i-'Ishq-i tu didam kih an baya i nist;, "Husain az dar-i-himmat gada-i ku-i tu shud-kih haich saltanat-i-khushtar az gada-i nist"* (I have become a wanderer and tavern-goer in quest of you; yet, your love is not experienced simply by invocation. Husain has entered through the door of high resolve, as a beggar in your lane, for there is no royalty more joyous than that of beggary). That the learned

The 9th issue of the Khuda Bakhsh Library Journal, published in 1979, contains a fairly long account, covering 22 printed pages, of a rare maruscript, apparently the oldest extant copy of the well-known *Maktubat-i-Sadi* (109 letters), composed sometimes in or before 745-1345, by the celebrated Sufi Saint of Firdausi Order, Makhdum Sharafuddin Ahmad Maneri, who died in 782 or 1381. The valuable manuscript belonged to Khanqah Balkhi Firdausia of Fatuha (Patna). The form and contents of the original text, and more specially of what constituted its chief and essential feature, distinguishing it from others, and marking it off as superior and worthy of special recognition and honour—the multiferious and diversified marginal annotations–were considered, examined, analysed and evaluated. The Chief constituents or the necessary parts of the paper, focussing one's attention, included the provenance of the work; the light thrown on such things as the worn-out conditions of the manuscript, table of contents, thick paper, turned brownish or yellowish, due to age, style of writing in clean and fair *Naskh* character, with rubrications of headings and titles of the letters, and of many apt verses and Arabic passages and lettering. The large number of the authoritative works, mostly mystic and theological, cited in the copious marginal annotations which besides such *Malfuzat* of Hazrat Sharafuddin as *Ma'adan-ul-Ma ani* and *Bahr-ul-Ma'ani* and some other un-named ones, refer also to the works of Shaikh-ul-Islam Abdullah Ansari, the great martyr Ainul-Quzzat Hamadani (*Tamhidat*), Ahmad Ghazzali (*fusul*), Abdul Qasim Abdul Karim-al-Quraishi (*Kalimat*), Imam Zahid (*Tafsir*), Shu, abi (*Kifaya*) as *Zakhiratul-Ma'ad*. Those frequently attract one's attention, that are the oftquoted works including *Sharh-i-Ta'arruf, Nuqad-i-Ta'arruf, Tawale, Tawabe, Madarik, Adab-ul-Muridin,, Sharh-i-Adab, Minhaj ul-Abedin, Hidaya, Masabih, Mirsadul Ibad, Lawaih,* of Hamiduddin Nagori. There are references also from *Qut-ul-Qulub, Khulusat-ul-Matlub, Risala-i-al Matlub, Usul-us-Sanaa*. The main importance and the chief interest of

awakned—and those who are intoxicated and fallen come back to their senses—Give up all talks of those who are long dead—They would come back to life and become busy with their works.).

In conclusion I would like to indicate a number of terms that occur in the marginal notes without citation of their contexts: *Tajallī-i-ẓuhur-i-Tā'āt* (illumination, manifestation or beatific vision of the Divine Essence); *'ināyat wa ghairat-i-Ḥaq* (divine favours and a nice sense of honour); *iradat* (discipleship); *kashf* (revelation); *Fanā wa Baqā* (antihilation and subsistencc); *muhāsabah* (stock-taking of oneself; self-introspection); *mushashadah* (contemplation of the Divine Essesnce, or vision); *mukashafah* (intuition or ecstatic contemplation of supersensory realities); *Murāqabah* (contemplation or meditation); *ztkr* (remembrance of the name of God); *zuhd* (abstinence); *Taqlid* (knowledge gained through tradition); *waṣl* or *ittiṣāl* (union); *ma'rifat* (gnosis); *Tawakkul* (trust in God); *riza* (submission); *tammat* (vain glory); *Tā'at wa muharramat* (acts of devotion prohibited things); *Himmat wa talab* (aspiration and quest); and *Hurriyat* (independence).

(Fraternity, they say, means that you direct to your own use the wealth and possessions of others just as an owner disposes of them. He does not require permission to do so.)

Tafakkur na anast kih sar dar garibān nihad wa andūh-i-khurdan wa pūshīdan-i-gardan gīrad, ya dar khwab rawad. (f. 190)

(Consideration does not mean that one should be thoughtfully sorrowful or be in an anxious mood about diet and dress, and fall asleep in such a state. f. 190)

Tafakkur dar khubthha-i-nafs-i-khud wa tafakkur dar ni'matha-i-khudawand ast. (f. 101)

(One should meditate on the blemishes of one's lower self and, at the same time, on the gracious boons of God. f. 101)

Tajrid az 'ala'iq wa khala'iq buwad wa tafrīd az khud. (f. 106)

(*Tajrid* is divesting oneself of all attachments, all creatures or people, while *Tafrīd* (leading a solitary life on accout of devotion) implies separation from one's lower self. f. 106)

Khudawand ؛ khwast kih ṣun'-i-khud ra ẓahir kunad, 'alam afrīd; wa khwast kih khud ra ẓahir kunad, Ādam afrid. (f. 106)

(God wished to display His inventions and, therefore, He created the world. He wanted to manifest Himself and so He created Adam. f. 106)

Dar biyaban-i Hindustan ba-tan-i baralnah wa ba-shikam-i gursnah dawanidan athar-i qahr wa gharamat ast dar nihayat (f. 38)
(To make ill-clad or bare-bodied hunger-striken men run in the wilderness of Hindustan is to invite the vestiges of severe calamity—a debt which will have to be paid.)

'Ulama-i su' Kasi Kasani ra guyand kih ru-i ishan janib-i dunya bashad wa pusht-i ishan ba-janib-i 'uqba. (f. 174b)

[Bad or false scholars (theologiaus) are those whose face is towards this world and back is towards the future state of life to come.]

Hasil zi Sama' khuftah bidar shawad, Wa mast buwad fatadah hushyar shawad; Bugzar hadith-i murdah-i dirinah, zindah shawad az sama' wa dar kar shawad.

(The gain from *Sama'* is that those who are asleep are

all veils from his heart and he becomes confirmed in the divine realities. But he is deficient in handling worldly affairs and does not realize that such matters have their own effects. Except for his own tastes and inclinations towards the fruits of worldly affairs that occupy his attention, he does not observe what is obligatory.)

Chūn kashf wa karamat-i-khwīsh nagah bar khalq izhar kard. . . .ū ra dar dunya nabayad būd, mībayad murd, zīrakih agar ū manad fitnah qa'im shawad. (f. 123)

(Anyone who suddenly makes manifest his secrets or miraculous feats in front of God's creatures, shouldn't remain in this world. If he were to live on, a hidden calamity would break forth. These were the blessed words of the Master of the World. f. 123)

Ta sagi ra yar ast, sangi ra dīdar ast, mara ba naumīdī chih kar ast. Ilahi ! in kar ghayat ast, warna az sagi wa sangi chih ja-i-hikayat ast. (f. 250)

(So long as there is a dog as a friend and a stony cave in sight, I have no reason to feel any despair. O God, this affair is of extreme significance. Otherwise, what is to be said about a dog or a stone ? f. 250)

Mu'jib kasi ra guyand kih kar wa hal-i khud ra ba-nazar-i khush wa pasandidagi binad.

The word *mu'jib* (one who is pleased with ard admires himself) is applied to one who views with pleasure and appreciation his own actions and conditions, (transactions aud situation.)

Mahabbat anast kih anchih ba'ist-i-tū bashad chūn dunya wa ghair-i-an, ba'd az wujūd dast az way baz darī, Haqq ra gīrī.

(*Mahabbat*, affection, means that whatever you deem to be necessary for yourself such as the world and things other than that, except for your own existence you would withhold your hands from them and adhere to God.)

Chahar chīz ujub, chaplūsī, parsa'ī, 'adl wa insāf babīnī 'ajab ast.

(It would be astonishing if you were to see self-admiration or conceit, flattery or fawning, together with justice and equity.)

Ukhuwwat anra guyand kih tasarruf kunī dar mal wa imlak-i-digari chūn sahib-i-tasarruf azan najūyad

dawām-i-ta'at bar āyad maghrūr ast wa az 'ālam-i-ma'rifat dūr ast.

(whoever imagines that certain affairs of his are the outcome of his plentiful acts of worship and constant devotion, is an arrogant individual who is very far from real knowledge—f. 38.)

Ān wahm kih man būdam, andar maidān-i-ahdīyat rasīdam. Ānchunān nabūd balkih mahḍ wahm būd.

(It was a false conception to say that one has existed and arrived in the arena of unity. This was not the case. It was sheer conjecture ! f. 64)

Dīgrān kih 'aṭsah mi-kunand al-ḥamdu li'llāh guyand ba-i'tibār-i-ānkih dar ḥālat-i-ṣiḥḥat āmad, pas ba-i'tibar-i-ṣiḥḥat al-ḥamdu li'llāh guyand.

(As regards others who, when they sneeze, utter "Praise be to the Lord", the reason is that there is no sneezing in a state of sickness. One is seized of such an action only when one is in a healthy condition. Hence people exclaim, "God be praised" ! f. 12)

Muqallid rā bar andāzah-i-īman taqlīdi, mustadrik rā bar andāzah-i-īmān istidlāli wa 'ārif rā bar andāzah-i-iman mushāhadati.

(A follower, if measured by his faith, becomes an imitator; a man of understanding possesses the capacity to grasp facts mentally and becomes argumentative on the strength of his convictions; while a knower of divine secrets is endowed with contemplation (the vision of future or invisible things) in proportion to the good faith he possesses. f. 96).

Har kirā ṣifat-i-'ijz ast ūrā bar qudrat-i-qadir ast. Har kirā jihl ast ūrā ba 'ilm-i-'alim rah nist.

(He who is possessed of the quality of humility has the way opened towards the power of the Omnipotent God; while one who is foolish or ignorant has no access to the knowledge of the learned ones. f. 140)

Majdhūb ānast kih suluk nadarad, amma Ḥaqq ta'ālā ḥijāb az dil-i-ū bar-girifiah bāshad, wa ḥaqā'iq-i-yaqīn bar way ẓāhir kardah; ammā dar ṭarīq-i-mu'āmalah muqṣir bāshad; wa nadānad kih mu'āmalah ra atharatast. Pas ū baja-i-ḥaẓ kih bar khurdar gashtah bashad wa dar ṭariq-i-a'mal juz ba farīdah mashghūl nashawad.

(A *Majdhūb* (attracted) is he who does not follow any rule or institution (*Sulūk*), yet God Most High lifts him up and takes away

money, furniture, clothes and effects, estates or possessions, conveyances and cattle. All five serve as so many veils.)

Bidān kih tamāmat-i-ḥarakāt wa sakanāt-i-makhlūqāt-i bā khudā'i bi-khudā'i-nist. (f. 83 a)

(Know that all movements, gestures and postures of creatures are ordained by God and are not beyond or apart from His directing grace.)

Qaḍā wa qadr dū ḥukm-i-bārī ta'ālā ast, ammā qaḍā ḥukm-i mujmal ast wa qadr hukm-i-mufaṣṣal ya'nī qadr 'ibārat az tartīb-i-ba'ḍī asbāb bar ba'ḍī. (f. 133 a)

(Fate and predestination are both divine decrees. Fate is an all-embracing mandate, while predestination is a particularized, diffused decree, arranged according to causal relations of one thing to another.)

Bā man būd har chih būd, bā man buwad har chih buwad. (f. 83 a)

(It was with me, no matter what happened : it will be with me, no matter what might happen.) It should be noted that these observations, especially the last, which appears to be a Persian version of the Arabic expression, *bi mā kāna* and *bi mā yakūn*, refer to orthodox Ash'arite views, and were also in accord with those of the Sufis about the concept of God as being the real Executor as well as the Redeemer, everything being contingent upon God's will. An eighteenth-century Urdu poet has put the same idea thus :

Nā ḥaq ham majbūron par hai tuhmat khud mukhtārī kī; Jo bhī karain hain āp kare hain, hamko 'abath badnām kiya !

(Without justification, we have been charged with volition :

whatever He does is His very own yet, absurdly, we are blamed !)

Here are some more short, pointed sentences and expressions.

Qadā wa qadr bar dū nau' ast. Qaḍā-i-mu'allaq wa qaḍā-i-mubram. Ammā dar qaḍā-i-mu'allaq radd-i-balā ba du'ā wa ṣadqah rawā bāshad, ammā dar qaḍā-i-mubram du'ā wa ṣadqah hīch sūd nakunad. (f. 229 a, f. 248 a)

(Fate is of two kinds, suspended and inevitable. The former is dependent upon attempts to avert the calamity by prayer and alms, but, in the latter, they are of no avail.)

Har kirā gumān īnast kih in kār ba kathrat-i-'ibādat wa bar

or even blood of anyone, and abstains from all such things. There is a note on f. 164 which says: "If someone takes possession of the goods and effects of a Sufi without his permission, the Sufi withholds his tongue from putting forward any claim. He considers such an occurrence as a right of God (to punish), and he does not bring up any intermediary. As the Sufis have no demand for *Qiṣāṣ* (retaliation), they do not take *diyat* (compensation for man-slaughter). This is called *Ḥadar* (impunity concerning murder).

A question was put to the Master (f. 32b) as to whether the verses in *The Letters* were those of the holy sheikhs, or if they were the compositions of poets. He replied that some of them were the composition of holy Sheikhs, while others were the effusions of poets. But, although the poets composed many verses, their import was not fixed or certain, and everybody, according to his own understanding, proposed a particular meaning or interpretation. Some of these meanings are true expressions of the facts and circumstances and are useful; while others, though elegant in form, are metaphorical rather than real.

Thus this unique manuscript is important from many points of view, the most significant of which are its textual accuracy and its profuse marginal notes. It deserves a close and detailed study by a more competent person, one deeply learned in Sufic lore. The thought-patterns of a great and learned Sufi of the Firdausi order come into contact with those of another. It would be interesting to find out the impact of the original propounder on the mind of the expounder.

Sufism had already attained its full development during the previous centuries and, therefore, one might not get new thoughts in one or the other; but the way of giving shape and form to the philosophy of mystical and theological matters was their own-while leaving to others the task of making a comparative study of Sufi thought, principles and practices as found in fourteenth-century Bihar with earlier practitioners in other lands,

I would like to conclude this paper, which has already become too long, with a few pithy statements which appear to have come from the pen of Maulānā Muẓaffar Balkhī.

Dunyā 'ibārat az panj chīz ast. Nuqūd, 'Urūḍ, Mamālīk, Marākib, Mawāshī. In har panj chīz ḥijāb ast. (f. 238 a)

(The world signifies or consists of five things : sums of ready-

There is a note on *Khashm* (anger) on f. 58b. "At times the Prophet of Islam appeared to be furious and looked red in the face. That fury, however, was for the sake of the faith and not on account of anything personal. It was quite different from the indignation of common people. When angry, a person should not exceed the bounds of religious law, and when seized by passion, they should not indulge in abuse and reproaches, nor should they inflict bodily injury on the wrong-doer. There should be no scratching, tearing or grazing.

We come across an interesting note on the four tendencies or dispostions of man on f. 71b.

Tā Kasī az chihār ṭab' fārigh nagardad ṣuḥbat-i-Ḥaq rā na-shāyad. Shūkhī yaksū nihad dil pīsh burad, bukhl yaksū nihad Jawānmardī pish burad, kāhili yaksū nihad jān bar miyān bandad, kundī yaksū nihad jaldī pish burad. (f. 71b)

(So long as one does not free oneself from these four habits or dispositions, one cannot be worthy of the company of, or communion with, God. One should put aside petulance and cultivate the heart; put aside avarice and evince manly generosity; remove laziness and be ready to stake one's life; abandon all dullness and take recourse to speed and swiftness.

When the traveller reaches the highest point of absorption, whatever he utters is truth or reality, whether it be *Subḥānī* (glory to Me, the Most Holy), or *Anā'l-Ḥaq* (I am the creative Truth or God). The utterance of *Anā* or *anāniyat* (self-worship) comes to the stage of *Fana* (annihilation of self in God). *Fana* means, first of all, passing away from *khalq* (people) and then from self i.e. the vanishing of one's separate existence. Lastly, there is the vanishing of the "passing away" itself, leaving not the faintest trace of the sense of annihilation. (f. 8)

Sharī'at (law) is a compelling conviction of divinity (*Rubūbīyat*) and *Ḥāqīqat* is the *Mushāhadah* (contemplation) of this divinity. Whatever is exoteric is Law, and all that is esoteric is Path (*tariqat*). When the outward or apparent as well as the inner aspect (*ẓāhir-o-bāṭin*) of things becomes purified and polished, the picture of the earthly and the super world (*'Ālam-i-sifli wa 'ulwī*) becomes quite clear. This is the stage of *Ḥaqīqat*. (f. 83b)

With reference to an Arabic expression occurring in the text and which means that a *Dervīsh* has no claim upon the goods, effects

the case of prophets and saintly personages was different. They could fix their hearts on God and yet deal with people, but for others it was not possible to be with *Ḥaqq* and *khalq* (God and creatures) at one and the same time.

In the note of ff. 251-2 and elsewhere, the problem of *Ruḥ* (soul) has been discussed. Summing up the view of the official or orthodox section of Islam the writer says that views about the soul were of three categories. According to one view, the soul has the same significance as life, for the body of man remains alive because of it and also becomes possessed of perception and is capable of performing dignified deeds and actions. According to this view, the soul was a reflection or '*Arḍ* (breadth, choice or accident). The second view, which is that of learned men and scholastics (*Mutakallimin)* is that the soul is a fine, delicate, body within a dense or opaque body which is that of man, just like oil in milk. They bring Quranic verses and traditions in support of their contention. Then comes the third view that of some of the scholastics of Islam. They say that the soul is incorporeal or immaterial, stripped of accidents or lowly infirmities (*'Ara'iḍ*). It is neither within nor outside the body, nor is it which joined to it or separated from it. Of course it 'adheres' to the body, or 'tags along' with it.

On f. 238a Khwājah Ḥaddād, may, God have mercy upon him, is referred to as an authority for saying that wise people have categorized the world into eight divisions: *Ḥasratābàd* (abode of frustration); *Mihnatābād* (that of striving or effort); *Shahwatābād* (that of lust and pleasure); *Ṭa'atābād* (that of devotion); *Ghaflatābād* (that of negligence); *Ftna'ābād* (that of mischief or sedition); and *Rāḥatābād* (that of rest or repose). These abodes have been ascribed respectively to the indolent, faithful believers, profligates, votaries of God, the ignorant, pagans or infidels, wicked scoundrels and pious ascetics.

An interesting note on f. 259 defines *Riyāḍat* (austerity) as purifying of self by discarding reprehensible qualities and that it is accomplished by a reduction in eating, speaking, and sleeping. Sanctification (*Tazkiyah*) signifies cleaning or obliterating the blameworthy habits of self. Austerity implies bringing the excessive and predominant qualities within the bounds of moderation and that consists of four elementary qualities in man which are cited as the mother of all essential or fundamental principles and virtues. They are : vigour of intellect; vehemence of anger or wrath; the force of carnal appetite; and the causes contained in the three.

as are '*Ulamā-i-sū* (bad or evil-minded scholars) who have set their faces towards this world and have turned their backs upon the one to come. These people acquire knowledge for the sake of this world only, and have nothing to do with the one to come.

On ff. 63-64 the question of the respective places of saints and prophets has been brought under discussion. The revered saint, may God protect him!, said that anyone who says that the position of a saint is superior to that of a prophet talks erroneously, for this can never be admitted. Apostles enjoy absolute supremacy, while saints enjoy only restricted excellence. Heretical atheists (*Mulḥidān*) put forward the faulty argument that the saints are all the time engaged in devotion to God, whereas the prophet has to spend part of the time in preaching. This is a fallacy. If pre-excellence depended on place and position, any planet would have been more lustrous than the sun. But it isn't so! Saturn, for example, is in the seventh heaven, while the sun is in the fourth. Similarly, the planets Jupiter, Mars, Venus and Mercury should all be brighter than the moon, but this is not so.

On f. 102 there is a note on fasting (*ṣaum*) which implied abstention from eating and drinking and sexual intercourse and similar things throughout the day. Another type of fasting is to restrain all one's bodily senses and limbs from sinning. Another special type of fasting is to restrain the heart from low and ignoble thoughts, worldly anxieties and, indeed, from everything other than God. This type of fasting is observed by apostles, faithful witnesses of truth, and religious men, for they are nearest to God.

The Sufi practice of observing forty days of seclusion for prayer and austerities has become the subject of a fairly long note on f. 318. *Chillah*, as the practice is called, is spelt *Jihilah* (both come from *Chihil*, the Persian word for forty). A question was put to the Master about the sincerity that was needed to be observed during the 'forty-day retreat'. "He, may God Most High protect him, said that sincerity of purpose would arise only when anything other than God, including wife, sons and so on, is abandoned and the heart becomes absolutely free from all apart from God. I, the invoker of benediction upon him, humbly enquired whether a person who has a family whom he has to support could make a sincere forty-day retreat. The Master replied that absolute sincerity could not be expected, for he has attachments. Again, the invoker of blessings said that a person who is lacking absolute sincerity might not deserve to have insight into divine secrets. The Master said, in reply to this fresh question, that

pleted his ritual prayer, said "Praise be to God for His grace!" and, 'May God pardon me for my sins!" His wife burst out saying, "I thought you were a unitarian, but you still appear to be a polytheist!" When she was questioned, she added: "Ritual prayer has become your attribute, and need not belong to the true faith :

(one who sees self does not see God.)"

On f, 71 reference has been made to the three categories to which the word 'Sufi' may be taken to be applicable' and the Master is puoted as having said "Nowadays no Sufis [in the full sense of the word] are to be found. It is the *mutasawwif* [pseude-Sufi] who remains. More accurrtely, It is the *mutashabbih* (one who resembles a Sufi), rather than the pseudo-Sufi, who has survived. "Khud-bin ihaqq-biru nist"

On f. 138 we read of the three degrees of knowledge. One of these is *ma'rifat-i-'ilmi* [insight into dogmatic mysteries]. This involves reflection about where a person was, and whence he has come. Proceeding from the loins of his father, living in the womb of his mother, a mere drop of water given a form, consisting of eyes to catch sight of things with, ears to hear with, a tongue for speaking, hands for touching. Upon understanding and appreciating the qualities of his own being he grasped the reality of it all that this creature had a Creator. Whoever knows himself, knows God. This is called scientific or doctrinal knowledge pertainiug to truth or fact.

On f. 173 knowledge (*'Ilm*) is treated from the two-fold points of view : one that leads a person towards God because of his acts of devotion; and the other which takes him far away from God, i. e. all acts of disobedience or sin. One is obliged to have a thorough knowledge of both these kinds of actions. It is a matter of grave importance. There is also the knowledge of the vital parts of the body, (*'Ilm-i-a'ḍā*), with which the heart is closely associated. This is also of two kinds : those of nearness (*Taqarrub*), which leads a person towards God, such as repentance, piety, fear of God, trust in Him, acquiescence, resignation and similar things; while the others are the 'counted' attributes (*Mu'tad*), which drag a person away from God, such as love of worldly things, of wealth and position, envy, jealousy, malice, pride, avarice and of other similar things. A little later we read: "Worldly knowledge is that which takes you to the doors of kings, nobles and lords, or which leads to your appointment as *qāḍī* judge), or *Mufti* (expounder of the Law). Knowledge of *'Ibādat'* ()divine worship) and of *Mu'āmalāt* (human affairs) are also mentioned

in *mulk-i-bālā*, (up-country) as distinguished from *farudast*, a name given to Bengal by the inhabitants of the western upper reaches. *Dar mulk-i-bala 'adat in ast. Shutr ra mi-parwaranand wa danah-i bisyar mi-Khwuranand, ba'dahu waqt-i bismil kardan tamam shahr mi-gardanand bara-t tafakhur, ba'dahu bismil Kunand. Ham-chunin Haqq Subhanahu Ta'ala Kafiran dar istidraj mi-kunad, awwal anchih ura husn mi-bayad mi-dihad ba'dahu ura ba'adhab mi-girad.*

"The animal, a-camel-to be sacrificed was cherished and well fed with grain and much care was taken to fatten it. Before sacrificing it, they paraded it throughout the town and vied in boasting and bragging. Similarly, God the Holy and Glorious One provided all kinds of facilities, all that leads to elegance, ease and affluence, to the infidels, before subjecting them to punishment (the fires of hell)."

The selection of subjects treated depends on the writer's value judgements and patterns of thought, as well as upon his capacity as an observer. A few of the notes indicative of mystical, renunciatory and ethical ideas may be noticed. On f. 52 we find the following, under the title *Taqrir-i-khidmat-i-Shaikh* (from the speech of the Revered Sheikh). *Khudī 'ibārat ast az jumlah-i-Ḥarakāt wa sakanāt wa aqwāl wa af'āl kih az ādamī dar wujūd āyad bar ḥasb-i-'ādat wa hawa-i-basharīyat az khurdan wa khuftan wa shanīdan wa dīdan wa ikhtilāt kardan wa mānand-i-ān magar ānch azīn jumlah ba-waqt-i-ḍarūrat buwad; ḍarūrat ānastkih agar ān nakunad az Ḥaq dūr uftad gūyad kih tā sar-i-mū-i az wujūdī bāqī ast ḥijāb bāqī ast. Taqrir-i-khidmat-i-sheikh.* (*Conceit or egotism (khudi), exemplified through all kinds of movements and pauses, words and deeds, comes to light within a man due to his habitual practice and the carnal desires of human nature such as eating, drinking, sleeping, hearing, seeing, indulging in intercourse and such-like things. All these things are however, quite legitimate in their proper and needful place. Anyone who does not behave in a fitting manner in such matters, falls far away from God. As long as self-conceitedness remains, even if it be but a hair's breadth, the veil is still there.*)" A note on f. 138 says : "Whoever thinks that he has been engaged in devotion to God and, on account of his acts of worship, has come very close to Him, negates the effects of service. He has fixed his gaze on service and devotion, but remains blind to God. This is polytheism and ascribing partners to God."

While illustrating the questions to such ascription during prayer, the case of a *Dervish* has been quoted on f. 176 who, having com-

These were the blessed words of the Master of the World....On this occasion, may God protect him, he said....)

The writer of the marginal notes sometimes styles himself as *Bīchārah* (this helpless one), but more often as *Bandah-i-Ḍa'īf Dā'ī* (this weak slave). Such words and expressions follow the accepted usage of the age.

Some of the marginal notes contain references to people as being commoners or nobles, dead or alive, and also to things which are a reflection on the conditions, practices and usages of the time. A long note on f. 149 ends with the expression "On Min wa 'An naṣīḥat-i-tāmmah Sayyid Jalālu'ddīn uchch Quddisa Sirruh'ul-'Azīz. (based on the excellent counsel of Sayyid Jalālu'ddīn of Uchch, may God sanctify his secrets.)" This Bukhārī Sayyid, grandson of his namesake, Sayyid Jalal Surkhposh, died in 1383. He represented a branch of the *Suhrawardi* order which contributed much to the religious and political life of Sind and Gujarat. He had received a copy of *The Hundred Letters* and devoted a number of days to a thorough study of the letters. On f. 88 we are told something about Sheikh Jalālu-'ddīn, the brother of The Master of the World (i. e. Sheikh Sharafu'ddīn), who had accompanied him to Delhi. He had paid a visit to the house of Nūru'ddīn, the brother of Qāḍi Shamsu'ddīn (of Chausa), the recipient of the hundred letters. The following passage, on f. 155, deserves careful consideration : *Khwajah Hamidu'ddin saudagar dar Dehli raftah budand pish-i darwazah-i qissah Khwani. Qissah-i mihtar-i Yusuf salawatu'llah 'alaihi shash mah har ruz mi-guftand taham in qissah tamam na-shud wa Khalq har ruz bara-i shunidan-i an qissah jam' mi-shudi, Kasi shash gani Kasi dahkani mi-dadand.*" (Khwaja Ḥamīdu'ddīn, the merchant, had gone to Delhi (from Bengal) and had set himself up in front of the story-telling gate. He continued to narrate the story of the grand prophet Joseph, may God shower His benediction upon him, every day for six months, yet he did not manage to finish his story. People thronged to the place each day to hear his story. Some gave him *shash gāni*, others offered *Dakhani* (a silver coin), and they listened to the story with rapt attention.)

Khwāja Ḥamīdu'ddīn has been mentioned in the *Letters* of Maulānā Muzaffar as a *bazzāz* (dealer in cloth). In Delhi, he began to earn his livelihood by conducting a religious *katha* session like that of the Hindus.

Elsewhere, on f. 38, we get a reference to a practice prevailing

ordinary men. Such things were likely to cause misunderstanding and possible misgivings and, on this account. should not be shown to such people. The compiler of *The Twenty Eight Letters*, whose name is not given, wrote in his preface that the letters were only a small portion of a much larger number of letters received by the Maulānā from Sheikh Sharafu'ddīn over a period of twenty-five years. According to his will, all the rest were buried along with him in his own grave. The whole purpose of this was to keep "hidden" the "divine secrets".

If the ascription to the Master of thirty-nine letters which contain fine expressions about *Ḥaqq* (Reality), *Khalq* (the phenomenal world of creation) and many others, be given any weight, then we can understand why the learned and lovable saint felt shy about "thinking aloud", so to say, on such topics, and laid stress on the adage, *Tukallimu'nnasa 'alā qadr-i-'uqūlihim.* (*Talk with people according to their capacity to understand.*)

The marginal notes provide us with ample evidence of the close and deep relationship between the writer and the Sheikh, his spiritual guide. For example, Sharfu'ddīn knew that Muẓaffar was commenting upon his letters. This is clear from folio 311 :

The Master graciously said : "Take down this quatrain ! It is not found in the letters. ("In rubā'i Makhdūm-i-Jahān farmudad Bi-navīs khārij-i maktūb ast.) :

When a saint is seized by the mysteries of Eternity,
All this chatting and babbling will turn to naught.
The head of the lord of wisdom blushes,
And the expounder of the Law becomes tongue-tied."

On f. 22 we find the following instruction, written in red ink: "*Chun sirr-i-azal ṭīnat-i-abdāl shawad, In jumlah-i-qīl-o-qāl pāmāl shawad; Ham khwājah-i-'aql rā jigar khūn gardad, Ham muftī-i-shar' rā zubān lāl shawad.*" "*Dar kitāb in ḥāshiyah rā dākhil kunīd.*" (Incorporate this gloss in the margin of the book!) We find frequent use of such initiatory expressions as : "Bar bandāgi makhdum-i Jahan sallamahnltah ta'ala 'ard-dasht kard. Makhdum-i Jahan farmudand sallamahullah ta'ala lafz-i mubarak makhdum-i Jahan in bud, ham darin mahall farmudand Sallamahullah ta'ala."

(I submitted to the Revered Master of the World, may God keep him safe!.... The Master of the World said, may God keep him safe!....

sing Maulānā Khwājah, who was also sitting there, the Sheikh said : "You are also a Bihari ! Tell me truthfully, where have you learned the practice to which the Biharis appear to have become accustomed?" The writer felt dismayed at the time, but was shortly afterwards quietened, for the Sheikh added that he had found it recorded in the discourses of Sheikh Farīdu'ddīn that whenever anyone came to him empty-handed he was asked if he had failed to find even a green herb or a blade of grass along the way. The note goes on to say that Sufis are under the shade of God's protection and were not actuated by any mundane motives. Whenever anybody brought anything to them, whether it be a tray of bread or a pot of sugar, it could also be used for auguring or foreboding. The note concludes with a reference to Muḥammad Shāh (Tughluq). He had asked his attendants how far the day had progressed. One suggested that it was beginning to decline. At this Mnḥammad Shāh exclaimed, "*Lā zawāl ba umarā zawāl ast* (there is no declining except for the nobles) !" The note further says that a certain leader of the congregational prayer used to recite the Quranic verse, (*Tabbat yadā abi Lahabin*) "May the hand of Abū Lahab be broken", during the first genuflexion, and the verse (*Idhā Jā'a Naṣru'llāh*) "when Victory is from God" during the second; but, being a wise man, he recited the latter verse during both, and this augured well. This reference is itself a commentary on the capricious Tughluq Sulṭān, and is quite in keeping with what we find in Barani's contemporary chronicles.

A note on f. 42 says that once the Master referred to the story of Sulṭān Maḥmūd (of Ghaznah) and his favourite, the handsome Ayāz, and spoke about the anxiety shown by the former at the sudden sickness of the latter. After making his observation on the love which is *jadhbātī* (emotional) rather than *ḥissī* (sensual), as between a *Muhibb* and *Maḥbūb*, (lover and beloved), he uttered *astāghfirullah!* (May God forgive me). This was one of the many occasions on which the great saint besought God's forgiveness and mercy. On f. 63 there is a significant reference to some of the letters written by the Master to the writer of the notes, Maulana Muẓaffar. We read : "Har bar ki az maktubat-i da'i Farigh shudand astaghfirullah gufstand muttasilan."

(i. e. Every time the revered saint finished his letters to me, this invoker of blessings upon him, he would immediately exclaim, "I seek pardon from God"). This serves as a reminder that, in some places in the letters of both Sharafu'ddīn and Maulānā Muẓaffar, certain references occur which would be beyond the comprehension of

transcribed both the text and the marginal notes, Husain Mu'izz Balhi, was himself a most gifted and learned man, who has left behind his own *Letters*, *Discourses* and a collection ef his own verse.

Negatively, I believe that it would be difficult for a scholar to adduce any telling argument against the evidence on which my assertion is made. It should be added that it is extremely rare to find a manuscript surviving in the climate of Bihar for close to six centuries—an added indication of the care it has received.

There are some personal references, recollections and anecdotes in the manuscript, as well as titbits of historical and cultural interest. Even men who are deeply religious have their environmental problems and experiences to cope with, and these should be studied in the light of their social milieu. Maulānā Muẓaffar, for example, makes a short but interesting observation on what Sheikh Sharafuddīn had written about the stages leading to paradise (f. 121). It is interesting from the linguistic point of view. Makhdūm Sallamahu'llāh ta'ālā ba zabān-Hinduī farmūdand *Junānj* (*chunanchih*) az *jokath* (*chaukhat*) ba jokath bi-rawad. Ān raftan-i jokath ba jokath pānsadgān sālah rāh farq bāshad ba dar-i dīgar." (The Revered Master, may God Most High protect him, said in the Hindavi tongue, that as one has to proceed from one door-way to another by travelling, which takes time, so too it takes five hundred years to reach the door of paradise). On f. 60 there is a reference to *Bhat Khushka* i.e. boiled rice, and *Bālā-i-Bhat* i. e. over and above the rice Once the Master said that there were three categories of food : what is essential, what is needed, and what is superfluous. It is necessary to take food such as 'bhāt khushkah' (boiled rice) and there is nothing to take exception to for doing so, for therein lies the stability of *nafs* (the self) of a person. Next comes food that is needed in order to perform the obligatory prayers. Finally is food which is really the object of greed. This is over and above boiled rice and is *Nākhurish bālā-i-bhat* (food that remains sticking to the bottom of a pot). The first two categories of food are quite lawful, but when people start picking and choosing what they will eat they have entered the category of superfluity and become sinners.

The writer, in a long note on f. 178, describes himself as "*Du'ā-gū-i-Ḍa'īf* (a weak invoker of blessings) who had carried some clay for the washing of the Revered Master's hair." The Master entered into a dialogue with him and those present in the assembly. Addres-

of self-conceit. Often, during discussions, he burst out with, "I dont' agree !" (*Lā nusallim*) Later on, we find him somewhat chastened, and referring to himself as, "This helpless one", or as "This weak servant", while he refers to his spiritual guide as "The Venerable Master", The Revered Sheikh" and so on (Makhdūm-i-Jahān, Khwājā-i-'ālam) The compilers of the various collections of the discourses of Sheikh Sharafu'ddīn, Zain Badr 'Arabī, Ashraf Rukn Balkhi, Ṣalāḥu'ddīn Mukhlis-Khānī, Hālifi or anybody else, no matter how devoted to the Sheikh, could not arrogate to themselves such familiarity as to go beyond phrases like '*Aẓẓamahu'llah* ! (May God glorify him, and write *Sallamakallāh*! (May God protect you) and *Sallamahullāh Ta'ālā ila yaum-il-Mī'ād* (May God keep him safe till the Day of Reckoning). There are many references to 'ba zabān farmudand' (The Master said) and 'Lafẓ-i-Mubārak-i-Makhdūm-i-Jahān" (The blessed word of the Master of the world). These give us a clear indication of a personal, living, contact between the author of the marginal notes and that of *The Hundred Letters*. Maulānā Muẓaffar alone could freely make use of such words and expression as are used as a blessing for a living person, Others would be restricted to benedictory expressions, such a 'Matta'allah-ul-Muslimīn bi ṭūl-i-baqāihi wa adām 'alā'l Muminin ni'matahū (*May the Lord enable the Muslims to reap the advantages of his long life, and may true believers have the perpetual blessing of benedictions*).

In no fewer than a dozen places the Master is represented as a living purson, while in two, the expression *Haḍrat-i-Shaikh Quddisa sirruhū* (the Revered Sheikh, may God sanctify his secrets !) is used, indicating that he was dead. (The expression is traditionally used for dead persons of eminence). The natural inference is that the marginal notes were largely written during the lifetime of the Master, but a few were definitely added after his death. In a number of places we get definite indications of a personal contact and relationship between the two men. e.g. "Badahu ba-zuban-i mubarak farmudand (f. 113); badahu banda-i da'if 'arda dasht (f. 186); lafz-i mubarak-i makhdum-i Jahan (f. 125); in sukhan az Zuban-i mubarak Shunid" (f. 131).

'*Afterwards he brought it on his blessed lips and said..... Afterward this weak slave submitted.....He said.....These were the blessed words of the Master of the world.....I heard this from the blessed tongue of the Master.....*)

It should be noted that the man who, in my opinion, actually

notice how neatly and accurately the text had been copied and is of a far higher standard than the general run of copyists !

In evaluating the marginal notes there are many other points which demand consideration, such as the authorities quoted, the passages cited, as well as references to men and matters of some historical or cultural interest given. In order to develop, elucidate or interpret various points in the text of *The Hundred Letters*, we find, in addition to various collections of the discourses of Sheikh Sharafu'ddīn, such as *Ma'din-ul-Mā'ānī*, *Bahr-ul-Ma'ānī* and some other unnamed ones, an imposing list of works on Sufism, exegesis, traditions, lexicography, biography, scholasticism and the epistolary works, often referred to in an abbreviated form e.g. '*Awārif*, *Lawā'īh*, *Tawāli' Tawārīq*', *Maṣābīh*, *Kifāyah*, *Madārik*, *Zāhidi*, *Hidāyah Sharḥ-i-Hidāyāh*, *Ta'arruf*, *Sharḥ-i-Ta'arruf*, *Mirṣād-ul-'Ibād*, *Uṣul-i-Ṣighār*, *Salah-al-Jinan Ṣalāt al-jinān*, *Minhāj.ul-'Ābidīn*, *Sharḥ-i-Nafā'is Qūt-ul- Qulūb*, *Risāla-i-Ṃāṭlūb*, *Lubāb-ul-Akhbār*, *Baiḍāvi*, *Dhakhīrah-i-Ma'ād*, *Fuṣūl Risalah i-Aḥmad Ghazzāli*, *Risāla-i-Makki* (Perhaps *Futūḥāt* of Ibn 'Arabī), *Kalimāt-i-'Abdu'l Karīm Qurayshī*, *Kalimāt-i-Sheikh 'Abbullāh Anṣārī*, *Kalimāt*, *Maktūbāt* and *Tamhīdāt* of 'Ain-ul-Quḍāt Hamadānī, *Mafātiḥ-us-Sa'il*, *Ṣurāḥ*, *Adāb-ul-Murīdīn*, *Sharh-i-Ādāb-ul-Murīdīn*, *Kalimāt-i-Nakhshabī* and *Taḍhkiratu'l Auliyā*. The multiciplicity of marginal notes, found on almost every page, consists not only of quotations, citations and references to other works but, much more, of explanations and reflections of their author. They throw a good deal of light on his understanding of many Sufi terms, e. g. self, station, state, *Tajrīd*, and *Tāfrīd*, emanation, spiritual exercises such as *Dhikr* (rememberances of God), *chillah* (forty-day retreat), *Samā'* (muscial gatherings), *khauf* (fear) *Zārī* (weaping) and many others commonly encountered in the works of the Sufis.

At this stage I wish to sum up my findings, leaving it to others to judge the validity of my statemenets. Some facts have already been mentioned. The manuscript belongs to the Balkhi family; it is written in simple naskh script; the marginal notes are all the works of the same mind, that of the erudite scholar, Maulānā Muẓaffar Shams Balkhi, who was remarkably well-versed in all branches of Muslim learning. This assertion needs some elaboration. It is a fact that Sheikh Sharafu'ddīn Maneri always referred to Muẓaffar as "Maulānā Mūẓaffar" or "Imām Muẓaffar", both terms indicative of appreciable scholarship. Initially, the Maulānā had been quite full

The identification of the writer of the marginal notes with the transcriber of the text itself may be problematical for some, but I have every reason to believe that, while the notes and annotations were the composition of Maulānā Muẓaffar Shams Balkhī, it was his nephew, Ḥusain Mu'izz Balkhī, who wrote out both the text and the notes, although he used a slightly smaller style of writing for the notes. The only clue to the fact that it was Ḥusain and not Muẓaffar himself who actually transcribed this copy of the text and wrote the marginal notes, is found in a quatrain on f. 263.

Qalandarī wa Kharābati az pay-i-tū Shudam,
Ḥadīth-i-'ishq-i tū dīdam kih az bayā'ī nist;
Ḥusain az dar-i-himmat gada-i kū-i tū Shud,
Kih hīch salṭanati Khushtar az gadā'ī nīst.

"I have become a wanderer and tavern-goer in quest of You: Yet, Your love is not experienced simply by invitation ! Ḥusain has entered through the door of high resolve, as a beggar in Your lane : For there is no royalty more joyous than that of beggary"! As Ḥusain was with Maulānā Muẓaffar until his death in 1400, and as it was he who inherited his guide's books, it would seem that there was no need for him to transcribe a copy for himself if he had inherited that of his guide and teacher. Hence, he had probably made the copy for his own personal use, while Muẓaffer was still alive (i. e. prior to 1400).

The copy itself is in a fair, easily legible, Arabic Naskh script, but without any pretensions to elegance. Dots have been employed freely. Almost invariably we find, at the end of a note whose source has not been mentioned, a sign of authorship—a flowered form resembling the Arabic figure five, while below it, in red ink, two (sometimes three) *Mīms* (i. e the Arabic 'm'), an indication of their having been composed by Maulānā Muẓaffar.

Some orthographical peculiarities which give a further indication of the antiquity of the manuscript may also be noticed in passing. We notice the unusual way of spelling words and the use of contracted forms such as *Junānj* for *Chunānchih*, *Tāk* for *Tākih*, Ānj for *Ānchih*, *zirak for zīrākih* (bidānk) and so on. The undotted *Sīn*, the fifteenth letter of the Persian alphabet, is usually distinguished from the *Shīn-i-Mu'jamah* (or *Manqūt*, dotted), by three dots on the top; but in the present copy it has a sign like a crooked nail in place of the three dots. These and other seeming peculiarities were in accord with accepted usage in earlier centuries. We also

annotations, it is only now, three decades afterwards, that the manuscript is being presented to a wider public. This was occasioned when I mentioned to Father Paul Jackson, whose translation of *The Hundred Letters* has been recently published by Paulist Press, New York, about the existence of such a manuscript. He immediately contacted its present owner, Ḥakīm 'Alīmu'ddīn, and secured permission to check his translation against the Balkhī manuscript and also to have a photo taken for a frontispiece for his translation. It is his enthusiasm that prompted me to write this present article.

Before going into details and discussing the special features which emerge from a close and careful scrutiny of the marginal notes, which pertain to, and run parallel with the text itself, it might be good to describe the manuscript itself. It is written on old, white paper of moderate thickness, browning with age, in fading ink, with some edges of folios worn away and numerous old paper pastings, large and small, specially in the last portion, and consists of 334 folios containing 17 lines to a page. Unfortunately, one or two pages at the beginning as well as a few at the end are missing. There is neither fly-leaf nor colophon to provide us with information about the date of transcription and the name of the scribe. Letter-headings, most of the Quranic verses, and lines of poetry are in red ink, as is also the table of contents. At some places, such as f. 9 and f. 52, there are significant suggestions about giving careful consideration to, and of reflecting frequently upon, what has been written, e.g. "Taḥriṣ-dar Muṭāli'ah wa, Ta'ammul-i-īn maktūb karrāt-o-marrāt"; "Taḥrīṣ-dar Muṭāli'ah-i-īn binā bar Kathrat-i-Fawā'id". Under some words and expressions, between the lines, meanings are given in small, neat Naskh script, such as "Ḥiyal Kunindagān sū-i-bāṭil i.e. "dealers in deceit who seduce people to follow the wrong path" and "Malāhidah : Qaume Ki 'Ālam ba Sun'-i-Ḥaq ta'ālā namī gūyand i.e. "the people who deny that the universe is the workmanship (Creation) of God Most High"; and *Mu'attalah & Ibahatiyah* i. e. "A sect whose members deny or would abolish the Creator, and who regard divine institutions and ordinances as vain" and "A sect who permit licentions acts". Except for twelve notes written in Arabic—ff. 36, 91, 127, 125, 149, 259, 262, 226, 208, 189 and 260—all marginal notes are in Persian. No apparent reason can be adduced for the somewhat strange manner in which the marginal notes have been written, sometimes parallel to the text, or at right angles to it, or even upside down, or obliquely to it.

Upon coming to know in pre-partition days that there was a good collection of valuable manuscripts on Islamic mysticism (Suflsm), especially of the *Firdausi* order of Bihar, in the Futūḥa Khānqāh of Ḥakīm Shāh Taqi Ḥasan Balkhi, I undertook a journey to the place. Unfortunately, my brief visit did not provide me with enough time to study any of them. Some time after partition, when Ḥakīm Ṣāḥib had reasons to transfer his residence to Patna, I had the good fortune of being able to examine, at my leisure, the most outstanding manuscripts of the Futūḥa collection. This name possibly goes back to that of a personal attendant of Sheikh Sharafu'ddīn Maneri, the founder and greatest saint of the *Firdausi* order in Bihar. The attendant is named in the last collection of the discourses of the saint. It was the late lamented Ḥakīm Ṣāḥib (may his soul rest in peace !) who drew my attention to an old manuscript which he justly claimed to be the family's most treasured heirloom. It should be pointed out that Ḥakīm Ṣāḥib was the direct descendant of Mu'izz Balkhi, and his more important son, Ḥusain Mu'izz Balkhi (d. 1440), who was the nephew and spiritual successor of Muẓaffar Shams Balkhi (d. 803/1400), who was himself the spiritual successor of Sheikh Sharafu'ddīn Maneri (d. 1381). The book was none other than Sheikh Sharafu'ddīn's renowned *Maktūbāt-i-Ṣudī*, (The Hundred Letters), dating from 1346-47, and compiled by Zain Badr 'Arabī, one of his most distinguished attendants. Except for two in the name of Qāḍī Ṣadru'ddīn, the rest of these letters are addressed to a disciple in-charge of Chausā, Qāḍī Shamsu'ddīn.

This manuscript came as a pleasant surprise to me. My gaze moved on from the text of the original letters to the multitude of marginal annotations, largely of mystical import, which appeared to have emanated from the pen of a like-minded, equally learned *Sūfi*, who was closely associated with the Master, *Makhdūm-i-Jahān*, (The Master of the World, is the term used for Sheikh Sharafu'ddīn in the marginal annotations). Evidence was not lacking of the antiquity of the manuscript, for the text and notes had both been penned by the same hand, and the annotations had largely been written during the saint's life-time (i. e. pre-1381) Only in two or three places the Master is referred to as dead. It is to be regretted that, even after the discovery of a manuscript of such priority in point of time and intrinsic value on account of the accuracy of the text and the relevance of the observations, elucidatory notes and

Prof. S. H. Askari
Discovers, and presents his findings regarding
the Balkhi manuscript of Maktubat-i Sadi,
the Hundred letters,
composed by the Makhdum of Bihar,
Sh. Sharafuddin Ahmad Maneri (d. 782/1380):

The Balkhi manuscript,
according to his findings, contains
copious marginal notes by
his successor, the learned
Muzaffar Shams Balkhi (d. 803/1400)
in the handwriting of the nephew,
Husain Mu'izz Balkhi (d. 1400 A.D.)
These marginal notes
are being introduced and analysed at length,
for the first time.

This adds a new chapter to
the history of Sufism in Bihar.

A Unique MS.

of

Maktubat-i Sadi

by

Syed Hasan Askari

Discovered & Introduced by: Prof.S.H.Askari (d.1990 A.D.)

Compiled by: Syed Shah Mohammad Ismail Roohi

1995

Price Rs. 300/-

Printed by J.T.S.Printers, Patna-4.and published by Khuda Bakhsh Oriental Public Library, Patna.

Maktubat-e Sadi

Facsimile Edition

of 8th H./ 14th century A.D. Manuscript

Contemporaneous to the Makhdoom

by

Makhdoom **Sharafuddin Ahmad Yahya Maneri**

661 - 782 A.H. (=1263 - 1381 A.D. approx.)

Khuda Bakhsh Oriental Public Library

Patna

Maktubat-e Sadi

Facsimile Edition

of 8th H./ 14th century A.D. Manuscript

Contemporaneous to the Makhdoom

by

Makhdoom **Sharafuddin Ahmad Yahya Maneri**

661 - 782 A.H. (=1263 - 1381 A.D. approx.)

Khuda Bakhsh Oriental Public Library

Patna